

ҲУҚУҚИ АНДОЗ

КИТОБИ ДАРСӢ

гап-р-иш-и-м-у

ВАЗОРАТИ МОЛИЯИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ МОЛИЯ
ВА ИҚТИСОДИ ТОҶИКИСТОН

Ба 30-солагии Иҷлосияи 16-уми
Шӯрон Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон
бахшида шудааст

ҲУҚУҚИ АНДОЗ

Китоби дарсӣ
(нашри сеюм)

Аз ҷониби Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон
барои донишҷӯёни мактабҳои олии тавсия дода шудааст

Мухаррири масъул
доктори илмҳои ҳуқуқ,
профессор Ш. М. Исмоилов

Душанбе — 2022

УДК 336.2 : 34 (075.8)
ББК я73 67.99 (2)2+6791
Х-85

ХУҶУҚИ АНДОЗ: Китоби дарсӣ. Нашри сеюм/Мухаррири масъул доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Ш. М. Исмоилов. — Душанбе: Нашриёти «Полиграф-групп», 2022. — 536 с.

Ҳайати муаллифон:

- муқаддима, боби 5 — доктори илмҳои ҳуқуқ, проф. Ш. М. Исмоилов;
- параграфи 1.4 боби 1, боби 2, тестҳои санҷиши ҳамаи бобоҳо — номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент Ч. К. Бобоев ва номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент У. Шарипов;
- параграфи 1.5 ва 1.6 боби 1 — доктори илмҳои ҳуқуқ, проф. Р. С. Одиназода;
- параграфи 3.1, 3.2 ва 3.4 боби 3 — доктори илмҳои ҳуқуқ, проф. Ш. К. Ғаюров;
- боби 4 — доктори илмҳои ҳуқуқ, проф. Ч. С. Муртазозода ва номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент Ф. С. Сулаймонов;
- боби 6 — доктори илмҳои ҳуқуқ, проф. А. Д. Ғафурзода;
- параграфи 7.2, 7.3, 7.4, боби 7 — номзади илмҳои ҳуқуқ, Н. Н. Си-динова;
- боби 8 — доктори илмҳои иқтисодӣ, проф. М. М. Исмоилова ва номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент Ч. Б. Чурақонзода;
- боби 9 — номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент С. П. Ҳайтов;
- параграфи 1.1 ва 1.2 боби 1 — номзади илмҳои ҳуқуқ, Т. Шариф-зода;
- параграфи 1.3 боби 1, параграфи 4.5, боби 4 — доктори илмҳои ҳуқуқ, проф. А. В. Золотухин;
- параграфи 3.3 боби 3, параграфи 7.1, боби 7 — номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент Ш. Тоҷибоев

Китоби дарсини «Ҳуқуқи андоз» дар асоси Стандарти давлатӣ ва барномаи таълимӣ омода гардидааст.

Китоби мазкур донишҷӯёро бо масоили асосии ҳуқуқи андоз: мафҳум, предмет ва методҳои ҳуқуқи андоз, сарчашмаҳои он, мафҳуми андоз ва уҳдадорҳои андозӣ, тартиби муайян намудани андоз, иҷро намудани уҳдадорҳои андозӣ (ихтиёрий ва маҷбурий), назорати андозӣ ва ҷавобгарии андозӣ барои содир намудани ҳуқуқвайронкуниҳо шинос менамояд. Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба ҳолати то 1 майи соли 2022 истифода гардидаанд.

Китоби мазкурро ба донишҷӯён, магистрантон, унвонҷӯён ва онҳое, ки ба масъалаҳои танзими ҳуқуқи масъалаҳои андоз таваҷҷуҳ доранд, тавсия мегардад.

ISBN 978-99975-72-48-6

© Ш. М. Исмоилов (муқаддима)
© Ҳайати муаллифон, 2022

«Ҷиҳати барқарор сохтани низоми фалачиудай идораи давлатӣ, оғоз намудани раванди барқарорсозии баъдичангӣ, амалӣ гардонидани дигаргуносозиҳои сохторӣ ва минбаъд таъмин намудани гуногуниаклиши молияӣ, фароҳам овардани шароити мусоид барои соҳибкориву сармоягузорӣ, ташаккул додани низоми миллии бучету андоз ва пулвуву қарзӣ, рушди соҳаҳои воқеии иқтисод ва инкишофи бахши иҷтимоӣ бисёр тадбирҳои самарабахш амалӣ карда шуданд».

Пешвои миллат, Президентии Ҷумҳурии Тоҷикистон
муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон

МУҚАДДИМА

Тағйиротҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоию иқтисодии дар мамлакат ба амалномада афзоиши таваҷҷӯҳи мардумро ба муносибатҳои ҳуқуқии андозӣ ҳавасманд мегардонад. Фаъолияти қонунгузорион ва иқтисодчиён, ки ҳам ба манфиатҳои давлат ва ҳам ба сохторҳои соҳибкорӣ мувофиқат мекарда бошад, мушқилиҳои нави қонунгузориини вобаста ба онро ошкор мекунанд. Ба ин воқеа бастагии мустақими даромадҳои бучети давлатӣ аз воридоти андоз, ки андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро ба манбаи асосии даромадҳои давлатӣ, усули андозии танзими давлатии иқтисодиётро бошад ба яке аз усулҳои асосии идоракунии давлатии муносибатҳои бозорӣ ва рушди иҷтимоию иқтисодии ҷомеа табдил додааст, мусоидат мекунанд.

Санадҳои қонунгузорӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба андоз хусусиятҳои асосии иқтисодӣ ва ҳуқуқиро дар бар мегиранд, ки танзими ҳуқуқии комплексии андозро дар танзими иқтисодиёт, рушди соҳибкорӣ ва молияи давлатӣ таъмин мекунанд. Бинобар ин, баёни умумии танзими ҳуқуқии андозбандӣ бо дарназардошти муҳити мавҷудайи ҳуқуқие, ки дар он ҳуқуқи андоз мавҷуд аст, барои дарк кардан ва фаҳмидани мазмуну меъёрҳои ҳуқуқии андоз ҳамчун муносибатҳои ҳуқуқии ташаккулёфта, ки

DENOV TADBIRKORLIK
VA PEDAGOGIKA
INSTITUTI ARM
№ 4238

ба дараҷаи муайян аз муносибатҳои иқтисодӣ дар соҳаи андоз фарқ мекунад, махсусан рӯзмарра мебошад.

Омӯзиши фанни «Хукуки андоз» дар мактабҳои олии зарура-ти азхудкунии на танҳо санадҳои муҳимтарини қонунгузории андоз, балки асосҳои назариявии хукуки андозро ҳамчун фанни мустақил дар мактабҳои олии Тоҷикистон низ дар назар дорад. Ба низоми хукуки андоз, кодификатсияи он, сохтор, асосҳои назариявии принципҳои хукукӣ ва институтҳои вобаста ба рушди андозбандӣ ҳамчун шакли идораи давлатӣ, назорат ва таъминии даромаднокӣи бучет ва дастгирии соҳибкорӣ талаботи зиёд пешниҳод карда мешавад.

Дар Тоҷикистон ташаққул ёфтани муносибатҳои соҳибкорӣ, гуногуншакли моликият, коҳиш ёфтани сектори давлатӣ, ташаққули принципҳои умумиёғирофшудаи ҳифзи хукуки инсон — ин ҳама аз танзими андоз чунин роҳҳо ва равишхоро талаб мекунад, ки на танҳо бо эҳтиёҷоти давлат ва бучет, зарурати дастгирии сектори рушдёфтаи соҳаи хусусӣ ҳамчун яке аз самтҳои асосии таъминии шугли аҳоли, балки бо қонунҳои иқтисодӣ бозорӣ, ки ба мубориза барои арзи вучуди субъектҳои хоҷагидор дар шароити рақобати дохилӣ ва минтақавӣ асос шудааст, низ равона карда мешаванд.

Дар робита ба ин, вазифаи китоби дарсии хукуки андоз — ин дарҷи низомиҳои муҳити хукукӣ, ки аз он хукуки андоз ҳамчун соҳаи хукуки миллий инкишоф меёбад, мебошад.

Азхудкунии фанни мазкур омӯзиши мустақили миқдори зиёди санадҳои меъёрии хукукии андоз, дигар санадҳои меъёрии хукукиеро, ки фаъолияти соҳибкорӣ, иқтисодӣ-молиявӣ, иқтисодии ҳоричӣ, тичоратӣ ва дигар намунаҳои фаъолиятро танзим мекунад, дар бар мегирад. Китоб бо равишҳои асосии ба докторинаи (таълимоти) хукуки андоз, асосҳои ҳукуқатбикунӣ, асосҳои назариявии муносибатҳои хукукии андоз аз рӯи субъектҳо ва объектҳои муносибатҳои андозӣ дар ҶТ ва давлатҳои дигар шинос менамояд.

Мутабиқи сохтори Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун сарчашмаи асосии хукуки андозӣ миллий, маводи китоб дар шакли (намуди) ду қисмҳои асосӣ пешниҳод карда шудааст. Ҳар кадоме аз қисмҳои китоб ба ҷанбаҳои гуногуни хукуки андоз алоқаманд аст.

Қисми якуми китоб «Қисми умумӣ» аз 5 боб иборат буда, муқаррароти умумии хукуки андоз, муқаррароти умумии низоми андоз, ки дар Тоҷикистон ташаққул ёфтааст, қондаҳои асосии иҷроӣ ӯҳдадорҳои андоз, танзими хукукии назорати андоз ва ҷавобгарии андозро дар бар мегирад. Дикқати бештар дар китоб ба муносибатҳои хукукии андоз ва вазъи хукукии субъектҳои онҳо, таркиби муносибатҳои андозӣ, расмиёти санҷиши андоз ҳамчун шакли асосии назорати андоз, ҳукуқвайронкунонҳои андоз ва ҷавобгарӣ барои содир намудани онҳо равона шудааст.

Қисми дуюми китоб «Қисми махсус» аз 4 боб иборат буда, тавсифи умумии низоми андозҳои Тоҷикистон — андозҳои умуми-давлатӣ ва маҳаллӣ, низомиҳои махсуси андоз, инчунин мазмуни мухтасари хукуки андозӣ мамлакатҳои ҳоричиро дар бар мегирад.

Китоб дар асоси таҳрири чоруми Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри соли 2021, № 1844, ки аз 1 январи соли 2022 мавриди амал қарор дода шудааст, ва дигар санадҳои меъёрии хукукӣ онд ба маъсалаҳои андозбандӣ, бо дарназардошти муқаррароти кодексҳои андозӣ мамлакатҳои ҳамсоя, инчунин маводи таълимии дигар муаллифон онд ба хукуки андоз ва иттилооти дастраси умум дар бораи ҷамъоварии даромадҳои бучети давлатӣ навишта шудааст.

Тибқи баҳое, ки дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷардаидааст «Дар Кодекси андоз дар таҳрири нав ... бо мақсади саноатикунони босуръати кишвар, рушди соҳибкориву сармоягузори ва ба ин васила ташкил кардани ҷойҳои нави корӣ аввалин маротиба дар даврони соҳибистиклолӣ на танҳо имтиёзу сабукиҳои зикргардида нигоҳ дошта шуданд, балки бо вучуди таъсири манфии онҳо ба қисми даромади бучети давлатӣ боз иловатан сабукиҳои зиёд пешниҳод гардидаанд».

Бояд қайд кард, ки нисбат ба таҳрири қаблӣ Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар матни Кодекси андозӣ на танҳо нав навгонҳои хукукии зиёд бо назардошти таърибаи давлатҳои пешрафта ва ис-тифодабарии технологияҳои муосири иттилоотӣ пешбинӣ шуда-аст, ки зимни омода намудани китоби мазкур ба инобат гирифта шудаанд, аз ҷумла:

— шумора ва намунаҳои андозҳо: 6 (шаш) андозӣ умумидавлатӣ (андоз аз даромад, андоз аз арзиши иловашуда, андозӣ аксиз, андозҳо барои захираҳои табиӣ, андозӣ иҷтимоӣ ва андоз аз фуруш

(алюминийи аввалия) ва 1 (як) андозии маҳаллӣ (андоз аз молу мулк).

— *усулҳои таъминчи иҷрои ӯҳдадорӣи андоз*: замонадидӣ, кафолати бонкӣ, ҳисобкунӣи фоизҳо ба маблағи пардохтнашудаи андозҳо ва пардохтҳо ба бучет, боздоштани амалиёти хароҷоти суратҳисобҳои бонкии андозсупоранда дар таъкилотҳои қарзӣ, маҳдудият дар ихтиёрдорӣи амволи андозсупоранда

— *наҳзгузорӣи трансфертӣ*: танзими амалиётҳо байни шахсон мутақобилан вобаста бо мақсади муқоиса бо нархҳои бозорӣ;

— *сармоягузорӣи моҳирона*: усули муосири мубориза бо саркашӣ аз андозбандӣ;

— *хизматрасонӣи фосилавӣ*: боби алоҳидаи танзимкунандаи хусусиятҳои андозбандии хизматрасонии фосилавии шахсонӣ хориҷӣ;

— *усулҳои нав*: чеки электронии фискалӣ, ҳисобнома-фактураи электронӣ; низомии электронии тамғагузорӣ ва ё рамзи QR барои молҳои зераксизӣ қорӣ карда мешавад; низомии рамзгузорӣи электронӣ (штрих код) барои молҳои воридотӣ ва дар дохил истеҳсолшаванда қорӣ карда мешавад; системаи муттаҳидан иттилоотии андоз оид ба баҳисобгирӣ, назорат ва мониторинги амалиёти мақомоти давлатӣ ва андозсупоранда;

— *ҳавасманд намудани субъектҳои навтасис*: иҷозати тарҳи хароҷоти намоёндагӣ нисбат ба андозсупорандаи навтасис дар соли аввали фаъолият то 300 нишондиҳанда барои ҳисобҳо.

Маҳсусан, хангоми омода намудани китоб маводҳои китобҳои зерини нашршуда оид ба ҳуқуқи андоз васеъ истифода бурда шудаанд: Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ; ИНФРА-М, 2005. 304 с.; Миликов Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. 383 с.; Налоговое право: учебник для вузов/под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер. 2015. 521 с.; Омуркожоева Г. Н. Налоговое право Кыргызской Республики: учебное пособие. Бишкек: Изд-во КРСУ, 2010. 245 с.; Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ, 2005. 223 с.; Козырин А. Н. Введение в российское налоговое право. М.: Институт публично-правовых исследований, 2014. 304 с.; Парыгина В. А., Тедеев А. А. Налоговое право Российской Федерации /Серия «Учебники, учебные пособия». Ростов н/Д: «Феникс», 2002. 480 с; Налоговое право. Общая часть: учебник и практикум для академического бакалавриата / под

ред. И. И. Кучерова. М.: Изд-во «Юрайт», 2014. 760 с.; Бельх В. С., Винницкий Д. В. Налоговое право России. М.: Норма, 2004. 320 с.; Килинкарлова Е. В. Налоговое право зарубежных стран: учебник для бакалавриата и магистратуры / Е. В. Килинкарлова. М.: Изд-во «Юрайт», 2014. 354 с.; Налоговое право Республики Таджикистан: учебное пособие / под ред. канд. юрид. наук, доцента Н. Шонасридинова. Душанбе, 2012. 352 с.; Налоговое право: учебник. Второе изд., перераб. /Под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ш. М. Исмаилова. — Душанбе: Изд-во «ЭР-граф», 2018. — 616 с.; Гафурзода А. Д., Саъдиев И. З., Хукуқи молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Китоби дарсӣ. Душанбе: «Нӯшбод», 2021. — 416 с.

Маводи китоб ба таҷрибаи илмӣ-омӯзгорӣ ва амалии муаллифон оид ба таҳқиқи проблемаҳои андоз асос ёфтааст. Дар он вазифаи ҷамъбасти намудани натиҷаҳои рушди маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқи соҳаҳои гуногуни қонунгузории ватанӣ, ки ба танзими андоз дахл доранд, барои истифодабарии минбаъда дар амалияи (таҷрибаи) ҳуқуктабиқкунӣ гузошта шудааст.

Китоби мазкур нашри сеюми ислохшудаи китоби дарсии «Ҳуқуқи андоз» мебошад, ки соли 2003 нашр шудааст. Нашри ду-юми китоби дарсӣ «Налоговое право» дар Кодекси андози қаблӣ (2012) асос ёфта, бо забони русӣ дар соли 2018 нашр гардид.

Нашри нав ба Кодекси андози амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон (2021) ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ асос шудааст. Меъёрҳои қонунгузорӣ ба ҳолати 1 майи соли 2022 оварда шудаанд.

«
Хеч як ҷамъият бидуни андоз ҳаргиз
вучуд дошта наметавонад».

Ф. Нитти (1868–1953), иқтисодчии италиявӣ

ҚИСМИ УМУМӢ

БОБИ 1. МУҚАРРАРОТИ УМУМИИ ҲУҚУҚИ АНДОЗ

1.1. МАФҲУМ ВА НАҚШИ АНДОЗҶО ВА ДИГАР ПАРДОХТҶОИ ҲАТМӢ

ПАЙДОИШИ АНДОЗҶО. Андозҷо, ҳамчун воситаи ҷамъовари даромадҳои давлатӣ, яке аз ихтирооти қадимтарини инсоният мебошад. Онҳо дар якҷоягӣ бо давлат пайдо шудаанд ва аз ҷониби он барои маблағгузори мақомоти давлатӣ ва функцияҳои аз ҷониби онҳо амалишаванда истифода мешуданд. Вобаста ба ин, аз як тараф, андозҷо яке аз аломатҳои давлатро ифода менамоянд, аз тарафи дигар бошад, давлат бидуни (бе) ситонидани андоз ҳамчун яке аз манбаъҳои асосии захираҳои пулии худ арзи вучуд дошта наметавонад.

Бо пайдоиши дастгоҳи давлатӣ ва аз ҷониби онҳо амалӣ намудани функцияҳои худ зарурати маблағгузори он ба миён омад. Барои ин, дар давраи аввал, маблағҳои худӣ ҳокимон, аҳолии кишварҳои забтшуда, пардохтҳои пулӣ ва натуралӣ аҳоли истифода мешуданд, ки тадриҷан ба пардохтҳои ҳатмӣ ва мунтазам (доимӣ) ба давлат дар шакли андозҷо табдил ёфтанд. Заминаи асосии пайдоиши андозҷо гузариш аз ҳоҷатдорӣ натуралӣ ба пулӣ ва ташаккули давлат ҳисобида мешавад. Бинобар ин, андешаҳои он ба он, ки андозҷо — ин унсури ҳастии ҷомеа, ки аслан ҳосилотсиз аст, дуруст мебошад¹.

¹ Щепкин С. С. Концепции происхождения налогов (теоретико-правовой анализ) // История государства и права. 2007. № 4.

Ба андозаи тақмил ёфтани истеҳсолоти моддӣ ва васеъ шудани доираи фаъолияти муносибатҳои молӣ-пулӣ шаклҳои андозҷо низ тағйир ёфта, мураккабтар шуданд.

Барои ошкор намудани қонуниятҳои тағйирӣ шакли намунаҳои манбаъҳои маблағгузори давлат, баъзе олимони муосир дараҷабандиро, ки дар охири асри XIX аз ҷониби И. Янжул² пешниҳод шуда буд, тарафдорӣ менамоянд. Мувофиқи он, дар раванди рушди таърихӣ андозбандӣ се марҳиларо ҷудо кардан мумкин аст: — марҳилаи якум дунёи қадим ва ибтидои асрҳои миёнаро дар бар мегирад: барои он баргариҷаи (афзалияи) даромади ғайриандозӣ ҳос аст, андозҳои мустақим ва ғайримустақими алоҳида бошад (амлокона, замин, сарикасӣ, аксизҳо, бочҳои гумрукӣ) танҳо дар ҳолатҳои таъҷили татбиқ карда мешуданд;

— дар марҳалаи дуюм (асрҳои XVI–XVIII) андозҷо ҳамчун манбаи доимии маблағгузори даромадҳои давлатӣ баромад карда, нақши асосиро зимнан ба андозҳои ғайримустақим гузоштанд.

— марҳилаи сеюм (асрҳои XIX–XX) бо табдили андозҷо ба манбаи асосии даромадҳои давлатӣ тавсиф карда мешавад; зимнан, шаклҳои муосирӣ хеле мукаммалтар ва тақмилёфтаи андозбандӣ пайдо мешаванд, низомиҳои андоз ташаккул меёбанд, ки шумораи нисбатан камии андозҳои аз ҳама бештар самарабахш (аз ҷиҳати молиявӣ ва иқтисодӣ)-ро дар бар мегиранд.

Ба тағйирёбии манбаъҳои маблағгузори давлат дар як вақт бо рушди истеҳсолоти моддӣ ва муносибатҳои молӣ-пулӣ, ҳамчунин дараҷаи рушди ҷомеа ва давлат, тағйирёбии тадриҷии моҳият ва функцияҳои давлат низ таъсир расониданд.

Даврабандии овардашудаи тағйироти сарчашмаҳои маблағгузори давлат, аниқтараш, барои кишварҳои муосирӣ пешрафтаи Ғарб мувофиқ аст. Дар кишварҳои осӣё, аз он ҷумла дар давлатҳое, ки дар ҳудуди онҳо мамлақати мо ташкил ёфтааст, андозҷо ҳанӯз аз замони қадим ҳамчун сарчашмаи асосии даромадҳои хизмат мекарданд.

**БАЪЗЕ МАЪЛУМОТИ ТАЪРИХӢ ДАР БОРАИ АНДОЗ-
БАНДИ ДАР ҲУДУДИ ТОҶИКИСТОН.** Мувофиқи маълумотҳои таърихӣ, дар асрҳои V–IV пеш аз милод, қисми зиёди Осиёи

² Янжул И. И. Основы начала финансовой науки: Учение о государственных доходах. М.: Статут, 2002. 555 с.

Миёна имрӯза ба ҳайати давлати Ҳахоманишиён³ дохил буд. Тамоми давлат ба округҳои ҳарбӣ-хироҷӣ (сатрапҳо) тақсим карда шуда буд, ки аз ҷониби ҳокимон (сатрапҳо) идора карда мешуданд. Сатрап, ки бевосита ба подшоҳ итоат мекард, асосан вазифадор буд, ки дар минтақаи худ хироҷро ситонад ва сипоҳро нигоҳ дорад. Ҳар як сатрапия ҳамасола андозхоро дар шакли пулӣ ва натуралӣ пардохт мекард. Илова бар ин андозҳо ва ухдадорихо, боз бочҳои дохилӣ ва андозҳои рох низ буданд.

Ба ақидаи Геродот, худуди Осиёи Миёнаи имрӯза ба чор сатрапия тақсим карда шуда буд. Қабिलाҳои кӯчманчӣ, ки дар қад-қадӣ соҳили баҳри Каспий зиндагӣ мекарданд, ба ҳайати сатрапияи 11-ум дохил мешуданд ва ба андозаи 200 талантҳои нуқрагини бобулӣ хироҷи сарона андохта мешуданд⁴. Хоразм, Суғд ва Парфия сатрапияи 16-умро ташкил медоданд ва 300 талант пардохт карданд, Бохтар — сатрапияи 12-умро бо хироҷи саронаи 360 талант ташкил мекард. Дар охир, сакҳо ба сатрапияи 15-ум дохил мешуданд, ки 250 талант пардохт мекард.

Соҳтори мутаносиби даромадҳои давлат ва соҳтори идоракунии давлатӣ, аз он ҷумла дар соҳаи ҷамъоварии андоз ва истифодаи маблағҳои давлатӣ, дар асрҳои IX–X дар давлати Сомониён⁵ ташкил ёфта буд. Девони вазир асосӣ ҳисоб мешуд ва тамоми муассисаҳои маъмурий, сиёсӣ ва ҳоҷагидорӣ давлатро назорат мекард. Ба ӯ роҳбарони девонҳои дигар, аз он ҷумла девони муставфӣ (хазинаи давлатӣ), девони мушриф (назорати корҳои давлатӣ, аз он ҷумла даромад ва хароҷоти хазина) итоат мекарданд. Муассисаҳои худудии ҳамаи девонҳои тобеияти дукарата доштанд: аз як тараф, онҳо ба ҳокимони вилоятҳо, аз тарафи дигар бошад, ба девони дахлдори марказӣ итоат мекарданд. Замин ба феодалон барои хизмат ба соҳиби мероси якумрӣ (икта) тақсим карда мешуд. Даромадҳои асосии давлат аз ҳисоби рента-андози замин (ҳараҷ) ворид мешуданд, ки андозаи он бо ифодаи пулӣ ҳисоб карда мешуд.

Дар асри XIII, баъди Осиёи Миёнаро забт кардани мугулҳо, ба гайр аз ба давлат пардохт кардани ҳараҷ, аҳоли боз ухдадорихон

³ Гафуров Б. Г. Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история. М.: Наука, 1972. С. 73–74.

⁴ Талант — кариб 30 кг нуқра /аз рӯи Гафуров Б. Г./

⁵ Гафуров Б. Г. Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история. М.: Наука, 1972. С. 341–342, 367–368.

дигарро⁶ низ ба дӯш доштанд. Аз ҷумла, ба тамоми аҳоли хироҷи саршумор муқаррар карда шуда буд: одами сарватманд дар Мовароуннаҳр солоне 10 динар, дар Ҳуросон бошад — 7 динар пардохт мекард. Аз камбағал як динар ситонида мешуд. Андоз аз чорво (қутҷур) аз ҳар сад сар як сар гирифта мешуд. Андозҳои хӯрокворӣ (тағор), рентаи замин (ҳараҷ, мол ё мутаваҷҷот), пардохтҳо ва ухдадорихо барои нигоҳдории пойгоҳҳои почта ва хаткашонҳо, пардохтҳо аз хона (хонашумор), пардохтҳо аз боғ (боғшумор), пардохтҳо барои ба шаҳр ворид намудани маҳсулоти кишоварзӣ (роҳдорӣ), пардохт барои посбонии дарвозаҳои шаҳр (дарвозабонӣ) ва гайра⁷ ситонида мешуд.

Хеле барвақттар то олимони ғарбӣ масъалаҳои молияи давлатӣ ва андозбандӣ дар асарҳои мутафаккири барҷастаи асри XIII Н. Тусӣ «Дар бораи молиёт» ва «Рисола дар расму оини подшоҳони қадим, тарзи гирифтани молиёт ва хироҷ ва масоифи он» баррасӣ шуда буданд. Муаллиф қайд мекунад, ки дар кишвар нақши андозҳо зиёд ғаштааст, аммо хазинаи давлатӣ то ба ҳол аз хазинаи подшоҳ ҷудо нашудааст. Аниқ набудани андозбандӣ боиси рушди фасод (коррупсия) дар байни мансабдорон мегардад. Пешниҳод шудааст, ки ба таври возеҳ муқаррар карда шавад, ки ҳар як андоз дар муҳлатҳои муқарраргардида ва тавре ситонида шавад, ки ба андозсупоранда муносиб (қулай) бошад. Ба гайр аз он, андозҳо на бояд садди роҳи шавқу рағбат ба давомдихии (идоман) истеҳсолот гарданд⁸.

Сиёсати андозии сулолаи Темуриён дар асрҳои XIV–XV шаронги нисбатан мусоидро барои болоравӣ ва рушди зироаткорӣ фароҳам овард⁹. Ҳараҷ дар шакли натура ҷамъоварӣ мешуд, зимнан андозаи он вобаста аз сифати замин, обтаъминкунии, наздикии ба шаҳр ва гайра аз даҳяк то сеяки ҳосил тағйир меёфт. Ба гайр аз ҳараҷ, андоз аз дарахтони мевадор («сар-дарахт»), хироҷи сарикасӣ («саршумор») ситонида мешуд, давра ба давра андозҳои «дудӣ» («дудӣ»)

⁶ Гафуров Б. Г. Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история. М.: Наука, 1972. С. 454.

⁷ Негматов Н. Таджикский феномен: история и теория. Душанбе: Изд-во «Оли Сомон», 1997. С. 209.

⁸ Исломов С. Очерки истории экономической мысли таджикского народа эпохи феодализма. Душанбе: Изд-во «Нодир», 2002. С. 149, 152.

⁹ Гафуров Б. Г. Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история. М.: Наука, 1972. С. 489–498.

чамъоварӣ мешуд. Вазнинтаринаш уҳдадорӣи почтавӣ («улағ») буд, ки мувофиқи он аҳоли вазифадор буд, ки ба қосидон аспҳо, ҳаққи «пешкаш» (барои тӯҷаҳо ва инъомҳо) пешниҳод намоянд.

Дар замони ҷанг аз аҳоли андозҳои махсуси иловагӣ чамъоварӣ мешуданд, аммо мансабдорон баъзан кӯшиш мекарданд, ки ин андозхоро дар замони осоишта низ ҷамъ намоянд. Барои сохтмон ва таъмири қалъаҳо ва деворҳои шаҳр, барои кофтаи тоза кардани каналҳо, корезҳо ва гайра уҳдадорӣ («бегар») истифода мешуд. Андозҳо барои савдо (тиҷорат) ва ҳунармандӣ (тамға) муқаррар карда шуда буданд. Қисми ин андозҳо барои нигоҳ доштани дастҳои давлатӣ истифода мешуданд. Зироаткоре, ки заминҳои қорамнашударо азхуд ва обёрӣ мекард, дар он ниҳолҳо шинонд ё заминҳои партофташударо барои кишт мувофиқ сохт, соли аввал аз хироч озод карда мешуд, соли дуюм ӯ метавонист ҳамон қадаре ворид намояд, ки муносиб бинад; дар соли сеюм бошад ӯ ба қарори умумӣ дар бораи андозҳо итоат мекард.

Дар қонунҳо меҳонем: «Амр дод, ки ҳар навъ карда аз бенавошавини тобеъон ҳангоми чамъоварии ҳарач ҷилавгирӣ карда ва кишварро ба вартан қашшоқӣ наандохт, зеро маҳрум кардани тобеъон аз хона ва оила боиси тамомшавии хазинаи давлатӣ мегардад, тамомшавии хазина бошад сабаби пароканда шудани лашкар мебошад, ки дар ниҳоят ба суст шудани ҳокимияти давлатӣ оварда мерасонад». Андозҳо гарон буданд, бинобар ин, ҳангоми шароитҳои муайян, ҳокимон баъзан метавонистанд ситонидани онҳоро бекор кунанд. Якҷанд маротиба ба муҳлатҳои гуногун, бинабар шадидан бенаво шудани аҳоли, андозҳо барои нигоҳдорӣ қушун бекор карда шуданд.

Дар ибтидои асри XX, тибқи тасвири нарисанда С. Айний, дар ҳудуди аморати Бухоро (ки қисматҳои марказӣ ва ҷанубин Тоҷикистони ҳозираро дар бар мегирифт) зиёда аз 100 намуни андозҳо ситонида мешуданд. Дар даромадҳои давлатӣ ҷойи асосиро андозҳои зерин ишғол мекарданд: закот (андоз аз амволи манқул), ушр (хироч аз ҳосил), аминона (хироч барои нигоҳдорӣ шахсонӣ мансабдор), андози ҷароғоҳ, андоз аз «дуд», танобона (андоз аз ҳар як таноби замин), сарона (андози сарикасӣ), сарухона (андози оила), миробона (андозе, ки барои обёрӣ ситонида мешавад), кӯшпулӣ (андоз аз ҷорҳои қорӣ), яқсарӣ (андози ҷорво) ва ғ.

Бинобар бисёр будани андозҳо, тавре ки С. Айний қайд мекунад, деҳқонон ҳангоми пардохти онҳо аксар вақт қашшоқ

мешуданд ва маҷбур мешуданд, ки заминҳои худро бо нархи арзон ба шахсон сарвагманд фурушанд, баъзеи онҳо бошад ҷорҳои қорӣ ё хонагии худро мефуруштанд, то ки андозхоро пардохт намоянд.

Дар шароити иқтисоди нақшавини собиқ ИҶШС низоми андозҳои кишвар ҷандин борҳо тағйироти ҷиддӣ ёфт, ки ба хусусиятҳои вазифаҳои сиёсати молиявӣ дар ҳар як марҳалаи ташаккули тарзи шӯравии истеҳсолот сабаб шуда буданд. Андозхоро метавонистанд бар ивази мусодираи инқилобии ғалла дар солҳои аввали пас аз инқилоб (СНИ — Сиёсати нави иқтисодӣ (НЭП)) истифода бурд, ки дар қатори дигар ҷорҳои барқарорсозии иқтисодиёти харобашуда мусоидат мекард. Дар солҳои 30-юми асри XX андозҳо барои ҳалли масъалаи сиёсӣ барҳамдиҳии иқтисодии деҳқонони якҷадаст ва ҷалби аҳолии деҳот ба ҳоҷагҳои коллективӣ (колхозҳо) истифода мешуданд.

Дар марҳалаҳои охири мавҷудияти иқтисодиёти нақшавӣ аҳамияти андозҳо он қадар калон набуд, зеро онҳо дар навабати аввал на барои чамъоварии даромадҳои давлатӣ, балки барои татбиқи сиёсати иҷтимоӣ иқтисодии кишвар — ҳамчун воситаи азнавтасимкунии даромадҳои аҳоли, ҳавасмандгардонии истеҳсолоти дотатсияшавандаи ҳоҷагии кишлоқ, муносиб кардани истеҳсолот ва истеъмолат истифода мешуданд. Андозҳо ба сифати манбаи асосии даромади бучети давлатӣ баррасӣ намешуданд. Соҳаи андозбандӣ дар давоми солҳои дароз васеъ нашуд, балки, баръакс, тамоюли коҳиш ёфтган дошт. Андозҳо ба вазъи амволии шаҳрвандон, ташкилотҳои кооперативӣ ва ҷамъиятӣ, шахсонӣ ҳуқуқӣ ва воқеии ҳориҷӣ, ки дар ИҶШС даромад мегирифтанд ва дигар пардохткунандагон таъсири назаррас надоштанд. Тавассути андозҳои давлатӣ ва маҳаллӣ ба бучети ИҶШС на зиёда аз 10% ҳамаи даромадҳои давлатӣ ворид мешуданд⁹.

Ба таври васеъ ҷунин андеша паҳн шуда буд, ки андозҳо аз аҳоли, пеш аз ҳама андоз аз даромади коргарон ва хизматчиён, асоси сиёсӣ ва иҷтимоӣ надоранд ва ҳамчун сарчашмаи даромади бучет ҷандон муҳим нестанд. Дар сатҳҳои гуногуни ҳокимияти давлатӣ андешаҳо дар бораи бекор кардани ин андозҳо ва зарурати маҳлуд шудан бо ситонидани пардохтҳо ба бучет аз даромади

⁹ Запольский С. В. Налогообложение как предмет правового регулирования. Проблемы совершенствования советского законодательства. // Труды НИИ советского законодательства. 1987. № 38. С. 84–85.

корхонаҳо, иттиҳодияҳо ва ташкилотҳо ихзори назар карда шуд. Вобаста ба ин, соли 1960 дар ИҶШС кӯшиши ба тадриҷ кам ва бекор кардани андоз аз музди меҳнати коргарон ва хизматчиён карда шуд¹⁰. Дар он вақт ин ғоя (идея) комилан воқеӣ буд, зеро молиягии монополии давлат ба воситаҳо ва маҳсулоти истеҳсолот, ягонагии шароити иқтисодӣ ва танзими қатъии музди меҳнати кормандон имкон медоданд, ки маблағи андоз пешакӣ муайян карда шуда, он ҳамчун унсури пардохти меҳнат пешбинӣ карда шавад.

Зимнан, ҳиссаи ба бучет гирифтани аз даромади корхонаҳо ва ташкилотҳои фондаовари давлатӣ нисбат ба гирифтани маблағ аз корхонаҳои камдаромад хеле баланд буд, корхонаҳои камдаромад ва зиёновар бошанд, баръакс, имконияти гирифтани ёрии модии (субсидияи) давлатиро барои фаъолияткунии минбаъдаи худ доштанд. Гирифтани қисми даромадро аз аҳоли ба воситаи андоз инчунин тавассути тасҳеҳи музди меҳнати пардохтшаванда мумкин буд.

Дар натиҷа, омилҳои гуногун, аз ҷумла самти дар Иттиҳоди Шӯравӣ расман эълон шуда ба идоракунии мутамаркази иқтисодиёт ва ҷомеаи аз андоз озод тавассути мустақиман гирифтани қисми фондаи корхонаҳо ба бучет, ба шикасти низоми шӯравӣ оварда расонд, зеро манфиати воқеии иқтисодии субъектҳои хоҷагидорро ба натиҷаи фаъолияти худ пешбинӣ намекарданд.

Чунин амалҳо дар шароити муосир комилан қобили қабул нестанд, зеро барои ҳамаи субъектҳои хоҷагидорӣ шароити баробарро таъмин намекунад. Системаи андозбандӣ ин нуқсонро надорад ва ба рақобати бозорини субъектҳои хоҷагидорӣ монеа намегардад. Аз миёнаи солҳои 80-уми асри XX гузариш аз иқтисоди тақсимоли нақшавӣ ба иқтисоди бозорӣ, ки рақобати озоди моликини хусусӣ асос шудааст, оғоз меёбад.

14 июли соли 1990 Қонуни ИҶШС «Дар бораи андоз аз корхонаҳо, иттиҳодияҳо ва ташкилотҳо» қабул карда шуда буд — аввалин санади меъёрие, ки бисёр муносибатҳои андозро, ки дар андозбандии субъектҳои хоҷагидорӣ дар давраи гузариши иқтисодияти мамлакати мо ба миён меомаданд, ба танзими меъёровард.

¹⁰ Закон СССР от 7 мая 1960 года «Об отмене налогов с заработной платы рабочих и служащих» // Ведомости Верховного Совета СССР. 1960. № 18. Ст. 135.

Эълони иқтисодияти Тоҷикистон ва гузаронидани иқтисоди бозорӣ на танҳо нигоҳ доштани андозҳо аз корхонаҳо ва аҳолиро ҳамчун сарчашмаи даромади бучети давлатӣ, балки тағйироти куллии онҳо, баланд бардоштани нақши молиявӣ ва иҷтимоии онҳоро талаб мекарданд. Аз соли 1992 дар Тоҷикистон иқтисоди васеъмиқёсаи андоз ба амал меояд, ки дар натиҷа ба ташаққули системаи муосири андоз оварда расонид, санадҳои қонунгузории асосӣ қабул карда шуда буданд, ки ҷамъовариҳои андоз аз даромад, андозҳои фоида, андоз аз арзиши иловашуда ва ғ.-ро танзими мекарданд.

Қисми назарраси истеҳсолоти миллий ва мувофиқан, даромади аҳоли ва корхонаҳо дар вақти ҳозира дар бахши хусусии иқтисод ташаққул меёбад. Имконияти танзими давлатии ин даромадҳо маҳдуд, истифодаи таҷрибаи пешин буда, оид ба гирифтани қисми онҳо бо тартиби маъмурий ба даромади давлат, тибқи қонунгузории амалкунанда, иҷозат дода намешавад. Танҳо тавассути механизми андозҳо ва пардохтҳои муқаррарнамудаи қонун шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дар ташаққули даромади бучети давлатӣ ва маблағгузории фаъолияти мақомоти давлатӣ иштирок мекунанд.

МОҲИЯТИ АНДОЗҲО. Андозҳо хусусияти ҷудонапазир ва ҷузъӣ давлатро ифода менамоянд, бе онҳо таъбиқи вазифаҳо ва функсияҳои ниҳоди давлат имконнопазир аст. Вобаста ба ин, нави муҳимтарин фаъолияти ҳама гуна давлат ташаққулёбии (сафарбаркунии) даромадҳои давлатӣ мебошад.

Дар таҳти даромади давлат захираҳои молиявие (пулие) фаҳмида мешаванд, ки аз манбаҳои гуногуни дар ихтиёри давлат буда ворид шуда, аз ҷониби вай барои ҳалли вазифаҳои худ ва иҷрои функсияҳои ба зиммаи худ гирифта истифода мешаванд. Даромади давлат аз ҳисоби даромади андоз ва ғайриандозӣ, инчунин даромадҳои фондҳои давлатӣ ташкил меёбад¹¹.

Аз аҳоли бегонакунии қисми маҳсулоти офаридаи онҳо ба фондаи давлат дар шакли андоз ба зарурати объективии ташкили заминаи моддӣ барои нигоҳдории дастгоҳи давлатӣ ва аз ҷониби давлат амалӣ шудани функсияҳои худ мебошад.

Андоз — ин пардохтест, ки бо гузаштани ҳуқуқи молиякӣ аз субъекти хусусӣ, ки барои он пардохт ӯҳдадорини асосӣ мебошад, ба умумӣ (давлат) алоқаманд аст. Пардохткунандаи андоз

¹¹ Налоговое право Республики Таджикистан: учебное пособие // под ред. канд. юрид. наук, доцента Н. Шонасридинова. Душанбе. 2012. С. 26.

аз амволи худ ҷудо мешавад ва аз ҳуқуқи молиякият ба он маҳрум мегардад. Молиякияти хусусии тавассути пардохти андоз ба субъекти оммавӣ (давлат) дода шуда, ба манфиати тамоми ҷомеа сарфа мегардад.

Қисми молиякиятро аз қисми аз ҳама бештар қобилияти пардохтазири аҳоли гирифта, давлат бояд ин маблағҳоро ҳам бо мақсади татбиқи ҳокимияти умумӣ дар кишвар ва ҳам барои қонё гардонидани эҳтиёҷоти муҳими тамоми ҷомеа, асосан қисми камбизоати он, истифода барад. Бо ин, давлат манфиатҳои ҷамъиятӣ (умумӣ ва хусусӣ)-ро бо мақсади пешгирии тағйироти иҷтимоии харобиовар дар кишвар мувозинат мекунад¹².

Напардохтани андоз, ба монанди ҳама гуна ҳуқуқвайронкунии боиси мучозот мегардад. Шахсе ки аз пардохти андоз саркашӣ менамояд ба оқибатҳои номусоиди молу мулкӣ дучор мегардад.

Уҳдадории пардохти андозҳо ба ҳамаи пардохткунандагон ба сифати талаботи бечунучарои давлат паҳн мешавад. Пардохткунанда ҳуқуқ надорад, ки аз рӯи салоҳиди худ он қисми амволи худро, ки дар намути маблағи муайяни пулӣ бояд ба бучет ворид карда шавад, ихтиёрдорӣ кунад ва уҳдадор аст, ки мунтазам ин маблағро ба фондаи давлат гузаронад, зеро дар акси ҳол, ҳуқуқи манфиатҳои қонунии шахсони дигар, инчунин давлат, вайрон карда мешаванд.

Моҳияти андозҳо дар функсияҳои давлатие, ки тавассути онҳо амалӣ карда мешаванд, зоҳир мешавад. Дар ҳуқуқи андоз таснифоти гуногуни функсияҳои асосии андоз оварда мешаванд, аз он ҷумла¹³:

1) **фискалӣ** (азнавтасимкунӣ) — дар раванди ташаккули даромадҳои бучетҳо амалӣ карда мешавад;

2) **танзимкунанда**, аз ҷумла:
— ҳавасмандкунанда — дар зарурати ҳавасмандгардонии намуҳҳои алоҳидаи ғайрипардохт, соҳаҳои иқтисодиёт амалӣ карда мешавад;

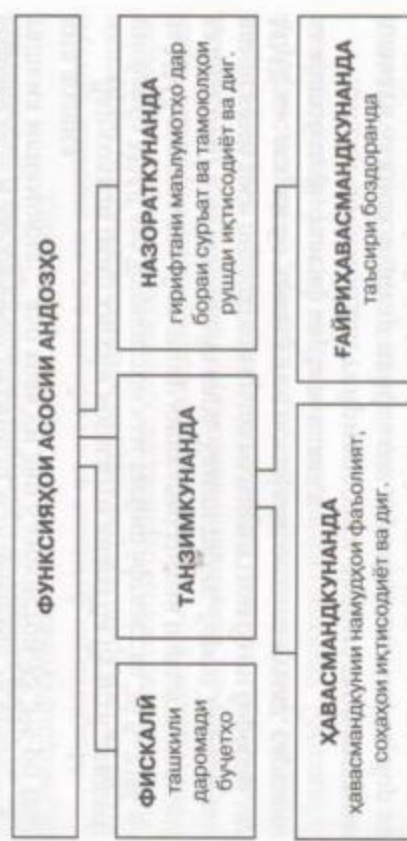
— **ғайриҳавасмандкунанда** — дар зарурати амалӣ намудани таъсири боздоранда зоҳир мешавад.

¹² Налоговое право: учебник / под ред. Е. М. Ашмаринной. М.: КНОРУС. 2016. С. 16.

¹³ Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер. 2015. С. 28-31; Орипов А., Султонов Б. Налоги и налогообложение. Душанбе: Изд-во «Санадвора», 1994. С. 2.

Бо ёрии андозҳо метавонанд ҳадафҳои иқтисодӣ (рушди ҳулуҳҳои алоҳида, соҳаҳо ва самтҳои иқтисодиёт), иҷтимоӣ (дастгирии давлатии гурӯҳҳои алоҳидаи шахсони аз ҷиҳати иҷтимоӣ камҳимояшуда) ва назораткунанда дунболоғири карда шаванд. Таъсири функсияҳои зикргардидаи андозҳо бояд стратегияи умумии иқтисодии рушди кишварро дар якҷақт бо дигар чораҳои давлатӣ амалӣ намояд.

Функсияҳои асосии андозҳо бо функсияҳои фискалӣ, танзимкунанда ва назораткунанда маҳдуд мешаванд, ки дар умум ҳамаи намуҳҳои функсияҳоро низ дар бар мегиранд (Расми 2.2.). Расми 2.2.

Таърихан, яқум *функсияи фискалӣ* (азнавтасимкунӣ) андозҳо мебошад, ки воридшавии маблағҳоро ба бучети давлатӣ таъмин менамояд (аз лот. *fiscus* — хазинаи давлатӣ). Зимнан, таҳти «бучет» бояд маҷмӯи муносибатҳоро фаҳмид, ки вобаста ба таъшаккул, тақсим ва истифодаи захираҳои мутамаказӣ молиявӣ ба вучуд омада, барои таъмини молиявии вазифаҳо ва функсияҳои мақомоти давлатӣ пешбинӣ шудаанд.

Функсияи фискалӣ (азнавтасимкунӣ) андозҳо аз азнавтасимкунӣ қисми даромадҳои субъектҳои гуногуни хоҷагидорӣ ба фондаи давлат иборат аст. Дар раванди ташкилкунӣ маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) ва тақсими он дар байни соҳибони омилҳои истеҳсолот тавассути андозҳои ғайримустақим ва мустақим гирифтани қисми даромади онҳо ба фондаи давлат, яъне азнавтасимкунӣ ММД-и алақай тақсимшуда ба амал

меояд. Микёси амали ин функция бо ҳиссаи андозҳо дар маҷмӯи маҳсулоти милли муайян карда мешавад; он дараҷаи давлатикунонии даромади миллиро нишон медиҳад.

Ба андозаи рушди муносибатҳои молия-пулӣ ва истеҳсолот, ин функция сатҳи воридоти афзояндаи даромадҳои пулиро ба давлат муайян мекунад. Андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷет (пардохтҳо ва бочҳо), ки одатан даромадҳои андозӣ номиди мешаванд, дар вақти ҳозира қисми зиёди даромадҳои давлатро таъмин мекунаанд. Маҳсусан, мутобики Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи буҷети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2022» андозҳо 62%-и даромадҳои умумии буҷети давлатии Тоҷикистонро ташкил менамоянд¹⁴, дар ҳоле ки дар Қазоқистон 93,3%-ро ташкил доданд.

Дар солҳои охир ҳиссаи воридоти андоз ба буҷети давлатӣ нисбат ба ММД дар Тоҷикистон кам тағйир ёфтааст ва 20,5–21%-ро аз ММД ташкил дод. Дар дигар кишварҳо ҳиссаи пардохтҳои андоз аз 24% то 57% аз ММД майл кард. Ҳамин тариқ, барои Тоҷикистон вазни ками хоси пардохтҳои андоз ва пардохтҳои ба он баробар дар ММД хос аст, ки бо ҷамъкунии нокифояи онҳо аз ҷумла, саркашӣ аз андозбандӣ, тавсиф карда мешавад.

Ҳиссаи боқимондаи ғайриандозии даромадҳои умумии давлатӣ аз ҳисоби дигар манбаъҳои даромадҳои ноустувор ва тағйирёбанда таъмин карда мешавад, ки ба андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ мансуб нестанд, аз он ҷумла:

- грантҳо барои дастгирии буҷет аз ҳисоби ташкилотҳои молиявии байналмилалӣ;
- маблағҳои маҳсуси ташкилотҳои буҷетӣ;
- воридот аз хусусигардонӣ ва истифодаи моликияти давлатӣ;
- воридот аз фурӯши векселҳои казинодорӣ.

Зимнан, андозбандӣ ҳамчун асоси муносибатҳои фискалӣ (азнавтасимкунӣ) на танҳо ҳамчун манбаи баргарӣ доштаи ташаққули захираҳои мутамаркази молиявии давлат, балки ҳамчун яке аз воситаҳои аз ҳама бештар самарабахши танзими давлатии иқтисодиёт, ки шароити бозорӣ фаъолият мекунад, низ баромад

¹⁴ Закон Республики Таджикистан «О Государственном бюджете Республики Таджикистан на 2022 год» от 30 ноября 2021 года № 1804.

менамояд. Аз ҳамин яке аз ҷанбаҳои муносибати мутақобили андозҳо, иқтисодиёт ва давлат иборат мебошад.

Аммо ин муносибат на ҳамеша мусбӣ аст, зеро вақте ки ҳароҷоти маблағҳои давлатӣ (аз он ҷумла пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ ва преференсияҳо) бесамар амалӣ карда мешавад ва ё маблағҳои буҷет дар байни он бахшҳои иқтисодиёт тақсим карда мешаванд, ки ба таври объективӣ ба онҳо ниёз надоранд ва зимнан ягон ҳел таъсири назаррасро ба рушди иқтимоно иқтисодии кишвар намерасонанд.

Функцияи дуюми асосии андозҳо — *танзимикунонда* — бо вазеъ шудани фаъолияти иқтисодии давлат ва даҳолати фаъоли давлат, аз ҷумла тавассути маъмурикунонии андоз, ба муносибатҳои иқтисодии субъектҳои хоҷагидорӣ ба вуҷуд меояд.

Моҳияти ин функция аз он иборат аст, ки андозҳо ҳамчун воситаи самараноки равандҳои азнавтасимкунӣ, ба рушди иқтисодиёт мутобики барномаҳои қабулшуда ба таври ҳадафнок ва ба истеҳсолот таъсири қалон расонида, афзоиши онро ҳавасманд ё бозмедорад, ҷамъшавии капиталро тақвият ё суғ мегардонад, талаботи қобилияти пардохтпазирии аҳолиро тавсеа ё коҳиш медиҳад. Зимнан интиҳоби шаклҳои андозҳо, тағйироти меъёрҳо (ставкаҳо), усулҳои ситонидан, имтиёзҳо ва тахфифҳо истифода мешаванд.

Танзими андозӣ ҳеле таъсирбахшанд ва қобили таъмин намудани натиҷаи зарурӣ дар ҳамкорӣ бо фишангҳои дигари иқтисодӣ мебошанд. Давлат бо ёрии андозбандӣ як қатор проблемаҳои иқтисодӣ ва иқтимоии ҷомеаро ҳал мекунад. Дар дохили функцияи танзимикунонда зерфункцияҳои ҳавасмандкунонда ва ғайриҳавасмандкунонда, инчунин зерфункцияи таъиноти тақрористехсолкуниро қайд (ҷудо) кардан мумкин аст.

Давлат сиёсати андоз — системаи ҷорабинихоро дар соҳаи андозҳо — тибқи сиёсати таҳияшудаи молиявӣ вобаста аз ҳадафҳо ва вазифаҳои иқтимоӣ-иқтисодӣ ва дигари ҷомеа дар ҳар давраи мушаххаси рушди он татбиқ менамояд.

Дар шароити ташаққули муносибатҳои бозорӣ самти асосии сиёсати андоз дуршавии давомнок аз принсипи худро дурӯст ҳисобида натавонистани ташаққули қисми зиёди даромади воқеии аҳоли тавассути фондҳои мутамаркази ҷамъиятии истеъмол гардид. Ин имкон медиҳад, ки даромади қисми қобили меҳнати аҳоли тавассути механизми асосноккунии

манфиатдории (хавасмандгардонии) иқтисодӣ ба пураӯр наму-
дани фаъолинокии меҳнати зиёд карда шавад. Тавассути системаи
андоз ҳифзи иҷтимоии хеле самаранок ва бозғимодӣ аъзоёни
ғайриқобилимеҳнати (корношоями) ҷомеа таъмин карда мешавад.

Андоz — аввалин ва ягона шакли ҷамъоварии маблағҳо аз
ҷониби давлат нест. Ҷорӣ ва истифодаи системаи андоz ҳамчун
манбаи ҷиддии даромадҳои давлатӣ мавҷудияти сатҳи кофӣ
баланди рушди шуури ҳуқуқӣ, иқтисодиёт ва системаи назоратро
дар кишвар дар назар дорад.

Дар даврони аввали рушди давлатдорӣ, манбаи асосии
даромадҳои давлатӣ даромадҳои ғайриандозӣ аз истифода, фуруш
ва дигар бегонакунии муздноки доменҳо (моликияти давлатӣ) бу-
данд. Дар аввал, доменҳо моликияти подшоҳ буданд, ки даромади
он дар як вақт даромади давлатӣ низ буданд. Инҳо даромадҳои
хусусӣ-ҳуқуқӣ буданд, на умумӣ-ҳуқуқӣ.

Дигар манбаи муҳими даромадҳои бучет регалия (иқтаъ),
яъне имтиёзҳои даромадноки давлат (намудҳои фаъолият, ки дар
пешбурди истисноии давлат мондаанд) мебошанд. Барои ташак-
кули «регалия» соҳаҳои муайяни истеҳсолот, намуҳои фаъолият
аз муомилоти граждани, аз доираи фаъолияти аҳоли гирифта
мешуданд ва ба соҳибкунии истисноии давлат дохил мешуданд.

Хеле барвақттар аз ҷорӣ кардани андозҳо ва рушди андоz-
бандӣ, тарзҳои зиёди гирифтани даромад аз доменҳо ва регалияҳо
мавҷуд буданд.

Регалияи гумруқӣ бо муқаррар кардани пардохтҳо барои
ҳуқуқи гузаштан аз ҳудуд амалӣ карда мешуд ва тими соли бочҳои
муносири гумруқӣ буданд. Регалияи судӣ бо амаликунии дала-
тии адолати судӣ ва ба даромади давлат ситонидани ҷаримаҳои
судӣ, бочҳо, даромадҳо аз мусодира алоқаманд аст. Регалияи
тангагӣ ҳамчун аломати соҳибхитиёрии кишвар бо эмиссияи
давлатии маблағҳо ва даромадҳо, ки аз он ба даст оварда меша-
ванд, алоқаманд аст.

Регалияи саноат дар маҷмӯъ эълон шудааст ва ўҳдадорини гу-
заронидани бақайдгирии давлатии корхонаҳои таъсисшаванда ё
амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорини инфиродӣ бо пардохти
бочҳо ва пардохтҳои дахлдор муқаррар гардидааст.

Бо гузашти вақт, мавқеи монополии давлат дар саноат ва
дигар соҳаҳои фаъолият дар рушди муносибатҳои иқтисодӣ мо-
неи (тормози) ҷиддӣ гашт. Давлат аз идоракунии бевоситаи

фаъолияти истеҳсоли дур шудан гирифт. Бо мурури замон, танҳо
он регалияҳо боқӣ монданд (нигоҳ дошта шуданд), ки бо зару-
рати ҷамъиятӣ, имконнопазирии роҳ додани ташаббуси хусусӣ
дурустии худро амалан собит сохтанд. Зимнан, ҳадафҳои фиксалии
онҳо набояд қадре назаррас бошанд.

Ҳоло ба ҷойи регалия бештар бочҳоро истифода мебардагӣ
шуданд, ки мақсадшон на гирифтани даромади давлатӣ, на
татбиқи функцияи фиксалии андоz, балки фақат пушонидани
хароҷоти муассисаҳои дахлдорини давлатӣ ва ё амалӣ намудани
функцияҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии андоz (масалан, химояи са-
ноати маҳаллӣ аз хориҷӣ, дастгирии содиркунондагонии миллий
ва ғ.) мебошад.

Дар вақти ҳозира аз ҳама бештар аҳамиятнокаш намуҳои
зерини регалияҳои давлатӣ мебошанд:

- саноатӣ (пардохтҳо барои бақайдгирии тичорат, пардохтҳо
барои додани литсензияҳо ва иҷозатномаҳо, даромадҳо аз
истеҳсолоти монополий);
- судӣ (бочҳои судӣ, пардохтҳои иҷрокунӣ, даромадҳо аз
ҷаримаҳо ва мусодираҳо);
- тангагӣ (даромадҳо аз эмиссияи пулҳо);
- гумруқӣ (пардохтҳои гумруқӣ, даромадҳо аз ҷаримаҳо ва
мусодираҳо барои вайрон кардани қоидаҳои гумруқӣ);
- бесоҳиб (даромадҳо аз ганҷинаҳо, даромадҳо аз амволи
бесоҳиб).

Ба таркиби даромадҳои ғайриандозӣ даромадҳо аз истифодаи
молу мулк, ки дар моликияти давлатӣ ё коммуналӣ қарор доранд,
дохил мешаванд, аз ҷумла:

- маблағҳо, ки дар намуи иҷорапулӣ ва ё пардохти дигар
барои супоридан ба соҳиби муваққатӣ ва истифодаи молу
мулк, ки дар моликияти давлатӣ ё коммуналӣ қарор до-
ранд, гирифта мешаванд;
- маблағҳо, ки дар намуи фонзҳо аз рӯи бақияи маблағҳои
бучетӣ дар суратхисобҳои ташкилотҳои қарзидҳӣ гирифта
шудаанд;
- даромадҳо дар намуи дивидендҳо аз рӯи саҳмияҳо, ки
ба давлат тааллуқ доранд;
- дигар даромадҳо аз истифодаи молу мулк, ки дар моли-
кияти давлатӣ ё коммуналӣ қарор доранд.

Ба даромадҳои давлатӣ ҳамчунин маблағҳо аз фуруш ё дигар бегонакунии муздноки молу мулк, ки дар моликияти давлатӣ ё коммуналӣ қарор доранд, ворид мешаванд, аз ҷумла:

- маблағҳо аз фуруши сахмияҳое, ки дар моликияти давлат қарор доранд;
- маблағҳо аз хусусигардонии моликияти давлатӣ;
- дигар даромадҳо.

Регалияро истифода бурда, давлат метавонад мустақилона ин ё он соҳаи истеҳсолотро истифода барад ва маҳсулотро бо нархи гарони монополӣ фурушад (масалан, истеҳсол ва фуруши силоҳ ва маводи муҳаддир). Даромадҳо метавонанд дар намуни пардохт барои молу мулк ба иҷора додашуда низ гирифта шаванд. Ба тарзи васеъ чунин тарзи гирифтани даромадҳо, ба монанди ситонидани пардохтҳо барои ҳукуки истифодаи регалияҳо (масалан, пардохтҳои литсензионӣ барои ҳукуки шикор, истихроҷи канданиҳои фойданок, истифодаи манбаъҳои обҳои зеризаминӣ) истифода мешаванд. Манбаъҳои бучет ҳамчунин даромадҳо аз хизматрасонии пулакии мақомоти идоракунии давлатӣ, муассисаҳои бучетӣ, фуруши шиносномаҳо, тамғаҳои аксизӣ, инчунин ҷаримаҳо, мусодираҳо, ҷабронҳо ва дигар гирифтаниҳои маҷбурӣ дар натиҷаи татбиқи ҷораҳои ҷавобгарӣ мутабиқи қонунгузории амалкунанда, инчунин даромадҳо дар намуни кӯмаки молиявӣ, ки аз бучети ҷумҳуриявӣ ва / ё вилоятӣ гирифта шудаанд, мебошанд.

Даромадҳои ғайриандозини бучет аз воридоти андозӣ фарқи калон доранд. Тартиби муқаррар, ҳисоб ва рӯёнидани онҳо бо маҷмӯи санадҳои меъёрий ба тартиб андохта мешаванд. Масалан, тартиби ба бучет ворид шудани маблағҳо аз хусусигардонии моликияти давлатӣ бо қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи хусусигардонӣ, ситонидани муҷозотҳои алоҳида бошад — бо қонунгузории граждани, маъмури ва ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешаванд. Даромадҳои ғайриандозӣ метавонанд хусусияти ҳатмӣ ва ғайриҳатмӣ (ихтиёрий) дошта бошанд, дар асоси ихтиёрий ва маҷбурӣ ситонидани шаванд. Дар онҳо унсурҳои зиёди таъсири андоз муайян карда нашудаанд.

Чун қоида, даромадҳои зиёди ғайриандозӣ ба бучетҳои дахлдор дар ҳаҷми пурра ворид карда мешаванд ва даромади худӣ онҳо мебошанд.

НАЗАРИЯҲОИ АНДОЗ. Асосноккунии пурарзиши назариявии андозбандӣ решаҳои ҷуқури (амиқӣ) таърихӣ надорад. То

асри XVII ҳамаи ақидаҳо дар бораи андозҳо хусусияти тасодуфӣ ва бенизом доштанд. Ивази андозҳои муваққатӣ ва фавқулодда бо пардохтҳои мунтазам ва умумӣ боиси аз ҷониби аҳолии қабул нагардидани онҳо гардид. Ҳолати мазкур аз илми молия асоснокии назариявии чунин падидаҳо, ба монанди андозҳо талаб мекард¹⁵.

Назарияҳои асосии андозбандӣ ба сифати таълимоти мукамал сар карда аз асри XVII ба ташаккул ёфтанд оғоз кард ва ҳамчун маҷмӯи принципу муқаррароти муҳимтарин дар илм номи «Назарияи умумии андозҳо»-ро гирифт. Самтҳои асосии он таҳти таъсири бевоситаи рушди иқтисодии ҷомеа ба вучуд омаданд.

Умуман, дар таҳти назарияҳои андоз бояд ин ё он системаи дошишҳои илмӣ дар бораи моҳияти ва табиати андозҳо, ҷой, нақш ва аҳамияти онҳо дар ҳаёти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ сӯйиш ҷомеа фаҳмида шаванд. Ба ибораи дигар, назарияҳои андоз моделҳои гуногуни сохтани системаҳои андозӣ давлатро вобаста аз ҷониби андозҳо эътироф намудани ин ё дигар таъиноти ифода менамоянд.

Яке аз назарияҳои аввалини умумии андоз назарияи мубодила мебошад, ки ба хусусияти музднокии андозбандӣ асос ёфтааст. Моҳияти назария аз он иборат аст, ки тавассути андоз шаҳрвандон аз давлат хизматрасониҳоро барои Ҳимоя аз Ҳамлаҳои беруна, хифзи тартибот ва ғ. Ҳаридорӣ мекунанд. Аммо, назарияи мазкур танҳо дар шароити асрҳои миёна, дар вақте ки бо бочҳо ва пардохтҳои Ҳимояи Ҳарбӣ ва ҳуқуқӣ Ҳарида мешуд ва гӯё ки байни подшоҳ ва тобеонаш дар ҳақиқат шартнома баста шуда бошад, қобили татбиқ буд. Дар ҷунин шароит, назарияи мубодила инъикоси расмӣ муносибатҳои мавҷуда буд.

Дар давраи маърифат нағзи назарияи мубодила — назарияи атомистӣ пайдо мешавад. Ба сифати намоёндагони он маърифатпарварони фаронсавӣ Себастьян Ле Претр де Вобан (солҳои 1633–1707) (назарияи «шартномаи ҷамъиятӣ») ва Шарл Луи Монтескье (солҳои 1689–1755) (назарияи «шартномаи оммавӣ») баромад мекарданд.

Назарияи мазкур эътироф мекунад, ки андоз натиҷаи шартномаи байни шаҳрвандон ва давлат мебошад, ки мувофиқи он тобеъ барои Ҳифз, Ҳимоя ва дигар хизматрасониҳо ба давлат ҳаққи хизмат пардохт мекунад. Ҳеч кас наметавонад аз андозҳо,

¹⁵ Крохина Ю. А. Налоговое право России: учебник для вузов. М.: Норма. 2007. С. 15–18.

ба монанди аз истифодаи хизматҳос, ки давлат пешниҳод мекунад, даст кашад. Дар баробари он, дар ниҳоят, ин мубодила судманд аст, зеро ҳукумати нотагонгарин тобеони худро арзонтар ва беҳтар Ҳимоя мекунад, назар ба он ки ҳар кадоме аз онҳо худро мустақилона дифоъ кунанд. Ба ибораи дигар, андоз ҳамчун музди ҷомеа барои ғоида ва осоншавии шаҳрвандон баромад мекард. Маҳз чунин ақидаҳоро файласуфи англис Томас Гоббс (солҳои 1588–1679), мутафаккирони фаронсавӣ Волтер (солҳои 1694–1778) ва Оноре Мирабо (солҳои 1749–1791) тарафдор буданд.

Дар нимаи аввали асри XIX иқтисодшиноси швейтсарӣ Жан Симонд де Сисмонди (солҳои 1773–1842) дар асари худ «Огози нави иқтисоди сиёсӣ» (соли 1819) назарияи андозро ҳамчун *назари ҷаззат (тамъ)* таҳия кардааст, ки мувофиқи он андозҳо на ҳе мебошанд, ки шаҳрванд барои лаззати аз ҷомеа мегирифташ пардохт мекунад. Бо ёрии андозҳо, шаҳрванд айнав лаззатро аз тартиботи ҷамъиятӣ, адолати судӣ, таъмини шахсият ва моликият ва ғ. меҳарад. Ҳамин тавр, Ж. Сисмонди барои асосноккунии назарияи худ назарияи мубодиларо дар шакли муносири он гузошт.

Дар ҳуди Ҳамин давра *назари ҷаззат* андоз ҳамчун *муқобили суғурта*и ташаккул меёбад, ки ба сифати намояндагони он ҳодими давлатии фаронсавӣ Адолф Тьер (солҳои 1797–1877) ва иқтисодчии англис Чон Рамсэй Мак-Куллох (1789–1864) баромад мекарданд. Ба андешаи онҳо, андозҳо — ин пардохти суғуртаи мебошад, ки аз ҷониби тобеъон ба давлат барои ҳолати фаро расидани ягон ҳел хатар пардохта мешавад. Андозсупорандагон, тоҷир буда, вобаста аз даромадҳои худ моликияти худро аз ҷанг, сӯхтор, дуздӣ ва ғ. суғурта мекунанд. Аммо, бо фарқи аз суғуртаи ҳақиқӣ, андозҳо на барои он пардохта мешаванд, ки хангоми фаро расидани ҳодисаи суғуртаи маблағи ҷуброн гирифта шавад, балки ҳароҷоти ҳукумат оид ба таъмини мудоғиба ва тартиби ҳуқуқӣ маблағгузори карда шавад. Ҳамин тавр, ғояи суғурта, ки асоси назарияи баррасишавандаро дорад, танҳо дар он ҳолате эътироф шуда метавонад, ки агар давлат ба зиммаи худ ӯҳдадорӣ амали намудани пардохтҳои суғуртавино ба шаҳрвандон дар ҳолати фаро расидани хатар гирад.

Назари ҷаззат классикии андозҳо (назарияи бетарафии андоз) сатҳи ҳеле баланди назарияи дорад ва бо ғайриқияти илмии иқтисодчиёни англис Адам Смит (солҳои 1723–1790), Давид Рикардо (солҳои 1772–1823) ва пайравони онҳо робита дорад.

Тарафдорони ин назария андозҳоро ҳамчун яке аз намуноҳои даромадҳои давлатӣ баррасӣ мекарданд, ки он бояд ҳароҷоти нигоҳдории ҳукуматро пӯшонад. Зимнан ягон нақши дигар (танзими иқтисодиёт; пардохти суғуртаи, пардохти хизматрасонӣ ва ғ.) ба андозҳо вогузур нашудааст. Мавқеи мазкур ба назарияи иқтисоди бозорӣ асос ёфта буд, ки онро А. Смит таҳия кардааст. Дар шароити бозорӣ, қонеъ кардани талаботҳои инфиродӣ бо роҳи пешниҳоди озодии иқтисодӣ, озодии ғайриқият ба субъектҳо ба даст оварда мешавад. А. Смит муқобили идоракунии мутамаркази иқтисодиёт, ки сотсиалистҳо эълон карда буданд, баромад мекард. Бе тавачҷӯх ба далелҳо, ӯ ҳолатеро баррасӣ кард, ки ғайримарказонӣ имконият медиҳад, ки қонеъгардонии ҳеле калони талаботҳо таъмин карда шавад. Ба он нигоҳ накарда, ки иқтисоди бозорӣ бо ягон ҳел иродаи коллективӣ идора карда намешавад, вай ба қоидаҳои қатъии рафтор итоат мекунад. Дар асари худ «Тадқиқот дар бораи табият ва сабабҳои дорони халқҳо» (1776) А. Смит ба таври муфассал ин қоидаҳоро таҳлил менамояд, масалан, кӯшиши рақобати озод барои баробар кардани нарх бо ҳароҷоти истеҳсолот, ки тақсимоли захираҳоро дар дохили соҳаҳо муносиб менамояд.

А. Смит ҳамчунин ҳисоб мекард, ки ҳукумат бояд рушди иқтисоди бозориро таъмин намуна, ҳуқуқи моликиятро ҳифз кунад. Барои иҷрои функсияи мазкур ба давлат маблағҳои дахлдор зарур аст. Азбаски дар шароити бозор ҳиссаи даромадҳои мустақими давлатӣ (аз моликияти давлатӣ) ба таври назаррас кам мешавад, манбаи асосии пӯшонидани ҳароҷоти дар боло зикршуда бояд воридот аз андозҳо гардад. Агар гап дар бораи ҳарҷи маблағгузори дигар ҳароҷотҳо (сохтмон ва нигоҳдории роҳҳо, нигоҳдории муассисаҳои судӣ ва ғ.) равад, он гоҳ онҳо бояд аз ҳисоби бочҳо ва пардохтҳо, ки шахсони манфиатдор пардохт кардаанд, пӯшонида шаванд. Зимнан, чунин ҳисобида мешуд, ки азбаски андозҳо ҳусусияти беподшош доранд, бочҳо ва пардохтҳо набояд ба сифати андозҳо баррасӣ карда шаванд.

Ба ақидаи олими ҳуқуқшиноси фаронсавӣ Пол Мари Годме, мақсади ягонаи андоз — маблағгузори ҳароҷоти давлатӣ мебошад. Ин консепсия, ки нақши андозро бо «таъмини кассаҳои ҳазинадорӣ ва эътирофи фақат соф (тоза) функсияҳои молиявии андоз» маҳдуд мекунад, бо консепсияи «давлат-жандарм» алоқаманд аст. Аммо, рушди муносибатҳои иқтисодӣ ба тағйирот

ва нарма шудани ин назария овард. Масалан, таъсири андозхоро ба иқтисодиёт инкор накарда, тарафдорони ақидаҳои неоклассики андоз, бо вучуди ин, онро ба асос гирифтанд, ки чунин тахрифи раванди иқтисодиёро, ки хангоми он мусоидат кардан ба як соҳаи истеҳсолот бар зарари дигарон ба амал меояд, бояд пешгирӣ карда шавад ё дигар ҳел карда гуём, ба эҳтиёткорӣ хангоми истифодабарии андозбандӣ дар равандҳои иқтисодӣ даъват мекарданд.

Дар айни замон, ба назар аён менамояд, ки назарияи класикӣ имрӯз қомилан беасос аст, зеро дар вақти ҳозира қашда гирифтани чоряки маҳсулоти миллиро тавассути андоз бе оне, ки ин оқибатҳои ҷиддии иқтисодиёро надошт, имконнопазир аст. Ситонидани андозҳо қобилияти харидории шаҳрвандонро кам менамояд ва имкониятҳои сармоягузорию соҳибкоронро қохш медиҳад, андозҳои ғайримустақим нархи молхоро баланд мебардоранд ва ба истеъмолот таъсир мерасонанд, ин бошад худ аз худ ба бисёр равандҳои иқтисодии ҷомеа таъсир мерасонад.

Муҳолифи класситизм назарияи кейнсианӣ баромад мекард, ки ба қоркарди иқтисодчиёни англис Чон Мейнард Кейнс (солҳои 1883–1946) ва пайравони ӯ асос ёфтааст. Ҷояи марказии ин назария аз он иборат аст, ки андозҳо фишанги асосии танзими иқтисодиёт мебошанд ва ба сифати яке аз чӯзҳои рушди бомувафакияти он баромад менамоянд. Ба андешаи Ч. Кейнс, ки вай дар китоби «Назарияи умумии шугл, фонзҳо ва пул» (соли 1936) баён кардааст, рушди иқтисодӣ аз пасандозҳои пулӣ танҳо дар шароити шугли пулла вобаста аст. Аммо шугли пуллро амалян ноил (қомёб) шудан имконнопазир аст. Дар ин шароит пасандозҳои қалон ба рушди иқтисодӣ ҳалал мерасонанд, зеро онҳо ба истеҳсолот сармоягузори карда намешаванд ва манбаи ғайрифаъоли даромадро ифода менамоянд. Барои рафъи оқибатҳои манфӣ, пасандозҳои зиёдатӣ бояд тавассути андоз ситонида шаванд.

Назарияи андозии монетаризм, ки солҳои 50-уми асри XX профессорҳои иқтисодии Донишгоҳи Чикаго Милтон Фридмен пешниҳод кардааст, ба назарияи миқдорини пул асос ёфтааст. Ба андешаи муаллифи он, танзими иқтисодиётро метавон тавассути гардиши пул амалӣ кард, ки аз миқдори пул ва меъёрҳои фонзи бонкӣ вобаста аст. Зимнан, ба андозҳо на он қадар нақши муҳиме дода мешавад, тавре ки дар консепсияҳои иқтисодии кейнсианӣ дода мешавад. Дар ҳолати мазкур, андозҳо дар қатори дигар механизмҳо ба муомилооти пулӣ таъсир мерасонанд. Аз

ҷумла, тавассути андозҳо миқдори зиёдатии пулҳо гирифта мешаванд. Дар назарияи монетаризм ва назарияи кейнсианӣ андозҳо омилҳои номусоиди рушди иқтисодиёро қохш медиҳанд. Аммо, агар дар ҳолати аввал ин омил пулҳои зиёдатӣ бошанд, он гоҳ дар ҳолати дуюм — пасандозҳои зиёдатӣ мебошанд.

Назарияи иқтисодиёти тақлиф, ки дар ибтидои солҳои 80-уми асри XX аз ҷониби олимони америкой М. Бернс, Г. Стайн ва А. Лэффер таҳия шудааст, ба дараҷаи қалон нисбат ба назарияи кейнсианӣ андозхоро ба сифати яке аз омилҳои рушду танзими иқтисодӣ баррасӣ менамояд. Назарияи мазкур аз он бармеояд, ки андозбандии баланд ба фаъолияти соҳибкорӣ ва сармоягузорию таъсири манфӣ мерасонад, ки дар ниҳоят ба кам кардани пардохтҳои андозӣ оварда мерасонад. Дар натиҷа, пешниҳод карда мешавад, ки меъёрҳои андозбандӣ паст карда шаванд ва ба қорпоратсияҳо ҳамаи имтиёзҳои имқоипазир пешниҳод шаванд. Ҳамин тавр, қохши гаронии андоз, ба андешаи муаллифони назария, ба рушди босуръати иқтисодӣ оварда мерасонад.

НИШОНАҲОИ (АЛОМАТҲОИ) АНДОЗ. Бо эълони истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 1991, ташаккули дастгоҳи давлатии худ ва мустақилона амалӣ намудани функсияҳои давлатӣ бо тартиби ғайрӣ системаи андозии миллии ташкил карда шуд. Дар ин шароит, манбаи асосии маблағгузорию фаъолияти давлатӣ пардохтҳои даврии шаҳрвандон ва ташкилотҳо ба ҳазинаи умумӣ — андозҳо — воситаи универсалии ва муносиби ҷамъоварии даромади давлат гардид.

Даромади давлат аз чунин манбаъҳо ба монанди пардохтҳои хатмӣ (андозҳо) ва даромадҳо аз дигар фаъолиятҳо ташкил карда мешавад.

Дар ин робита, пардохти ҳатмӣ (андоз)-ро дар ҳуқуқи андоз метавон ҳамчун тарзи бо қонун муқарраркардашудаи аз шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ дар шакли пулӣ гирифтани қисми даромад (фоида, молу мулк), ки аз фаъолияти соҳибкорӣ ва дигар манбаъҳо гирифта шудаанд, муайян кард.

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон (м. 23 КА ҚТ) мафҳуми қонунини андозро муқаррар менамояд, ки мувофиқи он «андоз пардохти хатмии муқаррарнамудаи Кодекси мазкур ба бучет мебошад ба андозаи муайян амалӣ гардида, хусусияти хатмии бебозгашт (ба истиснои андози иҷимой) ва беподош дорад»¹⁶.

Дар Россия андоз ин пардохти хатмӣ, инфиродии беподош фаҳмида мешавад, ки аз ташкилотҳо ва шахсонӣ воқеӣ дар шакли бегона кардани маблағҳои ба онҳо бо ҳуқуқи молиявӣ, пешбурди хочагидорӣ ё идораи оперативӣ тааллуқдошта бо мақсади таъмини молиявии ғайрифаъолияти давлат ва (ё) ташкилаҳои мунитсипалӣ ситонида мешавад¹⁷.

Дар Қирғизистон андоз ин пардохти хатмӣ, инфиродии беподош фаҳмида мешавад, ки аз андозсупоранда мувофиқи қонунгузори андози Ҷумҳурии Қирғизистон ситонида мешавад¹⁸.

Дар Қазоқистон андозҳо ҳамчун пардохтҳои хатмии пулӣ ба бучет ба таври қонунӣ аз ҷониби давлат муқарраргардидаи яктарафа, ба истиснои ҳолатҳои, ки Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон пешбинӣ намудааст, фаҳмида мешаванд, ки ба андозаи муайян амалӣ гардида, хусусияти бебозгашт ва беподош дорад¹⁹.

Хусусиятҳои бисёрҷанбаи мафҳуми «андоз» имкон медиҳад, ки масъалаи дар доираи як истилоҳ ҳудуди кардани ду маъноро ба миён гузорем²⁰:

1. Андоз ҳамчун категорияи ҳуқуқӣ. Ҳангоми тавсифи андоз ҳамчун категорияи ҳуқуқӣ диққат ба дигаршавии шакли молиявӣ (гузаштани молиявӣ ба давлат) дода мешавад.

2. Андоз ҳамчун категорияи амалӣ. Ҳангоми муайян кардани андоз ҳамчун категорияи амалӣ, ҳамаи аломатҳои асосии андоз ҳамчун андоз мешаванд. Яъне, андоз пардохти ғайримаксаднок, беподош, бебозгашт, бечунучаро ва хатмӣ мебошад, ки шахсонӣ ҳуқуқӣ ва воқеӣ ба бучети сатҳи дахлдор (ё фонди мақсаднок) дар асоси санади мақомоти салоҳиятдор пардохт мекунад.

Аз рӯи маҷмӯи аломатҳои назарияи ҳуқуқӣ андоз таърифи зерини мафҳуми «андозҳо»-ро ба шакли муайян медарорад.

¹⁶ Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе: Нашриёти муосир, 2022. С. 36–37.

¹⁷ Налоговый кодекс Российской Федерации. Ч. 1. Ст. 8.

¹⁸ Налоговый кодекс Кыргызской Республики. Ст. 19.

¹⁹ Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс)». П. 55. Ч. 1. Ст. 1.

²⁰ Кучерявенко Н. П. Налоговое право: учебник. Харьков, 1997. С. 109–110.

Андозҳо — ин пардохтҳои пулӣ хатмӣ, беподош ва бебозгашти як-тарафа аз ҷониби мақомоти қонунгузори ва намоёндагии ҳокимияти давлатӣ тавассути наشري санадҳои қонунгузори муқарраршудае мебошанд, ки қисми маҷмӯи маҳсулоти дохилиро ифода намуна, мунтазам (доимӣ) аз ҷониби давлат дар шахси мақомоти вақо-латдори он аз шахсонӣ ҳуқуқӣ ва воқеӣ ситонида мешаванд, ба даромеди давлат тавассути дохил намудани онҳо ба бучети давлатӣ (ҷумҳуриявӣ ё маҳаллӣ) ё фонди давлатӣ тақдир дода мешаванд ва бо қуваии маҷбурияти давлатӣ таъмин карда мешаванд.

Ин таърифи андозҳо муфасссалтар аз нуқтаи назари табиати ҳуқуқӣ вай ва техникаи ҳуқуқӣ баррасӣ мекунам:

Андоз — ин пардохти аст, яъне додани (бегона кардани) маблағ аз як шахс ба шахси дигар. Ин сифати андозҳо имкон медиҳад, ки ба ҳадафҳои гузоштаи давлат ҳангоми ҷорӣ намудани андозҳо — азнавтақсимкунии маблағҳо, ки тавассути он давлат соҳиби захираҳои иловагии пулӣ мегардад, ноил (комёб) шуд. Андоз дар ҳолати мазкур ҳамчун усули азнавтақсимкунии маблағҳо дар давлат баромад мекунад.

Андоз — ин пардохти пулӣ аст, зеро, чун қоида, пардохти андоз дар шакли пулӣ анҷом дода мешавад. Дар айни замон, барои намунаҳои алоҳидаи андозҳо шакли натуралӣ пардохти андоз (андоз аз истифодабарандагонӣ сарватҳои зеризаминӣ) истисно карда намешавад. Аммо, пардохти натуралӣ пардохтҳои андозӣ имконияти давлатро ба истифодаи ин маблағҳо маҳдуд мекунад.

Андоз — ин пардохти хатмӣ аст, яъне пардохти андоз барои шахсоне, ки барояшон бо қонун амр шудааст, хатмист. Зимнан, давлат наметавонад аз ҳуқуқи худ барои гирифтани маблағҳо аз андозҳо даст кашад. Барои ин, яқумаш, чун қоида, муқаррар кардани имтиёзҳои андоз, ки хусусияти инфиродӣ доранд, иҷозат дода намешавад, дуомаш, мақомоте, ки ба уҳдаашон назорати аз ҷониби андозсупоранда иҷро намудани уҳдадорӣ андозҳои худ онд ба пардохти андоз гузошта шудааст, вазифадоранд ҷоракое андешанд, ки ин уҳдадорӣ иҷро карда шавад.

Ҳуқуқи Парламент (ё мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ) ба муқаррар кардани андоз ифодаи ҳуқуқи халқ барои розигӣ додан ба пардохти андоз аст. Аммо ситонидани андоз, ки бо Парламент (мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ) мувофиқа карда шудааст, ҳаргиз маънои мувофиқакунии бо ҳар як аъзои ҷомеаи надорад. Ин

хусусияти асосии ҳуқуқии андоз — *хусусияти яктарафаи муқарраркунӣ онро* пешакӣ муайян мекунад.

Азбаски андоз бо мақсадҳои пушонидани талаботи барои ҷомеа ғойаданок, ки аз талаботҳои инфиродии андозсупорандаи мушаххас ҷудоанд, ситонида мешавад, *андоз пардохти инфиродӣ беподош мебошад*. Пардохти андоз ӯҳдадори мутақобилаи давлатро оид ба содир намулдани ягон чиз ба ғойдаи андозсупорандаи мушаххас ба вучуд намеорад. Дар мавриди муносибатҳои андоззину байни давлат ва андозсупоранда, нақшаи умумикабулшудани граждани-ҳуқуқии муносибатҳои шартномавӣ дар аҳдҳои музднок, ки ба эквивалентнокии мубодила алоқаманданд, амал намекунад. Барои таъмини манфиатҳои ҷамъиятӣ, давлат маҷбур аст, ки аз принципи музднокӣ дар муносибатҳои андозӣ дур шавад ва андозхоро барои пардохт аз ҷониби ҷамаи шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳатмӣ, инчунин дар бораи беподошии ҳуқуқии пардохтҳои андозӣ эълон намояд.

Ба ивази андози пардохтшуда, андозсупоранда метавонад фақат иҷрои вазифаҳо ва функцияҳои ба зиммаи худ гирифтаи давлатро талаб кунад, ки ғайримустақим (бавосита) бо муносибатҳои ҳуқуқии андоз алоқаманданд. Иҷрои ин вазифаҳо ва функцияҳо дар доираи муносибатҳои ҳуқуқии дигари байни давлат ва шахси инфиродӣ (гурӯҳи шахсон) амалӣ карда мешавад.

Бо Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шахрвандон ҳуқуқ ба ҳаёт, ҳифзи давлатӣ ва судӣ, ба дахлнопазирии манзил, маҳрамии муқотиба, иштирок дар ҳаёти сиёсӣ, инчунин дигар ҳуқуқу озодиҳо кафолат дода шудааст. Дар доираи функцияҳои иҷтимоии давлат, ба шахрвандон ҳуқуқ ба ёрии тиббии роӣгон, таъминоти иҷтимоӣ дар пиросоли, хангоми беморӣ, маъҷубӣ, гум кардани қобилияти кор, маҳрум шудан аз сарпараст дода мешавад. Онҳо ҳуқуқ ба таҳсилоти миёнаи умумӣ ва миёнаи касбии роӣгон, инчунин мувофиқи қобилиятҳои онҳо ва дар асоси озмун ҳуқуқ ба таҳсилоти миёнаи махсус ва олий доранд.

Барои татбиқи ҳуқуқҳои иҷтимоии зикргардида ба кӯмаки давлат ҷамаи шахрвандон, дар навбати аввал онҳое, ки маблағи кофиро барои мурочиат намудан ба хизматрасонии пулакии сохторҳои давлатӣ ва ғайридавлатӣ надоранд, мурочиат

менамоянд. Андозсупорандаи мушаххас метавонад дар натиҷаи пардохти андозҳо ба давлат барои худ ягон хел қаноатмандӣ надошта бошад.

Андоз дар асоси бебозгашти ситонида мешавад. Андозсупоранда маблағи андозро пардохт карда, аз ин маблағ ба ҳамашай маҳрум мешавад ва наметавонад баргардонидани онхоро талаб намояд. Ба зиммаи давлат ҳамаҷунин ӯҳдадори ба пардохткунанда баргардонидани маблағҳои дар намуни андоз пардохтшуда гузошта намешавад (ба истиснои андози иҷтимоӣ). Тибқи қонунгузори андоз, баргардонидани андоз дар ҳолати барзиёд пардохт намулдани он ё ба сифати имтиёз имконпазир аст, ки ин ҳилофи принципи бебозгашт намебошад, зеро ҷамаи ин ҳолатҳо аз ҷониби давлат яктарафа муайян карда мешаванд ва ба хусусияти пардохт дар умум таъсир намерасонанд.

Азбаски андоз ҳаракати яктарафаи маблағхоро ифода менамояд ва принциҳои он мустақиман (бевосита) ҳилофи принциҳои муомилоти граждани мебошанд, *механизме, ки татбиқи андоз бандиро таъмин менамояд, маҷбур кардан мебошад*. Дар бисёр ҳолатҳо ба татбиқи чораҳои маҷбуркунӣ оид ба пардохти андоз зарурат нест, зеро андозсупоранда андозро ихтиёрий ва мустақилона барои иҷрои қонунгузори кабулшуда пардохт менамояд. Аммо дар ҳолати қоидаҳои муқарраршудаи андозбандиро риоя накардани андозсупоранда, мақомоти давлати метавонанд маҷбуркунии андозсупорандаро барои иҷрои ӯҳдадориҳои худ оид ба пардохти андоз истифода баранд ва нисбати вай муҷозоти андози пешбининамулдан қонунгузориро татбиқ кунанд.

Ба таври нақшаи маҳруми андоз дар расми 1.1.1 ифода ёфтааст.

Маҳруми андозро ҳамаҷун катгориҳои ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ бо дигар параметрҳо низ тавсиф кардан мумкин аст.

Андоз — ин пардохте мебошад, ки чун қоида тибқи принциҳои андозбандӣ муқаррар карда мешавад.

Андоз бо мақсади гирифтани даромад муқаррар карда мешавад. Таъсир расонидан ба рафтори андозсупоранда бо мақсади ноил шудан ба ягон натиҷаи аз ҷиҳати иҷтимоӣ аҳамиятнок наметавонад мақсади (ҳадафи) асосии андоз бошад. Ҷамаи гунаи андоз қобилияти иҷро намулдани нақшаи танзимкуниро дорад. Барои

АНДОЗ: АЛОМАТҲОИ АСОСӢ

1	пардохти ҳатмӣ
2	инфиродии беподош
3	пардохт ба бучет ё фондҳои ғайридавлатӣ
4	аз шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ ситонида мешавад
5	дар шакли бегонакунии маблағҳои ба шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ тааллуқдошта ситонида мешавад
6	бо мақсади таъминоти молиявии ғаёлияти давлат ва мақомоти он ситонида мешавад

ин, аз ҳама бештар тарзи муқаррар кардани имтиёзҳои гуногуни андоз ё пурзуркуниҳо истифода мешавад.

Андоз ба қобилияти пардохткунини шахс асос ёфта, ба ӯ озодии амалро берун аз доираи ӯҳдадорихон андоз мегузорад. Андоз субъекти андозбандиро барои пул қор кардан водор намекунад; вай фақат ба ҳисса аз пули қоркардашуда талабгор аст.

Андоз — ин қисми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ мебошад, ки дар кишвар барои даврани муайян ба вучуд оварда шудааст. Аз нуқтаи назари иқтисодӣ, андоз қисми фондаи (даромади) шахсони ҳуқуқӣ ва воқеиро аз фуруши маҳсулот, иҷрои қор ва хизматрасонӣ ифода менамояд, ки ба фондаи давлат ситонида шудааст.

Андоз — ин пардохте мебошад, ки ба бучети давлатӣ (ҷумҳуриявӣ ё маҳаллӣ) ё фондҳои ғайридавлатӣ ворид карда мешавад ва даромади давлатро ташкил медиҳад.

Андоз — ин пардохте мебошад, ки ҳангоми иҷро намудани он ҳамеша тағйир ёфтани шакли моликият ба амал меояд. Ҳангоми пардохти андоз, ҳуқуқи моликияти андозсупоранда ба маблағҳои

пулии дар шакли андозҳо пардохтан ӯ қатъ мегардад ва ҳуқуқи моликият ба ин маблағҳо дар давлат ба вучуд меояд. Ҳуқуқи моликият ба пардохтҳои андозини дохилкардашуда ба давлат имкон медиҳад, ки маблағҳои ба бучет ё фонди давлатӣ воридшударо бе ҳеч маҳдудият, бе иштироки беруна ва ягон ҳел маҳдудиятҳо (ба истиснои маҳдудиятҳои қонунан муқаррарнамудаи ҳуди давлат) соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ намояд. Пардохткунандаи андоз молик мебошад, на шахрванд. Ҳамин тавр, пардохти андоз ӯҳдадорини шахрвандон мегардад, ки аз ҳуқуқи моликияти хусусӣ бармеояд. Тавассути андоз моликияти хусусӣ ба қомеа хизмат мекунад.

Ситонидани андоз ҳуқуқи мустақноии давлат мебошад. Дигар ҳеч кас ҳуқуқи муқаррар кардани ӯҳдадорини шахсони воқеӣ ва ҳуқуқиро онд ба пардохтани андоз надорад, ҳеч кас ҳуқуқ надорад ба иродаи давлат ҳангоми муқаррар намудани андозҳо таъсир расонад.

Ин аломатҳо дар он зоҳир мешаванд, ки:

а) муқаррар намудани андозҳо дар асоси санади яктарафаи ихзори иродаи давлат бо аз тарафи ӯ истифода намудани ҳокимияти сиёнаш амалӣ карда мешавад;

б) ҳуқуқи муқаррар намудани андозҳо ва муайян намудани тартиби ситонидани онҳо танҳо ба мақомоти олии қонунгузорӣ ва мақомоти ҳокимияти намоёндагӣ дар маҳалҳо дода шудааст; в) ҳуқуқи амалӣ намудани назорат аз болои саривақт ва пурра пардохт намудани андозҳо, инчунин ҳуқуқи маҷбуран ситонидани онҳо ба мақомоти андоз ва дигар мақомоти давлатӣ, ки махсус барои ин мақсадҳо таъсис гардидаанд дода шудааст, ки иҷрои воқеии (реалии) иродаи давлатиро ҳангоми ситонидани андозҳо таъмин мекунад.

Андоз воситаи бағартибобарии муносибатҳои молиявии андозсупоранда ва давлат баромад мекунад. Ба яке аз тарафҳо — андозсупоранда — ӯ андозан ӯҳдадорини вайро нишон медиҳад, ба тарафи дигар — мақомоти андози давлатӣ бошад — меъёри рафтори иҷозатдошударо нишон медиҳад. Хусусияти маҷбурии андоз барои баррасӣ намудани он ҳамчун тарзи ҳифзи моликияти хусусӣ аз иддаоҳои ғайриқонунини мақомоти давлатӣ, ҳамчун воситаи нигоҳдорини тавозуни ҳуқуқи манфиатҳои қонунини шахрвандон ва иттиҳодияҳои онҳо, аз як тараф, қомеа ва давлат ҳамчун ифодакунандаи манфиатҳои қомеа, аз дигар тараф ҳалал намерасонад.

Андоз ҳамчун механизми ҳуқуқӣ одатан мақсади бевоситаи ҷамъовариҳои маблағи мушаххас, ки барои пӯшонидани хароҷоти давлат заруранд, надорад. Ин хароҷот метавонад пешаки ба нақша гирифта шавад, аммо маблағи дар назар доштани хароҷот ба андозбандӣ таъсир намерасонад. Андозаи (ҳаҷми) андозҳои ҷамъоваришаванда аз қондаҳое, ки на дар қонун дар бораи бучет, балки дар тасвири андоз муқаррар шудаанд вобаста аст ва умуман маҳдуд нест.

Мафҳуми мучозоти андозиро набояд бо мафҳуми андоз омехта кард. Мучозоти андозӣ ба он андозсупорандагоне, ки андозхоро саривақт ва дар ҳаҷми пурра пардохт менамоянд, татбиқ намешаванд. Мучозоти андозӣ аз ҷониби мақомоти ваколатдор ба сифати ҷазо барои ҳуқуқвайронкунииҳои роҳдодшуда андоз татбиқ мешаванд, дар вақте ки андоз хусусияти ҷазоро надорад.

Бо фарқият аз дигар андозҳо, андоз *ичтимой* мутабиқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби коргарон ва корфармоён на ба бучети давлатӣ, балки ба фонди махсусгардонидашудаи давлатии Агентии хифзи иҷтимоӣ ва нафақа пардохт карда мешавад. Ин андоз дар асоси қобиляти пардохткунӣ андозсупоранда ситонида мешавад ва ба монанди дигар андозҳо, бо роҳи маҷбурияти давлатӣ таъмин карда мешавад.

Дар баробари он, дар қонунгузорӣ дар бораи хифзи иҷтимоӣ ин андоз пардохтҳои иҷтимоӣ бо мақсади суғуртаи ҳатмин иҷтимоии шаҳрвандон номида мешавад. Ба шахсони суғурташуда баргардонидани маблағи пардохтшудаи пардохтҳои иҷтимоӣ дар шакли нафақа, кумақпулӣ барои бекорӣ ва дигар пардохтҳои иҷтимоӣ муқаррар карда шудааст, ки рағбати андозсупорандагонро ба пардохти саривақтӣ ва пурраи пардохтҳои иҷтимоӣ муайян мекунад. Аммо, азбаски пардохтҳои шаҳрвандон аз рӯи пардохтҳои иҷтимоӣ хусусияти шартномавӣ надоранд, ҳаҷми (андозаи) маблағи ба давлат пардохтшуда ва ҳаҷми (андозаи) маблағи ба пардохткунанда баргардондашуда хусусияти эквивалентӣ (баробар) надорад.

ТАВСИФИ ДИГАР ПАРДОХТҲОИ ҲАТМӢ. Дар қатори андозҳо, ки бо Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидаанд, барои ҷамъ кардани даромадҳои давлатӣ дар Тоҷикистон, ба монанди дигар кишварҳо, ҳамчунин дигар воситаҳо ба монанди *хирочҳо*, *пардохтҳо* ва *бӯҷҳо* истифода мебаранд, ки бо қонунҳои махсус танзим мешаванд (Бо қонунҳои ҶТ «Дар бораи

дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет» аз 27.06.2006, № 197, «Дар бораи бӯҷи давлатӣ» аз 28.02.2004, № 19 ва Кодекси гумруки ҶТ аз 03.12.2004).

Тахти мафҳуми «хироч» пардохти ҳатмӣ ба бучети давлатӣ фаҳмида мешавад, ки барои анҷом додани амалҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ муҳим ситонида мешавад. Пардохт — пардохти ҳатмӣ мебошад, ки барои иҷозат оид ба истифодаи захираҳои табиӣ ё дигар захираҳои мавҷуда ситонида мешавад.

Бӯҷи давлатӣ — пардохти ҳатмӣ мебошад, ки барои анҷом додани амалиёти дорон аҳамияти ҳуқуқӣ ва ё додани ҳуҷҷатҳо аз ҷониби мақомоти ваколатдоршуда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида мешавад.

Бӯҷҳои гумрукӣ хангоми декларатсия (эъломиа) кардани мол дар низомҳои гумрукиё, ки шартҳои тахти ин низом ҷойгиркунонӣ супурдани бӯҷҳои гумрукиро таъмин мекунанд, мувофиқи қонунгузориҳои гумрукӣ пардохта мешаванд.

Дар қонунгузориҳои *Россия* (м. 8 Кодекси андозии Федератсияи Россия) дар тахти хироч пардохти ҳатмие фаҳмида мешавад, ки аз ташилотҳо ва шахсони воқеӣ ситонида шуда, пардохти он яке аз шартҳои нисбати пардохткунандагони хироч аз ҷониби мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, дигар мақомоти ваколатдор ва шахсони мансабдор содир намудани амалҳои дорон аҳамияти ҳуқуқӣ, аз ҷумла пешниҳоди ҳуқуқҳои муайян ё додани иҷозатномаҳо (лицензияҳо) мебошад.

Дар *Молдова* (м. 6 Кодекси андозии Ҷумҳурии Молдова) хироч пардохти ҳатмие фаҳмида мешавад, ки хусусияти ҳатмӣ дорад ва андоз (бӯҷ) намебошад.

Дар Қазоқистон (б. 10, қисми 1 м. Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон) ба таври қонунӣ танҳо мафҳуми умумии «дигари пардохтҳои ҳатмӣ (минбаъд — пардохтҳо ба бучет)» муайян карда мешавад, ки дар тахти онҳо ҷудокунонҳои ҳатмӣ пулҳо ба бучет дар намунаи пардохтҳо, хирочҳо, бӯҷҳо, ба истиснои пардохтҳои гумрукӣ, фаҳмида мешаванд, ки бо андоза ва дар ҳолатҳои муқарраркардаи Кодекси мазкур ба ҷо оварда мешаванд.

Хирочҳо, пардохтҳо ва бӯҷҳо одатан он аҳамияти молиявиро, ки ба андозҳо хосанд, надоранд. Бо фарқият аз андоз, хангоми пардохти хирочҳо, пардохтҳо ва бӯҷҳо ҳамеша мақсади махсус ва манфиати махсус мавҷуд аст. Ба ин маъно, хирочҳо, пардохтҳо ва бӯҷҳо пардохтҳои инфиродӣ мебошанд.

Принципи аз ҷониби давлат ситонидани хироч, пардохт ва боч аз пушонидани хароҷоти муассисае, ки вобаста ба ғаёлияти он вай ситонида мешавад, иборат аст. Аммо, ин принцип на ҳамеша дар амалия (таҷриба) риоя карда мешавад. Аксар вақт, пардохти хизматрасонӣ аз хароҷоти хизматрасонии муассиса зиёдтар аст.

Ҳолати мазкур аз он шаҳодат медиҳад, ки хирочҳо, пардохтҳо ва бочҳо, гарчанде ки вобаста ба хизматрасониҳои инфиродӣ ситонида шаванд ҳам, вале наметавонанд ҳамчун пардохтҳо аз рӯи ўҳдадорихон шартномавӣ баррасӣ карда шаванд. Ин ўҳдадорихон пулӣ мебошанд, ки бо тартиби инфиродӣ вобаста ба хизматрасонии хусусияти оммавӣ-хукукӣ дошта, ситонида мешаванд.

Масалан, бочи давлатӣ барои анҷом додани амалиётҳо ба фондаи пардохткунанда, ки дорон аҳамияти хукукӣ мебошанд (масалан, қабули аризаҳои даъвогӣ ва дигар ҳуҷҷатҳо аз ҷониби суд, анҷом додани амалиётҳои нотариалӣ, бақайдгирии санадҳои ҳолати шаҳрвандӣ, додани як қатор ҳуҷҷатҳо ва диг.), ситонида мешавад. Бочу хирочҳои гумрукӣ аз ҷониби мақомоти гумрук вобаста ба анҷом додани даровардану баровардани маҳсулот тавасути сарҳади гумрукии кишвар, инчунин ҳангоми хизматрасонӣ аз ҷониби мақомоти гумрук ситонида мешаванд.

МОНАНДИ ВА ФАРҚИЯТИ ПАРДОХТҲОИ ҲАТМӢ БО АНДОЗ. Андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ (хирочҳо, пардохтҳо ва бочҳо) табиати наздик доранд, зеро:

— ҳамаи онҳо пардохтҳои ҳатмӣ мебошанд, ки давлат ба манфиати худ муқаррар кардааст;

— ҳангоми муқаррар кардани онҳо на муносибатҳои шартномавӣ, балки муносибатҳои маъмурий ҷой доранд, ки ба тобеияти омиронаи пардохткунанда ба давлат асос ёфтаанд;

— маблағҳое, ки дар натиҷаи истифода кардани онҳо ҷамъ оварда шудаанд, аз ҷониби давлат барои маблағгузории эҳтиёҷоти худ истифода мешаванд.

Дар баробари он, байни андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ (хирочҳо, пардохтҳо ва бочҳо) фарқиятҳои ҷиддӣ мавҷуданд, аз ҷумла:

1) андоз, бо фарқият аз дигар пардохтҳои ҳатмӣ (хирочҳо, пардохтҳо ва бочҳо), пардохте мебошад, ки чун қоида, на якбора, балки давра ба давра ситонида мешавад;

2) бо қонунгузорӣ муқаррар карда шудааст, ки ҳамаи даромадҳои давлатӣ аз андоз (ба истиснои андозҳои иҷтимоӣ) таъиноти

мақсаднок надоранд ва барои маблағгузории ғаёлияти давлат дар умум (ноҳия ё шаҳр нисбати андозҳои маҳаллӣ) истифода мешаванд. Нисбати намунаҳои алоҳидаи дигар пардохтҳои ҳатмӣ қонунаи истифодаи мақсадноки даромадҳои гирифташуда муқаррар карда шудааст (м. 5 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет»);

3) дигар пардохтҳои ҳатмӣ (хирочҳо, пардохтҳо ва бочҳо) дар як вақт бо пардохти худ пешниҳоди ягон хел хизматрасонии давлатӣ ё хукукхоро пешбинӣ менамоянд: додани иҷозатнома, литсензия, анҷом додани амалҳои бақайдгирӣ ва ғ. Андоз бошад пардохти ҳатмӣ ва бесподош, аниқтараш, «инфиродини бесподош» мебошад, зеро ба маънои умумиаш, андоз ҳамчун асоси даромадҳои давлатӣ дар низоми барои эҳтиёҷоти андозсупорандагон харҷ карда мешавад.

1.2. ПРИНЦИПҲОИ АНДОЗБАНДИ

МАҲҲУМИ УМУМӢ. Принципиҳои танзими хукукҳои муносибатҳои андозӣ асосҳои авалиндарачае, ки ба муқарраротҳое асос шудаанд, ки дар онҳо ифодаи худро моҳияти хукукӣ андоз, хусусиятҳои асосии он, аломатҳои умумӣ ва махсуси андозбандӣ сабт гардидаанд ва қонуниятҳои рушди хукукӣ андоз зоҳир мешаванд. Принципи хукукӣ — ин ғояҳои роҳбарикунанда мебошанд, ки чун қоида, дар қонун ё санади меъёри зерқонунӣ сабт гардидаанд. Ҳамин тавр, принципи хукукӣ низоми андоз ғояҳои асосие мебошанд, ки аломатҳои умумӣ ва махсуси хукукӣ (қонунгузории) андозро сабт мекунанд.

Принципиҳои хукукӣ қонуниятҳои объективии инкишофи муносибатҳои бозорино инъикос мекунанд ва бо онҳо асос шудаанд. Дар онҳо дар шакли хукукӣ қонуниятҳои иқтисодӣ ва сиёсӣ рушди Тоҷикистон инъикос (мункасир) ва мушаххас карда шудаанд.

Бо мақсади танзими муносибатҳои андозӣ ҳам принципиҳои умумиҳукукӣ (умумисоҳавӣ), ки ҳама ё якҷанд соҳаи хукукро дар бар мегиранд ва ҳам принципиҳои соҳавӣ (махсус), ки танҳо соҳаи андозро дар бар мегиранд, истифода мешаванд. Низоми принципиҳои андозбандӣ принципиҳои хукукӣ, иқтисодӣ ва ташкилӣ дар бар мегирад.

Принципиҳои хукукӣ ба умумиҳукукӣ ва соҳавӣ ҷудо мешаванд. Принципиҳои умумиҳукукӣ (умумисоҳавӣ) дар ҳама соҳаҳои

хукук — гражданий, матъурӣ, меҳнатӣ, молиявӣ, ҷиноятӣ ва ғ. ифода ва сабт гардидаанд. Ба ҷумлаи ҷунин принсипҳо, масалан, қонуният, инқори қувваи бозгашти қонун, риояи ҳукуку озодиҳои инсон ва шаҳрванд ва диг. мансубанд. Принсипҳои соҳавӣ (маҳсу) — ин принсипҳои мебошанд, ки ба соҳаи мушаххаси ҳукук хосанд.

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон (м. 7 КА ҚТ) принсипҳои зерини андозбандиро муайян кардааст:

1. Принсипи қонуният.
2. Принсипи хатмиёт.
3. Принсипи боасос будани андозбандӣ ва ҳамкории мақомоти андоз бо андозсупоранда.
4. Принсипи адолат.
5. Принсипи ягонагии низоми андоз.
6. Принсипи шаффофият.

Дар Федератсияи Россия принсипҳои асосии зерини қонунгузорӣ дар бораи андозҳо ва хирочҳо (м. 3 КА ФР) муайян карда шудаанд:

1. Ҳар шахс бояд андозҳо ва хирочҳои қонунан муқарраршударо пардохт кунад. Қонунгузорӣ дар бораи андозҳо ва хирочҳо ба эътирофи умумият ва баробарии андозбандӣ асос меёбад. Ҳангоми муқаррар намудани андозҳо қобилияти воқеии андозсупоранда ба пардохти андоз ба назар гирифта мешавад.
2. Андозҳо ва хирочҳо наметавонанд хусусияти таъйизӣ дошта бошанд ва бо назардошти меъёрҳои иҷтимоӣ, наҷодӣ, миллий, динӣ ва дигари монанд ба тариқи гуногун татбиқ карда шаванд. Ба муқаррар кардани меъёрҳои гуногуни андозҳо ва хирочҳо, имтиёзҳои андоз вобаста аз шакли молиявӣ, шаҳрвандии шахсони воқеӣ ё маҳалли пайдоиши сармоя иҷозат дода намешавад.
3. Андозҳо ва хирочҳо бояд асосҳои иқтисодӣ дошта бошанд ва худсарона буда наметавонанд. Андозҳо ва хирочҳо, ки барои аз ҷониби шаҳрвандон татбиқ намудани ҳукукҳои конституционии худ мамолият мекунад, ноҷоизанд.
4. Ба муқаррар кардани андозҳо ва хирочҳо, ки фазои ягонаи иқтисодии ФР-ро вайрон мекунад ва аз ҷумла, мустақиман ё ғайримустақим гардиши озоди молҳо (қорҳо, хизматрасониҳо) ё воситаҳои молиявиро дар ҳудуди ФР маҳдуд менамоянд, ва ё ба тариқи дигар фавқолиятӣ иқтисодии бо қонун манъкарданаи шахсони воқеӣ ва ташкилотҳоро маҳдуд менамояд ё монеаро ба вучуд меорад, иҷозат дода намешавад.

5. Ба ҳеҷ кас наметавон ӯҳдадорию пардохти андозҳо ва хирочҳо, инчунин дигар супурдан ва пардохтхоро, ки дорои аломатҳои андоз ё хирочҳои муқаррарнамудаи Кодекси мазкур буда, бо Кодекси мазкур пешбурӣ нашудаанд ва ё ба тариқи дигар назар ба онҳо, ки ин бо Кодекси мазкур муайян гардидаанд, муқаррар карда шудаанд, гузошт.

6. Ҳангоми муқаррар намудани андозҳо бояд ҳамаи унсурҳои андозбандӣ муайян карда шаванд. Санадҳои қонунгузорӣ дар бораи андозҳо ва хирочҳо бояд тавре ифода карда шаванд, ки ҳар кас аниқ донанд, ки кадом андозҳо (хирочҳо)-ро, кай ва бо кадом тартиб вай бояд пардохт намояд.

7. Ҳамаи шубҳаҳои бартарафнашаванда, муҳлифатҳо ва норавшаниҳои санадҳои қонунгузорӣ дар бораи андозҳо ва хирочҳо ба ғайри андозсупоранда (пардохткунандаи хирочҳо) маънидод карда мешаванд.

Дар Қазоқистон муқаррар карда шудааст, ки муқаррароти қонунгузорию андоз хилофи принсипҳои зерин буда наметавонанд (м. 4–10 КА ҚК):

1. Принсипи хатмӣ будани андозбандӣ. Андозсупоранда вазифадор аст ӯҳдадорию андозро иҷро намояд, агенти андоз вазифадор аст ӯҳдадорихоро оид ба ҳисоб кардан, нигоҳ доштан ва гузаронидани андозҳо тибқи қонунгузорию андоз дар ҳаҷми пурра ва дар муҳлатҳои муқарраркардашуда иҷро намояд.
2. Принсипи аниқии андозбандӣ. Андозҳо ва дигар пардохтҳои хатмӣ ба бучети Ҷумҳурии Қазоқистон бояд аниқ (муайян) бошанд. Аниқии андозбандӣ маънои дар қонунгузорию андозии Ҷумҳурии Қазоқистон муқаррар намудани ҳама асосҳо ва тартиби пайдоиш, иҷро ва қатъ гардидаи ӯҳдадорихоро андозии андозсупоранда, ӯҳдадорию агенти андозро оид ба ҳисоб кардан, нигоҳ доштан ва гузаронидани андозҳо дорад.
3. Принсипи адолатии андозбандӣ. Андозбандӣ дар Ҷумҳурии Қазоқистон умумӣ ва хатмӣ мебошад. Пешниҳод намудани имтиёзҳои андозии хусусияти инфиродӣ дошта манъ карда мешавад. Ҳеҷ кас наметавонад бо ҳамон як намуни андоз, бо ҳамон як намуни пардохт ба бучет аз рӯи ҳамон як объекти андозбандишаванда барои ҳамон як давра мавриди андозбандии тақрирӣ қарор гирад.
4. Принсипи бовиҷдонии андозсупорандагон. Бовиҷдонона аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз) анҷом додани амалҳо (беамалиҳо) оид ба иҷрои ӯҳдадорию андознашонро дар назар дорад. Ба аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз) ба даст овардани фоида аз амалҳои ғайриқонунии худ бо мақсади ба даст овардани фоидаҳои

андозӣ (сарфакори андозӣ) ва камкунии пардохтҳои андозӣ иҷозат (роҳ) дода намешавад. Агар ӯҳдадори андозе, ки аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз) тибқи шарҳи хаттии инфиродии қаблан гирифташудаи мақомоти андоз иҷро шудааст, ки баъдан бозхонда шуда, хато доништа шудааст ё шарҳи нави фиришода шудааст, ки аз рӯи мазмун дигар бошад, он ғоҳ ӯҳдадори андоз хангоми баррасии шикоят ба огоҳинома дар бораи натиҷаи санҷиш бе ҳисоб кардани ҷарима ва пеня ба андозсупоранда бояд тасҳеҳ (ислоҳ) карда шавад. Вайронкунии қонунгузори андозӣ Ҷумҳурии Қазокистон, ки андозсупоранда (агенти андоз) роҳ додааст, бояд дар рафти гузаронидани санҷишҳои андозӣ қайд карда шавад. Асосноккунии ваҷҳо ва ошкор кардани ҳолатҳое, ки дар бораи факти вайронкунии қонунгузори андозӣ Ҷумҳурии Қазокистон шаҳодат медиҳанд, ба зиммаи мақомоти андоз гузошта мешаванд. Хангоми баррасии шикоят ба огоҳинома дар бораи натиҷаи санҷиш ҳама номуайяни ва масъалаҳои танзимнашудаи қонунгузори андозӣ Ҷумҳурии Қазокистон ба ғоидаи андозсупоранда (агенти андоз) маънидод карда мешаванд.

5. Принципи ягонагии системаи андоз. Системаи андозӣ Ҷумҳурии Қазокистон дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Қазокистон нисбати ҳамаи андозсупорандагон (агентҳои андоз) ягона мебошад.
6. Принципи ошкорбаёнӣ қонунгузори андоз. Санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки масъалаҳои андозбандиро танзим мекунанд, бояд хатман расман интишор карда шаванд.

Батъе аз принципҳои овардашударо дида мебароем.

Принципи қонуният, чӣ тавре ки маълум аст, барои ҳамаи соҳаҳои ҳуқуқ, аз ҷумла молия, ки қисми таркиби ва мустақили он ҳуқуқи андоз мебошад, умумӣ аст. Қонуниятро мумкин аст, ки ҳамчун талаботи иҷроӣ хатмӣ (бемайлонӣ) муқаррароти қонунҳо ва санадҳои зерқонунӣ ба онҳо асосёфтаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва идоракунӣ, мақомоти худидоракунӣ, шахсонӣ мансабдор, шахрвандон ва иттиҳодияҳои онҳо муайян кардан мумкин аст. Ба ибораи дигар, қонуният — ин иҷроӣ хатмӣ талаботи қонунгузорӣ аз ҷониби ҳамаи субъектҳои ҳуқуқ мебошад.

Принципи қонуният инчунин хангоми муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардани андозҳо амалӣ карда мешавад, зеро амалҳои зикргардида танҳо бо роҳи ворид намудани тағйири иловаҳо ба санади қонунгузорӣ (Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон) анҷом дода мешаванд.

Андоз мутобиқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад ва меъёрҳои қонунгузори андоз

наметавонанд ба принципҳои бо Кодекси андоз муқарраршуда мухалифат кунанд.

Ба ҳеҷ шахс наметавонад ӯҳдадори пардохти андоз, ки мутобиқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар на-шудааст ё бе риояи меъёрҳои он муқаррар гардидааст, вогузор карда шавад.

Принципи ҳатмӣ маънои онро дорад, ки ҳамаи субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқӣ андозӣ ӯҳдадоранд андозҳои тибқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишударо пардохт намоянд.

Принципи боасос будани андозбандӣ ва ҳамакӣ мақомоти андоз бо андозсупоранда дар он зоҳир меёбад, ки боасос будани андозбандӣ маънои дар қонунгузори андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намудани ҳамаи унсурҳои андоз, андозсупоранда, имтиёзҳои андозӣ, тартиб, иҷро ва қатъ намудани ӯҳдадориҳои андозро ифода менамояд.

Дар доираи муносибатҳои андозӣ мақомоти андоз ӯҳдадоранд бо мақсади иҷроӣ қонунгузори андоз бо андозсупоранда ҳамкории намоянд. Дар баробари ин мақомоти андоз ҳуқуқ надоранд ба ғайриқонунӣ андозсупоранда монеаи сунъӣ эҷод намоянд, андозсупоранда бошад ӯҳдадор аст, ки ба мақомоти андоз барои амалӣ намудани ваколатҳои мусоидат кунад.

Принципи адолат маънои онро дорад, ки андозбандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон умумӣ мебошад ва ҳамаи андозсупорандагон андозҳоро муносиб ба даромад ва молу мулк пардохт мекунанд.

Муқаррар намудани меъёрҳои фарқкунандаи андоз, имтиёзҳои андоз ё дигар афзалиятҳо вобаста ба шакли молия, манбаи маблағгузорӣ, инчунин андозҳое, ки барои амалиномаҳои ҳуқуқҳои конститутсионии шахрвандон монеа эҷод мекунанд, манъ аст.

Принципи ягонагии низоми андоз дар он зоҳир меёбад, ки низоми андоз дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ягона мебошад.

Муқаррар намудани андозҳое, ки фазои ягонаи иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла бевоҳита ё бавосита озодона интиқол додани мол (иҷроӣ кор ва хизматрасонӣ) ё воситаҳои молиявиро дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳдуд менамоянд, манъ аст.

Принципи шаффофият маънои онро дорад, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ танзимкунандаи муносибатҳои ҳуқуқӣ андозбандӣ хатман интишор карда мешаванд. Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

танзимкунандаи муносибатҳои ҳукукии андозбандӣ, ки расман интишор нашудаанд, эътибори ҳукукӣ надоранд.

Принсипҳои ҳукукии дар боло овардашуда ба дараҷаи муайян бо тавсияҳои (принсипҳои) алоҳидае, ки ҳеле барвақттар аз муҳаққиқони аврупоӣ аз ҷониби мутафаккири барҷастаи асри XIII Н. Тусӣ пешниҳод шуда буданд, мувофиқат мекунанд, аз ҷумла²¹:

- принсипи тафрикаи аниқӣ даромадҳои ҳоким ва даромадҳои давлат;
- принсипи аниқии андозбандӣ;
- принсипи ситонидани андозҳо дар муҳлатҳо ва расмиёте, ки барои андозсупорандагон мувофиқ аст;
- принсипи мутобикатӣ, ки шавку рағбатро ба идомаи истеҳсолот хомӯш намекунад.

Принсипҳои монанди ҷамъоварии андозҳо ҳамчунин аз асарҳои С. Айнӣ, ки дар аввали асри XX ба таъъ расидаанд, бармеоянд:

- фаъолияти ҷамъкунандаҳои андоз бояд тахти назорати давлат бошад, то ки аз меъёрҳои қонунан муқарраршуда зиёд гирифтани даромад аз аҳоли ба амал наояд;
- талаботҳо оид ба супоридани андозҳо бояд ба имконияти воқеии пардохткунанда ба пардохти онҳо асос шаванд;
- ҳаҷми бори андоз набояд хавасмандии истеҳсолкунандагонро барои идомаи минбаъдаи истеҳсолот хомӯш намояд.

Принсипҳои иқтисодӣ андозбандиро аввалин бор соли 1776 А. Смит ифода карда, баъдтар намояндагони назарияи классикии иқтисодӣ инкишоф дода буданд.

Хизмати А. Смит аз он иборат аст, ки ӯ тавонист талаботи давлатро ба захираҳои молиявии худ аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кунад. Вай мегуфт, ки ҳангоми низоми идоракунии давлатӣ дар вақте ки давлат ба фаъолияти шахсони алоҳида роҳбарӣ на мекунад («низомии озодии табӣ»), давлат се уҳдадорӣ дорад. Якум, давлат уҳдадор аст, ки ҷомеаи худро аз душманони беруна муҳофизат кунад; дуюм, давлат уҳдадор аст, ки ҳар як аъзои ҷомеа аз ҳама гуна беадолатии зулми ҳар узви дигари ҷомеа муҳофизат кунад; сеюм, давлат уҳдадор аст, ки корхонаҳо ва муассисаҳои ҷамъиятиро нигоҳ дорад, ки сохтор ва нигоҳдории онҳоро қувваи як ё якчанд шахс яқҷоя намерасад, зеро фонда

²¹ Исломов С. Очерки истории экономической мысли таджикского народа эпохи феодализма. Душанбе: Изд-во «Нодир». 2002. С. 149, 152.

аз фаъолияти ин корхонаҳо ва муассисаҳо хароҷоти заруриро пушонида наметавонад.

Ин уҳдадорихое, ки ба зимман давлат вогузор шудаанд, барои иҷрои худ хароҷоти муайян ва аз ин рӯ даромадҳои муайянро низ ба фондаи давлат талаб мекунанд.

Ба принсипҳои ифодакардаи А. Смит инҳоро мансуб доништан мумкин аст:

- мустақилияти хоҷагидорӣ ва озодии субъекти хоҷагидорӣ;
- адолат ва мутобикати андозбандӣ;
- аниқӣ;
- муносибӣ;
- сарфакорӣ.

Мувофиқи *принсипи мустақилияти хоҷагидорӣ ва озодӣ*, субъекти андозбандӣ шахсан шаҳрванди мустақил баромад менамоя, ки дорои молиявии муайян буда, дар натиҷаи фаъолияти мустақили хоҷагӣ даромад мегирад.

Тибқи *принсипи адолат*, ҳар як аъзои ҷомеа бояд дар маблағгузории хароҷоти давлат мутобикати даромад ва имкониятҳои худ иштирок намояд. Зимнан, маблағи андозҳои ситонидашаванда бояд вобаста ба андозан даромади андозсупоранда муайян карда шавад; он касе, ки аз давлат манфиати бештар мегирад, бояд маблағи бештари андозҳоро пардохт кунад.

Принсипи мутобикати мувозинати манфиатҳои андозсупоранда ва бучети давлатиро пешбинӣ мекунад. Ин принсип бо вобастагии манбаи андоз аз тағирёбии меъёрҳои андоз, инчунин вобастагии даромадҳои бучетӣ аз бори андоз тавсиф мешавад. Воридоти даромадҳои давлатӣ то лаҳзаи аниқ (муайян) зимни афзоиши меъёрҳои андоз меафзояд. Минбаъд афзоиши меъёрҳо ба пастравии воридот оварда мерасонад.

Принсипи аниқӣ муқаррар мекунад, ки уҳдадории андозсупоранда оид ба пардохтани андоз дар муҳлати аниқ (муайян) ва ба андозаи муқарраршуда бо ҳукуқи ӯ оид ба доништани маблағи андоз, тарз ва санаи пардохт, ки ба муддати дуру дароз дар қонунҳо сабт мешаванд, ҳамроҳӣ карда мешавад. Ба ғайр аз он, андозсупоранда ба ҷунин ҷараёни ситонидани андозҳо ҳукук дорад, ки он фаъолияти хоҷагии ӯро тангу маҳдуд накунад, андозҳо бошанд дар ҷунин вақт ва бо тарзе ситонидида шаванд, ки аз ҳама бештар барои пардохткунанда муносиб бошанд (*принсипи муносибӣ*). Зухури ин принсип ҳамчунин соддагии ҳисоб ва пардохти андоз мебошад.

Принципи сарфақорӣ ба талаботи кам кардани хароҷоти давлат ва андозсупорандагон ҷиҳати ҷамъоварӣ ва пардохти андозҳо асос ёфтааст. Мохияти принцип аз он иборат аст, ки воридоти андозии даромадҳои давлатӣ бояд нисбат ба хароҷоти назорат ва ситонидани андозҳо яқчанд маротиба зиёдтар бошад, инчунин хароҷоти андозсупоранда, ки бо тартиби ҳисоб ва пардохти андозҳо алоқаманд аст, набояд ба ғаёлияти ӯ таъсири назаррас расонад.

Принципи таъсирбахшии андозбандӣ муқарраротеро ифода менамоянд, ки мувофиқи онҳо барпо кардан, инкишоф додани системаи андоз ва идоракунии он амалӣ карда мешавад.

Принципи ягонагии низоми андоз маънои усули ягонаи муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардани андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ, манъи ворид намудани масъалаҳои андозбандиро ба қонунгузории ғайриандозӣ дорад. Принципи конституционии таъминоти арзани кишвар ҳам муқаррар кардани андозҳои маҳаллиро, ки гардиши озоди молҳо ва воситаҳои молиявиро дар дохили ҷумҳури маҳдуд менамоянд ва ҳам қорӣ намудани андозҳои маҳаллиро, ки имкон медиҳанд бучети баъзе ноҳияҳо аз ҳисоби дигар ноҳияҳо пур карда шавад, иҷозат намедихад.

Принципи номгуӣ мукаммали андозҳои маҳаллӣ маънои маҳдудияти қорӣ намудани андозҳои иловагиро аз ҷониби мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ, инчунин манъи баландбардории меъёрҳои пардохти андозро дорад.

Принципи муқаррар кардани мақомоти ваколатдори назоратӣ онд ба масъалаҳои андозбандӣ маънои манъи гузаронидани санҷишҳои андозро аз ҷониби мақомоти давлатие, ки ба он ваколатҳои махсус надоранд, дорад.

Принципи сершумориш андозҳо бо зарурати азнавтақсимкунии бори андоз дар байни пардохткунандагон, ҳамдигарпуркунии андозҳо (камкунии ситониш аз рӯи як андоз боиси афзоиши воридот аз рӯи дигар андоз мегардад) сабаб шудааст.

Принципи услувориш низоми андоз маънои тағйирнопазирии онро дар мuddати дурудароз дорад. Принципи мазкур ба манфиати ҳамаи субъектҳои муносибатҳои андоз мувофиқат мекунад.

Ба принципҳои асосии андозбандии дар КА ФР овардашуда диққати махсус бояд ба презумпсияи (эҳтимолияти) бегуноҳии андозсупоранда (ҳамаи шубҳаҳои бартарафнашаванда, муҳолифатҳо ва норавшани санадҳои қонунгузорӣ дар бораи андозҳо ва хироҷҳо

ба манфиати андозсупоранда (пардохткунандаи хироҷҳо) маънидод карда мешаванд)), инчунин ҳатмӣ будани муайянкунии ҳамаи унсурҳои таъсири андоз, ки мутобиқати меъёрҳои ҳуқуқи андозро бо муносибатҳои ҳуқуқии муқарраршавандаи андоз таъмин менамояд, дода шавад (принсипҳои дигар ба дараҷаи муайян инъикоси худро дар қонунгузори миллии андоз ёфтаанд).

Воридкунии принципи мазкур ба қонунгузорӣ дар Тоҷикистон метавонист таъсирбахшии қонунгузори андоз ва соддагии шаклҳои андозии дар кишвар истифодашавандро ба таври назаррас баланд бардорад, ҳимояи ҳуқуқии андозсупорандагонро тақвият диҳад ва мувофиқан афзоиши омилҳоро барои сари вақт ва пурра пардохт намудани андозҳо таъмин намояд.

1.3. ҲУҚУҚИ АНДОЗ: МАВЗҶҶ, УСУЛ ВА ҚОҶ ДАР НИЗОМИ ҲУҚУҚИ МОЛИЯВӢ

МАҲҲУМИ ҲУҚУҚИ АНДОЗ. Аксари давлатҳо, аз ҷумла Тоҷикистон, ҳазинаи худро тавассути манбаъҳои гуногуни даромадҳои давлатӣ, аз он ҷумла андоз, пур мекунанд. Масалан, даромадҳои бучети ҷумҳуриявии мамлакат асосан²² аз ҳисоби воридот аз андоз аз арзиши иловашуда, андоз аз даромад, аксизҳо ташпардохтҳои ҳатмӣ, бочи гумрукӣ, андоз аз даромад, аксизҳо ташкил карда мешаванд. Дар мамлакатҳои мутараққии муносибатҳои бозорӣ бучет, ҷун қоида, аз ҳисоби андоз аз даромади аҳоли, андоз аз фоидаи корпоратсияҳо, пардохтҳои сууртан иҷтимоӣ, аксизҳо, пардохтҳои гумрукӣ ва дигар воридот ташаккул меёбад.

Маблағҳои бучетии ба ҳамин тариқ ҷамъшаванда барои таъминии ғаёлияти давлат ва мақомоти он, аз он ҷумла ҳифзи мамлакат аз таҷовузҳои беруна, нигоҳдоштани тартиботи дохили, ҳифзи ҳаёт, саломатӣ ва молияти шаҳрвандон ва коллективии шаҳрвандон, ҳифзи иҷтимоии табақаҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ осебпазири аҳоли (қӯдакон, маъҷубон, пиронсолон ва нотаънон) муқаррар карда шудааст.

Ин ғаёлияти давлат ташкилу маблағгузори институтиҳои махсусро талаб мекунад, ки ба зимми онҳо иҷрои функцияҳои зикргардида аз номи давлат, инчунин маблағгузори барномаю чорабиниҳои гуногуни давлатӣ вогузор карда мешавад. Ҳамин

²² М.С Қонуни ҚТ «Дар бораи бучети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2017».

тавр, фаъолият онд ба ҷамъоварии даромадҳои давлатӣ, ки дар он андозҳо манбаи асосӣ мебошанд, барои мамлакатҳои гуногун, аз он ҷумла Тоҷикистон, яке аз муҳимтарин функцияҳои давлатӣ гаштааст.

Барои он ки пардохтҳои андоз ба бучет дар ҳаҷми зарури ва дар муҳлатҳои талабшаванда ворид шаванд, механизми махсуси муносибатҳои ҷамъиятӣ зарур аст, ки дар он иштирокчиёни ин муносибатҳо метавонистанд амалҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳимро иҷро намуда, воридоти даромадҳои давлатро таъмин мекарданд.

Муносибатҳое, ки дар онҳо манфиати яктарафаи давлат онд ба таъмини даромадҳои худ ба назар гирифта шудааст, табиист, ки худ аз худ пайдо шуда наметавонанд. Пайдоиши муносибатҳои дутарафа, чун қоида, мавҷудияти ихори мутақобилаи иродаи тарафҳои ин созишномаҳо дар назар дорад, ки ба ташкили робитаҳои мутақобилан судманд ба андозаи баробар ҳавасманданд. Асоси мавҷудияти муносибатҳои андозиро манфиати давлат ташкил менамояд, манфиати андозсупорандагон бошад аксар вақт қомилан вучуд надоранд (зиёда аз ин, манфиати пардохт накардани андоз вучуд дорад — ҷаро пардохт кунад, агар дар натиҷа бар ивазаш ҷизе нагирад). Бинобар ин, муносибатҳои андозӣ ба таъмини иловагӣ эҳтиёҷ доранд, ки пайдоиши ҳатмии ин муносибатҳо танҳо дар асоси ихори яқинибаи иродаи давлат, сарфи назар аз иродаи дигар иштирокчиёни муносибатҳо, кафолат медеданд.

Чунин таъминкунии бояд ҳукуқи ташкилдодаи давлат гардад. Дар меъёрҳои ҳукук намунаҳои (моделҳои) барои давлат муносиби (беҳтарини) муносибатҳои ҷамъиятии эҳтимолий (дар назар доштани) сабт карда мешаванд ва дар асоси онҳо муносибатҳои андозӣ тавассути ҳукуқи ӯҳдадорихои субъективӣ дар шакли муносибатҳои ҳукуқи мушаххаси андозӣ ба вучуд меоянд.

Зарурати ташаккул додани маҷмӯи томи муносибатҳои ҷамъиятии табииатан яхселае, ки метавонистанд талаботи давлатро ба маблағҳо таъмин намоянд, зарурати мавҷудияти зерсоҳаи махсуси ҳукукро дар ҳукуқи молия, ки барои ташкил ва танзими чунин муносибатҳо таъин шудаанд, муайян мекунад.

Барои гирифтани таърифи муфассали ҳукуқи андоз муайян намудан зарур аст, ки:

1) ин зерсоҳаи ҳукук кадом муносибатҳои ҳукуқиро танзим мекунад (мавзӯи танзими ҳукуқи он);

2) чӣ тавр ин зерсоҳаи ҳукук муносибатҳои ба мавзӯи он дахлдоштаро (мансубдари) танзим мекунад (бо кадом усулҳои танзими ҳукуқӣ амалӣ карда мешавад);

3) низоми меъёрҳои ҳукуқие, ки муносибатҳои андозиро ба танзим мебардоранд, чӣ гуна аст;

4) кадом ҷойро ҳукуқи андоз дар низоми дигар зерсоҳаи ҳукуқӣ, ки бо вай аз рӯи мавзӯ ва усулҳо наздиканд, ишғол менамояд.

Бояд дар назар дошт, ки яке аз хусусиятҳои давраи ҳозираи рушди низоми ҳукук тафрикаи минбаъдаи он аз рӯи соҳаҳо, зерсоҳаҳо, институтҳои ҳукуқӣ, субинститутҳо мебошад, ки мавзӯи махсуси танзими худро дошта, дорои хусусиятҳои хос мебошанд. Дар як вақт, тақсими ҳукук ба байналмилалӣ, ки бо иродаи муштаракӣ ду ё зиёда давлатҳо ба вучуд оварда мешавад, ва миллий, ки яқинан дар салоҳияти як давлат мебошад, ба назар менамояд.

Фаъолияти андозӣ Тоҷикистон мувофиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаҳои 45, 59, 77), ки муқаррароти асосии андозбандиро дар ҷумҳурӣ муқаррар кардааст ва қонунгузори андоз, ки барои инкишофи ин муқаррарот қабул шудаанд, амалӣ карда мешавад. Аз ҷумла, фаъолияти андоз мутобиқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузори дар бораи молияи давлатӣ ва қонунгузори бучет, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бочи давлатӣ», Кодекси ғумруқи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунҳо, инчунин санадҳои зерқонунӣ, ки барои иҷрои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳои зикргардида қабул шудаанд, амалӣ карда мешавад.

Қонунгузори андоз на танҳо меъёрҳои ҳукуқи муқарраркунандаи ҳукук, ӯҳдадорихо ва масъулияти иштирокчиёни муносибатҳои ҳукуқи андозро, балки мафҳумҳоеро, ба монанди «андоз», «бача», «андозсупорандагон», «даромад» ва диг. низ дарбар мегирад.

Моҳияти ин ва дигар мафҳумҳои қонунгузори андоз бо усули дарки илмӣ кушода мешавад. Ҳамин тавр, муқаррароти назарияӣ, қонунгузори андоз ва таҷрибаи (амалияи) таъини он дар маҷмӯи ягонагии қонунҳои ташкил медиҳанд, ки «ҳукуқи андоз» номидар мешавад. Дар вақти ҳозира сатҳи рушди ҳукуқи андоз чунин аст, ки метавон дар бораи он ҳамчун дар бораи зерсоҳаи ҳукуқи молиявӣ сухан гуфт.

Ба тарзи дигар ғуём, ҳукуки андоз ҳамчун зерсоҳаи ҳукуки молиявӣ маҷмӯи меъёрҳои молиявӣ-ҳукукиро ифода менамояд, ки муносибатҳои ҷамъиятиро оид ба муқаррар намудан, ҷорӣ кардан ва ситонидани андозҳо аз шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ ба низомии бучетӣ, оид ба амалӣ намудани назорати андоз, оиди ба ҷавобгарӣ кашидан барои вайрон кардани қонунгузории андоз, инчунин оид ба шикоят намудани санадҳо дар соҳаи андоз, амали (беамалии) шахсони мансабдори мақомоти андоз танзим мекунанд²³.

Ба ғайр аз он, ҳукуки андоз ҳамчун низомии меъёрҳои ҳуқуқие муайян карда мешавад, ки намуҳои андозхоро дар давлати мазкур, тартиби ситонидан ва танзими муносибатҳои вобаста ба пайдоиш, тағйир ва қатъи ӯҳдадорихои андоз муқаррар мекунанд²⁴.

Ҳукуки андоз дар шароити ҳозира қисми мустақили таркибии низомии миллии молиявӣ-ҳукукиро ифода мекунад, зеро андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ яке аз манбаъҳои пури кардани хазинаи давлат мебошанд, ки бо қонунҳо дар бораи ташаққули бучети давлатӣ муқаррар гардидаанд.

Мустақилияти қонунгузории андоз бо санадҳои меъёрии ҳукуқии амалкунанда тасдиқ карда мешавад. Аз ҷумла, мувофиқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекс асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, ва иқтисодиёро оид ба муқаррарсозӣ, тағйирдиҳӣ, бекоркунӣ, ҳисоб ва пардохт намудани андозҳо, иҷрои ӯҳдадорихои андозӣ муайян намуда, ба ташаққул, рушд ва ҳавасмандгардонии фаъолияти хоҷагидорӣ нигаронида шудааст.

Ҳамин тавр, аз таҳлили овардашудаи қонунгузории амалкунанда дар бораи он хулоса кардан мумкин аст, ки қонунгузории андозро бояд ба соҳаи мустақили қонунгузорӣ мансуб донист, на ба соҳаи ҳуқуқ. Ҳукуки андоз зерсоҳаи ҳукуки молиявиро ифода менамояд, гарчанде ки қонунгузории андоз мустақил мебошад ва аз қонунгузории бучетӣ вобастагӣ надорад.

Ҳолатҳои объектҳои зерин дар маҷмӯъ имкон медиханд, ки ҳукуки андозро ба сифати зерсоҳаи ҳукуки молиявӣ қайд (ҷудо) ва асоснок кард:

- мавҷудияти мавзӯи танзими ҳуқуқӣ, ки бо хусусияти муносибатҳои ҷамъиятии танзимшаванда, ки бевосита бо таъмини талаботи молиявии давлат алоқаманданд, сабаб шудаанд;

²³ Грачева Е. Ю., Иванова М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник М.: Юристъ. 2005. С. 12.

²⁴ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М. 2008. С. 147.

- мавҷудияти эҳтиёҷоти давлатӣ ва ҷамъиятӣ ба танзими мустақили ҳукуқии низомии андоз ва андозбандӣ, ки бо аҳамиятнокӣ махсуси андозҳо барои давлат, аҳамияти танзими ҳукуқии муносибатҳо бо андозсупорандагон, зарурати механизми ҳукуқии устувору шаффоф, аҳамиятнокӣ функсияи танзимкунандаи андоз ва ғ., сабаб шудаанд;
- мавҷудияти манбаъҳои (махсуси) худии ҳуқуқ;
- сабти конституционии принципҳои асосии ҳуқуқ.

Ҳамчун соҳаи илм, ҳукуқи андоз низомии назарияи ақидаҳои илмӣ, тасаввурот, донишҳо ва муқаррароти назариявӣ дар бораи қонуниятҳое, ки дар соҳаи қонунгузории андоз мавҷуданд, инчунин дар бораи мазмун ва сохтори меъёрҳои ҳуқуқӣ, рушд ва татбиқи онҳоро ифода менамояд. Илми ҳукуқи андоз — низомии донишҳо дар бораи меъёрҳои соҳаи дахлдори ҳуқуқ, назария, амалия, дар бораи тартиб, шаклҳо ва тарзҳои татбиқи меъёрҳои ин ё он соҳаи ҳуқуқ мебошад. Ҳамчун соҳаи илм, ҳукуқи андоз проблемаю равандҳои ҷамъиятиро, ки ҳангоми танзими муносибатҳои ҳукуқии андоз ба вучуд меоянд, меомӯзад.

Ҳукуқи андоз, ки дар доираи раванди таълим омӯхта мешавад, *фанни таълимиро* ифода менамояд, ки мавзӯи он раванди дарк кардани (фаҳмидани) назарияи қонунгузории андозҳо ва амалия (таҷрибаи) ҳукуқтатбиқкунии он мебошад. Вай метавонад аз ҳукуқи андоз ҳамчун соҳа (зерсоҳа) фарқ кунад, зеро ҳаҷми ҳеле васеи иттилоотро дар бар мегирад. Ҳамчун фанни таълимӣ, ҳукуқи андоз низомии маълумотҳо, донишҳо ва иттилоотҳоро дар бораи муқаррароти асосии ҳукуқи андоз ифода менамояд. Дар доираи фанни таълимӣ ҷунин масъалаҳо, ба монанди мавзӯ, усули ҳукуқи андоз, таърихи қонунгузории андоз, проблемаҳои ғуноғуни назариявӣ баррасӣ карда мешаванд.

МАВЗӯИ ҲУҚУҚИ АНДОЗ муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи андозбандии шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ мебошанд, яъне муносибатҳое, ки вобаста ба муқаррар кардан ва мавриди амал қарор додани андозҳо, амалӣ намудани ҷамъовариҳои андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, ташкил ва фаъолияткунии низомии мақомоти танзими андоз ва назорати андоз дар ҳамаи сатҳҳои ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳалли ба вучуд меоянд.

Муносибатҳои андоз одатан ба ду ғурӯҳ тақсим мешаванд:

- 1) муносибатҳои омикрона оид ба муқаррар намудан, тағйир додан, ҳисобкунӣ ва пардохти андозҳо;

Ба тарзи дигар ғуём, ҳукуки андоз ҳамчун зерсоҳаи ҳукуки молиявӣ маҷмӯи меъёрҳои молиявӣ-ҳукукиро ифода менамояд, ки муносибатҳои ҷамъиятиро оид ба муқаррар намудан, ҷорӣ кардан ва ситонидани андозҳо аз шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ ба низомии бучетӣ, оид ба амалӣ намудани назорати андоз, оиди ба ҷавобгарӣ кашидан барои вайрон кардани қонунгузории андоз, инчунин оид ба шикоят намудани санадҳо дар соҳаи андоз, амали (беамалии) шахсони мансабдори мақомоти андоз танзим мекунанд²³.

Ба ғайр аз он, ҳукуки андоз ҳамчун низомии меъёрҳои ҳуқуқие муайян карда мешавад, ки намуҳои андозҳоро дар давлати мазкур, тартиби ситонидан ва танзими муносибатҳои вобаста ба пайдоиш, тағйир ва қатъи ӯҳдадорихои андоз муқаррар мекунанд²⁴.

Ҳукуки андоз дар шароити ҳозира қисми мустақили таркибии низомии миллии молиявӣ-ҳукукиро ифода мекунад, зеро андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ яке аз манбаъҳои пури кардани хазинаи давлат мебошанд, ки бо қонунҳо дар бораи ташаққули бучети давлатӣ муқаррар гардидаанд.

Мустақилияти қонунгузории андоз бо санадҳои меъёрии ҳукуқии амалкунанда тасдиқ карда мешавад. Аз ҷумла, мувофиқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекс асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, ва иқтисодиёро оид ба муқаррарсозӣ, тағйирдиҳӣ, бекоркунӣ, ҳисоб ва пардохт намудани андозҳо, иҷрои ӯҳдадорихои андозӣ муайян намуда, ба ташаққул, рушд ва ҳавасмандгардонии фаъолияти хоҷагидорӣ нигаронида шудааст.

Ҳамин тавр, аз таҳлили овардашудаи қонунгузории амалкунанда дар бораи он хулоса кардан мумкин аст, ки қонунгузории андозро бояд ба соҳаи мустақили қонунгузорӣ мансуб донист, на ба соҳаи ҳуқуқ. Ҳукуки андоз зерсоҳаи ҳукуки молиявиро ифода менамояд, гарчанде ки қонунгузории андоз мустақил мебошад ва аз қонунгузории бучетӣ вобастагӣ надорад.

Ҳолатҳои объективӣ зерин дар маҷмӯъ имкон медиҳанд, ки ҳукуки андозро ба сифати зерсоҳаи ҳукуки молиявӣ қайд (ҷудо) ва асоснок кард:

- мавҷудияти мавзӯи танзими ҳуқуқӣ, ки бо хусусияти муносибатҳои ҷамъиятии танзимшаванда, ки бевосита бо таъмини талаботи молиявии давлат алоқаманданд, сабаб шудаанд;

²³ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник М.: Юристъ. 2005. С. 12.

²⁴ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М. 2008. С. 147.

- мавҷудияти эҳтиёҷоти давлатӣ ва ҷамъиятӣ ба танзими мустақили ҳукуқии низомии андоз ва андозбандӣ, ки бо аҳамиятнокӣ махсуси андозҳо барои давлат, аҳамияти танзими ҳукуқии муносибатҳо бо андозсупорандагон, зарурати механизми ҳукуқии устувору шаффоф, аҳамиятнокӣ функсияи танзимкунандаи андоз ва ғ., сабаб шудаанд;
- мавҷудияти манбаъҳои (махсуси) худии ҳуқуқ;
- сабти конституционии принципҳои асосии ҳуқуқ.

Ҳамчун соҳаи илм, ҳукуқи андоз низомии назарияи ақидаҳои илмӣ, тасаввурот, донишҳо ва муқаррароти назариявӣ дар бораи қонуниятҳое, ки дар соҳаи қонунгузории андоз мавҷуданд, инчунин дар бораи мазмун ва сохтори меъёрҳои ҳуқуқӣ, рушд ва татбиқи онҳоро ифода менамояд. Илми ҳукуқи андоз — низомии донишҳо дар бораи меъёрҳои соҳаи дахлдори ҳуқуқ, назария, амалия, дар бораи тартиб, шаклҳо ва тарзҳои татбиқи меъёрҳои ин ё он соҳаи ҳуқуқ мебошад. Ҳамчун соҳаи илм, ҳукуқи андоз проблемаи равандҳои ҷамъиятиро, ки ҳангоми танзими муносибатҳои ҳукуқии андоз ба вучуд меоянд, меомӯзад.

Ҳукуқи андоз, ки дар доираи раванди таълим омӯхта мешавад, фанни таълимиро ифода менамояд, ки мавзӯи он раванди дарк кардани (фаҳмидани) назарияи қонунгузории андозҳо ва амалия (таҷрибаи) ҳукуқтатбиқкунии он мебошад. Вай метавонад аз ҳукуқи андоз ҳамчун соҳа (зерсоҳа) фарқ кунад, зеро ҳаҷми ҳеле васеи иттилоотро дар бар мегирад. Ҳамчун фанни таълимӣ, ҳукуқи андоз низомии маълумотҳо, донишҳо ва иттилоотҳоро дар бораи муқаррароти асосии ҳукуқи андоз ифода менамояд. Дар доираи фанни таълимӣ ҷунин масъалаҳо, ба монанди мавзӯ, усули ҳукуқи андоз, таърихи қонунгузории андоз, проблемаҳои ғуноғуни назариявӣ баррасӣ карда мешаванд.

МАВЗҶҶИ ҲУҚУҚИ АНДОЗ муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи андозбандии шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ мебошанд, яъне муносибатҳое, ки вобаста ба муқаррар кардан ва мавриди амал қарор додани андозҳо, амалӣ намудани ҷамъовариҳои андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, ташкил ва фаъолияткунии низомии мақомоти танзими андоз ва назорати андоз дар ҳамаи сатҳҳои ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ ба вучуд меоянд.

Муносибатҳои андоз одатан ба ду ғуруҳ тақсим мешаванд:

- 1) муносибатҳои омикрона оид ба муқаррар намудан, тағйир додан, ҳисобкунӣ ва пардохти андозҳо;

2) муносибатҳои байни давлат ва шахсони ҳуқуқӣ ва шахсони воқеӣ (агентҳои андоз) вобаста ба иҷрои ӯҳдадорихон андоз (дар раванди амалӣ намудани назорати андоз, шикоят аз санадҳои мақомоти андоз, амали (беамалии) шахсони мансбдори онҳо ва ба ҷавобгарӣ касидан барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз ба вучуд меоянд).

Хусусияти омилҳои муносибатҳои андоз маънои онро надорад, ки ҳуқуқи андоз нисбати танзими муносибатҳои молумулкӣ, ки аз муносибатҳои омилҳои бармеоянд, бетафовут аст. Моҳияти ин муносибатҳои андозӣ дар он зоҳир мешавад, ки мувофиқи қонунгузории андоз аз шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ ба бучети давлатӣ ё фонди давлатӣ қисми муайяни молумулк дар шакли пул гирифта мешавад. Чунин гирифтани молумулк (даромад)-ро Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо истилоҳи «ӯҳдадорӣ андоз» ном мебарад. Дар навбати худ, ин истилоҳ аз моддаи 45 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашма мегирад, ки дар он аз ҷумла гуфта шудааст: «Супоридани андоз ва пардохтҳо, ки қонун муайян кардааст, ҳатмист».

Муносибатҳои молумулкӣ ҳуқуқи андоз аз муносибатҳои молумулкӣ чунин соҳаҳои ҳуқуқ, ба монанди ҳуқуқи граждани, маъмури, молиявӣ тафовуте надоранд, аммо ҳуқуқи андоз аз ҳуқуқи граждани, маъмури, молиявӣ аз рӯи дигар аломатҳо, аз он ҷумла усули танзими ҳуқуқӣ фарқ мекунанд.

Мавзӯи ҳуқуқи андоз ҳамчун соҳаи илм мавзӯи соҳаи ҳуқуқи андоз, категорияҳои молиявӣ-ҳуқуқӣ, амалияи фаъолияти мақомоти андоз ва дигар мақомот, инчунин таърихи инкишофи ҳуқуқи андоз мебошанд.

Тавре зикр гардид, қисми таркибии мавзӯи ҳуқуқи андоз муносибатҳои мебошанд, ки дар раванди амалӣ намудани назорати андоз, шикоят намудани санадҳои мақомоти андоз, амали (беамалии) шахсони мансбдори онҳо ва ба ҷавобгарӣ касидан барои содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз ба вучуд меоянд. Мувофиқан, ҳуқуқи андоз амалан ба сифати шакли ҳуқуқии татбиқи вазифаҳо, функцияҳо, усулҳо ва ваколатҳои Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зиммаи субъектҳои ҳокимияти иҷроия гузоштаанд, ки дар доираи таъзияи ҳокимиятҳо амал мекунанд, баромад менамояд. Бинобар ин, ҳуқуқи андоз ҳамаи хусусиятҳои онро, ки ба фаъолияти молиявии идоракунии давлат хос аст, ба таври возеҳ (равшан) ифода карда, аз рӯи таъиноти ҳуқуқии худ ҳуқуқи

идоракунии (ё ҳуқуқи идоракунии андоз) мебошад. Ҳуқуқи маъмури ва молиявӣ қоидаҳои рафторро дар соҳаи идораву назорати андоз муқаррар намуда, ба муносибатҳои ҷамъиятии андоз хусусияти муносибатҳои ҳуқуқӣ медиҳанд.

Ба сифати усули ҳуқуқи андоз метавон он тарзҳои хосро номид, ки бо ёрии онҳо меъёрҳои ҳуқуқи андоз рафтори иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқии андозро танзим мекунанд. Ин тарзи хос ҳамчун омилҳои амволий тавсиф карда мешавад, ки бо зарурияти татбиқи меъёрҳои яқмаънодор, ки ба интиҳоби меъёрҳои (ҳатмин) ҳуқуқи андоз бо мақсади ташаққули бучети давлатӣ аз ҳисоби даромади андозсупорандагон иҷозат (роҳ) намендиҳанд, сабаб шудааст.

Бинобар ин муносибатҳои мушаххаси андоз ҳамчун муносибати ҳокимият ва тобеият оид ба гирифтани қисми даромади шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ (андозсупорандагон) барои таъмини бучети давлатӣ ба роҳ монда (сохта) мешаванд (Расми 2.1).

Ҳуқуқи андоз дар шароити имрӯзаи рушди иқтисоди миллӣ наметавонад танҳо усулҳои омилҳои истифода барад, балки бояд ҳуқуқҳои молумулкӣ иштирокчиёни муомилоти граждани, дахлнопазирӣ молиявӣ хусусӣ, зарурати химояи ҳуқуқи озодиҳои шахрвандонро ба назари эътибор гирад.

Усулҳои ҳуқуқи андоз ба се гурӯҳ тақсим карда мешаванд:

1) *усули ҳокимият — тобеият* ё *усули дастурдиҳӣ* дар он ифода меёбад, ки муносибатҳо дар қорҷубаи ҳуқуқи андоз ба тобеияти як субъекти муносибатҳои ҳуқуқии андоз ба дигараш, ки аз номи давлат ё мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ баромад мекунанд, сохта мешаванд (ин маънои онро дорад, ки пайдоиши ӯҳдадорихон андоз аз иродаи андозсупорандагон вобастагӣ надорад, ҳама ҳуқуқи ӯҳдадорихон субъектҳои муносибатҳои андозӣ бо тартиби яктарафа аз ҷониби давлат муқаррар карда шуда, аз ҷониби он химоя карда мешаванд);

2) *усули тавсиядиҳӣ* аз он иборат аст, ки тавсияҳои як иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқии андоз дар сурати қабули онҳо аз ҷониби дигар иштирокчиёни ҳуқуқӣ пайдо мекунанд (масалан, тавсияҳои Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҷорӣ намудани андозҳои алоҳидаи маҳаллӣ ҳангоми қабул кардани қарорҳои дахлдор аз ҷониби мақомоти намоёндагии ҳокимияти маҳаллӣ эътибори ҳуқуқӣ пайдо мекунанд);

3) *усули мувофиқкунӣ* аз он иборат аст, ки аз рӯи масъалаҳои алоҳида иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқии андоз шартҳои

муносибатҳои ҳамдигарии худро дар асоси созишномаҳои махсус дар ҷорӣ ба ҷаҳони муайян мекунанд (масалан, созишнома дар бораи пешниҳоди ба таъхир андохтан).

Моҳияти усулҳои танзими ҳуқуқӣ аз инҳо иборат аст:

- муқаррар намудани тартиби муайяни амалҳо (дастури амал дар шароити муайян ва ба таври муносиб, ки дар меъёри дахлдори ҷаҳони муайян андоз пешбини шудааст);
- манъи амалҳои муайян (муайян кардани амалҳое, ки барои онҳо воситаҳои дахлдори ҳуқуқии таъсиррасонӣ (масъулият) пешбини шудаанд);
- пешниҳоди имконияти интихоб намудан (интихоб намудани яке аз вариантҳои рафтори муносиби пешбиникардани ҷаҳони муайян андоз).

Ҳуқуқӣ андоз яке аз зерсоҳаи калонтарини ҳуқуқӣ молиявӣ буда, намуди махсуси муносибатҳои молиявиро ба танзим мебарорад ва ҳам усулҳои танзими ҳуқуқӣ молиявӣ ва ҳам усулҳои хоси худашро истифода менамояд.

Усулҳои ҳуқуқӣ андоз ҳамчун соҳаи илм тарзу усулҳои таъсири ҳуқуқӣ ба ирода ва рафтори иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз, ба хусусияти муносибатҳои ҳамдигарии байни онҳоро ифода менамоянд.

Усулҳои илмӣ ҳуқуқӣ андоз ба умумӣ ва хусусӣ-илмӣ тақсим карда мешавад. Ба усулҳои умумии илмӣ ҳуқуқӣ андоз, аз ҷумла, усули таърихӣ, усули мантиқӣ, таҳлил, синтез мансубанд. Ба усулҳои хусусӣ-илмӣ ҳуқуқӣ андоз усули муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, усули сотсиологӣ, усули омӯрӣ, усули намунаасозӣ, усули расмӣ-ҳуқуқӣ мансубанд.

Ҳуқуқӣ андоз бо дигар соҳаҳои ҳуқуқ алоқамандии зич дорад. Ҳуқуқӣ конституционӣ барои ҳуқуқӣ андоз аҳамияти асосӣ дорад. Конституция муқарраротро дарбар мегирад, ки мутобиқи он ҳар кас уҳдадор аст андозҳо ва хирочҳои муқаррарнамудани ҷаҳони пардохт намоад.

Муносибатҳои молумулкӣ дар байни иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ ҳангоми ҳисоби манбаи андозбандишаванда ва муайян кардани намунаҳои даромад, аз расонидаи зарар, аз сабаби номутобикати усулҳои ҳисобкунии андозҳо ба принсипҳои фаъолияти соҳибдорӣ, аз ҷаброни маблағҳои ғайриқонунии ситонидашуда, аз вайронкунии ҳуқуқӣ андозсупорандагон, аз амалҳои ғайриқонунии шахсонӣ мансубдор, аз бегонакунии ғайриқонунии

Расми 2.1.

ҲУҚУҚИ АНДОЗ	Ин зерсоҳаи ҳуқуқӣ молия мешавад, ки меъёрҳои он муносибатҳои ҷаҳони муайян оид ба муқаррар намудан ва ситонидани андозҳо ба ҷаҳон ё фонди давлатӣ аз шахсонӣ ҳуқуқӣ ва воқеӣ танзим мекунанд
МАВЗҶИ ҲУҚУҚИ АНДОЗ	Ин муносибатҳои ҷаҳони муайян мешавад, ки дар раванди муқаррар намудан ва ситонидани андозҳо аз шахсонӣ ҳуқуқӣ ва воқеӣ ба ҷаҳон меоянд
1	Гуруҳи 1-уми муносибатҳо — муносибатҳои омирони оид ба муқаррар кардан, ҷорӣ намудан ва ситонидани андозҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон
2	Гуруҳи 2-юми муносибатҳо — муносибатҳое, ки дар раванди амалӣ намудани назорати андоз, шикоят аз санадҳои мақомоти андоз, амали (беамалии) шахсонӣ мансубдори онҳо ва ба ҷавобгарӣ кашидан барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз ба ҷаҳон меоянд
УСУЛҲОИ ҲУҚУҚИ АНДОЗ	Ин тарзу усулҳои таъсири ҳуқуқӣ ба ирода ва рафтори иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз, ба хусусияти муносибатҳои ҳамдигарии байни онҳо мешавад
1	Усули тобеияти ҳокимиятӣ (ки тавассути он муносибатҳо дар ҷаҳон ҳуқуқӣ андоз ба тобеияти як субъекти муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз ба дигараш, ки аз номи давлат баромад мекунанд, сохта мешавад)
2	Усули тавсиядихӣ (ки ҳангоми он тавсияҳои як иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз дар сурати қабули онҳо аз ҷониби дигар иштирокчиёни ҳуқуқӣ пайдо мекунанд)
3	Усули мувофиқакунонӣ (аз ҷаҳон маънаҳои алоҳида иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз шартҳои муносибатҳои ҳамдигарии худро дар асоси созишномаҳои махсус муайян мекунанд)

молиявӣ, ки мавзӯи андозбандӣ намебошад, ба ҷаҳон меоянд. Вобаста ба ин, ҳуқуқӣ андоз бо ҳуқуқӣ ҷаҳонӣ робита дорад, зеро муносибатҳои андозӣ бо амвол вобастагӣ дорад. Аз ҷаҳон қондаи умумӣ, дар андозбандии амалӣ афзалияти муқаррароти ҳуқуқӣ андоз муқаррар карда мешавад. Муқаррароти ҳуқуқӣ ҷаҳонӣ дар андозбандӣ татбиқ карда мешавад, агар онҳо хилофи ҳуқуқӣ андоз набошанд. Барои татбиқи дурусти меъёрҳои

муайян намудан зарур аст, ки байни тарафҳо чӣ гуна муносибатҳо ба миён меоянд — граждони ӯ андозӣ.

Дар қорҷубаи татбиқи ҷавобгарӣ барои вайронкунии қонунгузори андоз метавон оид ба амали муштараки ҳуқуқи андоз ва ҳуқуқи маъмури харф зад. Ҷавобгарии андозӣ, ки Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст, аз рӯи моҳияти худ бо ҷавобгарии маъмури монанд аст.

Ҳангоми амали муштараки меъёрҳои ҳуқуқи андоз ва ҳуқуқи бучетӣ афзалият ба ҳуқуқи андоз дода мешавад. Даромадҳои бучетҳои сатҳҳои гуногун тибқи қонунгузори андоз ташақкул меёбанд.

Ҳуқуқи андоз бо ҳуқуқи гумрук алоқамандӣ дорад. Ҳангоми ситонидани пардохтҳои гумруки, ки Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба андозҳои умумидавлатӣ мансуб доништааст, меъёрҳои махсуси қонунгузори гумрук амал мекунанд.

МАВҶЕИ ҲУҚУҚИ АНДОЗ ДАР НИЗОМИ ҲУҚУҚИ МОЛИЯВӢ. Мавҷеи ҳуқуқи андоз дар низоми ҳуқуқи молиявӣ, ба ҷумлаи масъалаҳои баҳсгараб мансуб аст. Муҳаққиқони алоҳида ба ҳуқуқи андоз аҳамияти мустақил медиҳанд, имконияти ташаққули ҳуқуқи андозро ба сифати умумияти мустақили ҳуқуқи истисно намекунанд, зеро андозсупоранда худро ҳамчун субъекти муносибатҳои оммавӣ дар шароити мавҷуд набудани мутаамарказонии шадиди молиявӣ дарк мекунанд.

Дар давраи афзалияти қонунгузори моликияти оммавӣ ҳуқуқи андоз на зиёда аз қисми таркибӣ дар институти ҳуқуқи даромадҳои давлатӣ ҳисобида мешуд. Гузариш ба шаклҳои бозорӣ хоҷагидорӣ, эътирофи баробарии ҳамаи шаклҳои моликияти аз ин рӯ, зарурати ба миён омадани модели (навъи) якҷоягии манфиатҳои хусусӣ ва оммавӣ боиси қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқи танзимкунандаи механизмҳои андоз гардиданд. Дар натиҷаи рушди фазоли ҳуқуқи андоз, вай дар муносибат ба ҳуқуқи молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун зерсоҳаи он тавсиф гардид²⁵.

Эътирофи ҳуқуқи андоз дар низоми ҳуқуқи молиявӣ қисман бо ҳам мувофиқ омадани ҳудуди мавзӯи танзими ҳуқуқӣ шаҳодат

²⁵ Краткий курс лекций по дисциплине «Налоговое право» [Электронный ресурс] // Интернет-портал Студии. Учебные материалы для студентов. URL: <https://studme.org> (санаи муроҷиат: 21.09.2017).

медихад. Мавзӯи ҳуқуқи молиявӣ муносибатҳои ҷамъияти мебошанд, ки дар раванди ташақкул, тақсим ва истифодабарии фондҳои пулии умумидавлатӣ (маҳаллӣ) ба вучуд меоянд. Мавзӯи ҳуқуқи андозро муносибатҳои ҷамъияти ташкил менамоянд, ки барои ҷамъкунии фондҳои пулии давлатӣ (маҳаллӣ) равона карда шудаанд ва ҳамин тавр, қисми мавзӯи ҳуқуқи молиявӣ мебошад.

Низоми андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ дар дохили низоми молиявии давлат сохта шудааст, ки нуқтаҳои назари (муносибатҳои) умумиро ба дарки (фаҳмиши) назариявӣ ва танзими қонунгузорӣ дар назар дорад. Ба он нигоҳ накарда, ки дар низоми миллии ҳуқуқ ҳуқуқи молиявӣ ба соҳаҳои кодексгарда нашуда мансуб буда, санади меъёрии ягонаи низоминок вучуд надорад, қонунгузори амалкунандаи молиявӣ имкон медиҳад дар бораи гуруҳҳои ташаққуфтаи меъёрҳои умумии ҳуқуқ харф зад, ки бевосита ба муносибатҳои андозӣ низ таъсир мерасонанд. Меъёрҳои ҳуқуқи андоз ва институти алоҳидаи он дар заминаи институти асосии қисми умумии ҳуқуқи молиявӣ ташақкул меёбанд.

Дар низоми ҳуқуқи молиявӣ ҳуқуқи андоз ҷойи муайяноро ишғол менамояд ва бо дигар умумиятҳои молиявӣ-ҳуқуқӣ ҳамкорӣ мекунанд. Аз ҳама бештар ҳуқуқи андоз бо ҳуқуқи бучетӣ алоқаманд аст, ки зарурияти тафриқаи аниқи ин категорияҳоро тақозо мекунанд.

Дар ҳақиқат, ташкили бучетҳои ҳама сатҳҳо ва фондҳои гайрибучетии давлатӣ ба дараҷаи бештар дар асоси меъёрҳои ҳуқуқи андоз ва меъёрҳои дигар институти ҳуқуқи молиявие, ки даромадҳои давлатро ба танзим медароранд, амалӣ карда мешавад. Аммо ин маъно дохил кардани ҳуқуқи андозро ба низоми ҳуқуқи бучетӣ надорад. Мавҷудияти ҳуқуқи андоз танҳо пешакӣ муайян карда шуда, аз ҷониби ҳуқуқи бучетӣ ба сифати институти даромадҳои бучетҳои тамоми сатҳҳо эътироф шудааст. Муносибатҳои, ки дар раванди муқаррар намудан ва ситонидани андозҳо, гузаронидани назорати андоз, ба ҷавобгарӣ кашидан барои вайронкунии қонунгузори андоз ва ғ. ба вучуд меоянд, мавзӯи ҳуқуқи бучетиро ташкил наменамоянд. Мавзӯи ҳуқуқи андоз танҳо қисман бо ҳудуди танзими бучетӣ-ҳуқуқӣ рост меояд.

Асоси тафриқаи ҳуқуқи андоз ва ҳуқуқи бучетӣ метавонад дар муқаррар намудани лаҳзаи иҷрои ӯҳдадории андоз, ки имкон

медихад раванди пардохти андозро анҷомёфта ҳисобид, хизмат кунад.

Далелҳои овардашуда мувофиқи мақсад набудани ҷудокуниро дар таркиби муносибатҳои ҳуқуқие, ки мавзӯи ҳуқуқи молиявиро ташкил медиҳанд ва ба сифати унсурҳои мустақили муносибатҳое, ки онд ба муқаррар намудан, ҷорӣ кардан ва ситонидани андозҳо ба даромади давлат, амалӣ намудани назорати андоз ва ба ҷавобгарӣ кашидан барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз ба вучуд меоянд, асоснок менамоянд. Аз ҷониби қонунгузор ба сифати услуби техникаи ҳуқуқӣ истифода бурдани кодификатсияи қонунгузории андоз маънои густариши мавзӯи танзими андозӣ ҳуқуқӣ ва аз ҷониби ҳуқуқи андоз ба даст овардани хусусиятҳои (атрибутҳои) зарурии мустақилиятро надорад.

Ҳамин тавр, дар таркиби ҳуқуқи молиявӣ ҳуқуқи андоз дорон хусусиятҳои хоси худ, мавзӯи танзими ҳуқуқӣ ва пайвастшавии махсуси усулҳои таъсиррасонӣ ба муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошад, ки ин аз мустақилияти нисбии меъёрҳои ҳуқуқии андоз шаҳодат медиҳад.

1.4. САРЧАШМАҲОИ ҲУҚУҚИ АНДОЗ

Сарчашмаҳои ҳуқуқ — истилоҳи ҳуқуқӣ мебошад, ки барои дарҷи шаклҳои гуногуни ифодаи давлат (ҷомеа) хизмат карда, ҳангоми мавҷудияти онҳо ин ирода ба ҳуқуқ табдил меёбад. Сарчашмаи ҳуқуқ ба маънои махсуси ҳуқуқӣ шакли берунии ифодаи ҳуқуқ, яъне маҷмӯи санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки дар онҳо меъёрҳои ҳуқуқ дарҷ гардидаанд, мебошад.

Дар навбати худ, меъёрҳои ҳуқуқ — ин қоидаҳои рафтор мебошад, ки иродаи ҷомеаро ифода намуда, аз ҷониби давлат дар шахси мақомоти дахлдори он муқаррар карда шудааст (ва ё иҷозат дода шудааст) ва бо қувваи маҷбуркунии давлат ҷиҳз карда мешавад.

Нақши меъёрҳои ҳуқуқ дар ҳаёти ҷомеа аз он иборат аст, ки онҳо бо роҳи муқаррар кардани қоидаҳои дахлдори рафтори одамонро ҳидоят намуда, бо ин пойдорӣ ва инкишофи тартиботи ҷамъиятии ба манфиати давлат мутобикро таъмин мекунанд. Худи хусусияти нақши фаъоли меъёрҳои ҳуқуқӣ ҳамчун қисми болосохт (надстройкаи) бевосита бо навъи (типи) давлате, ки ин меъёрҳо муқаррар мекунанд ва дар ниҳоят, бо тахкурсии (базиси) ҷомеаи мазкур вобаста мебошад.

Яке аз муҳимтарин фарқияти меъёрҳои ҳуқуқ аз дигар меъёрҳои иҷтимоӣ, махсусан аз меъёрҳои ахлоқи ҷомеа, аз он иборат аст, ки аввалинҳо бо ҷораҳои маҷбуркунии давлатӣ, ки дар онҳо пешбини шудаанд, ҷиҳз карда мешаванд. Меъёрҳои ҳуқуқ ҳамчун яке аз фишангҳо дар дасти ҷомеа барои барпо намудан ва устувор гардонидани давлати дунявӣ, ҳуқуқӣ, демократӣ тибқи Конститутсияи мамлакат хизмат мекунанд.

Қонунгузорию, ҳамчун шакли берунаи ифодаи ҳуқуқ, набояд бо ҳуди ҳуқуқ омехта кард. Ҳуқуқ бевосита бо мазмуни иҷтимоӣ-иқтисодии худ алоқаманд буда, аз хусусияти муносибатҳои танзимкунандааш, низом (реча), принципҳо, усулҳои батартибандозии онҳо ҷудонопазир аст. Қонунгузорӣ, ҳамчун шакли берунии ифодаи ҳуқуқ, дар мадди аввали воқеияти ҳуқуқӣ қарор дорад, вай дар муносибат на танҳо бо мазмун (муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ), балки бо шакли дохилии ҳуқуқ низ нисбатан мустақил аст. Азбаски ҳолати қонунгузорӣ аз бисёр ҷиҳат аз салоҳдиди қонунгузор, аз фаъолият онд ба инкорпоратсия ва кодификатсияи қонунгузорӣ вобаста аст, бинобар он зиддиятҳои байни ҳуқуқ (падидаи хусусияти объективӣ) ва қонунгузорӣ истисно карда намешаванд.

Бо дарназардошти гуфтаҳои боло, таърифи зеринро пешниҳод кардан мумкин аст. *Қонунгузориш андоз* — ин маҷмӯи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар асоси онҳо қабул намудани Маҷлисиҳои маҳалли вакилони халқ, мақомоти дигари Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки дар он низоми андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, принципҳои умумии андозбандӣ, асосҳои пайдоиш, тағйирёбӣ ва қатъшавии муносибатҳои байни соҳибмулкони давлат онд ба пардохти андозҳо, шаклҳо ва усулҳои назорати андоз, ҷавобгарӣ барои вайронкунии ўҳдадорихои андозро муқаррар мегарданд.

Масалан, дар қисми 1 моддаи 1 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст, ки қонунгузори андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфта, аз Кодекси мазкур ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудани Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки муносибатҳои андозиро ба танзим медиҳанд, иборат мебошад. Аз ин ҷо, ба санадҳои қонунгузори андоз инҳо дохил мешаванд:

— Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон;

— Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон;

— санадҳои Маҷлисиҳои маҳаллии вакилони халқ дар бораи қорӣ намудан (тағйир додан, бекор кардан)-и андозҳои муқаррарнамудаи Кодекс;

— санадҳои Президент ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки масъалаҳои андозбандии муайяннамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба танзим медароранд;

— санадҳои вазоратҳои (идораҳои) Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки масъалаҳои андозбандии муайяннамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба танзим медароранд;

— санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид ба масъалаҳои андозбандӣ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф кардааст.

Ҳамин тавр, қонунгузори андоз ба маънои васеаш бо дарназардошти ҳамаи санадҳои зерқонунӣ, ки мутобики Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардидаанд, баррасӣ карда мешавад. Равиши монанд дар қонунгузори андози Қазоқистон, Қирғизистон ва Молдова пешбинӣ шудааст.

Ситонидани дигар пардохтҳои хатмӣ бо қонунгузори дар бораи дигар пардохтҳои хатмӣ ба буҷет, қонунгузори гумрук, қонунгузори дар бораи бочи давлатӣ ба танзим дароварда мешавад.

Вобаста ба ин, қисми 10 моддаи 1 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон номгуӣ зерини санадҳои қонунгузори ғайриандозиро муайян менамояд, ки ба онҳо ворид намудани масъалаҳои вобаста ба андозбандӣ иҷозат дода мешавад:

— Кодекси ҳуқуқвайронкунчи маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҚҲМ ҚТ);

— Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҚҶ ҚТ);

— Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ»;

— Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон;

— Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бочи давлатӣ»;

— Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи дигар пардохтҳои хатмӣ ба буҷет»;

— қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи буҷети давлатӣ барои соли дахлдор;

— созишномаҳои сармоягузори, концессионӣ ва кредитӣ (грантӣ), инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ кардааст.

Дар навбати худ, моддаи 1 Кодекси андози Федератсияи Россия қонунгузори андозро бо ҳудди Кодекс, инчунин қонунҳои федералӣ дар бораи андозҳо, хирочҳо ва пардохтҳои суғуртавӣ, ки мутобики он қабул шудаанд, маҳдуд мекунад. Зимнан, санадҳои қонунгузори субъектҳои федератсия ва санадҳои зерқонунӣ ба қонунгузори андоз дохил карда нашудаанд.

Шояд равиши қонунгузори Россия хангоми муайян кардани қонунгузори андоз ба дараҷаи муайян (то андозае) асоснок бошад, зеро вобаста ба ин мақоми (статуси) санадҳои қонунгузори федералӣ меафзояд (баланд мешавад).

Бо қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба монанди дигар мамлакатҳо, иҷрои санади қонунгузори андоз, ки бо тартиби муқарраршуда нашр нашудаанд, иҷозат дода намешавад. Ба чунин санадҳо хангоми баррасии бахшо истинод кардан мумкин нест, онҳо асоси қонунӣ барои танзими муносибатҳои ҳуқуқии дахлдор шуда наметавонанд.

Низоми сарчашмаҳои ҳуқуқӣ андоз аз ҷиҳати сохтор ба ду қисм тақсим мешавад:

- қонунгузори, ки табиати дохилидавлатӣ дорад;
- санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ.

Ба сифати сарчашмаҳои дохилидавлатии ҳуқуқӣ андоз санадҳои меъёрии ҳуқуқие баромад менамоянд, ки дар онҳо хусусиятҳои танзими ҳуқуқии муносибатҳо, ки байни андозсупоранда ва давлат ба миён меоянд, ифода ёфтаанд.

Мафҳуми «санади меъёрии ҳуқуқӣ» мутобики Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» (2017) ҳамчун ҳуҷҷати расмӣи шакли муқарраршуда муайян карда мешавад, ки бо роҳи раёипурсии умумихалқӣ ё аз ҷониби мақомоти давлатӣ ё худидоракунии шаҳрак ва деҳот ё шахси мансабдори ваколатдори давлатӣ қабул гардида, хусусияти умумихатмӣ дорад ва меъёрҳои ҳуқуқиро муқаррар менамояд, тағйир медиҳад ва ё бекор мекунад.

Ба низоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мешавад: Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон; қонунҳои бо роҳи раёипурсии умумихалқӣ қабулгардида; санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст; қонунҳои конститутсионӣ, кодексҳо, қонунҳо, қарорҳои яқҷояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон; қарорҳои Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон; фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон; қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон; фармоишҳои вазорату идораҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон; қарорҳои Маҷлисиҳои вакилони

халқи Вилояти Мухтори Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилоятҳо ва шаҳри Душанбе; қарорҳои раисони Вилояти Мухтори Ҷумҳурии Бадахшон, вилоятҳо ва шаҳри Душанбе; қарорҳои Маҷлиси вакилони халқи шаҳроҳо ва ноҳияҳо; қарорҳои раисони шаҳроҳо ва ноҳияҳо; қарорҳои мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот.

Эътирофи волиятӣ қонун, нақши муайянқунандаи онҳо дар низоми сарчашмаҳои ҳуқуқӣ андоз ба ҳулоа оиди зарурати истифодаи ғазоли ин шакли ифодаи ҳуқуқ барои танзими муносибатҳои андозӣ меорад. Зимнан, волиятӣ воқеи қонунҳо бояд ифодаро на танҳо дар бартарияти (афзалият) расмӣ онҳо нисбат ба дигар санадҳои меъёрӣ, балки дар ҳудуди мазмунӣ онҳо низ ёбад, ки дар онҳо бартарият (афзалият) доштани меъёрҳои амали мустақим, инчунин маҳз бо қонунҳо фаро гирифтани масъалаҳои муҳимтаринро дар назар дорад.

Дар байни қонунҳо аз ҳама бештар эътибори олии ҳуқуқиро *Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон*²⁶ доро аст, ки асосҳои сохтори конституционӣ, ҳуқуқ, озодӣ ва вазифаҳои асосии инсон ва шаҳрванд, тартиби ташкил ва таъзияи ҳокимияти давлатиро муайян мекунад. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон эътибори олии ҳуқуқӣ дорад ва меъёрҳои он мустақиман амал мекунад. Ҳуқуқи конституционӣ дар низоми ҳуқуқӣ мавқеи асосиро ишғол мекунад, ки бо он муайян карда мешавад, ки ҳуқуқи конституционӣ меъёрҳои асосии дигар соҳаҳои ҳуқуқро дарбар мегирад.

Танзими конституционӣ-ҳуқуқӣ (ҳуқуқи конституционӣ) муносибатҳои андозӣ бо аҳамияти оммави ва табиати давлатӣ-ҳокимиятии онҳо пешақӣ муайян карда шудааст. Ба муносибатҳои андозӣ додани хусусияти конституционӣ на танҳо талаботи амалия (таҷрибаи) ҳуқуқатбикунӣ, балки сатҳи рушди афкори ҳуқуқӣ ва фарҳанги ҳуқуқӣ чомеаро низ инъикос кардааст.

Моддаи 45 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян кардааст, ки супоридани андоз ва пардохтҳо, ки қонун муайян кардааст, ҳатмист. Қонунҳое, ки андозӣ навро муқаррар мекунад ва ё шароити иқтисодии андозсупорандагонро вазнин ме-намоянд, қувваи бозгашт надоранд. Моддаи 59 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд, ки лоиҳаи Қонун дар бораи буҷет, оид ба муқаррар кардан ва бекор кардани андозҳо аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси намояндагон

²⁶ Ниг.: м. 10 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва м. 16 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрӣ ҳуқуқӣ».

пешниҳод мешавад. Дар моддаи 77 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр гардидааст, ки Маҷлиси маҳалли вакилони халқ бучети маҳаллӣ ва ҳисоботи иҷрои онро тасдиқ мекунад, роҳҳои инкишофи иқтисодиву иҷтимоии маҳалро муайян менамояд, ан-доз ва пардохти маҳаллиро мувофиқи қонун муқаррар мекунад.

Азбаски андозбандӣ ҳуқуқҳои субъектони хусусиро оид ба ихтиёрдорӣ молиявӣ (молу мулкӣ) худ маҳдуд месозад, меъёрҳои ҳуқуқӣ андоз бояд ба мақсадҳои аз ҷиҳати конституционӣ аҳамиятнокӣ маҳдуд кардани ҳуқуқи молиявӣ ва дар шакли қонунгузории ҷорӣ намудани маҳдудиятҳои монанд мувофиқат кунанд. Ҳуқуқи конституционӣ ба ҳуқуқи андоз тавассути усули махсус (ба худ хос) — муқаррар намудани принципҳои умумии ҳуқуқӣ таъсир мерасонад. Эътирофи конституционии хусусияти маҳдудкунӣ иҷозатдошудаи ҳуқуқи озодиҳо барои андоз им-кон дод, ки дар қонунгузории соҳавӣ чунин принципҳои асосии андозбандӣ, ба монанди қонуният, инқори қувваи бозгашт ва ғ. ошкор ва сабт (қайд) карда шаванд.

Кодекс (масалан, Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон), тибқи м. 19 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрӣ ҳуқуқӣ», — ин қонуни ягона ва мурағатгаштааст, ки тавассути он соҳаи муайяни муносибатҳои ҷамъиятӣ пурра, бе-восита ва бонизом танзим карда мешавад.

Кодификацияи қонунгузории андоз дар доираи як санади ҷиддии меъёрӣ ҳуқуқӣ имконият медиҳад, ки²⁷:

— ба низоми андоз ва қонунгузории андоз бонизом бо дарна-зардошти тамоми маҷмӯи муносибатҳои ҳуқуқӣ татбиқшаванда муносибат карда шавад (масалан, ҳама гуна тағйирот ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон акнун бояд бо нишон додани оқибатҳое, ки ин тағйиротҳо боис мешаванд — хоҳиш ё афзои-иши бори андоз, тағйироти имконпазири нишондиҳандаҳои макроиктисодии мамлакат ва ғ. ҷамроҳӣ карда шавад);

— тавассути қонунгузорӣ тамоми амалҳои мақомоти давлатӣ, ки мустақиман ё ғайримустақим бо таҳия ва гузаронидани сиё-сати давлатии андоз алоқаманданд, қатъӣ назорат карда шавад;

²⁷ Исмаилов Ш. М. Правовое регулирование предпринимательской и налоговой деятельности в Республике Таджикистан. Душанбе: Изд-во «Конуният». 1998. С. 82.

— ҳуқуқи андозсупорандагон ба ошной ва истифодаи ҳамачонибаи қонунгузории андоз амалӣ карда шавад;

— вайронкунии муқаррароти қонунгузории андоз кам гардад, зеро ба санадҳои қонунгузории то ба қарибӣ қабулшуда, ки ба соҳаҳои гуногуни ҳуқуқ дахл доранд, аксар вақт муқаррароти марбут ба андозбандӣ дохил карда мешуданд, ки баъзан ба соҳаҳои умумии ҳуқуқ ва қонунгузории андоз мувофиқат намекарданд;

— дар як ҳуҷҷат номгуӣ аниқӣ андозҳои муқарраркардаи давлат, инчунин номгуӣ санадҳои қонунгузорие, ки муқаррар ва ситонида ни дигар пардохтҳои хатмиро танзим мекунад, муайян карда шавад, супорандагони андоз, меъёрҳои андоз, номгуӣ имтиёзҳои пешниҳодшаванда, тартиби ҳисоби андозҳо ва мӯҳлати пардохти онҳо, мақомоти аз тарафи давлат ваколатдоршудаи назораткунанда, усулҳои маъмурикунонии андоз ва мӯҳозотҳои татбиқшаванда мушаххас карда шаванд, ки ин ҳама то ин вақт дар намуни нопурра дар ҳуҷҷатҳои гуногун ҷой дода мешуданд ва аксар вақт мавзӯӣ баҳси байни супорандагон ва мақомоти назораткунанда метардид.

Андозҳо дар асоси принципҳои умумии андозбандӣ муқаррар ва ситонида мешаванд. Банизомадорони қонунгузории андоз ба пурратар ва дақиқтар таҷассумёбии ин принципҳо мусоидат мекунад.

Бисёр мафҳумҳо, истилоҳоте, ки ҳангоми муқаррар намудани ин ё он андозҳо, инчунин дигар пардохтҳои ҳатмӣ истифода мешаванд, «умумиандозӣ» мебошанд. Мухим аст, ки онҳо бо мақсади пешгирӣ аз мушкилоти нолозим ва қонунгузории казуистӣ якхела истифода шаванд. Санади банизомадорӣ барои истисно кардани гуногунхелӣ, ихтилофоти дохилии механизми андозбандӣ пешбинӣ шудааст.

Азбаски мафҳуми низоми андоз танҳо аз низоми андозҳо иборат нест, бинобар ин Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиботи ҳуқуқии молиявиро (фискалиро) умуман ба танзим мебарорад. Зимнан, масъалаҳои муқаррар намудани андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ, масоили ба миёной ва тартиби иҷрои ӯҳдадорихо оид ба пардохти андозҳо, ҳуқуқи ӯҳдадорихои андозсупорандагон, шакли усулҳои назорати андоз, ҷавобгарӣ барои содир намудани вайронкуниҳои андоз ва диг. баррасӣ карда мешаванд. Ин ба иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ имкон

медихад, ки дар бораи ҳуқуқи ӯҳдадорихо худ иттилооти пурра ва бозғимдро гиранд.

Дар робита ба ин, Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо қонуни соҳавӣ нест. Ин — яке аз ҳуҷҷатҳои муҳимтарини ҳуқуқи миалӣ мебошад, ки принципҳои конституциониро таҷассум намуда, аз бисёр ҷиҳат демократӣ будани сохтори давлатӣ, ҳуқуқ ҳамчун ифодаи адолат ва арзиши олии дарҷ карда мешаванд.

Вобаста аз объекти танзимкунии, Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қисмҳои умумӣ ва махсус ҷудо карда шудааст.

Қисми умумии Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон инҳоро муқаррар менамояд:

1) принципҳои ташкил ва фаъолияткунии низоми андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;

2) тартиби муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардани андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ;

3) номгуӣ мукаммали андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ, маълумот дар бораи низомиҳои махсус ва имтиёзноки андоз;

4) вазъи ҳуқуқии иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ (андозсупорандагон, мақомоти андоз, агентҳои андоз ва диг.);

5) иҷрои ӯҳдадорихои андоз ва ҷораҳои ситонида ни қарзи андоз;

6) ҷораҳои ҷавобгарӣ, ки иҷрои ӯҳдадорихои андозро таъмин мекунад;

7) муқаррароти асосӣ оид ба пешбурди баҳисобгирии андоз;

8) сохтори ташкилии мақомоти андоз, ҳуқуқи ӯҳдадорихои асосии онҳо;

9) муқаррароти асосӣ оид ба шикоят нисбати амалҳои (беамалиҳои) мақомоти андоз ва шахсони мансабдори онҳо.

Умуман, дар Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши танзими давлатии принципҳои умумии андозбандӣ бо мақсади мушаххастаргардонӣ ва рушди асосҳои конституционии ташкил ва фаъолияткунии низоми давлатии андоз, тафрикаи салоҳияти мақомоти давлатӣ, муқаррар намудани принципҳо ва тартиби муносибатҳо дар соҳаи андозбандӣ тақвият дода шудааст.

Дар баробари ин, тибқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳумҳо ва меъёрҳои муқарраркардаи он танҳо ҳангоми танзими муносибатҳои андозбандӣ татбиқ мешаванд. Мафҳумҳо ва истилоҳоти қонунгузории граҷда ни, оилавӣ ва соҳаҳои дигари қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар Кодекси андозӣ

Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шудаанд, бо ҳамон маъное татбиқ мегарданд, ки дар ҳамин соҳаҳои қонунгузорӣ истифода мешаванд, агар дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

Ба Қисми махсуси Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон меъёрҳои дохил карда мешаванд, ки муқаррароти Қисми умумиро мушаххас мекунанд ва тартибу шартҳои ситонидани намудҳои алоҳидаи андозҳо, инчунин истифодаи низомҳои махсус ва имтиёзҳои андозро танзим мекунанд.

Қонунгузории андозро метавон ҳамчунин маҷмӯи интишотҳои ҳуқуқие баррасӣ кард, ки ҳар кадоме аз онҳо аз ғуруҳҳои меъёрҳои ҳуқуқие иборатанд, ки намудҳои яхелаи муносибатҳои андозро, ки ягонагии сифатӣ доранд, танзим мекунанд.

Дар маҷмӯъ, меъёрҳои Кодекси андоз ба намудҳои гуногун тақсим мешаванд. Меъёрҳо вобаста ба ташаккул ва таъминии таъсирбахшии низомии андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон инстиутҳои низомии давлатии андозро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки салоҳият ва функцияҳои мақомоти давлатии танзим ва назорати андозро муайян мекунанд, инстиутҳои идоракунии давлатии андозбандиро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки химояи давлатӣ ва судии ҳуқуқи манфиатҳои молумулкии андозсупорандагонро кафолат медиҳанд, инстиутҳои ҳифзи ҳуқуқи андозсупорандагонро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки намудҳо, ҳуқуқи ӯҳдадорихон шахсонии ҳуқуқӣ ва воқеиро дар соҳаи андозбандӣ танзим мекунанд, инстиутҳои супорандаи андозро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки бақайдгирӣ, ҳатмӣ будани пешбурди баҳисобгирӣ ва ҳисоботи андозии андозсупорандагонро муайян мекунанд, инстиутҳои баҳисобгирӣ ва ҳисоботи андозро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки ба манбаи андозбандишаванда, муомилоти андозбандишаванда, арзиши молҳо, қорҳо ва хизматрасониҳо дахл доранд, инстиутҳои объект ва мавзӯи андозбандӣ, манбаи андозро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки муҳлатҳо ва тартиби пардохти андоз, тартиби иҷро ё озод кардан аз ӯҳдадории супоридани андозро дарбар мегиранд, инстиутҳои ӯҳдадорӣ андозро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки ҷавобгарии тарафайни мақомоти андоз ва андозсупорандагонро барои вайрон кардани ӯҳдадорихон

худ кафолат медиҳанд, инстиутҳои ҷавобгарии субъектҳои муносибатҳои андозро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки шароити имтиёзи андозро барои категорияҳои алоҳидаи андозсупорандагон ё намудҳои ғайолият муқаррар мекунанд, инстиутҳои имтиёзҳои андозро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки параметрҳои асосии иқтисодӣ ва молиявиро хангоми муайян кардани маблағи андозии ситонидашаванда мустаҳкам мекунанд, инстиутҳои ҳисобкунии андозро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки ӯҳдадорихон ташкилотҳои қарзӣ ва дигар сохторҳои бонкиро оид ба пешниҳоди маълумотҳо ва ба бучет гузаронидани андозҳо муайян мекунанд, инстиутҳои иштирокчиёни (агентҳои) молиявии назорати андозро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки аз бучет баргардонидани маблағҳои нодуруст ситонидашуда ё барзиёд супоридани андозсупорандагонро таъмин мекунанд, инстиутҳои баргардонидани пардохтҳои андозро ташкил медиҳанд.

Номгӯи овардашудаи инстиутҳои ҳуқуқии андоз мукаммал нест. Инстиутҳои номбаршуда, ки муқаррароти ибтидоӣ, умумиро дарбар гирифта, амалҳои онҳо ба аксари муносибатҳои андоз паҳн мешаванд, дар маҷмӯъ қисми умумии ҳуқуқи андоз ва Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд.

Қисми махсуси Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба Қисми умумӣ мавқеи тобеъ дорад ва аз инстиутҳои иборат аст, ки тартиби ситонидани намудҳои алоҳидаи андозҳоро, ки аз рӯи объектҳои махсус ва мавзӯҳои андозбандӣ ҷудо карда мешаванд, истифодаи низомҳои махсус ва имтиёзҳои андозбандиро танзим менамоянд.

Масалан, объекти андозбандии андоз аз даромад даромади андозбандишавандаи андозсупоранда дар давраи ҳисоботи, сарфи назар аз маҳал ва усули пардохт, мебошад (моддаи 181 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон); объекти андозбандии андозии замин қитъаҳои заминҳои маҳалҳои аҳолинишин, заминҳои берун аз маҳалҳои аҳолинишин, бо дарназардошти сифат, минтақаи кадастри замин, таъиноти истифодабарӣ ва хусусиятҳои экологии қитъаҳои замин мебошанд, ки мансубияти онҳоро қонунгузори замини Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд (моддаи 350 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Мутобиқи намудҳои андозҳои дар қонунгузории андоз пешбинишуда, ҳуқуқи андоз институтҳои низоми (речаи) ҳуқуқиро дарбар мегирад, ки дар фаслҳои мушаххаси Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷой гирифта, хусусиятҳои андозбандиро аз рӯи ин ё он намуди андоз инъикос менамоянд. Низоми ҳуқуқи андозбандӣ, ки дар институтҳои қисми махсуси Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон сабт (дарҷ) гардидааст, хусусияти танзими ҳуқуқии муносибатҳоро оид ба ситонидани ҳар намуи алоҳидаи андоз инъикос менамояд, ки дар қорҷубаи низоми ҳуқуқии умумӣ ё махсус (имтиёзнок) мавҷуд буда, Қисми умумӣ муайян кардааст.

Қисми махсус институтҳои худро ташкил медиҳад, ки дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон сабт шудаанд. Номгӯи баъзе аз онҳо ва тавсифи муҳтасари онҳоро меорем.

Меъёрҳои, ки таркиби хароҷот ва даромади андозсупоранда, хориҷ кардан аз манбаи андозбандишаванда, бахисобирии нарх ва арзиши аслии маҳсулотро танзим мекунанд, институти муайяншудаи манбаи андозбандишавандаро ҳангоми муқарраркунии даромадҳо (фоидаҳо), муомилоти андозбандишавандаи субъекти андозбандӣ ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки низоми (режими) махсуси андозбандии баъзе даромадҳоро муқаррар мекунанд, институти хусусиятҳои пардохти намудҳои алоҳидаи даромадро муайян мекунанд.

Меъёрҳои, ки намудҳои масрафиро дарбар мегиранд, ки ба хароҷот мансубанд, институти хароҷотро, ки ба арзиши аслии маҳсулот (қор, хизматрасонӣ) дохил карда мешаванд, ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки шароити пешниҳод намудан ё тағйир додани таркиби имтиёзҳои андозро таъмин мекунанд, ба мустақкам қардани институти назорати асоснокши пешниҳоди имтиёзҳои андоз мусондат мекунанд.

Меъёрҳои, ки ба андозбандии шахсони ҳуқуқии хориҷӣ дахл доранд, институти хусусиятҳои андозбандии даромадҳои шахсони ҳуқуқии хориҷиро ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки ба санадҳои байналмилалӣ дар соҳаи андозбандӣ асос ёфтаанд (тақия менамоянд), институти пешгириши андозбандии дуқаратара ташкил медиҳанд.

Меъёрҳои, ки андозбандии истифодабарандагони замин, об, қангал, сарватҳои зеризаминиро танзим мекунанд, институти

ташкيلي ситонидани пардохтҳоро барои захираҳои табиӣ ташкил медиҳанд.

Номгӯи овардашудаи институтҳои қисмҳои умумӣ ва махсуси Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз нуқтаи назари таҷрибаи (амалияи) ҷаҳонии танзими андозбандӣ дар сатҳи милли ва байналмилалӣ пурра нест. Аз ин рӯ, проблемаи тақмил ва илова қардани институтҳои мавҷудани андоз мавҷуд аст.

Дар таҷрибаи қонунгузории ҷаҳонӣ ҷустуҷӯи бошиддати моделҳои нави танзимкунандаи андозбандӣ мушоҳида карда мешавад²⁸. Яқум, ҳаракат ба ҳамоҳангсозии ҳуқуқи андоз (институтҳои он) аз ҷониби шарикони тижорати Иттиҳоди Аврупо аз рӯи стандартҳои он қайд карда мешавад. Дуюм, қонунҳои ташвиқ (дастгирӣ) карда мешаванд, ки дорои меъёрҳои ҳавасмандкунии андозбандӣ мебошанд ва дуршавӣ аз қонунҳои, ки танҳо меъёрҳои мусодиравунанда доранд, ба назар расид. Сеюм, институтҳои нави пайдо мешаванд: амнияти иҷтимоии андозбандӣ, муттаҳидсозии андозбандӣ, имкониятҳои муносиби сармоягузори андозбандӣ, сатҳи матлуби ҷазо барои саркашӣ аз андоз. Масъалаҳои андозан асоснокши дастгирии давлатии андоз, қарзидҳии андоз актуалӣ мегарданд.

Раванди тақмили институтҳои андоз ва таҳияи қонунҳои нави андоз бояд ба тамоюлҳои ҳозира дар ташкили намудҳои институтҳои ҳуқуқи андоз асос ёбанд.

Қонунгузори андозро таҳлил намуда, бояд хусусияти гуногуни таъсири меъёрҳои ҳуқуқиро ба субъектҳои муносибатҳои андозӣ қайд кард. Меъёрҳои қонунгузори андоз вобаста аз ҳудудҳои ҳуқуқии татбиқ, ба меъёрҳои амали мустақим ва ғайримустақим тақсим мешаванд.

Ба меъёрҳои амали мустақим, масалан, меъёрҳои дар боран ҷавобгарӣ барои вайронкунии қонунгузори андоз мансубанд. Чунончи, андозсупорандае, ки қонунгузори андозро вайрон кардааст, дар ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонун ҷавобгариро дар намуи ҷарима барои вайронкунии муайян, ситонидани фоида ва дигар муҷозотҳои пешбининамудаи санадҳои қонунгузори бар душ дорад.

²⁸ Петрова Г. В. Налоговое право: учебник для вузов. М. 2000. С. 30.

Ба меъёрҳои амали ғайримустақим меъёрҳои вобаста ба бахисобгирии андоз ва муҳосибӣ, андозбандии имтиёзнок мансубанд.

Ҳамин тавр, меъёрҳои ҳукуки андоз, ки муносибатҳои ҳуқуқиро дар соҳаи андозбандӣ танзим мекунанд, аз рӯи мақсад ва мувофиқан аз рӯи мазмунҳои ҳуқуқӣ гуногун мебошанд.

Маҳакҳои гуногуни таснифи ин меъёрҳо мавҷуданд. Аз ҳама бештар хусусияти умумиро тақсими меъёрҳо ба моддӣ ва муурофиавӣ дорад²⁹.

Меъёрҳои моддӣ ҳуқуқи андоз бо он тавсиф карда мешаванд, ки онҳо аз ҷиҳати ҳуқуқӣ маҷмӯи ӯҳдадорию ҳуқуқҳо, инчунин ҷавобгарии субъектҳои муносибатҳои ҷамъиятиро, ки бо ҳуқуқи андоз танзим мешаванд, мустаҳкам мекунанд. Дар меъёрҳои моддӣ инъикоси худро он режими ҳуқуқӣ меёбад, ки дар ҷорҷӯбаи он бояд низоми андоз амал кунад.

Меъёрҳои моддӣ қонунгузории андоз асосҳои ҳамкориҳои андозсупорандагон ва мақомоти идоракуниро дар соҳаи андоз муайян мекунанд.

Меъёрҳои муурофиавӣ ҳуқуқи андоз идораи давлатӣ ва муносибатҳои идораи бо он алоқамандро танзим менамояд. Инҳо меъёрҳои мебошанд, ки тартиби қабул, баррасӣ, ҳалли шикояту аризаҳои андозсупорандагон, тартиби истехсолоти парвандаҳои ҳуқуқайронкуниҳои андоз ва ғ.-ро муайян мекунанд. Таъиноти онҳо муайян намудани расмиёти татбиқи ӯҳдадориҳои ҳуқуқӣ ва ҳуқуқҳои муқаррарнамудани меъёрҳои ҳуқуқӣ моддӣ андоз дар доираи муносибатҳои андозӣ танзимшаванда мебошад.

Мазмунҳои меъёрҳои муурофиавӣ андоз шакли ҳуқуқии моҳияти иқтисодии андозҳо, татбиқи функсияҳои фискалӣ ва танзимкунандаи андоз мебошад.

Меъёрҳои муурофиавӣ — ин қоидаҳои умумианд, ки ба инҳо дахл дорад:

— таҳияи санадҳои ҳуқуқии андоз — ҳам меъёрӣ ва ҳам инфиродӣ;

— қоидаҳои ягонаи содир намудҳои навъҳои мухталифи амалҳои амрӣҳои оид ба амалисозии манъкунӣ, иҷозатномаҳо, иҷозатҳо ва дастурҳои мустақим, ваколатҳои назоратбарӣ

²⁹ Петрова Г. В. Налоговое право: учебник для вузов. М. 2000. С. 23.

назоратӣ, иҷозатномадихӣ, бақайдгирӣ, ҳамоҳангсозӣ ва дигар ваколатҳои, ки субъектҳои ҳокимияти иҷроия ба амал мебароранд.

Чунин наъви қоидаҳои мутобиқи амалҳои мушаххаси идораи мақомоти андоз (шахсонӣ мансубдор) тасвия карда мешаванд, аммо на дар ҳамаи ҳолатҳо. То ба ҳол парокандагӣ, номутобиқати санадҳои ҳуқуқии таъиноти гуногун ва эътибори гуногуни ҳуқуқӣ аёнанд (мавҷуданд), гарчанде ки асосиаш (ҳукмронаш) муносибати идораи ба ташаққули чунин наъви қоидаҳо мебошад. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки қонунгузори мурофиавӣ андоз ҳанӯз дар марҳилаи ташаққул аст.

Сарчашмаҳои ҳуқуқи андоз ҳамчунин санадҳои меъёрӣ ҳуқуқие мебошанд, ки аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ қабул карда шудаанд ва дорои меъёрҳои ҳуқуқие мебошанд, ки муносибатҳои андозиро танзим мекунанд (*санадҳои зерқонунӣ*).

Мувофиқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон онд ба масъалаҳои вобаста ба андозбандӣ мумкин аст, ки намудҳои зерини санадҳои меъёрӣ ҳуқуқии зерқонунӣ қабул карда шаванд:

— санадҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (дар бораи ҳадди ақали музди меҳнат, дар бораи сохтори идоракуни, бо ҷудокунии мақомоти давлатие, ки ба зиммаи онҳо функцияҳои андозбандӣ ва ғ. вогузор карда шудаанд);

— санадҳои Маҷлисиҳои маҳаллии вакилони халқи шаҳрҳо (ноҳияҳо) оид ба муқаррар намудан, тағйир додан ё бекор кардани андозҳои маҳаллӣ, ки Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст;

— санадҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (дар бораи мақоми ваколатдори давлатӣ, дар бораи меъёрҳои андозҳои алоҳида, дар бораи намудҳои фаъолияти соҳибкорӣ, ки дар асоси патент амалӣ карда мешавад, дар бораи тартиби истифодаи нархҳои бозор ва ғ.);

— санадҳои вазоратҳои (идораҳои) мамлакат.

Масалан, созишномаҳои сармоягузорӣ, консессионӣ ва кредитӣ (грантӣ), инчунин дигар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки дорои муқаррароти андоз мебошанд (қ. 10 м. 1 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон), рутбаҳои тахассусии кормандони мақомоти андоз (қ. 5 м. 164 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон) аз ҷониби Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешаванд.

Таъсис ва барҳам додани вазоратҳо ва кумитаҳои давлатӣ (қ. 3 м. 69 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон), низомнома дар бораи тартиби ба кормандони мақомоти андоз додани рутбаҳои таҳассусӣ ва иловапулихо (қ. 5 м. 164 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҷумҳурии Тоҷикистон) аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд.

Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби истифодаи усулҳои муайянкунӣ ва истифодабарии нархҳои бозорӣ барои мақсадҳои андозбандӣ (қ. 14 м. 21 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон), қоидаҳои бахисобгирӣ, додани рақами мушаххаси андозсупоранда, рамзҳои сабабҳои ба ҳисоб гузоштан, инчунин қоидаҳои тайёр намудани муҳро, гузоштани муҳро ва ба расмӣ доравардани сабти рақами мушаххаси андозсупоранда дар шиносномаи шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон (қ. 9 м. 79 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тотористон) ва ғ. тасдиқ карда мешаванд.

Аз ҷониби андозсупорандагон риоя намудани талаботҳои санадҳои зерқонунӣ, ки оид ба масъалаҳои зикргардида нашр шудаанд, ҳатмӣ мебошад. Дар хотир доштан муҳим аст, ки ҷунин санадҳои зерқонунӣ наметавонанд мустақиман ё ғайримустақим тартиби ҳисобкунӣ ва пардохти андозҳоро, ки Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, тағйир диҳанд.

Бинобар ин, тақмили қонунгузории андоз бояд на бо роҳи рушди меъёрҷодкунии зерқонунӣ, балки бо роҳи тақмили ҳуди қонунҳои андозҳо, муқаррар намудани ҷунин механизмҳои бар- тарафқунии камбудихо дар қонунгузорӣ, ки барои бе истифода бурдан аз наشري дастурамалҳо ва дигар санадҳои зерқонунӣ, дар асоси ҳуди қонун варианти дурусти рафторро муайян кардан, имкон медоданд, равад.

Албатта, ҳангоми андозбандӣ тамоман истифода набур- дан аз санадҳои зерқонунӣ имконнопазир аст. Ин бо як қатор сабабҳо шарҳ дода мешавад. Якум, баъзе масъалаҳои андозбандӣ ҳалли ҳеле ғавриро талаб мекунанд, ки бо расмиёти қонунгузорӣ таъмин карда намешавад. Масалан, ҷорӣ кардани боҷҳои мав- симии гумруки дар давоми давраи кӯтоҳ актуалӣ (муҳим) аст. Дуюм, ҳалли як қатор проблематикҳо, ки хусусияти техники доранд, мувофиқи мақсад аст, ки ба зимман идораҳои махсустардонид- шуда вогузор шаванд. Ба гумон аст, ки дар сатҳи қонунгузорӣ тасдиқ кардани шаклҳои эъломияҳои андоз, ҳисобҳо ва ғ. дуруст бошад. Сеюм, азбаски ба андозбандӣ функцияи танзимкунӣ низ хос аст, барои ғаврият ҳалли баъзе масъалаҳоро мумкин аст, ки

ба салоҳияти мақоми масъули гузаронандан сийсати иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар ин ё он соҳа гузошт.

Ба сарчашмаҳои ҳукуки андоз ҳамчунин санадҳои дигар соҳаҳои қонунгузорӣ мансубанд, агар онҳо меъёрҳои ҳукукиро дарбар гиранд, ки нисбати муносибатҳои андозӣ татбиқ шаванд. Робитаи зичи мутақобилаи андозбандӣ ҳамчун режими (тар- тиботи) бегонакунии маҷбурии қисми даромадҳо ва таъмини ҳисоббарбаркунӣ бо бучет аз рӯи пардохтҳои ҳатмӣ дар ҳукуки андоз мавҷуд будани меъёрҳои танзимкунандаи муносибатҳои марбут ба ҷанбаҳои гуногуни андозбандиро (зарари молумулкие, ки ҳангоми рафтори ғайриқонунии иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ ба вучуд меоянд, ҳукуки уҳдадорихои молумулкии шахсо- ни ҳукуки ва воқеи, уҳдадорихои андозӣ бонкҳо, мақомоти аъ- ор, гумрук ва диг.) дар ҷунин соҳаҳои қонунгузорӣ, ба монанди гражданий, бонкӣ, аъёрий, бучетӣ, гумруки, иқтисодии хоричӣ, ҷиноятӣ, маъмурий, муҳофизатии ҷиноятӣ, замин, экологӣ ва диг. пешакӣ муайян мекунанд.

Дар қисми 3 моддаи 1 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст, ки мафҳумҳо ва истилоҳоти қонунгузории гражданий, оилавӣ ва соҳаҳои дигари қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар Кодекси мазкур истифода шудаанд, бо ҳамон маъно татбиқ мегарданд, ки дар ҳамин соҳаҳои қонунгузорӣ истифода мешаванд, агар дар Кодекси мазкур тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

Зимнан, ба тартибандозии муносибатҳои андозӣ ҳамчунин бо меъёрҳои ҳукуки байналмилалӣ амалӣ карда мешавад. Мувофиқи моддаи 10 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи шартномаҳои байналмилалӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2016), санадҳои ҳукуки байналмилалӣ, ки онҳоро Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф намудааст, қисми тар- кибии низоми ҳукукии Ҷумҳурий мебошанд.

Ҳамчунин бояд статуси созишномаҳои байналмилалӣ ан- дозро қайд кард, ки нисбат ба қонунгузории дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусияти афзалиятнок доранд.

Се гуруҳи созишномаҳои байналмилалӣро оид ба масъалаҳои андоз қайд кардан мумкин аст:

1) санадҳое, ки принципҳои умумии андозбандиро муқаррар мекунанд, ба монанди Санади хотимагии машваратӣ оид ба амни- ят ва ҳамкорӣ дар Европа (с. 1975) ва диг. Ин санадҳо истифодаи

бевосита қарор наметиранд, принципҳои дар онҳо мавҷудбуда дар қонунгузории дохилӣ татбиқ карда мешаванд;

2) аслан созишномаҳои андозӣ — ин созишномаҳои ду ё бисёрҷониба мебошанд, ки бо мақсади бартараф намудани андозбандии дукарата, роҳ надодани таъзи андозсупорандагоне, ки ғаёлияти хоҷагиро дар ҳудуди мамлакатҳои хориҷӣ анҷом медиҳанд, пешгирии саркашҳо аз андозбандӣ баста мешаванд.

Дар ин гурӯҳи созишномаҳо се зергурӯҳро ҷудо (қайд) кардан мумкин аст:

2а) созишномаҳои умумии андоз (конвенсияҳо). Онҳо ҳамаи масъалаҳоеро, ки ба муносибатҳои тарафайни давлатҳо дар соҳаи андозҳои мустақим (андозҳо аз даромадҳо ва аз амвол) ё андозҳои ғайримустақим (масалан, тарифҳои гумрукӣ) дахл доранд, фаро мегиранд;

2б) созишномаҳои маҳдуди андоз. Онҳо ё ба андозҳои алоҳида (масалан, созишномаҳо оид ба андозҳо аз мерос, оид ба андозҳо аз рӯи сугуртаи иҷтимоӣ) ва ё андозбандии намуҷҳои алоҳидаи ғаёлият (масалан, созишномаҳо дар бораи бартараф намудани андозбандии дукарата аз даромад ва амвол ва ғ.) бахшида шудаанд. Ҷунончи, барои ҳамоҳангсозии андозбандии ғайримустақим, аҳамияти калонро Созишнома дар бораи принципҳои ситонида-ни андозҳои ғайримустақим барои содирот ва воридоти молҳо (қорҳо, хизматрасониҳо) байни давлатҳои иштирокчи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил аз 25 ноябри соли 1998 дорад;

2в) созишномаҳо дар бораи расонидани ёрии маъмурии оид ба масоили андоз. Ин созишномаҳо байни мақомоти ан-дозии мамлакатҳои гуногун бо мақсади мубодилаи иттилоот, пузӯр намудани назорати андоз ва ғ. баста мешаванд. Дар ша-роити сарҳадҳои кушод дар дохили ИДМ, ҷунин созишномаҳо ниҳоятдараҷа заруранд;

3) гурӯҳи сеюмро созишномаҳои гуногуни байналмилалӣ ташкил менамоянд, ки дар қатори дигар масъалаҳо масъалаҳои ҳуқуқи андозро баррасӣ мекунанд. Ҷунончи, созишномаҳо дар бораи асосҳои робитаҳои тарафайни байни ду давлат, ҷун қоида, масъалаи барбарҳуқуқи андозро баррасӣ мекунанд; созишномаҳо дар бораи барқарор намудани муносибатҳои дипломатӣ ва консулӣ имтиёзҳои мутақобилаи андозро барои кормандони дипломатӣ ва консулро пешбинӣ мекунанд.

Ба ғайр аз шартномаҳои байналмилалӣ, барои танзими андозбандӣ хангоми татбиқи созишномаҳо бо субъектҳои хориҷӣ (байналмилалӣ), ба номҳои қонунгузори ғайриандозӣ созишномаҳои дигаре низ дохил карда шудаанд, ки муқарраротро оид ба андозҳо дошта, пас аз тасдиқи онҳо аз ҷониби Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон эътибор пайдо мекунанд (қисми 10 моддаи 1 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Дар баробари он, дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳофизати суниифодаи аз ин муқаррарот дар соҳаи муносибатҳои ҳуқуқи андоз пешбинӣ шудааст. Қисми 12 моддаи 1 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла, қайд менамояд, ки резиденти давлати хориҷие, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлати ҷунин резидент созишномаи байналмилалӣ дар бораи қанорагирӣ аз андозбандии дукарата ба имзо расонидааст, ҳуқуқи татбиқи ҷунин созишнома танҳо дар ҳолате дорад, ки агар барои мақсадҳои созишнома молики асосии (ниҳонии) шахси мазкур ё шахсоне бошанд, ки резидентони ин давлати хориҷӣ мебошанд, инҷунин агар яке аз шартҳои зерин иҷро шуда бошад:

1) бастаи асосии саҳмияҳо ё дигар ҳиссаи иштироки шахс дар биржаи фондии ин давлати хориҷӣ мунтазам савдо шаванд;

2) ҳарду шартҳои зерин иҷро шаванд:

а) шахс ғаёлияти ғаёлодро дар ин кишвари хориҷӣ тавассути кормандони худ ва иншоот дар ҷунин кишвар анҷом медиҳад;

б) даромади шахс аз манбаъҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз амалиёти ғаёли шахс дар ин давлати хориҷӣ вобаста аст.

3) дар созишнома маҳдудияти имтиёзҳои пешбинӣ шуда бошад ё муқаррароти дигаре барои пешгирии суниифода аз ин созишнома мавҷуд бошад.

Нақши интегратсияи (ҳамгирони) иқтисодиёт ва ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дигар мамлакатҳо хеле бузург аст. Масалан, интегратсияи иқтисодӣ байни мамлакатҳои ИДМ бе яхке-лакунии (унификатсияи) қонунгузорӣ, пеш аз ҳама қонунгузори гумрук, бекор кардани маҳдудиятҳои тарифӣ ва ғайритарифӣ дар савдои мутақобила, гузарондани назорати гумрукӣ ба сарҳадоти берунии Иттиҳод ва дигар ҷорабинҳои имконнопазир аст³⁰.

³⁰ Раҳимов Р. К., Асроров И. А. Перспективные формы интеграции экономики Республики Таджикистан в рамках единого экономического пространства

Накши созишномаҳои байналмилалӣ андоз ҳамчун сарчашмаҳои ҳуқуқӣ андоз ҳамчунин вобаста ба нокифоя таҳия шудани меъёрҳои алоҳидаи қонунгузории миллии андоз, муҳолифатнокӣ ва номутобикатӣ он бо таҷрибаи ҷаҳонӣ меафзояд. Меъёрҳои созишномаҳои байналмилалӣ дар бораи пешгирӣ (бартараф намулдани) андозбандии дукарата бисёр вақт нишонаи муҳими раҳнамо барои таҳияи лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз мегарданд. Онҳо институтҳои дар таҷрибаи ҷаҳонӣ истифодашавандаи қонунгузории андозро, ба монанди намоидагии доимӣ, фонда аз ғайриҷаҳонӣ тижоратӣ, тасхехи даромад, даромадҳо аз амволи ғайриманкул, фоизҳо, даромадҳо аз ҳуқуқҳои муаллифӣ, маҳдудкунӣ имтиёзҳо, роҳ наодани табъиз дар андозбандӣ, расмиёти мувофиқаи мутақобил, мубодилаи иттилоот ва ғ.-ро дарбар мегиранд, ки меъёрҳои қонунгузории миллиро аниқ мекунанд ва муносибатҳои ҳуқуқӣ байни субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқӣ андозро мустақкам менамоянд.

Ба сарчашмаҳои ҳуқуқӣ андоз ҳамчунин санадҳои дигар соҳаҳои қонунгузорӣ мансубанд, агар онҳо меъёрҳои ҳуқуқиро дарбар гиранд, ки нисбати муносибатҳои андозӣ татбиқ шаванд. Робитаи зичи мутақобилаи андозбандӣ ҳамчун режими (тартиботи) бегонакунӣ маҷбурии қисми даромадҳо ва таъмини ҳисоббарбаркунӣ бо бучет аз рӯи пардохтҳои ҳатмӣ дар ҳуқуқӣ андоз мавҷуд будани меъёрҳои танзимкунандаи муносибатҳои марбут ба ҷанбаҳои гуногуни андозбандиро (зарари молумулкӣ, ки ҳангоми рафтори ғайриқонунӣ иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ ба вучуд меоянд, ҳуқуқӣ ӯҳдадорҳои молумулкӣ шаҳсонӣ ҳуқуқӣ ва воқеӣ, ӯҳдадорҳои андозӣ бонкҳо, мақомоти аъсор, гумрук ва диг.) дар ҷунин соҳаҳои қонунгузорӣ, ба монанди граждани, бонкӣ, аъсорӣ, бучетӣ, гумрукӣ, иқтисодии хориҷӣ, ҷиноятӣ, маъмурий, мувофиавии ҷиноятӣ, замин ва диг. пешаки муайян мекунанд.

Ҳуқуқӣ андоз ва ҳуқуқӣ граждани. Муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз, ҳамчун шакли маҳдудкунӣ ҳуқуқӣ моликияти хусусӣ, бо танзимкунӣ ҳуқуқӣ граждани (граждани-ҳуқуқӣ) алоқамандии зич доранд. Дар ҳуқуқӣ андоз ва ҳуқуқӣ граждани мавзӯи танзимкунӣ

Центральной Азии. // Известия Академии наук Республики Таджикистан. Серия: Экономика и политология. С. 11

мебошад, яъне ба сифати он муносибатҳои молумулкӣ баромад менамоянд. Аммо муносибатҳои молумулкӣ гуногунанд ва мавзӯи на танҳо ҳуқуқӣ андоз, балки як қатор дигар соҳаҳои (зерсоҳаҳои) ҳуқуқро ташкил медиҳанд. Маҳаки тафрикаи ҳуқуқӣ граждани ва андоз усули танзими ҳуқуқӣ хизмат кард, ки ба соҳаҳои гуногуни ҳуқуқ хосанд.

Мувофиқи қисми 4 моддаи 1 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунҳои граждани, агар дар қонунҳои тартибӣ дигаре пешбини нашуда бошад, нисбати муносибатҳои молу мулкӣ, ки ба тобеияти маъмурий ё тобеияти дигари омиронан як тараф ба тарафи дигар асос ёфтааст, истифода намешаванд.

Дар баъзе ҳолатҳо муносибатҳои андозӣ, бо қонунгузории граждани танзим карда мешаванд. Масалан, моддаҳои 26 ва 65 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби бо навбат қонунӣ гардонидани талабҳои кредиторон, аз ҷумла оид ба пардохтҳои ҳатмӣ ба бучетро ҳангоми муфлисшавии соҳибқори инфиродӣ ва шахси ҳуқуқӣ муайян мекунанд.

Алоқаи зичи ҳуқуқӣ андоз ва граждани дар ҳайати субъектҳои мушохида карда мешавад. Субъектҳо, ки андозро мепаранд, бояд дорони қобилияти ҳуқуқдории граждани ва қобилияти амалкунии граждани бошанд.

Баъди мавриди амал қарор додани Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибатҳо оид ба таъмини иҷрои ӯҳдадорҳои андоз ба доираи муносибатҳо, ки бо ҳуқуқӣ андоз танзим мешаванд, дохил шуданд. Бо ин, дар низоми миллии ҳуқуқӣ муносибатҳо пайдо шуданд, ки хусусияти императивӣ доранд ва дар як вақт тахти доираи амали қонунгузории андоз ва граждани меафтанд, субъектҳо, ки дар ин муносибатҳо баромад менамоянд дар як вақт субъектҳои ду соҳаи номбаршудаи қонунгузорӣ мешаванд.

Вазъияти мавҷуда ихтилофи (коллизия) ҳуқуқ набуда, балки баръакс, ҷунин дуализми соҳавӣ имкон медиҳад, ки дар ташаққули қисми даромади бучетҳои давлатӣ ва маҳаллӣ таносуби манфиатҳои хусусӣ ва оммавӣ пурра ба назар гирифта шавад.

Ҳуқуқӣ андоз ва ҳуқуқӣ маъмурий. Робитаи мутақобили ҳуқуқӣ андоз ва ҳуқуқӣ маъмурий ба ғайриҷаҳонӣ иҷроӣ-амрдиҳии давлат сабаб (боис) шудааст. Ба механизми танзими ҳуқуқӣ муносибатҳои андоз мақомоти ҳокимияти иҷроия, ки ваколатҳои давлатӣ-ҳокимиятиро амалӣ мекунанд, ворид (дохил) карда шудаанд.

Ҳуқуқи андоз ва ҳуқуқи маъмури, ҳамчун соҳаҳои оммавӣ, ба сифати тарзи асосии танзими ҳуқуқӣ усули дастурдихии ҳокимиятиро истифода мебаранд.

Дар баробари он, набояд соҳаҳои (донишҳои) амал ва мавзӯҳои танзими ҳуқуқи маъмури ва андозро монанд кард (шабоҳат дод). Ҳуқуқи маъмури манфиатҳои оммавӣ ва баамалбарории функсияю вазифаҳои давлатиро таъмин менамояд; ҳуқуқи андоз барои танзими ихтилофнокӣ манфиатҳои молумулкӣ оммавӣ ва хусусӣ пешбинӣ шудааст. Соҳаи танзими маъмури-ҳуқуқӣ (ҳуқуқи маъмури) муносибатҳои идоракунии мебошанд, ки дар раванди фаъолиятҳои мақомоти ҳокимияти иҷроия ба вучуд меоянд; ҳуқуқи андоз муносибатҳои молумулкӣ ва муносибатҳои бо онҳо алоқаманди ғайримулкиро, ки ба ҷамъ кардани пардохтҳои андоз ба даромади давлат равона шудаанд, танзим мекунад.

Ҳуқуқи андоз бо ҳуқуқи *чиноятӣ* робитаи мутақобил зоҳир менамояд. Аз як тараф, яке аз объектҳои ҳифзи *чиноятӣ*-ҳуқуқӣ (ҳуқуқи *чиноятӣ*) манфиатҳои фискалии давлат мебошанд. Дар аини замон, бандубасти баъзе *чиноятҳо* бе (бидуни) истинод ба меъёрҳои ҳуқуқи андоз имконнопазир аст.

1.5. МУНОСИБАТҲОИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗ: МАФҲУМ ВА МАЗМУН

МАФҲУМИ МУНОСИБАТҲОИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗ. Дар соҳаи андозбандӣ муносибатҳои гуногуни ҷамъиятӣ амал мекунанд. Асоси онҳоро муносибатҳои воқеии (реалии) иқтисодӣ ташкил медиҳанд. Танзими ҳуқуқи ин муносибатҳо мақсади мутобикати онҳоро ба манфиатҳои давлат ва ҷомеа дар умум дунболоғир аст.

Мукаддимаи Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд, ки Кодекс асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, ва иқтисодиёро оид ба муқарарсозӣ, тағйирдиҳӣ, бекоркунии, ҳисоб ва пардохт намудани андозҳо, иҷрои уҳдадорихои андозӣ муайян намуда, ба ташақкул, рушд ва ҳавасмандгардонии фаъолияти хоҷагидорӣ нигаронида шудааст.

Бо дарназардошти ин, муносибатҳои ҳуқуқи андозро таҳқиқ карда истода, муаллифони алоҳида³¹ *ҳуқуқи андоз* (*дар маънои объектӣ*), ки маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқиро ифода мекунад, ки муносибатҳои андозиро танзим мекунанд ва *ҳуқуқи андоз* (*дар маънои субъективӣ*), ки ба ҳуқуқҳои субъективии иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи андоз нисбат дода мешаванд, махсус қайд мекунанд.

Ҳуқуқи андоз (дар маънои объектӣ) (*tax law*) — ин низоми меъёрҳои ҳуқуқи умумихатмӣ, расман муайяншуда мебошанд, ки аз ҷониби ҳокимияти оммавӣ муқаррар карда мешаванд ва аз ҷониби он бо мақсади танзими муносибатҳои андозӣ қафолат дода мешаванд. Ҳуқуқи андоз дар сарчашмаҳои гуногуни ҳуқуқи андоз мавҷуд аст (Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ).

Ҳуқуқи андоз (дар маънои субъективӣ) (*taxpayers and tax officers rights*) метавонад ҳамчун ченаки рафтори қонуни имконпазир иштирокчи муносибатҳои ҳуқуқи андоз муайян карда шавад, ки дар асос ва дар ҳудуди ҳуқуқи объектӣ андоз (меъёрҳои амалкунандаи андоз) муқаррар карда шудаанд. Ҳуқуқи субъективӣ андоз имконияти ҳуқуқи иштирокчи муносибатҳои ҳуқуқи андозро барои ба тарзи муайян амал карданро ифода менамояд: ҳуқуқи ба таъхир гузоштани пардохти андоз, ҳуқуқ ба имтиёзи андоз, ҳуқуқи шикоят кардани қарори мақомоти андоз ва ғ.а.

Соҳаи андозбандӣ ё муҳити андозӣ — ин соҳаи паҳншавии ваколатҳои давлатӣ-ҳокимиятӣ оид ба муқаррар намудан ва ҷамъкунии андозҳо мебошад, ки бо Конститутсияи давлат муайян карда мешавад ва бо меъёрҳои қонунгузории амалкунанда ба танзим дароварда мешавад.

Ҳамин тавр, бо меъёрҳои ҳуқуқ ба танзим дароварда шуда, муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи андозбандӣ хусусиятҳои муносибатҳои ҳуқуқӣ, махсусан муносибатҳои ҳуқуқи андозро соҳиб мегарданд.

Муносибатҳои ҳуқуқи андоз аломатҳои умумии барои ҳамаи муносибатҳои ҳуқуқӣ хосро доранд, аз ҷумла мавҷудияти меъёрҳои

³¹ Козырин А. Н. Введение в российское налоговое право. М.: Институт публично-правовых исследований. 2014. С. 9.

хукукӣ (дар ҳолати мазкур — меъёрҳои ҳукукӣ андоз) ҳамчун асос барои пайдоиш, қатъ ё тағйирёбии муносибатҳои андозӣ.

Ба муносибатҳои ҳукукӣ андоз нисбат ба ҳукукӣ молиявӣ ё маҷмӯи муносибатҳои ҳукукӣ молиявӣ нақши хизматӣ, тобеъ дода шудааст. Хусусияти умумӣ барои ҳамаи муносибатҳои ҳукукӣ молиявӣ, аз он ҷумла андозӣ, он аст, ки онҳо дар раванди фаъолияти молиявии давлат, аз ҷумла фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ оид ба муқаррар намудан ва ситонидани андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, ки ба низоми андози мамлакат дохиланд (фаъолияти андозӣ-бучетӣ), ба вуҷуд меоянд.

Дар баробари он, муносибатҳои ҳукукӣ андоз, ба монанди ҳама гуна муносибатҳои ҳукукӣ соҳавӣ, хусусиятҳои худро до-ранд. Чунин хусусияти муносибатҳои андозӣ, ба монанди дар онҳо баргарӣ доштани (хукмфармо будани) меъёрҳои хусусияти давлатӣ-ҳокимиятӣ, ҳокимиятӣ-амрдиҳӣ дошта қайд (мушоҳида) карда мешавад. Бинобар ин, баъзан ҳукукӣ андозро аз рӯи таъ-ноти ҳукукӣ худ ҳукукӣ идоракунии (ҳукукӣ идоракунии андоз) меноманд.

Дар муносибатҳои ҳукукӣ андоз, ба сифати яке аз тарафҳо (иштирокчиён), ҷун қоида, мақомоти ҳокимияти давлатӣ (дар доираи таъзиыи ҳокимиятҳо амал мекунад) баромад мекунад, ки ба он мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ваколатҳои дахлдори хусусияти ҳокимиятидошта дода шудааст.

Дар муносибатҳои ҳукукӣ оид ба муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардани андозҳо мақомоти ҳокимияти қонунгузори (намоёндагӣ) ва иҷроияи сатҳҳои дахлдори иштирок мекунаанд.

Дар муносибатҳои ҳукукӣ оид ба ситонидани андозҳо ҳатман мақомоти давлатии танзим ва назорати давлатӣ — Қумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва воҳидҳои сохтории он мебошанд (минбаъд — Қумитаи андоз) (ба истилоҳ маъмури-ти андоз ё мақомоти назорати андоз), иштирок мекунаанд. Инҳо мақомоти махсуси давлатӣ мебошанд, ки вазифаи асосиашон назоратбарии иҷрои қонунгузории андоз, таъмини пуррагӣ ва саривақтии воридоти даромадҳои давлатӣ ба буча ё фонди давлатӣ, таъмини воридоти пардохтҳои андоз ба ҳазинаи давлат мебошад.

Ҳамаи аломатҳои зикргардида, ки ба муносибатҳои ҳукукӣ андоз хосанд, барои ҳисоб намудани муносибатҳои ҳукукӣ андоз ҳамчун муносибатҳои ҳукукӣ давлатӣ-ҳокимиятӣ, молумулкӣ (пулӣ) идоракунии асос медиханд.

Ба соҳаи танзими ҳукукӣ андозбандӣ муносибатҳои оид ба муқаррар (қорӣ) намудани пардохтҳои андоз бо иштироки мақомоти ҳокимияти қонунгузори (намоёндагӣ) ва иҷроияи сатҳҳои дахлдори худӣ, оид ба иҷрои ўҳдадорӣҳои андоз бо иштироки андозсупорандагон ва мақомоти андоз дохил мешаванд. Ба ин ҷо ҳамчунин муносибатҳои ҳукукӣ вобаста ба инҳо мансубанд:

- бо баҳисобирии субъектҳо ва объектҳои андозбандӣ,
- бо фаъолияти мақомоти назорати андоз ва шахсони мансабдори онҳо;
- бо истифодаи шаклҳои ҷавобгарӣ барои вайронкунии меъёрҳои қонунгузори андоз,
- бо тартиби шикояти андозсупорандагон аз қарорҳои мақомоти андоз ва амали шахсони мансабдори онҳо,
- бо баъзе дигар муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки бо татбиқи функсияҳои андозбандӣ алоқаманданд.

Ҳамин тавр, *муносибатҳои ҳукукӣ андоз* муносибатҳои муайяни ҷамъиятии молиявие мебошанд, ки бо меъёрҳои зерсоҳаи махсуси ҳукукӣ молиявӣ — ҳукукӣ андоз ба танзим дароварда шуда, субъектҳои онҳо дорон ҳукукӣ ўҳдадорӣҳои муайяне мешаванд, ки хангоми муқаррар намудан, қорӣ кардан ва ситонидани андозҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчунин дар раванди амалӣ намудани назорати андоз ва ба ҷавобгарӣ кашидан барои содир намудани ҳукукӣ вайронкунии андоз ба вуҷуд (миён) меоянд.

Аломатҳои зерини муносибатҳои ҳукукӣ андоз муайян карда шудаанд³²:

- муайяни расмӣ аниқии (дурустии) қоғози муносибатҳои ҳукукӣ андоз ва дарки (фаҳмиши) якхелаи онҳоро аз ҷониби ҳамаи иштирокчиён пешбинӣ мекунад;
- алоқаи иштирокчиёни муносибатҳои ҳукукӣ андоз бо ҳукукӣ ўҳдадорӣҳои ҳукукӣ, зеро иштирокчиёни онҳо нисбат ба якдигар ҳам ҳамчун шахсони ҳукукӣдошта ва ҳам ҳамчун шахсони ўҳдадорӣдошта баромад менамоянд, ки манфиатҳои яке танҳо тавассути амалҳои дигар амалӣ карда мешаванд;

³² Налоговое право [Электронный ресурс] //Юридический портал 2017. URL: <https://alekssandr.jimdo.com/> (санаи муроҷиат: 26.09.2017).

- инфиродикунонии иштирокчиён, ки аз ҷудокунии иштирокчии мушаххаси муносибатҳои андозӣ дар байни ҳамаи дигар иштирокчиён иборат мебошад ва маҳз ҷудокунии иштирокчӣ аз ҳама бештар ба таносуби дақиқ ва дурусти ҳукуку ҳададорихон иштирокчиёни мушаххаси муносибатҳои ҳукуқӣ мусоидат мекунад;

- танзими муносибатҳои ҳукуқии андоз аз ҷониби давлат.

МАЗМУНИ МУНОСИБАТҲОИ ҲУКУҚИИ АНДОЗ. Муносибатҳои андозӣ хусусияти амволи (пулӣ) доранд, зеро онҳо бо пардохтҳои пулӣ (ба маънои васеъ — ҷараёнҳои молиявӣ), ки ба ҳазинаи давлат ворид мешаванд, алоқаманданд.

Дар қатори (баробари) муносибатҳои ҳукуқии амволи, ба мавзӯи ҳукуқии андоз навъҳои гуногуни муносибатҳои ҳукуқии таъкилии хусусияти ғайриамволидошта дохил карда шудаанд. Инҳо, пеш аз ҳама, муносибатҳои ҳукуқӣ оид ба ҳукуқҷодкунии андоз (муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардани андоз), инчунин муносибатҳои андозӣ оид ба назорати пардохти андозҳо мебошанд.

Муносибатҳои ҳукуқии андоз, ба монанди ҳама гуна дигар муносибатҳои ҳукуқӣ, аз унсурҳои зерин иборат аст:

- субъекти муносибатҳои ҳукуқии андоз — андозсупорандагон;

- объекти муносибатҳои ҳукуқии андоз — пардохт (ҳаққ)-и ҳатмин беподош ба фондаи давлат мебошад, ки андозаи он тибқи қоидаҳои муқаррарнамудаи қонунгузории андоз муайян карда мешавад;

- мазмуни муносибатҳои ҳукуқии андоз — ҳукуқ ва ҳададорихон иштирокчиёни муносибатҳои мазкур.

Зимнан қайд кардан муҳим аст, ки иштироки мақомоти андоз дар муносибатҳои ҳукуқӣ ба таври беихтиёрон (автоматӣ) ба он оварда намерасонад, ки ин муносибатҳо андозӣ мегарданд ва тахти амали танзими андозӣ-ҳукуқӣ (ҳукуқии андоз) қарор мегиранд. Ҷунончи, масалан, муносибати байни мақомоти андоз ва андозсупоранда оид ба бақайдгирии давлатии шахси ҳукуқӣ ё соҳибкори инфиродӣ, инчунин масъалаҳои ҳамкории мақомоти андоз байни худ, гузаштани хизмати давлатӣ, ба ҳайати субъектии худ нигоҳ накарда, маъмури-ҳукуқӣ (ҳукуқии маъмури) мебошанд ва ба мавзӯи ҳукуқии андоз мансуб нестанд.

Мазмуни муносибатҳои ҳукуқии андоз, ба монанди ҳама гуна дигар муносибатҳои ҳукуқӣ, тавассути ҳукуку ҳададорихон субъектҳои муносибатҳои ҳукуқӣ кушода мешавад. Баъзе муносибатҳои андозӣ дар натиҷаи ихори иродаи яке аз тарафҳо ба вучуд (миён) меоянд (масалан, аз ҷониби андозсупоранда пешниҳод намудани ариза дар бораи баргардонидани андози барзиёд пардохташуда). Ба ғайр аз он, муносибатҳои андозӣ метавонанд дар асоси қарорҳои мақомоти ҳифзи ҳукуқ ба вучуд (миён) оянд.

Масалан, барои фаҳмидани (дарк кардани) таркиби унсурӣ ва гуруҳбандии муносибатҳои ҳукуқии андоз дар ҳукуқии андоз метавон институтҳои алоҳидаи ҳукуқиро ҷудо кард. Аз ҷумла:

- институти ҳифзи ҳукуқии андозсупорандагон муносибатҳои ҳукуқии андозсупорандагон ва мақомоти ваколатдори давлатӣ (Вазорати молия, Кумитаи андоз, Хадамоти гумрук, воҳидҳои ҳудудии онҳо, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти прокуратура ва системаи судии Ҷумҳурии Тотористонро ба танзим медиорад)-ро, ки ҳангоми ҳифзи (барқароркунии) ҳукуқҳои вайроншуда ба вучуд меоянд, танзим мекунад;

- институти баҳисобгирӣ ва ҳисоботи андоз муносибатҳои ҳукуқии андозсупорандагон ва мақомоти ваколатдори давлатиро дар равиши пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ, баҳисобгирии оморӣ, баҳисобгирӣ ва ҳисоботи андоз ба танзим медиорад (Вазорати молия, Кумитаи андоз, воҳидҳои ҳудудии онҳо, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти омор, Бонки милли ва дигар таъкилотҳои қарзӣ).

Номгӯйҳои овардашудаи субъектҳо, объектҳо ва мазмуни муносибатҳои ҳукуқии андоз мукаммал нестанд.

УҲДАДОРИИ АНДОЗ. Аз тамоми гуруҳи муносибатҳои ҳукуқии қайдшуда, ки дар соҳаи андозбандӣ ба вучуд меоянд, бояд муносибатҳои ҳукуқиро, ки оид ба ситонидани пардохтҳои андоз аз андозсупорандагон (пардохти андозҳо) ба вучуд меоянд, ҷудо кард. Ин муносибатҳои ҳукуқӣ дар ҳукуқии андоз ҷойгоҳи марказиро ишғол мекунад, бинобар ин онҳоро аксар вақт аслан *муносибатҳои ҳукуқии андоз* ном мебаранд (ба маънои маҳдуд).

Мазмуни асосии ин муносибатҳои ҳукуқӣ ҳададории андозсупоранда оид ба бӯҷети дахлдор ё фондохон ғайридавлатӣ пардохт намудани миқдори муайяни пул (пардохти андоз) тибқи меъёрҳои муқарраргардида ва дар муҳлати пешбинишуда, инчунин

ухдадории мутақобили мақомоти салоҳиятдори давлатӣ онд ба таъмин намудани воридшавии ин андозҳо ба бучет мебошад.

Ин имкон медиҳад, ки муносибатҳои ҳуқуқии андоз дар мамлакат абхтар фаҳмида шаванд ва номгуӣ субъётиҳои ҳар кадоме аз онҳо бо мақсади иҷрои уҳдадориҳои андозии муқарраркардаи қонун нишон дода шавад.

Дар моддаи 119 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст, ки *ухдадорӣ андозӣ ин уҳдадорӣ андозсупоранда онд ба ҳисоб ва дар муҳлатҳои муқаррарнамудаи Кодекси мазкур пардохт намудани андоз ва бочҳо мебошад.*

Давлат дар шахси мақомоти андоз ҳуқуқ дорад аз андозсупоранда иҷрои уҳдадории андознашро дар ҳаҷми пурра талаб намояд ва дар ҳолати иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани уҳдадориҳои андоз, тибқи тартиби муайяннамудаи қонунгузории андоз чораҳои назорати андоз ва (ё) ситонидани маҷбурии андозхоро татбиқ намояд.

Дар муносибати ҳуқуқии зикргардида як тараф (субъект) — андозсупоранда — чун қоида, дар тахти тобеияти омиронан дигар тараф (субъект) — мақоми ваколатдори назоратӣ (мақомоти андоз, ҷамъкунандаи дигар пардохтҳои хатмӣ), ки аз номи давлат амал намуда, воридшавии пардохтҳои андозро ба ҳазина, хангоми зарурат бо истифода аз шаклҳои ҷавобгарии муқаррарнамудаи қонун таъмин менамояд, мебошад.

Асосҳо барои ба миён омадани (тағйир ёфтан ё қатъ гардидани) уҳдадориҳои андоз (ба истиснои дигар пардохтҳои хатмӣ), инчунин тартиб ва шартҳои иҷрои қонунгузории андозро метавонанд танҳо Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё дигар санадҳои қонунгузории андоз муайян намоянд.

Уҳдадориҳои андоз ба зиммаи андозсупоранда аз лаҳзаи ба миён омадани ҳолатҳое, ки аз ҷониби онҳо пардохт намудани андозро тибқи талаботи қонунгузории андоз пешбинӣ менамоянд, гузошта мешаванд. Масалан, уҳдадорӣ шахси воқеӣ — корманди қироя онд ба пардохти андоз аз даромад аз лаҳзаи гирифтани даромад ба миён меояд.

Иҷрои уҳдадориҳои андоз аз пардохти маблағи андозҳои пардохтшаванда аз ҷониби андозсупоранда дар муҳлатҳои муқарраргардида, новобаста ба мавҷудияти маблағҳои пулӣ дар суратҳисобҳои бонкӣ ё ва дигар молу мулк иборат аст. Иҷрои уҳдадорӣ андоз мутобиқи қонунгузорӣ ё аз ҷониби ҳуди

андозсупоранда ва ё агенти андоз (масалан, аз ҷониби шахсе, ки даромад пардохт мекунад) амалӣ карда мешавад.

Уҳдадорӣ андоз бояд аз ҷониби андозсупоранда тибқи тартиб ва дар муҳлатҳое, ки қонунгузории андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намудааст, ба иҷро расонида шавад.

Уҳдадорӣ андозсупоранда онд ба пардохти андоз, ки агенти андоз иҷро менамояд, аз рӯзи нигоҳ доштан ва ба бучет пардохт намудани андоз иҷрошуда ҳисобида мешавад.

Иҷрои қонунгузории андоз дар ҳолати муфлисшавӣ, барҳамдиҳӣ ё азнавташкिल्диҳии шахси ҳуқуқӣ, вафот, ғайри қобили амал ё бедарак ғойбини шахси воқеӣ мутобиқи муқаррароти м. 126–130 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузорӣ дар бораи муфлисшавӣ ва дигар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад. Ба дасткашии яктарафа аз иҷрои уҳдадориҳои андоз ё яктарафа тағйир додани тартиби иҷрои онҳо аз ҷониби андозсупоранда ё дигар шахси уҳдадор иҷозат (роҳ) дода намешавад, агар ин дар қонунгузории андоз пешбинӣ нашуда бошад (пардохти андоз, бекор кардани андоз ва ғ.).

Уҳдадорӣ андозсупоранда онд ба пардохти андозҳои қонунан муқарраршуда хеле муҳим аст, зеро он на танҳо хусусияти оммавӣ-ҳуқуқӣ, балки конституционӣ низ дорад (яъне дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон сабт гардидааст).

Таъмини иҷрои уҳдадориҳои андоз сабти қонунгузории ҳудудро дорад, аз ҷумла чораҳои маҷбуриятҳои давлатӣ ва ҷавобгарӣ барои аз ҷониби андозсупорандагон иҷро накардани уҳдадориҳои андозии худ. Ҷавобгариро (масъулиятро) барои ба таври дахлдор иҷро накардани уҳдадориҳои андоз ҳамаҷунин мақомоти давлатӣ, ки барои таъмини воридоти андозҳо ба ҳазина равона карда шудаанд, бар дӯш доранд.

Иҷрои уҳдадорӣ андоз бо иштироки ҳамаи иштирокчиёни муқарраршудаи муносибатҳои ҳуқуқии андоз амалӣ карда мешавад, ки ҳар кадоме аз онҳо дорои ҳуқуқи ва уҳдадориҳои қонунӣ (юридикӣ) дар муносибатҳои мазкур буда, субъёти ҳуқуқи андоз мебошад.

1.6. ВАЪИ ХУҚУҚИ СУБЪЕКТҲОИ МУНОСИБАТҲОИ ХУҚУҚИ АНДОЗ

МАҲУМИ СУБЪЕКТИ МУНОСИБАТҲОИ ХУҚУҚИ АНДОЗ. Субъектҳои (иштирокчиёни) муносибатҳои ҳуқуқии андоз шахсонӣ воқеӣ ва ҳуқуқие мебошанд, ки мувофиқи қонунгузори андоз ҳуқуқҳои субъективӣ ва ӯҳдадориҳои муайян доранд.

Субъектҳои ҳуқуқии андоз³³ метавонад ҳар шахсе бошад, ки рафтори ӯ бо меъёрҳои ҳуқуқии андоз танзим карда мешавад ва метавонад ҳамчун иштирокчи муносибатҳои ҳуқуқии андоз баромад намуда, дорандаи ҳуқуқи ӯҳдадориҳои субъективӣ бошад. Субъектҳои ҳуқуқии андоз дорои ҳуқуқи субъективӣ — бо меъёрҳои ҳуқуқии андоз пешбинӣ шудани қобилияти ҳуқуқдорӣ будани иштирокчи муносибатҳои ҳуқуқии вобаста бо муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардани пардохтҳои андозҳо, доштани ҳуқуқи ӯҳдадориҳои субъективӣ, мебошанд.

Мувофиқи қисми 1 моддаи 14 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон субъектҳои муносибатҳои андозӣ шахсоне ба ҳисоб мераванд, ки ба таври мустақим ва ё ғайримустақим дар муносибатҳои андозӣ иштирок менамоянд, дорои ҳуқуқи ӯҳдадориҳо мебошанд ва ё бо амал ё беамали худ ӯҳдадориҳои андозиро ба вуҷуд меоваранд.

Кодекси андозии Федератсияи Россия (м. 9) номгӯи иштирокчиёни муносибатҳо (аслан муносибатҳои ҳуқуқии андоз)-ро, ки бо қонунгузорӣ дар бораи андозҳо ва хироҷҳо танзим мешаванд, муайян мекунад, ки инҳоро дар бар мегирад:

- 1) ташилотҳо ва шахсонӣ воқеие, ки мутобиқи Кодекси мазкур андоз-супорандагон, пардохткунандагонӣ хироҷҳо, пардохткунандагонӣ ҳаққи сугуртавӣ эътироф шудаанд;
- 2) ташилотҳо ва шахсонӣ воқеӣ, ки мутобиқи Кодекси мазкур агентҳои андоз эътироф шудаанд;
- 3) мақомоти андоз (мақомоти федералии ҳокимияти иҷроия, ки ваколатдор оид ба назоратбарӣ ва назорат дар соҳаи андозҳо ва хироҷҳо мебошад ва мақомоти худудии он мебошад);
- 4) мақомоти гумрук (мақомоти федералии ҳокимияти иҷроия, ки ваколатдор дар соҳаи фаъолияти гумруқӣ, мақомоти гумруқи тобеи он мебошад).

³³ Кучерявенко Н. П. Налоговое право: учебник. Консум. 1997. С. 68.

Дар Қирғизистон (м. 17 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон) иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқии андоз муайян карда шудаанд:

- 1) субъекте, ки мутобиқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон андозсупоранда эътироф шудааст;
- 2) субъекте, ки мутобиқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон на-мояндаи андоз эътироф шудааст;
- 3) мақомӣ ваколатдори давлатӣ;
- 4) мақомоти ҳадамоти андоз, мақомоти гумрук;
- 5) мақомоти худидоракунии маҳаллӣ;
- 6) дигар шахсоне, ки ҳуқуқ ва ӯҳдадориҳошон дар соҳаи муносибатҳои ҳуқуқии андоз бо Кодекси мазкур танзим карда мешаванд.

Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон медиҳанд, ки субъектҳои асосии зерини муносибатҳои андозиро, ки дорои ҳуқуқи ӯҳдадориҳои муайяннамудаи қонун мебошанд, ҷудо (кайд) кард:

— Маҷлиси намоёндагон ва Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (оид ба масъалаҳои муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардани андозҳои умумидавллатӣ ва маҳаллӣ, муқаррар намудани принсипҳои сохтмон ва фаъолияти низоми андозӣ мамлакат, тартиби муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардани андозҳои умумидавллатӣ ва маҳаллӣ, муайян кардани объектҳои андозбандӣ, иҷрои ӯҳдадориҳои андоз, чораҳои ҷавобгарӣ барои ҳуқуқвайронкунӣҳои андоз, шикояткунӣ амали (беамали) мақомоти андоз ва шахсонӣ мансабдори онҳо, тасдиқи созишно-маю шартномаҳои байналмилалӣ дар соҳаи андозбандӣ);

— Маҷлисиҳои вакилони халқи вилоятҳо, шаҳрҳо ва ноҳияҳо (оид ба масъалаҳои муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардани андозҳои маҳаллӣ аз рӯи номгӯӣ ва принсипҳои муайян-намудаи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, муайян намудани ҷузъҳои андозӣ бучети маҳаллӣ);

— Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (оид ба масъалаҳои ташикл ва тағйирдиҳии низоми вазорату кумитаҳои давлатӣ, ки ташикл ва таъсирбахшии низоми андозро таъмин мекунанд, муқаррар намудани ҳадди ақали музди меҳнат, авфи андоз);

— Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (оид ба масъалаҳои тахияи лоиҳаҳои ташаббусҳои қонунгузорӣ оид ба муқаррар на-мудани андозҳои нав, тағйир додан ё бекор кардани андозҳои

амалкунанда, тасдики меъёрҳои андозҳои алоҳида, муқаррар намудани расмиётҳои алоҳидаи назорати андоз);

— Вазорати молия, Вазорати рушди иқтисод ва савдо, Кумитаи андоз, Хадамоти гумрук ва дигар мақомоти давлатӣ (онд ба масъалаҳои таҳия ва бо тартиби муқарраршуда ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намудани тақлифҳои мувофиқакардашуда онд ба сиёсати андоз, қабул ва мувофиқакунии дастурҳои муқарраршуда);

— Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар ташкилотҳои қарзӣ (онд ба масъалаҳои андозбандии даромадҳои асъории андозсупорандагон, ба бучет ё фонди давлатӣ гузаронидани воридоти андоз);

— Кумитаи андоз, Хадамоти гумрук ва воҳидҳои онҳо (онд ба масъалаҳои таъмини иҷрои қонунгузории андоз, пуррагӣ ва саривақтии воридоти андоз ба бучет), мақомоти ваколатдор дар соҳаи қорҳои дохилӣ ва ғ. (онд ба масъалаҳои ситонидани андоз аз воситаҳои нақлиёт);

— мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва суд (онд ба масъалаҳои санҷиш ва пешбурди (тафтишоти) парвандаҳои ҷиноятӣ нисбати шахсоне, ки вайронкуниро дар соҳаи қонунгузории андоз содир кардаанд);

— мақомоти андозӣ дигар мамлакатҳо (онд ба масъалаҳои мубодилаи иттилоот дар бораи андозсупорандагон, таҳлили умумии системаи андоз).

Ҳамаи ин субъектҳо барандагони ҳуқуқи ӯҳдадорихон юридикӣ (ҳуқуқӣ) дар муносибатҳои мазкур мебошанд ва мувофиқан, субъектҳои ҳуқуқи андоз мебошанд.

АНДОЗСУПОРАНДА. Субъектҳои асосии муносибатҳои воқеии андозӣ, ки бевосита бо ҳисобкунӣ ва пардохти андозҳо алоқаманданд, андозсупоранда ва давлат дар шахси мақомоти андоз (ё дигар мақомоти давлатии муқарраркардаи қонунгузории андоз) мебошанд, ки мақомоти андоз намояндагӣ мекунад. Иштироки ҳамаи дигар шахсон дар муносибатҳои ҳуқуқи андоз хусусияти факултативӣ (ихтиёрӣ), баъзан эпизодӣ (тасодуфӣ) дорад.

Андозсупоранда — симои марказӣ дар муносибатҳои ҳуқуқи андоз мебошад. Тибқи қисми 10 моддаи 14 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон андозсупоранда — шахси воқеӣ, соҳибкори инфиродӣ, шахси ҳуқуқӣ, филиал ва намояндагҳои онҳо, ки фаъолияти иқтисодиро новобаста аз шакли ташкилино ҳуқуқӣ, намуди

фаъолият, тобиат ва шакли молиякӣ ва ё объектҳои андозбандӣ амалӣ менамоянд ва ба зиммаи тибқи қонунгузории андоз ӯҳдадории пардохти андозҳо, бочи давлатӣ ва пардохтҳои ӯғзор шудааст.

Дар Қазоқистон, мувофиқи банди 57 қисми 1 моддаи 1 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон андозсупоранда — шахс ва (ё) воҳиди соҳибдори шахси ҳуқуқӣ, ки супорандаи андозҳо ва пардохтҳо ба бучет мебошад.

Дар Қирғизистон, мувофиқи моддаи 41 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон, андозсупоранда субъекте мебошад, ки ба зиммаи ӯҳдадории пардохти андоз дар сурати мавҷуд будани ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонунгузории андозии Ҷумҳурии Қирғизистон ӯғзошта мешавад.

Мутобиқи меъёрҳои Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, супорандагони андозҳои мушаххас эътироф карда мешаванд³⁴:

— шахсони воқеӣ, ки резидентҳои андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд;

— шахсони воқеӣ, ки аз манбаъҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон даромад гирифта, резидентҳои андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон намебошанд;

— соҳибкорони инфиродӣ;

— шахсоне, ки ба шахсони воқеӣ пардохт мекунад (ташкилотҳо, соҳибкорони инфиродӣ);

— шахсоне, ки вобаста ба интиқоли мол тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон андозсупорандагони андоз (андоз аз арзиши иловашуда ва аксизҳо) эътироф шудаанд, ки мутобиқи қонунгузории гумрук муайян карда мешаванд;

— шахсони ҳуқуқи резидентӣ;

— шахсони ҳуқуқи ғайрирезидентӣ, ки фаъолияти ҳуқро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути муассисаҳои доимӣ (намояндагҳои доимӣ) амалӣ менамоянд;

Шахсони воқеӣ ба шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахрвандони хориҷӣ ва шахсони бешахрвандӣ тақсим карда мешаванд.

Шахси воқеӣ-резидент — ин ҳама гуна шахси воқеӣ мебошад, ки ҷавобгӯи меъёрҳои зерин аст (моддаи 14 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон):

³⁴ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М. 2008. С. 20–21.

— дар маҷмӯъ дар давоми ҳар давраи 12-моҳи дар ҳамин соли тақвими қорӣ оғозшаванда ё бахиррасида бештар аз 182 рӯз қарор дошта бошад, барои соли қорӣ тақвими резиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд -резидент) ба ҳисоб меравад, вале бо дарназардошти:

а) дар соли тақвими қорӣ резиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, вале дар давоми соли тақвими қаблӣ резиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон набуд, барои давраи қорӣ андоз танҳо аз санаи якуми воқеан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳузур доштан резиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф мешавад;

б) дар соли тақвими қорӣ резиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, вале дар давраи минбаъдаи андоз резидент намебошад, барои давраи қорӣ андоз танҳо дар давраи резидент ба ҳисоб меравад, ки дар рузи охирина, ки шахс воқеан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳузур дошт, ба охир мерасад;

— дар давоми ҳамаи соли тақвими қорӣ дар хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, дар ҳамаи соли тақвими қорӣ, новобаста ба давомнокии ҷунин хизмат;

— шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад;

— сарфи назар аз муҳлати дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон буданаш барои қабул шудан ба шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё дар бораи гирифтани иҷозат барои истиқомати доимӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бе қабули шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон ариза дода бошад, агар берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳаллӣ зисти доимӣ надошта бошад.

Бояд ба меъёри пеш аз охиринаи резидентӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон диққати махсус дода шавад: мутобиқи он, ҳама гуна шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон, сарфи назар аз ҷой ва вақти истиқомати ӯ ҳам дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳам дар дигар мамлакатҳо, мутобиқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамеша резидентии Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф карда мешавад. Бо фарқи аз ин, дар Қирғизистон (моддаи 23 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон), барои муайян кардани резидентии шахси воқеӣ ба сифати меъёр муҳлати зикргардидаи будубош дар ҳудуди Қирғизистон ё мавҷудияти хизмати давлатӣ дар ҳориҷа истифода мешавад.

Резидентии андоз алоқаи ҳуқуқии давлатро бо субъект (шахсон ҳуқуқӣ ё воқеӣ) ифода менамояд, ки аз рӯи хусусият ҳудудӣ

буда, дар меъёрҳои ҳуқуқ бо мақсадҳои андозбандӣ муқаррар карда мешавад³⁵.

Шахси воқеӣ, ки мутобиқи меъёрҳои зикргардида резиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон намебошад, *шахси воқеӣ-ғайррезидент* ба ҳисоб меравад. Мақоми резидент ва ғайррезидент барои шахси воқеӣ дар ҳар як соли тақвими муайян карда мешавад.

Шахсон воқеӣ ҳамчун андозсупорандагон ба сифатҳои ғуногун баромад менамоянд, ба монанди:

а) кормандони қироя, ки даромадро дар шакли музди меҳнат аз ташкилотҳо ва соҳибкорони инфиродӣ мегиранд;

б) соҳибкорони инфиродӣ;

в) соҳибони (истифодабарандагони) воситаҳои нақлиёт ва амволи ғайриманқул;

г) мақоми дигар.

Моддаи 16 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян кардааст, ки мафҳуми «қори қироя» маънои аз ҷониби шахси воқеӣ иҷро шудани ўқладориҳо дар доираи муносибатҳои тибқи Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузорӣ онд ба меҳнат ё хизмати давлатӣ танзимшаванда, хизмат дар сафи Қувваҳои Мусаллаҳ ё мақомоти (муассисаҳои) ба онҳо баробаркардашуда, қор дар мансаби роҳбарикунандаи қорхона ё ташкилотро дорад.

Фаъолияти соҳибкории шахсон воқеӣ бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ (ташкilot) дар шакли соҳибқори инфиродӣ амалӣ карда мешавад. Мувофиқи моддаи 14 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соҳибқори инфиродӣ — ин шахси воқеӣ мебошад, ки фаъолияти соҳибқоро бе таъсис додани шахси ҳуқуқӣ тибқи патент ё шаходатнома амалӣ менамояд.

Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 14) ду категорияи *шахсон ҳуқуқиро* муайян кардааст:

1) шахсон ҳуқуқӣ - резидентгон;

2) шахсон ҳуқуқӣ - ғайррезидентгон.

Мафҳуми «воҳиди алоҳида» дар Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳам мувофиқат намекунад (Қадвали 1.1):

³⁵ Налоговое право России: учебник /И.А. Цинделиани, В.Е. Кирилина, Е.Г. Костинова, Е.Г. Мамилова, Н.Д. Шарандина. М.: Эксмо. 2008. С. 129.

Фарқияти мафҳуми «воҳиди алоҳида» дар Кодекси гражданиш
Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Моддаи 56 Кодекси гражданиш Ҷумҳурии Тоҷикистон	Моддаи 14 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон
Намояндагӣ воҳиди алоҳидаи шахси ҳуқуқӣ мебошад, ки берун аз маҳалли ҷойгиршавии он қарор дошта, манфиати шахси ҳуқуқиро ҳифз ва намояндагӣ менамояд, аз номи он аҳдҳо ва амалҳои дигари ҳуқуқиро анҷом медиҳад. Филиал воҳиди алоҳидаи шахси ҳуқуқӣ мебошад, ки берун аз маҳалли ҷойгиршавии он қарор дошта, тамоми ё як қисми вазифаҳои он, аз ҷумла вазифаи намояндагиро иҷро мекунанд. Намояндагиро филиалҳо шахси ҳуқуқӣ набуна, бо қарори мақоми дахлдори шахси ҳуқуқӣ, ки онро қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ва оинномаи шахси ҳуқуқӣ муайян намунаанд, таъсис дода мешаванд. Роҳбарони намояндагиро филиалҳо аз ҷониби шахси ҳуқуқӣ таъин гардида, дар асоси ваколатномаи он амал мекунанд. Намояндагиро филиалҳо бояд дар оинномаи шахси ҳуқуқие, ки онҳоро таъсис додааст, нишон дода шаванд.	Филиал ва намояндагӣ шахси ҳуқуқӣ — воҳиди алоҳидаи шахси ҳуқуқӣ, ки новобаста ба дарҷ на- мудани он дар ҳуҷҷатҳои таъсисӣ ё дигар ҳуҷҷатҳои шахси ҳуқуқӣ, дар маҷмӯъ ба шартҳои зерин ҷавобгӯ мебошад: 1) фазолияти соҳибкорӣ ё ғайрисоҳибкориро амалӣ мена- мояд; 2) дорони ҳудуд ва (ё) молу мулк алоҳида аз шахси ҳуқуқӣ мебо- шад; 3) дорони воҳидҳои кории ба муҳлати зиёда аз як моҳи тақвими ташкилшуда ва (ё) хайати кормандоне мебошад, ки бо ташкилот ё ҳамаин воҳид бо муносибатҳои бо Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон танзимшаванда алоқаманданд.

Воҳиди алоҳидаи таъсисёфтаи шахси ҳуқуқӣ бо тартиби
муқарраршуда бояд ба бахисобгирини андоз гирифта шавад.

Кодекси андоз бо дарназардошти хусусиятҳои рушди муоми-
лоти граждани дар шароити бозор, имконияти ба пардохти андозҳо
ҷалб намудани на танҳо андозсупорандагоне, ки бо қонунгузори
андоз муайян карда шудаанд, балки дигар шахсонро низ пешбини
менамояд. Барои ин мафҳуми «тарафҳои ба ҳам алоқаманд» ҷорӣ
карда мешавад.

Мувофиқи қисми 1 моддаи 22 Кодекси андозии Ҷумҳурии
Тоҷикистон ду тараф алоқаманд доништа мешавад, агар яке аз
шартҳои зерин иҷро карда шавад:

1) дар муносибатҳои байни ду тараф яке аз тарафҳо мутобииқи
супориш, дархост ва пешниҳоди тарафи дигар амал намоёнд;

2) харду тараф тибқи супориш, дархост ва пешниҳоди шахси
сеюм амал намоёнд, агар чунин ҳолат бо ҳуҷҷатҳои асоснок исбот
карда шавад.

Тибқи қисми 2 ҳамаин модда ду тараф ба ҳам алоқаманд на-
мебошанд, бо сабаби он ки як тараф корманд ё муштариини тарафи
дигар ё ин ки харду тараф кормандон ё муштариини тарафи сеюм
мебошанд, новобаста аз он, ки муносибатҳои онҳо ба муқаррароти
қисмҳои 3 ё 5 ҳамаин модда мутобик мебошанд.

Мувофиқи қисми 3 моддаи мазкур илова ба муқаррароти
қисми 1 ҳамаин модда тарафҳо ба ҳам алоқаманд доништа меша-
ванд, агар:

1) тарафҳои бевосита дар сатҳи роҳбарикунанда қарордошта
ва бо ҳамдигар муносибатҳои ҳешовандӣ дошта, ҳуқуқи қабули
яктарафӣ қарорро доранд;

2) шахсон муассисони (иштирокчиёни) ҳамон як корхонае
бошанд, агар ҳиссаи ҳар яке онҳо на камтар аз 25 фоизро ташкил
намоёнд;

3) як шахс мустақиман ва (ё) ғайримустақиман дар шахси
дигар иштирок намоёнд ва ҳиссаи умумии чунин иштирок зиёда
аз 25 фоизро ташкил диҳад;

4) шахсон мустақиман ё ғайримустақиман шахси сеюмеро
назорат намоёнд, агар ҳуқуқи овози ҳар кадоми онҳо на камтар
аз 25 фоизро ташкил диҳад;

5) зиёда аз нисфи шӯрои директорон ё якҷанд аъзоёни шӯрои
директорон ва ё якҷанд директорони иҷроия ё аъзоҳои иҷроияи
шӯрои директорони як тараф аз ҷониби тарафи дигар таъин карда
шаванд;

6) зиёда аз нисфи шӯрои директорон ё аъзоёни шӯрои ди-
ректорон ва ё якҷанд директорони иҷроия ё аъзоёни иҷроияи
шӯрои директорони харду тараф аз ҷониби шахси сеюм таъин
карда шаванд;

7) яке аз тарафҳо муассисаи дониमी тарафи дигар бошад.

Тибқи қисми 4 ҳамаин модда барои мақсадҳои бандҳои 2) —

4) қисми 3 ҳамаин модда, тараф ҳамчун соҳиби ҳисса (сахм) дар

сармояи танзимшавандаи оинномавӣ ё ҳукуки овозидиҳӣ дар тарафи дигаре, ки ба тарафи якум тибқи муқаррароти ҳамин модда алоқаманд мебошад, доништа мешавад.

Мувофиқи қисми 5 моддаи мазкур барои мақсадҳои Кодекси андоз, тамоми амалиётҳои тиҷоратӣ ва молиявӣ, ки бо резидентҳои кишвари дорони андозбандии меъёри пасти дар моддаи 223 Кодекси мазкур муайянгардида анҷом дода мешаванд, ҳамчун амалиёт бо шахсони алоқаманд доништа мешаванд. Дар баробари ин муқаррароти ҳамин қисм нисбат ба андозсупорандагон, ки ба мақомоти андоз дар бораи шахсияти саҳомони тарафи дигар маълумот медиҳанд ва исбот менамоянд, ки бо ҳам алоқамандӣ надоранд, амалӣ карда намешавад.

Мутобиқи қисми 6 моддаи мазкур ҳешовандони шахси воқеӣ шахсони зерин доништа мешаванд:

- 1) ҳамсари шахси воқеӣ;
- 2) волидайн, авлоди мустақим (писар ва ё духтар), бародар, хоҳар, амак, хола, фарзанди бародар, хоҳарзода, падарандар, модарандар, фарзандхондшудаи ҳамсарон;
- 3) ҳамсари ҳар ҳешованди шахси воқеӣ дар банди дуҷуми ҳамин қисм зикргардида;
- 4) васии шахси воқеӣ.

Илова ба мафҳуми «андозсупоранда» дар Кодекси андоз Чумхурии Тоҷикистон барои баланд бардоштани самаранокӣ андозбандӣ ва соддагардонии расмиёти пардохти андоз мафҳуми «ағенти андоз» ҳамчун субъекти муносибатҳои ҳукукии андоз ворид карда шудааст

Расми 4.1

МИСОЛҲОИ АГЕНТҲОИ АНДОЗ — шахсони ҳукуқӣ, соҳибкорони инфиродӣ, ки вазифадоранд ҳангоми пардохти музди меҳнат ё подош аз рӯи шартномаҳои граждани-ҳукуқӣ (ҳукукии граждани) аз даромади кормандони худ (шарикони тиҷоратии худ) андозро нигоҳ дошта, ба бучет (фондҳои ғайридавлатӣ) пардохт намоянд.

Агенти андоз — шахси ҳукуқӣ ё соҳибкори инфиродие мебошад, ки ба зиммааш вазифаи ҳисоб намулдани андоз, аз андозсупоранда ё аз манбаи пардохт нигоҳ доштан ва ба бучети дахлдор

гузаронидани он вогузор шудааст (моддаи 14 Кодекси андоз Чумхурии Тоҷикистон).

Агенти андоз уҳдадор аст:

- 1) андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро аз андозсупоранда ё аз манбаи пардохт нигоҳдошташаванда пурра ва дар муҳлатҳои муайяншуда ҳисоб намояд, нигоҳ дорад ва ба бучет ворид намояд;
- 2) даромадҳои ба андозсупорандагон пардохтшуда, андозҳои аз андозсупорандагон (ё аз манбаи пардохт) нигоҳдошташуда ва ба бучети дахлдор гузаронидашударо ба ҳисоб гирад, оид ба ҳар як андозсупоранда ҳисоби ҷудоғона барад;
- 3) ба мақомоти андозӣ маҳалли баҳисобгирии худ ҳисоботи андоз пешниҳод намояд.

Умуман, андозсупорандагонро бо асосҳои зерин тасниф кардан мумкин аст: 1) аз рӯи хусусияти субъект — шахсони воқеӣ ва шахсони ҳукуқӣ фарқ карда мешаванд; 2) аз рӯи ҷойи будубоши афзалиятнок ва манбаи гирифтани даромад — ба резидентҳо ва ғайрирезидентҳо; 3) аз рӯи ҷудони ҳоҷагӣ — ба шахсони ягона ва муттаҳидшуда (шахсони мутақобилан вобаста); 4) аз рӯи хусусияти фаъолият — ба умумӣ ва махсус, ки бо онҳо истеҳсолкунандагони кишоварзӣ, шахсоне, ки маъданҳои ғойаданок истихроҷ мекунанд ва ғ. мансуб доништан мумкин аст.³⁶

Илова тан Кодекси андоз Чумхурии Тоҷикистон имкон медиҳад, ки андозсупорандагонро ҳамчунин бо дигар аломатҳо, аз он ҷумла аз рӯи истифодаи низомӣ умумӣ ё махсус (имтиёзҳои андозбандӣ; истифодаи имтиёзҳои андоз; мавҷуд будан ва набудани воқидҳои алоҳида; ҳамчун супорандагон ва насупорандагони андоз аз арзиши иловашуда; ҳамчун субъектҳои соҳибкории хурд, миёна ва калон; ҳамчун пешниҳодкунандагони этиомияҳои андоз дар шакли коғазӣ ва электронӣ, тасниф кард.

Ҳар як намуни андоз, ки дар қисми махсуси Кодекси андоз Чумхурии Тоҷикистон оварда шудааст, дорони таркиби мушаххаси субъектҳои муносибатҳои ҳукуқии андоз, инчунин объекти муносибати андозбандӣ мебошад. Мувофиқ ба намуниҳои алоҳидаи андозҳо, қонунгузори ҳукуку уҳдадорихон иловагии андозсупорандагон, инчунин хусусиятҳои аз ҷониби онҳо пардохти андозро мушаххас менамояд.

³⁶ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ. 2005. С. 44.

ХҮҮКҮҮХОИ АНДЗСУПОРАНДАГОН. АНДЗСУПОРАНДАГОН

ХҶУҚҶҲОИ АНДОЗСУПРАНДАҶОН. АНДОЗСУПРАНДАҶОН
ХҶУҚҶҲОИ МУҚАРРАНАМУДАИ ҚОНУНГУЗОРИИ АНДОЗРО ДОРАНД (МОНДАИ
33 КОДЕКСИ АНДОЗИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН), КИ БА ОНҲО МАНСУБАНД:

— аз мақомоти андоз ва мақомоти давлатии дигар, ки дар муносибатҳои ҳуқуқии андоз иштирок менамоянд, вобаста ба истифодаи қонунгузории андоз, аз ҷумла оид ба қондаҳо, тартиб, муқаррарот ва дастурамалҳои дигаре, ки аз ҷониби мақоми вақолатдори давлатӣ таҳия мешаванд, ба тариқи ройгон машварат ва маълумот гирад;

— манфиатҳои худро онд ба масъалаҳои мӯносибатҳои андӯз
шахсан ё тавассути намояндаи ваколатдори худ намояндагӣ ва
хифз намонд;

— барои ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии худ, нисбат ба амал ё беамалии қарорди мақомоти андоз ба мақомоти андоз, мақомоти соҳавии дастгирии соҳибқарӣ ва Шӯрои ҳалли пешаз-судии баҳсҳо муроҷиат намояд;

— дар муҳлатҳои дар Кодекси мазкур муқарраргардида аз мақомоти андоз натиҷаҳои назорат ва санҷиши андозии анҷомдодашударо ғирад;

— дар сурати дар муқаррарнамудан Кодекси мазкур пешниҳод нагардидани огоҳинома, гузаронидани санҷиши андозро рад намояд:

— дар раванди назорат ва санҷиши андоз иштирок намоёд;

— бланкҳои аризаҳои андоз ва шалҳои ҳисоботро аз мақомоти андоз тариқи электронӣ гирифта бо тартиби муқарраргардида ҳисоботи андозиро пешниҳод намояд;

— аз рӯи натиҷаҳои назорат ва санҷиши андоз ба мақомоти андоз тавзеҳот пешниҳод намояд;

— аз мақомоти андоз санади муқоисавии тасдиқшударо оид ба ҳисоб ва пардохти андозҳо дар шакли электронӣ гирад;

— аз мақомоти андоз маълумотнамо ро дар бораи мавҷуд будан ё набудани қарзи андоз, дар бораи маблағҳои даромади аз ҷониби ғайррезидент аз манбаъҳои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гирифташуда ва дар бораи андозҳои нигоҳдошташуда (пардохташуда) дар шакли электронӣ гирад;

— бо мақсади иҷрои уҳдадорихои андозӣ, аз мақомоти андоз маълумоти дахлдор оид ба мушаххасоти пардохти андоз суратхисоб, таъиноти пардохт, намуни андоз, ҳиссаҷудокунии ба

бүтэцхон дахлдор ва гайра) ки барои пур кардани хуччати дахлдор аст, инчунин иттилоотро онд ба усули пардохт гирад;

— аз корманди мақомоти андоз риояи қатъии Кодекси мазкур ва дигар қонунгузори андозии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар муносибатҳои андозӣ талаб намояд;

— тибқи муқаррароти Кодекси мазкур ва дигар санадҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба санадҳои назорати андоз, қарорҳо, огоҳиномаҳо, фармоишҳо, дастурҳо, амрномаҳо, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, инчунин амал ва беамалии шахси мансабдори мақомоти андоз шикоят намояд;

— аз ҷониби мақомоти андоз риоя гардидани ҳифзи сирри амалиётҳои тижоратии худро талаб намояд;

— тамдид (ба таъхир гузоштан ё ба муҳлатҳо тақсим кардани) пардохти андозоро бо тартиб ва шартҳои муқаррарнамудаи Кодекси мазкур дархост намояд.

— баҳисобгирӣ ё баргардонидани саривактии маблағҳои андозҳои барзиёд супоридашуда ё барзиёд ҷиғонашударо талаб намояд;

— тибқи тартиби муқарраргардида аз мақомоти андоз ҷу-
рони зарареро, ки дар натиҷаи қабули қарори ғайриқонуний, амал
ва ё беамалии шахси мансабдори он расонида шудааст, талаб
намояд;

— талаби шахсони масъули мақомоти ваколатдори муносибатҳои ҳуқуқии андозӣ, ки дар муқаррароти Кодекси мазкур ва ё дигар санаҳои меъёрии ҳуқуқӣ пешбинӣ нашудааст, иҷро накунад;

— хатоиҳоеро, ки ҳангоми ҳисобкунӣ ва пардохти андозҳо роҳ додааст, мустақилона ислух намояд;

— оид ба натиҷаи санҷиши андоз, назорати андоз, амал ва беамалии шахси мансабдори мақомоти андоз бо тартиби мукаррарнамудаи қонунгузорӣ ва риояи тартиби ҳалли пешазсудии баҳсҳо ба суд шикоят намоёнд;

— андосупоранда инчунин дорои дигар ҳуқуқҳои пешбиниямудаи Кодекси мазкур ва дигар санадҳои меъриии ҳуқуқӣ мебошад.

Ба андозсупорандагон ҳифзи судии ҳуқуқ ва манфиатҳои қонуниашон кафолат дода мешавад.

Ҳукукҳои андозсупорандагон тавассути уҳдадорихон дахлдо-
ри шахсони мансабдори мақомоти андоз таъмин карда мешаванд.

Баёни муфассали ҳуқуқҳои андозсупорандагон дар қонунгузории андоз Ҳимояи ҳеле пурраи онҳоро аз амалҳои ғайриқонунии мақомоти давлатӣ таъмин менамояд.

Ҳуқуқҳои андозсупорандагон (ба монанди уҳдадорихо) дар навбати худ сабти конституцисонӣ доранд (дар меъёрҳои Конституцисияи Ҷумҳурии Тоҷикистон кафолатҳои давлатии ҳуқуқи озодиҳои асосии шаҳрвандон дарҷ гардидаанд).

Дар як вақт, аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз) иҷро накардани (номатлуб иҷро кардани) уҳдадорихо барои ӯ муқарраршуда барои ӯ боиси ҷавобгарии муқаррарнамудан қонунгузории андоз, маъмури ва ҷинояти мегардад.

УҲДАДОРИҲОИ АНДОЗСУПОРАНДАГОН. Ба уҳдадорихо умумии андозсупоранда инҳо мансуб доништа шаванд (моддаи 34 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон):

1) бо тартиби муқаррар намудани қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мақомоти андоз ба сифати андозсупоранда аз қайд гузарад;

2) бо тартиби муқаррарнамудани Кодекси андоз ба сифати супорандаи андоз аз арзиши иловашуда ба қайд гирифта шавад;

3) баҳисобгирии даромаду хароҷот ва объектҳои андозбандиро мутобики қонунгузории андоз ба роҳ монда;

4) уҳдадорихои андозии худро дар муҳлатҳои муқаррарнамудани Кодекси мазкур иҷро намоияд;

5) қонунавиронкунии ошкоршудаи андозиро бартараф намоияд ва барои ғайриқонунии қонунии қонунҳои андоз монет нашоияд;

6) дар асоси амрнома ба шахсони мансабдори мақомоти андоз барои азназаргузаронии молу мулк, ки объектҳои андозбандӣ мебошад, иҷозат диҳад;

7) ҳисоботи андозӣ ва ҳуҷжатҳои дар Кодекси мазкур муқарраршуда ба мақомоти андозии дахлдор пешниҳод намоияд;

8) истифодаи дастгоҳҳои назоратӣ-ҳазинавӣ ва таҷҳизоти дигари нуқтаҳои савдори таъмин намоияд;

9) ҳуҷжатҳои (маълумоти) баҳисобгирии муҳосибӣ ва андозро дар давоми муҳлати муқаррарнамудани Кодекси мазкур дар шакли электронӣ ва ё қоғазӣ нигоҳ дорад;

10) то муҳлати дар огоҳнома оид ба таъин намудани санҷиши андоз пешбинишуда ҳуҷжатҳои дахлдорро барои санҷиш омода намоияд;

11) барӯйхаттирии (инвентаризатсияи) молу мулк ва уҳдадорихои худро мутобики қонунгузорӣ оид ба баҳисобгирии муҳосибӣ гузаронад;

12) дар давоми 5 рӯзи қорӣ ба мақомоти андозии маҳалли баҳисобгирии худ иттилооти зеринро пешниҳод намоияд:

а) дар бораи таъсис додан ё қатъ намудани ғайриқонунии воҳидҳои алоҳидаи худ;

б) дар бораи қабули қарор оид ба азнавташкилдихӣ, барҳамдихӣ (қатъи ғайриқонунии) ё муфлисшавӣ;

в) дар бораи тағйир ёфтани низомии истифодашавандаи андозбандӣ, тартиби баҳисобгирии, маҳалли ғайриқонунии (қойи истиқомат), иттилоот барои тамос;

13) ҳангоми анҷом додани ҳар амалхое, ки уҳдадорихои андозиро ба миён меорад, аз контрагент ҳуҷжати тасдиқунандаи қайди давлатиро дар мақомоти андоз ба сифати андозсупоранда талаб намоияд;

14) андозсупоранда уҳдадорихои дигари муқаррарнамудани Кодекси мазкурро иҷро менамоияд.

Андозсупоранда уҳдадор аст ба мақомоти андоз дар муҳлатҳои зерин санади муқоисавиро дар шакли ҳаттӣ ва ё электронӣ тартиб диҳад:

1) ҳолатҳои деҳқонӣ ба таъсиси шахси ҳуқуқӣ — як маротиба аз натиҷаҳои соли ҳисоботӣ;

2) андозсупорандагоне, ки дар низомии содакардашудаи андозбандӣ ғайриқонунии мекунад, ба истиснои андозсупорандагони дар асоси патент ғайриқонуни — як маротиба ҳар нимсолаи ҳисоботӣ;

3) андозсупорандаи дар асоси патент ғайриқонуни — як маротиба аз рӯи натиҷаҳои соли ҳисоботӣ;

4) андозсупорандагоне, ки дар низомии умумии андозбандӣ ғайриқонунии мекунад — як маротиба ҳар семоҳаи ҳисоботӣ.

Маълумоти барои напардохтан ё пардохти нопурраи маблағҳои андоз дар натиҷаи дохил накардани даромади андозбандишаванда аз амалиёт ба манбаи андоз ба зиммаи андозсупоранда вогузор карда мешавад.

МАҚОМОТИ АНДОЗ. Дар аслан муносибатҳои андозии андозсупоранда (агенти андоз) аз тарафи давлат мақоми вақолатдори давлатӣ (Қумитаи андоз) ва дигар мақомоти андоз, мақомоти гумрук, инчунин дигар мақомоти давлатӣ, ки барои

амалӣ намудани ҳисобкунӣ ва (ё) ҷамъоварии андозҳо ваколатдор карда шуданд, инчунин мутобиқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузории андоз (минбаъд — мақомоти ваколатдор) дорои дигар ҳуқуқ уҳдадориҳо мебошанд, иштирок менамояд.

Дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон *мақомоти ваколатдор* муайян карда шудаанд. Масалан, андоз аз воситаҳои нақлиёт (моддаҳои 357–362 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон). Ба сифати мақомоти бақайдгирандаи воситаҳои нақлиёт муайян карда шудаанд.

Бояд ба назар гирифт, ки мутобиқи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет», «Дар бораи бачи давлатӣ» ва Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷамъоварандагонӣ ҳар яке аз ин пардохтҳои ҳатмӣ (бо-ҷо, пардохтҳо, хироҷҳо) мақомоти ваколатдори дахлдор муайян карда шудаанд.

Мақомоти ваколатдор назорати пурраи ворид намудани андозҳои дахлдорро аз ҷониби андозсупорандагон амалӣ менамоянд, аммо ваколатҳои онҳо асосан бо назорати ғайрифатоӣ (баҳисобгирии объекти андозбандӣ, дурустии ҳисобкунии андоз, асоснокии истифодаи имтиёзҳо ва ғ.) маҳдуд карда шудаанд. Амалӣ намудани шакли фатоли назорати андозро, масалан, санҷиши андозро, мақомоти ваколатдор (ба истисноӣ мақомоти гумрук) наметавонанд.

Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо дар намуни умумӣ вазифаҳои мақомоти ваколатдорро муайян мекунад, аммо ҳуқуқ усулҳои назорати онҳо хангоми ҷамъоварии андозҳо бо қонунгузории амалкунанда муайян карда намешаванд.

Намояндаи асосии давлат дар муносибатҳои ҳуқуқии андоз мақомоти андоз мебошанд. Мақомоти андоз низоми ягонаи мутамаккази назорати риояи қонунгузории андоз, дуруст ҳисоб кардан, пурра ва сари вақт ба бучет ворид намудани андозҳо, дуруст ҳисоб кардан, пурра ва сари вақт ба бучет ворид намудани дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучетро ташкил медиҳанд.

Ба низоми ин мақомот Кумитаи андоз ва мақомоти худудии он дохил мешаванд, ки раёсатҳои андоз дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо ва шаҳри Душанбе, нозироти андоз дар шаҳрҳо (ноҳияҳо), нозироти андозии андозсупорандагонӣ

калон, нозироти андозии андозсупорандагонӣ миёна, воҳидҳои минтақавии онҳоро дар бар мегиранд.

Мақоми ваколатдори давлатӣ (Кумитаи андоз) ба низоми мақомоти иҷроияи марказии ҳокимияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мешавад. Низомнома, соҳтори дастҳои марказӣ, нақшаи идоракунии ва номгуӣ корхонаҳои (ташкилотҳои) низоми мақоми ваколатдори давлатиро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ менамояд.

Мақомоти худудии андоз бевосита ба таври амудӣ (вертикалӣ) ба мақомоти дахлдори болоии андоз ҳисоботдиҳанда ва тобеъ буда, ба мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ тобеъ нестанд. Мақомоти андоз шахсонӣ ҳуқуқӣ буда, дорои таъвону мустақил, суратҳисобҳои махсус дар Ҳазинадории марказии Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ё мақомоти он дар маҳалҳо, мӯҳр бо акси Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва сабти номи худ ба забони давлатӣ мебошанд.

Мақомоти андоз дар масъалаҳои таъмини назорати давлатии пардохти пурра ва саривақтии андозҳо дорои тамоми ваколатҳо мебошанд, ба истисноӣ ҳолатҳои, ки тибқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонидани андозҳо ба дигар мақомот вогузур шудааст.

Фаъолияти мақомоти андоз ҳамчун иштирокчиёни (субъектҳои) муносибатҳои ҳуқуқии андоз бо Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузорӣ дар бораи хизмати давлатӣ, инчунин дигар қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ танзим карда мешаванд. Кормандони мақомоти андоз хизматчиёни давлатӣ мебошанд.

Ягонагии низоми мақомоти андоз бо он таъмин карда мешавад, ки функсияи назорати ситонидани андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ ба зиммаи ин мақомот гузошта шудааст. Дар як вақт, мақомоти андоз назорати иҷроии қонунгузории андозро аз ҷониби мақомоти ваколатдор амалӣ мекунад (моддан 70 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Дар раванди фаъолияти худ мақомоти андоз бо мақомоти давлатии ҳокимияти иҷроияи марказӣ ва маҳаллӣ, мақомоти худидоракунии шаҳракҳо ва деҳот (ҷамоатҳо), инчунин мақомоти андозии дигар давлатҳо ҳамкорӣ мекунад. Қарорҳои, ки мақомоти

андоз дар доираи ваколатҳои худ қабул мекунанд, барои ҳамаи шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳатмӣ мебошанд.

Мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот вазифадоранд ба мақомоти андоз дар иҷрои қонунгузории андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, таъминии мукаммал ва саривақтии ба бӯҷет ворид шудани андозҳо мусоидат намоянд. Агар қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигарро муқаррар накарда бошад, даҳлати мақомоти зикргардида ба фаъолияти мақомоти андоз манъ аст.

Мақомоти ғумрук, мақомоти ҳифзи иқтимоии аҳоли, дигар мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои қарзии молиявӣ уҳдадоранд мунтазам тибқи тартиби муқарраршуда ба мақомоти андоз маълумоти барои иҷрои қонунгузории андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурии дар ихтиёри онҳо бударо пешниҳод намоянд (моддаи 165 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Вазифаҳои асосии мақомоти андоз инҳо мебошанд:

- таъмин намудани иҷрои қонунгузори андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ;
- таъмин намудани воридоти андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бӯҷет дар муҳлатҳои муқарраршуда аз ҷониби иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ;
- дар доираи ваколатҳои худ иштирок намудан дар раванди таҳия ва тақмили қонунгузори андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- дар доираи ваколатҳои худ иштирок намудан дар раванди таҳия ва тақмили қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба бақайдгирии давлатии субъектҳои соҳибкорӣ;
- мусоидат ба андозсупорандагон дар иҷрои уҳдадорихои андозӣ ва риояи қонунгузори андоз;
- муайян намудани расмиёт ва усулҳои гузаронидани таҳлили хавфҳои коррупсия дар мақомоти андоз ва амалӣ намудани онҳо;
- дар доираи ваколатҳои худ таҳия ва амалӣ намудани сиёсати давлатӣ оид ба масъалаҳои бақайдгирии давлатии субъектҳои соҳибкорӣ;
- иҷрои дигар вазифаҳо, ки бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мақомоти андоз вогузур шудаанд.

Бо мақсади ҳалли вазифаҳои асосии худ, ба мақомоти андоз ҳуқуқ ва уҳдадорихо дода шудаанд (моддаҳои 167–168 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Кормандони мақомоти андоз барои иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани уҳдадорихои худ, инчунин риоя накардани сирри давлатӣ, хизматӣ, андозӣ, тижоратӣ ва бонкии бо қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда, сӯйистифода аз мансаби хизматӣ, расонидани зарар ба андозсупоранда ҳангоми гузаронидани назорат ва санҷишҳои андозӣ ва амалҳои дигари ғайриқонуний тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарии интизомӣ, маъмурий ё ҷиноятӣ кашида мешаванд.

Зараре, ки ба андозсупоранда бо қарорҳои ғайриқонунии мақомоти андоз ё амалҳои шахсони мансабдори онҳо ҳангоми гузаронидани назорат ва санҷишҳои андозӣ расонида мешавад бо санади судӣ муайян мегардад ва тибқи тартиби муқарраргардидаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳаҷми пурра ҷуброн карда мешаванд.

ДИГАР СУБЪЕКТОНИ МУНОСИБАТҲОИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗ. Тибқи меъёрҳои Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, субъектони муносибатҳои ҳуқуқии андоз инчунин мақомоти молия (Вазорати молия ва воҳидҳои ҳудудии он) мебошанд.

Тибқи моддаи 10 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи молияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28 июни соли 2011, № 723 Вазорати молия самтҳои асосии сиёсати андозро муайян менамояд, пешгуни даромад ва хароҷоти бӯҷети давлатиро барои соли навбатии молиявӣ таҳия менамояд ва онҳоро ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамояд.

Мақомоти андоз ва молия дар масъалаҳои марбут ба ҳисобкунӣ ва пардохти андозҳо байни худ ҳамкории зич доранд. Вазорати молия лоиҳаҳои гуногуни санадҳои зерқонунии пешбининамудаи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистонро қабул (мувофиқа) мекунанд, мақоми ваколатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба иҷрои созишномаҳои байниҳукуматӣ оид ба пешгирии андозбандии дукарата мебошад.

Мувофиқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати молия бо тартиби муқарраргардида баргاردонидани инҳоро таъмин менамояд:

— андозҳои барзиёд пардохташуда;

— андоз аз арзиши иловашуда, ки содиркунадагон ба молрасонҳои худ пардохтаанд;

— андоз аз арзиши иловашуда, ки ташкилотҳои дипломатӣ (консулӣ) ва ташкилотҳои ба онҳо баробаркардашуда ба молрасонҳои худ пардохтаанд.

Ташкилотҳои қарзӣ молиявӣ миёнаравҳои байни андозсупорандагон (агентҳои андоз) ва ҳазинаи давлатӣ, роҳи ба худ хоси ҳаракати қараёни пулии пардохтҳои андоз ба бучет ё фонди давлатӣ мебошанд.

Мутобикӣ моддаи 105 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, ташкилотҳои қарзӣ молиявӣ уҳдадоранд:

— дар асоси мактуби иттилоотии мақомоти андоз суратхисобҳои бонкии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқиро, ба истиснои суратхисобҳои пасандозии шахсони воқеӣ, кушоянд ва дар муҳлати 5 рӯз тавассути шабакаҳои алоқаи электронӣ ба мақомоти андоз иттилооти мазкурро ирсол намоянд;

— ҳама гуна амалиётҳои бонкиро бо нишон додани рақами мушаххаси андозсупоранда анҷом диҳанд;

— бо дархости ҳатти мақомоти андоз дар муҳлати 5 рӯз иттилоотро дар бораи суратхисобҳои бонкӣ, бақия ва гардиши маблағҳо дар суратхисобҳои андозсупорандаи санҷишпаваанда пешниҳод намоянд;

— хангоми қабули ҳуҷҷатҳо оид ба пардохти андозҳо нишон додани рақами мушаххаси андозсупоранда, намунаҳои андозҳои пардохтпавадаро (рамзҳои андозхоро) талаб намоянд, инчунин дуруст нишон додани реквизиитҳои бонкии гирандаи пардохтро назорат кунанд;

— дар асоси дархости ҳатти мақомоти андоз дар муҳлати 5 рӯз дар бораи суратхисобҳои бонкӣ, бақия ва гардиши маблағҳои андозсупорандагоне, ки нисбати онҳо қарор дар бораи ба таври ғайрисудӣ рӯёнидани қарзҳои эътирофшудаи андоз қабул гардидааст ва (ё) андозсупоранда бемаъсулият эътироф шудааст, маълумот пешниҳод намоянд.

Ғайр аз он, ташкилотҳои қарзӣ вазифадоранд дигар уҳдадориҳои муқаррарнамудаи қонунгузори андозро иҷро кунанд.

Дар ҳолати ошкор гардидани аломатҳои ҷиноят дар фаъолияти андозсупоранда вобаста ба иҷрои уҳдадориҳои андозӣ дар

давоми 10 рӯзи қарор мақомоти андоз уҳдадор аст ба мақомоти дахлдори ҳифзи ҳуқуқ барои қарорҳои мавод пешниҳод намояд (моддаи 168 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Санҷишҳои андоз танҳо аз ҷониби мақомоти андоз гузаронида мешаванд (моддаи 28 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон). Дар ҳолати мавҷуд будани асосҳои қарорҳои ғайриқонунии мақомоти назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия, мақомоти андоз санҷиши андозро яққол бо ин мақомот мегузаронанд.

Дигар мақомоти давлатӣ (бақайдгирии давлатии субъектҳои соҳибкориро амалӣ менамоянд, литсензия ё иҷозатномаҳо медиҳанд, бақайдгирии давлатии амволи ғайриманқул ва ҳуқуқ ба онро амалӣ менамоянд ва ғ.) дар муносибатҳои ҳуқуқии андоз бо мақомоти андоз, ҷун қоида, вазифаи «таҳвилкунадагон»-и маълумотро дар бораи андозсупорандагон ва объектҳои андозбандии онҳо иҷро мекунанд.

Мақомоти гумрук мақомоти давлатии ҳифзи ҳуқуқ буда, химояи истиқлолият, амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, риояи ҳуқуқ ва уҳдадориҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқиро хангоми интиқол додани мол ва воситаҳои нақлиёт аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин менамоянд (моддаи 460 Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Ҳеч яке аз мақомоти давлатӣ, ба истиснои Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ надоранд қароре қабул кунанд, ки ба салоҳияти мақомоти гумрук дахл намояд, бе иҷозати дахлдори вазифаҳои онҳоро иҷро намояд ё тағйир диҳад, ба зиммаи онҳо вазифаҳои иловагӣ гузорад ё бо роҳҳои дигар ба фаъолияти мақомоти гумрук, ки тибқи муқаррароти Кодекси гумрук (КГ ҚТ) ва санадҳои дигари қонунгузори анҷом дода мешавад, дахлат намояд.

Таъсир расонидан ба фаъолияти хизматии қармандони мақоми гумрук манъ аст.

Мақомоти гумрук инҳоянд (моддаи 461 Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон): (1) мақоми ваколатдор оид ба масъалаҳои фаъолияти гумрукӣ (Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии

Тоҷикистон, минбаъд — Хадамоти гумрук); (2) идораҳои минтақавии гумрук; (3) гумрукҳо; (4) дидбонгоҳҳои гумрук.

Ташкил, азнамашкундӣ, барҳамдиҳии идораҳои минтақавии гумрук, гумрукҳо ва дидбонгоҳҳои гумрук аз тарафи Хадамоти гумрук бо тартиби муайяннамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешаванд.

Салоҳияти мақомоти муайяни гумрук оид ба иҷрои вазифаҳои мушаххас, ба ҷо овардани амалҳои муайяни гумрук, инчунин минтақаи фаъолияти мақомоти гумрукро Хадамоти гумрук муайян менамояд. Хадамоти гумрук ҳуқуқ дорад мақомоти маҳсуси гумрукӣ ташкил намояд, ки ваколатҳои онҳо барои иҷрои баъзе вазифаҳои ба зиммаи мақомоти гумрук гузошташуда ё гузаронидани амалҳои гумрукӣ нисбати навъҳои муайяни мол маҳдуд гардонида шудааст.

Идораҳои минтақавии гумрук, гумрукҳо ва дидбонгоҳҳои гумрук дар асоси талаботи Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва инчунин Низомномаи тасдиқнамудаи Хадамоти гумрук амал менамоянд. Гумрукҳо ва дидбонгоҳҳои гумрукӣ метавонанд шахси ҳуқуқӣ набоянд.

Ба низоми мақомоти гумрук инчунин муассисаҳои шомиланд, ки мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ба ҳисоб намераванд ва онҳоро мақоми ваколатдор оид ба масъалаҳои фаъолияти гумрукӣ барои таъмини фаъолияти худ таъсис медиҳад.

Мақомоти гумрук вазифаҳои асосии зеринро иҷро мекунанд:

1) дар таҳияи сиёсати гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок намуда, ин сиёсатро амалӣ менамоянд;

2) дар доираи салоҳияти худ Ҳимояи соҳибхитӣро ва амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистонро таъмин менамоянд;

3) риояи қонунгузориҳои гумрук ва дигар қонунҳоро, ки назарати иҷрои онҳо ба зиммаи мақомоти гумрук гузошта шудааст, таъмин менамоянд;

4) мамнунату маҳдудиятҳои тибқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати моли аз сарҳади гумрукӣ интиқолшаванда муайянгардидаро таъмин менамоянд;

5) ҳуқуқи манфиати давлат ва иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷиро дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ Ҳимоя мекунанд;

6) заминаи моддию техникаӣ ва иҷтимоии мақомоти гумрукро тараққӣ медиҳанд;

7) дар доираи салоҳияти худ барои ҳифзи амнияти милли, ҳаёт ва саломатии инсон, ҳифзи муҳити зист ва арзишҳои фарҳангӣ тадбирҳо меандешанд;

8) барасмиятдорории гумрукӣ ва назорати гумрукиро татбиқ мекунанд, барои тезонидани интиқоли молу воситаҳои нақлиёт аз сарҳади гумрукӣ шароит фароҳам меоранд;

9) бочҳои гумрукӣ, андоз, хироҷи гумрукӣ ва дигар пардохтҳои гумрукӣ, бочҳои зиддидемпингӣ, маҳсус, бочҳои ҷубронӣ, ҷаримаҳои ҳуқуқвайронкунии гумрукиро меситонанд, дуруст ва сари вақт ҳисоб ва супоридани ин бочу хироҷ ва андозҳоро таҳти назорат мегиранд, барои маҷбуран ситонидани онҳо ҷора меандешанд;

10) тартиби аз сарҳади гумрукӣ гузаронидани молу воситаҳои нақлиётро таъмин менамоянд;

11) дар доираи салоҳияти худ ҳуқуқи моликияти зеҳниро Ҳимоя менамоянд;

12) бар зидди қочоқ ва дигар ҷинояткорихо, ҳуқуқвайронкунии маъмури дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ мубориза мекунанд, ғайриқонунӣ аз сарҳади гумрукӣ гузаронидани воситаҳои наشاءдор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо, яроқи лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарканда, арзишҳои фарҳангӣ, маводи радиоактивӣ, намудҳои ҳайвоноту наботот, ки ба онҳо ҳатари нобудшавӣ таҳдид менамояд, узв ва маҳсули (деривати) онҳо, объектҳои моликияти зеҳнӣ, дигар молро пешгирӣ менамоянд, инчунин ба муборизаи зидди терроризми байналмилалӣ ва пешгирӣ кардани даҳолати ғайриқонунӣ ба фаъолияти авиатсияи граждани дар фурудгоҳҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат менамоянд;

13) муайян ва дар амал татбиқ намудани тартиб ва тарзу усулҳои гузаронидани таҳлили хавфҳои коррупсия дар мақомоти гумрук;

14) дар доираи салоҳияти худ назорати андоз, асъор, содиротӣ ва дигар намудҳои назоратро, ки ҳуқуқи анҷом доданашон ё

хукуки иштирок дар анҷом додани онҳо мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мақомоти гумрук вогузор гардидааст, анҷом медиҳанд;

15) омили гумрукии тичорати хориҷӣ ва Номгӯи молҳои фаъолияти иқтисодии хориҷиро (НМФИХ) амалӣ менамоянд;

16) иҷрои уҳдадорихои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар соҳаи фаъолияти гумруки таъмин менамоянд, бо мақомоти гумрук ва бо мақомоти дигари босалоҳияти давлатҳои хориҷӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ, ки бо маъсалаҳои фаъолияти гумруки машғуланд, ҳамкорӣ мекунанд;

17) дар соҳаи фаъолияти гумруки қорҳои иттилоотӣ ва машваратиро ба ҷо меоранд, бо тартиби муқарраршуда мақомоти давлатӣ, муассисаҳо ва шахравандонро бо маълумоти марбути маъсалаҳои гумруки таъмин менамоянд;

18) дар соҳаи фаъолияти гумруки қорҳои илмию тадқиқотиро доир менамоянд;

19) бо дархости мақоми ваколатдор дар соҳаи муқовимат ба қонунгардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда ва маблағгузории терроризм мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба қонунгардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда ва маблағгузории терроризм» маълумотро аз низомии иттилоотии худ пешниҳод менамоянд;

20) дигар вазифаҳои пешбининамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистонро иҷро менамоянд.

ТЕСТҲОИ САНЧИШӢ ОИД БА БОБИ 1

1. Андозҳо ҳамчун воситаи ҷамъоварии андозҳои давлатӣ пайдо шуданд:

- а) вобаста ба ҷангҳои таҷовускорона;
- б) вобаста ба пайдоиши пул;
- в) вобаста ба ташаққули давлат ва муомилоти пулӣ;
- д) вобаста ба ташкили қувваҳои мусаллаҳ;
- е) вобаста ба пайдоиши талабот ба пул.

2. Оё далелҳо дар бораи рушди системаи андозу бучет дар Давлати Сомониён ҳаст?

- а) не, зеро далелҳо дар бораи ҷамъоварии андозҳо дар адабиёти таърихӣ оварда намешавад;
- б) не, зеро дар он вақт тамоми эҳтиётҳои давлат аз ҳисоби қашаида гирифтани нагуравӣ пушонӣда мешуданд;
- в) ҳа, аммо Давлати Сомониён ба Хилофати араб дохил буд ва андозҳои исломиро арабҳо ҷамъоварӣ мекарданд;
- д) ҳа, зеро девони мустауфӣ (хазинадории давлатӣ) ташкил шуда буд;
- е) ҳа, зеро девони мушрифҳо ва девони мустауфӣ ташкил шуда буд.

3. Дар аввали асри XX, тибқи тасвири нависанда С. Айни, дар ҳудуди аморати Бухоро (ки қисматҳои марказӣ ва ҷанубии Тоҷикистони муосирро дар бар мегирифт), ситонида мешуданд:

- а) зиёда аз 150 намууди андозҳо;
- б) зиёда аз 50 намууди андозҳо;
- в) зиёда аз 100 намууди андозҳо;
- д) на камтар аз 30 намууди андозҳо;
- е) на бештар аз 20 намууди андозҳо.

4. Аз рӯи тасвири нависанда С. Айни, дар ҳудуди Аморати Бухоро пардохт аз ҳосил ҷунин номида мешуд:

- а) закот;
- б) ушр;
- в) сарона;
- д) яксара;
- е) сарухона.

5. Андозҳо барои ҷӣ пешбинӣ шудаанд (мақсади онҳо дар ҷист)?

- а) андозҳо — ин ҳислати ҷудонашаванда ва қисми органикии давлат мебошанд, бе онҳо татбиқи вазифаҳо ва функсияҳои институти давлат номумкин аст;
- б) андозҳо барои сафарбар кардани маблағҳои озоди аҳоли пешбинӣ шудаанд;

- с) андозҳо барои истифодаи маблағҳои ҷамъшуда бо мақсади қарзидиҳои бо шартҳои баргардонидан пешбинӣ шудаанд;
- д) андозҳо барои ҷамъоварии маблағ бо мақсади қонёи қардани эҳтиёҷоти давлат пешбинӣ шудаанд;
- е) ҳама вариантҳо нодурустанд.

6. Аз аҳоли бегона қардани қисми маҳсули офаридашон ба фонди давлат дар шакли андоз, мақсад дорад:

- а) нигоҳдорӣ дастгоҳи давлатӣ ва аз ҷониби давлат иҷро шудани функцияҳои (вазифаҳои) худ;
- б) маблағгузории қобилияти мудофиавии мамлакат;
- с) рушди иҷтимоӣ-иқтисодии давлат;
- д) хароҷот барои шахсони аз ҷиҳати иҷтимоӣ осебазире, ки дар нигоҳубини давлат мебошанд;
- е) мувозинати манфиатҳои оммавӣ ва хусусӣ.

7. Андоз — ин:

- а) пардохти ихтиёрӣ, ки шахсони бовиҷдон пардохт мекунад;
- б) пардохтест, ки бо гузаштани ҳуқуқи моликият аз субъекти хусусӣ, ки барои он пардохт ўҳдадорӣ иҷтимоӣ мебошад, ба умумӣ (давлат) алоқаманд аст;
- с) пардохте, ки шахси ҳуқуқӣ ба фондҳои гуногун пардохт мекунад;
- д) пардохте, ки субъектҳои ҳуқуқи граждани дар ҳолати ғиритани фоида пардохт мекунад;
- е) пардохти вобаста бо гузаштани ҳуқуқи истифодабарӣ ва соҳибияти маблағҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ.

8. Дар ҳолати напардохтани андозҳо андозсупоранда дучор мешавад:

- а) бо оқибатҳои номусоиди амволӣ;
- б) ба сарзаниши ҷамъиятӣ;
- с) бо оқибатҳои номусоиди ғайриамволӣ;
- д) бо аз даст додани мақоми соҳибкор;
- е) бо маҳрум шудан аз шаҳрвандӣ.

9. Функсияи фискалии (азнавтақсимкунии) андозҳо:

- а) дар раванди ташаккули даромадҳои бӯҷетҳои амалӣ қарда мешавад;

- б) дар зарурати ҳавасмандгардонии намуди фаъолият, соҳаи иқтисод тағбиқ қарда мешавад;
- с) ҳангоми додани маблағ аз як субъекти хоҷагидорӣ ба дигараш амалӣ қарда мешавад;
- д) ҳангоми пардохти қарзи мамлақати мо ба давлати дигар амалӣ қарда мешавад;
- е) дар раванди ҳавасмандгардонии соҳаҳои гуногуни иқтисодиёт амалӣ қарда мешавад.

10. Кадоме аз функцияҳои номбаршуда ба андозҳо мансуб нест:

- а) фискалӣ;
- б) назоратӣ;
- с) ҳавасмандкунонда;
- д) танзимкунонда;
- е) мутобиқкунонда.

11. Айни замон муҳимтарин намуди регалия доништа мешавад:

- а) саноатӣ;
- б) судӣ;
- с) тангаӣ;
- д) ғумруқӣ;
- е) ҳама вариантҳо дурустанд.

12. Назарияи классикии андозҳо бо фаъолияти илмӣ ин шахс алоқаманд аст:

- а) Адолф Тьер ва Ҷон Рамсай Мак-Куллох;
- б) Адам Смит ва Давид Рикардо;
- с) Ж. Сисмонди;
- д) Ҷон Мейнард Кейнс;
- е) Милтон Фридмен.

13. Тарафдорони кадом назария андозҳоро ҳамчун яке аз намуҳои даромадҳои давлатӣ баррасӣ мекарданд, ки бояд хароҷоти нигоҳдорӣ ҳукуматро пӯшонанд:

- а) назарияи монетаризм;
- б) назарияи кейнсианӣ;

- с) назарияи классикӣ;
- д) назарияи мукофоти сугуртавӣ;
- е) назарияи лаззат.

14. Дар тахти чунин аломати андоз ба монанди бесподошии ҳуқуқӣ (пардохти инфиродии бесподеш) чӣ дар назар дошта мешавад?

- а) пардохти андоз ӯҳдадорӣ мутақобилаи давлатро оиди содир намудани ягон чиз ба манфиати андозсупорандаи мушаххас ба вучуд намеорад;
- б) андозсупоранда аз амволи худ ба фондаи давлат дар асоси бефоида ҷудо мешавад;
- с) пардохти андоз дар шакли ғайринақдӣ амалӣ карда мешавад;
- д) мақомоти андоз вазифаҳо ва функсияҳоро ба зиммаи худ мегиранд, ки ғайримустақим бо муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз алоқаманданд;
- е) маблағе, ки ба сифати андозҳо супорида мешаванд, дар ҳама ҳолат баргардонидида намешаванд.

15. Дар тахти мафҳуми «хироч» фаҳмида мешавад:

- а) пардохти ҳатмӣ ба бучети давлатӣ, ки барои анҷом додани амалҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ муҳим ситонида мешавад;
- б) пардохти ҳатмӣ, ки барои додани иҷозат барои истифодаи захираҳои табиӣ ё дигар захираҳои мавҷуда ситонида мешавад;
- с) пардохти ҳатмӣ, ки барои содир намудани амалҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ муҳим ё додани ҳуҷҷатҳо аз ҷониби мақомоти ваколатдор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида мешавад;
- д) пардохти ҳатмӣ, ки ҳангоми декларатсия кардани молҳо дар низомҳои гумруки пардохта шуда, ки шартҳои ҷойгиркунии пардохти бочҳои гумрукиро муқаррар менамояд;
- е) қисми даромаде, ки аз коркарди мол ба даст оварда мешавад ва ба молрасон пардохта мешавад.

16. Принсипи ошкорбаёнӣ андозбандӣ маънои онро дорад, ки:

- а) қонунҳое, ки андозҳои навро муқаррар мекунанд ё вазъии иқтисодии шаҳрвандро бад мекунанд, қувваи бозгашт надоранд;

- б) ҳар кадоме аз иштирокчиёни муносибатҳои андоз ҳуқуқ доранд, ки ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунӣ худро бо тартиби муқаррарнамудан қонун ҳимоя кунанд;

- с) санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба андозбандӣ бояд расман нашр карда шаванд;

- д) ҷамъоварии андозҳо, инчунин тақсим ва истифодаи маблағҳои воридоти андоз дар асоси нақшаҳои молиявии давлат (бучетҳо) анҷом дода мешавад;

- е) қонунҳои андоз метавонанд меъёрҳои ҳуқуқие дошта бошанд, ки барои гурӯҳҳои алоҳида ва (ё) муайяни андозсупорандагон (шахсонӣ ҳуқуқӣ, воқеӣ) имтиёзҳои андозро сабт (муқаррар) мекунанд, яъне бори ӯҳдадорӣҳои андозро сабук мекунанд.

17. Ҳуқуқи андоз инро ифода мекунанд:

- а) соҳаи мустақили ҳуқуқ;
- б) соҳаи комплексии ҳуқуқи граждани;
- с) зерсоҳаи ҳуқуқи молиявӣ;
- д) зерсоҳаи ҳуқуқи бучетӣ;
- е) институти ҳуқуқи молиявӣ.

18. Ҳуқуқи андоз, ҳамчун зерсоҳаи ҳуқуқи молиявӣ, муносибатҳои ҷамъиятиро оид ба инҳо танзим мекунанд:

- а) оид ба муқаррар намудан, ҷорӣ кардан ва ситонидани андозҳо аз шахсонӣ ҳуқуқӣ ва воқеӣ ба системаи бучетӣ, оид ба амалӣ намудани назорати андоз, оиди ба ҷавобгарӣ кашидан ба рои вайрон кардани қонунгузори андоз, инчунин оид ба шикоят намудани санадҳо дар соҳаи андоз, амали (беамалии) шахсонӣ мансabdори мақомоти андоз;

- б) оид ба ҷамъоварӣ, тақсим, истифода ва назорати маблағҳои давлатӣ;

- с) оид ба ситонидан ва тақсими маблағҳои соҳибкорон;

- д) оид ба ситонидан ва назорат аз болои истифодаи маблағҳои бучет;

- е) вобаста ба андоз, хироч ва боч.

19. Муносибатҳои андозӣ одатан тақсим мешаванд ба:

- а) ду гурӯҳ;

- б) се гурӯҳ;

- с) чор гурӯҳ;
- д) панҷ гурӯҳ;
- е) ҳама вариантҳо нодуруст мебошанд.

20. Усулҳои ҳуқуқи андоз тақсим мешаванд ба:

- а) ду гурӯҳ;
- б) се гурӯҳ;
- с) чор гурӯҳ;
- д) панҷ гурӯҳ;
- е) ҳама вариантҳо нодуруст мебошанд.

21. Усуле, ки дар доираи он муносибатҳо ба тобеияти як субъекти муносибатҳои ҳуқуқи андоз ба дигараш, ки аз номи давлат ё мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ баромад мекунад, ҷу-
нин ном дорад:

- а) усули ҳокимият — тобеият;
- б) усули тавсиядихӣ;
- с) усули мувофиқақунонӣ;
- д) бо усули иҷозатдихӣ;
- е) усули танзими диспозитивӣ.

22. Чун қоида андозҳо ҳисоб ва пардохт карда мешаванд:

- а) дар шакли пул;
- б) дар шакли амвол;
- с) бо асъори хориҷӣ;
- д) тибқи шартнома;
- е) дар шакли ғайринақдӣ.

Хеч чизе он қадар ақлу хирад наметалабад, чун муқаррар кардани оне, ки аз рағият месито-
нанду онеро барояш мегузоранд».

Ш. Монтескье (1689–1755), маорифпарвар
ва файласуфи франсавӣ

БОБИ 2. НИЗОМИ АНДОЗҲО ВА ДИГАР ПАРДОХТҲОИ ҲАТМИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

2.1. ТАНОСУБИ МАҲУМҲОИ «НИЗОМИ АНДОЗҲО ВА ДИГАР ПАРДОХТҲОИ ҲАТМӢ» ВА «НИЗОМИ АНДОЗ»

Низоми андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд — низоми андозҳо) маҷмӯи андозҳо, бозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмии ба таври муайян гуруҳбандӣ ва бо ҳам алоқаманд карда шударо ифода менамояд, ки সিғонидани онҳо бо қонунигузориҳои андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудааст. Дар низоми андоз, чун қоида, хусусиятҳои сохтори дав-
латию ҳудудии мамлакат инъикос мешаванд.

Низоми андозҳо маҷмӯи қатъии ба тартиб андохташудаи пардохтҳои ҳатмиро ифода менамояд, ки дорой аломатҳои шабеҳ мебошанд (ҳамаи андозҳо объекти андозбандӣ, манбаи андозбандӣ, меъёрҳо, давраҳои андоз ва ғ. доранд).

Низоми андозҳо дар Тоҷикистон 6 андозҳои умумидавлатӣ ва 1 андозии маҳаллиро дар бар мегирад (моддаи 24 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон). Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон салоҳияти мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатиро нисбати ин андозҳо муайян мекунад. Дар ҳолатҳои дахлдор ва тартиби пешбининамудаи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, андозсупорандагон аз низоми маҳсули андозбандӣ истифода ме-
баранд.

Дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон 8 низоми маҳсули андозбандӣ муқаррар карда шудааст, ки тибқи онҳо категорияҳои

алоҳидаи андозсупорандагон вазифадоранд баъзе андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣро бо тартиби содакардашуда супоранд.

Бо ҳамаи ин, бачаи гумрукӣ ва дигар пардохтҳои гумрукӣ, дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет, ки бо қонунгузории дахлдор муқаррар карда шудаанд, дар ҳама ва тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории зикргардида ва Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон пардохта мешаванд. Расмиёти маъмурии назорати андоз, ҳисобкунӣ ва пардохти онҳоро мақомоти дахлдори ваколатдор ва мақомоти андоз тибқи тартиби муайяннамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузории дахлдор амалӣ менамоянд.

Маблағҳо аз андозҳои умумидавлатӣ тибқи қонунгузории бучетӣ байни бучети Ҷумҳуриявӣ ва бучетҳои маҳаллӣ тақсим карда мешаванд. Андозҳои маҳаллӣ барои пардохт дар ҳудуди шаҳри (вилояти) дахлдор ҳатмӣ мебошанд, пардохтҳо аз рӯи андозҳои маҳаллӣ ба бучетҳои дахлдори маҳаллӣ ворид мешаванд.

Мафҳуми «низомии андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ»-ро набояд бо мафҳуми «низомии андоз»³⁷ омехта кард. Низомии андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ унсури низомии андоз мебошад. *Низомии андоз* — ин маҷмӯи шартҳои муҳими андозбандии дар давлат муқаррар карда шуда мебошад.

Шартҳои муҳими андозбандӣ, ки низомии андозро тавсиф карда, бо Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузорӣ муайян карда шудаанд, инҳоянд:

- принципҳои андозбандӣ;
- тартиби муқаррар намудан ва ҷорӣ кардани андозҳо;
- низомии андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ;
- тартиби тақсими воридоти андоз байни бучетҳои сатҳҳои гуногун;
- ҳуқуқи уҳдадорихои субъектҳои (иштирокчиёни) муносибатҳои ҳуқуқии андоз;
- шаклҳо ва усулҳои назорати андоз;
- ҷавобгарии субъектҳои (иштирокчиёни) муносибатҳои андозӣ;
- тарзҳои химояи ҳуқуқи манфиатҳои субъектҳои (иштирокчиёни) муносибатҳои андозӣ.

³⁷ Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер. 2015. С. 213.

Ҳамин тавр, мафҳуми «низомии андоз» тартиботи ҳуқуқии андозро дар умум тавсиф мекунад, низомҳои андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ бошад танҳо унсури низомии андоз мебошад, ки намунаҳои андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро муайян мекунад.

Дар асоси ин, низомии андоз дар фаҳмиши ҷамъбаस्तшудаи (хулосавии) он — ин маҷмӯи андозҳо, бочҳо ва хироҷҳо, ки дар ҳудуди давлат тибқи қонунгузории миллӣ ситонида мешаванд; принципҳои, шаклҳо ва усулҳои муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардани онҳо; меъёрҳо ва қоидаҳои, ки ваколат ва ҷавобгарии иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқии андозро муайян мекунад, мебошад.³⁸

Унсури асосии аз ҷиҳати органикӣ пайвастаи низомии андоз *механизми андоз* мебошад. Вай маҷмӯи ҳамаи воситаҳо ва усулҳои хусусияти ташкилӣ-ҳуқуқидоштаро ифода менамояд, ки ба иҷрои қонунгузории андоз равона карда шудаанд. Тавассути механизми андоз сиёсати андозии давлат амалӣ карда мешавад, хусусиятҳои асосии микдорӣ ва сифатии низомии андоз, самти мақсаднокӣ он ба ҳалли масъалаҳои мушаххаси иқтисодӣ-иқтисодӣ ташаккул меёбанд.

Нақши аз ҳама бештар муҳимро дар механизми андоз қонунгузории андоз мебошад, ки механизми мушаххаси андозбандӣ, яъне тартиби ҳисобкунии ин ё он андоз (сатҳи меъёрҳои андоз, тартиби ҳисобкунии манбаи андозбандишаванда, таркиби объектҳои андозбандӣ ва дигар унсурҳои вобаста ба ҳисобкунии андозҳо)-ро муқаррар менамояд.

Таҳаввулотҳои таърихӣ ба таври объективӣ ба ташаккули ду модели иқтисодӣ бозорӣ овард, ки бо хосиятҳои зерин тавсиф карда мешаванд (Ҷадвали 2.1)³⁹.

Ба ибораи дигар, ҳама гуна низомии ҳозираи андозбандиро дар мамлакатҳои мутараққии бозорӣ метавон ба яке аз моделҳои зерин мансуб донист:

- сатҳи баланди умумии андозбандӣ дар якҷоягӣ бо низомии пардохтҳои васеи иқтисодӣ дошта (*модели самти иқтисодӣ*);
- сатҳи пасти андозбандӣ дар якҷоягӣ бо сиёсати боздорандаи таъминоти иқтисодӣ дошта (*модели либералӣ*).

³⁸ Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. С. 34.

³⁹ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 12.

Моделҳои либералӣ	Моделҳои самтӣ иҷтимоӣ
Даҳолати ночизии давлат ба равандаҳои хоҷагӣ	Дараҷаи калони танзими давлатӣ
Сектори маҳдуди давлатии иқтисодӣ; озодии васеи субъектҳои хоҷагидор	Сектори ҳеле калони давлатӣ
Иштироки камтарини давлат дар ҳалли вазифаҳои иҷтимоӣ	Маблағгузории ҳеле калон аз буҷети барномаҳои иҷтимоӣ
Ҳусусияти ғайримустақими (монетарии) танзими давлатӣ, ки асосан бо равандаҳои макроиқтисодӣ маҳдуд мешавад	Дараҷаи баланди батартанбандозии бозор на танҳо дар сатҳи макро, балки дар сатҳи микро низ
Патернализм (васоят, ғамхорӣ)-и давлат танҳо ба табақаҳои муҳтоҷи аҳолии равона карда шудааст	Патернализми давлатӣ қариб ба ҳамаи табақаҳои аҳолии равона карда шудааст
Чунин модел дар Англия, ИМА, Франция ва диг. мавҷуд аст	Чунин модел дар Австрия, Германия, Норвегия, Шветсия, Япония ва диг. мавҷуд аст

Ба ғайр аз он, ҳамчунин моделҳои зерини низомии андозбандӣ қайд карда мешаванд:

— *моделҳои Америкаи Лотинӣ*, ки бо ҷамъ намудани андозҳо дар шароити инфлятсияи зиёд (баланд) тавсиф карда мешавад. Андозҳои ғайримустақим аз ҳама бештар ба тағирёбии нарх ҳассосона эътино мекунанд, буҷетро аз инфлятсия бехтар ҳифз мекунанд, бинобар ин онҳо асоси низомии андозҳоро ташкил медиҳанд. Аз рӯи механизми назорат ва ситонидан онҳо нисбатан содаанд, дараҷаи ихтисоси назорат ва ситонидан онҳо нисбатан даро талаб намеkunанд, бинобар ин, дар буҷети мамлакатҳои тараққиқардаи тода ҳиссаи андозҳои ғайримустақим зиёдтар аст. Ба ғайр аз он, ҳиссаи андозҳои мустақим ночиз аст, зеро дар чунин мамлакатҳо даромади аҳолии зиёд нест. Ҳиссаи андозҳои ғайримустақим дар буҷети Чили, Боливия ва Перу мувофиқан 46%, 42% ва 49%-ро ташкил медиҳанд;

— *моделҳои омехта*, ки унсурҳои моделҳои дигарро дошта, дар бисёр давлатҳое, ки онро барои диверсификацияи даромади

буҷет, роҳ надодани вобастагии даромадҳои буҷет аз як ё якчанд андозҳо интиҳоб менамоянд, истифода мешавад.

Дар Тоҷикистон ташаккули иқтисодӣ бозорӣ идома дорад, мувофиқи Конституцияи давлати иҷтимоӣ ташкил карда мешавад, бинобар ин, дар низомии мавҷудаи андозбандии омехтаи миллии ҳосиятҳои ҳамаи дигар моделҳо ҷой доранд.

2.2. ТАСНИФОТИ АНДОЗҲО ВА ДИГАР ПАРДОҲТҲОИ ҲАТМӢ

Ҳамаи андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро дар ҷараёни таснифи онҳо вобаста аз он асосе, ки ба сифати маҳаки (маҳаққон) тасниф гузошта шудааст, метавон ба гуруҳҳои гуногун тақсим кард. Таснифи андозҳо имкон медиҳад, ки фарқиятҳо ва монандии онҳоро муқаррар намуда, онҳоро то шумораи ками гуруҳҳо расонид ва бо ин омӯختан ва истифодаи амалии онҳоро осон кард.

Таснифи андозҳо ҳамчунин ба мурааттабсозии (системакунонии) онҳо, ки бо мақсадҳои конунгузорӣ барои муайян намудани шартҳои махсуси ҳисобкунӣ ва ситонидан низ заруранд, мусоидат мекунад. Чунин гуруҳбандии андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба истифодаи услубҳои гуногуни техникаи ҳуқуқӣ ҳангоми андозбандии объектҳои гуногун, аниқ кардани моҳияти фарқиятҳо дар асосҳои андозбандӣ, татбиқи созишномаҳо оид ба пешгирии андозбандии дукарата, инчунин барои ҳамоҳангкунии низомҳои андозҳои мамлакатҳои гуногун мусоидат мекунад.

Дар китобҳои дарсӣ оид ба ҳуқуқи андоз⁴⁰, андозҳо одатан ба гуруҳҳо вобаста ба инҳо тақсим карда мешаванд (Расми 5.1.):

- тарзи ситонидани онҳо;
- сатҳи идора;
- субъект-андозсупоранда;
- хусусияти меъёрҳои истифодашавандаи андозбандӣ;
- имтиёзҳои андоз; манбаъ ва объекти андозбандӣ;
- мақомоте, ки андозҳоро муқаррар мекунад;
- сатҳи буҷете, ки ба он воридоти андоз қабул карда мешавад;

⁴⁰ Основы налогового права. / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Инвест Фонд, 1995. С. 34–38; Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер, 2015. С. 35–51; Миликов Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 69–82.

• самти мақсадноки қорӣ намудани андоз ва ғ.

Пеш аз ҳама, аз рӯи усули муқаррар намудан ё тарзи ситонидан андозҳоро ба *даромади пулию молумулкӣ (мустақим)* ва андозҳои *истеъмолий (ғайримустақим)* тақсим менамоянд. Аввалинҳо дар ҷараёни ба даст овардан ва ҷамъ кардани неъматҳои моддӣ, дуоимин бошад дар ҷараёни харҷи онҳо ситонида мешаванд.

Маҳаки ҷунин тақсимот имконияти гузоштани андозҳо ба зиммаи истеъмолкунандагон мебошад. Маҳаки мазкур дар назар дорад, ки супорандаи ниҳони андозҳои мустақим онест, ки даромад мегирад, моликият дорад ва ғ. Масалан, андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ ҳангоми гирифтани даромад пардохт карда мешавад, андоз аз соҳибони воситаҳои нақлиётро моликон пардохт мекунанд. Инҳо мисолҳои андозҳои мустақим мебошанд. Аксизҳоро, ба монанди дигар андозҳои ғайримустақим, дар ниҳоят истеъмолкунандагони молҳое, ки ба арзиши онҳо ин андоз ҳамчун илова ба нархҳо ворид карда шудааст, пардохт менамоянд.

Андозҳои мустақим — ин андозҳое мебошанд, ки давлат бевосита аз даромадҳо ё амволи андозсупоранда ме-ситонад.

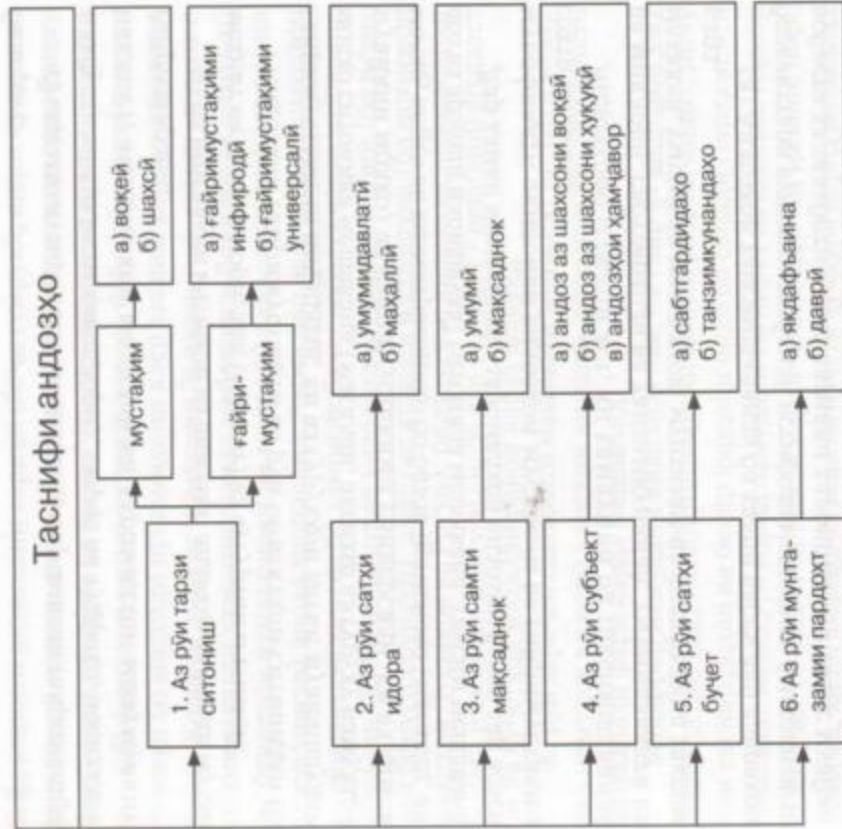
Андозҳои ғайримустақим дар шакли иловапулӣ ба на-рхи фуруши мол, қор ва хизматрасонӣ ситонида мешаванд.

Андозҳои даромади пулию молумулкӣ (мустақим)-ро дар на-вбати худ ба андозҳои шахсӣ ва воқеӣ тақсим кардан мумкин аст.

Андозҳои шахсӣ аз даромади воқеан (ҳақиқатан) гирифтаи андозсупоранда пардохта мешаванд. Масалан, андоз аз даромади шахсони воқеӣ аз даромадҳое, ки ҳақиқатан андозсупоранда ги-рифтааст пардохта мешавад (ҳангоми аз бонк гирифтани маблағ барои музди меҳнат дар як вақт бо супориши пардохтӣ андоз аз даромад ва андоzi иҷтимоӣ пардохт карда мешаванд).

Андозҳои воқеӣ на аз даромади воқеии андозсупоранда, бал-ки аз даромади миёнаи тахминӣ (эҳтимолий), ки дар шароити мазкури иқтисодӣ аз ин ё он предмети андозбандӣ (моликияти ғайриманкул, қитъаи замин ва диг.) гирифта мешавад, ситонида мешавад. Рӯёнидани андозҳои воқеӣ имкон медиҳад, ки мушқи-лии назорат ҳангоми андозбандии аксари намуҳҳои фаъолияти

Расми 5.1.

инфиродин соҳибқорӣ кам карда шавад (пардохт барои патент рӯёнида мешавад), шахсонро, ки амвол ё заминро самаранок ё бесамар истифода мекунанд, баробар мекунанд.

Ба андозҳои мустақим Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (СҲИР) инҳоро мансуб медонад⁴¹:

а) андозҳо аз даромади шахсони воқеии резидентҳо ва ғайрирезидентҳо;

б) андозҳо аз даромадҳои корпоратсияҳо, аз ҷумла андоз аз фоида (ибрат аст аз андоз аз фоидаи тақсимнашуда ва андоз аз дивидендҳо), аз афзоиши арзиши амвол (аз он ҷумла аз фоидаи

⁴¹ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 71-72.

амонатҳо ва даромад аз коғазҳои қиматнок), аз интиқоли фонди ба хориҷ;

с) андозҳо аз моликият (замин ва дигар амволи ғайриманқул, махсусан моликияти ҳақидорӣ), мерос ва тӯхфаҳо, воситаҳои нақлиёт, амалиётҳои молиявӣ ва даромадҳои молумулкинӣ ғайридавравӣ;

д) ба ном ҳаққи иҷтимоӣ ва андозҳо: андозҳо аз фонди музди меҳнат ва қувваи корӣ, ҳақ (маблағ) аз сугуртаи иҷтимоӣ.

Андозҳои ғайримустақим аз рӯи объектҳои ситонидан ба ғайримустақими инфиродӣ, ки аз гурӯҳҳои қатъӣ муайяншудаи молҳо ситонида мешаванд (масалан, аксизҳо аз гурӯҳи намуҳҳои муайяни молҳо) ва ғайримустақими универсалӣ, ки аз ҳамаи молҳо, қорҳо ва хизматрасониҳо бо баъзе истисноҳо (масалан, андоз аз арзиши иловашуда) ситонида мешаванд, тақсим мешаванд.

Дар ҳамаи мамлакатҳо даромадҳои андозии бучет дар асоси мувофиқати оқилонаи андозҳои мустақим ва ғайримустақим сохта шудаанд.

Андозхоро мумкин аст, ки ҳамчунин ба тақсимшаванда ва миқдорӣ, сабтгардида ва танзимкунанда, умумидавлатӣ ва маҳаллӣ, умумӣ ва мақсаднок, мунтазам ва яқдафъаина тақсим кард.

1а) Андозҳои тақсимшаванда ба таври васеъ дар давраҳои барвақттари рушди андозбандӣ истифода мешуданд. Андозаи онҳо вобаста аз талаботи содир кардани хароҷоти мушаххас муайян карда мешуд. Маблағи хароҷот дар байни андозсупорандагон тақсим карда шуд — ба ҳар кадом андозсупоранда маблағи муайяни андоз рост омад. Дар Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин андозҳо пешбинӣ нашудаанд.

1б) Андозҳои миқдорӣ, бар ҳилофи андозҳои тақсимшаванда, на аз талаботи пӯшонидани хароҷот, балки аз имконияти андозсупоранда барои пардохти андоз бармеояд. Ин андозҳо мустақиман ё ғайримустақим вазъи амволии (даромаднокии) андозсупорандаро ба назар мегиранд.

2а) Андозҳои сабтгардида андозхоро меноманд, ки ба давраи дуру дароз пурра ё қисман ҳамчун манбаи даромади ягон бучети мушаххас сабт гардидаанд. Масалан, бо Қонун дар бораи бучети

давлатӣ⁴², андозҳо аз фуруши нахи пахта ва алюминий, андозҳо аз фаъолияти иқтисодии хориҷӣ (бочи гумрукӣ, андоз аз арзиши иловашуда, андоз аксизе, ки мақомоти гумрук ҷамъоварӣ мекунанд), муддати дароз ба бучети Ҷумҳуриявӣ ворид карда мешаванд.

2б) Андозҳои танзимкунанда ҳар сол байни бучетҳои сатҳҳои гуногун бо мақсади пӯшонидани каср тақсим карда мешаванд. Тибқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамаи андозҳои умумидавлатӣ танзимкунанда мебошанд. Воридот аз онҳо байни бучетҳои Ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ тавассути қонунгузории бучет тақсим карда мешаванд. Аммо дар асл, аксари андозҳои умумидавлатӣ ҳар сол ба ҳамон як бучет вобаста карда мешаванд. Масалан, 100% воридот аз андозҳои захираҳои табиӣ (ба истиснои бонуси обунавӣ), андоз аз арзиши иловашуда (ба истиснои шаҳрҳои Душанбе ва Роғун), пардохтҳои андозии истифодабарандагони низомҳои маҳсули андоз дар соли 2017 пешбинӣ шудааст, ки ба бучетҳои маҳаллӣ раван карда шаванд.

Аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимият нисбати муқаррар намудан ва қорӣ кардани андозҳо, андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ фарқ карда мешаванд.

Муқаррар намудани андозҳои нав, ба ғайр аз андозҳои умумидавлатии (3а) пешбининамудаи қонунгузории андоз, инчунин тағйир додан ва бекор кардани онҳо бо санади Парламенти мамлакат тавассути ворид намудани тағйирот ба Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешаванд. Ин маънои онро надорад, ки ин андозҳо ҳатман ба бучети Ҷумҳуриявӣ ворид мешаванд. Онҳо метавонанд ба бучетҳои сатҳҳои гуногун дохил карда шаванд.

3б) Андозҳои маҳаллӣ, ки Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, метавонанд бо санадҳои Маҷлиси маҳаллии вакилони халқ тибқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди амал, тағйир ва бекор карда шаванд. Воридот аз онҳо ба бучети маҳаллӣ ворид карда мешаванд.

Чун қоида, андоз мақсади пӯшонидани ягон ҳел хароҷоти мушаххаси давлатро надорад. Ин бо зарурати пешгирӣ кардани вобастагии содир кардани хароҷот аз воридоти андозҳои алоҳида асоснок карда мешавад. Чунин намуни андозхоро андозҳои умумӣ

⁴² Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21.11.2016, № 1377 «Дар бораи Бучети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2017»

меноманд (4а), зеро воридот аз онхоро метавон барои пӯшонидани хама гуна хароҷоти давлатӣ истифода бурд.

Дар як вақт, андохое мавҷуданд, ки воридот аз онҳо барои пӯшонидани танҳо хароҷоти муайян истифода мешаванд (4б. андохҳои мақсаднок). Дар якқатор ҳолатҳо, ҷорӣ намудани андохҳои мақсаднок қобилияти бозӣ кардани нақши мусбатро дорад. Якум, аз нуктаи назари психологӣ (равонӣ), андозсупоранда бо омодагии калон андозро мепардозад, ки ба ғайри он (андоз) бевосита боварӣ (эътимод) дорад. Дуюм, ин андохҳо ба мақомоти мушаххаси давлатӣ мустақилияти бештар медиҳанд. Сеюм, хусусияти мақсадноки андоз метавонад бо он собит карда шавад, ки зарурати хароҷот бо гирифтани даромадҳои муайян сабаб шуда аст. Андоз мақсаднок дар Тоҷикистон андозҳои иҷтимоӣ мебошад.

Андохҳо ҳамчунин мунтазам ва якдафъаина мешаванд.

5а) Андохҳои мунтазам (муттасил, ҷорӣ) бо даврияти муайян дар давоми тамоми вақти молик будани андозсупоранда ба амволи муайян, машғул будани вай ба ягон намуни фаъолияти соҳибкорӣ ситонида мешаванд. Масалан, андоз аз даромад аз даромади шахсони воқеӣ, ки музди меҳнат ҳисобида намешаванд, андозии замин ва андозии объектҳои ғайриманкул ҳар сол, андоз аз арзиши иловашуда — ҳар моҳ ва ғ. ситонида мешаванд.

Пардохти андохҳои якдафъаина (5б) бо ягон ҳел воқеаҳои алоқаманд аст, ки низомро ташкил намеkunанд. Бонуси обунавӣ ва бонуси кашфи тичоратӣ барои истифодабарандагони сарватҳои зеризаминӣ пардохти якдафъаина нисбати кони мушаххас мебошад. Барои воридкунанда амалиёти воридоти молҳо ва мувофиқан, пардохти бочҳои гумрукӣ хусусияти ноустувор, тасодуфӣ доранд. Ин ба бочҳои давлатӣ низ дахл дорад.

Андохҳо метавонанд аз рӯи манбаи андозбандӣ ба гурӯҳҳо тақсим (ҷудо) шаванд: ба) харҷи истеҳсолот (арзиши асли), бб) фонда (даромад). Дурустии ҳисобкунии андоз аз фонда доништанни таркиби хароҷот барои истеҳсол ва фуруши маҳсулот (кор, хизматрасонӣ), ки ба арзиши асли дохил карда мешавад ва тартиби ташкили натиҷаҳои молиявӣ (фонда ё зарар)-ро талаб мекунад.

Аз рӯи субъекти андозбандӣ, андохҳо метавонанд намудҳои зерин дошта бошанд (7а, 7б, 7в):

- андохҳо аз шахсони воқеӣ;
- андохҳо аз шахсони ҳуқуқӣ;

- андохҳои омехта (шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ пардохт меkunанд).

Ҳангоми таснифи андохҳо аз рӯи объектҳои андозбандӣ панҷ гурӯҳ ташкил карда мешавад (8а, 8б, 8в, 8г, 8д):

- андоз аз амвол;
- андохҳои захираҳо (аз ҷумла андозии замин);
- андохҳо аз даромад;
- андохҳо аз амалҳо (санадҳои ҳоҷатӣ, амалиёти молиявӣ, муомилоти фуруш);
- ва ғайраҳо, ки дигар андохҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро дар бар мегиранд.

Мувофиқи мақсад будани бахисобири иктисодӣ дигар ҳели гурӯҳбандии андоххоро, ки аз шахсони ҳуқуқӣ ситонида мешаванд, тақозо менамояд (9а, 9б, 9в, 9г):

- андозу хирочҳое, ки ба хароҷоти истеҳсолот ва муомилот мансубанд;
- андозу хирочҳое, ки ба нархи фуруши маҳсулот (корҳо, хизматрасониҳо) дохил карда мешаванд;
- андозу хирочҳое, ки ба натиҷаҳои молиявӣ мансубанд (то андозбандии фонда);
- андозу хирочҳо аз фонда ва аз ҳисоби фондае, ки дар ихтиёри супоранда боқӣ мемонад.

Тарзҳои гуногуни тақсими (ҷудокунии) андохҳо ба гурӯҳҳо аз рӯи ягон ҳел аломатҳои имкон медиҳанд, ки муносибатҳои ҳуқуқии андоз ба таври муфассал муайян карда шуда, хусусияти ҳеле нозуки иктисодиёти ҷорӣ ва субъектҳои андозбандӣ ба назар гирифта шаванд, самарабахшии таҳлили андохҳо ва андозбандӣ баланд бардошта шуда, тамоюлҳои пайдошудани муносибатҳои иктисодӣ ва ҳуқуқии байни субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқии андоз муқаррар карда шаванд.

Дар амал вобаста ба мақсад усулҳои дигари ба гурӯҳҳо тақсим кардани андохҳо низ вучуд дошта метавонанд.

Дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо се андоз — андоз аз арзиши иловашуда, аксиз ва надоз аз фуруши алюминийи аввалӣ — ҳамчун андохҳои ғайримустақим муайян карда шудаанд.

2.3. ПРИНЦИПҲОИ МАНСУБ ДОНИСТАНИ АНДОЗҶО ВА ДИГАР ПАРДОХТҶОИ ХАТМӢ БА УМУМИДАВЛАТӢ ВА МАҲАЛЛӢ

Қайд кардан зарур аст, ки принсипи (маҳаки) ҷудо (тақсим) кардани намудҳои андоз ба андозҳои умумидавллатӣ ва маҳаллӣ на он мебошад, ки ба кадом бӯҷет даромадҳои дахлдори андоз ворид мешаванд. Тақсимкунӣ ва азнавтасқимкунӣи воридоти андоз — ин муносибатҳое мебошанд, ки бо меъёрҳои ҳукуки бӯҷетӣ (молиявӣ) танзим карда мешаванд.

Принсипҳои (маҳакҳои) асосии тақсимои қонунгузории намудҳои андозҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон *сарҷашмаи (манбаи) қонунгузориш муқаррар намудани андоз ва ҳудуде, ки дар он андоз ситонида мешавад*, мебошанд.

Андозҳои умумидавллатӣ бо тартиби қонунгузорӣ танҳо ба воситаи тағйиру иловаҳои Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мутубики ташаббуси қонунгузории Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намуда, тағйир дода ва бекор карда мешаванд. Худи ҳамин принсип нисбати дигар пардохтҳои хатмӣ (бӯчи давлатӣ ва ғумрукӣ, дигар пардохтҳои хатмӣ ба бӯҷет) низ амал мекунад.

Андозҳои умумидавллатии бо қонун муқарраргардида дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон амал мекунаанд (барои пардохт хатмӣ мебошанд). Ҳангоми муқаррар намудани андозҳо бояд ҳамаи унсурҳои андозбандӣ муайян карда шаванд.

Азнавтасқимкунӣи воридоти андозҳои алоҳидаи умумидавллатӣ (пурра ё қисман) ба фоидаи бӯҷетҳои маҳаллӣ, додани имтиёзҳои иловагӣ барои соли молиявии ҷорӣ аз рӯи ҳамаи намудҳои андозҳо ва дигар пардохтҳои хатмӣ ва тағйироти дигари андозбандӣ метавонанд тибқи қонунгузории дахлдори бӯҷетӣ, созишномаҳои сармоягузорӣ, консесссионӣ ва дигар созишномаҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин бо санадҳои ҳукуки байналмилалӣ муқаррар карда шаванд. Принсипи (маҳаки) асосӣ барои ин тасдиқи санадҳои меъёрии ҳукукии зикргардида аз тарафи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон хизмат мекунад.

Маҷлиси вакилони халқи шаҳрҳо (ноҳияҳо) бо санадҳои меъёрии ҳукукии худ андозҳои маҳаллии дар низоми андозҳо

муқаррар карда шударо, дарҷ менамоянд (моддаи 342 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон). Қарорҳои Маҷлиси вакилони халқи шаҳр (ноҳия) оид ба ҷорӣ намудани андозҳои маҳаллӣ бояд ба муқаррароти Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мутубикат намоянд ва дар нашрияҳои даврии дастраси омма дар ҳудуди дахлдор расман интишор карда шаванд.

Нисбати андозҳои маҳаллӣ муқаррароти танзимкунандаи Қисми умумии Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ карда мешаванд. Андозҳои маҳаллии муқаррарнамудан Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои пардохт дар тамоми ҳудуди шаҳр (ноҳия), ки онҳоро мавриди амал қарор додааст, хатмӣ мебошанд.

2.4. НАМУДҶОИ АНДОЗҶОИ УМУМИДАВЛАТӢ ВА МАҲАЛЛӢ ВА ДИГАР ПАРДОХТҶОИ ХАТМӢ

Низоми муосири андозҳо ва дигар пардохтҳои хатмиро Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин қонунҳо дар бораи бӯчи давлатӣ, Кодекси ғумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳо дар бораи дигар пардохтҳо ба бӯҷет муқаррар кардаанд.

Номгӯйи умумии андозҳои умумиҷумҳуриявӣ ва маҳаллиро моддаи 24 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян кардааст, унсурҳои асосии ҳар як андоз ва низоми андоз бошад дар Қисми махсуси Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудаанд. Андозҳои маҳаллӣ дар Фасли XIII Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудаанд ва аз ҷониби Маҷлиси вакилони халқи шаҳр (ноҳия) -и дахлдор мавриди амал қарор дода мешаванд.

Дар навбати худ, хирочҳо, пардохтҳо ва бӯҷҳои умумиҷумҳуриявӣ бо қисми 2 моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи дигар пардохтҳои хатмӣ ба бӯҷет» муқаррар карда мешаванд, меъёрҳои онҳоро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд. Меъёрҳо аз рӯи хирочҳо, пардохтҳо ва бӯҷҳои маҳаллӣ, ки дар қисми 3 моддаи 2 Қонуни зикргардида муқаррар шудаанд, аз ҷониби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии шаҳр (вилоят) муайян карда мешаванд.

Ба андозҳои умумидавллатӣ мансубанд (моддаи 24 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон):

- 1) андоз аз даромад;

2) андоз аз арзиши иловашуда;

3) аксизҳо;

4) андозҳо барои захираҳои табиӣ;

5) андозии иҷтимоӣ;

6) андоз аз фуруш (алюминийи аввалӣ).

Ба андозии маҳаллӣ андоз аз молу мулк мансуб аст.

Омори андоз: Аз рӯи натиҷаҳои иҷрои Бучаи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2015, ба қисми даромади бӯҷет дар маҷмӯъ 16,1 млрд. сомонӣ (33,2% аз ММД) ворид шуд, ки аз он 13,1 млрд. сомониро воридоти аз андозҳо ва дигар пардохтҳои хатмӣ (аз онҳо — 1,0 млрд. сомонӣ даромадҳо аз рӯи ба ном «воситаҳои маҳсус») ташкил доданд⁴³.

Мақомоти андоз воридоти 7,9 млрд. сомонӣ (49,5% аз воридоти умумӣ), мақомоти гумрук — 3,6 млрд. сомонӣ (22,4% аз воридоти умумӣ)-ро таъмин карданд. Дар сохтори манбаъҳои даромади андозии бӯҷет 4,9 млрд. сомонӣ аз ҳисоби андоз аз арзиши иловашуда (дохилӣ ва хориҷӣ), 1,4 млрд. сомонӣ — аз ҳисоби андозии иҷтимоӣ, 1,3 млрд. сомонӣ — аз ҳисоби андоз аз даромад, 326 млн. сомонӣ — аз ҳисоби аксизҳо (дохилӣ ва хориҷӣ), 207 млн. сомонӣ — аз ҳисоби андоз аз амволи ғайриманкул, 115 млн. сомонӣ — аз ҳисоби андоз аз фуруш ва андоз аз воситаҳои нақлиёт, 101 млн. сомонӣ — аз ҳисоби андоз аз фомда таъмин карда шудааст. Қисми боқимондаи воридоти андоз аз ҳисоби бӯҷҳои гумрукӣ (450 млн. сомонӣ) ва дигар пардохтҳои хатмӣ ба даст оварда шудааст.

Моддаи 25 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон номгӯйи 8 *низоми маҳсули андозбандиро* муайян кардааст.

Низомҳои маҳсули андозбандӣ чиро ифода менамоянд?

Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон тавозуни байни манфиатҳои оммавӣ ва хусусиро муқаррар карда, шароити муқобили барои амалӣ намудани намуҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ аҳамиятноки фаъолияти соҳибкориро ташкил намуда, дар қатори низомҳои умумии андоз, татбиқи низомҳои маҳсули андозбандиро пешбинӣ менамояд, ки шароитҳои ҳеле оддӣ молиявиро барои пардохти андозҳо аз ҷониби андозсупорандагон — ташкилотҳои хусусӣ ва соҳибкорони инфиродӣ, ки худмашгулиро таъмин менамоянд, фароҳам меорад.

⁴³ Макроэкономические, макрофискальные и монетарные показатели РТ в 2015 году // Финансы и бухгалтерский учет. 2016. Февраль, № 2 (113). С. 19–20.

Дар навбати якум низомҳои маҳсули андозбандӣ нисбати субъектони тижорати хурд ва истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ татбиқ карда мешаванд. Барои кам кардани хароҷоти мақомоти андоз ҳангоми амалӣ намудани назорати бизнеси бозӣ, низоми содакардашудаи андозбандӣ дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчунин барои субъектҳои бизнеси бозӣ муқаррар карда шудааст.

Низоми маҳсули андозбандиро метавон ҳамчун маҷмӯи меъёрҳои андоз (институтҳои ҳуқуқи андоз), ки тартиби маҳсули муайян кардани унсурҳои андозбандиро пешбинӣ менамояд, муқаррар намудани намуҳои маҳсули пардохтҳои хатмӣ бар ивази андозҳои мақбули ҳама (умум), инчунин озод кардан аз ӯҳдадорӣ пардохти андозҳои алоҳида, муайян кард.

Дар моддаи 25 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба низомҳои маҳсули андозбандӣ низомҳои маҳсус ва низомҳои содакардашудаи зерин мансуб доништа шудаанд:

— низоми андозбандии фаъолияти минтақаҳои озоди иқтисодӣ;

— низоми андозбандии субъектҳои бозори қоғазҳои қаматнок;

— низоми андозбандии шахсони воқеие, ки фаъолияти соҳибкориро дар асоси патент ё шахадатнома амалӣ менамоянд;

— низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкории хурд;

— низоми содакардашудаи андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ (андози ягонаи кишоварзӣ);

— низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ;

— низоми содакардашудаи андозбандии фаъолияти парандапарварӣ, моҳипарварӣ ва истеҳсоли ҳуруқи паранда ва чорво;

— низоми содакардашудаи андозбандии фаъолияти инноватсионӣ технологӣ.

Фасли XIV Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусиятҳои ҳуқуқии ҳар кадом низоми маҳсули андозро муайян кардааст, ки бо қоидаҳои андозбандии соҳибкорони инфиродӣ ва меъёрҳои тасдиқкардаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин меъёрҳои муқаррарнамудан мақомоти давлатии ҳокимияти маҳаллии шаҳр (ноҳия) илова карда шудаанд.

Дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба ғайр аз он, шартҳои аз ҷониби андозсупорандагон истифода бурдани низоми махсуси андозбандӣ, намунаҳои иҷозатдодашудаи фаъолияти соҳибкорӣ, андозаҳои ҳудудии даромад ва ғ., инчунин гузариш ба низоми дигари андозбандӣ муайян карда шудаанд.

Бо фарқи аз Тоҷикистон, дар Қазақистон 13 намунаи андозҳо ва 12 пардохтҳо ба бӯҷет муқаррар карда шудааст (м. 189 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазақистон). Ба номгуи андозҳо дохил карда мешаванд: андоз аз даромади корпоративӣ; андоз аз даромади инфиродӣ; андоз аз арзиши иловашуда; аксизҳо; андозҳои рентавӣ аз содирот; пардохтҳои махсус ва андозҳои истифодабарандагонии сарватҳои зеризаминӣ; андозҳои иҷтимоӣ; андоз аз воситаҳои нақлиёт; андозҳои замин; андоз аз молумулк; андоз аз бизнеси бозӣ; андозҳои сабтгардида; андозҳои ягонаи замин.

Ба ғайр аз он, Фасли 20 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазақистон низомиҳои махсуси андозбандии зеринро муайян мекунад:

- 1) низомиҳои махсуси андозбандӣ барои субъектҳои тижорати хурд, инҳоро дар бар мегирад:
 - низоми махсуси андозбандӣ дар асоси патент;
 - низоми махсуси андозбандӣ дар асоси эълумияи соддакардашуда;
 - низоми махсуси андоз бо истифода аз маблағи нигоҳдошташудаи сабтгардида;
 - 2) низомиҳои махсуси андозбандӣ барои истеҳсолкунандагонии маҳсулоти кишоварзӣ:
 - низоми махсуси андозбандӣ барои хоҷагиҳои деҳқонӣ ё фермерӣ;
 - низоми махсуси андозбандӣ барои истеҳсолкунандагонии маҳсулоти кишоварзӣ ва кооперативҳои кишоварзӣ.
- Танзими ҳуқуқи муқаррар намунаи, тағйир додан, бекор кардан, инчунин ҳисобкунӣ ва пардохти ҳамаи пардохтҳои ҳатмӣ ба бӯҷети давлатӣ (андозҳо, бӯҷо, хирочҳо ва пардохтҳо) дар доираи саноати ягонаи баҳамалоқаманди меъёрии ҳуқуқӣ (Кодекси андози Ҷумҳурии Қазақистон) ҳам барои андозсупорандагон ва ҳам барои мақомоти андоз муфид аст.
- Низоми андозҳо дар Ҷумҳурии Чехия андоз аз фоида (19%); андоз аз фоидаи шахсони воқеӣ, соҳибкорони инфиродӣ (15%); андоз аз музди меҳнат; андоз аз амволи ғайриманкул; андоз аз фуруши амволи ғайриманкул (4%); андозҳои роҳ; андоз аз мерос (0,5% – 40%);

андоз аз радио ва телевизион; андоз аз арзиши иловашуда (21%; 15%; 10%); аксизҳо.

Низоми андози дар мамлакати мо ташаккулуфта як қатор хусусиятҳо дорад:

1. Андозбандии шахсони ҳуқуқӣ ҳамчун самти афзалиятноки руёнишҳои андоз;
 2. Таносуби ҳеле баланди (дар муқоиса бо мамлакатҳои хориҷӣ) андозҳои ғайримустақим ва нисбатан ҳеле ками андозҳои мустақим;
 3. Низоми сершохаи мақомоти мақоми ваколатдори давлатӣ (Қумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон), ки дар соҳтори худ мақомоти андози ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ (аз ҷумла шаҳри Душанбе) ва шаҳрӣ (ноҳиявӣ), инчунин нозироти андози андозсупорандагонии калон, нозироти андози андозсупорандагонии миёна, аз ҷумла воҳидҳои онҳо дар маҳалҳо, воҳидҳои вилоятӣ ва шаҳрӣ (ноҳиявӣ) доир ба бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродиҳо дорад;
 4. Номгуи васеи низомиҳои махсуси андоз;
 5. Муқаррар кардани мӯҳозоти (санксияҳои) қатъӣ барои вайронкунии гуногуни қонунгузори андоз, аз ҷумла ҷораҳои ҷавобгарии андоз, маъмури ва ҷиноятӣ, ситониши ғайриқонунӣ қарзи эътирофшудаи андоз;
 6. Бақайдгирии ҳатмин ҳамаи субъектҳои хоҷагидор ҳамчун андозсупоранда бо ҳуқуқи қушодани суратҳисоби бонкӣ танҳо пас аз бақайдгирии дар мақомоти андоз;
 7. Имконияти аз ҷониби андозсупорандагон гирифтани баъхиргузори пардохтҳои андоз бо дархости онҳо, имконияти имзои созишнома дар бораи ба таъхир гузоштани пардохти қарзи эътирофшудаи андоз;
 8. Истифодаи ҳеле васеи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ барои аз ҷониби андозсупорандагон гирифтани машваратҳо оид ба андозбандӣ ва пешниҳоди эълумияҳои электронӣ, барои мубодилаи иттилооти андоз ва ташкили манбаи электронии маълумотҳо дар бораи андозсупорандагон.
- Соҳтан ва фаъолияткунии низоми андози ҳар мамлакат аз ҳолати иқтисодиёт ва вазъи иҷтимоӣ сиёсӣ дар мамлакат дар давраи вақти мушаххас вобаста аст. Консепсияҳои андозбандии

захираҳо, амвол; андозбандии натиҷаҳои ниҳони арзишӣ, даромад; андозбандии афзалиятҳои аҳдҳои хариду фурӯш; андозбандии рентавӣ ва диг. маълуманд⁴⁴.

2.5. АҲАМИЯТИ НАМУДҲОИ МУШАХХАСИ АНДОЗҲО ВА ДИГАР ПАРДОҲТҲОИ ҲАТМӢ ДАР ТАШАККУЛИ ДАРОМАДҲОИ БУҶЕТИ ДАВЛАТӢ

Аҳамияти андозҳои мушаххас ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ (низомиҳои махсус ва имтиёзҳои андоз) дар ташаккули даромадҳои буҷети давлатии ҳама гуна мамлакат аз модели интихобкардаи низоми андоз вобаста аст: либералӣ (англосаксонӣ) ё самтӣ иҷтимоӣ (евроконтиненталӣ).

Дар мамлакатҳои бо модели либералии низоми андоз, чун қоида, дар ташаккули даромадҳои буҷети давлатӣ нақши назаррасро андозҳои мустақим доранд, даромадҳо аз андозҳои ғайримустақим бошад нозизанд. Масалан, дар ИМА андоз аз даромади аҳоли 44% даромадҳои буҷетро ташкил медиҳад, зимнан пардохтҳо аз аҳоли аз андозҳои корхонаҳо зиёдтаранд.

Дар мамлакатҳои бо низоми андозӣ самтӣ иҷтимоӣ, ҳаққи иҷтимоӣ ва андозҳои ғайримустақим дар бӯча нақши назаррас доранд. Воридоти андозҳои мустақим нисбат ба воридоти андозҳои ғайримустақим як қадар камтар мебошад. Масалан, дар Германия ҳиссаи воридот аз сугуртаи иҷтимоӣ 45% даромади буҷет, аз андозҳои ғайримустақим — 22%, аз андозҳои мустақим — 17% —ро ташкил медиҳад. Нишондиҳандаҳои кишварҳои дигар, ки ба ин модел нигаронида шудаанд, якхелаанд — Нидерландия, Фаронса, Австрия ва Белгия⁴⁵.

Дар низоми омехтаи андозӣ Тоҷикистон ҳиссаи баландро дар даромади буҷети давлатӣ андоз аз арзиши иловашуда, андозҳои иҷтимоӣ, андоз аз даромад доранд. Воридоти умумии андозҳои буҷети давлатӣ 12,7 млрд. сомонӣ ё 23,4% аз ММД (2016)-ро ташкил доданд. Зимнан, ҳиссаи андозҳои дохилӣ дар воридоти умумии андоз 66,2% ё 8,4 млрд. сомони (2016) ташкил додааст.

⁴⁴ Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. С. 35.

⁴⁵ Барулин С. В., Макрушин А. В., Тимошенко В. А. Налоговая политика России: Монография. Саратов: Изд. «Сателлит», 2004. С. 75.

Дар даромадҳои буҷети давлатӣ, ки Кумитаи андоз таъмин мекунад, ҳиссаи андозҳои иҷтимоӣ 12%, андоз аз арзиши иловашуда — 42%, андоз аз даромад — 14%, —ро ташкил дод. Дар маҷмӯъ, ин андозҳо беш аз 65% даромадҳои, ки мақомоти андоз ҷамъоварӣ менамоянд, таъмин мекунанд.

Дар шароити бозор, давлат метавонад барои дастгирии соҳаҳои алоҳидаи иқтисодиёт (тиҷорати хурд, истеҳсолоти кишоварзӣ ва ғайра) механизмҳои муайян, аз он ҷумла андозҳои (имтиёзҳои андоз, низомиҳои соддакардашуда) татбиқ кунад. Воридот аз субъектҳои соҳибкории хурд, ки ҳиссаи онҳо дар шумораи умумии андозсупорандагони бақайдгирифташуда зиёда аз 25% мебошад, 6,0%-ро аз даромади умумии андоз ташкил дод, андозҳои ягона аз истеҳсолкунандагони кишоварзӣ бошад, ки шумораи онҳо амалан аз 150 ҳазор адад зиёд аст, ҳамагӣ 1,1% —ро ташкил дод.

Вобаста ба омилҳои манфии беруна (коҳиши воридоти маблағ ба Тоҷикистон аз муҳочирони меҳнатӣ ва коҳиши дахлҳои воридоти молҳо, кам гаштани талаботи харидорон ва поён фаромадани қурби асъори миллӣ), инчунин дигар омилҳои объективӣ (қорӣ намудани пешрафти илмӣ-техникӣ дар соҳаи алоқа), коҳиши ёфтани ҳиссаи андоз аз арзиши иловашуда дар даромадҳои буҷет мушоҳида мешавад.

Дар даромадҳои буҷет, ки мақомоти андоз ҷамъоварӣ менамоянд, ҳиссаи ночизро андозҳо аз захираҳои табиӣ доранд (5,6%), гарчанде ки дар сектори истихроҷи маъдани инқисодиёт ҳаҷми зиёди сармояҳои хориҷӣ ҷалб карда шудаанд. Ҳиссаи аксизҳо (1,9%), андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард (3,8%), андоз аз фурӯши наҳи пахта ва алюминийи аввалия (0,2%), бӯчи давлатӣ (1,2%), андозҳои маҳаллӣ аз воситаҳои нақлиёт (1,8%) ва андозҳои маҳаллӣ аз амволи ғайриманкул (3,1%) он қадар зиёд нестанд.

Ҳиссаи дигар пардохтҳои ғайриандозӣ дар буҷети ҷумҳуриявӣ, ки аз ҷониби мақомоти андоз ҷамъоварӣ мешаванд, 6,7% ва дар буҷети маҳаллӣ 1,2% фоидаҳои ташкил дод. Ба дараҷаи муайян афзудани ҳиссаи дигар пардохтҳои ҳатмӣ дар буҷети ҷумҳурий бо ташкили назорати қатъии андоз алоқаманд аст.

Бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи буҷети давлатӣ барои соли 2022 ба даромади буҷети ҷумҳуриявӣ 100% воридот аз андоз аз фурӯши алюминийи аввалия, бӯчиҳои гумрукӣ, бонуси

обунавӣ, дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети ҷумҳуриявӣ, инчунин дигар даромадҳо аз андозсупорандагонӣ калони (бузургии Тоҷикистон нигоҳ дошта мешаванд. Дар як вақт, қисми андозҳои умумидавлатӣ пурра ба бучетҳои маҳаллӣ гузаронида мешаванд, ба истисноӣ баъзе андозҳои минтақаҳои алоҳида — донорҳои андоз.

Масалан, аз рӯи андоз аз арзиши иловашуда ва андоз аз фоида ҳамаи воридот дар бучетҳои маҳаллӣ нигоҳ дошта мешаванд, ба истисноӣ шаҳрҳои Душанбе ва Роғун. Ба бучети ҷумҳуриявӣ қисми воридоти андоз аз даромад, ки дар вилояти Суғд, шаҳрҳои Душанбе, Ваҳдат, Роғун ва ноҳияи Рӯдакӣ ҷамъ оварда шудаанд, гузаронида мешаванд. Қисми воридот аз рӯи андоз аз истифодабарандагонӣ роҳҳои автомобилгард, ки дар шаҳрҳои Ҳисор ва Турсунзода ҷамъ оварда шудаанд, ба бучети ҷумҳуриявӣ гузаронида мешаванд.

Воридот аз аксизҳо, низомҳои маҳсус ва имтиёзҳои андоз, илова ба андозҳои номбаршуда ва маҳаллӣ, ба даромади бучетҳои маҳаллӣ дохил карда мешаванд.

Барои пӯшонидани касри бучетҳои минтақаҳои алоҳидаи мамлакат, дар қонун дар бораи Бучети давлатӣ мусоидати молиявӣ (субвенсия) ва кумаки молиявӣ беподш (дотатсия) аз бучети ҷумҳуриявӣ пешбинӣ шудааст. Масалан, барои пардохти музди меҳнати муассисаҳои давлатӣ дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилояти Хатлон ва 8 шаҳрҳои (ноҳияҳои) тобеи ҷумҳурии субвенсияҳо ба маблағи зиёда аз 885 млн. сомонӣ пешбинӣ шудааст. Барои пардохти дигар хароҷоти ҷорӣ ноҳияи Сангвор ва ноҳияи Тоҷикобод, дотатсияҳо аз бучети ҷумҳуриявӣ ба андозаи 3,9 млн. сомонӣ пешбинӣ шудааст.

Чунин сиёсати бучетӣ на танҳо аз устувории нокифои бучети давлатӣ, балки аз вобастагии ҷиддии аксар бучетҳои шаҳрҳои (ноҳияҳо) аз дотатсияҳо, субвенсияҳо ва дигар маблағ ҷудокуниҳо аз андозҳои умумидавлатӣ шаҳодат медиҳад.

Дар таркиби даромадҳои бучети давлатии Қазокистон ҳиссаи воридоти андоз ва ғайриандозӣ 80–90%-и ҳамаи воридотро ташкил медиҳад. Дар робита ба маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ, ҳаҷми воридоти андоз ва ғайриандозӣ қариб 25%-ро ташкил медиҳад. Зимнан, афзоиши харсолаи воридоти андоз ба ҳисоби миёна 12–13%-ро ташкил медиҳад. Бучети давлатӣ ба дараҷаи бештар аз воридоти корхонаҳои сектори нафти иқтисодиёт вобаста аст.

Ҳангоми ташаккули бучетҳои маҳаллӣ манбаи асосии даромади бучети шаҳр андоз аз даромад ва андозҳои иҷтимоӣ (65,4%), даромад аз фуруш ва иҷораи китъаҳои замин (14,3%), андоз аз моликият (7,1%) мебошанд. Дар маҷмӯъ, воридоти маъмур 86,8% аз ҳаҷми умумии даромадҳоро ташкил медиҳанд.

2.6. АНДОЗҲОИ МУСТАҚИМ ВА ҒАЙРИМУСТАҚИМ

Дар тавсифи низомии андозҳои ҳама гуна мамлакат, диққати маҳсус ба таснифи андозҳои мустақим ва ғайримустақим, ки модели интиҳобкардаи андозбандӣ ва аҳамияти ягон гурӯҳи андозҳоро тавсиф мекунанд, дода мешавад.

Андоз мустақим ҳисобида мешавад, агар манбаъ бевосита дар андозсупоранда ташкил карда шавад.

Андозҳои мустақим аз даромадҳо ё амволи андозсупорандагон дар ҷараёни аз қойиби онҳо ба даст овардани (ҷамъ кардани) неъматӣ моддӣ ситонидида мешаванд. Маблағи ин андозҳо ҳангоми баҳисобгирии дахлдор аниқ маълум аст.

Андози мустақим:

— аз даромади воқеӣ (аз даромади ҳақақатан гирифташуда) мутобикӣ қобилияти пардохтпазирии воқеии андозсупоранда (андози аз фоида, андоз аз даромад, андоз аз дивидендҳо ва диг.);

— аз даромади дарназардошташаванда, ки метавонад аз ин ё он объекти андозбандӣ ба даст оварда шавад (андози амвол, андозии нақлиёт, андозии замин ва диг.) пардохта мешавад.

Дар моддаи 2 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми андозии ғайримустақим оварда шудааст, ки мутобикӣ он андозии ғайримустақим — андозе (андоз аз арзиши иловашуда, андозии аксиз ва андоз аз фуруши алюминийи аввалия) мебошад, ки андозсупоранда маблағи онро барои пардохт ба бучет бо зам намудани ин андоз ба нархи фуруши мол (кор ва хизматрасонӣ) аз истеъмолкунанда мегирад ва ё ҳуқуқи гирифтаниро дорад.

Уҳдадорӣ оид ба супоридани андозии ғайримустақим ба бучет ба зиммаи молрасон, иҷрокунандаи кор ва (ё) шахсе, ки хизматрасонида, мувофиқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон андозсупоранда номида мешавад, гузошта мешавад. Андозҳои ғайримустақим бо роҳи дохил кардани онҳо ба нархи мол ҳамчун

иловапулии махсус (аксизҳо, андоз аз арзиши иловашуда, андоз аз фуруш ва диг.) ситонида мешаванд.

Хусусияти асосии андозҳои ғайримустақим дар он аст, ки чун қоида, пардохти онҳо ба зиммаи истеъмолкунандаи охирин гузошта мешавад. Хусусияти дигар он аст, ки ин андозҳо хуб ҷамъоваришавандаанд, зеро онҳо ба таркиби нарх дохил карда шудаанд ва аз онҳо саркашӣ кардан душвор аст. Маҳз бинобар ҳамин ҳам ҳиссаи андозҳои ғайримустақим дар даромадҳои умумии бучет хеле калон аст.

Аммо, андозҳои ғайримустақимро на ҳамеша метавон ба зиммаи истеъмолкунанда гузошт. Масалан, болоравии нархҳо аз чорӣ намулдани андоз аз арзиши иловашуда ва (ё) андоз аз фуруш, чун қоида, ба кам шудани талабот ва кам шудани ҳаҷми фуруш оварда мерасонад. Барои фуруши маҳсулот, фурушанда маҷбур аст, ки нархро коҳиш дода, бо ин қисман аз фоидаи худ андози ғайримустақимро супорад.

Андозҳои баланди ғайримустақим, ҳамчун омилҳои нархгузорӣ, талаботи қобилияти пардохтназириро кам мекунад ва аз ин рӯ ҳаҷми истеҳсолот, фуруш ва истеъмоли молҳо ва хизматрасониҳоро коҳиш медиҳанд, ки боиси кам гаштани воридоти андоз мегардад. Бинобар ин, андозҳои баланди ғайримустақим ҳамчунин ба вазъии молиявии корхонаҳои истеҳсолкунанда (фурушандагон) ба таври назаррас таъсир расонида, онҳоро маҷбур мекунад, ки пурра ё қисман ба соҳаи иқтисоди «пинҳонӣ» гузаранд, ки аз он давлат умуман ягон хел андоз гирифта наметавонад⁴⁶.

Дар баробари он, андозбандии ғайримустақим дар қатори камбудихо барои мамлакатҳои тараққиқардаи стода афзалиятҳои худро дорад, ки И. И. Янжул муайян кардааст:

«1) ҳангоми интиҳоби бомуваффақияти объектҳои андозбандӣ, андозҳои ғайримустақим ба осонӣ ва ба таври муносиб чунин даромадҳои калон меоранд, ки бо ёрии андозҳои мустақим ҷамъоварӣ намудан каму беш душвор аст;

2) андозҳои ғайримустақим бо ҳиссаҳои кам, ночиз ситонида мешаванд ва аз ин рӯ барои пардохткунандагон нисбат ба андозҳои мустақим, ки дар онҳо фавран пардохти маблағи каму

⁴⁶ Барулин С. В., Макрушин А. В., Тимошенко В. А. Налоговая политика России: монография. Саратов: Изд-во «Сателлит», 2004. С. 85.

беш назаррас талаб карда мешавад, камтар эҳсосшаванда мебошанд;

3) пардохти андозҳои ғайримустақим (агар танҳо онҳо ба чизҳои зарурӣ рост наоянд) танҳо дар он лаҳзаҳои анҷом дода мешавад, ки пардохткунанда пул дошта бошад, зеро ба ин ҳудуд ҳолати ба даст овардани чизҳои зарурии аҳамияти дуюмдараҷа, ки бо он ситонидани андоз ҳамроҳ мешавад, ишора менамояд. Ҳангоми андозҳои мустақим бошад талаби пардохтро маҳз дар ҳамаи лаҳзае метавонанд, ки пардохткунанда дар ҳолати вазнинии пулӣ қарор дорад, ки аз ин эҳтимолияти бақияпулӣ ба вучуд меояд, ки ҳангоми андозбандии ғайримустақим номулккин аст;

4) ҳар қадаре ки низоми андозҳои мустақим дақиқ ташкил карда шуда бошад ҳам, баъзе намулҳои даромадҳо бо вучуди ин бо ин ё он сабаб аз андозбандӣ пинҳон мемонанд. Андозҳои ғайримустақим бошанд воситаи ҷалб намудан ба иҷрои душвориҳои хирочӣ ва ин намуду қисмҳои даромадҳои аз андозҳои мустақим пинҳонмонда мебошанд;

5) ситонидани андозҳои ғайримустақим нисбат ба андозҳои мустақим бо осонии бештар анҷом дода мешавад, зеро он ё дар сарҳади гумрукӣ ҳангоми интиқоли мол ё дар нуқтаҳои истеҳсоли маҳсулоти андозбандишуда, яъне аз истеҳсолкунандагони молҳо, ки шумораи онҳо дар муқоиса бо оммаи умумии аҳоли хеле ночиз аст, амалӣ карда мешавад⁴⁷.

Дар низоми рушдифтаи стодаи андозҳои омехтаи Тоҷикистон, ҳиссаи аниқи баланди андозҳои ғайримустақим нисбат ба андозҳои мустақим дар даромадҳои умумии бучет ё баръакс нест. Бинобар ин, интиҳоби манбаъҳои афзалиятноки андозӣ даромадҳои бучет (андозҳои мустақим ё ғайримустақим), таноқуби муносиби байни ин намулҳои андоз бояд бо дарназардошти ҳамаи омилҳои зикргардида ва сиёсати интиҳобкардаи иқтисодӣ амалӣ карда шавад.

ТЕСТҲОИ САНЧИШӢ ОИД БА БОБИ 2

1. Низоми андозҳо дар Тоҷикистон аз инҳо иборат аст:

а) 6 андозҳои умумидавллатӣ ва 1 маҳаллӣ;

⁴⁷ Гусева И. П. История становления и развития правовых основ косвенного налогообложения // Адвокат. 2004. № 5. С. 84–85.

- b) 13 андозҳои умумидавлатӣ ва 4 маҳаллӣ;
- c) 5 андозҳои умумидавлатӣ ва 5 маҳаллӣ;
- d) 10 андозҳои умумидавлатӣ ва 2 маҳаллӣ;
- e) 14 андозҳои умумидавлатӣ ва 4 маҳаллӣ.

2. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст:

- a) 3 низоми махсуси андозбандӣ;
- b) 8 низоми махсуси андозбандӣ;
- c) 5 низоми махсуси андозбандӣ;
- d) 2 низоми махсуси андозбандӣ;
- e) 1 низоми махсуси андозбандӣ.

3. Маблағҳо аз андозҳои умумидавлатӣ байни инҳо тақсим карда мешаванд:

- a) бучети ҷумҳуриявӣ ва бучетҳои маҳаллӣ мутобиқи қонунгузории бучетӣ;
- b) бучети ҷумҳуриявӣ ва қорхонаҳои давлатӣ;
- c) бучети ҷумҳуриявӣ ва фонди стабилизатсионӣ;
- d) кредиторони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бучети ҷумҳуриявӣ мутобиқи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ;
- e) мақомоти давлатӣ мутобиқи қонунгузории бучетӣ.

4. Андозҳои маҳаллӣ барои пардохт дар ин ҳудуд ҳатмӣ мебошанд:

- a) шаҳр (ноҳия) -и даҳлдор;
- b) минтақаҳои озоди иқтисодӣ;
- c) ноҳияҳои наздисарҳадӣ;
- d) танҳо шаҳрҳо;
- e) ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ.

5. Низоми андозҳо мебошад:

- a) унсурӣ низоми андоз;
- b) маҷмӯи шартҳои муҳими андозбандии дар давлат муқарраршуда;
- c) ҷорӣ сиёсати давлатӣ;
- d) ҳама вариантҳои дурустанд;
- e) ҳама вариантҳои хато мебошанд.

6. Модели самти иҷтимоии иқтисодӣ бо ин тавсиф карда мешавад:

- a) дараҷаи калони танзими давлатӣ;
- b) сектори ҳеле калони давлатӣ;
- c) даҳолати ночизи давлат ба равандҳои хоҷагӣ;
- d) маблағгузории ҳеле калон аз бучети барномаҳои иҷтимоӣ;
- e) дараҷаи баланди батартибандозии бозор на танҳо дар сатҳи макро, балки дар сатҳи микро низ.

7. Кадоме аз моделҳои номбаршуда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода мешавад?

- a) модели самти иҷтимоӣ;
- b) модели либералӣ;
- c) модели Америкаи Лотинӣ;
- d) модели омехта;
- e) ҳамаи моделҳои номбаршуда.

8. Аз рӯи тарзҳои ситонидан андозҳо ба инҳо тақсиф (тақсим) карда мешаванд:

- a) мустақим ва ғайримустақим;
- b) умумӣ ва мақсаднок;
- c) сабтгардида ва танзимкунанда;
- d) яқдафъаина ва даврӣ;
- e) умумидавлатӣ ва маҳаллӣ.

9. Андозҳои мустақим — ин:

- a) андозҳои мебошанд, ки давлат бевосита аз даромадҳои амволи андозсупоранда меситонад;
- b) андозҳои мебошанд, ки дар намуни иловапулӣ ба нархи фуруши мол, қор ва хизматрасонӣ ситонида мешаванд;
- c) андозҳои мебошанд, ки аз фуруши молҳои аз ғайрирезидентҳои ситонида мешаванд;
- d) андозҳои мебошанд, ки барои субъектҳои соҳибқарори ҳурд ва миёна муқаррар карда шудаанд;
- e) пардохтҳои бучет мебошанд, ки бо санадҳои дигари қонунгузорӣ муқаррар карда шудаанд.

10. Андозҳои даромади пулиро молумулкиро дар навбати худ ба инҳо тақсим кардан мумкин аст:

- a) андозҳои шахсӣ ва воқеӣ;
- b) молумулкӣ ва воқеӣ;
- c) шахсӣ ва ғайри молумулкӣ;

- d) воқеи ва молумулк;
- e) ғайримустақим ва мустақим.

11. Андозҳои шахсӣ:

- a) аз даромади воқеан (ҳақиқатан) гирифтаи андозсупоранда пардохта мешаванд;
- b) на аз даромади воқеи андозсупоранда, балки аз даромади миёнаи тахминӣ (эҳтимолий), ки дар шароити мазкур иқтисодӣ аз ин ё он предмети андозбандӣ гирифта мешавад, ситонида мешавад;
- c) аз ҷониби шахсони воқеӣ, ки ба ғаёлияти соҳибкорӣ машғул нестанд, сарфи назар аз манбаи даромад пардохт карда мешаванд;
- d) маблағҳое, ки аз грантҳои гуногун гирифта мешаванд;
- e) маблағҳои пардохтшаванда новобаста аз даромад.

12. Андозҳои ғайримустақим аз рӯи объектҳои ситонидан ба инҳо тақсим мешаванд:

- a) ғайримустақими инфиродӣ ва ғайримустақими унитарӣ;
- b) шахсӣ ва воқеӣ;
- c) ғайримустақими дастачамгона ва хаттӣ;
- d) инфиродии нақшавӣ;
- e) ҳама вариантҳои дурустанд.

13. Андозҳои маҳаллии муқаррарнамудан Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонанд бо ин мавридҳои амал қарор дода шаванд, тағйир дода шаванд ё бекор карда шаванд:

- a) санадҳои Маҷлиси маҳаллии вакилони халқ мутобиқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- b) Парламенти мамлакат;
- c) Кумитаи андоз;
- d) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- e) бо роҳи гузаронидани раъйпурсӣ.

14. Уҳдадорӣ пардохт намудани андозҳое, ки Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар накардааст:

- a) танҳо дар ҳолатҳои истисноӣ, ки бевосита бо қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд, иҷозат дода мешавад;

- b) иҷозат дода намешавад;
- c) иҷозат дода мешавад, дар вақте ки ин барои эҳтиёҷоти давлатӣ зарур бошад;
- d) иҷозат дода мешавад, агар онҳо мустақиман дар санади ҳуқуқии байналмилалӣ пешбинӣ шуда бошанд;
- e) бо қарори Кумитаи андоз иҷозат дода мешавад, агар ин андозҳои маҳаллӣ бошанд.

15. Аз рӯи субъекти андозбандӣ, андозҳо ҷунин намудҳои шуда метавонанд:

- a) андоз аз шахсони воқеӣ;
- b) андоз аз шахсони ҳуқуқӣ;
- c) андозҳои омехта (шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ пардохт мекунанд);
- d) ҳамаи вариантҳои дурустанд;
- e) вариантҳои номбаршуда, ба истисноӣ «С», нодуруст мешавад.

16. Ҳангоми таснифи андозҳо аз рӯи объектҳои андозбандӣ гурӯҳҳои зеринро қайд менамоем:

- a) андоз аз молу мулк;
- b) андозҳои захираҳо (аз ҷумла андозии замин);
- c) андозҳо аз даромад;
- d) андозҳо аз амалҳо (санадҳои ҳоҷатӣ, амалиёти молиявӣ, муомилоти фуруш);
- e) ҳама ҷавобҳои дурустанд.

17. Андозҳои умумидавлатии бо қонун муқарраршуда амал мекунанд (барои пардохт ҳатминанд):

- a) берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- b) дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- c) танҳо дар ш. Душанбе ва вилоятҳо;
- d) дар ҳудуди тамоми мамлакат, ба истисноӣ минтақаҳои наздисарҳадӣ;
- e) ҳамаи ҷавобҳои нодурустанд.

18. Ба андозҳои умумидавлатӣ мансуб нестанд:

- a) андоз аз даромад;
- b) андозии иҷтимоӣ;

- с) андоз аз арзиши иловашуда;
- д) аксизҳо;
- е) аз молу мулк.

19. Ба низоми махсуси андозбандӣ мансуб нест:

- а) низоми андозбандии шахсони воқеие, ки фатъолияти соҳибкории дар асоси патент ё шаҳодатнома амалӣ менамоянд;
- б) низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкории хурд;
- с) низоми содакардашудаи андозбандӣ барои корхонаҳои истеҳсоли;
- д) низоми содакардашудаи андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ;
- е) низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ.

20. Андозе, ки дар намуди иловапулӣ ба нархи молҳои воридотӣ ва (ё) таҳвилшуда, корҳои иҷрошуда ва (ё) хизматрасонии истеъмолкунанда ҳангоми харидани молҳо, корҳои иҷрошуда ва (ё) хизматрасонии анҷомдодашуда бо нархи ба маблағи ҳамин андоз замшуда пардохт мешавад — ин:

- а) андози ғайримустақим мебошад;
- б) андози мустақим мебошад;
- с) андози омехта мебошад;
- д) андоз аз даромад мебошад;
- е) андози иҷтимоӣ мебошад.

21. Хусусияти асосии андозҳои ғайримустақим дар он аст, ки вазинии онҳо (пардохти воқеии онҳо) ба зиммаи ин гузошта мешавад:

- а) ба зиммаи истеъмолкунандаи охирин;
- б) ба зиммаи фурӯшандаи молҳо;
- с) ба зиммаи фурӯшанда ва харидор;
- д) ба зиммаи шахси ҳуқуқие, ки бо истеҳсоли молҳо машғул аст;
- е) ба зиммаи субъектҳои хоҷагидорӣ хориҷӣ.

«Яке аз муҳимтарин афзалиятҳои ҳалқи озод аз ҳуқуқи ба зиммаи худ гирифтани чунин уҳдадорихо, ки вай ба рои эҳтиёҷоти давлат зарур мешуморад, иборат аст; дар ин ҳолат қонунҳои бегаразона ҳар як шахравандро уҳдадор менамоянд, ки ба қадри қуввашон ба нигоҳ доштани ҷомеа ҳамаҷун ягонаи қомил мусоидат намоянд. Агар ки дар ин муносибат сӯиштифода ҷой дошта бошанд, пас аз ин мебарояд ки қонун чораҳои қофиро ба рои пешгирӣ намудани чунинҳо пешбинӣ накардааст...»

Пол Анри Дитрих Голбах (1723–1789),
файласуфи франсавӣ

БОБИ 3. ҚОИДАҲОИ УМУМИИ ИҶРОИ УҲДАДОРИҲО ОИД БА ПАРДОХТИ АНДОЗҲО

3.1. СОҲТОРИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗ

УНСУРҲОИ АНДОЗБАНДӢ. Яке аз принципҳои асосии классикии андозбандӣ муайянии аниқии таркиби ҳуқуқи андоз (муқаррар ва муайян кардани унсурҳои андозбандӣ) мебошад.

Вобаста ба ин, тасвири ҳар як андоз бояд маҷмӯи мукаммали иттилоотро дар бар гирад, ки имкон диҳанд махсус қайд карда шаванд⁴⁶:

- шахси уҳдадор, андозаи уҳдадорӣ андоз ва тартиби иҷрои он;
- ҳудуди талабҳои давлат нисбати амвол ва даромадҳои андозсупоранда.

Норавшанӣ, думанӣ ё нопурагии қонунгузории андоз менамояд ба саркашии андозсупорандагон аз пардохти андоз ё ба сӯиштифода аз тарафи мақомоти назораткунанда, ки муқаррароти қонунро васеъ шарҳ медиҳанд, оварда расонад.

Моддан 45 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст: «Супоридани андоз ва пардохтҳо, ки қонун муайян

⁴⁶ Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер, 2015. С. 79.

кардааст, хатмист». Ҳамин тавр, ҳама андозҳо ва дигар пардохтҳои хатмини дар Тоҷикистон ситонидашаванда бо мақсади таъмини пулра аз тарафи уҳдадорони пардохткунандагонӣ онҳо бояд дар санадҳои қонунгузорӣ муфассал ва ҷузъиётан тасвир карда шаванд.

Танҳо бо қонунгузорӣ муқаррар намудани маълумоти пулра дар бораи андоз, ворид намудани тамоми маълумоти зарурӣ дар бораи он барои ҳар як андозсупоранда ва намоёндаи мақомоти назораткунанда имкон медиҳад ҳамаи шартҳои ҳисоб ва пардохт намудани андозҳо яқхела фаҳманд, ки дар ниҳоятӣ қор боиси бечу-ну чаро ба вучуд омадани уҳдадорӣ андоз барои андозсупоранда мегардад ва амалҳои заруриро оид ба азнавтасқимкунии даромад ба ғойдаи ҳазинаи давлат таъмин менамояд.

Он унсурҳои тасвири андоз, ки бидуни онҳо уҳдадорӣ ан-доз ва тартиби иҷрои онро наметавон аниқ ва муайян ҳисобид, унсурҳои андозбандӣ номида мешаванд. Мувофиқи моддаи 3 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳангоми муқаррар наму-да-ни андозҳо бояд ҳамаи унсурҳои андозбандӣ муайян карда шаванд.

Ба унсурҳои андозбандӣ мансубанд (қисми 2 моддаи 26 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон):

- объектҳои андозбандӣ;
- манбаи андоз;
- меъёри андоз;
- давраи андоз;
- тартиби ҳисоб кардани андоз;
- тартиби пешниҳод кардани ҳисоботи андоз;
- тартиби пардохти андоз.

Ба унсурҳои ихтиёрии (иловагии) андозбандӣ дигар унсурҳои мансубанд, ки набудани онҳо ба дараҷаи аниқии қонунгузории андоз таъсир намерасонад. Аммо, мавҷудияти онҳо кафолати пулра ва саривақт пардохт намудани андозҳоро аз ҷониби андоz-супорандагон меафзояд.

Ба ҷунин унсурҳои ихтиёрии андозбандӣ, ҷун қоида, имтиёз-ҳои андоз ва шароити татбиқи онҳо, ҳамчунин инҳо мансубанд⁴⁹.

- тартиби ситонидан ва баргардонидани маблағҳои нодуруст ситонидашудаи андоз;
- ҷавобгарӣ барои вайронкунии андоз.

⁴⁹ Ҳамон ҷо. С. 80.

Ҳангоми муқаррар кардани дигар пардохтҳои хатмӣ (хирочҳо, бочҳо ва пардохтҳо) пардохткунандагонӣ онҳо ва унсурҳои андозбандӣ нисбати пардохтҳои мушаххас муайян карда мешаванд. Ҳангоми муқаррар кардани низомиҳои махсуси андоz унсурҳои андозбандӣ бо тартиби махсусе, ки ғаслҳои дахлдори Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбини кардаанд, муайян карда мешаванд.

Унсурҳои номбаршуда бояд ба таври қонунӣ муқаррар ва нисбати ҳар як андоzi мушаххас муайян карда шаванд⁵⁰.

Муқаррар кардани унсури андозбандӣ нисбати андоzi му-шаххас — ин маънои қабули (тасдиқ кардан, қонунгардонии) чизеро ба сифати яке аз асосҳои пайдоиши уҳдадорӣ андоz аз рӯи андоzi мазкур ё тарзи иҷрои онро дорад.

Муайян кардани унсури андозбандӣ нисбати андоzi мушах-хас — ин маънои тасвири тарафи воқеии унсури андоzi мазкур, ҷудо кардани он аз дигар падидаҳои шабех (предметҳо, ҳолатҳо) дар асоси ягон ҳел аломатҳо ё маълумотҳоро дорад.

Бояд дар назар дошт, ки ҳангоми муқаррар (тасвир) наму-да-ни унсурҳои андозбандӣ маънои истилоҳе, ки меъёран барои як соҳаи ҳуқуқ муқаррар карда шудааст, бидуни (бе) асосҳои қойӣ дар дигар соҳаҳо истифода бурдан мумкин нест.

Мутобиқи моддаи 1 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон, мафҳумҳо ва истилоҳоти қонунгузории граждани, оилавӣ ва соҳаҳои дигари қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар Кодекси мазкур истифода шудаанд, бо ҳамон маъное татбиқ ме-гарданд, ки дар ҳамин соҳаҳои қонунгузорӣ истифода мешаванд, агар дар Кодекси мазкур тартиби дигаре пешбини нашуда бошад.

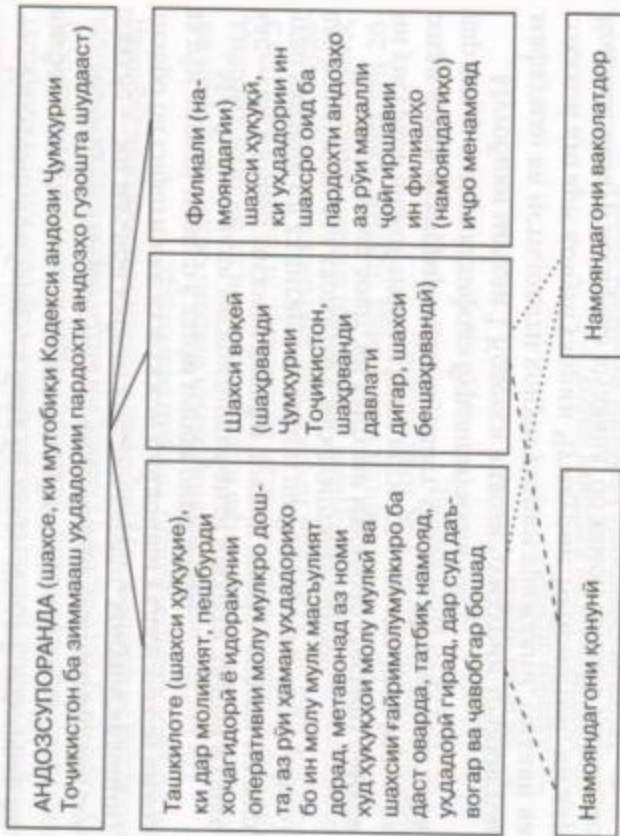
Дар баробари ин, дақиқият ва содда будани тавсифи унсурҳои андозбандӣ (таркиби ҳуқуқи андоzҳо) барои таҳиягарон, қонунгузорон, мақомоти танзимкунанда ва андоzсупорандагон фаҳмидани муқаррароти қонунгузории андоzро осон намуда, шу-мораи бахшҳои онд ба андозбандӣ қоҳиш медиҳад ва инчунин ба пардохт ва ситонидани андоzҳои муқарраршуда мусоидат мекард.

АНДОZСУПОРАНДА (СУПОРАНДАИ АНДОZ, СУБЪЕКТИ АНДОZБАНДИ) (қисми 10 моддаи 14 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон) — ин шахси воқеӣ, соҳибқори инфиродӣ, шахси

⁵⁰ Налоговое право: Учебник для вузов / Под ред. С. Г. Пепеляева: М.: Альпина Паблишер. 2015. С. 81.

хукукӣ, филиал ва намояндагиҳои онҳо мебошад, ки фаъолияти иқтисодиро новобаста аз шакли ташкилию ҳукукӣ, намуди фаъолият, тобеият ва шакли молият ва ё объекти андозбандӣ амали менамоянд ва ба зиммааш тибқи қонунгузории андоз уҳдадорини пардохти андозҳо, бочи давлатӣ ва пардохтҳо вогузор шудааст (Расми 3.1).

Расми 3.1.

Дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сифати андозсупорандагон шахсони воқеӣ ва ташкилотҳо (шахсони ҳуқуқӣ), ки ба зиммаашон уҳдадорини пардохти андозҳо гузошта шудааст, муайян карда шудаанд. Дар ҳолатҳои алоҳида, уҳдадорини пардохти андозҳо дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зиммаи филиалҳо ва намояндагиҳои шахсони ҳуқуқӣ гузошта шудааст.

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон маънидодкунии худин истилоҳи «шахс»-ро дар бар намегирад, бинобар ин, ин мафҳум дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба маънои мувофиқ ба Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун соҳаи бештар умумии ҳуқуқ, ки дар он шах ҳамчун шахси ҳуқуқӣ ё воқеӣ фаҳмида мешавад, истифода мегардад.

Мувофиқи моддаи 48 Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон, ташкилоте шахси ҳуқуқӣ доништа мешавад, ки дар молият, пешбурди хоҷагидорӣ ё идоракунии оперативии молу мулкҳо дошта, аз рӯи ҳамаи уҳдадориҳо бо ин молу мулк масъулият дорад, метавонад аз номи худ ҳуқуқҳои молу мулкӣ ва шахсии ғайримолумулкиро ба даст оварда, татбиқ намояд, уҳдадорӣ гирад, дар суд даъвогар ва ҷавобгар бошад.

Шахсони ҳуқуқӣ бояд баланс ё сметаи мустақил дошта бошад. Бо сабаби иштирок дар ташкили молу мулкҳои шахси ҳуқуқӣ муассисони (иштирокчиёни) он метавонанд нисбати ин шахси ҳуқуқӣ уҳдадорӣ ё ҳуқуқи молу мулкӣ ба молу мулкҳои он дошта бошанд.

Шаклҳои ташкилию ҳуқуқии шахсони ҳуқуқӣ метавонанд ширкату ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ, кооперативҳои истеҳсоли ва матлубот, корхонаҳои воҳид, аз ҷумла корхонаҳои фаръӣ, муассисаҳо, ташкилотҳои (иттиҳодияҳои) ҷамъиятӣ ва динӣ, фондҳои хайрия ва дигар фондҳои ҷамъиятӣ, иттиҳодияҳои шахси ҳуқуқӣ (ассотсиатсияҳо-ва иттиҳодияҳо) бошанд.

Ҳамин тавр, аломатҳои шахси ҳуқуқӣ инҳоянд:

- ягонагии ташкилӣ;
- ҷудоиҳои молумулкӣ;
- аз номи худ дар муомилоти гражданин баромад кардан;
- масъулияти мустақили молумулкӣ.

Ҳангоми муайян кардани субъекти андозбандӣ, қонунгузорӣ ба муносибатҳои иқтисодии андозсупоранда ва давлат асос меёбад (*принципи резидентӣ*). Мувофиқи ин принцип, андозсупорандагон ба ду гурӯҳи зерин тақсим мешаванд: *резидентҳо* ва *ғайрирезидентҳо*.

Муҳимияти тафрикаи ин ду гурӯҳи андозсупорандагон дар он аст, ки дар қонунгузорӣ фарқиат дар тартиб ва усулҳои андозбандии онҳо мавҷуданд.

Масалан, ба сифати *ташкилот* шахсони ҳуқуқие фаҳмида мешаванд, ки мутобики қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шудаанд (*минбаъд* — ташкилотҳои резидент), шахси ҳуқуқии хориҷии тибқи қонунгузории давлатҳои хориҷӣ таъсисёфта, аз ҷумла филиалҳо ва намояндагиҳои онҳо, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шудаанд, ташкилотҳои байналмилалӣ (*минбаъд* — ташкилотҳои хориҷӣ) (қисми 15 моддаи 14 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Аломати резидентӣ барои ташкилот мутобики қонунгузорие муайян карда мешавад, ки дар асоси он чунин ташкилот таъсис дода шудааст: агар ташкилот мутобики қонунгузориин Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил шуда бошад, чунин ташкилот резидент эътироф карда мешавад.

Агар ки шахси ҳуқуқии хориҷӣ, ки мувофиқи қонунгузориин давлати хориҷӣ ташкил шудааст, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шахси ҳуқуқии ғайрирезидент эътироф карда мешавад.

Тахти мафҳуми *муассисаи доимии ғайрирезидент* (корхонаи хориҷӣ ё шахси ғайрирезидент) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд — муассисаи доимӣ), маҳалли доимии фаъолияти фаҳмида мешавад, ки тавассути он ин шахси хориҷӣ фаъолияти соҳибкорӣ, аз ҷумла фаъолияти тавассути шахси ваколатдор иҷрошавандаро пурра ё қисман анҷом медиҳад (моддаи 17 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Маҳалли доимии фаъолияти дар боло зикргардида инҳо ҳисобида мешаванд:

1) ҳар маҳалли идоракунии, филиал, шуъба, бюро, дафтари корӣ, хучраи корӣ, агентӣ, фабрика, корхона, коргоҳ, устохона, озмоишгоҳ;

2) маҳалли анҷом додани истеҳсол, коркард, насб, бастабандӣ ва бастубанди мол;

3) ҳар ҷой, аз ҷумла мағоза ва ё анборе, ки ба сифати нуқтаи савдо истифода бурда мешавад;

4) ҷойҳое, ки барои сохтмон истифода мешаванд, майдонҳо барои корҳои сохтмонӣ, васлкунии ё ҷойҳои дигари марбут ба анҷом додани фаъолияти назоратӣ;

5) яке аз маҳалҳои зерин, ки дар он тавассути кормандон хизмат расонида мешавад:

а) маҳалле, ки дар он зиёда аз 90 рӯзи тақвими дар тамоми давраи муттасили дувоздаҳмоҳае, ки дар ҳамаин давраи андоз хотима меёбад, хизматрасонӣ бо ҷалби кормандон анҷом дода мешаванд;

б) ҳама гуна ҷойҳое, ки насб, ба кор даровардан ва истифодаи мошинҳои бозӣ (аз ҷумла воситаҳои иловагии онҳо), шабакаҳои компютерӣ ва шабакаҳои алоқа, аттракционҳо анҷом дода мешавад.

6) конҳо, ҷойҳои нафт ё газ ва ё ҷойҳои дигар барои анҷом додани фаъолияти иктишофи геологӣ ё истихроҷи захираҳои табиӣ, қарерҳо ё майдонҳо барои коркард ва истихроҷи захираҳои табиӣ;

7) таҷҳизот ё иншоот (аз ҷумла насби онҳо), ки барои омӯзиши геологӣ (иктишоф), коркард, истихроҷи захираҳои табиӣ истифода мешаванд, вале танҳо ба шарте, ки ин таҷҳизот ё иншоот дар давоми давраи зиёда аз 182 рӯз истифода ё барои истифода омода карда шаванд;

8) ҳар маҳалли анҷом додани фаъолият (аз ҷумла назорат ё мушоҳида) вобаста ба газлӯлаҳо ва дигар хатлӯлаҳо.

Ғайрирезидент ҳамчунин дорои муассисаи доимӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисобида мешавад, агар:

1) тавассути агенти ваколатдор ҷамъовариин подоши суғуртавӣ ва (ё) суғуртакунии ё аз нав суғуртакунии таваккалро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом диҳад;

2) иштирокчиин шартнома дар бораи фаъолияти муштарак (рафқати оддӣ) бошад, ки мутобики қонунгузориин Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфта, дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият намояд;

3) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон намоишгоҳҳои музднок гузаронад ва (ё) дар ин намоишгоҳҳо таҳвил (фуруш)-и молро анҷом диҳад;

4) дар асоси муносибатҳои шартномавӣ ба шахс барои маънавиятҳои уро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон намоишгоҳи кардан, аз номи ӯ амал намудан ва ё баимзорасониин шартномаҳо, ваколат диҳад;

5) шахсро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои нигоҳ доштани захираи мол ва анҷом додани таҳвили мунтазам аз номи ӯ ваколатдор намояд;

6) агар муассисон ё шахсони идоракундаи шахси ҳуқуқӣ — резидент ва ғайрирезидент мутақобилан вобаста бошанд.

Ғайрирезидент метавонад фаъолияти худро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бе таъсис додани муассисаи доимии дар боло зикршуда, тавассути шахси ваколатдори аз номи ӯ баромадкунандае, ки амалхоро вобаста ба баимзорасониин шартномаҳои граждани-ҳуқуқӣ анҷом диҳад, пеш барад. Дар ин ҳолат, маҳалли фаъолияти чунин ғайрирезидент маҳалли фаъолияти ин шахси ваколатдор эътироф карда мешавад (дар ҳолатҳое, ки ин шахс маҳалли доимии фаъолият надарошта бошад, чунин маҳалли фаъолияти

гайррезидент маҳалли истиқомати доимии шахси ваколатдори ӯ ҳисоб карда мешавад).

Корхонаи фаръии шахси ҳуқуқӣ-гайррезидент, ки тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфтааст, наметавонад муассисаи доимии корхонаи асосӣ-гайррезидент ҳисобида шавад.

Намояндагӣ ва (ё) филиали корхонаи хориҷӣ ба қайд гирифташуда муассисаи доимии гайррезидент ба ҳисоб меравад. Фаъолияти шахси ҳуқуқии хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобики муқаррароти ҳамин модда аз санаи оғози чунин фаъолият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муассисаи доимиро ташкил мекунад.

Барои мақсадҳои татбиқи муқаррароти Кодекси андоз санаи оғози фаъолияти шахси ҳуқуқии хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон санаҳои зерин доништа мешаванд:

1) санаи баймзорасонии ҳама гуна шартнома барои:

а) хизматрасонӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

б) ваколатдхӣ барои анҷом додани амалҳо аз номи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

в) хариди молҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои истифода ё фуруш дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон;

г) хариди хизматрасониҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

2) санаи баймзорасонии шартномаи аввали меҳнатӣ бо мақсади амалӣ намудани фаъолият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

3) санаи ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид шудани шахси воқеӣ-гайррезидент ҳамчун коргари кироӣ ё дар ҳамагуна шакли дигар ба кор қабул кардани резидент аз ҷониби шахси ҳуқуқии хориҷӣ барои иҷрои шартҳои шартнома, ки дар бандҳои 1) ва 2) ҳамин қисм нишон дода шудаанд.

Агар фаъолияти шахси ҳуқуқии хориҷӣ хусусияти сайёр дошта бошад (сохтмони роҳ, ҷустуҷӯи канданиҳои фойданок ва намудҳои дигари фаъолият), новобаста аз хусусияти он, тамоми лоиҳа ҳамчун муассисаи доимӣ баррасӣ карда мешавад.

Агар мутобики талаботи Кодекси андоз маҳалли фаъолияти гайррезидент дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун муассисаи доимии гайррезидент эътироф шавад, дар ин ҳолат гайррезидент то оғоз шудани чунин фаъолият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сифати андозсупоранда аз бақайдгирии давлатӣ гузашта, дар мақомоти андозии маҳалли фаъолият ба қайд гирифта шавад.

Фаъолияти гайррезидент мутобики муқаррароти ҳамин модда, сарфи назар аз он ки он дар мақомоти андоз ба қайд гирифта

шудааст ё нашудааст, маънои таъсиси муассисаи доимиро дорад. Муассисаи доимии гайррезидент барои мақсадҳои андозбандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун шахси ҳуқуқӣ эътироф мешавад ва андозҳоро тибқи тартиби муқарраргардидаи Кодекси андоз ҳисоб ва ба бучет пардохт менамояд, агар дар Кодекси андоз тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад. Дар сурати дар мақомоти андоз ба қайд гирифта нашудани муассисаи доимӣ, андозҳо бо тартибе, ки барои гайррезидентҳо муайян шудааст, дар манбаи пардохт аз ҷониби агенти андоз нигоҳ дошта мешавад.

Барои мақсадҳои андозбандӣ ҷиҳати муқаррар намудани мавҷудияти муассисаи доимии хориҷии резидент берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон инчунин муқаррароти қисмҳои 1-11 моддаи 17 Кодекси андоз татбиқ карда мешаванд, дар баробари ин дар ин қисмҳо истинод ба гайррезидент маънои резидент ва истинод ба Ҷумҳурии Тоҷикистон маънои давлати хориҷиро дорад.

Корхонаи фаръии шахси ҳуқуқии хориҷӣ, ки мутобики қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфтааст, ҳамчун муассисаи доимии корхонаи асосии худ баррасӣ намешавад, агар ба чунин корхонаи фаръӣ ҳуқуқи намоёндагӣ кардани манфиатҳои корхонаи асосӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз номи ӯ амал намудан ва ё қарордодҳо (шартномаҳо, созишномаҳо) бастан дода нашуда бошад.

Ҳамчунин маҳалле, ки барои мақсадҳои зерин истифода бурда мешавад, муассисаи доимии шахси ҳуқуқии хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб намеравад:

— нигоҳ доштани мол ё маҳсулоти ба шахси ҳуқуқии хориҷӣ тааллуқдошта (то лаҳзаи фуруши онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон);

— харидани мол ё маҳсулот, қамъоварии маълумот барои шахси ҳуқуқии хориҷӣ;

— иҷрои ҳар фаъолияти дигари дорои хусусияти оморасозӣ ё ёрирасон ба манфиатҳои шахси ҳуқуқии хориҷӣ;

— иҷрои ҳама гуна шаклҳои фаъолият.

Намояндагӣ ва (ё) филиали ба қайд гирифташудаи шахси ҳуқуқии хориҷӣ, муассисаи доимии вай ба ҳисоб меравад. Шахси ҳуқуқии хориҷӣ муассисаи доимиро мутобики шартҳои зикргардида, сарфи назар аз он ки он дар мақомоти андоз ба қайд гирифта шудааст ё не, ташкил менамояд.

Ба гайр аз тақсими ба гурӯҳҳо аз рӯи аломати резидентӣ шахсонни ҳуқуқӣ метавонанд аз рӯи дигар асосҳои, ки ба тартиб ва

андозаи андозбандӣ таъсир мерасонанд, вобаста ба фаъолияти соҳибкорӣ ва ғайрисоҳибкорӣ тақсим шаванд.

Масалан, мувофиқи моддаи 15 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон намуҳои зерини фаъолият ба сифати фаъолияти соҳибкорӣ баррасӣ карда намешаванд:

- 1) фаъолияти тамоми зинаҳои мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунини шаҳрак ва деҳот, ки мустақиман бо амалӣ намудани ваколатҳои ба онҳо вогузоришудаи давлатӣ алоқаманд мебошанд;
- 2) фаъолияти эҳсонкорӣ;
- 3) фаъолияти динӣ;
- 4) фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ;
- 5) фаъолияти ташкилоти ғайритиҷоратӣ, ки аз ҷониби муассисони ташкилоти ғайритиҷоратӣ маблағгузорӣ карда мешавад;
- 6) иҷро гардидани қори қироя аз ҷониби шахси воқеӣ.

Зимнан, агар ин шахсон фаъолияти соҳибкориро анҷом диҳанд, он гоҳ фаъолияти соҳибкории ҷунин шахсон андозбандӣ карда мешавад, дорониҳо ва фаъолияти онҳо, ки бевосита ба амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманданд, бояд алоҳида (алоҳида аз фаъолияти асосӣ) ба ҳисоб гирифта шаванд.

Фаъолияти муассисаҳои давлатӣ, ки қисми маблағҳои маҳсусашон дар ҳаҷм ва бо тартиби муайяннамудаи қонунгузорӣ ба буҷет ситонида мешавад, фаъолияти соҳибкорӣ эътироф намешавад, агар қонунгузорӣ тартиби дигарро муқаррар накарда бошад.

Барои кам кардани ҳолатҳои саркашӣ аз андозбандӣ бо қонунгузории миллий муқаррароте пешбинӣ шудаанд, ки имконият медиҳанд шахсонро, ки дар амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ бо ҳам алоқаманданд, ҷудо кард. Ин ба мақомоти андозимкон медиҳад, ки бо тартиби муқарраршуда нархҳо, даромадҳо ва тарҳҳои шахсон бо ҳам алоқамандро ҳангоми аз ҷониби онҳо анҷом додани амалиётҳо байни худ, тасҳеҳ наоянд.

Дар моддаи 56 Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудааст, ки *филиал* воҳиди алоҳидаи шахси ҳуқуқӣ мебошад, ки берун аз маҳалли ҷойгиршавии он қарор дошта, тамоми ё як қисми вазифаҳои он, аз ҷумла вазифаи намоёндагиро иҷро мекунад. *Намоёндагӣ* воҳиди алоҳидаи шахси ҳуқуқӣ мебошад, ки берун аз маҳалли ҷойгиршавии он қарор дошта, манфиати шахси ҳуқуқиро ҳифз ва намоёндагӣ менамояд, аз номи он аҳдҳо ва амалҳои дигари ҳуқуқиро анҷом медиҳад.

Мазмунни моддаи 56 Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон медиҳад муқаррар кард, ки филиалҳо ва намоёндагӣ аз ҷониби шахси ҳуқуқӣ, ки онҳоро таъсис додааст, бо молу мулк таъмин карда мешаванд ва дар асоси низомномаи тасдиқнамудаи он амал мекунанд. Вобаста ба ин, савол дар бораи ба мақсад мувофиқ будани эътирофи филиалҳо ва дигар воҳидҳои ташкилотҳо ба сифати андозсупорандагон ба миён меояд.

Мазмунни мафҳумҳои «филиал» ва «намоёндагӣ» дар қонунгузории андоз қадре дигар ҳелтар аст. Мувофиқи қисми 9 моддаи 14 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, филиал ва намоёндагии шахси ҳуқуқӣ — воҳиди алоҳидаи шахси ҳуқуқӣ, ки новобаста ба дарҷ намудани он дар ҳуҷҷатҳои таъсисӣ ё дигар ҳуҷҷатҳои шахси ҳуқуқӣ, дар маҷмӯъ ба шартҳои зерин ҷавобгӯ мебошад:

- 1) фаъолияти соҳибкорӣ ё ғайрисоҳибкориро амалӣ менамояд;
- 2) дорой худуд ва (ё) молу мулки алоҳида аз шахси ҳуқуқӣ мебошад;
- 3) дорой воҳидҳои қорин ба муҳлати зиёда аз як моҳи тақвимӣ ташкилшуда ва (ё) хайати қормандоне мебошад, ки бо ташкилот ё ҳамин воҳид бо муносибатҳои бо Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон танзимшаванда алоқаманданд.

Дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчунин тартиби андозбандии *иштирокчиёни фаъолияти муштарак* (консорсиум) пешбинӣ карда шудааст. Муқаррар карда шудааст, ки дар ҳолати бастани шартномаи хаттӣ дар бораи соҳибии муштарак молу мулк ё якҷоя анҷом додани фаъолияти соҳибкорӣ ё шартномаи дигари хаттӣ, ки на камтар аз ду соҳибро бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ пешбинӣ мекунад, онҳо мувофиқи ҳиссаи иштирокшони андозбандӣ карда мешаванд. Агар муайян кардани ҳиссаи иштироки соҳибмулкони дар моликияти муштарак ғайримкон бошад, ҷунин ҳисобида мешавад, ки соҳибони моликият дорандагони ҳиссаи баробари молу мулк мебошанд (моддаи 94 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Тибқи моддаи 17 Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тахти *шахсон* воқеӣ шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳрвандони давлатҳои дигар, инчунин шахси бешаҳрвандӣ фаҳмида мешавад.

Қобилияти доштани ҳуқуқ уҳдадории граждани (қобилияти ҳуқуқдории граждани) нисбати ҳамаи шаҳрвандон ба андозаи баробар эътироф карда мешавад. Қобилияти ҳуқуқдории шаҳрванд аз лаҳзаи таваллуд ёфтани ба миён омада, пас аз вафоташ қатъ мегардад (моддаи 18 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Мазмуни қобилияти ҳуқуқдории шаҳрванд дар моддаи 19 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудааст. Шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад:

- ҳам дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳам берун аз он дорон ҳуқуқи моликият ба молу мулк, аз ҷумла асъори хориҷӣ бошад;
- молу мулкро мерос гирад ва васият кунад;
- дар ҳудуди ҷумҳурии озодона ҳаракат карда, ҷои зист интихоб намояд;
- ҳудуди ҷумҳуриро озодона тарк карда, ба ҳудуди он баргардад;
- бо ҳар гуна фаъолияти манъанакардаи санади қонунӣ машғул шавад;
- мустақилона ё якҷоя бо шаҳрвандон ва шахси ҳуқуқии дигар шахси ҳуқуқӣ таъсис диҳад;
- ҳар гуна аҳдҳои бо санади қонунӣ манъанашударо анҷом дода, дар уҳдадорӣҳо иштирок намояд;
- дорон ҳуқуқи моликияти зехнӣ ба ихтироот, асарии илмӣ, адабӣ, санъат ва натиҷаҳои дигари фаъолияти зехнӣ бошад;
- ҷаброни зиёни моддӣ ва маънавию талаб намояд;
- ҳуқуқи дигари молу мулкӣ ва шахсӣ дошта бошад.

Қобилияти шаҳрванд барои бо амали ҳеш ба даст овардан ва татбиқ намудани ҳуқуқи граждани, барои худ муқаррар намудани уҳдадорӣ ва иҷро намудани он (муқалафати граждани) дар ҳаҷми пурра пас аз расидан ба синни ҳаҷда, ба миён меояд. Ҳамин тавр, моддаҳои 17–19 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраротеро сабт кардаанд, ки мувофиқи он шаҳрванд ҳуқуқ дорад иштирокчии мустақили муносибатҳои ҳуқуқии граждани (граждани-ҳуқуқӣ) бошад.

Дар қисми 2 моддаи 14 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла, муайян карда шудааст, ки шахси воқеӣ андозсупоранда ба ҳисоб меравад, агар ҷунин шахс резидент бошад.

Дар навбати худ, шахси воқеӣ, резидент, ба сифати андозсупоранда метавонад ҳамчун соҳибкори инфиродӣ (боби 53 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим менамояд), корманди кироӣ (моддаи 16 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим менамояд) ва дигар шахси воқеӣ баррасӣ карда шавад.

Инчунин шахси воқеӣ (ташкилот) андозсупоранда ба ҳисоб меравад, агар ин шахс:

а) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолиятро амалӣ намояд, ки даромад медиҳад ё аз манбаъҳои воқеӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон даромад мегирад;

б) молики (истифодабарандаи) молу мулк бошад, ки бояд андозбандӣ шавад;

в) дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаракатҳо ё амалиёти андозбандишавандаро иҷро намояд.

Шахсони воқеӣ (шаҳрвандони Тоҷикистон, шахсони бешаҳрвандӣ, шаҳрвандони хориҷӣ) мутобиқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб мераванд, агар дар давоми ҳар давраи 12-моҳа пай дар пай гузаранда, ки дар ҳамаи соли тақвими ҷорӣ ба охир мерасад, дар ҳақиқат дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар аз 182 рӯз қарор дошта бошад, аз рӯзи 183-юм барои соли ҷорӣ тақвими резиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд – резидент) ба ҳисоб мераванд (омили мавҷудияти воқеӣ). Резидентон ҳамчунин шахсоне мебошанд, ки дар хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор доранд, новобаста ба давомнокии ҷунин хизмат дар ҳамаи соли тақвими ҷорӣ.

Шахсони воқеӣ, ки шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд, шахсони воқеӣ, ки барои қабул шудан ба шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё дар бораи гирифтани иҷозат барои истиқомати доимӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бе қабули шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон ариза додаанд, сарфи назар аз муҳлати дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон буданашон ва дигар омилҳо, ҳамчун шахсони воқеӣ-резидентон эътироф мешаванд, аз ҷумла:

— аз ҷониби мақомоти ҳокимияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хориҷа ба сафари хизматӣ фириристодашуда, аз ҷумла кормандони дипломатияю консулӣ ва намояндагҳои ба онҳо баробаркардашуда, намояндагҳои тижоратии Ҷумҳурии Тоҷикистон,

ташкilotҳои байналмилалӣ ё байнихукуматӣ, инчунин аъзонии шаҳсонӣ воқеии зикргардида;

— аъзони ҷиҳазҳои воситаҳои нақлиётӣ ба шахсонӣ ҳуқуқӣ ё шахравандонӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон тааллуқдошта, ки ҳамла нақли байналмилалиро анҷом медиҳанд;

— хизматчиёни ҳарбӣ ва кормандони ғайринизомии пойгоҳҳои ҳарбӣ, қисмҳои ҳарбӣ, гуруҳҳо, қисмҳо ва ҷузъи тоҷикӣ ҳарбӣ, ки берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойгир шудаанд;

— шахсоне, ки дар объектҳои воқеӣ берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки молияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ё резидентҳои субъектҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд (аз ҷумла дар асоси шартномаҳои консессионӣ), кор мекунанд;

— хонандагон, донишҷӯён, коромӯзон ва таҷрибаомӯзон, ки бо мақсади таҳсил ва коромӯзӣ дар давоми тамоми мӯҳлати таълим ва коромӯзӣ берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор доранд;

— муаллимон ва кормандони илмӣ, ки бо мақсади таълимдиҳӣ, машварат ё иҷрои корҳои илмӣ дар давоми тамоми мӯҳлати таълим ё иҷрои корҳои номбаршуда берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор доранд.

Резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон андозҳои муқаррарнамудаи қонунгузори андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистонро месупоранд. Ғайрирезидентҳои метавонанд андозхоро дар маҳалли зисти худ пардохт кунанд, агар онҳо шартҳои созишномаҳо дар бораи пешгирии андозбандии дукартараф қонеъ кунанд.

Ба ғайр аз аломати резидентии шахси воқеӣ, дар қонунгузори андоз инчунин мафҳуми *соҳибкори инфиродӣ* (қисми 7 моддаи 14 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон) истифода бурда мешавад. Соҳибкори инфиродӣ — ин шахси воқеие мебошад, ки фаъолияти соҳибкории бе таъсис додани шахси ҳуқуқӣ тибқи патент ё шаҳодатнома амалӣ менамояд.

Аломати муайянкунадаи бақайдгирии давлатии шахси воқеӣ ба сифати соҳибкори инфиродӣ бидуни таъсиси шахси ҳуқуқӣ дар асоси патент ё шаҳодатнома барои мақсадҳои андозбандӣ хоҳиши ӯ барои машғул шудан (худӣ фақти машғул шудан) ба фаъолияти соҳибкории, қобилияти ҳуқуқдорӣи пурраи андозӣ ӯ ва қобилияти амали андоз мебошад.

Барои содда кардани андозбандӣ, пардохти андозҳо аз даромадҳои шахси воқеӣ — *қорманди кироя*, ки моддаи 16 Кодекси

андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян кардааст, аз ҷониби қорфармонӣ дар маҷмаи пардохти даромад амалӣ карда мешавад.

Андозсупоранда ҳуқуқ дорад дар муносибатҳои андозӣ намоиш дошта бошад. Ваколати намоиш додан дар асоси ваколатнома, бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дода мешавад.

Мутобикӣи моддаи 27 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон, андоз аз даромади нобилиғони аз синни чордаҳ то ҳаҷдаҳсола аз ҷониби *намоишдагони қонунӣ* онҳо (волидон, фарзандхондагон, парасторон) ва ё бо розигии хаттии охири, аз ҷониби шахсони зикршуда мустақилона пардохта мешавад.

Намоишдагони қонунӣ андозсупоранда — шахси ҳуқуқӣ шахсоне (мақомоте) эътироф карда мешаванд, ки ваколатдоранд шахси ҳуқуқӣи зикргардида дар асоси қонун ё ҳуҷҷатҳои таъсисии он намоишдагӣ кунанд. Масалан, аз номи ширкати қонунӣ ҳар як иштирокчии он ҳуқуқ дорад амал кунанд, агар дар шартномаи таъсис чизӣ дигар муқаррар нагардида бошад (моддаи 75 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон), фаъолияти ширкати ба боварӣ асосёфта метавонад шарикони қонунӣ идора кунанд (моддаи 89 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон), роҳбарии ҷамъияти дорои масъулияти маҳдудро маҷлиси умумии иштирокчиёни он ва мақомоти иҷроия, ки роҳбарии қориро анҷом медиҳад, амалӣ менамояд (моддаи 98 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон), намоишдагони қонунӣ қорхонаи воҳид роҳбарӣ он мебошад, ки аз ҷониби соҳибмӯлк ё мақоми ваколатдори соҳибмӯлк таъин карда мешавад (моддаи 124 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Намуди дигари намоишдагӣи *намоишдагӣ аз рӯи таъинот* (аз рӯи *ваколатнома*) мебошад. Намоишдагони ваколатдори андозсупоранда шахси воқеие эътироф карда мешавад, ки андозсупоранда ваколатдор кардааст маънавиятҳои ӯро дар муносибат бо мақомоти андоз, дигар иштирокчиёни муносибатҳои, ки бо қонунгузори андоз ба танзим дароварда мешавад, намоишдагӣ кунанд.

Намоишдагони ваколатдори андозсупоранда — шахси ҳуқуқӣ ваколатҳои худро дар асоси ваколатномае, ки бо тартиби муқаррарнамудаи моддаҳои 207–214 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудааст, амалӣ менамояд.

Намоишдагони ваколатдори андозсупоранда — шахси воқеӣ ваколатҳои худро дар асоси ваколатномаи тасдиқкардаи нотариус ё ваколатномаи ба тасдиқкардаи нотариус

баробаркардашуда мутобиқи модаҳои 210–212 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ менамояд.

Дар ҳолатҳои дар қонунгузорӣ зикргардида масъулияти иҷро қонунгузории андоз метавонад ба зиммаи намоёндагони андозсупоранда гузошта шавад.

ОБЪЕКТИ АНДОЗБАНДӢ. *Объекти андозбандӣ (объекте, ки бо андозбандӣ алоқаманд аст)* — ҳолатҳо, ҳуқуқҳо ва (ё) ҳаракатҳои аз рӯи ҳар як намуни андоз муайяншаванда мебошад, ки аз мавҷудияти онҳо уҳдадорӣ андоз ба миён меояд.

Объекти андозбандиро зарур аст, ки аз *манбаи андоз*, яъне захираи маблағҳо, ки барои пардохти бевоситаи андоз истифода мешаванд, фарқ кард. Танҳо ду манбаи асосӣ мавҷуданд, ки аз ҳисоби онҳо андозро пардохт кардан мумкин аст — даромад ва сармояи андозсупоранда.

Даромадҳои шахси воқеӣ ва ҳуқуқӣ — андозсупоранда метавонад шаклҳои гуногун дошта бошанд (музди меҳнат, фоида, рента, фонзҳо). Барои мақсадҳои андозбандӣ шакли даромад аҳамияти муҳим дорад, зеро андозаи ситониш аз рӯи онҳо барои андозсупорандагони гуногун метавонад фарқ кунад.

Унсурҳои тасвири андоз «андозсупоранда» ва «объекти андозбандӣ» бо ҳам зич алоқаманданд. Назарияи андозбандӣ муайян мекунад, ки аз сатҳи робитаи ҳамдигарии андозсупоранда бо давлат ду ғуруҳи андозҳо ҷудо карда мешаванд: андозҳои аз рӯи принсипи резидентӣ (андозҳои резидентӣ) сохта шудаанд ва андозҳои аз рӯи принсипи ҳудудӣ (андозҳои ҳудудӣ) сохта шудаанд. Моҳияти фарқиат аз он иборат аст, ки дар андозҳои резидентӣ андозсупоранда объекти андозбандиро муайян мекунад, дар андозҳои ҳудудӣ бошад объекти андозбандӣ андозсупорандаро муайян мекунад.

МАНБАИ АНДОЗ барои он хизмат мекунад, ки миқдоран предмети (объекти) андозбандӣ ифода карда шавад (Расми 3.3).

Баъзан дар ҳолатҳои, ки объекти андозбандиро бо ягон роҳ ҳисоб кардан мумкин аст, манбаи андоз қисми объекти андозбандӣ мебошад.

Нисбати он бевосита меъёри андоз татбиқ карда мешавад (масалан, даромади пулӣ, нархи амволе, ки дар намуни даромад гирифташудааст).

Ақсар вақт, предмети (объекти) андозбандӣ наметавонад бевосита дар ягон воқиди андозбандӣ ифода карда шавад.

Дар чунин ҳолатҳо, барои чен кардани предмети (объекти) андозбандӣ дар аввал интиҳоб кардани тавсифи арзишӣ ё ягон ҳел тавсифи қисмонӣ, яъне муайян кардани *миқёси андоз* (тартиби ҳисобкунии манбаи андоз) зарур аст, ки бо истифодаи он ва меъёри (ставкаи) андоз маблағи андоз (*тартиби ҳисобкунии андоз*) муайян карда мешавад.

Масалан, объекти андозбандии андоз аз воситаҳои нақлиёт воситаҳои нақлиёт мебошад.

Барои ченкунӣ он бо мақсади андозбандӣ дар мамлакатҳои гуногун тавсифҳои гуногуни қисмонӣ истифода мешаванд: дар Франция ва Италия — иқтидори муҳаррик, Белгия ва Нидерландия — вазни автомобил, дар Германия — ҳаҷми муҳарриқҳои қорӣ. Дар Тоҷикистон манбаи андоз иқтидори муҳаррики воситаи нақлиёт мебошад, ки бо қувваи асп чен карда мешавад. Дар ин ҳолат, манбаи андоз қисми объекти андозбандӣ намебошад. Маблағи андоз бо роҳи зарб задани иқтидори муҳаррик бо қувваи асп ба меъёри (ставкаи) андоз муайян карда мешавад.

Масалан, дар моддаи 345 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳаррар карда шудааст, ки объектҳои андозбандӣ биноҳои истиқоматӣ ва ғайриистикоматӣ, объектҳои сохтмони нотамои (аз лаҳзаи зиндагонӣ кардан ё истифода бурдан), иморатҳо, аз ҷумла пентхаус (масоҳати истиқоматӣ (квартира, иморат) дар бом ё минтақаи алоҳидаи қабати болоии бино), бӯстонсаройҳо, гаражҳо, саройҳо, биноҳои нигохдории қорво, биноҳои дигари ёридиҳанда ва молу мулки дигаре, ки ҷойивазкунии онҳо ба расонидани зарари моддӣ ғайриимкон аст, мебошанд. Манбаи андоз масоҳати умумии ишғолнамудаи объекти андозбандӣ ва барои биноҳои бисёршӯна масоҳати ҳар ошёнаи чунин бино дар алоҳидагӣ доништа мешавад. Мутобиқи тартиби муҳарраршудаи ҳисобкунии андоз маблағи андоз бо роҳи зарб задани майдон ба меъёрҳои (ставкаҳои) андоз ҳисоб карда мешавад.

Ҳамон як молу мулк (амал, факт) метавонад предмети (объекти) яқчанд андоз бошад ва дар ҳар кадом ҳолат тартиби ҳисобкунии манбаи андоз метавонад фарқ кунад.

Масалан, автомобиле, ки ба ҷумҳурий воридот карда шудааст, объекти андозбандии андоз аз арзиши иловашуда ва бочи гумруқие, ки дар асоси арзиши гумруқии он муайян карда мешавад, мебошад. Он инчунин объекти андозбандии андоз аз воситаҳои нақлиёт мебошад, ки аз рӯи иқтидори муҳаррик бо қувваи асп муайян карда мешаванд.

ОБЪЕКТИ АНДОЗБАНДИ

Фактҳои ҳуқуқӣ (амал, ҳодиса, ҳолат), ки бо онҳо меъёрҳои ҳуқуқ ба вучуд омадан, тағйир ёфтани ё қатъи гаштани ҳуқуқу уҳдадорӣҳои андозро алоқаманд мекунанд.

Ҳар як андоз бояд объекти мустақили андозбандӣ дошта бошад, ки бо қисми махсуси Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи ду усули асосии баҳисобгириро пешбинӣ мекунанд.

Вобаста ба низоми андозбандии истифодашаванда андозсупоранда метавонад бо мақсади андозбандӣ баҳисобгириро тибқи усули кассавӣ ё тибқи усули ҳисобу замкунӣ ба роҳ монанд, ба шарте ки, агар андозсупоранда дар давоми соли тақвимӣ ҳамон як усулро истифода барад. Дар сурати тағйир ёфтани усули баҳисобгирӣ, ки андозсупоранда истифода мебарад, тағйирёбӣ дар баҳисобгирии даромад, хароҷот ва дигар унсурҳои, ки ба маблағи андоз таъсир мерасонанд, бояд дар соли тағйир додани усули баҳисобгирӣ дохил карда шаванд, то ки ҳеҷ яке аз ин унсурҳо сарфи назар нагардад ё дубора ба ҳисоб гирифта нашавад.

Нисбат ба супорандагон андоз аз арзиши иловашуда даромаду хароҷот бе андоз аз арзиши иловашуда ҳисоб карда мешавад, ба истиснои хароҷоте, ки нисбат ба он ба ҳисоб гирифтани андоз аз арзиши иловашуда иҷозат дода намешавад.

Усули якум лаҳзаи гирифтани маблағҳо ва пардохтҳои даромади асл ба назар мегирад. Мутобиқи ин усулҳо, масалан, даромад ҳамаи маблағҳои ёлрон карда мешаванд, ки дар ҳақиқат андозсупоранда дар давраи мушаххас гирифтааст, хароҷот бошад — маблағҳои воқеан пардохташуда. Ин усул *кассавӣ (усули азхудкунӣ)* номида мешавад, зеро танҳо он маблағҳо (молмулке) ба ҳисоб гирифта мешаванд, ки андозсупоранда дар шакли муайяни ҳуқуқӣ азхуд кардааст, масалан, дар касса нақдӣ гирифта шудаанд, мутобиқи ҳуҷҷатҳои муайян ба моликият дода шудаанд ва ғ.

Усули баҳисобгирии манбаи андоз одатан ҳамчун масъалаи муҳосибӣ баррасӣ карда мешавад, ки ғайримустақим ба масъалаҳои андозбандӣ дахл дорад. Дар амалия (таҷриба) ин ё ба камбудҳои дар тасвири андоз ва ё ба тафсилоти зиёдаи дар тасвири раванди андозбандӣ оварда мерасонад.

Аллакай дар Мисри қадим дар ҳазорсолаи II пеш аз милод, баҳисобгирии даромаду хароҷот ба миён омад. Дар папирусҳои на танҳо рӯйхати боқимондаҳо бурда мешуд, балки ҳар як амал сабт карда мешуд. Вай имкон дод, ки на танҳо боқимондаҳо рӯйхат карда шаванд, балки он чизе, ки дар ҳоҷагӣ рӯй мебуд, навишта шаванд. Иқтирои он роҳро ба баҳисобгирии ҷории фактҳои фаъолияти ҳоҷагӣ кушод. Аммо, баҳисобгирии даромаду хароҷот хусусияти инвентарӣ дошт, яъне рӯйхати мустақими он чизе, ки ба молик тааллуқ дошт, гузаронида шуд. Ченкунӣ бо воҳидҳои натуралӣ бурда мешуд ва ҷамъбасти арзиши амвол вучуд надошт.

Зодгоҳи муҳосиботи муосир Италия аст. Истифодаи принципи қайди дукартара дар китобҳои савдои тоҷирони италиявӣ ибтидои асри XIV, унсурҳои алоҳидаро бошад — дар қайдҳои охири асри XIII (масалан, дар китобҳои хонаҳои савдону молиявии Барди ва Перутси) пайдо кардан мумкин аст.

Мутобиқи қонунгузорӣ дар бораи баҳисобгирии муҳосибӣ ва моддаи 90 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, андозсупоранда уҳдадор аст баҳисобгирии даромаду хароҷоти худро дар асоси маълумоти бо ҳуҷҷатҳо асоснокшуда барои давраҳои ҳисоботи дахлдор бо истифода аз усули баҳисобгирӣ ба роҳ монанд. Тахти усули баҳисобгирӣ, ки андозсупоранда истифода мебарад, ҳамаи омилҳои вақт ва тартиби баҳисобгирии маблағҳои воридшуда ва хароҷот, ба монанди истифодаи усули баҳисобгирӣ дар асоси кассавӣ ё дар асоси ҳисобу замкунӣ, усули баҳисобгирии хароҷоти истеҳсолӣ ва дигар хароҷоти сармоя фаҳмида мешавад.

Андозсупоранда уҳдадор аст баҳисобгирии ҳамаи амалиётҳои марбут ба фаъолиятҳои, ки барои муайян кардани оғоз, ҷараён ва анҷоми он имконият медиҳад, таъмин намояд.

Амалиётҳои мубодила, пардохт тавассути додани молҳо (ичрои корҳо ё хизматрасониҳо), ба гаравгир додани ашёи гарав дар ҳолати иҷро накардани уҳдадории бо гарав таъминшуда барои мақсадҳои андозбандӣ ҳамчун фуруши молҳо (ичрои корҳо, хизматрасониҳо) эътироф мешаванд.

Дар асоси ин усул, масалан, афзоиши арзиши молу мулк даромад намебошад, то даме ки ин афзоиш ба ин ё он тарзе шакли воқеӣ пайдо накунад (фоизи пасандоз дар бонк гирифта шудаанд, завод бо тартиби расмӣ қабул шудааст ва диг.).

Андозсупорандае, ки бахисобгириро бо усули кассавӣ пеш мебарад, бояд даромадро дар санаи (лаҳзаи) гирифтани он ҳисоб карда, тарҳи хароҷотро дар санаи (лаҳзаи) амали намудани он анҷом диҳад.

Агар андозсупоранда маблағҳои пулӣ гирад, пас лаҳзаи гирифтани даромад лаҳзаи гирифтани маблағҳои пулӣ нақд ва ҳангоми пардохти ғайринақдӣ бошад, лаҳзаи ворид гардидани маблағҳои пулӣ ба суратҳисоби бонкии ӯ ё дигар суратҳисобе ба ҳисоб меравад, ки ӯ иштиёрдорӣ карда метавонад ё ҳуқуқи аз он гирифтани маблағҳои мазкурро дорад. Агар ҳисоббаробаркунӣ барои дастрас намудани молҳо, иҷрои қорҳо ё хизматрасониҳо дар давоми зиеда аз 6 моҳи тақвимӣ бо усули кассавӣ анҷом дода нашавад, барои мақсадҳои андозбандӣ ҳисоббаробаркунӣ дар моҳи пурраи тақвимии охири анҷомдодашуда ҳисобида мешавад.

Дар сурати бекор кардан ё пӯшонидани уҳдадорӣ молиявии андозсупоранда, аз ҷумла ҳангоми бахисобгирии байниҳамдигарӣ, лаҳзаи гирифтани даромад лаҳзаи бекор кардан ё пӯшонидани уҳдадорӣ ба ҳисоб меравад.

Лаҳзаи хароҷот намудан, лаҳзаи аз тарафи андозсупоранда воқеан анҷом додани хароҷот ба ҳисоб меравад. Агар андозсупоранда маблағҳои пулӣ супорад, лаҳзаи хароҷот намудан лаҳзаи пардохти маблағҳои пулӣ нақд, ҳангоми пардохти ғайринақдӣ бошад, ин лаҳза лаҳзаи аз тарафи бонк гирифтани супоришномаи андозсупоранда дар бораи гузаронидани маблағҳои пулӣ (дар ҳолате, ки дар суратҳисобҳои бонкии андозсупоранда маблағҳои кофӣ мавҷуд бошанд) доништа мешавад.

Ҳангоми бекор кардан ё пӯшонидани уҳдадорӣ молиявӣ дар назди андозсупоранда, аз ҷумла ҳангоми бахисобгирии байниҳамдигарӣ, лаҳзаи хароҷот намудан лаҳзаи бекор кардан ё пӯшонидани уҳдадорӣ молиявӣ доништа мешавад.

Ҳангоми пардохтани фоизҳо тибқи уҳдадорӣ қарзӣ ё додани маблағ барои иҷораи молу мулк, агар мӯҳлати уҳдадорӣ ё шартномаи иҷора яқчанд давраи андозро дар бар гирад, маблағи фоизҳои пардохтшуда (пардохти иҷора), ки амалан барои давраи андоз нигоҳ дошта мешавад, маблағи фоизҳое (пардохти иҷорae) мебошад, ки бояд дар ин давра супорида шавад.

Ҳангоми татбиқи усули дуҷум, лаҳзаи ба вучуд омадани ҳуқуқи уҳдадорӣ молумулкӣ муҳим аст. Масалан, даромад ҳама маблағҳое доништа мешаванд, ки ҳуқуқи гирифтани онҳо нисбат ба андозсупоранда дар давраи мазкурӣ андоз ба вучуд омадааст, сарфи назар аз он ки оё онҳо дар ҳақиқат гирифта шудаанд ё не. Барои муайян кардани хароҷоти кардашуда, маблағи уҳдадорӣҳои амволие, ки дар давраи ҳисоботӣ ба вучуд меоянд, новобаста аз он, ки аз рӯи ин уҳдадорӣҳо пардохтҳо карда шудаанд ё не ҳисоб карда мешаванд. Ин усул *усули ҳисобу замкунӣ* (*ҷамъкунӣ ё усули даромади соф*) номида мешавад.

Андозсупоранда бояд бахисобгириро аз рӯи усули ҳисобу замкунӣ дар соли андозӣ ба роҳ монад, агар вай:

— мутобиқи низоми умумии андозбандӣ бояд андозбандӣ карда шавад;

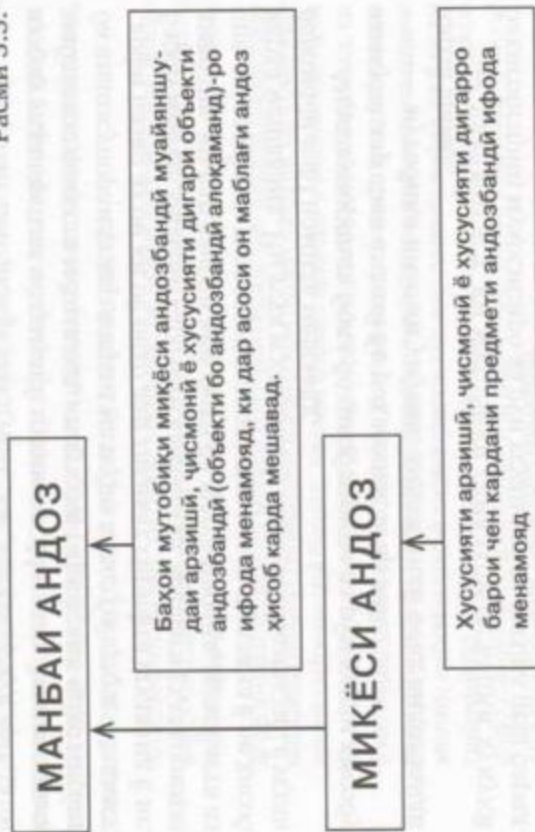
— уҳдадор аст, ки мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бахисобгирии муҳосибино аз рӯи усули қайди дугона пеш барад.

Андозсупорандае, ки тибқи усули ҳисобу замкунӣ бахисобгириро пеш мебарад, бояд даромаду хароҷотро мутаносибан аз лаҳзаи гирифтани ҳуқуқ ба даромад ё пайдо шудани уҳдадорӣ пардохт, сарфи назар аз вақти воқеии гирифтани даромад ё иҷрои пардохт, ба ҳисоб гирад. Ҳуқуқи гирифтани даромад ҳангоме пайдошуда ба ҳисоб меравад, ки агар маблағи дахлдор бояд ҳатман ба андозсупоранда пардохт шавад ё андозсупоранда тамоми уҳдадорӣҳояшро тибқи аҳд ё шартнома иҷро карда бошад.

Агар андозсупоранда қорро иҷро кунад ё хизмат расонад, ҳуқуқи гирифтани даромад дар лаҳзаи иҷрои низоми қор ё хизматрасонии дар аҳд ё шартнома пешбинишуда бадастовардашуда ба ҳисоб меравад. Агар аҳд ё шартнома иҷрои қор ё хизматрасониро марҳала ба марҳала пешбини намояд, ҳуқуқи гирифтани даромад дар ҳар марҳала дар лаҳзаи низоми иҷрои қор ё хизматрасонии ин марҳала пайдо мешавад.

Агар андозсупоранда даромад гирад ё барои гирифтани даромад дар шакли фоиз ё даромад барои ба иҷора додани молу мулк ҳуқуқ дошта бошад, ҳуқуқи гирифтани даромад дар лаҳзаи ба охир расидани муҳлати уҳдадорӣ қарз ё шартномаи иҷора бадастовардашуда ҳисоб мешавад. Агар муҳлати уҳдадорӣ қарз ё шартномаи иҷора яқчанд давраи андозро дар бар гирад, даромад ба ин давраҳои андоз мувофиқи тартиби ҳисобу замкунӣ он тақсим карда мешавад.

Лаҳзаи хароҷоти вобаста ба аҳд (шартнома) лаҳзаи иҷрои ҳамаи шартҳои зайл ҳисобида мешавад:

- хангоми аз тарафи андозсупоранда бечунучаро зътироф шудани ухдадории молиявӣ;
- хангоми арзёбии ба кадри кофӣ дақиқи ҳаҷми ухдадории молиявӣ;
- агар ҳамаи тарафҳои дар аҳд ё шартнома иштирокдошта тибқи аҳд ё шартнома ухдадорихояшонро воқеан иҷро карда бошанд ва маблағҳои дахлдор бояд хатман пардохт шаванд.

Зимнан ухдадории молиявӣ маънои ухдадориеро дорад, ки андозсупоранда мутобики аҳд (шартнома) қабул кардааст ва тарафи дигари дар аҳд (шартнома) иштирокдошта бо мақсади иҷрои он вазифадор аст, ки даромади дахлдорро дар шакли пулӣ ё шакли дигар ба андозсупоранда пешниҳод намояд.

Хангоми пардохти фоизҳо тибқи ухдадории қарз ё пардохт барои молу мулки ба иҷора гирифташуда лаҳзаи хароҷот намудан лаҳзаи ба охир расидани муҳлати ухдадории қарз ё шартномаи иҷора хисобида мешавад. Агар муҳлати ухдадории қарз ё шартномаи иҷора якҷанд давраи андозро дар бар гирад, хароҷот ба ин давраҳои андоз мувофиқи тартиби ҳисобу замкунӣ он тақсим карда мешавад.

МЕЪЁРИ АНДОЗ⁵¹ ҳаҷми гирифтани андозро барои воҳиди андозбандӣ муайян мекунад.

Мутобики қисми 1 моддаи 29 Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон, меъёри андоз бузургии бо фоиз ё маблағи мутлақ ифодашавандаи ҳисобкунии андоз аз рӯи воҳиди ченкунии манбаи андоз мебошад.

Аз рӯи усули муқаррар кардан меъёри андоз усулвор ва фоизӣ мешаванд. Масалан, меъёри андоzi замин усулвор мебошад ва барои ҳар сол, бо назардошти индексатсия, ба андозаи қайдгардида барои воҳиди андозбандӣ муқаррар карда шудааст (ба сомонӣ барои 1 гектар ё 1 метри мураббаъ вобаста аз минтақаи кадастрӣ).

Меъёри фоизӣ барои андозбандии аксари андозҳо, аз он ҷумла андозҳои маҳаллӣ, хос аст. Масалан, андоzi маҳаллӣ аз воситаҳои нақлиёт бо фоизҳо аз нишондиҳанда барои ҳисобҳо ба ҳар як воҳиди қувваи аспи муҳаррики ҳар як намууди воситаи нақлиёт муқаррар карда шудааст.

Аксар вақт, меъёри андоз бевосита ба афзоиши манбаи андоз вобаста аст. *Усули андозбандӣ* тартиби тағйир додани меъёри андозро вобаста аз афзоиши манбаи андоз ифода менамояд.

Бо мақсади таъмини вазнинии баробари андозҳо, инчунин роҳ надодани аздастдихии омилҳо барои идома додани истеҳсолот, давлат метавонад усулҳои гуногуни андозбандиро истифода барад:

- 1) баробар;
- 2) мутаносиб;
- 3) прогрессивӣ (пешраванда); ва
- 4) регрессивӣ (пасраванда).

Баробар усули андозбандие номида мешавад, ки хангоми он барои ҳар як андозсупоранда маблағи баробари андоз муқаррар карда мешавад. Ин усул на даромади воқеии бадастомада, на вазъи молумулкини андозсупорандагонро ба назар намегирад. Хангоми андозбандии баробар, бори вазнинии андоз назар ба пардохткунандагони доротар ба души пардохткунандагони нодор-тар меафтад. Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон дар тасвири андозҳо истифодаи ин усулро пешбини намекунад.

Дар ҳаёт андозбандии баробар бисёр истифода мешавад. Масалан, хангоми пардохт барои фарроши омадаравандаи даромадҳо ба маблағи умумии 100 сомонӣ дар як моҳ, бошандагони хонаи истиқоматӣ байни худ дар бораи пардохти баробар барои ҷамъ кардани маблағи зикргардида аҳду паймон мекунанд (10 сомонӣ аз ҳар як кас аз 10 хуҷраи хонаи истиқоматии 5-ошёна).

⁵¹ Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер, 2015. С. 95.

Хангоми андозбандиш мутаносиб барои ҳар як андозсупоранда на маблағи баробар, балки меъёри баробари андоз муқаррар карда мешавад. Меъёри андоз аз бузургии манбаи андоз вобаста нест. Бо афзоиши манбаъ, маблағи андоз мутаносибан меафзояд. Чунин мешуморанд, ки андозбандии мутаносиб тақсимооти баробари андозхоро дар байни ҳамаи пардохткунандагон мувофиқи воситаҳо ва молу мулкҳои ҳар яке, қудрати иқтисодӣ, қобилияти пардохтпазири таъмин менамояд. Дар баробари он, бори андоzi пардохткунандагони нодортар хангоми андозбандии мутаносиб назар ба бори андоzi пардохткунандагони доротар вазнинтар аст. Ин бо он алоқаманд аст, ки ҳиссаи даромади озод дар ӯ камтар аст, аммо ҳиссаи андозе, ки аз ҳисоби ин даромади озод пардохта мешавад, зиёдтар аст. Мисоли андозбандии мутаносиб аксарияти андозҳои дар Тоҷикистон амалкунанда мебошанд (андози замин, андоз аз воситаҳои нақлиёт ва ғ.).

Хангоми андозбандии *прогрессивӣ* (*пешраванда*) бо афзоиши манбаи андоз меъёри андоз меафзояд. Дар андозбандӣ *прогрессия* оддӣ дарачадор, *прогрессия* оддӣ нисбӣ, *регрессия* мураккаб истифода мешавад.

Хангоми *прогрессия* оддӣ *дарачадор* барои андозаи умумии манбаи андоз дарачаҳо муқаррар карда мешаванд ва барои ҳар як дарача маблағи андоз муқаррар карда мешавад.

Хангоми *прогрессия* оддӣ *нисбӣ* барои андозаи умумии манбаи андоз дарачаҳо муайян карда мешаванд, вале барои ҳар як дарача меъёрҳои гуногун муайян карда мешаванд.

Масалан, даромади андозбандишаванда ба дарачаҳо тақсим карда мешавад: 1-ум — аз 1 то 10 сомонӣ; 2-юм — аз 11 то 20 сомонӣ; 3-юм — аз 21 то 30 сомонӣ ва ғ. Барои дарачаи якум меъёри 1 сомонӣ, барои дуҷум — 2 сомонӣ; барои сеҷум — 3 сомонӣ (*прогрессия* оддӣ дарачадор) муқаррар карда шудааст. Агар барои дарачаҳои зикргардидаи 1-ум, 2-юм, 3-юм ва ғ. меъёрҳои алоҳида бо ғоизҳо муқаррар карда шаванд, он гоҳ *прогрессия* оддӣ нисбӣ ба вучуд меояд. Дар ҳарду ҳолат андоз аз рӯи меъёри охириин ҳисоб карда мешавад (аз рӯи меъёре, ки ба даромад мувофиқ аст).

Ноқулаиин ин низом равшан аст: ҳар қадаре ки ҳудуди дарачаҳо васеътар бошад, ҳамон қадар нобаробарӣ дар андозбандии шахсоне, ки дар шафати ҳудуди дарачаҳои гуногун даромад мегиранд, зиёдтар мешавад. Масалан, хангоми фарқияти ночизи

даромадҳои 10 сомонӣ ва 10,1 сомониин шахсони ба дарачаҳои гуногун дохилшаванда, фарқияти андозбандӣ назаррас (ҳисшаванда) аст. Чунин *прогрессия*ҳо дар Тоҷикистон истифода намешаванд.

Хангоми *прогрессия* мураккаб манбаи андозбандӣ ба дарачаҳои андоз тақсим карда мешавад, аммо ҳар як дарача мустакилона вучуд дорад, аз рӯи меъёри алоҳида андозбандӣ мешавад, ки аз андозаи умумии манбаи андоз вобастагӣ надорад. Маблағи умумии андоз бо ҷамъ кардани андозҳо аз рӯи ҳар як меъёр муайян карда мешавад.

Зимнан шахсоне, ки даромади 200 сомонӣ ва 201 сомонӣ доранд, мувофиқан ба маблағи 19,8 сомонӣ ва 19,95 сомонӣ андозбандӣ мешаванд, яъне хангоми гузаштан аз дарача ба дарача фарқият дар бори андоз ночиз аст.

Бар ҳилофи усули *прогрессивии* андозбандӣ хангоми *истифодаи усули регрессия* бо афзоиши манбаи андоз андозаи меъёр коҳиш меёбад. Қонунгузориин андоzi Тоҷикистон усули *регрессия* меъёри андозро бо афзоиши манбаи андоз пешбини намекунад.

ДАВРАИ АНДОЗ соли тақвимиӣ ё дигар давраи вақт дониста мешавад, ки бо анҷом ёфтани он манбаи андоз муайян ва маблағи андоз, ки бояд пардохт карда шавад, ҳисоб карда мешавад. Давраи андоз метавонад аз якҷанд давраҳои ҳисоботӣ иборат бошад (қисмҳои 1 ва 2 моддаи 30 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Зарурати ин унсури андоз аз он иборат аст, ки ба бисёр объектҳои андозбандӣ (гирифтани ғойда, даромад аз пешниҳоди мол, иҷрои қор ва хизматрасонӣ) дуру дарозии вақт ва такроршавӣ хос аст. Барои ҷамъбасти натиҷаҳои ғайолият (давлат, андозсупоранда) ва таъмини воридоти даромади давлат давра ба давра ҳисоб кардани натиҷаҳои андозбандӣ зарур аст.

Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон мӯҳлати пардохтро барои пардохтҳои якдафъаинаи сабтшуда низ муайян мекунад (масалан, бонуси обунавӣ ва бонуси кашфи тиҷоратӣ). Тиҷоzi модалаҳои 301 ва 305 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон, пардохтҳои андоziин зикргардида дар 7 мӯҳлат (барои бонуси обунавӣ) ва 1 мӯҳлат (бонуси кашфи тиҷоратӣ) пардохта мешаванд.

Барои дигар пардохтҳои ҳатмин якдафъаина (бонҳо, хирочҳо ва пардохтҳо) унсури мазкур муқаррар карда намешавад, зеро пардохти онҳо метавонад амали дахлдори мақомоти муайяни

давлатиро муайян кунанд (масалан, мақомоти гумрук хангоми пардохтани пардохтҳои гумруки).

Дар тасвири андозҳо аз молу мулк (андоз аз объектҳои ғайриманқул, андозии замин ва андоз аз воситаҳои нақлиёт) (боби 48 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон) муайян карда шудааст, ки даврони андоз барои онҳо соли тақвими мебошад. Пардохти андозҳои мазкур қисм ба қисм бо ҷамъбасти афзоишда карда мешавад, аммо андозсупоранда метавонад онҳоро пеш аз муҳлат пурра пардохт намояд (қисми 2, моддаи 356 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Агар корхона пас аз огози соли тақвими таъсис дода шуда бошад, давран аввали андоз барои он давран вақт аз санаи таъсисии он то охири моҳи мазкур (семоҳа, сол) вобаста аз намуни андозии ҳисобшаванда мебошад. Зимнан, рӯзи таъсисбии корхона рӯзи бақайдгирии давлатии он доништа (эътироф карда) мешавад.

Агар корхона бо тартиби муқарраргардида то охири моҳи тақвими (семоҳа, сол) барҳам дода шуда бошад (фаъолиятро қатъ карда бошад), давран охири андоз барои он давран вақт аз огози ин сол то санаи ба итмом расидани барҳамдихӣ (қатъ кардани фаъолият) мебошад.

Агар объектҳои ғайриманқул, ки объектҳои андозбандӣ мебошад, пас аз огози соли тақвими ба даст оварда шуда бошад, он гоҳ давран аввали андоз аз рӯи андоз аз ин объект дар соли тақвими мазкур аз моҳи минбаъдаи моҳе, ки дар он андозсупоранда ҳуқуқи ихтиёрдории объектҳои мазкурро гирифтааст, оғоз мегардад (қисми 2 моддаи 354 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон Тоҷикистон). Агар объектҳои ғайриманқул пас аз огози соли тақвими ғуруҳта (беғона карда) шуда бошад, он гоҳ давран охири андоз аз рӯи андоз аз ин объект моҳи қатъ шудани ҳуқуқи молумулкиро дар бар мегирад (қисми 3 моддаи 354 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Бояд мафҳуми «*давраи андоз*» ва мафҳуми «*давраи ҳисоботӣ*» (муҳлати ҷамъбасти натиҷаҳои мобайнӣ ё ниҳой, тартиб додан ва ба мақомоти андоз пешниҳод кардани ҳисоботҳо (эъломиаҳо)) -ро фарқ кард²². Дар як қатор ҳолатҳо, даврони андоз ва ҳисоботӣ метавонанд ба ҳамдигар мувофиқ оянд.

²² Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер, 2015. С. 92.

Ҳисоби маблағи андозии замин ва (ё) андоз аз объектҳои ғайриманқули шахсонӣ ҳуқуқӣ ва соҳибқори инфиродӣ, ки бояд барои соли ҳисоботӣ пардохт карда шаванд, дар асоси маълумоти мақомоти ваколатдори соҳавӣ аз ҷониби мақомоти андозии маҳалли бақайдгирии андозсупоранда то 1-уми феврари соли ҳисоботӣ тавассути низоми барномаҳои иттилоотии мақомоти андоз ташаққул дода шуда, огоҳинома дар ин ҳусус ба ҳуҷраи шахсии андозсупоранда дар шакли электронӣ ирсол мегардад. Андозсупорандагон уҳдадоранд маълумоти заруриро оид ба объектҳои нави андозбандии марбут ба қитъаҳои замин ва (ё) объектҳои ғайриманқул дар давоми 30 рӯзи тақвими аз лаҳзаи ҳудудкунӣ (ба даст овардан, сохтмон) ба мақомоти андоз пешниҳод намоянд (моддаи 355 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Давран андоз аз даромади шахсонӣ ҳуқуқиро соли тақвими ташқил медиҳад (моддаи 240 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон). Эъломиаи андоз аз даромади шахсонӣ ҳуқуқӣ то 1-уми апрели баъди соли ҳисоботӣ пешниҳод карда мешавад (моддаи 241 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон). Зимнан Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст (моддаи 242 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон), ки шахсонӣ ҳуқуқӣ-супорандагон андоз аз даромади шахсонӣ ҳуқуқӣ уҳдадоранд пардохти ҷорин ҳармоҳаро ба бӯҷет на дертар аз санаи 15-уми моҳе, ки баъд аз моҳи ҳисоботӣ фаро мерасад, анҷом диҳанд. Ҳамин тавр, зикри давран солонан андоз ба мақомоти андоз имкон намедиҳад, ки хангоми гузаронидани санҷишҳо пинҳон кардани (кам нишон додани) фоидаро аз рӯи натиҷаи қор дар семоҳа ё нимсола муайян кунанд (зеро санҷишҳо метавонанд барои даврони андозии анҷомшуда гузаронида шаванд).

ТАРТИБИ ҲИСОБКУНИИ АНДОЗ. Ҳамчун унсурҳои андозбандӣ, тартиби ҳисобкунии андоз маҷмӯи амалҳои шахсии уҳдадорро оид ба муайян кардани маблағи андоз, ки бояд пардохта шаванд, ифода менамояд. Ин амалҳо аз пешбурди баҳисобгирини объектҳои андозбандӣ, ҳисоб кардани манбаи андоз, ҳисобкунии маблағи андоз иборатанд²³.

Аз рӯи қоидаи умумӣ, уҳдадорини ҳисоб кардани маблағи андозро қонунгузорӣ ба зиммаи андозсупоранда (ё намояндаи

²³ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ, 2005. С. 36.

ӯ) гузоштааст (андози даромад, ААИ). Дар ҳолатҳои пешбини-
намудан Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон ва қонунгузори
дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ, уҳдадорӣ хисоб кардани
маблағи андоз метавонад ба зиммаи мақомоти андоз (андоз аз
амволи ғайриманқули шахсонӣ воқеӣ) ва агентҳои андоз (андози
даромад) гузошта шавад.

Маблағи андоzi пардохтшаванда барои давраи андоз воба-
ста аз манбаи андоз, меъёри андоз ва имтиёзҳои андоз, инчунин
қоидаҳои муқаррарнамудан Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон
хисоб карда мешавад (Расми 3.4).

Масалан, ҳангоми хисоб кардани маблағи андоз аз даромад,
мутобикӣ моддаи 190 Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон, аз да-
ромади умумӣ тамоми хароҷоти тасдиқшудаи воқеан анҷомдодаи
марбут ба давраи хисоботии бо гирифтани чунин даромад
алоқаманд, тарҳ карда мешаванд, аз ҷумла хароҷоти бо ҳуҷҷат
тасдиқшудаи уҳдадорӣҳои андоzi (аз рӯи андозҳои мустақими
пардохташуда), аз рӯи музди меҳнат (аз ҷумла хароҷоти сафарҳои
хизматӣ), аз рӯи ашёи хом, мавод, хароҷоти реклама, энергия
воқеан дар давраи андоз истифодашуда ва хароҷоти дигар, аз
рӯи даромади аз фуруш, супоридан ё хориҷкунӣ дороиҳои дар
фаъолияти соҳибкорӣ истифодашавандаи андозсупоранда, аз рӯи
фарқияти қурби асъор, ки андозсупоранда дар давраи хисоботӣ
гирифтааст. Тарҳи хароҷот дар ҳолати мавҷуд будани ҳуҷҷатҳои
ба таври дахлдор ба расмӣ даровардашуда, ки хароҷоти воқеӣ
вобаста ба гирифтани чунин даромадро тасдиқ менамоянд, иҷозат
дода мешавад.

Дар баробари ин, Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон
маҳдудиятҳои муайянро аз рӯи хароҷоти воқеӣ муқаррар мена-
мояд. Аз ҷумла, муқаррароти моддаи 192 мефармояд хароҷоте,
ки тарҳ карда намешавад, хусусиятҳои тарҳҳои нисбати хароҷоти
фоизи қарзҳо, аз рӯи қарзҳои безъғимод, аз рӯи хароҷот барои
таҳқиқоти илмӣ, корҳои лоиҳақашӣ ва таҷрибавию конструкторӣ
ва ғ.

Ба ғайр аз он, аз даромади андозбандишаванда даромадхое,
ки бо истифодаи имтиёзҳои андоз ба даст оварда шудаанд, хориҷ
карда мешаванд.

Хисобкунӣ андоз метавонад аз рӯи системаи ғайрикуму-
лятивӣ (андозбандии манбаи андоз аз рӯи қисмҳо — ААИ, аксизҳо,
бачи давлатӣ ва ғ.; анҷом дода мешавад) ва системаи кумулятивӣ

(хисобкунӣ андоз аз рӯи ҷамъбасти афзоида аз оғози давраи
андоз анҷом дода мешавад — андоzi замин ва андоз аз объектҳои
молумулки ғайриманқул) амалӣ карда шавад.

Маблағи андоzi аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз)
хисобшуда ва ба таври дахлдор барасмӣ даровардашуда ба
мақомоти дахлдори андоз барои назорат дар мӯҳлати муайянна-
мудан Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон дар шакли эълонии
андоз пешниҳод карда мешавад. Эълонии андоз ҳуҷҷатҳои мебо-
шанд, ки онҳо хисобҳо ва эълонии оид ба низоми андозбандӣ,
хар намуди андоз ё оид ба даромадҳои пардохтшуда, инчунин
замимаҳо ба хисобҳо ва эълонии андозро, ки тибқи тартиби
муқаррарнамудан Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон тар-
тиб дода шудаанд, дар бар мегиранд (моддаи 98 Кодекси андоzi
Чумхурии Тоҷикистон). Эълонии андоз аз рӯи намудҳои алоҳидаи
андозҳо низ дар ҳолатҳои пешбининамудан Кодекси андоzi
Чумхурии Тоҷикистон аз ҷониби андозсупоранда дар маҳалли
бахисобгирӣ объектҳои андозбандӣ пешниҳод карда мешавад.

Хисоби маблағи андоз, ки аз ҷониби мақомоти андоз амалӣ
карда мешавад, ба андозсупорандаи пешниҳод карда мешавад.
муҳлатҳои муқарраргардидаи пешниҳод карда мешавад.

Маблағи уҳдадорӣ андоzi соҳибкорӣ инфиродӣ, ки тибқи
патент фаъолият мекунад, аз ҷониби ӯ мустақилона бо назар-
дошти намуди фаъолият ва маҳалли фаъолият хисоб карда шуда,
сипас бидуни пешниҳоди эълонии андоз (хисобҳо) ба бучет пардохт
карда мешавад.

Дар эълонии андоз маблағи хисоби андоз, ки андозсупоранда
уҳдадор аст дар мӯҳлатҳои муқарраршуда ба бучет (бучетҳо) пар-
дохт намояд (интиқол диҳад), муайян карда мешавад (моддаҳои
99 ва 100 Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон).

Шахсонӣ воқеӣ, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул нестанд,
эълонии андозро ба мақомоти андоzi маҳалли истиқоматашон
пешниҳод менамоянд.

Хисоботи андоз ба мақомоти андоз пешниҳодшуда хисобида
мешавад, агар дар он рақами мушаххаси андозсупоранда, давраи
андоз, намуд ва маблағи андоз ва (ё) санаи пешниҳоди хисоботи
андоз нишон дода шуда бошад.

Эълонии андоз ба намудҳои зерин тақсим мешавад:

— эълонии аввалия — эълонии андоze мебо-
шад, ки аз ҷониби шахс барои давраи ба хисоб гузошта

шудани андозсупоранда ва (ё) аввалин маротиба ба миён омадани уҳдадорӣ андоз аз рӯи намудҳои алоҳидаи андоз, ки шахси мазкур андозсупорандаи (агенти андозӣ) онҳо мебошад, пешниҳод карда мешавад;

— **эълумияи навбатӣ** — эълумияе мебошад, ки аз ҷониби шахс барои даврони андозе, ки баъд аз давраи андозе фаро мерасад, ки дар он андозсупоранда ба ҳисоб гузошта шудааст ва (ё) аввалин маротиба уҳдадорӣ андоз аз рӯи намудҳои алоҳидаи андоз, инчунин аз рӯи натиҷаҳои давраи андоз — дар ҳолати хорич шудани объектҳои андозбандӣ ба миён омадааст, пешниҳод карда мешавад;

— **эълумияи иловагӣ** — эълумияе мебошад, ки аз ҷониби шахс ҳангоми ворид намудани тағйирот ва (ё) иловаҳо ба эълумияи андозӣ қаблан пешниҳодкардааш барои давраи андозе пешниҳод карда мешавад, ки ин тағйирот ва (ё) иловаҳо аз рӯи намудҳои андозҳое, ки шахси мазкур андозсупоранда (агенти андоз) мебошад, ба он дахл дорад;

— **эълумияи барҳамдихӣ** — эълумияе мебошад, ки аз ҷониби шахс ҳангоми барҳамдихӣ ё азнавташкилдихии фаъолияти андозсупоранда аз рӯи намудҳои андозе, ки шахси мазкур андозсупоранда (агенти андоз) мебошад, инчунин ҳангоми бекор кардани бақайдгирӣ барои андоз аз арзиши иловашуда (нисбати ААИ) пешниҳод карда мешавад.

Ҳангоми пешниҳод намудани эълумияи андоз бо тағйир иловаҳо ба мақомоти андоз то лаҳзае, ки андозсупоранда дар бораи таъин намудани санҷиши сайёри андоз тибқи тартиби муқарраршуда огоҳинома ғирифтааст, андозсупоранда ҳуқуқвайронкунӣ содиргардида озод карда мешавад. Дар баробари ин, ғоизҳои барои дар муҳлатҳои муқарраршуда пардохт нагардидани андозҳо мутобики тартиби муқарраршуда ҳисоб ва пардохт карда мешавад.

Барои андозсупорандагони алоҳида, ки назорати онҳо аз ҷониби нозироти андозӣ андозсупорандагони калон амалӣ карда мешавад, дар ҳолати зарурӣ муҳлати пешниҳоди эълумияҳо ва пардохти андозҳо метавонад аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шавад.

ТАРТИБ ВА МУҲЛАТҲОИ ПАРДОХТИ АНДОЗ. Андозҳо бояд бо тартиб ва муҳлатҳое, ки қонунгузории андоз муқаррар

намудааст, пардохта шаванд. Яқчанд усулҳои асосии пардохти андоз мавҷуданд⁵⁴:

- пардохти андоз аз рӯи эълумия (декларатсия);
- пардохти андоз дар манбаи пардохт;
- усули кадастрии пардохти андоз.

Пардохти андоз аз рӯи эълумия дар назар дорад, ки андозсупоранда уҳдадордор аст дар муҳлатҳои муқарраршуда ба мақомоти андозӣ маҳалли бақайдгирӣ худ бо тартиби муайян аризаи (ҳисоби) расмии худро дар бораи уҳдадорӣҳои андоз пешниҳод намояд.

Бо мақсади воридоти баробари даромадҳои бучет ва наъдикшавии лаҳзаии супоридани андоз ба лаҳзаи ғирифтани ғоидаи бучетӣ, ба таври қонуний метавонад уҳдадорӣи супоридани пардохтҳои ғосилавӣ (пешпардохтӣ) аз рӯи андоз муқаррар карда шавад. Дар моддаҳои 241 ва 242 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои андозсупорандагон уҳдадорӣ оид ба супоридани пардохти ҷорӣ (пешпардохт) ва пешниҳоди ҳисоббарбаркунӣ аз рӯи онҳо муқаррар кардааст. Муҳлатҳои пешниҳоди ин ҳисоббарбаркунӣҳо ва супоридани пардохти ҷорӣ (пешпардохт) ба ҳам рост меоянд ва то санаи 15-уми моҳе (семоҳае)-ро, ки баъд аз моҳи ҳисоботӣ фаро мерасад, ташкил медиҳад.

Пардохти андоз аз манбаи пардохти даромад маънои онро дорад, ки андозсупоранда даромади худро бо тарҳи андозе, ки аз ҷониби муҳосиботи ташкилот ё соҳибкори инфиродӣ (агенти андоз) ҳисоб ва нигоҳ дошта шудааст, ки пардохтро анҷом додааст, мегирад. Барои андозсупоранда ин тарз маънои нигоҳдорӣи автоматӣ, тарзи ғайринақднии пардохти андозро дорад (моддаҳои 236 ва 239 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Ин ташкилотҳо ва соҳибкорон дар ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонун уҳдадоранд ғунксияҳои агентҳои андозро иҷро кунанд (агентҳо шахсоне доништа мешаванд, ки мутобики Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зиммаи онҳо уҳдадорӣҳои оид ба ҳисобкунӣ, нигоҳ доштани андозҳо аз пардохткунанда ва ба бучет интиқол додани андозҳо гузошта шудаанд)⁵⁵.

Тарзи мазкурӣ пардохт он ағзалитро дорад, ки ҳама ғуна саркашии андозсупоранда аз пардохти андоз истисно карда мешавад.

⁵⁴ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 183.

⁵⁵ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 182.

Ба ҳамин тарз андоз аз даромади шахсони воқеӣ, ААИ аз ҷониби таъшилотҳои хориҷии дар Тоҷикистон фаъолияткунанда, вале дар қайди андоз набуда ва диг. пардохт карда мешаванд.

Кадастр — ин феҳристест, ки рӯйхати объектҳои маъмулиро (замин, даромад ва ғ.) муқаррар менамояд, ки аз рӯи аломатҳои беруна тасниф карда мешаванд ва даромаднокӣ миёнаи объектҳои андозбандишавандаро муайян мекунад⁵⁶.

Аз ин ҷо, *усули кадастри* пардохти андоз, ки дар андозбандии Тоҷикистон вобаста аз даромаднокӣ миёнаи истифода мешавад (андози замин, ки меъёри он вобаста аз намууди замин муайян карда мешавад, меъёри патенти соҳибкори инфиродӣ, андоз аз объектҳои молумулк ва ғ.).

Тартиби пардохти андозро *услугҳои техникӣ* муайян мекунад, ки тавассути онҳо маблағҳои андоз ба бучети дахлдор (фонди давлатӣ) ворид карда мешаванд (боби 14 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Ин аз рӯи ҳар кадом андоз дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муайянини мушаххасро оид ба гирандаи пардохт (бучети ҷумҳуриявӣ ё маҳаллӣ, фонди давлатӣ), воситаҳои пардохти андоз (чун қоида, андоз бо пули миллии пардохт карда мешавад), механизми пардохт (бо тартиби нақдӣ ё ғайринақдӣ, ба ҳазинаи ҷамъкунанда ё суратхисоби бучет дар бонк) дар назар дорад. Андозҳои умумидавлатӣ ба бучети ҷумҳуриявӣ, андозҳои маҳаллӣ бошад ба бучетҳои маҳаллӣ пардохта мешаванд.

Пардохти андоз тавассути пардохти якдафъаинаи тамоми маблағи андоз ва ё ба тартиби дигаре, ки Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст, анҷом дода мешавад. Маблағи андози пардохтшаванда аз ҷониби андозсупоранда ё агенти андоз дар муҳлати муқарраршуда пардохт карда (ба бучет интиқол дода) мешавад. Андоз уҳдадорини пулиро дар назди давлати фода менамояд, бинобар ин, чун қоида, дар шакли пул пардохт карда мешавад.

Бояд дар назар дошт, ки аз соли 2015 мувофиқи моддаи 67 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон (таҳрири соли 2012) тақсими андозҳои пардохтшуда байни бучетҳои дахлдор аз ҷониби сохторҳои ҳазинадорини мақомоти дахлдори молиявӣ мувофиқи қонунгузорӣ дар бораи бучети давлатӣ амалӣ карда мешавад.

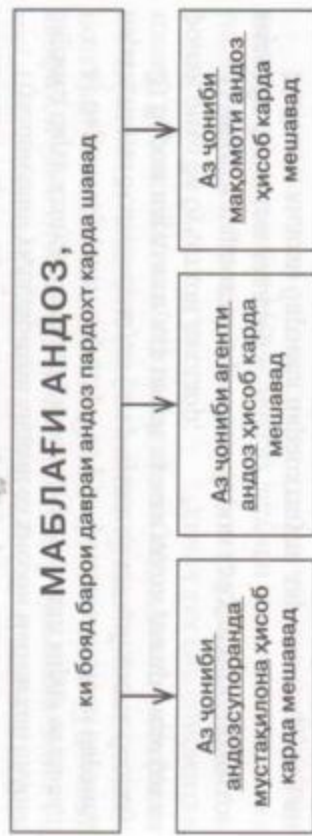
⁵⁶ Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер. 2015. С. 109.

Дар деҳот андозҳо аз молу мулки ғайриманкули шахсони воқеӣ метавонанд аз ҷониби корманди ваколатдори мақомоти андоз бо ёрии кормандони мақомоти худидоракунӣ шаҳрак ё деҳа дар шакли нақдӣ ситонида шаванд. Хангоми ситонидани ин андозҳо дар ду нусхаи якхела ҳуҷҷати хисоботи қатъӣ оид ба пардохти андоз пур карда мешавад, ки шакл ва тартиби истифодаи онро мақомоти ваколатдори давлатӣ дар мувофиқа бо Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд.

Аниқ кардани реквизитҳо (суратхисобҳои бонкӣ ва ҳазинадорӣ), ки ба онҳо бояд пардохти ин ё он андоз, ҷаримаҳо ва ғайриҳо ба ин ё он бучет иҷро карда шаванд, ҳар сол аз ҷониби андозсупоранда дар мақомоти андозе, ки вай дар қайд мебошад, анҷом дода мешавад.

Истисно аз ин қоида андоз аз даромад ва андози иҷтимоӣ нисбати шахсони воқеӣ, ки дар воҳидҳои алоҳидаи шахсони ҳуқуқӣ

Расми 3.4.

Вобаста аз:

а) Манбаи андоз — хусусияти аризии, ҷисмонӣ ё хусусияти дигари предмети андозбандӣ

б) Меъёри андоз — бузургии ҳисобкунӣ аз рӯи воҳиди ҷенкунӣ манбаи андоз

в) Иштиёҳои андозӣ — баргаришҳои пешбинишавандаи қонунгузории андоз эътироф карда мешаванд, ки ба категорияҳои алоҳидаи андозсупорандагон дар муқоиса бо андозсупорандагони дигар, аз ҷумла вобаста ба пардохт накардани андоз ё пардохт кардани онҳо бо андозаи камтар пешниҳод карда мешаванд

кор мекунанд, мебошад: ин андозҳо бояд ба бучети маҳалли ҷойгиршавии воҳидҳои алоҳида бо назардошти тақсимои маблағҳои ин андозҳо байни бучетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳалли тибқи қонунгузории бучет пардохта шаванд.

Бо қонунгузорӣ қоидаҳои ҳисоббарбаркунии байни давлат ва андозсупоранда дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда барзиёд пардохт кардани маблағи андоз, ҷарима ва фоизҳо ва ба вучуд омадани қарздорони давлат дар назди ӯ муайян карда шудаанд (моддаҳои 116–117 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Маблағи барзиёд пардохтшудаи андозҳо, ҷаримаҳо ва фоизҳо барои давраи андоз, ин фарқи мусбӣ байни маблағҳои пардохтшуда ва маблағҳои ҳисобшудаи (иловаганд ҳисобшудаи) андозҳо, ҷаримаҳо ва фоизҳо барои давраи андоз мебошад. Дар айни замон, қарздорони давлат дар назди андозсупоранда онд ба андоз аз аризи иловашуда ҳангоми содирот маблағи барзиёд супоридаи андоз ба ҳисоб намеравад. Ба истиснои муқаррароти моддаи 274 ҚАҶТ.

Пӯшонидани уҳдадорӣҳои андозӣ аз ҳисоби маблағҳои андози барзиёд пардохтшуда бо пайдарҳамии зерин амалӣ карда мешавад:

- 1) барои пардохти қарздорӣ аз рӯи фоизҳои андози барзиёд пардохтшуда ё ситонидашуда (агар чунин ҳолат ҷой дошта бошад);
- 2) барои пардохти қарздорӣ аз намулҳои дигар андозҳо ва фоизи онҳо ба бучетҳои дахлдор;
- 3) ҷиҳати пардохти ҷаримаҳо барои ҳукукбайронкунӣҳои андоз ба бучетҳои дахлдор.

Маблағи андози барзиёд пардохтшуда дар асоси аризаи андозсупоранда пурра ё қисман ба андозсупоранда баргардонда мешавад, агар пайдарҳамии дар боло зикргардида иҷро шуда бошад.

ИМТИЁЗҲОИ АНДОЗӢ. Ҳамаи имтиёзҳои андозӣ як мақсад доранд — ҳавасманд кардани андозсупоранда барои амалӣ намулдани намулҳои муайяни амалҳо (беамалӣ) тавассути кам кардани ҳаҷми уҳдадорӣҳои андозини ӯ ва (ё) содда кардани расмиёти пардохти андозҳо.

Мувофиқи қисми 1 моддаи 32 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон имтиёзҳои андозӣ бартариятҳои пешбининамудани қонунгузории андоз эътироф карда мешаванд, ки ба гуруҳҳои алоҳидаи андозсупорандагон дар муқоиса бо андозсупорандагон дигар, аз ҷумла вобаста ба пардохт накардани андоз ё пардохт

кардани онҳо бо андозаи камтар пешниҳод карда мешаванд. Дар муқоиса бо дигар андозсупорандагон чунин андозсупорандагон имтиёздор афзалиятҳои доранд, ки ба тағйир ёфтани рафтори онҳо бо мақсадҳои муайяннамудани давлат оварда мерасонанд.

Ҳамин тавр, имтиёзҳои андоз — ин унсури андозбандӣ буда, инчунин дар як вақт — муҳимтарин воситаи сиёсати давлат мебошад.

Дар баробари он, қаблан қайд карда мешуд, ки андозҳо дар ҷомеа функсияҳои асосиро, яъне фискалӣ ва танзимкунандагиро иҷро мекунанд. Дар шароити ислохоти тамоми соҳаҳои ҳаёти иқтисодӣ дар марҳалаи ҳозираи рушди мамлақати мо нақши маҳз функсияи танзимкунандаи андозҳо меафзояд ва имкон медиҳад, ки ба равандҳои тақсимот, азнавтақсимкунии даромади миллий, раванди истеҳсолот, истеъмоли, равандҳои демографӣ ва ғ. таъсир расонад. Даст кашидан аз имтиёзҳои маъноӣ бартарият самти фискалии андозбандиро дорад, имкон намедиҳад, ки андозҳо ҳамчун воситаи нодир, универсалии таъсир ба равандҳои гуногуни на танҳо иқтисодӣ, балки дигар равандҳои ҷамъиятӣ истифода шаванд. Ба назар мерасад, ки сабаби имтиёзҳои андоз дар санадҳои қонунгузории андоз ба давлат имкон медиҳад, ки ҳадафҳо ва вазифаҳои гуногуни на танҳо дорон хусусияти иқтисодӣ, балки иҷтимоиро низ ҳал кунанд⁵⁷.

Қонунгузорӣ ба ин ё он категорияҳои пардохткунандагон имтиёзҳои пешниҳод намуда, ҳадафҳои пуррамушаххасро пайгирӣ мекунад:

- татбиқи барномаҳои (лоиҳаҳои) афзалиятноки рушди иҷтимоии иқтисодӣ;
- ҳавасмандгардонии сармоягузори ба соҳаҳои афзалиятноки иқтисодиёт;
- баланд бардоштани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли;
- дастгирӣ барои шугли мустақили аҳолии қобили меҳнат ва ғайра.

Дар Кодекси андози амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузорӣ дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ имтиёзҳои муқарраршуда ҳамчун унсури ҳатмӣ андозбандӣ дар тасвири

⁵⁷ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ, 2005. С. 37.

андози дахлдори умумидавлатию маҳаллӣ (дигар пардохти хатмӣ) оварда мешаванд.

Дар баробари он, қонунгузори андоз принципҳои зерини додани имтиёзҳоро, ки қонунгузори мамлакатҳои дигар муқаррар кардааст⁵⁸, дар бар намегирад:

- имтиёзҳои андозро наметавон дар вобастагӣ аз шакли моликият, шаҳрвандии шахсони воқеӣ ё маҳалли пайдоиши сармоя гузошт (бо ин баробарии шаклҳои мавҷудани моликият ва ҳуқуқҳои сармоягузори ватанию хориҷӣ таъмин карда мешавад);
- имтиёзҳо наметавонанд хусусияти инфиродӣ дошта бошанд (бо ин шароити баробар барои ҳамаи пардохткунандагон фароҳам оварда мешаванд);
- пардохткунанда ҳуқуқ дорад аз истифодаи имтиёзҳо даст кашад ва ё истифодаи онро ба як ё якчанд давраи андоз боздорад, агар тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад;
- мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ ҳуқуқ доранд имтиёзҳо ва асосҳои истифодаи онҳоро аз ҷониби андозсупоранда ҳангоми мавриди амал қарор додани андозҳои маҳаллӣ пешбинӣ кунанд;
- имтиёзҳо метавонанд танҳо ва истисноан бо санадҳои қонунгузори андоз пешниҳод карда шаванд.

Механизми таъсири имтиёзҳои гуногуни андоз хусусияти муайян дорад ва имтиёзҳо бо унсурҳои гуногуни андозбандӣ алоқаманданд.

Таснифоти гуногуни намуҳои имтиёзҳои андоз мавҷуданд. Бояд қайд кард, ки бо Қонуни бекоршудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи асосҳои системаи андоз» (1994) имтиёзҳои андоз аз рӯи намуҳои зерин тасниф карда мешаванд⁵⁹:

- ҳадди ақали андозбандинашавандаи объекти андозбандӣ;
- аз андозбандӣ гирифтани унсурҳои муайяни объекти андоз;
- аз пардохти андоз озод кардани шахсони алоҳида ё категорияҳои пардохткунандагон;
- кам кардани меъёрҳои андоз;
- тарҳ аз маблағи андоз;

⁵⁸ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 55.

⁵⁹ Ниг. М. 10 Қонуни бекоршудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи асосҳои системаи андоз»; Орипов А., Султонов Б. Налоги и налогообложение. Душанбе: Изд-во «Санадвора», 1994. С. 19.

- батаъхиргузори (дароз кардани) пардохти андоз;
- дигар имтиёзҳои андоз.

Дар Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳадди ақали андозбандинашавандаи объекти андоз барои якчанд намуҳои андозҳо муқаррар карда шудааст. Масалан, дар моддаи 286 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, ки аз тарафи шахси воқеӣ ворид намудани ду литр нушокии спиртӣ, ду баста (400 дона) сигор аз пардохти аксиз озод мебошад.

Бо Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намудани ҳадди ақали музди меҳнати ҳармоҳа муайян карда шудааст, ки бо санадҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон амали карда мешавад (дар вақти ҳозир ба 400 сомонӣ мувофиқат мекунад). Дар як вақт мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нишондиҳандаҳои андозҳо» бо мақсади ҳисоб кардани андозҳо, бо-ҷо, дигар пардохтҳои хатмӣ, муҷозоти ҷаримаӣ, пардохтҳои иҷтимоӣ ва дигар мақсадҳо бузургии маҳсул — нишондиҳандаҳои барои ҳисобҳои истифода мешавад, ки андозаи онро қонунгузори бучетӣ муайян мекунад. Барои соли 2022 нишондиҳандаҳои барои ҳисобҳо 64 сомонӣ муқаррар карда шудааст.

Гирифтани аз андозбандӣ ҳамаҷун имтиёз барои аз андозбандӣ хориҷ кардани предметҳои (объектҳои) алоҳидаи андозбандӣ равона карда шудааст. Масалан, нисбати андоз аз молумулки ғайриманкул гирифтаниҳо дар озодкунӣ аз андозбандии ғайриманкули категорияҳои муайяни шахсон ифода мешаванд, андоз аз даромад нисбати нафақаҳои давлатӣ ва сугурта, стипендияҳои давлатӣ, кӯмакпулиҳои (чубронпулиҳои) давлатӣ ва диг. татбиқ намешавад.

Озод кардан аз пардохти андоз ҷунин намуҳои имтиёзро ифода мекунад, ки камкунии гуногуни ӯҳдадорҳои андозро пешбини мекунад, ки дар таснифоти мазкур оварда нашудаанд. Шаклҳои озодкунӣ инҳо буда метавонанд: пешниҳоди таътилҳои андоз (пурра озод кардан аз андоз дар муддати муайян) (моддаи 189 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон), озодкунӣ аз андоз аз арзиши иловашуда барои таъминкунандагони мол (кор, хизматрасонӣ) (моддаи 251 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон) ва диг.

Ҳолати маҳсули озод кардани категорияҳои алоҳидаи шахсон аз пардохтани андоз масунияти андоз⁶⁰ баромад менамояд.

⁶⁰ Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. С. 121.

Ҳукуқи муосири умумии байналмилалӣ ва созишномаҳои махсуси байнидавлатӣ масунияти андози намоёндагиҳои дипломатӣ ва консулӣ, дигар муассисаҳо ва ташкилотҳои ба онҳо баробаркардашударо пешбинӣ мекунад. Масалан, тибқи м. 34 Конвенсияи Вена оид ба муносибатҳои дипломатӣ соли 1961, агенти дипломатӣ, ба истисноӣ баъзе ҳолатҳо, аз ҳама гуна андозҳо, хирочҳо ва боҷҳо, шахсӣ ва молумулкӣ давлатӣ, ноҳиявӣ ва шаҳрӣ озод карда мешавад.

Кам кардани меъёрҳои андоз барои дастгирии соҳаҳои муайяни фаъолият ё гуруҳҳои андозсупорандагон равона карда шудааст. Масалан, дар моддаҳои 183 ва 380 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон меъёрҳои гуногуни андоз барои фаъолияти марбут ба истеҳсоли мол ва дигар фаъолият муқаррар карда шудаанд дар моддаҳои 264 ва 254 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон меъёрҳои камӣ андоз аз арзиши иловашуда (5%) барои намуҳҳои алоҳидаи фаъолият ва меъёри хавасмандгардонӣ (0%) -и андоз аз арзиши иловашуда ҳангоми содироти молҳо муқаррар карда шудааст.

Тарҳ аз маблағи андоз имтиёзро ифода менамояд, ки ба кам кардани манбаи андоз асос шудааст. Тарҳҳои андоз метавонанд дар намуди аз манбаи андозбандишаванда хориҷ кардани маблағи муайян, чун қоида, хароҷоти пардохткунанда анҷом дода шаванд. Дар натиҷа объектҳои алоҳидаи андозбандӣ мутобики ин намуди имтиёз мавриди андозбандӣ қарор намегиранд.

Аз рӯи андоз аз даромад тарҳҳо барои эҳтиёҷоти эҳсонкорӣ (моддаи 193 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон), нисбат ба қарзҳои беэътимод (моддаи 195 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон), нисбат ба хароҷот барои таҳқиқоти илмӣ, корҳои лоикакашӣ ва таҷрибавию конструкторӣ (моддаи 196 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон) ва ғ. муқаррар карда шудаанд.

Ба андозсупорандагон пешниҳод намудани имтиёзи андоз дар намуди *батаъхиргузориш (дароз кардани) пардохти андоз*, ки ба тағйир додани муҳлати пардохти он (гузаронидани муҳлати пардохти андозҳо, фонзҳо ва ҷаримаҳо ба муҳлати хеле дертар) асос шудааст, имконият медиҳад, ки вазъи ҷорӣ молиявии андозсупоранда муваққатан (ба муҳлати муайян) сабук карда (ба эътидол оварда) шавад.

Дигар имтиёзҳои андоз барои дигар ҳолатҳо муқаррар карда мешаванд ва дигар сабукиҳоро барои андозсупорандагон пешбинӣ менамоянд (масалан, на пешниҳоди харомаҳои эъломияҳо, балки семоҳа).

Пешниҳоди имтиёзҳо аз рӯи андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ бо Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузори дигар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ, қонунгузориин бучет, созишномаҳои консессионӣ ва ғ. муқаррар карда шудаанд (бо қонунгузори ваколатҳои мақомоти маҳаллии давлатӣ барои пешниҳод намудани имтиёзҳои андоз пешбинӣ нашудааст).

Имтиёзҳои андоз аз рӯи ҳамаи намуҳҳои андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ муқаррар карда шудаанд. Илова бар ин, дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон 8 низоми махсуси андозбандӣ, ки пешниҳоди имтиёзҳои андозро пешбинӣ мекунад, муайян карда шудаанд.

То соли 2018 мутобики қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи созишномаи сармоягузори», «Дар бораи консессия» ва диг., барои амалисозии қариб 80 созишномаи нисбатан гуногуни сармоягузори калон, консессионӣ ва дигар созишномаҳо низомҳои инфиродии андозбандӣ муқаррар карда шуданд.

Субъектҳои 4 минтақаи озоди иқтисодӣ дар Тоҷикистон таъсисёфта (дар шаҳрҳои (ноҳияҳои) Хучанд, Данғара, Панҷ ва Ишкошим) аз пардохти ҳамагуна андозҳо озоданд, ба истисноӣ андози иҷтимоӣ.

Дар баробари он, зиёд намудани шумораи имтиёзҳои андоз ва пешниҳоди беасоси онҳо боиси коҳиш ёфтани воридоти маблағҳо ба бучет, аз ҷониби давлат аз даст додани назорат аз болои ҷараёни молиявӣ мегардад, ки асоси сӯиистифода мешавад. Танҳо аз рӯи натиҷаҳои соли 2016 маблағи имтиёзҳои андоз 7 млрд. сомонӣ ҳисоб карда шуд (дар ҳоле, ки даромади умумии андозии бучети давлатӣ аз 13 млрд. сомонӣ зиёд буд).

Аммо, мутаассифона, қонунгузор дар ин санадҳои меъёрии ҳукуқӣ зарурати таваҷҷӯхро ба масъалаҳои танзими ҳукуқии тартиб, шартҳо ва асосҳои пешниҳод намудани имтиёзҳои андоз, муқаррар намудани имтиёзҳои нав ва хориҷ кардани имтиёзҳои бесамарро пешбинӣ накардааст.

3.2. БА ВУЧУД ОМАДАН, ТАҒИЙР ЁҒТАН ВА ҚАТЪ ГАШТАНИ УҲДАДОРИҲО ОИД БА ПАРДОХТИ АНДОЗҲО

МАҲҲУМИ УҲДАДОРИИ АНДОЗӢ. Дар қонунгузорӣ ва илми ҳуқуқшиносӣ якчанд категорияҳои аз рӯи маъно ва мазмун наздик истифода мешавад: уҳдадории андозӣ, уҳдадорӣҳои андоз ва уҳдадорӣҳои оид ба пардохти андозҳо (дигар пардохтҳои ҳатмӣ). Уҳдадорӣҳои оид ба пардохти андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ (хирочҳо, пардохтҳо ва бочҳо) уҳдадорӣҳои конституцсионӣ шахсонро ифода менамояд, ки дар муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз ба сифати андозсупоранда (пардохткунандагони дигар пардохтҳои ҳатмӣ) баромад мекунад. Аҳамияти махсуси уҳдадорӣҳои фи-скалии зикргардида бо сабаби мустақими он дар Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад. Дар моддаи 45 Конституция, аз ҷумла, муқаррар карда мешавад: «Супоридани андоз ва пардохтҳо, ки қонун муайян кардааст, ҳатмист».

Тахлили ҳуқуқии муқаррароти конституцсионӣ зикргардида имкон медиҳад ҳулосан зеринро дар бораи мазмун уҳдадорӣи баррасишаванда қард⁶¹. Мазмун уҳдадорӣҳои оид ба пардохти андозҳо ва хирочҳо аз андозсупоранда (пардохткунандаи дигарӣ пардохти ҳатмӣ) мавҷуд будани уҳдадорӣи ҳуқуқӣ пардохти андоз ё хирочи бо қонун муқарраршуда, дуруст ҳисобшуда, ба миқдори муайян, бо риояи тартибу муҳлати муқарраркардашуда иборат аст.

Маҳаки муҳимтарини уҳдадорӣи андоз қонунӣ муқаррар намудани андоз ё дигар пардохти ҳатмӣ мебошад.

Уҳдадорӣи андоз оид ба пардохти андозӣ мушаххас ё дигар пардохти ҳатмӣ бо санади қонунгузорӣи андоз, ки дорои меъёрҳои ҳуқуқӣ андоз мебошад, ки тартиби ситонидани андозӣ мазкурро танзим менамояд, муқаррар карда мешавад. Иҷрои ҷунин уҳдадорӣ бо қувваи маҷбуркунии давлатӣ, ки аз ҷониби мақомоти андоз ва дар ҳолати зарурӣ бошад аз ҷониби мақомоти Ҳифзи ҳуқуқ низ амалӣ карда мешавад, таъмин мегардад. Барои иҷро накардани уҳдадорӣҳои баррасишаванда, андозсупоранда ҷавобгариро — то ба ҷавобгарии ҷиноятӣ бар душ дорад, амалӣ карда мешавад.

⁶¹ Парыгина В. А., Тедеев А. А. Налоговое право Российской Федерации / Серия «Учебники, учебные пособия». Ростов н/Д: «Феникс», 2002. С. 195–196.

Дар Тоҷикистон асосҳо барои ба вучуд омадан, тағйир ёфтани қатъ гаштани уҳдадорӣи андоз, инчунин тартиб ва шартҳои иҷрои уҳдадорӣҳои андоз бо Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ё дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муайян карда мешаванд.

Мутобиқи моддаи 3 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намудани андозҳои нав, тағйир додан ё бекор кардани андозҳои муқарраршуда танҳо бо роҳи ворид намудани тағйир иловаҳо ба Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва (ё) ба дигар қонунгузорӣи андоз анҷом дода мешавад.

Лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба ворид намудани тағйир иловаҳо ба қонунгузорӣи андоз, озод кардан аз андоз тибқи тартиби муқарраргардида аз ҷониби Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда мешаванд.

Ба ғайр аз Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, муқаррарот оид ба муносибатҳои андозро танҳо ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ зерин дохил кардан мумкин аст (қисми 10 моддаи 1 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон):

— қонунгузорӣ оид ба ҳуқуқвайронкунонҳои маъмурий (муқаррарот оид ба ҳуқуқвайронкунонҳои маъмурий);

— қонунгузорӣи ҷиноятӣ (муқаррарот оид ба ҷиноятҳои соҳаи андозӣ);

— қонунгузорӣ оид ба муфлисшавӣ (муқаррарот оид ба афзалияти уҳдадорӣҳои андозӣ);

— қонунгузорӣи гумрук (муқаррароте, ки намудҳои андозҳои гумрукӣ, бочу пардохтҳо, тартиби ҳисоб ва пардохти онҳоро тасвир менамоянд);

— қонунгузорӣ оид ба бочи давлатӣ (муқаррароте, ки намудҳои бочҳои давлатӣ, тартиби ҳисоб ва пардохти онҳоро тасвир менамоянд);

— қонунгузорӣ дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷет (муқаррароте, ки дигар намудҳои пардохтҳои ҳатмӣ, тартиби ҳисоб ва пардохти онҳоро тасвир менамоянд);

— қонунгузорӣ дар бораи буҷети давлатӣ барои соли тақвими дахлдор (муқаррароти вобаста ба воридшавӣ ва тақсими андозҳо, пешниҳоди имтиёзҳои муваққатӣ);

— муқаррарот оид ба андозҳои пешбининамудани созишномаҳои сармоягузорӣ, консессионӣ ва қарзӣ (грантӣ), инчунин дигар санадҳои ҳуқуқӣ байналмилалӣ бо давлатҳои хориҷӣ ё

ташкилотҳои байналмилалӣ, ки аз ҷониби Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шудаанд.

Мӯтавои уҳдадориҳои андоз маҷмӯи ҳуқуқҳои субъективӣ ва уҳдадориҳои ҳуқуқӣ ба ҳам алоқаманд ва ба ҳам вобастаи давлат ва андозсупоранда мебошад. Асосан дар ин ҷо ҳуқуқи давлат оид ба талаб кардан ба моликияти ӯ интиқол додани пардохти андоз ва уҳдадори андозсупоранда оид ба амалӣ намудани ин интиқол, баромад менамояд⁶².

Уҳдадори андоз ба маънои маҳдуд ва васеъ фаҳмида мешавад.

Ба маънои маҳдуд уҳдадори андозро ҳамчун уҳдадори андозсупоранда оид ба давлат пардохт кардани маблағи дахлдори андоз ва дигар пардохтҳои хатмӣ бо тартиб ва мӯҳлатҳои муайяннамудаи қонунгузори андоз баррасӣ мешавад.

Уҳдадори андоз ба маънои васеъ тамоми маҷмӯи уҳдадориҳои ва ҳуқуқҳои муқаррарнамудаи қонунгузори андозро дар бар мегирад, ки дар мазмуни он яқинанд блокҳои асосиро ҷудо кардан мумкин аст:

— уҳдадорӣ оид ба баҳисобгирӣ (бақайдгирӣ андоз)-и андозсупоранда дар мақомоти андоз ва пешбурди баҳисобгирӣ андоз;

— уҳдадорӣ оид ба пардохти андозҳо ва дигар пардохтҳои хатмӣ;

— уҳдадорӣ оид ба тартиб додан, пешниҳод ва нигоҳдори ҳисоботи андоз.

Одатан ба сифати объекти андозбандӣ (ҳолатҳо, ҳуқуқ ва (ё) амал, ки хангоми мавҷудияти онҳо дар шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ уҳдадори андоз ба вучуд меояд) молу мулк, анҷом додани фаъолият оид ба таҳвили мол (кор, хизматрасонӣ), гирифтани даромад (фоида) ва ғ. баромад менамоянд, ки таърифи онҳо дар моддаи 2 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин хангоми тасвири ҳар як намуни андоз (низоми андоз) оварда шудааст.

Дигар уҳдадориҳои (ба ғайр аз пардохти андозҳо ва дигар пардохтҳои хатмӣ)-и андозсупоранда (вобаста ба бақайдгирӣ андоз, тартиб додан, пешниҳод намудан ва нигоҳдори ҳисоботи

⁶² Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ, 2005. С. 66.

андоз, пешбурди баҳисобгирӣ муҳосибӣ, истифодаи мошинҳои назоратӣ-ҳазинавӣ ва диг.) хусусияти ҳосилӣ ва таъминотӣ доранд.

Боқд моҳияти иқтисодии андозбандиро дар ёд дошт. Бо ёрии андозҳо ҳокимияти оммавӣ (давлат) бо тартиби яктарафа аз моликон — ташилотҳо ва шахсони воқеӣ қисми амволи онҳоро мегирад, ки он баъд ба фондҳои марказонидашудаи молияи оммавӣ (бюджетҳо, хазинаи давлатӣ) барои маблағгузориҳои институтҳои давлатии ҳокимияти оммавӣ ворид мешавад.

Уҳдадори (вазифаи) ҳар як шахс барои пардохтани андозҳо ва хирочҳои қонунан муқарраргардида — ин уҳдадори (вазифаи) дорои хусусияти оммавӣ-ҳуқуқӣ мебошад, ки бо табиати оммавӣ-ҳуқуқии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ сабаб шудааст. Ба ин маъно, уҳдадори андоз набояд аз мавқеи танзими хусусӣ-ҳуқуқӣ (ҳуқуқи хусусӣ) баррасӣ карда шавад ва нисбати он меъёрҳои қонунгузори граждани, ки дахлнопазирин ҳуқуқи моликиятро кафолат медиҳанд, таъбиқнашавандаанд⁶³.

Мутобиқи моддаи 119 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон уҳдадори андозӣ ин уҳдадори андозсупоранда оид ба ҳисоб ва дар муҳлатҳои муқаррарнамудаи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пардохт намудани андоз ва хирочҳо мебошад (уҳдадори андозӣ ба мазмуни маҳдуд).

Давлат дар шахсияти мақомоти андоз ҳуқуқ дорад аз андозсупоранда иҷрои уҳдадори андозини ӯро дар ҳаҷми пурра талаб намояд ва дар ҳолати иҷро накардан ё иҷрои номатлуби уҳдадори андозӣ тадбирҳои назорати андоз ва (ё) ситонидани маҷбурии андозхоро бо тартиби пешбининамудаи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон таъбиқ намояд.

ИҶРОИ УҲДАДОРИҲОИ АНДОЗӢ. Дар моддаи 120 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб ва муҳлати иҷрои уҳдадори андозӣ муайян кардааст.

Андозсупоранда уҳдадори андозиро мустақилона иҷро менамояд, агар Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигарро муқаррар накарда бошад.

Уҳдадори андозини шахси воқеӣ, ки соҳибкори инфиродӣ намебошад, метавонад аз ҷониби шахси воқеӣ дигар иҷро карда шавад. Дар ин ҳолат манфиати моддии бадастовардаи ин шахси

⁶³ Козырин А. Н. Введение в российское налоговое право. М.: Институт публично-правовых исследований, 2014. С. 45-46.

воқеъ даромади андозбандишаванда эътироф карда намешавад. Маблағҳои ба ин мақсад пардохташуда, баргардонидани намешаванд.

Уҳдадорӣ андоз ҷиро карда шавад.

Мухлати ҷирои уҳдадорӣ андозӣ тибқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон бо санаи тақвимӣ ё гузаштани давраи вақт (сол, семоҳа, моҳ ва рӯз) муқаррар карда мешавад.

Мухлати ҷирои уҳдадорӣ андозӣ аз рӯзи пас аз санаи тақвимӣ ё аз санаи ҷирои амалие, ки уҳдадорӣ андозиро ба миён меорад, шуруъ мегардад.

Агар рӯзи охирини мухлати ҷирои уҳдадорӣ андозӣ ба рӯзҳои истироҳат ва ё рӯзҳои ид (ғайриқорӣ) рост ояд, рӯзи аввали қорӣ баъд аз чунин рӯзҳо фарорасида, рӯзи ба охир расидани мухлат ҳисобида мешавад.

Андозсупоранда ҳуқуқ дорад уҳдадорӣ андозиро пеш аз мухлат ҷиро намояд.

Мухлати ҷирои уҳдадорӣ андозӣ бо тартиби муқаррарнамудаи моддаҳои 110–115 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйир дода мешавад.

Дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда ҷиро нагардидан ё ба таври дахлдор ҷиро накардани уҳдадорӣ андозӣ, мақомоти андоз бо тартиби муқаррарнамудаи бобҳои 17–18 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷирои онро таъмин менамояд.

Ҳусусиятҳои ҷирои уҳдадорӣ андозӣ дар ҳолати муфлисшавӣ (қатъи фаъолият)-и андозсупоранда (шахси ҳуқуқӣ ва соҳибқори инфиродӣ), азнавташкилдиҳии шахси ҳуқуқӣ, ба идоракунии бозътимод додани молу мулк, фавти шахси воқеӣ ё фавтида эълон гардидани ӯ аз ҷониби суд, шахси воқеии бедаракгоиб ё ғайри қобили амал эътирофшуда мутобики моддаи 126–130 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузорӣ дар бораи муфлисшавӣ анҷом дода мешавад.

Асосҳои баҳисобгирӣ ҷирои уҳдадорӣ андозӣ, ки моддаи 106 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, имкон медиҳанд, ки дар маҷмӯъ расмиёти дахлдоре, ки аз ҷониби мақомоти андоз амалӣ мешаванд, муайян карда шаванд.

Баҳисобгирӣ ҷирои уҳдадорӣ андозӣ, ки амалҳои зеринро дар бар мегирад, аз ҷониби мақомоти андоз бо роҳи пешбурди

ҳисобваракаи шахси андозсупоранда (агенти андоз) анҷом дода мешавад:

— қушодани ҳисобваракаи шахси барои ҳар намуни андоз;

— дарҷ намудани маблағҳои ҳисобкардашуда (иловаҳои ҳисобкардашуда), ба ҳисоб гирифташуда, пардохташуда, баргардонидашудаи андоз, ҷаримаҳо, фоизҳо, маблағҳои батаъхиргузашта ё пардохти ба мӯҳлатҳо ҷудошудаи андозҳо, қарзҳои баҳснок ва мушкилситон дар ҳисобваракаи шахси;

— бастанӣ ҳисобваракаи шахси.

Маблағи уҳдадорӣ андозӣ аз рӯи ҳар як андози мушаххас метавонад аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз, мақомоти андоз, мақоми ваколатдор) мустақилона ҳисоб карда шавад ва ё аз ҷониби мақомоти андоз дар натиҷаи гузаронидани ҷораҳои назоратӣ иловатан ҳисоб карда шавад.

Маблағи ҳисобкардашудаи андоз маблағи андоze мебошад, ки аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз), мақомоти андоз ва мақомоти ваколатдори давлатии муқаррарнамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоб карда шудааст.

Дар тахти мафҳуми *маблағи андози* (уҳдадорӣ андозии) илова ҳисобшуда маблағҳои андоз, ҷаримаҳо ва фоизҳое, ки аз ҷониби мақомоти андоз дар давраи муайяни андоз ҳисобӣ шудаанд, фаҳмида мешавад.

Аз ҷониби мақомоти андоз ҳисоб кардани маблағҳои андоз ҷаримаҳо ва фоизҳо, аз ҷумла зиёд ё кам кардани уҳдадорӣ дар ҳолатҳои зерин амалӣ карда мешавад:

— аз рӯи натиҷаҳои санҷиши сайёри андоз;

— риоя нагардидани муҳлати пешниҳоди эъломияи андоз;

— аз рӯи натиҷаҳои назорати камералӣ, муоинаи хронометражӣ ё шаклҳои дигари назорати андоз;

— зиёд ё кам кардани уҳдадорӣ андозӣ аз рӯи натиҷаҳои баррасии шикояти андозсупоранда (агенти андоз) ба қарори қабулнамудаи мақомоти андоз;

— пешниҳод гардидани эъломияи иловагии (аз ҷумла ислохшудаи) андоз мутобики моддаи 107 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Пешбурди баҳисобгирӣ андозҳо, ҷаримаҳо ва фоизҳои пардохташуда, ба ҳисоб гирифташуда, баргардонидашуда дар ҳисобваракаи шахси андозсупоранда (агенти андоз) дар асоси

хуччатҳои пардохтӣ ва хуччатҳои дигари зерин амалӣ карда мешавад:

- дар бораи пардохти андозҳо, ҷаримаҳо ва фоизҳо;
- дар бораи бахисобгириҳо, баргардонидани маблағҳои изофапулии андозҳо, ҷаримаҳо ва фоизҳо;
- дар бораи бахисобгириҳо ва баргардонидани маблағи барзиёд ҳисоб ва ё пардохтшудаи андоз аз арзиши иловашуда;
- дар бораи маблағҳои рӯенидашудаи қарзҳои андоз, ҷаримаҳо ва фоизҳо.

Дар ҳисобварақаи шахсии андозсупоранда муҳлати тағйирёфтаи иҷрои уҳдадориҳои андозӣ инъикос карда мешавад. Дар давраи муҳлати тағйирёфтаи иҷрои уҳдадориҳои андозӣ, аз ҷумла пардохти андозҳо, ҷаримаҳо ва фоизҳо аз ҷониби мақомоти андоз нисбат ба андозсупоранда чораҳои ҷавобгарӣ ва маҷбуран ситонидани андозҳо татбиқ карда намешаванд.

Дар ҳисобварақаи шахсии андозсупоранда (агенти андоз) маблағи фоизҳои тибқи тартиби муқаррарнамудаи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисобшуда бо нишон додани даврас, ки фоизҳои мазкур ҳисобӣ шудаанд, инъикос карда мешавад.

Дар ҳолатҳои мавҷудияти маълумоти мушаххас дар бораи бо роҳи фирор аз ҳудуди кишвар ё супоридани дорониҳо ба шахси дигар ё андешидани амалҳои дигари сохтакорӣ бо дорониҳо, ки метавонанд ба ситонидани андоз монеъ шаванд, мақомоти андоз ҳуқуқ дорад маблағи андозии ҳисобшударо ба ҳисобварақаи шахсии андозсупоранда ворид намуда, пардохти ғаврии онро талаб намояд, агар ин чора барои таъмини ситонидани андоз зарур бошад.

БА ВУЧУД ОМАДАНИ УҲДАДОРИИ АНДОЗӢ. Уҳдадориҳои андозӣ ба зиммаи андозсупоранда аз лаҳзаи ба вучуд омадани ҳолатҳои гузошта мешавад, ки пардохти андоз, ҷаримаҳо ва фоизҳои ҳисобкардашударо мутобики талаботи қонунгузории андоз пешбинӣ мекунанд.

Уҳдадориҳои андоз (уҳдадориҳои андозӣ) дар шахси воқеӣ ва ҳуқуқӣ хангоми дар ӯ пайдо шудани объекти андозбандӣ, яъне ҳолатҳо, ҳуқуқҳо ва (ё) амалҳои марбут ба андозбандӣ (қисми 1 моддаи 27 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон) ба вучуд меояд.

Бинобар ин нисбат ба уҳдадориҳои шахсонӣ воқею ҳуқуқӣ нишондодҳои зерин татбиқ карда мешаванд.

Ба сифати чунинҳо бояд баррасӣ карда шаванд⁶⁴:

— дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ намудани фаъолияти, ки даромад медиҳад ё гирифтани даромад аз манбаъҳои воқеӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (андоз аз даромад ва андозии иҷтимоӣ барои шахси воқеӣ, андоз аз даромад, андоз аз арзиши иловашуда барои шахси ҳуқуқӣ);

— муомилот барои фуруши молҳо (корҳо, хизматрасониҳо) ва (ё) воридоти молҳо (ААИ);

— истеҳсоли маҳсулоти зераксизӣ (аксизҳо);

— ба даст овардани (барои истифода гирифтани) амволи ғайриманкули мавриди андозбандишаванда (андозҳо аз молу мулк);

— амалӣ намудани фаъолияти соҳибқори инфиродӣ (пардохтани пардохтҳо, ки бо низомҳои махсуси дахлдори андоз пешбинӣ шудаанд);

— дигарон.

Вобаста ба ин хангоми дар шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ пайдо шудани объекти андозбандӣ шахси зикргардида вазифадор аст уҳдадориҳои андозии худро оид ба пардохт намудани андозҳои дахлдор ва (ё) дигар пардохтҳои хатмӣ ба бучети давлатӣ иҷро намояд, инчунин дигар амалҳои, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои қонунгузориҳои андоз муқаррар кардаанд, анҷом диҳад.

ҚАТЪ ГАРДИДАНИ УҲДАДОРИИ АНДОЗӢ. Агар дар моддаи 122 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, уҳдадориҳои андозӣ дар ҳолатҳои зерин қатъгардида ҳисоб карда мешавад:

- 1) иҷро гардидани уҳдадориҳои андозӣ (фоизҳо ва ҷаримаҳо);
- 2) ҳолатҳои, ки қонунгузориҳои андоз қатъ гардидани уҳдадориҳои андозро муқаррар намудааст, аз ҷумла:

— гузаштани муҳлати даъво аз рӯи уҳдадориҳои андоз;

— муфлис эътироф гардидани андозсупоранда, агар бо қарори суд тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад;

— аз ҳисоб баровардани уҳдадориҳои андозӣ бо тартиби муқаррарнамудаи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

⁶⁴ Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. С. 135.

Уҳдадори андозии шахси воқеӣ дар ҳолатҳои зерин бо Ҳуқуқи талаботи қисми 3 моддаи 122 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон қатъ мегардад:

- иҷро гардидаи уҳдадориҳои андозӣ;
- бо сабаби фавти шахси воқеӣ;
- тибқи санади судӣ фавтида эълон шудан, бедарак ғойб ё ғайри қобили амал эътироф шудани шахси воқеӣ, инчунин нокифоя будани молу мулкӣ ӯ.

Қарзи андозии шахси воқеӣи фавтида ё фавтида эълоншуда аз ҷониби ворисон дар доираи арзиши молу мулкӣ ба меърос гирифтаи онҳо бо тартиби муқаррарнамудаи моддаи 129 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон пардохт карда мешавад.

Уҳдадори андозии шахси ҳуқуқӣ дар ҳолатҳои зерин қатъ мегардад:

- барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ мутобики моддаи 126 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- азнавташкилдиҳии шахси ҳуқуқӣ мутобики моддаи 127 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Қарзи андозии андозсупорандагони алоҳида ва агентҳои андоз дар ҳолатҳои зерин беэътимод эътироф карда мешаванд, аз ҷумла:

- 1) барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ — мутобики муқаррароти моддаи 126 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар ҳолати нокифоя будани молу мулкӣ шахси ҳуқуқӣ ва (ё) имконнопазир будани пардохти он аз ҷониби муассисони (иштироккунандагони) ин шахси ҳуқуқӣ, бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ;
- 2) муфлис эътироф шудани соҳибқори инфиродӣ ва шахси ҳуқуқӣ дар ҳолатҳои пешбининамудаи моддаи 150 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳангоми нокифоя будани молу мулкӣ;

3) фавти шахси воқеӣ ё фавтида эълон шудан, бедарак ғойб ё ғайри қобили амал эътироф шудани шахси воқеӣ аз ҷониби суд бо тартиби пешбининамудаи моддаи 129 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳангоми нокифоя будани молу мулкӣ ҷунин шахсон ё ба моликияти давлатӣ гузаронидани меърос;

4) қабули санади судӣ, ки дар робита ба он мақомоти андоз ҳуқуқи ситонидани қарзи андозиро бо сабаби ба охир расидани муҳлати муқарраршуда оид ба ситонидани қарзи андозӣ ё рад намудани ариза дар бораи барқарор намудани муҳлати баохир-расида аз даст медихад;

5) аз баҳисобгирии андозӣ баровардани шахси ҳуқуқӣ хориҷӣ дар мақомоти андоз мутобики муқаррароти моддаи 78 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳангоми нокифоя будани молу мулкӣ муассисаи доимии шахси ҳуқуқӣ хориҷӣ ва ғайримонгардидани пардохти он аз ҷониби шахси ҳуқуқӣ-ғайррезиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доира ва бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон. Дар ҳолати мутобики моддаи 78 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз нав ба ҳисоб гирифта шудани ин шахси ҳуқуқӣ хориҷӣ, уҳдадориҳои андозӣ барқарор карда мешавад.

Тартиби аз ҳисоб баровардани қарзҳои андозии беэътимод эътирофшуда ва номгуӣ ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи ҳолатҳои пешбининамудаи қисми 1 моддаи 131 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешаванд.

Қарзҳои андозии дар сарҳати сеюми банди 2) қисми 1 ва қисмҳои 2–3 моддаи 122 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайяншуда, аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон беэътимод эътироф шуда, аз ҳисоб бароварда мешаванд.

Қарзҳои андозии дар сарҳатҳои якум ва дуюми банди 2) қисми 1 моддаи 122 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайяншуда аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ бо беэътимод эътироф гардида, аз ҳисоб бароварда мешаванд.

ТАҒИР ДОДАНИ УҲДАДОРИҲОИ АНДОЗИ. Тағйир додани уҳдадориҳои андозиро Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузори андоз дар доираи муҳлати даъво ва дар ҳолатҳои, ки дар тасвири андозҳои муқарраршуда оварда шудаанд, иҷозат медиҳанд.

Дар моддаи 123 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳлати даъво муайян карда шудааст, ки дар давоми он ба мақомоти андоз ва андозсупорандагон ҳуқуқи тағйир додани уҳдадориҳои андозӣ аз рӯи ҳамаи намунаҳои андозҳо дода шудааст.

Мақомоти андоз дар давраи муҳлати даъво, яъне дар давоми 5 сол ҳуқуқ дорад, ки маблағи андоз аз ҷониби андозсупоранда пардохташавандаро ҳисоб намояд (иловадан ҳисоб намояд), маблағи андозии барои давраи дахлдори андоз ҳисобшударо (иловадан ҳисобшударо) ситонад.

Мувофиқи меъёри мазкур маблағи андоз аз даромад, ки андозсупоранда дар соли 2021 гирифтааст, аз ҷониби мақомоти андоз

дар давраи аз соли 2022 то соли 2026 метавонад аз нав бозхисоби ва ислоҳ карда шавад. Агар маблағи зикргардидаи андоз аз даромад дар эълумия ё дигар ҳисоботдиҳии андозӣ андозсупоранда барои соли дахлдор инъикос карда нашуда бошад, мақомоти андоз ҳуқуқ доранд онро мустақилона ҳисоб намоянд (иловатан ҳисоб намоянд) ва пардохти онро дар давраи зикргардида талаб намоянд.

Ҳамин гуна ҳуқуқҳои монанд ба андозсупоранда низ дода шудаанд. Андозсупоранда ҳуқуқ дорад, ки дар давоми 5 сол баъди ба охир расидани соли тақвимӣ баргardonидан ё ба ҳисоб гирифтани маблағи барзиёд пардохташуда ё ситонидашударо барои давраи дахлдори андоз, талаб намояд.

Нисбат ба андозсупорандагоне, ки андозбандии имтиёзноро истифода мебаранд, муҳлати даъво ба муҳлати амали андозбандии имтиёзноро мутобикӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраргардида, тамдид карда мешавад.

Муқаррар карда мешавад, ки муҳлати даъво дар давраи амали гардидаи мораторияи санҷиши андозҳо, муҳлати батаъхиргузори ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошудаи андозҳо боздошта мешавад.

Дар Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати андозҳои алоҳида ҳамчунин ҳолатҳои тағйир додани уҳдадорӣ андозӣ оварда мешаванд.

Аз ҳама бештар пахншуда тағйир додани андозаи (маблағи) уҳдадориҳои андозӣ андозсупоранда дар асоси *имтиёзҳои андозе*, ки ӯ ба он ҳуқуқ дорад, мебошад.

Масалан, мутобикӣ моддаи 191 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳангоми пешниҳоди ҳуҷҷатҳои тасдиқунанда, якчанд категорияҳои шахсони воқеӣ — корманди кироя ба тарҳ аз музди андозбандишаванда дар ҳаҷми 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо (соли 2022 ба андозаи 64 сомонӣ дар як моҳ) ҳуқуқ доранд. Дар натиҷа, аз музди меҳнати онҳо, ки зиёда аз 640 сомонӣ мебошад андоз аз даромад бо меъёри 12% ситонида мешавад. Дар ҳолате, ки агар шахси воқеӣ корманди кироя ва соҳибкори инфиродӣ набошад, тарҳи зикргардида танҳо дар як маҳалли пардохти даромад, роҳ дода мешавад. (масалан, даромад аз пасандози бонкӣ).

Масалан, нисбати тасхеҳи (тағйир додани) маблағи андоз аз даромад: даромадҳое, ки андозсупоранда дар шакли музди меҳнат, суди саҳмияҳо, фонизҳо, бурдҳо, роялти ва дигар даромадҳо дар давраи андоз гирифтааст, бо мақсади муайян намудани маблағи ниҳони андоз аз даромад тавассути тарҳкунӣ аз даромад ё замкунӣ

ба даромад тасхеҳ карда мешаванд, агар даромадҳо аз манбаъ андозбандӣ шаванд. (моддаи 188 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Моддаи 249 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусиятҳои тағйир додани (тасхеҳ кардани) уҳдадориҳои андозиро аз рӯи андоз аз *арзиши иловашуда* муайян кардааст. Тасхеҳ нисбат ба амалиёти андозбандишавандаи андозсупоранда, баъд аз анҷом додани амалиёти андозбандишаванда дар ҳолатҳои зерин амалӣ мегарданд:

- бекор гардидани амалиёт ё тағйир ёфтани шартҳои он;
- тағйир ёфтани арзиши амалиёти андозбандишаванда;
- тағйир ёфтани ҷуброни мувофиқашуда барои амалиёт бо сабаби тағйирёбии нарх ё бо ҳар сабаби дигар;
- пурра ё қисман баргardonидани молҳо ба андозсупоранда;
- қабул нагардидани иҷрои кор ё хизматрасониҳои анҷомдодашуда.

Дар ҳолатҳои дар боло зикргардида андозсупоранда уҳдадор аст, ҳисобнома-фактура оид ба андоз аз арзиши иловашудаи иловагӣ (тасхеҳӣ) тартиб дода, эълумияи тасхеҳӣ пешниҳод намояд.

Тасхеҳи амалиёти андозбандишаванда дар асоси ҳисобнома-фактураи иловагӣ оид ба андоз аз арзиши иловашуда ё ҳуҷҷатҳои дигаре, ки фаро расидани ҳолатҳои дар боло зикргардида ро баъд аз анҷом додани амалиёти андозбандишаванда тасдиқ менамоянд, анҷом дода мешавад.

ИҶРО НАКАРДАНИ УҲДАДОРИҲОИ АНДОЗӢ. Дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз) напардохтан ё нопурра пардохт кардани маблағи андозӣ дар ҳисоботи андозӣ вай де-кларатсия карда шуда, ки аз ҷониби мақомоти андоз ё мақоми ваколатдор тибқи тартиби муқарраршуда ҳисоб карда (иловатан ҳисоб карда) шудааст, қарзи андоз (бақияпулӣ) ба вучуд меояд. Ин ҳолат асос барои аз ҷониби мақомоти дахлдори андоз анҷом додани амалҳои назоратӣ ва таъминӣ мебошад.

Агар маблағи андоз, аз ҷумла пардохти ҷорӣ дар муҳлати муқаррарнамудаи қонунгузори андоз пардохт нашуда бошад ва бақияпулӣ ҷой дошта бошад, андозсупоранда (агенти андоз) уҳдадор аст аз санаи фаро расидани муҳлати пардохт то санаи пардохти бақияпулӣҳои фонизҳои дахлдорро пардохт намояд.

Фоицхо барои хар рӯзи тақвими батъхиргузори иҷрои уҳдадориҳои андозӣ шурӯъ аз рӯзи дигари муҳлати пардохти андоз, ки қонунгузори андоз муқаррар кардааст, ҳисоб карда мешаванд. Фоицхо барои хар рӯзи батъхиргузорӣ дар ҳаҷми 0,04 фоиц ҳисоб карда мешаванд. Пардохти фоицхо дар шакли иловапулӣ ба маблағи бақияпулӣ анҷом дода мешавад. Аз рӯзи пардохти қарзи андоз фоицхо ҳисоб карда намешаванд.

Фоицхо новобаста аз маблағи андозҳои пардохтшаванда, амалисозии чораҳои дигар оид ба таъмини иҷрои уҳдадориҳои андозӣ, инчунин чораҳои ҷавобгарӣ барои вайронкунии қонунгузори андоз, ҳисоб ва ба бучети давлатӣ пардохт карда мешаванд.

Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳои зеринро муайян мекунад, ки фоицхо барои қарзи андозӣ ба вучудомада (бақияпулӣ) ҳисоб карда намешаванд:

— нисбат ба фоицхо ва маблағи ҷарима;

— нисбат ба қарзи андозии шахси воқеии вафоткарда дар ҳолати пешниҳод гардидани ҳуҷҷати тасдиқкунандаи фавти ин шахс;

— нисбат ба маблағи қарзи андозӣ бо қарори суд бедарак ғоиб эътирофшуда — аз санаи қабули ҷунин қарор то санаи бекор карда шудани он;

— нисбат ба қарзи андозӣ соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқие, ки нисбат ба онҳо қарор дар хусуси муфлисшавӣ қабул гардидааст, — аз рӯзи аз ҷониби суд қабул гардидани парванда оид ба муфлисшавӣ;

— нисбат ба қарзи андоз аз рӯи як намууди андоз, агар маблағи барзиёд пардохтшуда аз рӯи намудҳои дигар мавҷуд бошад, — аз санаи анҷоми амалиёт;

— нисбат ба маблағи қарзҳои мушкилситон — аз санаи қабули қарор оид ба шомил намудани қарз ба ҷунин гуруҳи мутобиқи муқаррароти Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

— нисбат ба маблағи қарзи муҳлати пардохташ тибқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон батъхиргузосташуда ва ғе пардохти он ба муҳлатҳо ҷудошуда — аз санаи қабули санади дахлдор.

Қонунгузори андоз ҳамчунин ҳолатҳое (барзиёд супоридани андозҳо)-ро пешбинӣ менамояд, ки фоицхо ба фоидаи андозсупоранда ҳисоб карда мешаванд.

Агар аз санаи аз ҷониби андозсупоранда додани ариза барои баргاردонидани (ба ҳисоб гирифтани) маблағи андозӣ барзиёд пардохтшуда, яъне изофапулӣ, то санаи воқеии баргاردонидани (ба ҳисоб гирифтани) маблағи изофапулӣ беш аз 30 рӯзи тақвими гузашта бошад, фоицхо ба фоидаи андозсупоранда ба маблағи изофапули андоз бояд аз бучети дахлдор аз санаи додани ариза барои баргاردонидани (ба ҳисоб гирифтани) изофапулӣ то санаи воқеии баргاردонидани он пардохт шаванд. Фоицхо ба андозсупоранда пардохт намешаванд, агар баргاردонидани маблағи изофагӣ дар муҳлати на бештар аз 30 рӯз аз лаҳзаи аз ҷониби андозсупоранда додани ариза дар мавриди баргاردонидани маблағҳои зиёдатии пардохтшуда анҷом дода шавад.

Дар ҳолати ба ҳисоб гирифтани маблағи барзиёд пардохтшуда ба санаи амалӣ намудани баҳисобгирӣ ғе, агар маблағи барзиёд пардохтшуда ғе бақияпулӣ ба бучетҳои гуногун тааллуқ дошта бошанд, ба санаи гирифтани иҷозат ба баҳисобгирӣ маблағҳо баргاردонидани ҳисобида мешаванд.

Ба ғайр аз ҳисоб кардани фоицхо ба маблағи андозӣ дар муҳлат пардохтнашуда, мақомоти андоз нисбати андозсупоранда тарзҳои гуногуни таъмини иҷрои уҳдадориҳои андозиро, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузори пешбинӣ кардаанд, татбиқ мекунанд.

Вобаста ба ин, маблағи муайяни (ҳисобшудаи) пардохтнашудани уҳдадориҳои андозӣ (қарзи андоз, бақияпулӣ) ба ду гуруҳ тақсим мешавад:

— аз ҷониби андозсупоранда эътирофшуда;

— аз ҷониби андозсупоранда эътирофнашуда.

Мутобиқи банди 32 моддаи 2 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарзи андоз аз ҷониби андозсупоранда эътирофшуда ҳисобида мешавад, агар он муайян карда шавад:

а) аз ҷониби худӣ андозсупоранда дар ҳисоботи андозии худ (агар ин маблағи андоз дар эъломияи андозе, ки андозсупоранда (агенти андоз) пешниҳод кардааст, инъикос ғфта бошад;

б) дар қарор оид ба таъхир гузоштани пардохти андозҳо (агар ин маблағи андоз дар ҳуҷҷат (санади Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мутобиқи моддаи 112 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул шудааст) инъикос ғфта бошад;

в) дар қарори мақомоти андоз оид ба санади санҷиши андозӣ, ки андозсупоранда гирифтааст ва мавриди баҳс қарор надардааст.

(агар ин маблағи андозро мақомоти андоз тибқи санади санчишӣ ё камералӣ ба таври иловагӣ ҳисоб карда бошад, аммо аз ҷониби андозсупоранда бо тартиб ва муҳлатҳои муқаррарнамудаи боби 21 Кодекси андозӣ ҶТ мавриди баҳс қарор дода нашудааст);

г) дар қарори эътибори қонуни пайдо кардани суд (агар ин маблағи андозро дар қарори суд, ки тибқи тартиби муқарраршуда эътибор пайдо кардааст, муайян карда шуда бошад).

Нисбат ба қарзи андозе, ки андозсупоранда эътироф кардааст, мумкин аст чораҳои ситониши бебаҳси (ғайрисудии) қарз татбиқ карда шаванд.

Нисбати қарзи андоз, ки аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз) эътироф нашудааст (баҳс, шикоят карда мешавад), амали мақомоти андоз тибқи ваколатҳои муқаррарнамудаи қонунгузории амалкунанда анҷом дода мешавад.

Дар ҳама ҳолатҳо, ба андозсупоранда (агенти андоз), вобаста ба ҳолатҳои мавҷуда, огоҳиномаи мақомоти андоз дар ҳомили қоғазӣ (ё дар шакли электронӣ) дар бораи маблағи андоз ҳисобшуда, дар бораи натиҷаи санчиши андоз, дар бораи пардохти қарзи андоз, дар бораи шомил кардани он ба рӯйхати андозсупорандагони бемаъсулият ва дар бораи бартараф намудани дигар қонуншиканҳои ошкоршуда бо талаби иҷроӣ ӯҳдадорихон андоз ирсол карда мешавад. (моддаи 87 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Огоҳинома бояд ба андозсупоранда (агенти андоз) шахсан бо гирифтани имзоиш ё дигар тарзи тасдиқкунандаи далели фириодан ва гирифтани он супорида шавад.

Дар Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон расмиёти вобаста ба ҳолатҳои маҳсуси саривақт иҷро накардани ӯҳдадорихон андозӣ муфассал баён карда шудаанд. Аз ҷумла, ӯҳдадорин андозии шахси ҳуқуқии барҳамхуранда аз ҷониби он то ба охир расидани расмиёти барҳамдиҳӣ иҷро карда мешавад (моддаи 126 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон). ӯҳдадорин андозии шахси ҳуқуқии азнав-ташкилшуда аз ҷониби вориси (ворисони) ҳуқуқии он иҷро карда мешавад (моддаи 127 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон). ӯҳдадорин андозии шахсони фавтида, ғайри қобили амал, шахси воқеии бедарак ғойб ва шахсоне, ки суд онҳоро фавтида эълон кардааст, чун қоида, аз ҷониби ворисони онҳо дар доираи арзиши амволи меросӣ (интиқоли) амалӣ карда мешавад (моддаҳои 129–130 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

3.3. МУҲЛАТҲОИ ПАРДОХТИ АНДОЗҲО ВА АСОСҲОИ ТАҒЙИР ДОДАНИ ОНҲО

МУҲЛАТҲОИ ПАРДОХТИ АНДОЗҲО. Мафҳуми умумии муҳлати пардохти андозҳо дар моддаи 26 КАҶТ дар таҳрири нав, ки унсурҳои андозро дар бар мегирад ҳамчун унсури андоз пешбини нагардидааст. Аммо ҳамчун унсур дар танзими муносибатҳои ҳуқуқии андозии кишвар боки мондааст, ки дар поён мафҳуми пурраи он оварда шудааст. Вобаста ба ин як нуқтаро ёдовар шудан имкон дорад, ки мафҳуми муҳлати пардохти андозҳо дар банди 8 моддаи 17 Кодекси андозии қаблӣ соли 2013 муфассал оварда шуда буд, ки барои андозсупоранда фаҳмо буд.

Маъсалаи мазкур танҳо дар эзоҳи моддаи 31 Кодекси андозии амалкунанда ба таври дигар-шабех кутӯҳ пешбинӣ шудааст, ки чунин мебошад: «Тартиби ҳисобкунӣ ва муҳлатҳои пардохтҳои андозҳо дар қисми маҳсуси Кодекси андоз муайян карда мешаванд». Яъне аз ин бармеояд, ки дар ҳар намуни андозҳо тартиби ҳисобкунӣ ва муҳлати пардохти онҳо дар алоҳидагӣ ба таври худ дарч гардидааст.

Мувофиқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, се тарзи асосии пардохти андозҳо барои давраи гузаштаи (ҳисоботи) андоз пешбинӣ карда мешавад⁶⁵:

- 1) дар асоси эълония;
- 2) аз манбаи даромад;
- 3) кадастри.

Эълонияи андоз — ин эълонияи хаттии андозсупоранда дар бораи даромадҳои бадастомада, хароҷоти анҷомдода, имтиёзҳои андоз, маблағҳои андозҳои ҳисобшуда ва дигар маълумоти марбут ба ҳисоб ва пардохти андозҳо мебошад.

Андозсупорандагоне, ки тибқи тартиби муқаррарнамудаи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифадоранд даромадҳои (*амалиётҳои ҳоҷагӣ*)-и худро эълониякунанд (яъне дар шакли хаттӣ ё электронӣ эълонияҳои андоз, ҳисобҳо ва дигар ҳисоботдиҳии андозро таҳия намуда онҳоро имзо кунанд ва ба мақомоти дахлдори андоз пешниҳод), чун қоида, маблағҳои муस्ताқилона ҳисобкардаи андозҳоро пас аз эълониякунонӣ ме-супоранд. Хусусияти ҳоси ин тарз дар он аст, ки пардохт пас аз

⁶⁵ Марчева И. А. Налоги и налогообложение: учебно-методическое пособие. Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2012. С. 11.

гирифтани даромад аз ҷониби шахси даромадгир пардохт карда мешавад. Андозсупорандагон (чун қоида, шахсони воқеӣ), ки барои онҳо ҳисоб кардани маблағҳои андоз тибқи Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби мақомоти дахлдори андоз анҷом дода мешаванд, андозхоро баъди гирифтани ин ҳисобҳо аз нозироти андоз месупоранд.

Агентҳои андозе, ки андозро аз манбаи пардохти нигоҳ медоранд, эълонияхоро онд ба маблағҳои ҳисобшуда ва нигоҳдошта шуда баъди гузаронидани онҳо ба бучет пешниҳод мекунанд, агар дар Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад. Хусусияти ҳоси ин тарз дар он аст, ки андоз аз ҷониби шахсе пардохт карда мешавад, ки даромадро пардохт мекунад, маблағи даромади пардохташуда бошад ба маблағи андозии пардохташуда кам карда мешавад.

Ҳангоми тарзи кадастри, лаҳзаи пардохти андоз бо лаҳзаи гирифтани даромад алоқаманд нест. Кадастр феҳристери ифода менамояд, ки дорои рӯйхати объектҳои маъмулӣ мебошад, ки аз рӯи хусусиятҳои беруна тасниф карда шудаанд ва даромаднокӣ миёнаи объектҳои андозбандишавандаро муқаррар мекунанд. Мисол: андозии воситаҳои нақлиёт, сарфи назар аз истифодаи ин мошин, мутаносибан бо қувваи муҳаррик ситонида мешавад.

Барои яхселагии воридоти андозии даромадҳои бучет дар Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати пардохтҳои алоҳидаи ҳатмӣ пардохтҳои пешпардохт (барои андоз аз даромад, пардохти патент) пешбинӣ шудаанд.

Пардохти андоз бо роҳи пардохти яқвақлаш тамоми маблағи андоз ё аз рӯи қисмҳои мутобики Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад. Пардохти андоз дар шакли нақд ё ғайринақдӣ сураат мегирад.

Муҳлати пардохти андоз санаи тақвимие мебошад, ки мутобики Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян шуда, то ин муҳлат ё дар лаҳзаи фарорасии он маблағи ҳисобшудаи андоз бояд ба бучет пардохт шавад, яъне уҳдадорӣ андоз бояд иҷро гардад.

Муҳлатҳои пардохти андозҳо ва хирочҳо дар Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузории андоз муайян карда мешаванд:

— нисбати ҳар як андозии мушаххас ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ;

— тағйир додани муҳлати муқарраркардашудаи пардохти андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ танҳо бо тартиби пешбининамудаи моддаи 110 Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода мешавад.

Чун қоида, муҳлати пардохти андоз бо мақсадҳои гуногуни сиёсати татбиқшавандаи андоз боис шудааст, аз ҷумла:

— мақсадҳои фискалӣ — барои дар давоми соли тақвимӣ воридшавии яхселаи даромадҳои андоз ба бучети давлатӣ;

— мақсадҳои назоратӣ — барои ташкили назорати самарабахши андоз ва соддагардонии расмиёти андозбандии андозсупорандагон (муҳлати пардохт ба лаҳзаи ба охир расидани давраи дахлдори андоз ва ё дар ҳолатҳои, ки андоз бо пешпардохт пардохт карда мешавад, — ба лаҳзаи ба охир расидани давраи ҳисоботӣ вобаста карда мешавад).

Масалан, эълонияи ягона онд ба андоз аз даромад ва андозии иҷтимоӣ аз даромадҳои дар шакли музди меҳнати шахсони воқеӣ, ки андоз аз онҳо дар манбаи пардохт ситонида мешавад, аз ҷумла аз ҷониби воҳиди алоҳидаи шахсони ҳуқуқӣ, то санаи 15-уми моҳе пешниҳод карда мешавад, ки баъди моҳи ҳисоботӣ фаро мерасад. Дар ҳамин муҳлат, маблағҳои андозҳо ба бучети маҳаллӣ дар маҳалли баҳисобгирӣ андозсупоранда пардохта мешаванд (моддаҳои 241 ва 243 Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Пардохтҳои ҷорӣ (пешпардохти) андоз аз даромад на дертар аз рӯзи 15-уми моҳи пас аз моҳи ҳисоботӣ (семоҳа) пардохт карда мешаванд. Дар ҳамин муҳлат, андозсупоранда бояд ҳисоби (эълонияи пешниҳод карда шавад) ин пардохтхоро пешниҳод кунад (моддаҳои 241 ва 242 Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Ҳисобкунии маблағҳои андозии замин ва (ё) андоз аз объектҳои ғайриманкули шахсони воқеӣ, ки онро дар фаъолияти соҳибдорӣ худ истифода намебаранд, аз ҷониби мақомоти андозии маҳалли ҷойгиршавии қитъаҳои замин ва (ё) объектҳои ғайриманкул дар асоси маълумоти мақомоти ваколатдори соҳавӣ то 1-уми феврари соли ҳисоботӣ тавассути низоми барномаҳои иттилоотии мақомоти андоз анҷом дода шуда, огоҳинома дар ин ҳусус ба ҳуҷраи шахсии андозсупоранда дар шакли электронӣ ирсол мегардад. Маблағи андозии замин ва (ё) андоз аз объектҳои ғайриманкул барои соли ҳисоботӣ аз ҷониби андозсупорандагон на дертар аз рӯзи 15-уми моҳи дуюми ҳар семоҳа ба андозаи аз ҷор як ҳиссаи маблағи солонани андоз пардохт карда мешавад.

Андозсупоранда метавонад маблағи андоzi замин ва (ё) андоz аз объектҳои ғайриманкулро пеш аз мухлат пурра пардохт намояд (моддаҳои 355 ва 356 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Ҷи тавре ки қайд карда шуд, барои вайрон кардани мухлати пардохт ба вайронкунанда аз ҷониби мақомоти андоz ба таври автоматӣ фоизҳо ҳисоб карда мешаванд (моддаи 139 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Қонунгузори андоz фоизҳоро ҳамчун шакли таъмини уҳдадориҳои андоzӣ баррасӣ мекунад. Ин сансия (мӯҷозот) нест (бо фарқиат аз ҷарима). Фоизҳо маблағҳои пулие доништа мешаванд, ки нисбат ба андоzсупоранда ҳангоми аз ҷониби ӯ риоя нагардидани мухлати пардохти андоzҳо, ки қонунгузори андоz муқаррар намудааст, ҳисоб карда мешаванд. Фоизҳо муносибатҳои ҳуқуқии андоzро муҳофизат мекунамд ва дар ҳолати аз ҷониби андоzсупоранда вайрон кардани уҳдадориҳои дар бораи саривақт ва пурра пардохт кардани андоzҳо татбиқ карда мешаванд.

Маблағи фоизҳои дахлдорро андоzсупоранда илова ба маблағҳои андоz ё дигар пардохти ҳатмӣ ва новобаста аз татбиқи дигар чораҳо оид ба таъмини иҷрои уҳдадори пардохтани андоz ё дигар пардохти ҳатмӣ, инчунин чораҳои ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузори андоz⁶⁶ (тибқи моддаҳои 599–622 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ҚТ⁶⁷) пардохт мекунад.

ТАҒЙИР ДОДАНИ МУХЛАТИ ИҶРОИ УҲДАДОРИИ АНДОZӢ. Тағйир додани мухлати пардохти андоzҳо бо тартиби муқаррарнамудаи боби 14 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мухлати дертар гузаронидани пардохти андоzҳо доништа мешаванд (моддаи 110 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Тағйир додани мухлати пардохти андоzҳо ба ҳамаи маблағи андоzi пардохтшаванда ё қисми он бо ҳисоб кардани фоизҳо ба маблағи қарз иҷозат дода мешавад, агар дар боби 14 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

⁶⁶ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 205.

⁶⁷ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон Дар бораи мавриди амал қарор додани Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон (Ахбори Маҷлиси Оли Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2008 сол, № 12, қ. 1, мод. 989, мод. 990; 2009 сол, № 5, мод. 321, № 9–10, мод. 543; 2010 год, № 1, мод. 2, 5; № 3, мод. 153; № 7, мод. 547, № 12, қ. 1, мод. 812; 2011 сол, № 6, мод. 430, ст. 431; № 7–8, ст. 610; № 12, ст. 838; 2012 сол, № 4, сол. 256; № 7, мод. 685, мод. 693; № 8, мод. 814; № 12 қ. 1, мод. 1004; 2013 сол, № 3, мод. 181; № 7, мод. 508; 2014 год, № 3, мод. 143, мод. 144; ҚҚТ 26.07.14, № 1093).

Тағйир додани мухлати пардохти андоzҳо дар шаклҳои ба-
таъхиргузориш андоzҳо (батаъхиргузори) ё ба давраҳои алоҳида
муқаррар гардидани мухлати пардохти онҳо (пардохти ба
мухлатҳо ҷудошуда) амалӣ карда мешавад.

Батаъхиргузори ё пардохти ба мухлатҳо ҷудошудаи андоz
ба андоzсупорандагоне амалӣ карда мешавад, ки вазъияти мо-
лиявии онҳо дар давраи муайяни ҳисоботӣ имкон намедихад, ки
уҳдадориҳои андоzӣ иҷро гарданд, вале асосҳои кофӣ ҷой доранд,
ки дар сурати батаъхиргузори ё пардохти ба мухлатҳо ҷудошуда
андозсупоранда пардохти андоzi пешбинишударо таъмин мена-
мояд.

Тибқи талаботи қисми 2 моддаи 113 Кодекси андоzi Ҷумҳу-
рии Тоҷикистон сарфи назар аз муқаррароти дар боло зикргардида,
батаъхиргузори ё пардохти ба мухлатҳо ҷудошуда ба андоzсупо-
рандагон дар ҳолати ба миён омадани яке аз асосҳои зерин низ
пешниҳод карда мешавад:

1) расидани зарар ба андоzсупоранда дар натиҷаи офати
табӣӣ, садамаи техногенӣ ё дигар ҳолатҳои таъсири қуваҳои рафъ-
нопазир;

2) эҳтимолияти ба миён омадани аломатҳои муфлисшавии
(надоштани қобилияти пардохтназирӣ) андоzсупоранда дар сурати
дар як вақт пардохт намудани уҳдадориҳои андоzӣ;

3) вазъи молу мулкҳои шахси воқеӣ (бе дарназардошти молу
мулке, ки мутобики қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ситони-
дани андоz аз он мумкин нест) имконияти дар як вақт пардохт
намудани андоzро истисно мекунад;

4) дар сурати мавҷуд будани муқаррароти пешбининаму-
даи қонунгузори гумрукҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба
пардохтҳои гумрукӣ дар робита ба интиқоли молҳо тавассути
сарҳади гумрукҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;

5) дар мухлатҳои шартномавӣ маблағгузори нагардидани
андозсупоранда вобаста ба иҷрои фармони давлатӣ, иҷрои қорҳо
ва (ё) хизматрасонӣ барои эҳтиҷоти давлатӣ ва ниёзҳои мақомоти
маҳаллии ҳокимияти давлатӣ аз бучети давлатӣ.

Дар ҳолати мавҷуд будани асосҳои дар бандҳои 1) — 4) пеш-
бинишуда, батаъхиргузори ё пардохти ба мухлатҳо ҷудошуда аз
руи талаботи зерин амалӣ карда мешавад:

1) ба шахси ҳуқуқӣ — на зиёда аз арзиши дориҳои ҳолиси
андозсупоранда нисбат ба уҳдадориҳои андоzӣ;

2) ба шахси воқеъ — на зиёда аз арзиши молу мулки андозсупоранда (ба истисноӣ молу мулке, ки мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонидани андоз аз он манъ аст) нисбат ба уҳдадорихоӣ андозӣ.

Агар батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда мутобиқи асосҳои пешбининамудан бандҳои 1) ё 5) амалӣ шуда бошад, ғоизҳо нисбат ба ҷунин уҳдадорихоӣ андозӣ ҳисоб карда намешаванд.

Агар батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда мутобиқи асосҳои пешбининамудан бандҳои 2)–4) амалӣ шуда бошад, ғоизҳо нисбат ба ҷунин уҳдадорихоӣ андозӣ бо меъёрҳои, ки дар давраи батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда амал мекард, ҳисоб карда мешаванд.

Батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда нисбат ба андозҳои дар манбаи пардохт ситонидашаванда ва андозӣ иҷтимоӣ манъ аст.

Ғузашт кардани ҳуқуқи иҷроӣ уҳдадорӣ андоз аз рӯи муҳлатҳои тағйирдодашуда ба шахси дигар, ба истисноӣ ҳолатҳои муқаррарнамудан Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба азнавташкилдихи шахси ҳуқуқӣ, манъ аст.

Муҳлати пардохти андозҳо дар ҳолати ҷой доштани яке аз ҳолатҳои зерин тағйир дода намешаванд:

1) агар аз рӯи аломатҳои ҷиноят нисбат ба андозсупоранда вобаста ба вайронкунии қонунгузории андоз парвандаи ҷиноятӣ оғоз гардида бошад;

2) дар сурати мавҷуд будани асосҳои кофӣ оид ба истифода гардидани ҷунин тағйирот аз ҷониби андозсупоранда барои пинҳон кардани маблағҳои пулӣ ё дигар молу мулк дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ё фирор намудани ин шахс барои истиқомати доимӣ ба хориҷи кишвар;

3) агар дар давоми се соли то санаи пешниҳод гардидани ариза бо сабаби вайрон кардани шартҳои тағйир додани муҳлати пардохти андоз қарор дар бораи тағйир додани муҳлати пардохти андозҳо нисбат ба ин андозсупоранда бекор шуда бошад;

4) агар ҷараёни муфлисшавӣ оғоз шуда бошад.

Мувофиқи моддаи 112 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дар хусуси батаъхиргузории андозҳои умумидавлатӣ бо пешниҳоди Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муҳлати на зиёда аз 1 сол қабул карда мешавад.

Қарор дар хусуси батаъхиргузории андозҳои маҳаллӣ бо пешниҳоди мақомоти дахлдори молия ва андозӣ шахр (ноҳия) аз ҷониби Маҷлиси вакилони халқи шахри (ноҳияи) дахлдор ба муҳлати на зиёда аз 6 моҳ қабул карда мешавад.

Дар Россия батаъхиргузорӣ (пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда) аз ҷониби мақомоти андоз ба муҳлати то як сол пешниҳод карда мешавад. Ба муҳлати то се сол батаъхиргузорӣ (пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда) аз ҷониби Ҳукумати Федератсияи Россия пешниҳод карда мешавад. Аз рӯи аризаи ташқилот, агар маблағи қарзи андоз аз 10 млрд. руб. зиёд бошад, қарор дар бораи ба батаъхиргузорӣ (пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда) аз ҷониби вазирӣ молияи Федератсияи Россия ба муҳлати то 5 сол қабул карда мешавад.

Дар Қазоқистон батаъхиргузорӣ аз ҷониби мақомоти андоз, аз ҷумла дар асоси қафолати бонкӣ, тахти гарави молумулк, пешниҳод карда мешавад. Пешниҳоди батаъхиргузорӣ тахти қафолати бонкӣ, тахти гарави молумулк, аз рӯи қарзе, ки дар натиҷаи санҷиши андоз ба вучуд омадааст, аз рӯи молҳои воридотӣ мутобиқи расмиёти муайяннамудан Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Қазоқистон амалӣ карда мешавад. Дар ҳолати вайрон кардани ҷадвали иҷроӣ уҳдадорӣ андозӣ, ки ба гарави молу мулки андозсупоранда ва (ё) шахси сеюм ва (ё) қафолати бонк таъмин карда шудааст, мақомоти андоз ситониширо аз ҳисоби молу мулки ба гарав ғузоштаи андозсупоранда ва (ё) шахси сеюм анҷом медихад ва ё иҷроӣ қафолати бонкиро талаб мекунад.

Батаъхиргузорӣ ба муҳлатҳои дар моддаи 112 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда аз рӯи аввали пардохти андоз иҷозат дода мешавад. Пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда дар асоси *созишнома* байни мақомоти андоз ва андозсупоранда бо муқаррар намудани муҳлатҳои мушаххаси пардохтҳо ба муҳлати на зиёда аз як сол амалӣ карда мешавад.

Батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда дар асоси аризаи андозсупоранда нисбат ба маблағи қарзе амалӣ карда мешавад, ки он то қабул кардани қарор дар бораи пешниҳод кардани батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда ба вучуд омадааст ё нисбат ба уҳдадорӣ андозие, ки дар оянда ба вучуд меояд.

Тағйир додани муҳлати пардохти андоз уҳдадорӣ мавҷударо оид ба пардохти андоз бекор намекунад ва уҳдадорӣ навро оид ба пардохти андоз ба вучуд намеорад.

Ариза дар бораи батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда аз ҷониби андозсупоранда ба мақоми ваколатдори давлатӣ пешниҳод карда мешавад.

Ба аризаи андозсупоранда ҳуҷҷатҳои зерин замима карда мешаванд:

1) санади муқоисавии байни мақомоти андозӣ маҳалли бақайдгирӣ ва андозсупоранда;

2) маълумотнома дар бораи суратхисобҳои андозсупоранда дар ташкилоти қарзии молиявӣ;

3) иқтибос аз суратхисобҳо дар ташкилотҳои қарзии молиявӣ дар бораи гардиш ва бақияи маблағҳо барои давраи шаш моҳи то пешниҳоди ариза;

4) ҳақвали пардохти уҳдадорихои андозӣ аз ҷониби андозсупоранда барои давраи батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда;

5) ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи мавҷудияти асосҳои тағйир додани муҳлати пардохти андоз.

Мутобики муқаррароти пешбининамудаи банди 1) қисми 2 моддаи 113 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба аризаи андозсупоранда дар бораи пешниҳод кардани батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда ҳуҷҷатҳои зерин замима карда мешаванд:

1) ҳулосаи мақомоти мудофияи граждани, хифзи аҳоли ва ҳолатҳои фавқулодаи худудӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ онд ба далели ба вучуд омадани ҳолатҳои қувваи рафъ-нопазир нисбат ба андозсупоранда;

2) санади мақомоти мудофияи граждани, хифзи аҳоли ва ҳолатҳои фавқулодаи худудӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ онд ба арзёбии зарари дар натиҷаи ҳолатҳои қувваи рафъ-нопазир ба андозсупоранда расонидашуда.

Мавҷуд будани асоси дар банди 2) қисми 2 моддаи 113 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ ё намоёндаи он аз рӯи натиҷаҳои таҳлили вазъи молиявии андозсупоранда муқаррар карда мешавад. Тартиби гузаронидани чунин таҳлил аз ҷониби Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мувофиқа бо Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақоми ваколатдори давлатӣ ва Бонки миллии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад.

Ба аризаи андозсупоранда дар бораи пешниҳод кардани батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда аз рӯи асоси дар банди 3) қисми 2 моддаи 113 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда зикргардида дар бораи молу мулкӣ манқул ва ғайриманқули шахси воқеӣ (ба истиснои молу мулкӣ, ки тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида намешавад) замима карда мешавад.

Ба аризаи андозсупоранда дар бораи дархост кардани батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда аз рӯи асоси дар банди 5) қисми 2 моддаи 113 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуҷҷати мақомоти молия дар бораи мавҷуд будани чунин асос ва маблағи дар бучети давлатӣ пешбинишуда замима карда мешавад.

Дар ариза дар бораи батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда андозсупоранда уҳдадорини пардохти фоизҳои мутобики боби мазкур ҳисобкардашударо ба зими маъгирад.

Бо талаби мақоми ваколатдор андозсупоранда замонат ё кафолати бонкиро, ки бо риояи муқаррароти қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба расмӣ дароварда шудааст, пешниҳод менамояд.

Бо дархости андозсупоранда мақомҳои ваколатдор доир ба қабул намудани қарор дар бораи батаъхиргузорини пардохти андозҳо ҳуқуқ дорад дар бораи муваққатан (дар давраи баррасии ариза) боздоштани пардохти уҳдадорихои андозӣ қарор қабул на-муда, андозсупоранда ва мақомоти андозӣ маҳалли бақайдгириро онд ба қабули қарори мазкур огоҳ намояд. Муҳлати қабули чунин қарор наметавонад аз 3 рӯзи қорӣ зиёд бошад.

Қабул ё рад намудани қарор дар бораи батаъхиргузорӣ аз ҷониби мақомҳои ваколатдор доир ба қабул намудани қарор дар бораи батаъхиргузорини пардохти андозҳо ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар муддати 30 рӯз аз рӯзи гирифтани аризаи андозсупоранда қабул карда мешавад.

Қарор дар бораи батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда бояд ҳақди аққал иттилооти зеринро дар бар гирад:

1) номи андозсупоранда;

2) маблағи қарзи андоз;

3) андозе, ки барои пардохти он батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда пешниҳод шудааст;

4) муҳлатҳо ва тартиби пардохти маблағи қарз ва фоизҳои ҳисобшаванда.

Қарор дар бораи татбиқ намудани батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда аз санаи дар қарори мазкур зикргардида эътибор пайдо мекунад.

Қарор дар бораи рад кардани пешниҳоди батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда бояд асоснок бошад.

Андозсупоранда ҳуқуқ дорад нисбат ба қарор дар бораи рад кардани пешниҳоди батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда бо тартиби муқаррарнамудани қонун шикоят намояд.

Нусхаи қарор дар бораи қабул ё рад кардани батаъхиргузорӣ аз ҷониби мақомоти ваколатдор доир ба қабул намудани қарор дар бораи батаъхиргузории пардохти андозҳо ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ ба андозсупоранда ва ба мақомоти андозӣ маҳалли бақайдгирии андозсупоранда дар давоми 3 рӯз пас аз рӯзи қабул кардани ҷунин қарор ирсол карда мешавад.

Амали батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда, қатъгардида эътироф мешавад, агар:

— маблағҳои ҳисобшудаи андоз ва фоизҳо то ба охир расидани муҳлати муқарраршуда пардохт карда шаванд;

— муҳлати амали қарор дар бораи батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда ба охир расида бошад;

— андозсупоранда дар муҳлати муайяншуда шартҳои батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошударо иҷро накунад.

Огоҳинома оид ба бекор намудани қарор дар бораи батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда дар давоми панҷ рӯз пас аз қабул гардидани ҷунин қарор мутаносибан аз ҷониби мақомотҳои ваколатдор доир ба қабул намудани қарор дар бораи батаъхиргузории пардохти андозҳо ва мақоми ваколатдори давлатӣ ба андозсупоранда ва нусхаи он ба мақомоти андозӣ маҳалли бақайдгирии андозсупоранда бо тартиби муқаррарнамудани Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ирсол карда мешавад.

Андозсупоранда ҳуқуқ дорад нисбат ба қарор дар бораи қатъ гардидани амали батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошуда бо тартиби муқаррарнамудани қонунгузорӣ шикоят намояд.

Тағйир додани муҳлати пардохти андозҳоро бо имтиёзҳои андозӣ муқоиса намода, бояд қайд кард, ки тағйир додани муҳлат

хусусияти инфиродӣ дорад, дар ҳоле ки имтиёзҳои андоз ба категорияҳои муайяни андозсупорандагон пешниҳод карда мешаванд. Яке аз фарқиятҳои ҷиддии байни онҳо аз он иборат аст, ки бо тағйир додани муҳлати пардохти андоз, маблағи андозии пардохтшаванда кам намешавад⁶⁸.

3.4. ТАРЗҲОИ ТАЪМИНИ ИҶРОИ УХДАДОРҲО ОИД БА ПАРДОХТИ АНДОЗҲО

ТАРЗҲОИ ТАЪМИНИ ИҶРОИ УХДАДОРНИИ АНДОЗӢ. Дар тахти тарзҳои таъмини иҷрои ухдадорни андозӢ (ухдадорни андоз) воситаҳои ҳуқуқие фаҳмида мешаванд, ки ба мақомоти андоз имкон медиҳанд ситонидани андозро дар ҳолати иҷро накардани (номатлуб иҷро кардани) ухдадорни андоз бо тартиби судӣ ё ғайрисудӣ (бебаҳс) амалӣ намоянд ва ҳамин тавр иҷрои дахлдори ухдадорни андоз ба пардохти андозҳои қонунан муқарраргардида ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ таъмин карда шаванд.

Тарзҳои таъмини иҷрои ухдадорҳо оид ба пардохти андозҳо ва хирҷҳо танҳо хусусияти амволӣ доранд ва барои ба давлат кафолат додани иҷрои бечунучарои воқеи ухдадорни шахси аз ҷиҳати фискалӣ ухдадор равона карда шуда, охирино барои ба таври матлуб иҷро намудани ухдадорни дахлдори худ оид ба пардохти андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ роҳнамоӣ мекунад⁶⁹.

Тарзҳои таъмини иҷрои ухдадорни андозӣ бо боби 17 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузории миллӣ танзим карда мешаванд. Мувофиқи қисми 1 моддаи 136 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷрои ухдадорни андозии батаъхирфтодаи андозсупоранда бо тарзҳои зерин таъмин карда мешавад:

— кафолати бонкӣ;

— замонат;

— боздоштани амалиётҳои хароҷотӣ тавассути суратҳисобҳои бонкӣ;

— ҳисобкунии фоизҳо ба маблағи пардохтнамудани андозҳо ва пардохтҳо ба бучет;

— маҳдудкунии ихтиёрдори моли андозсупоранда;

⁶⁸ Козырин А. Н. Введение в российское налоговое право. М.: Институт публично-правовых исследований, 2014. С. 97.

⁶⁹ Парыгина В. А., Тедеев А. А. Налоговое право Российской Федерации / Серия «Учебники, учебные пособия». Ростов н/Д: «Феникс», 2002. С. 233.

- ҳабси молу мулки андозсупоранда;
- ситонидани қарзи андоз аз суратҳисобҳои бонкии андозсупоранда;
- ситонидани қарзи андоз аз суратҳисобҳои бонкии қарздорони (дебиторони) андозсупоранда;
- ситонидани қарзи андоз аз ҳисоби маблағҳои нақдани андозсупоранда.

АМАЛҲОИ ПЕШАКӢ. Дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда дар муҳлатҳои муқарраршуда напардохтани андозҳо, ҷаримаю ғоизҳо ва ба ҷуҷуд омадани қарзи андозӣ эътирофшуда мақомоти андоз андозсупорандаро дар бораи зарурати пардохти қарзи андоз дар давоми 20 рӯзи тақвимӣ (аз рӯзи аз ҷониби андозсупоранда гирифтани ин огоҳнома) ва дар бораи имконияти нисбати ӯ татбиқи намудани чораҳои муқарраршудаи таъмини иҷрои қарзи андоз огоҳ мекунанд.⁷⁰

ИҶРОИ ҒАЙРИСУДИИ УХДАДОРИИ АНДОЗӢ. Тибқи қонунгузори андоз дар тартиби ғайрисудӣ иҷрои маҷбурии ухдадори андозӣ аз ҷониби мақомоти андоз нисбати қарзи эътирофшудаи андоз иҷозат дода мешавад.

Дар Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳдудиятҳои истифодаи чораҳои ғайрисудии пардохти маҷбурии қарзи андоз муқаррар карда шудаанд, аз ҷумла маҳдудиятҳо вобаста ба навабати пардохти қарз, ки моддаҳои 26 ва 65 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст.

КАФОЛАТИ БОНКӢ. Мувофиқи қисми 1 моддаи 138 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон кафолати бонкӣ бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси дархости андозсупоранда ба расмият дароварда шуда, мутобики он таъкилати қарзи молиявӣ (кафил) маблағи андозӣ андозсупорандаро пурра пардохт менамояд, агар андозсупоранда дар муҳлати муқарраршуда маблағи андозҳо ва ғоизҳоро пардохт накунад.

Тибқи қисми 2 моддаи 138 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон кафолати бонкӣ бояд ба талаботи зерин ҷавобгӯ бошад:

- бозхостнашаванда ва ба шахси дигар вогузорнашаванда бошад;

⁷⁰ Ситонидани қарзи андоз бе иҷрои пурраи расмиёти муқарраркардаи қонун асос барои бахшҳои андоз баяни андозсупоранда ва мақомоти андоз мегардад (Ниг. Налоговое право Республики Таджикистан: учебное пособие / под ред. канд. юрид. наук, доцента Н. Шонасридинова, Душанбе, 2012. — с. 340).

— набояд дархостҳои дигари мақомоти андозро оид ба иҷрои кафолатномаи бонкии аз ҷониби таъкилати қарзи молиявӣ-кафил ва андозсупоранда пешниҳодшударо дар бар гирад;

— муҳлати амали он набояд пештар аз 6 моҳ аз рӯзи ба охир расидани муҳлати муқарраршуда барои иҷрои ухдадори пардохти қарзи андоз аз ҷониби андозсупоранда, ки бо кафолати бонкӣ таъмин шудааст, анҷом ёбад, агар дар Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад;

— маблағи пурраи ухдадори андозии андозсупоранда, аз ҷумла пардохти андозҳо, ҷарима ва ғоизҳоро дар бар гирад, агар дар Кодекси маҷкур тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад;

— муқаррарот дар бораи аз кафил маҷбуран ситонидани маблағҳоро аз ҷониби мақомоти андоз пешбинӣ намояд, агар кафил дар муҳлати муқарраршуда талабот оид ба пардохти маблағро мутобики ин кафолати бонкӣ иҷро накунад.

Дар ҳолати дар муҳлати муқарраршуда пардохт накардан ё нопурра пардохт кардани андоз аз ҷониби андозсупоранда, ки иҷрои ухдадори пардохти андоз бо кафолати бонкӣ таъмин карда шудааст, мақомоти андоз дар давоми 5 рӯз аз рӯзи ба охир расидани муҳлати иҷрои талабот ба кафил талабнома барои пардохт кардани маблағро мутобик ба кафолати бонкӣ ирсол менамояд. Кафил ухдадор аст, ки дар муҳлати 5 рӯз аз рӯзи гирифтани талабномаи мақомоти андоз оид ба пардохти маблағ тибқи кафолати бонкӣ иҷро намояд. Кафил ҳуқуқ надорад, ки қонунгардонидани талабномаи мақомоти андозро оид ба пардохти маблағ мутобики кафолатномаи бонкӣ рад намояд.

Ситонидани маблағ аз кафил бо тартиб ва дар муҳлатҳои пешбининамудаи моддаҳои 144 ва 148 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад, агар талабномаи мақомоти андоз то ба охир расидани муҳлати кафолати бонкӣ ба кафил фиристода шуда бошад.

Муқаррароти пешбининамудаи ҳамин модда инчунин нисбат ба кафолатҳои бонкӣ, ки иҷрои ухдадори пардохти ғоизҳо ва ҷаримаҳоро таъмин мекунанд, татбиқ мешавад.

Бо тартиб ва мутобики шартҳои муайяннамудаи Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ухдадорӣ оид ба пардохти қарзи андоз аз ҷониби шахси ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё шахси ҳуқуқии хориҷӣ метавонад аст бо кафолати бонкии таъкилати қарзи молиявӣ хориҷии дорои рейтинг баланди агентҳои

рейтинги байналмилалӣ таъмин карда шавад. Чунин кафолати бонкӣ (бонкҳо хориҷӣ) бояд ба талабот пешбининамудан бандҳои 1–4 қисми 2 моддаи 138 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ бошад.

ЗАМОНАТ. Тибқи қисми 1 моддаи 137 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон замонат мутобиқи қонунгузории граждани бо бастани шартнома байни мақомоти андоз ва зомин ба расмият дароварда мешавад.

Шахсони ҳуқуқӣ ё шахсони воқеӣ метавонанд зомин бошанд. Нисбат ба як уҳдадорӣ пардохти андоз дар як вақт иштироки якчанд зомин иҷозат дода мешавад.

Дар ҳолати дар муҳлати муқарраршуда маблағи андозҳо ва фонзхоро пурра пардохт накардани андозсупоранда, зомин дар асоси шартномаи баимзорасонидашуда уҳдадор аст, ки маблағи андози сари вақт пардохт накардаи андозсупорандаро пурра пардохт намояд.

Дар сурати аз ҷониби андозсупоранда иҷро нагардидани уҳдадориҳои андозии бо замонат таъминшуда, андозсупоранда ва зомин барои пардохти андозҳо ҷавобгарии муштарак доранд. Ҳангоми дар муҳлатҳои муқарраршуда напардохтан ё нопурра пардохтани қарзи андозии бо замонат таъминшуда, мақомоти андоз дар давоми панҷ рӯз аз рӯзи ба охир расидани муҳлати пардохти қарзи андоз аз ҷониби андозсупоранда ба зомин талабнома дар бораи пардохти маблағи андозро мутобиқи шартномаи замонат ирсол менамояд.

Агар зомин талабнома оид ба пардохти маблағи андозро мутобиқи шартномаи замонат дар муҳлати муқарраршуда иҷро накунад, мақомоти андоз бо тартиб ва дар муҳлати пешбини-намудан бобҳои 17–18 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон чораҳо оид ба маҷбуран ситонидани қарзи андозро нисбат ба зомин амалӣ менамояд.

Муносибатҳои ҳуқуқие, ки ҳангоми муқаррар намудани замонат ба сифати чораи таъмини иҷрои уҳдадориҳои андозӣ ба миён меоянд, мутобиқи муқаррароти қонунгузории граждани танзим карда мешаванд, агар қонунгузории андоз тартиби дигарро пешбинӣ накарда бошад.

Муқаррароти моддаи 137 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчунин нисбат ба замонат ҳангоми анҷом додани дигар пардохтҳои хатмӣ ва бочҳо татбиқ карда мешавад.

БОЗДОШТАНИ АМАЛИЁТҲОИ ХАРОЧОТӢ ТАВАССУТИ СУРАТҲИСОБҲОИ БОНКӢ. Мувофиқи қисми 1 моддаи 140 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон боздоштани амалиётҳои хароҷотӣ бо суратҳисобҳои бонкии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ (агентони андоз) дар ташилотҳои қарзии молиявӣ маънои қатъ кардани ҳамаи амалиётҳои хароҷотӣ бо суратҳисобҳо, ба истиснои суратҳисобҳои муросилоти ташилотҳои қарзии молиявӣ, пардохти музди меҳнат, дигар пардохтҳои ба он баробаркардашуда ва андозҳо дорад.

Қарор дар бораи боздоштани амалиётҳои хароҷотӣ бо суратҳисобҳои бонкии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ (агентони андоз) аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ қабул карда мешавад. Қарор дар бораи боздоштани амалиётҳои хароҷотӣ аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ ба ташилотҳои қарзии молиявӣ ва ба ҳуҷраи шахсии андозсупоранда дар шакли хаттӣ ва ё электронӣ фиристода мешавад.

Боздоштани амалиётҳои хароҷотӣ бо суратҳисобҳои бонкии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ барои таъмини иҷрои уҳдадориҳои андозии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ (агентони андоз) дар мавридҳои зерин анҷом дода мешавад:

1) ҳангоми пешниҳод нагардидани Ҳисоботи молиявӣ ва (ё) андоз ба мақомоти андоз дар давоми ду моҳи Ҳисоботӣ, мавҷуд будани иттилооти мушаххас оид ба ҳафти напардохтани маблағи қарзи андоз аз ҷониби андозсупоранда ё фирори масъулани шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродии қардор аз ҳудуди кишвар, супоридани дороиҳо (маблағҳои пулӣ) ба шахси дигар ё андешидани чораҳои дигаре, ки ба ситонидани андоз монеъ мешаванд, инчунин воқуниш накардани андозсупоранда ба огоҳиномаи мақомоти андоз, аз ҷумла ҳангоми воқеан истифода нагардидани суроғаи расмӣ ҳуқуқӣ ё пешниҳод накардани маълумот оид ба иваз кардани суроғаи расмӣ;

2) дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда риоя нагардидани моддаҳои 50 ва 51 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. Боздоштани амалиётҳои хароҷотӣ бо суратҳисобҳои шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ бо риояи пайдарҳамии муқаррарнамудан Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба пардохтҳо амалӣ карда мешавад.

Ташкилотӣ қарзӣ барои зараре, ки андозсупоранда дар натиҷаи боздоштани амалиётҳои вай тавассути суратҳисобҳои бонкиаш бо қарори мақомоти андоз дидааст, ҷавобгар нест (масъулият надорад).

Боздоштани амалиётҳо бо суратҳисобҳои бонкии андозсупоранда барои водор намудани (мачбур кардани) вай ҷиҳати пардохт намудани қарзи эътирофшудаи андоз ва ё таъмини иҷрои ваколатҳои мақомоти андоз, ки Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ кардааст, таъин шудааст.

ҲИСОБКУНИИ ҶОИЗҲО БА МАБЛАҒИ ПАРДОХТНАШУДАИ АНДОЗҲО ВА ПАРДОХТҲО БА БУЧЕТ. Тибқи қисми 1 моддаи 139 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҷоизҳо — маблағҳои пулие, ки нисбат ба андозсупоранда ҳангоми аз ҷониби ӯ риоя нагардидани муҳлати пардохти андозҳо, ки қонунгузории андоз муқаррар намудааст, ҳисоб карда мешаванд.

Ҷоизҳо новобаста аз маблағи андозҳои пардохтшаванда, амалисозии чораҳои дигар оид ба таъмини иҷрои уҳдадорихои андозӣ, инчунин чораҳои ҷавобгарӣ барои вайронкунии қонунгузории андоз, ҳисоб ва ба бучети давлати пардохт карда мешаванд.

Ҷоизҳо барои ҳар рӯзи тақвими бататҳиргузории иҷрои уҳдадорихои андозӣ шурӯъ аз рӯзи дигари муҳлати пардохти андоз, ки қонунгузории андоз муқаррар кардааст, ҳисоб карда мешаванд, агар Кодекси андоз тартиби дигарро пешбинӣ накарда бошад.

Пешниҳод намудани ариза дар бораи бататҳиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошудаи уҳдадорихои андозӣ ҳисоб кардани Ҷоизҳоро аз рӯи маблағҳои пардохтшавандаи андоз то лаҳзаи қабули санади дахлдор боз намеродад.

Нисбат ба маблағи қарзи андозии андозсупоранда, ки бинабар сабаби татбиқи гардидани чораҳои таъминотӣ дар шакли боздоштани амалиётҳо бо суратҳисобҳои бонки ва ҳабси воситаҳои пулӣ дар доираи маблағҳои дар суратҳисобҳои бонки ва ё ҳазинаи андозсупоранда мавҷудбуда пардохт нагардидааст, Ҷоизҳо ҳисоб карда намешаванд. Дар ҷунин ҳолат барои тамоми дараи амали ҳолатҳои зикршуда Ҷоизҳо ҳисоб карда намешаванд.

Ҷоизҳо барои ҳар рӯзи бататҳиргузорӣ дар ҳаҷми 0,04 Ҷоиз дар ҳолатҳои зерин ҳисоб карда мешаванд:

1) барои маблағи андозӣ дар муҳлатҳои муқарраршуда пардохтшуда;

2) барои маблағи андозӣ барзиёд пардохтшуда мутобиқи талаботи моддаи 117 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;

3) барои маблағи андозӣ барзиёд ситонидашудаи андозҳо мутобиқи муқаррароти моддаи 118 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Ҷоизҳо ба бучети давлатӣ аз рӯи таъиноти андозҳо пардохт карда мешаванд.

Ҷоизҳо аз ҳисоби маблағҳои пулӣ суратҳисобҳои бонкии андозсупоранда дар ташкилотҳои қарзи молиявӣ ва молу мулкӣ дигари андозсупоранда мутобиқи бобҳои 17–18 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мачбуран ситонида мешаванд.

Мачбуран ситонидани Ҷоизҳо аз шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ бо тартиби пешбининамудаи моддаҳои 145–149 ва 152 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз шахсони воқеии дигар бо тартиби пешбининамудаи моддаи 151 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад.

Ҷоизҳо ҳисоб карда намешаванд:

— нисбат ба Ҷоизҳо ва маблағи қарима;

— нисбат ба қарзи андозии шахси воқеии вафоткарда дар ҳолати пешниҳод гардидани ҳуҷҷати тасдиқкунандаи фавти ин шахс;

— нисбат ба маблағи қарзи андозӣ бо қарори суд бедарак ғоиб эътирофшуда — аз санаи қабули ҷунин қарор то санаи бекор карда шудани он;

— нисбат ба қарзи андозӣ соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқие, ки нисбат ба онҳо қарор дар ҳусуси муфлисшавӣ қабул гардидааст, — аз рӯзи аз ҷониби суд қабул гардидани парванда оид ба муфлисшавӣ;

— нисбат ба қарзи андоз аз рӯи як намууди андоз, агар маблағи барзиёд пардохтшуда аз рӯи намуудҳои дигар мавҷуд бошад, — аз санаи анҷоми амалиёт;

— нисбат ба маблағи қарзҳои мушкилситон — аз санаи қабули қарор оид ба шомил намудани қарз ба ҷунин гуруҳи мутобиқи муқаррароти Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;

— нисбат ба маблағи қарзи муҳлати пардохташ тибқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бататҳиргузосташуда ва ё пардохти он ба муҳлатҳо ҷудошуда — аз санаи қабули санади дахлдор.

МАҲДУДКУНИИ ИХТИЁРДОРИИ МОЛУ МУЛКИ АНДОЗСУПОРАНДА. Мутобиқи қисми 1 моддаи 143 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми ваколатдори давлатӣ ҳуқуқ дорад ихтиёрдорию молу мулки андозсупорандаро (агенти андозро) дар асоси қарор пас аз амалӣ намудани муқаррароти қисми 4 моддаи 140 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва иҷро нагардидани он маҳдуд намояд.

Қарор дар бораи маҳдудкунии ихтиёрдорию молу мулки андозсупоранда (агенти андоз) аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ қабул карда мешавад.

Қарор дар бораи маҳдудкунии ихтиёрдорию молу мулки андозсупоранда (агенти андоз) аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар шакли хаттӣ ё электронӣ ба мақомоти дахлдори давлатии бақайдгирии молу мулки ғайриманкул, ғарави молу мулк, нотариати давлатӣ ва мақомоти гумрук оид ба манъ намудани амалҳои бегонакунӣ, ба ғарав гузоштан ва манъ намудани амалиётҳои содиротӣ бо ин молу мулк ирсол карда мешавад. Қарор дар бораи маҳдудкунии ихтиёрдорию молу мулки андозсупоранда маънои манъ намудани истифодаи ҷунин молу мулкро аз ҷониби андозсупоранда надорад, ба истиснои амалҳои бегонакунӣ, ба ғарав гузоштан ва манъ намудани амалиётҳои содиротӣ бо ин молу мулк.

Иҷрои қарори мақоми ваколатдори давлатӣ дар бораи маҳдуд кардани ихтиёрдорию молу мулки андозсупоранда (агенти андоз) аз ҷониби мақомоти дар қисми 3 моддаи 143 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон зикргардида, ки дорони ваколатҳои барас-мияндарории амалҳои бегонакунӣ, ғарав ва амалиётҳои содиротӣ бо ин молу мулк мебошанд, хатмист.

Мақомоти дар қисми 3 моддаи 143 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон зикргардида барои риоя намудани талаботи моддаи 143 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон масъулият доранд.

Мақомотҳои ваколатдори давлатӣ уҳдадор аст, ки қарор дар бораи маҳдудкунии ихтиёрдорию молу мулк ба андозсупоранда (агенти андоз) дар шакли хаттӣ ва ё электронӣ ирсол намояд.

Қарор дар бораи маҳдудкунии ихтиёрдорию молу мулки андозсупоранда бо асосҳои дар қисми 1 моддаи 141 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон зикргардида бекор карда мешавад.

Қарор дар бораи бекор намудани маҳдуд кардани ихтиёр-дорию молу мулки андозсупоранда (агенти андоз) ба мақомоти дар қисми 3 моддаи 143 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон зикргардида ва андозсупоранда дар шакли хаттӣ ва ё электронӣ на дертар аз рӯзи дигари имзо шудани мактуб ё қабули ҷунин қарор ирсол карда мешавад.

Ихтиёрдорию нисбат ба инҳо маҳдуд карда намешавад:

— объектҳои барои саломатӣ ва ҳаёт зарур;

— объектҳои энергетика, гармидиҳӣ ва намулҳои дигари энергия;

— маҳсулоти озуқаворӣ ё ашёи хом, ки муҳлати истеъмоли ва (ё) муҳлати нигоҳдорию онҳо аз як сол зиёд намебошад;

— молу мулки ба лизинги молиявӣ гирифташуда ё додашуда, инчунин ба ғарав гузошташуда то ба анҷом расидани муҳлати амали шартномаи лизинг ва ғарав.

Объектҳои барои саломатӣ ва ҳаёт зарур дастгоҳҳои технологӣ ва агрегатҳои ташилотҳои таъминоти газ, барқ, гармӣ, об ва канализатсия мебошанд, ки маҳдудият гузоштан ба онҳо боиси вайроншавии инфрасохтори муҳандисии маҳалҳои аҳолинишин мегардад.

ҲАБСИ МОЛУ МУЛКИ АНДОЗСУПОРАНДА. Тибқи қисми 1 моддаи 148 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳабси молу мулк ва ба фуруш баровардани он амали мақоти ваколатдори давлатӣ ҷиҳати маҳдуд намудани ҳуқуқи молиявӣ андозсупоранда ва синтонидани қарзи андозӣ мебошад.

Ҳабси молу мулки андозсупоранда ва ба фуруш баровардани он барои пардохти қарзи андозе, ки андозсупоранда эътироф намудааст, бо қарори мақоми ваколатдори давлатӣ амалӣ карда мешавад. Дар сурати эътироф нагардидани қарзи андоз аз ҷониби андозсупоранда, ҳабси молу мулки андозсупоранда ва ба фуруш баровардани он бо тартиби судӣ амалӣ карда мешавад.

Қисман ё пурра ҳабс намудани молу мулк маҳдуд кардани ҳуқуқи андозсупоранда ба ихтиёрдорию молу мулки ҳабшуда мебошад. Дар ин ҳолат соҳибӣ ва истифодаи молу мулки ҳабшуда бо иҷозати хаттӣ ва тахти назорати мақомоти андоз амалӣ карда мешавад.

Ҳабси молу мулк ва ба фуруш баровардани он танҳо дар ҳолати ноқифо будан ё набудани маблағ дар суратҳисобҳои бонкии андозсупоранда ё пули нақд дар ҳазина барои иҷрои

ухдадории андозӣ (қарзи андоз, фоизҳо, ҷаримаҳо) амалӣ карда мешавад.

Ҳабси молу мулк ва ба фурӯш баровардани он баъд аз ирсол гардидаани огоҳинома ба андозсупоранда аз ҷониби мақомоти андоз мутобики моддаи 133 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.

Танҳо он дороиҳое ҳабс ва фурӯхта мешаванд, ки арзиши онҳо барои пардохт кардани қарзи андоз кофӣ мебошад.

Барои таъмини иҷрои ухдадории андозӣ тамоми молу мулки ҳабшудаи андозсупоранда метавонад фурухта шавад.

Ҳабси воситаҳои асосии корхонаҳои давлатӣ манъ аст.

Ҳабс ва ба фурӯш баровардани молу мулки ғайриманкули шахси ҳуқуқии хориҷӣ, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бе таъсиси муассисаи доимӣ фаъолият менамояд, нисбат ба молу мулки ин шахси хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.

Ҳабси молу мулки андозсупоранда бо иштироки андозсупоранда (намояндаи ваколатдори ӯ), шахсони ҳолис ва дар ҳолати саркашии андозсупоранда, бо ҷалби намояндаи мақомоти қорҳои дохилӣ амалӣ карда мешавад.

Ба шахсоне, ки дар ҷараёни ҳабси молу мулк ҳамчун шахсони ҳолис иштирок мекунанд, андозсупоранда ё намояндаи ваколатдори андозсупоранда ҳуқуқ ва ухдадорихои онҳо фаҳмонида мешавад.

То гузаронидаани ҳабси молу мулк, шахсони мансабдори мақомоти андоз ухдадоранд, ки ба андозсупоранда (намояндаи ӯ) қарор дар бораи ҳабс ва ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи ваколатҳои онҳоро пешниҳод намоянд.

Ҳангоми гузаронидаани ҳабс аз ҷониби шахси мансабдори мақомоти андоз протокол дар бораи ҳабси молу мулк тартиб дода мешавад.

Протокол дар бораи ҳабси молу мулк ва рӯйхати ашёи ба он заминшаванда бояд номгӯи молу мулки ҳабшуда бо ишораи ном, миқдор ва хусусиятҳои инфиродии ашё ва ба қадри имкон арзиши онҳоро дар бар гирад.

Шахсони ҳолис ва андозсупоранда (намояндаи ӯ) бо ҳамин ашёи ҳабшаванда шиносонида мешаванд.

Дар қарор оид ба ҳабси молу мулк ва ба фурӯш баровардани он макони нигоҳдорӣи молу мулки ҳабшаванда муқаррар карда мешавад.

Бегона қардан (ба истиснои ҳолате, ки бегонақуний тахти назорат ё бо иҷозати хаттӣ ё электронии мақомоти андозе, ки ҳабсро амалӣ кардааст, гузаронида мешавад) ё харҷ намудани молу мулки ҳабшуда роҳ дода намешавад.

Бо дархости андозсупоранда, ки нисбат ба молу мулки ӯ қарор дар бораи ҳабс қабул шудааст, мақомоти андоз ҳуқуқ дорад, ки ҳабси молу мулк ва ба фурӯш баровардани онро бо қафолати бонкӣ ва ё замонат мутобики моддаҳои 137–138 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон иваз намоянд.

Дар сурати маълумот доштани мақомоти андоз дар бораи ниятҳои андозсупоранда вобаста ба пинҳон намудан ё андешидани дигар амалҳои, ки иҷрои қарори мақомоти андозро дар бораи ҳабси молу мулк мураккаб ё имконнопазир мегардонанд, мақомоти андоз ҳуқуқ дорад ҳабси молу мулки ҷунин андозсупорандаро дар вақти ғайриқорӣ анҷом диҳад.

Мақомоти андоз ухдадор аст, ки мақомоти дахлдори давлатии дигарро дар бораи манъи истифодаи ҳама гуна амалҳои нисбат ба молу мулки ҳабшудаи андозсупоранда огоҳ намоянд.

Ҳангоми пурра пардохт намудани қарзи андоз, пешниҳоди қафолати бонкӣ ва ё замонат, қарор дар бораи ҳабси молу мулк аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ бекор карда мешавад.

Мақомоти андоз андозсупорандаро оид ба бекор қардани қарор дар бораи ҳабси молу мулк дар давоми 3 рӯз пас аз рӯзи қабул қардани ҷунин қарор огоҳ менамояд.

Қарор дар бораи ҳабси молу мулк аз лаҳзаи ҳабс то лаҳзаи бекор гардидаани қарор аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ ё мақомоти судӣ амал мекунад.

Баҳодиҳии молу мулки ҳабшуда аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи баҳодиҳӣ, инчунин шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки барои анҷом додани фаъолияти баҳодиҳӣ иҷозатнома доранд, амалӣ карда мешавад.

СИТОНИДАНИ ҚАРЗИ АНДОЗ АЗ СУРҲАТИСОБҲОИ БОНКӢИ АНДОЗСУПОРАНДА. Ҳангоми дар муҳлати муқарраршуда қисман ё пурра иҷро нагардидаани талаботи огоҳинома оид ба пардохти қарзи андоз, маблағи қарзи андоз аз суратҳисобҳои бонкӣ (аз ҷумла маблағҳо дар қор্তҳои корпоративӣ) андозсупоранда буда маҷбуран ситонида мешавад.

Ситонидаани қарзи андоз аз суратҳисоби андозсупоранда тавассути ирсол қарори мақомоти андоз, супориши инкассаи

ва санади муқоисавии бо тартиби муқарраргардида аз ҷониби мақомоти андоз ва андозсупоранда дар шакли хаттӣ ё электронӣ тасдиқшуда ба ташкилоти қарзии молиявӣ амалӣ карда мешавад. Ситонидани қарзи андоз аз суратҳисоби андозсупорандагоне, ки ба номгуи андозсупорандагони бемаъсулият ворид гардидаанд тавассути ирсол қарори мақомоти андоз ва супориши инкассавӣ ба ташкилоти қарзии молиявӣ, амалӣ карда мешавад.

Тартиби иҷро ва бекор кардани қарор, санади муқоисавии аз ҷониби мақомоти андоз ва андозсупоранда дар шакли хаттӣ ва ё электронӣ тасдиқшуда, супоришномаи инкассавии мақомоти андозро мақоми ваколатдори давлатӣ дар мувофиқа бо мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи молия ва Бонки миллии Тоҷикистон тасдиқ менамояд.

Ташкилоти қарзии молиявӣ уҳдадор аст супоришномаи инкассавии мақомоти андозро дар барои аз суратҳисоби андозсупоранда ситонидани қарзи андозиро бо тартибе, ки қонунгузориин граждани муқаррар намудааст, иҷро намояд.

Бозхондани қарор ва фармоишҳои инкассавии иҷронашуда дар ҳолатҳои зерин тавассути муроҷиати расмие мақоми ваколатдори давлатӣ ба ташкилотҳои қарзии молиявӣ, анҷом дода мешавад:

- 1) пардохти қарзи андоз, аз ҷумла тавассути ба ҳисоб гирифтани маблағҳои барзиёд пардохтшуда ё барзиёд ситонидашуда мутобики боби 15 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- 2) батаъхиргузорӣ ё пардохти ба муҳлатҳо ҷудошудаи қарзи андоз мутобики боби 15 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- 3) безътимод эътироф шудани қарзи андозӣ мутобики моддаи 131 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- 4) кам гардидани ҳаҷми маблағи қарзи андоз ва ғайриҳо аз рӯи ҳисоботи дақиқшудаи андозӣ, ки мутобики моддаи 100 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод шудааст.

Қарзи андоз аз суратҳисоби амонатии дархостӣ бо аъёри миллий ва дар сурати нокифоя будани маблағ, аз суратҳисоби амонатии аъёриин дархостии андозсупоранда ситонида мешавад. Қарзи андоз аз суратҳисоби аъёриин андозсупоранда аз рӯи қурби аъёри Бонки миллии Тоҷикистон ба андозае ситонида мешавад, ки барои пардохти қарзи андозӣ кифоя бошад.

Ситонидани қарзи андоз аз суратҳисобҳои амонатии муҳлатноки андозсупоранда то ба охир расидани муҳлати амали онҳо манъ аст.

Дар ҳолати аз суратҳисоби аъёриин андозсупоранда ситонидани қарзи андоз мақоми ваколатдори давлатӣ ҳамзамон бо супоришномаи инкассавӣ ба ташкилоти қарзии молиявӣ дар қарор оиди фуруши аъёри хориҷии андозсупоранда муқаррарот зикр менамояд. Ташкилоти қарзии молиявӣ уҳдадор аст фармоиши мазкурро на дертар аз рӯзи ояндаи қорӣ иҷро намояд. Пардохти хароҷоти амалиётҳои марбут ба фуруши аъёри хориҷӣ аз ҳисоби андозсупоранда анҷом дода мешаванд.

Ташкилоти қарзии молиявӣ уҳдадор аст супоришномаи инкассавии мақоми ваколатдори давлатиро, ки бо риояи талаботи ҳамина модда ирсол шудааст, аз суратҳисоби бонкиин андозсупоранда бо пули миллий дар муҳлати на дертар аз як рӯзи қорӣ пас аз гирифтани супоришномаи инкассавӣ ва хангоми аз суратҳисобҳои аъёри хориҷӣ ситонидани маблағҳои пулӣ на дертар аз ду рӯзи қорӣ иҷро намояд.

Агар дар рӯзи ба ташкилоти қарзии молиявӣ ворид шудани супоришномаи инкассавии мақомоти андоз дар суратҳисоби андозсупоранда уҳдадор барои иҷрои ин дархост маблағҳои пулӣ нокифоя бошанд, он ба андозаи воридшавии маблағҳои пулӣ ба суратҳисобҳои мазкур на дертар аз як ё ду рӯзи қорӣ баъд аз рӯзи воридшавии ҷунин дархост вобаста аз аъёри суратҳисоб, иҷро мешавад. Супоришномаи инкассавии мақоми ваколатдори давлатӣ аз ҷониби ташкилоти қарзии молиявӣ бо тартиби дар Кодекси гражданиин Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда анҷом дода мешавад.

СИТОНИДАНИ ҚАРЗИ АНДОЗ АЗ СУРАТҲИСОБҲОИ БОНКИИ ҚАРЗДОРОНИ (ДЕБИТОРОНИ) АНДОЗСУПОРАНДА. Дар ҳолати имконнопазир будани ситонидани қарзи андоз аз суратҳисобҳои бонкиин андозсупоранда, мақомоти андоз ҳуқуқ дорад маблағи қарзи андозро аз суратҳисобҳои қарздорони (дебиторони) андозсупоранда ситонад, аммо маблағи ситонидашаванда набояд аз уҳдадориин андозии андозсупоранда зиёдтар бошад.

Маблағи қарзи андоз аз суратҳисобҳои бонкиин қарздорони (дебиторони) андозсупоранда дар асоси қарори мақоми ваколатдори давлатӣ ситонида мешавад.

Андозсупоранда (агенти андоз) уҳдадор аст дар муҳлати даҳ рӯзи қорӣ аз санаи гирифтани дархост рӯйхати қарздорони (дебиторони) худро бо нишон додани маблағи қарзи дебиторӣ ба мақомоти андозӣ дархосткунанда пешниҳод намояд.

Дар асоси рӯйхати қарздорони дебиторони андозсупоранда ва (ё) ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи ҷунин қарздорӣ мақомоти андоз ба қарздорони (дебиторони) андозсупоранда огоҳинома ирсол менамояд.

Қарздорони (дебиторони) андозсупоранда уҳдадоранд дар муҳлати 20 рӯзи қорӣ аз санаи гирифтани огоҳинома, ба мақомоти андозӣ ирсолнамудан огоҳинома санади муқоисавии ҳисоббаробаркуниро ба андозсупоранда (агенти андоз) пешниҳод намоянд.

Санади муқоисавии ҳисоббаробаркунии байни андозсупоранда ва қарздорони (дебиторони) ӯ бояд маълумоти зеринро дар бар гирад:

- 1) ном ва рақами мушаххаси андозсупоранда (агенти андоз) ва қарздорони (дебиторони) ӯ;
- 2) маблағи қарзи қарздорон (дебиторон) дар назди андозсупоранда (агенти андоз);
- 3) маълумоти шахсӣ, муҳр ва имзои андозсупоранда (агенти андоз) ё имзои электронии рақамии андозсупоранда ва қарздорони (дебиторони) ӯ;
- 4) реквизитҳои бонкии андозсупоранда ва қарздорони (дебиторони) ӯ;
- 5) санаи таҳияи санади муқоисавӣ.

Санади муқоисавии ҳисоббаробаркунии байни андозсупоранда ва қарздорони (дебиторони) ӯ бояд баъд аз санаи гирифтани огоҳинома тартиб дода шавад.

Дар ҳолати иҷро накардани талаботи огоҳиномаи мазкур ва пешниҳод накардани маълумоти дархостшуда, қарздор (дебитор) тибқи қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон масъул мебошад.

Қарори мақомоти андоз дар бораи ситонидани маблағи қарзи андоз аз суратҳисобҳои бонкии қарздорони (дебиторони) андозсупоранда дар шакли хатгӣ ё электронӣ барои иҷро ба ташкилотҳои қарзӣ ва қарздорон (дебиторон) ирсол карда мешавад.

Ташкилоти қарзии молиявӣ уҳдадор аст, ки қарор ва супоришномаи инкассавии мақомоти андозро дар бораи ситонидани

қарзи андоз аз суратҳисоби бонкии қарздорони (дебиторони) андозсупоранда иҷро намояд.

Дар сурати ғурура пардохт гардидани маблағи қарз аз ҷониби қарздорон (дебиторон), қарор ва супоришномаи инкассавии мақомоти андоз дар давоми 2 рӯзи қорӣ бозхонд карда мешавад.

Агар аз суратҳисобҳои бонкии қарздорони (дебиторони) андозсупоранда маблағ барзиёд ситонида шуда бошад, маблағи барзиёд ситонидашуда аз ҷониби мақомоти андоз дар асоси аризаи андозсупоранда ба қарздорон (дебиторон) баргاردонида мешавад.

СИТОНИДАНИ ҚАРЗИ АНДОЗ АЗ ҲИСОБИ МАБЛАҒҲОИ НАҚДИИ АНДОЗСУПОРАНДА. Дар ҳолати мавҷуд набудани маблағҳои пулӣ дар суратҳисобҳои бонкии андозсупоранда ё ноки-фоя будани маблағҳои пулӣ барои пардохти қарзи андоз, мақомоти андоз метавонад маблағи қарзи андозро дар ҳаҷми на зиёдтар аз уҳдадори андоз аз маблағҳои пулии дар ҳазинаи андозсупоранда мавҷудбуда ситонад. Агар дар суратҳисобҳои бонкии андозсупоранда барои пушонидани уҳдадориҳои андозсупоранда маблағи кофӣ набошад ё мақомоти андоз ба таври асоснок ҷунин шуморад, ки ситонидани андоз аз суратҳисобҳои бонкии он метавонад ба таъхир гузошта шавад, мақомоти андоз ҳуқуқ дорад илова ба ҳама гуна амалҳое, ки мутобикӣ моддаи 144 Кодекси андозӣ Чумхурии Тоҷикистон анҷом дода шудаанд, қарзи андозро ба миқдори на зиёдтар аз уҳдадори андозӣ аз ҳисоби маблағҳои дар ҳазинаи андозсупоранда мавҷудбуда ситонад.

Қарор оид ба ситонидани қарзи андозҳо аз маблағҳои пулии нақди андозсупоранда аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ тибқи муқаррароти Кодекси андозӣ Чумхурии Тоҷикистон қабул ва бекор карда мешавад.

Баъди қабул гардидани қарори мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба ситонидани қарзи андозҳо аз маблағҳои пулии нақди андозсупоранда, нусхаи қарор ба андозсупоранда барои иҷро супорида мешавад. Аз лаҳзаи гирифтани қарор андозсупоранда уҳдадор аст, ки ҳамаи маблағҳои пулии нақди ба ҳазинаи воридшавандаро (ба истиснои маблағҳои пулии нақди барои пардохти музди меҳнат ва пардохтҳои ба он баробар кардашуда) танҳо барои пушонидани қарзҳои андоз равона намояд.

Шахси мансabdори мақомоти андоз, инвентаризатсияи маблағҳои пулии нақди дар ҳазинаи андозсупоранда мавҷудбудо, дар ҳузури ҳазиначӣ мегузаронад.

Ҳангоми иҷрои қарор оид ба ситонидани қарзи андоз аз маблағҳои пулии нақдӣ андозсупоранда аз тарафи қарзидори мақомоти андоз санад дар бораи бақияи маблағҳои пулии нақдӣ дар ҳазинаи андозсупоранда тасдиқ дода мешавад. Дар баробари ин андозсупоранда ӯ шахси масъули ӯ ба таври ҳатти иҷрои талаботи мазкурро тасдиқ карда, уҳдадорӣ мегиранд.

Аз ҳазинаи андозсупоранда гирифтани маблағҳои пулии нақдӣ андозсупоранда аз тарафи мақомоти андоз дар асоси талаботи моддаи мазкур анҷом дода шуда, дар ин ҳусус санад дар се нусахадар ҳузури андозсупоранда ӯ намоёндаи ӯ, шахсони ҳолис бо нишондодани тамоми маблағи дарёфтшуда тасдиқ дода мешавад. Маблағи мазкур аз ҷониби мақомоти андоз худӣ ҳамаи рӯз барои ба бучети дахлдор гузаронидан ба ташкилоти қарзи молиявӣ супорида мешаванд.

То пушонидани ҷуни қарзи андоз андозсупоранда ҳуқуқ надорад пардохтҳои дигарро, ба истиснои пардохти музди меҳнат ва пардохтҳои ба он баробаркардашуда амалӣ намояд.

БО ТАРТИБИ СУДӢ СИТОНИДАНИ ҚАРЗИ АНДОЗ. Дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда эътироф нагардидани қарзи андоз (маблағи андозҳои ҳисобшуда (иловагана ҳисобшуда) ғоизҳо ва ҷаримаҳо) мақоми ваколатдори давлатӣ бо тасдиқи муқаррарнамудаи қонунгузорӣ ва муқаррароти қисми 3 моддаи 151 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба суд бо аризаи даъвогӣ муроҷиат менамояд ва нусхаи аризаи даъвогиро ба андозсупоранда ирсол мекунад.

Аризаи мақоми ваколатдори давлатӣ дар бораи ситонидани қарзи андоз аз шахси ҳуқуқӣ ӯ соҳибқори инфиродиро суди иқтисодӣ баррасӣ менамояд.

Аризаи мақоми ваколатдори давлатӣ дар бораи ситонидани қарзи андоз аз шахси воқеиро суди маҳалли ҷойгиршавии андозсупоранда — шахси воқеӣ баррасӣ менамояд.

Ҳалномаи суд дар бораи маҷбуран ситонидани қарзи андоз пас аз эътибори қонунӣ пайдо кардани он бо тасдиқи муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро карда мешавад.

ЭЪТИРОФИ МУФЛИСШАВӢ. Дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз) пардохт накардани қарзи андоз ба бучети пас аз андешидани тамоми чораҳои дар бобҳои 17–18 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишуда, ӯ мавҷуд набудани маблағҳои пулии андозсупоранда дар суратҳисобҳои бонкӣ ва (ё)

молу мулки бозоргузар ва (ё) қарзҳои дебиторӣ ҳангоми мавҷуд будани нишонаҳои муфлисшавӣ, мақомоти андоз ҳуқуқ дорад мутобики қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба суд бо аризаи дар ҳусуси муфлис эътироф намудани андозсупоранда муроҷиат намояд (моддаи 150 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

ТЕСТҲОИ САНЧӢШӢ ОИД БА БОБИ 3

1. Дар кадом моддаи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст, ки пардохти андозҳо пардохтҳо, ки қонун муайян кардааст, вазиғаи ҳар як шахс мебошад?

- a) моддаи 45;
- b) моддаи 12;
- c) моддаи 59;
- d) моддаи 46;
- e) моддаи 39.

2. Унсурҳои тасвири андоз, ки бидуни онҳо уҳдадорини андоз ва тартиби иҷрои онро наметавон возеҳ ва муайян шуморид, чи тавр ном бурда мешаванд:

- a) унсурҳои андозбандӣ;
- b) объекти андозбандӣ;
- c) субъекти андозбандӣ;
- d) манбаи андоз;
- e) метёри андоз.

3. Ба унсурҳои андозбандӣ кадоме аз инҳо мансубанд:

- a) андозсупоранда;
- b) объекти андозбандӣ;
- c) манбаи андоз ва метёри андоз;
- d) давраи андоз;
- e) ҳамаи вариантҳои овардашуда ва дигар унсурҳои Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст.

4. Ба унсурҳои факултативии (ихтиёрии) андозбандӣ кадоме аз ин вариантҳо мансубанд:

- a) тартиби ҳисобкунии андоз;
- b) тартиб ва муҳлатҳои пардохти андоз;
- c) имтиёзҳои андоз ва шартҳои татбиқи онҳо;
- d) давраи андоз;
- e) манбаи андоз.

5. Мафхумҳо ва истилоҳоти қонунгузории граждани, оилавӣ ва соҳаҳои дигари қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шудаанд ба кадом маъно татбиқ мегарданд:

- a) бо ҳамон маъно татбиқ мегарданд, ки дар ҳамин соҳаҳои қонунгузорӣ истифода мешаванд, агар дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад;
- b) дар муносибатҳои ҳуқуқии андоз аҳамият надоранд;
- c) танҳо дар ҳамаи ҳолате истифода мешаванд, ки агар онҳо ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқат кунанд;
- d) танҳо на ба мақсади андозбандӣ татбиқ карда мешаванд;
- e) набояд ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқат намоянд.

6. Андозсупоранда (супорандаи андоз) — ин:

- a) шахсе, ки ба зиммаи вай мутобиқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ухдадорӣ оид ба пардохти андоз гузошта шудааст;
- b) шахси воқеие, ки даромад дорад;
- c) шахси ҳуқуқӣ;
- d) корхона ё маҷмааи молумулкӣ;
- e) шахрванди қобили амал.

7. Муассисаҳои доимии шахси ҳуқуқии хориҷӣ, ҳисобида мешаванд:

- a) ҳар маҳалли идоракунии, филиал, шуба, бюро, дафтари корӣ, хучраи корӣ, агентӣ, фабрика, корхона, коргоҳ, устохона, озмоншгоҳ;
- b) маҳалли анҷом додани истеҳсол, коркард, насб, бастабандӣ ва бастубандӣ мол;
- c) ҳар ҷой, аз ҷумла мағоза ва ё анборе, ки ба сифати нуқтаи савдо истифода бурда мешавад;
- d) ҷойҳои, ки барои сохтмон истифода мешаванд, майдонҳои барои корҳои сохтмонӣ, васлкунии ё ҷойҳои дигари марбут ба анҷом додани фаъолияти назоратӣ;
- e) ҳамаи вариантҳои овардашуда, инчунин дигар ҳолатҳои, ки дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр гардидаанд, дурустанд.

8. Кадам намуди фаъолият дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сифати фаъолияти соҳибкорӣ баррасӣ карда мешавад?

- a) ҷойгиркунии маблағҳо дар ташкилотҳои қарзӣ;
- b) фаъолияти динӣ;
- c) фаъолияти муассисаҳои, ки муассисон маблағгузорӣ мекунанд;
- d) аз ҷониби шахси воқеӣ иҷро намудани кори кироя;
- e) ҳама гуна фаъолияти шахсон ба тартиби муқарраршуда бақайдгирифташуда, ки барои мунтазам ба даст овардани даромад (фонда) равона карда шудааст.

9. Шахси воқеӣ (ташкilot) ҳамаҷунин андозсупоранда ҳисобида мешавад, агар ҷунин шахс:

- a) фаъолияти иқтисодиро новобаста аз шакли ташкилию ҳуқуқӣ, намуди фаъолият, тобеият ва шакли молиявӣ ва ё объектҳои андозбандӣ амалӣ намояд;
- b) молики (истифодабарандаи) молу мулк бошад, ки бояд андозбандӣ шавад;
- c) дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаракатҳо ё амалиёти андозбандишавандаро иҷро намояд;
- d) субъектҳои андозбандӣ бошад;
- e) ҳамаи вариантҳои дурустанд.

10. Соҳибкорӣ инфиродӣ — ин шахси воқеие мебошад, ки фаъолияти соҳибкориро бидуни ташкили шахси ҳуқуқӣ дар асоси:

- a) литсензия амалӣ менамояд;
- b) патент амалӣ менамояд;
- c) патент ё шаҳодатнома амалӣ менамояд;
- d) шаҳодатнома ва литсензия амалӣ менамояд;
- e) иҷозатномаи маҷмаии ваколатдор ва шаҳодатнома амалӣ менамояд.

11. Асосҳои барои ба вуҷуд омадан, тағйир ёфтани ва қатъи гаштани ухдадорҳои андозӣ, инчунин тартиб ва шартҳои иҷрои ухдадорҳои андозро инҳо муайян мекунанд:

- a) Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ё дигар санаҳои меъёрии ҳуқуқӣ;
- b) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- с) Парламенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- д) Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- е) мақоми ваколатдори давлатӣ.

12. Лоихаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунгузории андоз, озод кардан аз андоз тибқи тартиби муқарраргардида аз ҷониби _____ пешниҳод карда мешаванд:

- а) Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- б) Қўмитаи андоз ва Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- с) Парламенти кишвар ва Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- д) Бонки миллии ва Хадамоти гумрук;
- е) ҳама вариантҳои дурустанд.

13. Мутобиқи моддаи 27 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон андоз аз даромади нобилгонии аз синни чордаҳ то ҳаҷдаҳсоларо _____ онҳо пардохт менамоянд:

- а) намоёндогони қонунии;
- б) агентҳои андози;
- с) корфармои;
- д) муассисаҳои, ки дар онҳо таълим мегиранд;
- е) ҳешовандони қобили амалӣ.

14. Объекти андозбандӣ — ин:

- а) молу мулк, амал, натиҷаи амал ё ҳолати дигаре мебошад, ки дорон хусусияти арзишӣ, миқдорӣ ё ҷисмонӣ буда, бо мавҷудияти он тибқи қонунгузории андоз ӯҳдадорӣ андозии андозсупоранда ба вуҷуд меояд;
- б) амволи андозбандишаванда мебошад;
- с) ғаъолиятҳои мебошад, ки гирифтани ғоида бо он алоқаманд аст;
- д) қоре мебошад, ки гирифтани ғоида бо он алоқаманд аст;
- е) хидматҳои марбут ба ғоида мебошад.

15. Иттиҳоди андоз як мақсад доранд:

- а) фароҳам овардани муҳити рақобат;
- б) бартараф намудани рақобати бевичдонона;
- с) бартараф намудани монополия;

- д) ҳавасмандкунӣ андозсупоранда барои амалӣ намудани намуҳои муайяни амалҳо (беамалиҳо);
- е) ҳама вариантҳои дурустанд.

16. Муқаррарот дар бораи муносибатҳои андоз наметавонанд ба санади меъёрии ҳуқуқии зерин дохил карда шаванд:

- а) қонунгузори оид ба ҳуқуқвайронкунӣҳои маъмурии (муқаррарот оид ба ҳуқуқвайронкунӣҳои маъмурии);
- б) қонунгузори ҷиноятӣ (муқаррарот оид ба ҷиноятҳои соҳаи андозӣ);
- с) қонунгузори гумрук (муқаррароте, ки намуҳои андозҳои гумруқӣ, бочу пардохтҳо, тартиби ҳисоб ва пардохти онҳоро тасвир менамоянд);
- д) қонунгузори оид ба бочӣ давлатӣ (муқаррароте, ки намуҳои бочҳои давлатӣ, тартиби ҳисоб ва пардохти онҳоро тасвир менамоянд);
- е) қонунгузори дар бораи хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ).

17. Ҷҳдадорӣ андозсупоранда дар назди давлат, ки мутобиқи қонунгузори андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миён омада, мувофиқи он андозсупоранда вазифадор аст ба буҷет андозҳо, ҷаримаҳо ва ғоиҳҳоро супорад, ҷунин ном дорад:

- а) ӯҳдадорӣ андозӣ;
- б) ҷавобгарӣ андоз;
- с) ӯҳдадорӣ граҳдани-ҳуқуқӣ;
- д) санқсия андоз;
- е) фармоиши андоз.

18. Ҷҳдадорӣ андозӣ бояд аз ҷониби андозсупоранда иҷро карда шавад:

- а) бо тартиб ва муҳлати муқаррарнамудаи қонунгузори андоз;
- б) тибқи шартнома бо нозироти андоз;
- с) дар асоси созишнома бо Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- д) дар асоси қарордод;
- е) пас аз ба охир расидани соли тақвими.

19. Муҳлатҳои иҷрои ӯҳдадорӣ андозӣ муқаррар карда мешаванд:

- а) бо Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- б) бо дигар санадҳои қонунгузорӣ;
- с) бо созишномаи тарафҳо;
- д) бо шартнома;
- е) ҳама вариантҳо дурустанд.

20. Уҳдадорӣҳои андози барои шахси воқеӣ ва ҳуқуқӣ ба вучуд меояд:

- а) хангоми дар вай пайдо шудани объекти андозбандӣ;
- б) бо расидан ба синни 18 солагӣ;
- с) аз лаҳзаи бақайдгирии давлатӣ ба сифати соҳибкор;
- д) аз лаҳзаи қобилияти ҳуқуқдорӣ;
- е) аз лаҳзаи содир намудани амалҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ аҳамиятнок

21. Андозупоранда ҳуқуқдор ба баргardonидан ё ба ҳисоб гирифтани маблағи андозро дар доираи зерин талаб кунад:

- а) дар давоми 3 сол пас аз ба охир расидани соли тақвимӣ;
- б) дар давоми 5 сол пас аз ба охир расидани соли тақвимӣ;
- с) дар давоми 4 сол пас аз ба охир расидани соли тақвимӣ;
- д) дар давоми 2 сол пас аз ба охир расидани соли тақвимӣ;
- е) дар давоми соли 1-уми пас аз ба охир расидани соли тақвимӣ.

22. Воситаҳои ҳуқуқие, ки ба мақомоти андоз имкон медиҳанд ситонидани андозро дар ҳолати иҷро накардани (номатлуб иҷро кардани) уҳдадорӣҳои андоз бо тартиби судӣ ё ғайрисудӣ (бебаҳс) амалӣ намоянд ва ҳамин тавр иҷрои дахлдори уҳдадорӣҳои онд ба пардохти андозҳои қонунан муқарраргардида ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ таъмин карда шаванд, чунин ном доранд:

- а) тарзҳои таъмини иҷрои уҳдадорӣҳои андозӣ;
- б) санксияҳои андоз;
- с) ҷавобгарии андоз;
- д) вақти андоз;
- е) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

Андозҳо — ин арзиши тамаддуни ҷамъият аст».
Катибаи пештоқи бинои Вазорати даромади дохилии ИМА

«Аз ҳамаи намудҳои қарз одам аз ҳама камтар моил ба пардохти андоз аст».

Ралф Уолдо Эмерсон (1803–1882),
шонир ва файласуфи америконӣ

БОБИ 4. ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ НАЗОРАТИ АНДОЗ

4.1. МАФҲУМ ВА АҲАМИЯТИ НАЗОРАТИ АНДОЗ

МАФҲУМИ НАЗОРАТИ АНДОЗ. Аҳамияти андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро ҳамчун манбаи даромадҳои буҷетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ зарурати таъмини қонуният ва интизоми фаъолияти ҳамаи иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқии андоз, аз ҷумла тавассути чунин тарзҳои ҳуқуқӣ, ба монанди назорати андоз, пешақӣ муайян мекунад.

Дар давоми бисёр асрҳо шаклу тарзҳои гуногуни ҷамъоварии андозҳо, назорати пардохти онҳо ва риояи қонунгузории андоз қор карда баромада шуда, санҷида шуданд.

Шаклҳои ташкили ситонидани андозҳо фарқ мекунанд⁷¹:

— аз рӯи мансубият ба системаи мақомоти давлатӣ: ҷамъоварии андозҳо дар замонҳои гуногун ва дар мамлакатҳои гуногун ба мақомути мансабдорони давлатӣ, институтҳои ғайридавлатӣ ва ҳатто шахсони алоҳида супорида шудааст;

— аз рӯи дараҷаи марказонидан: ба ин ҳам муассисаҳои дар сатҳи тамоми давлат мутамарказонидашуда ва ҳам дар маҳалҳо ва қалатдоркардашуда машғул буданд;

— аз рӯи ихтисосгардонӣ: андозҳо ҳам аз ҷониби ташкилотҳои махсусгардонидашуда ва ҳам аз ҷониби мақомоти дорой салоҳияти васеъ ситонидани мешуданд.

⁷¹ Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер, 2015. С. 394–395.

Ба ғайр аз мақомоти андоз, чораҳои назорати дар соҳаи андозбандӣ метавонанд мақомоти гумрук (назорати пардохти андоз аз арзиши иловашуда, аксизҳо, бочҳои гумрукӣ ва пардохтҳои гумрукӣ аз молҳое, ки ба худуди гумрукӣ ворид карда мешаванд), мақомоти молия (назорат аз болои саривақтӣ ва дар ҳаҷми пурра иҷро кардани уҳдадориҳои бонкҳо ва дигар таъшилотҳои қарзӣ оид ба гузаронидани пардохтҳои андоз ба системаи бучетини Ҷумҳурии Тоҷикистон), мақомоти назорати давлатии молиявӣ (санҷишҳои муассисаҳои давлатӣ дар робита бо аз ҷониби онҳо истифода бурдани маблағи амволи давлатӣ ва ғ.) гузаронанд.

Аммо, танҳо мақомоти андоз чораҳои назоратро тибқи тартиби муқаррарнамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳанд⁷². Аз ин рӯ, танҳо чорабинӣҳое, ки мутобики Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил карда мешаванд ва аз ҷониби мақомоти андоз ҷиҳати назорати риояи қонунгузории андоз гузаронида мешаванд, метавонанд назорати андоз ба он маъное, ки ин мафҳум дар қонунгузории андоз истифода мешавад, номида шаванд.

Назорати андоз, якумаш ғайриқонуни ифода менамояд, ки тибқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби мақомоти андоз оид ба назорати риояи қонунгузории андоз аз ҷониби андозсупорандагон ва агентҳои андоз амалӣ карда мешавад. Дуюм, яке аз институтҳои асосии ҳуқуқи андоз мебошад, ки меъёрҳои ҳуқуқиро муттаҳид намулда, бо ёрии онҳо ғайриқонуни мақомоти андоз ҷиҳати назорати риоя ва иҷрои қонунгузории андоз ба танзим дароварда мешавад.

Дар адабиёт таърифҳои гуногуни ин мафҳум пешниҳод карда мешаванд⁷³. Масалан, А. В. Бризгалов назорати андозро ҳамчун маҷмӯи услубҳо ва тарзҳои бо қонун муқарраршудаи ғайриқонуни мақомоти салохиятдоре, ки риояи қонунгузории андоз ва дурустии ҳисоб, пуррагӣ ва саривақтии ворид намудани андоз ба бучет ё фонди ғайрибучетӣ таъмин мекунанд, муайян мекунанд.

Ба андешаи О. А. Макарова, дар таҳти назорати андоз бояд ғайриқонуни шахсони мансабдори мақомоти андоз дар доираи салохияти худ дар шаклҳои пешбининамудаи кодекси андоз, бо

⁷² Козырин А. Н. Введение в российское налоговое право. М.: Институт публично-правовых исследований, 2014. С. 113–114.

⁷³ Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. С. 158–159.

мақсади санҷидани дурустии ҳисоб ва пардохти андозҳо ва ҳирочҳо, инчунин ошкор ва бартараф кардани ҳуқуқвайронкуниҳои андоз ва сабабҳои, ки боиси пайдоиши онҳо шудаанд, риояи қонунгузорӣ дар бораи андозҳо ва ҳирочҳо, ғайриқонуни шаванд.

М. В. Карасева қайд мекунанд, ки назорати андоз ба маънои маҳдуд — ин ғайриқонуни бо қонунгузории андоз ва санадҳои зерқонуни дар соҳаи андозбандӣ батарибандошташудаи мақомоти андоз мебошад, ки аз ҷониби ҳамаи иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқии андоз риоя намудани меъёрҳои қонунгузории андозро таъмин мекунанд.

Бо назардошти ин, назорати андозро чун ғайриқонуни бо меъёрҳои ҳуқуқи андоз батарибандошташудаи мақомоти салохиятдоре, ки риояи қонунгузории андоз ва дурустии ҳисоб кардан, пурра ва саривақтии ворид намудани андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро ба бучет ё фонди ғайрибучетӣ дар шаклҳои пешбининамудаи қонунгузорӣ таъмин мекунанд, муайян кард⁷⁴.

Назорати андоз шакли назорати давлатиро ифода менамояд, ки аз ҷониби мақомоти андоз ҷиҳати иҷрои меъёрҳои қонунгузории андози Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.

Таърифи назорати андоз ҳамчун ғайриқонуни, ки мақомоти андоз мутобики Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мекунанд, имкон медиҳад, ки назорати андозро аз назорати пардохти андозҳои дохилӣ (аз ҷониби воҳидҳои махсусгардонидашудаи он ҳангоми ҳисобкунӣ ва пардохти андозҳо амалӣ карда мешавад), инчунин аз чорабинӣҳои оид ба аудити беруна, аз ҷумла аудити андоз фарқ кард.

Назорати андоз яке аз самтҳои муҳимтарини назорати давлатии молиявӣ мебошад. Аз дигар самтҳои назорати молиявӣ давлатӣ назорати андоз бо объект (мавзӯ), мундариҷа, мақсади вазифаҳо, шакли усулҳои худ, ҳайати мақомоти назораткунанда ва шахсони назоратшаванда (субъектҳои назорати андоз) фарқ мекунанд.

Объекти назорати андоз ин иҷрои уҳдадориҳои андоз аз ҷониби андозсупоранда мебошад.

⁷⁴ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ, 2005. С. 95.

Мавзӯи назорати андозро, пеш аз ҳама, саривақт ва пурра аз ҷониби андозсупорандагон (агентҳои андоз) иҷро кардани уҳдадорихон андозии худ нисбат ба давлат ташкил менамояд.

Ба субъектони назорати андоз мақомоти ваколатдори давлатӣ ва мақомоти андозии тобеи он ва дигар мақомоти ваколатдор мансубанд.

АҲАМИЯТИ НАЗОРАТИ АНДОЗ. Назорати андоз барои муқаррар намудани қонунияти рафтори андозсупорандагон ва агентҳои андоз амалӣ карда мешавад, аммо на ба ҳеҷ ваҷҳ барои муайян кардани самаранокӣ ё мақсаднокии рафтори иқтисодӣ ё андозии онҳо, устуворӣ ва пойдорӣи иқтисодии онҳо ва ғ. раво на намегардад. Масъалаҳои амалӣ намудани назорат аз болои пардохти андозҳо барои пур кардани хазинаи давлат аҳамияти муҳим доранд.

Бинобар ин, назорати андоз бевоҳида бо функсияи муҳофизатии ҳуқуқи андоз алоқаманд аст, зеро назорати андоз шартӣ зарурии ҳама гуна системаи андоз мебошад. Вай барои ислоҳ намудани ҳама гуна вайронкунии қонуният дар соҳаи андоз равона карда шудааст. Назорати андоз вайронкуниҳои андозро ошкор мекунад, ки дар навбати худ, асос барои ба ҷавобгарии андоз кашидани ҳуқуқвайронкунандагон мегардад.

Зимнан, ба ғайр аз иҷрокунии функсияи муҳофизатӣ, ки нисбати андозсупоранда ва агенти андоз татбиқ намудани чораҳои боваркунонӣ ва чораҳои дахлдорро пешбинӣ мекунад, назорати андоз ҳамчунин функсияи тадбири (пешгирикунанда)-ро амалӣ менамояд ва бо ин ба устувории интизоми андоз, инчунин рушди фарҳанги андоз дар ҷомеа мусоидат мекунад.

Барои баҳои объективона додани нақш ва моҳияти назорати андоз Ю. А. Крохина баррасӣ намудани ин мафҳумро дар ду ҷанба — васеъ ва маҳдуд пешниҳод мекунад⁷⁵.

Дар ҷанбаи васеъ, назорати андоз — ин маҷмӯи чораҳои танзими давлатист, ки амнияти иқтисодӣ ва риояи манфиатҳои давлатӣ ва фискалиро бо мақсади татбиқи сиёсати самарабахши давлатии молиявӣ таъмин менамояд.

Дар ҷанбаи маҳдуд, назорати андоз — ин назорати давлат дар шахсияти мақомоти салоҳиятдор аз болои қонуният ва мувофиқи

⁷⁵ Крохина Ю. А. Налоговое право России. М.: Норма, 2007. С. 316.

мақсад будани амалҳо дар раванди ҷорӣ намудан, пардохтан ё ситонидани андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ мебошад.

Таркиби муносибатҳои ҳуқуқие, ки ҳангоми амалӣ намудани назорати андоз ба вучуд меоянд, инҳоро қайд менамоянд⁷⁶:

а) иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқӣ — мақомоти назораткунанда ва шахси назоратшаванда (санҷидашаванда) (хайяти субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқӣ онд ба назорати андоз);

б) объекти назорати андоз — иҷрои уҳдадорихон андозӣ;

в) мавзӯи назорати андоз — намудҳои гуногуни ҳуҷҷатҳои пулӣ ва бонкӣ, ҳисоботи муҳосибӣ, шартномаҳои меҳнатӣ ва граждонӣ, сметаҳо, объектҳои алоҳидаи амволи андозсупоранда ва ғ.;

г) мазмуни муносибатҳои ҳуқуқӣ — ҳаҷми ҳуқуқи уҳдадорихон иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқӣ онд ба назорати андоз.

Дар адабиёти ҳуқуқӣ назорати андоз ба намудҳои зерин тақсиф карда шаванд⁷⁷.

Вобаста аз мӯҳлати гузаронидани он, назорати ғайрӣ ва давриро фарқ мекунамд, вобаста аз манбаъҳо, назорати андоз ба ҳуҷҷатӣ ва воқеӣ тақсим мешавад.

Назорати ғайрӣ санҷишро ифода менамояд, ки дар давоми давраи ҳисоботӣ пас аз ба охир расидани амалиёти назоратшаванда амалӣ карда мешавад.

Назорати даври санҷишро барои давраи муайяни ҳисоботӣ ифода менамояд.

Назорати ҳуҷҷатӣ — ин санҷиши маълумотҳои дар ҳуҷҷатҳои молиявӣ мавҷудбуда мебошад.

Назорати воқеӣ — ин санҷише мебошад, ки бо роҳи азназаргузаронӣ, андозагирӣ, муоинаи сарватҳои моддӣ гузаронида мешавад.

Таснифи овардашуда, дар навбати аввал, ба санҷиши андоз ҳамчун шакли асосӣ, вале на ҳамаро фарогирандаи назорати андоз асос ёфтааст, ки ҷандон пурра ғайрилати мақомоти андоз, гумрук ва дигар мақомоти ваколатдори назораткунандаи қонунгузории андозро дар бар намегирад.

⁷⁶ Козырин А. Н. Введение в российское налоговое право. М.: Институт публично-правовых исследований, 2014. С. 116.

⁷⁷ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юрист, 2005. С. 95–96.

Хусусияти назорати андоз дар он аст, ки вай тамоми даврани фаъолияти субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқии андозро фаро мегирад. Аз ин рӯ, марҳилаи назорати андоз дар баробари ҳамаи марҳилаҳои раванди андоз идома меёбад: ҳисобкунии андоз, тасхеҳи уҳдадорихоӣ андоз, ситонидани маҷбурии андоз, ба ҷавобгарӣ кашидан барои ҳуқуқвайронкунии андоз⁷⁸.

4.2. ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ НАЗОРАТИ АНДОЗ

ТАНЗИМИ НАЗОРАТИ АНДОЗ. Амалҳои мақомоти андоз ҳангоми амалӣ намудани назорати андоз бевосита ба ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрвандон дахлат менамоянд, аз ин рӯ бояд бо қонунизории андоз ба таври возеҳ танзим карда шаванд. Вобаста ба ин, ҳангоми гузаронидани ҷорабинҳои назорати андоз аҳамияти махсусро риояи қоидаҳои расмиеи муқарраршуда доро мегардад. Расмиеи қонунии назорати андоз ва ҷорабинҳои дахлдори назоратӣ дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои ҳуқуқӣ пешбинӣ мешаванд.

Ба ғайр аз он, тавачҷӯҳи давлат ба танзими муфассали қонунизории расмиеи назорати андоз аз як тараф бо вазифаҳои фискалии пур кардани бучет, аз тарафи дигар бошад ба кушиши табиин андозсупоранда то ба ҳадди ақал расонидани андозаи пардохтҳои андозии худ сабаб шудааст. Ин наметавонад бахшоро байни андозсупорандагон ва мақомоти андоз ҳамчун дорандагони мутаносибан манфиати хусусӣ ва ҷамъиятӣ сурат гирад. Давлат ҳамчун кафили он ва дигар манфиатҳо бояд объективона усулҳои ҳалли ҷунин муноқишаро кор карда барояд. Мухимтарин аз ин усулҳо назорати андоз мебошад. Онро зарур аст тавре амалӣ намуд, ки ба саркашии шахсони уҳдадор ба андозаи пурра пардохт намуни дани пардохтҳои андоз роҳ дода нашавад ва дар як вақт амалҳои худсаронаи мақомоти андоз дар рафти санҷишҳои андоз пешгирӣ карда шаванд⁷⁹.

Фаъолияти мақомоти андоз ҳамчун субъектҳои асосии назорати андоз бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдор танзим карда мешавад, ки дар байни онҳо метавон инҳоро номбар кард⁸⁰:

⁷⁸ Миликов Н. В. Налоговое право: Учебник. — М.: ИНФРА-М, 2008. — с. 221.

⁷⁹ Миликов Н. В. Налоговое право: Учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 222.

⁸⁰ Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер, 2015. С. 402–403.

— Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон — санади меъёрии ҳуқуқии дорои қувваи олии ҳуқуқӣ буда, муқаррароти он барои иҷро аз ҷониби ҳамаи мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдори онҳо ҳатминст. Маъмурикунонии андоз, ки аз ҷониби мақомоти андоз амалӣ карда мешавад, бояд ба меъёрҳои Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла меъёрҳои Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бевосита бо андозбандӣ алоқаманд мебошанд, мувофиқат кунад;

— Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дорои меъёрҳои мебошад, ки ҳуқуқи уҳдадорихоӣ асосии мақомоти андоз ва шахсони мансабдори онҳоро муқаррар карда, шакли усулҳои назорати андозро мустаҳкам намуда, тартиби гузаронидани санҷишҳои андоз, барасмиятдориҳои натиҷаҳои онҳо, истеҳсолотро аз рӯи парвандаи ҳуқуқвайронкунии андоз ва диг. муфассал ба тартиб меандозад;

— Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи боҷи давлатӣ», ки дигар пардохтҳои ҳатмӣ (ба истиснои андозҳои гумруқӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ), тартиби ҳисоб ва пардохти онҳоро муқаррар карда, мақомоти ваколатдорро мушаххас менамоянд;

— Низомнома дар бораи Қўмити андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 августи соли 2012, № 456 тасдиқ карда шуда, дар он функсия ва вазифаҳои он, сохтори дастгоҳи марказии он ва нақшаи мақомоти тобеъро муқаррар мекунад;

— дигар қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки қоидаҳо ва тартибҳои гуногунро тасдиқ карда, намулҳои алоҳидаи фаъолияти назорати мақомоти андозро ба тартиб меандозанд;

— фармониҳои мақоми ваколатдори давлатӣ, ки бо онҳо дастурамалҳо, қоидаҳо ва дигар санадҳои зерқонунӣ аз Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон бармеомада тасдиқ карда шудаанд, аз ҷумла дастурамал оид ба ҳисобкунӣ ва пардохти андозҳои ғунун, татбиқи низомҳои махсус ва имтиёзҳои андоз, шаклҳои эълонияҳо (ҳисоббарбаркунӣ, ҳисоботҳо).

Дар ҳолатҳои алоҳида тасдиқи ҷунин санадҳои зерқонунӣ тибқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зиммаи Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ё дигар мақомоти давлатӣ вогузор карда шудааст.

Ба тартиб ва расмиёти гузаронидани назорати андоз шумораи зиёди меъёрҳои Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузориҳои андоз бахшида шудааст. Ба ғайр аз он, тибқи қонунгузориҳои андоз, миқдори зиёди санадҳои зерқонунӣ қабул карда шудаанд, ки лаҳзаҳои умумии муайян, инчунин расмиётҳои мушаххаси марбут ба назорати андозии ҳисобкунӣ ва пардохти андозҳо (дигар пардохтҳои хатмӣ)-ро танзим менамоянд.

СУБЪЕКТОНИ НАЗОРАТИ АНДОЗ. Дар ҳамаи давлатҳои муосир назорат аз болои пардохти андозҳо дар салоҳияти мақомоти маҳсули давлатӣ — мақомоти андоз мебошад, ки соҳари ташкили онҳо ҳеле ғуноғунанд. Дар бисёр мамлакатҳо идораҳои андоз ба таркиби идораҳои молия ворид карда шудаанд ва аз рӯи аломати худудӣ-маъмурии сохтори иерархӣ доранд.

Субъектҳои асосии назорати андоз дар Тоҷикистон — мақоми ваколатдори давлатӣ (Қумитаи андозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон) мебошад ва мақомоти андозии тобеи он дар ҳамаи воҳидҳои худудӣ-маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон (вилоятҳо, шаҳрҳо (ноҳияҳо)) таъсис дода шудаанд ва фаъолият мекунанд. Раёсатҳои андоз дар ВМКБ, виллоятҳои Суғд ва Хатлон, ш. Душанбе таъсис дода шудаанд. Нозироти андоз дар 8 шаҳрҳои (ноҳияҳои) ВМКБ, 17 шаҳрҳои (ноҳияҳои) виллояти Суғд, 25 шаҳрҳои (ноҳияҳои) виллояти Хатлон, 4 ноҳияи Душанбе ва 13 шаҳрҳои (ноҳияҳои) тобеи Ҷумҳурии фаъолият мекунанд.

Ба ғайр аз он, барои ташкили назорати андозии андозсупорандагони калон ва миёна, Нозироти андозсупорандагони калон ва Нозироти андозсупорандагони миёна таъсис дода шудаанд, ки дар минтақаҳо воҳидҳои худро доранд.

Мақомоти андоз фаъолияти худро новобаста аз дигар мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот амалӣ менамоянд. Қарорҳои дар доираи ваколатҳои қабулнамуаи мақомоти андоз барои тамоми шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ хатмӣ мебошанд (моддаи 165 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Мақоми ҳуқуқӣ, ҳуқуқ ва уҳдадорихои мақомоти андоз ҳангоми амалӣ намудани назорати андоз бо моддаҳои 167–168 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар меъёрҳои маҳсули Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, инчунин низомномае, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии

Тоҷикистон аз 31 августи соли 2012, № 456 тасдиқ шудааст, муайян карда мешаванд.

Аз ҷумла, ба ғайр аз ҳуқуқ ва уҳдадорихои хангоми амалӣ намудани назорати андоз, ки бо моддаҳои 167–168 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудаанд, инчунин муқаррар карда шудааст, ки миқдори ҳуқуқи уҳдадорихои зикргардида пӯшида намебошад, бо Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузориҳои андоз ба мақомоти андоз мумкин аст дигар ҳуқуқҳо дода шуда, ба зиммашон дигар уҳдадорихо гузошта шаванд.

Масалан, барои таъмини ҳуқуқи андозсупоранда (агенти андоз) мувофиқи моддаи 33 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми дахлдори андоз як қатор уҳдадорихоро доро мебошад.

Ҳуқуқ ва уҳдадорихои дигар мақомоти ваколатдор хангоми амалӣ намудани назорати андоз бо Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузориҳои андоз муайян карда шудаанд. Аз ҷумла, дар Кодекси Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ ва уҳдадорихои мақомоти Ҳукумати хангоми назорати андоз оиди пардохти андозҳо ва дигар пардохтҳои хатмӣ хангоми воридоти мол муайян гардидаанд.

Ба ғайр аз он, мувофиқи моддаи 165 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот вазираддоранд ба мақомоти андоз ҷиҳати иҷрои қонунгузориҳои андоз, таъмини мукамал ва саривақтии ба бучет ворид шудани андозҳо мусоидат намоянд. Агар қонунгузори тартиби дигарро муқаррар накарда бошад, даҳолати мақомоти зикргардида ба фаъолияти мақомоти андоз манъ аст.

Мақомоти Ҳукумати мақомоти ҳифзи иҷтимоии аҳоли, дигар мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои қарзии молиявӣ уҳдадоранд мунтазам тибқи тартиби муқарраршуда ба мақомоти андоз маълумоти барои иҷрои қонунгузориҳои андоз зарурии дар ихтиёри онҳо бударо пешниҳод намоянд.

Шахси таҳти назорат (шахси назоратшаванда, андозсупоранда, агенти андоз, пардохткунандаи дигар пардохтҳои хатмӣ), дар навбати худ ҳуқуқ ва уҳдадорихои муқаррарнамудани моддаҳои 33–34 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар меъёрҳои Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузориҳои андозро дорад.

МАҚСАД ВА ВАЗИФАҲОИ НАЗОРАТИ АНДОЗ. Маълум аст⁸¹, ки мақсади асосии назорати андоз ташкили системаи муамали андозбандӣ ва ноил шудан ба чунин сатҳи иҷроии (интизоми андоз) дар байни андозсупорандагон, агентҳои андоз ва дигар шахсон мебошад, ки дар он вайронкунии қонунгузории андоз истисно карда шудааст ё шумораи онҳо ночиз.

Дар қатори мақсади асосии назорати андоз, ҳамчунин мақсади самтҳои алоҳидаи он низ таъкид карда мешаванд. Масалан, мақсади назорат аз болон хароҷоти шахсон воқеӣ — ҳизматчиёни давлатӣ муқаррар кардани мувофиқати хароҷоти калони онҳо ба даромади гирифташуда ва назорат аз болои риояи қоидаҳои истифодаи мошинҳои назоратӣ-ҳазинавӣ таъмини пулрагии баҳисобгирӣ даромади маблағҳои пулӣ дар ташкилотҳо мебошад.

Ба ҷумлаи вазифаҳои назорати андоз мансубанд:

— таъмини ҳисобкунии дуруст, саривақт ва пурра ворид намудани андозҳо ва пардохтҳо ба бӯҷет (фондҳои ғайрибӯҷетии давлатӣ);

— пешгирии вайронкунии қонунгузории андоз, инчунин ҷӯброни зараре, ки ба давлат дар натиҷаи аз ҷониби андозсупорандагон (агентҳои андоз) ва шахсони дигар иҷро накардани уҳдадориҳои худ расонида шудааст.

Назорати андоз инҳоро дар бар мегирад⁸²:

— санҷиши аз ҷониби шахсони воқеӣ ва ташкилотҳо иҷро намудани уҳдадориҳои онҳо ба ҳисоб ва пардохти андозҳо;

— санҷиши баҳисобгирӣ андоз ва аз ҷониби андозсупорандагон иҷро намудани уҳдадориҳои вобаста ба ин;

— санҷиши дурустии бурдани баҳисобгирӣ муҳосибӣ ва андоз, саривақт пешниҳод намудани эъломиҳои андоз, дурустии маълумотҳои дар он мавҷудбуда;

— санҷиши аз ҷониби андозсупорандагон ва шахсони дигар риоя намудани тартиби мувофиқи пешбининамудани қонунгузории андоз;

санҷиши аз ҷониби мақомоти ваколатдор, мақомоти молиявӣ ва дигар мақомоти давлатӣ, ташкилотҳои қарзӣ риоя намудани уҳдадориҳои пешбининамудани қонунгузории андоз;

— санҷиши дурустии истифодаи техникаи назоратӣ-ҳазинавӣ;

⁸¹ Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. С. 160.

⁸² Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. С. 161.

— огоҳӣ ва пешгирии вайронкунии қонунгузории андоз;
— ошкор намудани андозсупорандагони бемасъулият;
— ошкор намудани вайронкуандагони қонунгузории андоз ва ба ҷавобгарӣ ҷалб намудани онҳо;
— ҷӯброни зарари моддии ба давлат дар натиҷаи аз ҷониби андозсупорандагон (агентҳои андоз) ва дигар шахсон иҷро накардани уҳдадориҳои пешбининамудани қонунгузории андоз.

4.3. НАМУДУҲО, ШАКЛҲО ВА УСУЛҲОИ НАЗОРАТИ АНДОЗ

ПРИНЦИПҲОИ НАЗОРАТИ АНДОЗ. Назорати андоз дар асоси принципҳои муайян гузаронида мешавад. Аз ин ҷиҳат, Тоҷикистон дар қулл Эълומияи Лимагии принципҳои роҳбарикунандаи назоратро, ки Конгресси IX Созмони байналмилалӣ мақомоти олии назорати молиявӣ (ИНТОСАИ) дар соли 1977 таҳия кардааст, риоя мекунад.

Эълумия муқаррар мекунад, ки ҳама гуна назорати молиявӣ, аз ҷумла назорати андоз, на худмақсад, балки ҷузъи ҷудонашавандаи системаи танзимкунии мебошад, ки мақсади он ошкор кардани дуршавиҳо аз стандартҳои қабулшуда ва вайронкунии принципҳои қонунӣ, маҳсулноки, самаранокӣ ва сарфакорӣ дар идоракунии молияи давлатӣ дар марҳилаҳои ҷои хеле барвақтар барои он мебошад, ки имконияти андешидани чораҳои ислоҳӣ, ба ҷавобгарӣ кашидани гунаҳкорон, ҷӯброни зарари расонидашуда ё андешидани чораҳои гунаҳкорон, ҷӯброни зарари рақобат қонуншиканӣ дар ояндаро дошта бошад.

Дар асоси ин, мувофиқи меъёрҳои, ки дар Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузории андоз муқаррар карда шудаанд, нисбати назорати андоз талаботи зерин дарҷ карда шудаанд⁸³:

1) Назорати андоз пеш аз ҳама ба таъмини қонунияти ҳамаи иштирокчиёни муносибатҳои андоз равона карда шудааст, бинобар ин, вазифаи аввалиндараҷаи мақомоти андоз, ки бо тартиби муайяннамудани қонун амал мекунад, — таъмини риояи қонунгузории андоз, пурра ва саривақт ворид шудани андоз ба бӯҷет мебошад;

⁸³ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 225–228.

2) Мақомоти андоз назорати андозро амалӣ карда истода, диққати аввалиндарачаро ба пешгирии хуқуқвайронкуниҳои андоз, бартараф намудани сабабҳо ва шароитҳое, ки ба хуқуқвайронкуниҳо мусоидат намудаанд, медиҳанд, ки ин пардохти мустақилона ва ихтиёрии андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро аз ҷониби худӣ андозсупорандагон (худ андозбандӣ) ҳавасманд мекунад ва дар навбати худ, зарурати истифодаи чораҳои маҷбуриро аз ҷониби мақомоти андоз коҳиш медиҳад. Маҳз бинобар ҳамин, яке аз вазифаҳои асосии мақомоти андоз расонидани кумак ба андозсупорандагон дар иҷрои уҳдадориҳои андозии онҳо мебошад;

3) Ҳангоми амалӣ намудани назорати андоз мақомоти андоз уҳдадоранд сирри маълумот (сирри андоз) дар бораи андозсупорандаро нигоҳдоранд, маълумотро дар бораи ӯ танҳо бо татбиқи муқарраргардида ба шахсоне, ки номгӯи онҳо қонун муқаррар кардааст, пешниҳод намоёнд;

4) Дар ҳаёти назорати андоз расонидани зарари ғайриқонунӣ ба шахсони назоратшаванда ва амволи онҳо иҷозат дода намешавад. Кормандони мақомоти андоз барои иҷро накардан ӯ иҷрои номатлуби уҳдадориҳои худ, риоя накардани сирри давлатӣ, хизматӣ, андозӣ, тижоратӣ ва бонкӣ, ки бо қонунгузорӣ муқаррар карда шудаанд, сӯиистифода аз вазъи хизматӣ ва дигар амалҳои ғайриқонунӣ тибқи қонунгузори амалкунанда ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд. Зараре, ки ба андозсупоранда дар натиҷаи амалҳои ғайриқонунии кормандони мақомоти андоз расонида шудааст, бо татбиқи муқаррарнамудаи қонунгузорӣ ҷуброн карда мешавад.

НАМУДҲОИ НАЗОРАТИ АНДОЗ. Дар назарияи ҳуқуқӣ ва амалия аксар вақт омехтагии шаклҳо, усулҳо ва намунаҳои назорати андоз иҷозат дода мешавад.

Дар адабиёти ҳуқуқӣ⁴⁴ асосҳои гуногуни зерин барои таснифи назорати андоз аз рӯи намунаҳо оварда шудаанд:

- вобаста аз вақти гузаронидан;
- аз рӯи объекти санҷидашаванда;
- аз рӯи хусусияти ҷорабиниҳои назоратӣ;
- вобаста аз усули санҷиши ҳуҷҷатҳо;
- аз рӯи маҳали гузаронидан;

⁴⁴ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 237.

- бо дарназардошти манбаъҳои маълумот;
- вобаста аз субъектҳои назорати андоз;
- вобаста аз ҳатмӣ будани ҷорабиниҳои назоратӣ;
- аз рӯи даврияти гузаронидан.

Самаранокии амалҳои назоратӣ аз бисёр ҷиҳат маҳз бо мувофиқати дурусти намунаҳои номбаршудаи назорати андоз муайян карда мешавад. Ин имконият медиҳад, ки бо кушиши камтарин натиҷаҳои бехтаринро ҳангоми амалӣ намудани назорати андоз ноил шуд.

Вобаста аз вақти гузаронидан намунаҳои зерини назорати андоз фарқ карда мешаванд: (1) назорати пешакӣ андоз, ки пеш аз анҷом додани амалиёти хоҷагидорӣ аз ҷониби андозсупоранда гузаронида мешавад, ки ин барои пешгирии вайронкунии қонунгузори андоз имкон медиҳад; (2) назорати ҷори андоз, ки дар давраи андоз барои баҳодихии дурусти инъикос дар ҳисоботдони муҳосибӣ ва андозии амалиётҳои анҷомдодашаванда гузаронида мешавад; (3) назорати минбаъдаи андозӣ давраи гузашта, ки дар шаклҳои гуногун гузаронида мешавад.

Аз рӯи объекти санҷидашаванда, назорати мавзӯӣ, ки соҳаҳои алоҳидаи андозбандиро дар бар мегирад ва назорати комплекӣ, ки тамоми соҳаҳои андозбандиро пурра фаро мегирад, фарқ карда мешаванд.

Аз рӯи хусусияти ҷорабиниҳои назоратӣ, назорати андоз ба нақшавӣ, ки одатан аз рӯи нақшаи тасдиқшуда амалӣ карда мешавад ва ғайринақшавӣ тақсим мешавад.

Вобаста аз усули санҷиши ҳуҷҷатҳо, назорати пурраи андоз, ки ба таҳлили ҳамаи ҳуҷҷатҳои ибтидоӣ ва қайдҳои баҳисобгирии муҳосибӣ ва андоз асос шудааст, назорати интихоби андоз (фақат қисми ҳуҷҷатҳо таҳлил карда мешаванд) фарқ карда мешаванд.

Аз рӯи маҳали гузаронидани назорат, назорати камералии андоз (дар маҳалли ҷойгиршавии мақомоти андоз) ва назорати сайёри андоз, ки дар маҳалли фаъолият ва (ё) дар маҳалли ҷойгиршавии андозсупоранда гузаронида мешавад, фарқ карда мешаванд.

Бо дарназардошти манбаъҳои маълумот, назорати андоз ба назорати ҳуҷҷатҳои андоз, ки ба ҳуҷҷатҳои андозсупоранда асос шудааст ва назорати воқеии андоз, ки азназаргузаронии амволи андозсупоранда, инвентаризатсияи он, баҳодихӣ (андозагири) ва ғайраҳоро дар бар мегирад, тақсим мешавад.

Вобаста аз субъектҳо назорати андоз метавонад аз ҷониби мақомоти андоз, мақомоти гумрук, дигар мақомоти ваколатдор ва ғайра амалӣ карда шавад.

Вобаста аз ҳатмӣ будани чорабиниҳои назоратӣ, назорати андоз ҳатмӣ, ки ҳангоми он чорабиниҳои назоратӣ ҳатман бояд иҷро карда шавад ва ғайриҳатмӣ, ки ҳангоми он ҳама ё баъзе чорабиниҳои назоратӣ дар дараи фаъолияти андозсупорандаи бовиҷдон гузаронида намешаванд, буда метавонад.

Аз рӯи даврияти гузаронидан, назорати андозии *ибтидоӣ* (ки бори аввал дар соли қорӣ амалӣ карда мешавад) ва *такрорӣ* (ки ду ва зиёда маротиба дар соли қорӣ гузаронида мешавад) фарқ карда мешаванд.

Чудо кардани чорабиниҳои назоратии назорати андоз аз рӯи намуҳои зикргардида то андозае дар асоси Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон имконпазир аст.

ШАКЛҲОИ НАЗОРАТИ АНДОЗ. Дар тахти шакли назорати андозӣ тарзҳои ифодаи мушаххас ва ташкили амалҳои назоратӣ фаҳмида мешаванд⁸⁵.

Дар моддаи 41 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудааст, ки назорати андоз аз ҷониби мақомоти андоз дар шаклҳои зерин амалӣ карда мешавад:

- назорати камералӣ;
- муоинаи хронометражӣ;
- назорати иловагии молҳои зераксизӣ ва фаъолияти дигар;
- назорати низоми электронии рақамгузории молҳо;
- санҷиши сайёри андозӣ;
- санҷиши амалиётӣ;
- мониторинги андозӣ;
- нархгузории трансфертӣ ва бозорӣ.

Мувофиқи банди 1 моддаи 82 Кодекси андозии Федератсияи Россия назорати андоз ба воситаи санҷишҳои андоз, гирифтани баёноти андозсупорандагон, агентҳои андоз ва супорандагонони хирочҳо, санҷиши маълумоти баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳӣ, азназаргузаронии биноҳо ва ҳудудҳои, ки барои гирифтани даромад (фонда) истифода мешаванд, инчунин дар дигар шаклҳои пешбиниамудаи Кодекси

⁸⁵ Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ; ИНФРА-М, 2005. С. 162.

андозии Федератсияи Россия гузаронида мешавад. Шакли асосии амалӣ намудани назорати андоз санҷиш мебошад⁸⁶.

Дар Ҷамоатишони шаклҳои зерини назорати андоз муайян карда шудаанд (моддаи 69 Кодекси андозии Ҷумҳурии Ҷамоатишони):

- 1) шакли санҷиши андоз;
 - 2) шаклҳои дигар назорати давлатӣ.
- Дар доираи шаклҳои мазкур назорати андоз инҳо амалӣ карда мешаванд:
- 1) баҳисобгирии иҷроӣ уҳдадорӣ андоз, уҳдадорӣ оид ба ҳисоб кардан, нигоҳ доштан ва гузаронидани пардохтҳои иҷтимоӣ;
 - 2) назорати риояи тартиби истифодаи мошинҳои назоратӣ-ҳазинавӣ;
 - 3) назорати молҳои зераксизӣ, инчунин сӯзишвории авиатсионӣ, сӯзишвории биологӣ ва мазут;
 - 4) назорати нархгузории трансфертӣ;
 - 5) назорати риояи тартиби баҳисобгирӣ, нигоҳдорӣ, баҳисдорӣ, истифодаи минбаъда ва фуруши амволи ба моликияти давлат таъдильфта (гирифташуда);
 - 6) назорати фаъолияти мақомоти ваколатдори давлатӣ ва иҷроияи маҳаллӣ дар қисми иҷроӣ вазифаҳо оид ба амалӣ намудани функцияҳои, ки барои татбиқи қонунгузории андозии Ҷумҳурии Ҷамоатишони равона карда шудаанд;
 - 7) назорати риояи тартиби барасмиятдори борхатҳои ҳамроҳӣ ба молҳо.
- Дар доираи дигар шаклҳои назорати давлатӣ инҳо амалӣ карда мешаванд:
- 1) бақайдгирии андозсупорандагон дар мақомоти андоз;
 - 2) қабули шаклҳои андоз;
 - 3) назорати камералӣ;
 - 4) мониторинги андоз;
 - 5) муоинаи андоз;
 - 6) назорати баҳисобгирии спирти этилӣ дар ташкилотҳои, ки истеҳсоли спирти этилиро анҷом медиҳанд;

⁸⁶ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ, 2005. — С. 96.

7) муқаррар кардани арзқунанда ба талаботи таҳассусӣ, ки ба фаъолият оид ба истеҳсоли спирти этилий ва маҳсулоати спиртдор, инчунин маҳсулоати тамоку.

4.4. САНЧИШҲОИ АНДОЗ ВА ТАРТИБИ ГУЗАРОНИДАНИ ОНҲО

МАҲҶУМ ВА ШАКЛҲОИ САНЧИШҲОИ АНДОЗ. Ҳангоми гузаронидани санчишҳои андоз мақомоти андоз метавонанд пурра ошкор кунанд, ки то чӣ андоза андозсупорандагон уҳдадориҳои худро дуруст иҷро мекунанд⁸⁷.

Мувофиқи моддаи 46 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон *санчишҳои андоз* бо мақсади назорати риояи қонунгузории андоз, пардохти бочи давлатӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ гузаронида мешаванд.

Санчишҳои андоз *танҳо аз ҷониби мақомоти андоз* гузаронида мешаванд.

Санчиши андоз нисбати шахсоне (шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони дигар), ки ба зиммаи онҳо Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузории андоз уҳдадориҳои андоз ва дигар уҳдадориҳои бо қонуни муқарраршуда гузошта шудаанд (шахсе, ки мавриди санчиш қарор мегирад), гузаронида мешавад. Ин муқаррарот шахсони ҳуқуқӣ ва воқеиро аз санчишҳои андоз, ки бо уҳдадориҳои худии онҳо алоқаманд нестанд, муҳофизат мекунад.

Дар муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз намудҳои гуногуни санчишҳои андоз вучуд доранд, аммо дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо ду намуди санчиш: шакли санчиши сайёри андоз ва санчиши амалиётӣ нисбат ба фаъолияти субъектони андоз амалӣ карда мешавад.

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2012 ду намуди санчишҳои андозро муқаррар менамуд:

- санчиши ҳуҷҷатӣ;
- санчиши амалиётӣ.

Санчишҳои ҳуҷҷатӣ андоз ба намудҳои зерин тақсим мешуданд:

⁸⁷ Налоговое право: Учебник для вузов / Под ред. С. Г. Пепелева: М.: Альпина Паблишер. 2015. С. 410.

1) *Санчиши маҷмӯӣ* — санчиши иҷроӣ уҳдадориҳои андоз аз рӯи ҳамаи намудҳои андоз, аз ҷумла ҳангоми барҳамдиҳӣ (қатъ гардидани фаъолият) ва (ё) азнавташкилдихии андозсупоранда (минбаъд — санчиши андози барҳамдиҳӣ).

2) *Санчиши мавзӯӣ* — санчише, ки нисбат ба андозсупоранда (агенти андоз) аз рӯи як ё якчанд масъалаҳои зерин гузаронида мешавад:

а) иҷроӣ уҳдадориҳои андоз аз рӯи намудҳои алоҳидаи андозҳо, инчунин андозҳои бо онҳо алоқаманд. Андоз дар ҳолате бо андози дигар алоқаманд ҳисобида мешавад, ки агар тағйир додани маблағи ҳисобкардашуда ба мутаносибан тағйир ёфтани маблағи дигар андоз оварда расонад;

б) ҳолати иҷроӣ қарор оид ба маҷбуран ситонидани андозҳо аз андозсупоранда ва (ё) ташкилотҳои қарзӣ;

в) тасдиқи дурустии маблағҳои андоз аз арзиши иловашуда, ки барои баргардонидан пешниҳод шудаанд.

3) *Санчиши мутақобила* — санчише, ки нисбат ба шахси дигар гузаронида мешавад, агар ҳангоми гузаронидани санчишҳои андоз ба мақомоти андоз зарурат пайдо шавад, ки оид ба дурустии дар баҳисобгирии андоз зикр намудани амалиёти гузаронидаи андозсупоранда маълумоти иловагӣ ба даст оранд.

Дар навбати худ, санчишҳои ҳуҷҷатӣ андоз ба навъҳои зерин тақсим мешуданд:

— *нақшаӣ* — санчишҳои маҷмӯӣ ҳуҷҷатӣ андоз, ки тибқи нақшаи гузаронидани санчишҳои аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқшуда гузаронида мешаванд. Нақшаи санчишҳои андоз дар асоси баҳодиҳии хавфи вайрон кардани қонунгузории андоз, таҳлили маълумотҳои дар ҳисоботҳои аз ҷониби андозсупоранда пешниҳодшуда, иттилооти мақомоти ваколатдор, инчунин дигар ҳуҷҷатҳо ва иттилоот дар боран фаъолияти андозсупоранда тартиб дода мешавад;

— *ғайринақшаӣ* — санчишҳои ҳуҷҷатӣ маҷмӯӣ андоз, ки дар нақшаи санчиш пешбинӣ нашудаанд.

Санчиши амалиётӣ андоз аз ҷониби мақомоти андоз доир ба масъалаҳои риояи талаботи зерини қонунгузории андоз гузаронида мешавад:

— ба сифати андозсупоранда ба ҳисоб гузоштан дар мақомоти андоз, дурустии маълумот дар бораи маҳалли ҷойгиршави андозсупоранда;

— аз ҷониби корфармо барои иҷрои ягон кор (хизматрасонӣ) ҷалб намудани кормандони кироя;
— истифодаи мошинҳои назоратӣ — хазинавии дорони хо-тирайи фискалии;

— роя намудани қоидаҳои рехтан (печондан), гузоштани тамғаҳои аксизӣ, ниғаҳдорӣ, фуруши молҳои зераксизӣ ва амалӣ кардани намудҳои алоҳидаи фаъолияти зераксизӣ.

Санҷишҳои маҷмӯии андозро мақомоти андоз тибқи муроҷиати хаттии мақомоти хифзи ҳуқуқ танҳо нисбат ба ҳамаи андозсупорандагон мегузаронанд, ки нисбат ба онҳо тасдиқи хаттӣ дар бораи оғоз гардидани парвандаи ҷиноятӣ бо нишонаҳои ҷиноятҳои бо андозбандӣ алоқаманд ворид шуда бошад. Санҷишҳои мутақобилаи андоз нисбат ба дигар шахсони бо андозсупорандагони зикршуда алоқаманд, ки дар муроҷиатҳои хаттии мақомоти хифзи ҳуқуқ муайян шудаанд, дар ҳолатҳои пешниҳоди қарори дахлдор гузаронида мешаванд.

Гузариши санҷиши андоз, ба истисно ҳолатҳои, ки соҳибқори инфиродӣ бе ҷалб намудани корғари кироя кор мекунад ва иштироки ӯ дар ҷараёни санҷиш хатмӣ мебошад, набояд фаъолияти андозсупорандаро боздорад.

Ин ҳолатҳои муҳиме мебошанд, ки дар Кодекси нави андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дарҷ нагардидаанд.

ДАВРИЯТИ САНҶИШҲОИ АНДОЗ. Бояд қайд кард, ки даврияти санҷишҳои андоз дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври дахлдор танзим карда шудааст. Мувофиқи моддаи 47 Кодекси нави андоз зиеда аз як маротиба гузаронидани санҷиши сайёри андоз аз рӯи як намуди андоз ва барои як давра, ба истиснои муқаррароти пешбининамудаи моддаи 49 Кодекси андоз манъ аст.

Мувофиқи талаботи қисми 1 моддаи 49 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидани санҷишҳои тақрорӣ барои давраи санҷидашавандаи андоз манъ аст, ба истисно ҳолатҳои зерин, аз ҷумла:

- дар асоси аризаи хаттӣ андозсупоранда;
- дар асоси муроҷиати расмӣ мақомоти хифзи ҳуқуқ нисбат ба андозсупорандае, ки нисбат ба ӯ мавод ё парвандаи ҷиноятӣ бо нишонаҳои ҷиноятҳои бо андозбандӣ алоқаманд мавҷуд бошад;
- барои назорати дохилӣ аз болои фаъолияти мақомоти андозе, ки санҷиши сайёри андозро гузаронидааст.

Санҷишҳои тақрорӣ мутобиқи қисми 1 моддаи зикргардида амалишаванда бояд танҳо нисбат ба даврае гузаронида шавад, ки санҷиши сайёри андози охириро гузаронидашударо дар бар гирад.

Дар ҳолати қатъ гардидани фаъолияти воҳиди алоҳидаи шахси ҳуқуқӣ резидент, санҷиши сайёри андоз гузаронида намешавад, ба истисно ҳолатҳои, ки андозсупоранда барои ҷунин санҷиш ариза пешниҳод мекунад.

ДАВОМНОКИИ САНҶИШҲОИ АНДОЗ. Мухлати гузаронидани санҷишҳои андоз дар амрномаҳои нишон дода мешаванд. Мувофиқи қисми 1 моддаи 48 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон санҷиши сайёри андоз дар муҳлатҳои зерин гузаронида мешавад, агар дар қисми 3 ҳамаи моддаи тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад:

- 1) барои соҳибқорони хурд — то 7 рӯзи корӣ;
- 2) барои соҳибқорони миёна — то 20 рӯзи корӣ;
- 3) барои соҳибқорони калон, аз ҷумла:
 - а) барои шахсони ҳуқуқӣ, ки дорой воҳидҳои алоҳида мебошанд ва ғайрезидентҳои, ки фаъолиятҳои ба воситаи муассисаҳои доимӣ амалӣ менамоянд, то 30 рӯзи корӣ;
 - б) барои шахсони ҳуқуқӣ дорой зиеда аз як маҳалли ҷойгиршавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва барои андозсупорандагоне, ки дар бахисобгирии воҳиди сохтории мақоми ваколатдори давлатӣ онд ба андозсупорандагони калон қарор доранд, то 60 рӯзи корӣ.

Мувофиқи моддаи 146 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон муҳлати гузаронидани санҷиши андоз, ки дар амрнома зикр карда мешавад, набояд аз 30 рӯзи корӣ аз рӯзи супоридани амрнома зиед бошад.

Мухлати санҷиши андоз метавонад дароз карда шавад:

- 1) барои шахсони ҳуқуқӣ, ки воҳидҳои сохторӣ надоранд, соҳибқорони инфиродӣ ва ғайрезидентҳои, ки фаъолиятро ба воситаи муассисаҳои доимӣ хангоми мавҷуд будани на бештар аз як маҳалли воқеъ гардидан дар Қазоқистон амалӣ менамоянд:
 - аз ҷониби мақоми андозе, ки санҷиши андозро таъин кардааст — то 45 рӯзи корӣ;
 - аз ҷониби мақомоти болои андоз — то 60 рӯзи корӣ;
- 2) барои шахсони ҳуқуқӣ, ки воҳидҳои сохторӣ доранд ва ғайрезидентҳои, ки фаъолиятро ба воситаи муассисаҳои доимӣ хангоми мавҷуд будани зиеда аз як маҳалли воқеъ гардидан дар Қазоқистон

амалӣ менамоянд, инчунин барои андозсупорандагони калон, ки тахти мониторинг қарор доранд:

— аз ҷониби мақоми андозе, ки санҷиши андозро таъин кардааст — то 75 рӯзи корӣ;

— аз ҷониби мақмоти болоии андоз — то 180 рӯзи корӣ.

Мухлати гузаронидани санҷиши амалиётӣ наметавонад аз 15 рӯзи корӣ зиёд бошад. Санҷиши амалиётӣ андозсупорандани инфиродӣ набояд аз чор соати корӣ зиёд давом кунад.

Қисми 3 моддаи 48 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд, ки тамдиди муҳлати гузаронидани санҷиши андоз барои соҳибкорони хурду миёна манъ аст.

Тамдиди муҳлати гузаронидани санҷиши андоз барои соҳибкорони калон наметавонад аз 30 рӯзи корӣ зиёд бошад.

Мухлати санҷиши андоз дар ҳолатҳои зерин боздошта мешавад, агар:

1) андозсупоранда ҳуҷҷатҳои ба мавзӯи санҷиш алоқамандро пурра пешниҳод нанамояд;

2) барои гирифтани иттилоот аз мақмоти салохиятдорӣ (ваколатдорӣ) давлатии хориҷӣ дар доираи шартномаҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурат ба миён ояд;

3) барои гузаронидани экспертизаи соҳавӣ зарурат ба миён ояд;

4) тарҷумаи ҳуҷҷатҳои бо забони хориҷӣ пешниҳодшуда муҳлати иловагӣ талаб намояд.

Дар асоси фармониши дахлдори мақоми ваколатдори давлатӣ тамдиди муҳлати санҷиши андоз на зиёда аз як маротиба ва воқеа ба ҳолатҳои дахлдори мавқуфгузори муҳлати санҷиши андоз на зиёда аз ду маротиба иҷозат дода мешавад.

Боздоштан ва аз нав оғоз кардани ҷараёни муҳлати гузаронидани санҷиши андоз дар Дафтари бақайдгирӣ санҷишҳои субъектҳои ҳоҷатдор ва амрномаи санҷиш қайд карда мешавад. Мухлати боздоштан ба муҳлати санҷиши андоз дохил карда на мешавад.

Дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳдудиятҳо дар вақти гузаронидани санҷишҳои андоз муқаррар карда шудаанд: санҷиши андоз танҳо дар рӯзҳои корӣ ва вақти кории андозсупоранда гузаронида мешавад.

Барои дастгирӣ соҳаҳои алоҳидаи иқтисодиёт маҳдудиятҳо дар санаи гузаронидани санҷишҳои андоз муқаррар карда шуданд. Масалан, санҷиши андози субъектҳои ҳоҷатдоре, ки фаъолияти онҳо хусусияти мавсимӣ дорад, дар давраҳои зерин гузаронида намешавад:

— дар ҳоҷагҳои истеҳсолкунандаи маҳсулоти кишоварзӣ — дар мавсими кишукор, аз ҷумла аз 1-уми апрел то 1-уми июн ва дар мавсими ҷамъоварии ҳосил аз 1-уми август то 1-уми ноябри соли тақвимӣ;

— дар қорхонаҳои қоркарди маҳсулоти кишоварзӣ аз 20-уми июн то 20-уми октябри соли тақвимӣ.

ОҶОҲИНОМА ДАР БОРАИ САНҶИШ. Дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дастурҳои дахлдори расмиёти гузаронидани санҷиши андоз сар карда аз оғоз кардани андозсупоранда то анҷом ёфтани санҷиши андоз ба таври муфассал муайян карда шудааст.

Мувофиқи моддаи 47 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақмоти андоз на камтар аз 10 рӯзи корӣ то оғози санҷиши сайёрии андоз ба андозсупоранда оғоҳнома ирсол менамояд. Оғоҳнома ба андозсупоранда (агенти андоз) дар маҳалли ҷойгиршавии дар маълумоти бақайдгирӣ давлатии нишондодашуда супорида мешавад ё ба ҳуҷраи шахсии андозсупоранда ва ё почтаи фармонӣ ирсол карда мешавад.

Асос барои гузаронидани санҷиши андоз фармониши мақоми ваколатдори давлатӣ мешавад. Дар асоси як фармониш танҳо як санҷиши андоз гузаронида мешавад, ба истиснои санҷиши амалиётӣ.

ГУЗАРОНИДАНИ САНҶИШИ АНДОЗ. Санҷиши андоз бо тартиби муайяннамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дастурамали дахлдори гузаронида мешавад. Воқеа ба намунаҳо ва шаклҳои интиҳобшудаи назорати андоз усулҳои муайян истифода мешаванд.

Аз рӯи қондаи умумӣ, дар доираи санҷиши андоз метавонад даврае санҷида шавад, ки аз панҷ соли тақвимии пеш аз соли қабули қарор дар бораи гузаронидани он (давраи муҳлати даъво) зиёд набошад.

Ҳангоми гузаронидани санҷиши андоз мақоми андоз ва шахсони мансбодори он, ки санҷиш мегузаронанд, ҳуҷҷаҳои муқаррарнамудаи моддаи 167 ва дигар муқаррароти Кодекси андози

Ҷумҳурии Тоҷикистонро истифода мебаранд. Масалан, дар рафти гузаронидани санҷиши андоз шахсони мансабдори мақомоти андоз ҳуқуқ доранд аз андозсупорандаи санҷишаванда ҳуҷҷатҳои барои санҷиш заруриро талаб кунанд.

Талабномаи шахси мансабдори мақомоти андоз аз андозсупоранда ё шахси ваколатдори ӯ оид ба пешниҳоди ҳуҷҷатҳо бо имзои шахси супорида мешавад. Агар ба ин тарикъ супоридани талабнома оид ба пешниҳоди ҳуҷҷатҳо ғайримқон бошад, он тибқи тартиби муқаррарнамудан Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ғиристода мешавад.

Ҳуҷҷатҳои талабшуда ба мақомоти андоз дар шакли электронӣ тавассути шабакаҳои алоқаи барқӣ ё ҳуҷраи шахсии андозсупоранда, бо почта бо мактуби фармоишӣ, инчунин шахсан ё тавассути намоёнда пешниҳод карда мешаванд.

Ҳангоми пешниҳод гардидани нусхаи ҳуҷҷатҳои талабнамудан мақомоти андоз дар шакли қоғазӣ, чунин нусхаҳо бояд аз ҷониби андозсупоранда тасдиқ карда шаванд. Талаби аз ҷониби нотариус тасдиқ кардани нусхаи ҳуҷҷатҳои ба мақомоти андоз (шахси мансабдор) пешниҳодшаванда иҷозат дода намешавад, агар қонунгузорӣ тартиби дигаре пешбинӣ накарда бошад.

Ҳангоми дар шакли электронӣ тартиб додани ҳуҷҷатҳои бахисобгирӣ андозсупоранда уҳдадор аст дар ҷараёни санҷиши андоз бо талаби шахсони мансабдори андоз нусхаҳои чунин ҳуҷҷатҳоро, ба истиснои ҳисобнома-фактураҳое, ки дар низоми иттилоотии ҳисоботи электронии ҳисобнома-фактураҳо сабт шудаанд, дар ҳомилҳои қоғазӣ пешниҳод намоёнд. Дар ҳолати зарурӣ мақомоти андоз ҳуқуқ дорад бо ҳуҷҷатҳои аслии шинос шавад.

Ҳуҷҷатҳои дар ҷараёни санҷиши андоз талабшуда бо риояи талаботи моддаи 51 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон на дертар аз 1 рӯзи қорӣ пас аз санаи гирифтани талабномаи дахлдор пешниҳод карда мешаванд. Агар андозсупоранда дар муҳлати муқарраршуда ҳуҷҷатҳои талабшударо пешниҳод карда натавонад, ӯ дар ин бора шахси мансабдори мақомоти андозро дар шакли хаттӣ хабардор менамояд.

Огоҳиномаро дар бораи имконнопазир будани пешниҳоди ҳуҷҷатҳо дар муҳлати муқарраршуда бо нишон додани сабабҳои пешниҳод накардани ҳуҷҷатҳои дархостшуда андозсупоранда бояд дар давоми як рӯзи пас аз гирифтани талабнома оид ба пешниҳоди ҳуҷҷатҳо ғиристода. Дар огоҳинома бояд муҳлате нишон дода

шавад, ки андозсупоранда метавонад ҳуҷҷатҳои талабшударо пешниҳод кунанд.

Дар муҳлати ду рӯз аз лаҳзаи гирифтани огоҳинома аз андозсупоранда мақомоти андоз ҳуқуқ дорад дар асоси ин огоҳинома муҳлати пешниҳоди ҳуҷҷатҳоро тамдид кунанд ё онро рад намоёнд.

Пешниҳоди ҳуҷҷатҳои талабшударо рад намудани андозсупоранда дар санаде, ки шахси мансабдори мақомоти андоз тартиб додааст, сабт карда мешавад. Санадро шахси мансабдори мақомоти андоз ва андозсупоранда имзо мекунанд. Дар сурати аз имзои санад саркашӣ кардани андозсупоранда, сабти дахлдор ворид карда мешавад. Рад кардан ё пешниҳод накардани ҳуҷҷатҳои зикршуда аз ҷониби андозсупоранда барои гирифтани онҳо тибқи тартиби муқаррарнамудан моддаи 53 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон асос мебошад.

Дар ҷараёни санҷиши андоз ва ҷорабиниҳои дигари назоратии андоз мақомоти андоз ҳуқуқ доранд аз андозсупоранда ҳуҷҷатҳоро, ки қаблан ба мақомоти андоз ҳангоми назорати камералӣ ё санҷиши сайёр ва ё дар ҷараёни мониторинги андоз пешниҳод карда шудаанд, дар шакли аслии талаб намоёнд. Ҳуҷҷатҳо метавонанд аз андозсупоранда такроран гирифта шаванд, агар онҳо қаблан ба мақомоти андоз дар шакли аслии андозсупоранда баргاردонида шуда бошад, инчунин дар ҳолате, ки ҳуҷҷатҳои ба мақомоти андоз додашуда бо сабаби ҳолатҳои фавқулода ғум шуда бошанд.

Шахси мансабдори мақомоти андоз, ки санҷиши андозро мегузаронад, ҳуқуқ дорад аз контрагент ё шахсони дигар ҳуҷҷатҳо ва иттилооти (минбаъд иттилоот) марбут ба фаъолияти андозсупорандаи санҷишавандаро талаб кунанд.

Талаби иттилооти марбут ба фаъолияти андозсупорандаи санҷишаванда ҳангоми баррасии маводи санҷиши андоз метавонад инчунин дар асоси қарори мақомоти андоз дар бораи таъини ҷораҳои иловагӣ назорати андоз низ анҷом дода шавад.

Мақомоти андозе, ки санҷиши андоз ё ҷорабиниҳои дигари назоратии андозро мегузаронад, супоришро барои талаб намудани иттилоот оид ба фаъолияти андозсупорандаи санҷишаванда ба мақомоти андози маҳалли бақайдгирини шахсе, ки аз ӯ иттилооти зикршуда талаб карда мешавад, мефиристад.

Дар давоми се рӯз аз рӯзи гирифтани супориш, мақомоти андози маҳалли бақайдгирини шахсе, ки аз ӯ иттилоот талаб карда

мешавад, ба андозсупоранда талабнома оид ба пешниҳоди иттилоот мефиристад. Ба талабнома нусхаи супориш оид ба талаби иттилоот замина карда мешавад.

Шахсе, ки оид ба пешниҳоди иттилоот талабнома гирифтааст, онро дар давоми панҷ рӯз аз рӯзи гирифтани он иҷро мекунад ё дар ҳамон муҳлат хабар медиҳад, ки ӯ иттилооти талабшударо надорад. Агар андозсупоранда имконияти дар муҳлати муқарраршуда пешниҳод намудани иттилооти талабшударо надошта бошад, мақомоти андоз ҳуқуқ дорад, ки муҳлати пешниҳоди ин иттилоотро тамдид кунад.

Ҳуҷҷатҳои талабшаванда бо дарназардошти муқаррароти қисмҳои 3, 5 ва 11 моддаи 51 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда мешаванд.

Тартиби талаб кардани иттилоот, инчунин ҳангоми талаб кардани иттилооти марбут ба иштирокчиёни гурӯҳи ширкатҳои истифода карда мешавад.

Ҳангоми амалӣ намудани назорати андоз мақомоти андоз ҳуқуқ дорад бо роҳи фиригодани талабномаи хаттӣ аз ҳар шахс талаб намоянд, ки дар муҳлати 10 рӯз:

— иттилоотро дар бораи даромад ва хароҷоти андозсупоранда барои давраи муайяни андоз, дар бораи хароҷоте, ки бинобар муносибатҳои мутақобила бо андозсупорандаи дар талабнома зикршуда анҷом додааст, пешниҳод намояд, ба истиснои иттилооте, ки дар шакли электронӣ дар барномаҳои мақомоти андоз вуҷуд дорад;

— ба маҳал ва дар муҳлати дар талабнома зикршуда барои аниқ намудани иттилооте, ки дар мақомоти андоз мавҷуд аст ё барои пешниҳоди ҳуҷҷатҳо ё иттилооти дигари марбут ба андозбандии ҳамин ва андозсупорандагонии дигар ҳозир шавад.

Корманди ваколатдори мақомоти андоз дар қараёни санҷиши андоз бо мақсади қамъоварии маълумот тибқи тартиби муқаррарнамудани қонунгузориин Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ дорад:

— ҳуҷҷатҳои муҳосибӣ ва дигар ҳуҷҷатҳои марбут ба андозбандиро нусхабардорӣ намояд;

— тибқи тартиби муқарраргардида дар асоси санад оид ба гирифтани ҳуҷҷатҳои муҳосибӣ ё ҳуҷҷатҳои дигари марбут ба ҳамин санҷиши андозро гирад;

— ба ҳуҷҷатҳои муҳосибӣ ва ҳуҷҷатҳои дигар муҳр гузошта, истифодаи онҳоро манъ намояд.

Агар корманди ваколатдори мақомоти андоз ҳуҷҷатҳои муҳосибӣ ё ҳуҷҷатҳои дигарро дар асоси ваколатҳои пешбини-намудаи қисми 2 моддаи 52 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон гирад, мақомоти андоз бояд ҳуҷҷатҳои муҳосибӣ ё ҳуҷҷатҳои дигарро нусхабардорӣ намуда нусаҳои аслии онҳоро дар муҳлати на дертар аз 10 рӯзи корӣ аз санаи гирифтани баргардонанд.

Ҳангоми талаб кардани ҳуҷҷатҳои марбут ба агентҳои андоз тартиби талаб намудани ҳуҷҷатҳо, ки дар моддаи 52 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудааст, анҷом дода мешавад.

Шахсе, ки оид ба пешниҳоди иттилоот дархост гирифтааст, ҳуқуқ дорад пешниҳод кардани иттилоотро рад кунад, агар дархост хилофи муқаррароти моддаи 52 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад.

Дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда иҷро нагардидани талаботи дарқардида, ҷамояндаи ваколатдори мақомоти андоз ҳуқуқи тибқи муқаррароти моддаи 50 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дастрасӣ ба бино ва моликияти андозсупорандаро дорад.

Гирифтани ҳуҷҷатҳо ва ашёҳо дар асоси қарори мақомоти андозе, ки санҷишро мегузаронад, ба амал бароварда мешавад. Берун аз реҷаи корӣ гирифтани ҳуҷҷатҳо ва ашё манъ аст.

Гирифтани ҳуҷҷатҳо ва ашё дар ҳузури шахсони ҳолис ва шахсоне, ки аз онҳо ҳуҷҷатҳо ва ашё гирифта мешаванд амалӣ карда мешавад. Дар ҳолатҳои зарурӣ барои иштирок дар қараёни гирифтани мутахассис даъват карда мешавад.

То оғози расмиёти гирифтани ҳуҷҷатҳо ва ашё шахси мансабдори мақомоти андоз қарор оид ба гирифтани ҳуҷҷатҳо ва ашёро нишон медиҳад ва ба шахсони ҳузурдошта ҳуқуқу уҳдадорихон онҳоро мефаҳмонад.

Шахси мансабдори мақомоти андоз ба шахсе, ки аз ӯ ҳуҷҷатҳо ва ашё гирифта мешаванд, пешниҳод менамояд, ки онҳо ихтиёран супорад ва дар ҳолати рад кардани пешниҳоди мазкур, шахси мансабдори мақомоти андоз бо тартиби муқаррарнамудани қонунгузорӣ гирифтани онҳоро ба анҷом мерасонад. Ғайр аз ин, андозсупоранда уҳдадор аст:

— дастрасӣ ба иттилооте, ки дар дастгоҳи нигоҳдории маълумот ё дар анбори нигоҳдории электронии маълумот (ба мисли

анборҳои интернетӣ) нигоҳ дошта шудааст, аз ҷумла ворид кардани рамз ё асоси дигари тасдиқи дастрасӣ ба дастгоҳ ё воситаҳои таъмин кунанд;

— дастрасӣ ба иттилооти рамзкушоиро, ки барои рамзгузори маълумоти тибқи моддаи 53 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дархостшуда зарур аст, пешкаш намоанд.

Дар сурати саркашӣ намудани шахс аз қушодани биноҳо ё ҷойҳои дигаре, ки дар он ҷо ҳуҷҷатҳо ва ашёи гирифташаванда ҷойгиранд, барои таъмини дастрасии шахсони мансабдори мақомоти андоз ба ҷунин ҳудуд ва биноҳо мақомоти андоз ба мақомоти хифзи ҳуқуқ ё суд муроҷиат менамоанд.

Ҳуҷҷатҳо ва ашёе, ки ба мавзӯи санҷиши андоз алоқамандӣ надоранд, гирифта намешаванд.

Оид ба гирифтани ҳуҷҷат ва ашё бо риояи талаботи пешбиниямудаи моддаи 59 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва моддаи 53 Кодекси мазкур санад тартиб дода мешавад.

Ҳуҷҷатҳо ва ашёи гирифташуда дар санад дар бораи гирифтани ӯ дар сабтҳои замишаванда бо дақиқан ишора намудани номгуӣ, миқдор, хусусиятҳои хос ва агар имконпазир бошад, арзиши ашёи номбар ва тавсиф карда мешаванд.

Агар барои гузаронидани чорабиниҳои назорати андоз нусхаи ҳуҷҷатҳои андозсупоранда қифоя набошад ва мақомоти андоз асоси кофӣ дошта бошад, ки ҳуҷҷатҳои ибтидоӣ метавонанд нобуд, пинҳон, ислоҳ ё иваз карда шаванд, шахси мансабдори мақомоти андоз ҳуқуқ дорад ҳуҷҷатҳои аслиро тибқи тартиби пешбиниямудаи моддаи 53 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон гирад.

Ҳангоми имконнопазир будани нухсабардори ва интиқоли нусхаҳо дар як вақт бо гирифтани ҳуҷҷатҳо, мақомоти андоз нусхаҳоро ба шахсе, ки аз ӯ ҳуҷҷатҳо гирифта шудаанд, дар муҳлати панҷ рӯз баъд аз гирифтани бармегардонад.

Ҳама ҳуҷҷатҳо ва ашёи гирифташуда ба шахсони ҳолис ва иштирокчиёни дигар нишон дода мешаванд ва дар ҳолати зарури дар макони гирифтани ҳуҷҷатҳо ва ашё печонида мешаванд.

Ҳуҷҷатҳои гирифташуда бояд рақамгузорӣ, ресмонбандӣ, ва бо муҳр ё имзои шахсе, ки аз ӯ ҳуҷҷатҳо гирифта мешаванд, тасдиқ карда шаванд. Агар шахс муҳр ё имзо гузоштани ҳуҷҷатҳои гирифташударо рақам кунанд, дар санади гирифтани ҳуҷҷатҳо дар ин ҳусус қайди махсус гузошта мешавад.

Нусхаи санад дар бораи гирифтани ҳуҷҷатҳо ва ашё бо имзо ба шахсе, ки аз ӯ ҳуҷҷатҳо гирифта шудаанд, супорида ё ирсол карда мешавад.

Дар ҳолатҳои зарури барои иштирок дар рафти гузаронидани амалҳои мушаххас оид ба амалӣ намудани санҷиши андози метавонад эксперт ҷалб карда шавад. Ҷалби шахс ба сифати эксперт дар асоси шартнома байни мақомоти андоз ва эксперт ба амал бароварда мешавад.

Экспертиза дар вақте таъин карда мешавад, ки агар барои шарҳдиҳии саволҳои бавҷудодамада дониши махсус дар соҳаҳои илм, техника, санъат ё ҳунар зарур бошад. Дониши махсус доштани шахси мансабдори мақомоти андоз аз ҷалби эксперти таҳассусӣ озод намекунад.

Саволҳои дар назди эксперт гузошташуда ва ҳулосаи он наметавонад берун аз доираи дониши махсуси коршинос бошанд.

Қарор дар бораи таъин кардани экспертиза аз ҷониби мақомоти андоз дар асоси дархости шахси мансабдоре, ки санҷиши андозро мегузаронад, қабул карда мешавад.

Дар қарор асосҳои таъин шудани экспертиза, номи ташкилоте, ки бояд экспертиза гузаронад ё насаб, номи (номи падари) коршинос, саволҳо ва маводи ба эксперт пешниҳодшуда нишон дода мешаванд. Эксперт ҳуқуқ дорад бо маводи санҷиш марбут ба мавзӯи экспертиза шинос шавад ва дар ҳусуси ба ӯ пешниҳод гардидани маводи иловагӣ дархост кунанд.

Эксперт ҳулосаро дар шакли хаттӣ пешниҳод менамояд. Дар ҳулоса таҳқиқоти эксперт, ҳулосаҳо ва ҷавобҳои асоснокшуда ба саволҳои гузошташуда дар ҷа карда мешаванд.

Эксперт ҳуқуқ дорад пешниҳоди ҳулосаро рад кунанд, агар маводи ба ӯ пешниҳодшуда барои додани ҳулосаи асоснок қифоя набоянд.

Шахси мансабдори мақомоти андоз, ки санҷиши андозро мегузаронад, андозсупорандаро бо қарор дар бораи таъин кардани экспертиза шинос мекунад, ҳуқуқҳои муқаррарнамудаи қисми 10 моддаи 55 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистонро шарҳ медиҳад ва санад тартиб медиҳад.

Ҳангоми таъин ва гузаронидани экспертиза, андозсупоранда ҳуқуқҳои зерин дорад:

— ба далелҳои эксперт ҷавоб гардонад;

— таъин намудани экспертро аз байни шахсони зикргардида талаб кунад;

— барои гирифтани хулосаи эксперт саволҳои иловагӣ пешниҳод кунад;

— бо иҷозати шахси мансбдори мақомоти андоз дар ҷараёни экспертиза ҳузур дошта, ба эксперт тавзеҳот диҳад;

— бо хулосаи эксперт шинос шавад;

— дар бораи хулосаи экспертиза фикру ақидаи асоснок пешниҳод намояд.

Эксперте, ки мақомоти андоз ҷалб кардааст, бояд махфияти маълумоти марбут ба экспертизаро дар баробари корманди мақомоти андоз таъмин намояд.

Дар ҳолатҳои зарурӣ барои иштирок дар амалҳо оид ба гузаронидани назорати андоз мутобики муқаррароти пешбини-намудаи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон шахсони ҳолис ҷалб карда мешаванд. Шахсони ҳолис бо теъдоди на камтар аз ду нафар ҷалб карда мешаванд. Ба сифати шахси ҳолис ишти-роқ намудани шахсони воқеии болиғ, ки ба натиҷаи кор манфиатдор намебошанд, ҷалб карда шаванд. Ба сифати шахсони ҳолис ишти-роқ намудани шахсони мансбдори мақомоти андоз роҳ дода намешавад. Шахсони ҳолис уҳдадоранд дар санад далел, мухтасо-ва натиҷаҳои амалҳоеро, ки дар ҳузури онҳо иҷро шудаанд, тасдиқ намоёнд. Шахсони ҳолис ҳуқуқдоранд оид ба амалҳои анҷомёфта эрод гиранд, ки он дар санад дарҷ карда мешавад. Дар ҳолати зарурӣ шахсони ҳолис метавонанд вобаста ба ҳолатҳои муайян-шуда пурсиш карда шаванд.

Дар ҳолати зарурӣ барои иштирок дар амалҳои оид ба амали намудани назорати андоз аз ҷониби мақомоти андоз метаво-над мутахассис ҷалб карда шавад. Мутахассис бояд дорои дониш ва малакаи махсус буда, ба натиҷаи кор манфиатдор набояд. Ҷалби шахс ба сифати мутахассис дар асоси шартнома байни мақомоти андоз ва мутахассис амали карда мешавад. Иштироки шахс ба сифати мутахассис имконияти пурсиши ўро вобаста ба ҳамин ҳолатҳо ҳамчун шохид истисно намекунад. Мутахассисе, ки мақомоти андоз ҷалб кардааст, бояд махфияти маълумоти марбут ба экспертизаро дар баробари корманди мақомоти андоз таъмин намояд.

Дар ҳолатҳои зарурӣ барои иштирок дар амалҳо оид ба гузаронидани назорати андоз метавонад тарҷумон ҷалб карда

шавад. Ба сифати тарҷумон метавонад шахсе баромад кунад, ки ба натиҷаи кор манфиатдор намебошад, забони барои тарҷума зарурро медонад ё ишораҳои шахсони воқеии гунг ва ё ношуна-воро мефаҳмад. Ҷалби шахс ба сифати тарҷумон дар асоси шар-тнома байни мақомоти андоз ва тарҷумон амали карда мешавад. Тарҷумон уҳдадор аст, ки бо даъвати шахси мансбдори мақомоти андоз ҳозир шавад ва тарҷуман ба ў воғузоршударо дақиқан иҷро намояд. Тарҷумоне, ки мақомоти андоз ҷалб кардааст, бояд мах-фияти маълумоти марбут ба экспертизаро дар баробари корманди мақомоти андоз таъмин намояд.

Барои ҳифзи ҳуқуқҳои андозсупоранда моддаи 50 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон асосҳоеро муқаррар кардааст, ки тибқи он андозсупоранда ҳуқуқдор ба ворид шудани шахсони мансбдори мақомоти андоз ба маҳалли фаъолияти худ барои гузаронидани санҷиши андоз иҷозат надихад, агар:

— талаботи моддаҳои 47 ва 48 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон риоя карда нашавад;

— муҳлати санҷиши дар фармоиш нишондодашуда фаро нарасида ё гузашта бошад;

— шахсони мансбдори мақомоти андоз барои ворид шудан ба маҳалли речаи махсуси махфият рухсатномаи дахлдор надош-та бошад.

БАРАСМИЯТДАОРИИ НАТИҶАҲОИ САНҶИШИ САӢӢРИ АНДОЗ. Аз рӯи натиҷаҳои ҳар санҷиши сайӢри андоз шахсони мансбдори мақомоти андоз, ки санҷиши мазкурро гу-заронданд, бояд санади санҷиши андозро тартиб диҳанд.

Дар санади санҷиши сайӢри андоз маълумоти зерин нишон дода мешавад:

— санаи тартибдиҳии санади санҷиши андоз, яъне санаи имзокунии санад аз ҷониби шахсоне, ки санҷиши мазкурро гу-заронданд;

— номи пурра ва ихтисоршуда ё насаб, ном ва номи пада-ри шахси санҷидашаванда. Дар ҳолати санҷиши шахси ҳуқуқӣ дар маҳалли ҷойгиршавин воҳиди алоҳидаи он, ба ғайр аз номи шахси ҳуқуқӣ, номи пурра ва ихтисоршудаи воҳиди алоҳидаи санҷидашаванда ва маҳалли ҷойгиршавин он зикр карда мешавад;

— насаб, ном, номи падари шахсоне, ки санҷиши сайӢри андозро гузаронданд, мансабҳои онҳо ва номи мақомоти андозе, ки онҳо намоёндагӣ мекунанд;

— сана ва рақаи фармоиши мақомоти андоз дар бораи гузаронидани санчиши сайёри андоз;

— номгуи ҳуҷҷатҳое, ки дар рафти санчиши сайёри андоз аз ҷониби андозсупоранда пешниҳод карда шуданд;

— даврае, ки барои он санчиши сайёри андоз гузаронида шуд;

— номгуи андоз, ки нисбат ба он санчиши сайёри андоз гузаронида шуд;

— санаи оғоз ва анҷомёбии санчиши сайёри андоз;

— суроғаи маҳалли ҷойгиршавии андозсупоранда;

— маълумот дар бораи ҷорабиниҳои назорати андоз, ки ҳангоми амалисозии санчиши сайёри андоз гузаронида шуданд;

— тавсифи муфассали вайронкунии андоз (дар ҳолати мавҷуд будани он) бо истинод ба меъёри дахлдори қонунгузории андоз;

— ҳулосаҳо ва пешниҳодҳо аз рӯи натиҷаҳои санчиши сайёри андоз.

Агар дар натиҷаи санчиши сайёри андози гузаронидашуда вайронкунии қонунгузории андоз ошкор нашуда бошад, дар санад дар ин бора сабти дахлдор ворид карда мешавад.

Ба санад ҳуҷҷатҳои тасдиқунандаи далелҳои вайронкунии қонунгузории андоз замима карда мешаванд.

Шакл ва талаботи тартибдиҳии санади санчиши сайёри андоз аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ муқаррар карда мешавад.

Санад ба миқдори на камтар аз се нуса тартиб дода мешавад. Ҳамаи нусаҳои санад аз ҷониби шахсони мансабдори мақомоти андозе, ки санчиши сайёри андозро гузаронидаанд, имзо карда мешаванд. Як нусаи санад дар давоми се рӯз баъд аз тартиб додани он ба андозсупоранда супорида мешавад. Андозсупоранда уҳдадор аст, ки доир ба гирифтани он дар ҳамаи нусаҳои санад бо нишон додани санаи гирифтани имзо гузорад. Нусаҳои санад дар мақомоти андоз боки монда ба маводи санчиш ҳамроҳ карда мешаванд.

Имзои андозсупоранда дар санад маънои розигии ӯро бо натиҷаҳои санчиш надорад.

Ҳангоми саркашии андозсупоранда (намояндаи ӯ) аз гирифтани санад, шахси мансабдори мақомоти андоз дар ин бора сабти дархлдорро дар бораи ин ба санад ворид мекунад. Дар ин сурат як нусаи санад ба андозсупоранда бо мактуби фармоиш ба маҳалли ҷойгиршавии ӯ ирсол карда мешавад.

Натиҷаи санчиши сайёри андоз аз маълумоте, ки аз мақомоти андоз, шахси сеюм гирифташуда ва маълумоти дигари дар ҷараёни мониторинг, санчиш ва муҳосиби ҷамъоваришуда асос меёбанд.

ҚАРОР АЗ РӯИ НАТИҶАҲОИ САНЧИШИ АНДОЗ. Дар асоси натиҷаҳои баррасии маводи санчиши сайёри андоз бо тартиби муқаррарнамудаи моддаи 61 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳбари (муовини роҳбари) мақомоти андоз қарор қабул мекунад (минбаъд — қарор аз рӯи натиҷаҳои санчиши андоз), ки ҷораҳои зеринро пешбинӣ мекунад:

— ҳисобкунии иловагии андозҳо ва фоизҳо ё рад кардани он аз рӯи маводи санчиши андоз;

— ба ҷавобгарӣ кашидани андозсупоранда барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз ё рад кардани он.

Ҳангоми мавҷуд будани аломатҳои таркиби ҳуқуқвайронкунии маъмури нисбати андозсупоранда протоколи ҳуқуқвайронкунии маъмури тартиб дода мешавад. Парвандаи ҳуқуқвайронкунии маъмури ва қабули қарор дар бораи ҳуқуқвайронкунии маъмури тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории маъмури баррасӣ карда мешавад.

Дар қарор оид ба рад кардани ҷавобгарӣ барои ҳуқуқвайронкунии андоз муқаррарот ва ҳолатҳое, ки барои қабули қарори мазкур асос шудаанд, қайд карда мешаванд.

Дар қарор аз рӯи натиҷаҳои санчиши андоз муҳлате, ки дар давоми он шахс ҳуқуқ дорад аз болои ин қарор шикоят намояд ва тартиби муроҷиат ба мақомоти болои андоз нишон дода мешавад.

Агар ҳангоми санчиши андоз ошкор гардад, ки бо қарори мақомоти андоз маблағи андоз барзиёд баргardonида шудааст, дар қарор оид ба ҳисобкунии иловагии андозҳо маблағи мазкур ҳамчун қарзи андоз аз рӯи ин андоз эътироф карда мешавад. Агар ин маблағи андоз ба андозсупоранда баргardonида шавад, он аз рӯи воқеан гирифтани маблағ ва дар сурати қабули маблағи андоз барои баҳисобгирӣ, аз рӯи қабули маблағи андоз барои баҳисобгирӣ ҳамчун қарзи андоз эътироф мегардад.

Баъди қабули қарор аз рӯи натиҷаҳои санчиши андоз, роҳбари (муовини роҳбари) мақомоти андоз ҳуқуқ дорад тибқи тартиб ва шартҳои пешбининамудаи моддаи 121 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон барои иҷрои ин қарор ҷораҳо андешад.

Баъди ба охир расидани санчиши амалиётҳои андоз дар ҳолати ошкор гардидани ҳуқуқвайронкуниҳо аз ҷониби мақомоти

андоз тибқи тартиби муқаррарнамудаи боби 20 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсолот оид ба парвандаҳои ҳуқуқвайронкунҳои андоз амалӣ карда мешавад.

4.5. ТАРТИБИ ШИКОЯТ НАМУДАНИ ҚАРОРҲОИ МАҚОМОТИ АНДОЗ

АСОСҲОИ ШИКОЯТ НАМУДАН. Ҳуқуқи андозсупорандагон ба шикоят — хусусияти давлати ҳуқуқбунёди демократӣ мебошад. Ҳуқуқи мазкур аз хусусиятҳои муносибатҳои маъмури-ҳуқуқӣ ва дигар муносибатҳое, ки ба нобаробарии тарафҳо асос ёфтааст, бармеояд.

Ҳуқуқи андозсупорандагон (агентҳои андоз) ба суд шикоят намудан аз моддаҳои 5, 12, 14, 31 ва 32-и Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашма мегирад.

Мувофиқи боби 21 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳар як андозсупоранда (агенти андоз) ҳуқуқ дорад нисбат ба қарорҳо, санадҳои хусусияти ғайримеъёридоштаи мақомоти андоз, амал ё беамалии шахсони мансбодори онҳо шикоят намояд, агар ба андешаи андозсупоранда (агенти андоз), чунин санадҳо, амалҳо ё беамалиҳо ҳуқуқҳои онҳоро вайрон мекунанд. Шикоят нисбат ба санадҳои мақомоти андоз ҳамзамон маънои шикоят нисбат ба қарорҳои дар асоси чунин санадҳо қабулшударо дорад.

Дар моддаи 159 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ду тартиби шикоят аз болои қарорҳо, санадҳои мақомоти андоз, амал ё беамалии шахсони мансбодори онҳо — маъмури ва судӣ муқаррар карда шудааст. Зимнан истифодаи яквектаи онҳо иҷозат дода мешавад.

Шикояти андозсупоранда (агенти андоз) нисбати қарор, санади нозироти андози шахр (ноҳия), амал ё беамалии шахсони мансбодори онҳо метавонад ба мақомоти болоии андоз (раёсати андози вилоят ё шаҳри Душанбе), мақоми ваколатдори давлатӣ ва (ё) ба суд пешниҳод карда шавад.

ШИКОЯТ БО ТАРТИБИ СУДӢ. Шикоятҳо (аризаҳои даъвогӣ)-и андозсупоранда (агенти андоз), ки ба суд пешниҳод шудаанд, бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ ва ҳал карда мешаванд.

Шикояти судии қарорҳо, санадҳои мақомоти андоз, амал ё беамалии шахсони мансбодори онҳо аз ҷониби бо роҳи пешниҳоди аризаи даъвогӣ ба суди иқтисодӣ тибқи қонунгузори му рофиавии иқтисодӣ сурат мегирад.

Дар навбати худ, шикояти судии қарорҳо, санадҳои мақомоти андоз, амал ё беамалии шахсони мансбодори онҳо аз ҷониби шахсони воқеие, ки соҳибкори инфиродӣ нестанд, бо роҳи пешниҳоди аризаи даъвогӣ ба суди юрисдиксияи (салоҳияти) умумӣ мутобиқи қонунгузори дар бораи шикоят ба суд оид ба амалҳои ғайриқонунии мақомоти давлатӣ ва шахсони мансбодор амалӣ карда мешавад⁸⁶.

МУРОҶИАТ БА МАҚОМОТИ АНДОЗ. Тартиби ғайрисудии ҳалли бахсҳои зикргардида пешниҳоди шикоятро аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз) ё шахси дигар бо мақомоти болоии андоз ё шахси мансбодори болои пешбинӣ менамояд. Баргариҳои тартиби маъмури⁸⁷ содда будани он, фаври будани баррасӣ, набудани пардохти бочҳо, имконияти муайян кардани мавқеи мақоми болоии андоз мебошанд, ки дар сурати натиҷаи манфи ба шахсе, ки шикоят кардааст (андозсупоранда, агенти андоз ва шахси дигар), имкон медиҳад ба баррасии судӣ ҳамачониба омода шавад. Ба расмиёти пешниҳод ва баррасии шикоят аз болои қарор, санади мақомоти андоз, амал ё беамалии шахси мансбодори он, ки мувофиқан ба мақомоти болоии андоз бо тартиби тасудӣ пешниҳод карда мешавад, Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон талаботҳои муайян муқаррар менамояд.

Шикоят дар муддати 30 рӯзи тақвимӣ аз санаи аз ҷониби андозсупоранда гирифтани қарор, санади мақомоти андоз пешниҳод карда мешавад. Дар сурати бо сабабҳои узрнок дар муҳлати муқарраршуда пешниҳод нагардидани шикоят ба мақомоти андоз, ин муҳлат тибқи аризаи асосноқшудаи шахс аз ҷониби мақомоти болоии андоз дар доираи муҳлати муқарраршудаи даъво барқарор карда мешавад.

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати мазмуни шикоят талаботи ҳатмиро пешниҳод намекунад. Ба ин нигоҳ

⁸⁶ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юрист, 2005. С. 129.

⁸⁷ Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. С. 274.

накарда, дар шикоятӣ андозсупоранда мувофиқи мақсад аст, ки инҳо нишон дода шаванд⁹⁰.

— ном ва суроғаи мақомоти болоии андоз ё шахси мансабдори мақомоти андоз;

— ном ва суроғаи шахсе, ки шикоятро медиҳад;

— номи мақоми андоз ё шахси мансабдоре, ки амал ё беамалии онро андозсупоранда шикоят менамояд;

— рақам ва санаи қарори шикоятшавандаи мақомоти андоз дар бораи ба ҷавобгарии андоз кашидан, инчунин рақам ва санаи санади санҷиши андоз, ки дар асоси он қарор қабул карда шудааст;

— асосҳое, ки аз рӯи онҳо андозсупоранда амали (беамалии) мақомоти андоз ё шахсони мансабдори онро шикоят мекунад;

— асосҳое, ки аз рӯи онҳо андозсупоранда санадҳои ғайримеъёрии мақомоти андозро шикоят мекунад.

Мақомоти андоз шикояти андозсупоранда (агенти андоз) — баррасӣ ва нисбат ба он қарор қабул намуда, дар муҳлати на бештар аз 30 рӯзи тақвимӣ аз рӯзи аз ҷониби мақомоти андоз гирифтани шикоят шахси шикояткунандаро расман огоҳ менамояд.

Мақомоти андоз хангоми баррасии шикояти андозсупоранда (агенти андоз) нисбати қарор, санад ҳуқуқ дорад:

— бо тартиби муқарраргардида санҷиши андоз, аз ҷумла санҷиши такрории андозро таъин намояд;

— ба андозсупоранда ва (ё) мақомоти андозе, ки санҷиши андозгузаронидааст, ҷиҳати пешниҳоди иттилооти иловагӣ ё ин ки тавзеҳот вобаста ба масъалаҳои дар шикоят баёншуда дархост фириштад;

— ба мақомоти дахлдори давлатӣ, инчунин ба мақомоти салоҳиятдори андозӣ давлатҳои хориҷӣ оид ба масъалаҳои марбут ба мавзӯи санҷиш дархост фириштад;

— бо иштироки андозсупоранда (шахси ваколатдори ӯ) ва шахси масъули мақомоти андоз, ки санҷиши андоз гузаронидааст, шикояти пешниҳодшударо баррасӣ намояд.

Аз натиҷаи баррасии шикоят мақомоти болоии андоз ё мақоми ваколатдори давлатӣ қарори дахлдор қабул намуда, нусхаи онро ба андозсупоранда (агенти андоз) ва ба мақомоти андозе,

⁹⁰ Грачева Е. Ю., Илчиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ, 2005. С. 130.

ки нисбат ба қарори он шикоят пешниҳод гардидааст, ирсол менамояд.

Андозсупоранда ҳуқуқ дорад нисбат ба амал ё беамалии шахсони мансабдори мақомоти андоз бо тартиби пешбининамудани қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба суд шикоят намояд.

Бо Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 160) барои ҳалли бахсҳои андоз Шӯрои ҳалли пешазсудии бахсҳо (минбаъд — карда шудааст. Шӯрои ҳалли пешазсудии бахсҳо (минбаъд — Шӯро) мақомоти байниидоравии машваратӣ оид ба баррасии пешазсудии бахсҳои андоз дар назди мақоми ваколатдори давлатӣ мебошад, ки ҳайати он аз ҳисоби намоёндагони мақомоти молия, адлия, дастгирии соҳибкорӣ, андоз, мақомоти соҳавӣ, коршиносон ва машваратчиёни мустақил ташақкул дода мешавад.

Фаъолияти Шӯро дар доираи вазифа ва касбияти иштирокчиёни он ройгон амалӣ карда мешавад.

Фаъолияти Шӯро аз баррасии пешазсудии масъалаҳои марбут ба андозбандии андозсупоранда ва мақомоти андоз, шикоятҳои андозсупорандагон нисбат ба санад ва қарорҳои мақомоти андоз ва масъалаҳои дигаре, ки ҳулосаи соҳавиро талаб менамоянд, иборат мебошад.

Аз рӯи натиҷаҳои баррасии масъалаҳои матраҳшуда Шӯро ба мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба қабули қарори дахлдор ҳулосаи тавсиявӣ пешниҳод менамояд.

Бояд қайд кард, ки хангоми баррасии шикояти андозсупоранда (агенти андоз) ба мақомоти андоз аҳамияти махсусро муқаррароти моддаи 161 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон доранд.

То ба охир расидани баррасии аризаи (шикояти) андозсупоранда нисбат ба санад ё қарори мақомоти андоз тибқи муқаррароти бобҳои 17 ва 18 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо қисми эътирофгардидаи уҳдадорихон андозӣ пардохт ва ситонида мешавад.

Ҷоизҳои барои дар муҳлатҳои муқарраршуда пардохт нагардидан танҳо нисбат ба маблағи эътирофшудаи андозҳои иловатан ҳисобшуда, аз ҷумла маблағҳои андозини баъди баррасии шикоят аз ҷониби андозсупоранда эътирофшуда ҳисоб карда мешаванд.

ТЕСТҲОИ САНЧИШӢ ОИД БА БОБИ 4

1. Объектҳои назорати андоз инҳо буда метавонанд:

- а) фаъолияти истеҳсолии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки ба бастанӣ қарордодҳо асос шудааст;
- б) муносибатҳои пулии дорон хусусияти оммавӣ, ки дар ҷараёни ситонидани андозҳо (дигар пардохтҳои ҳатмӣ) ва ба ҷавобгарӣ кашидани вайронкунандагони қонунгузории андоз ба вуҷуд меоянд;
- с) фаъолияти молиявӣ ҳоҷагии ташкилотҳои давлатӣ;
- д) даромад ва амволи андозсупоранда;
- е) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

2. Субъекти асосии назорати андоз дар Тоҷикистон — ин:

- а) Мақоми ваколатдори давлатӣ (Кумитаи андозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон) мебошад;
- б) Кумитаи андозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бонки миллии Тоҷикистон мебошанд;
- с) Кумитаи андозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Хадамоти гумрук мебошанд;
- д) Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад;
- е) Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

3. Ҳуқуқ ва уҳдадориҳои дигар мақомоти ваколатдор хангоми амалӣ намудани назорати андоз бо кадоме аз якеи ин муайян карда шудаанд:

- а) бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- б) бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ;
- с) бо Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузории андоз;
- д) бо дигар қонунгузории ғайриандозӣ;
- е) бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи молияи давлатӣ».

4. Ба ҷумлаи вазифаҳои назорати андоз кадоме аз ин ҷавобҳо мансубанд:

- а) ҷазои ногузири вайронкунандагони қонунгузории андоз;

- б) таъмини ҳисобкунии дуруст, саривақт ва пурра ворид намудани андозҳо ва пардохтҳо ба бучет (фондҳои ғайрибучетии давлатӣ);

- с) пешгирии вайронкунии қонунгузории андоз, инчунин ҷуброни зараре, ки ба давлат дар натиҷаи аз ҷониби андозсупорандагон (агентҳои андоз) ва шахсони дигар иҷро накардани уҳдадориҳои худ расонида шудааст;

- д) ҳамаи вариантҳои дар боло овардашуда дурустанд;

- е) ҳамаи вариантҳои дар боло овардашуда нодурустанд.

5. Мавзӯи назорати андозро кадоме аз инҳо ташкил ме- наоянд:

- а) саривақтӣ ва пуррагии аз ҷониби андозсупорандагон (агентҳои андоз) иҷро кардани уҳдадориҳои андозии худ нисбат ба давлат;

- б) қорҳои ҷаҳмондадхӣи мақомоти андоз оид ба иҷрои меъёриҳои Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- с) наваҳои гуногуни ҳуҷҷатҳои пулӣ ва бонкӣ, ҳисоботи муҳосибӣ, шартномаҳои меҳнатӣ ва шахравандӣ, сметаҳо, объектҳои алоҳидаи молиявӣ андозсупоранда ва ғайра;

- д) эъломияҳои андоз ва дигар ҳисоботи андозсупорандагон, ки ба мақомоти андоз пешниҳод мешаванд;

- е) тарзҳои саркашӣ аз пардохти андозҳо, ки аз ҷониби ан-
дозсупорандагон истифода мешаванд.

6. Назорати фаврӣ кадоме аз ин санҷишро ифода мена- мояд:

- а) санҷише, ки дар давоми давраи ҳисоботӣ пас аз ба охир расидани амалиёти назоратшаванда амалӣ карда мешавад;

- б) санҷиш барои давраи муайяни ҳисоботӣ;

- с) санҷиши маълумоти дар ҳуҷҷатҳои молиявӣ мавҷудбуда;

- д) санҷише, ки бо роҳи азназаргузаронӣ, ҷенкунӣ, муоинаи арзишҳои моддӣ анҷом дода мешавад;

- е) санҷише, ки аз ҷониби дигар мақоми молиявӣ анҷом дода мешавад.

7. Назорати воқеӣ санҷиш кадом давраи ифода менамояд:

- а) санҷише, ки дар давоми давраи ҳисоботӣ пас аз ба охир расидани амалиёти назоратшаванда амалӣ карда мешавад;

- б) санҷиш барои давраи муайяни ҳисоботӣ;

- с) санчиши маълумоти дар ҳуҷҷатҳои молиявӣ мавҷудбуда;
 д) санчише, ки бо роҳи азназаргузаронӣ, ченкунӣ, муоинаи арзишҳои моддӣ анҷом дода мешавад;
 е) санчише, ки аз ҷониби дигар мақоми назораткунанда анҷом дода мешавад.

8. Мундариҷаи назорати андоз санчиши мазкурро дар бар намегирад:

- а) санчиши аз ҷониби шахсони воқеӣ ва ташкилотҳои иҷро намудани уҳдадорихо оид ба ҳисоб ва пардохти андозҳо;
 б) санчиши баҳисобгирии андоз ва аз ҷониби андозсупорандагон иҷро намудани уҳдадорихо марбут ба ин;
 с) санчиши дурустии бурдани баҳисобгирии муҳосибӣ ва андоз, саривақт пешниҳод намудани эълонияҳои андоз, дурустии маълумотҳои дар он мавҷудбуда;
 д) санчиши мутобикати хароҷоти калони шахсони воқеӣ бо даромади онҳо;
 е) санчиши речаи кории корманди кироя ва дигар ҷораҳои ҳифзи саломатии ӯ.

9. Таснифи назорати андоз аз рӯи намудҳои метавонад гузаронида шавад:

- а) вобаста аз вақти гузаронидан, аз рӯи объекти санчидашаванда;
 б) аз рӯи хусусияти ҷорабинҳои назоратӣ, вобаста аз усули санчиши ҳуҷҷатҳо;
 с) аз рӯи маҳали гузаронидан бо дарназардошти манбаҳои маълумот;
 д) вобаста аз субъектҳои назорати андоз, вобаста аз ҳатмӣ будани ҷорабиниҳои назоратӣ, аз рӯи даврияти гузаронидан;
 е) ҳамаи вариантҳои дурустанд.

10. Вобаста аз вақти гузаронидан намудҳои зерини назорати андоз фарқ карда мешаванд:

- а) назорати пешакӣ, ҷорӣ ва минбаъдаи андоз;
 б) рӯзона, семоҳа ва солона;
 с) ҳамасола ва даврӣ;
 д) ҷорӣ ва минбаъда;
 е) хронометражӣ ва пешакӣ.

11. Вобаста аз субъектҳои назорати андоз метавонад аз ҷониби инҳо амалӣ карда шавад:

- а) Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар ташкилотҳои тиҷоратӣ;
 б) танҳо аз ҷониби Хадамоти гумрук;
 с) Агентии назорати молиявӣ ва мубориза бо коррупсия;
 д) мақомоти андоз, мақомоти гумрук, дигар мақомоти вазоратдор;
 е) Палатаи ҳисоб ва Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

12. Аз рӯи объекти санчидашаванда фарқ карда мешаванд:

- а) назорати мавзӯӣ ва комплексӣ;
 б) назорати нақшавӣ ва ғайринақшавӣ;
 с) назорати пурра ва интиҳобӣ;
 д) назорати андозии камералӣ ва сайёр;
 е) назорати хронометражӣ ва камералӣ.

13. Мувофиқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон назорати андоз аз ҷониби мақомоти андоз наметавонад дар шаклҳои зерин амалӣ карда шавад:

- а) бақайдгирии супорандагони андоз аз арзиши иловашуда;
 б) санчиши пинҳонӣ;
 с) назорати камералӣ;
 д) муоинаи хронометражӣ;
 е) назорати қоидаҳои истифодаи дастгоҳҳои назоратӣ-ҳазинавии дорон хотираи фиксалӣ.

14. Мӯҳлати санчиши амалиётӣ набояд аз:

- а) 15 рӯзи корӣ зиёд бошад;
 б) 10 рӯзи корӣ зиёд бошад;
 с) 5 рӯзи корӣ зиёд бошад;
 д) 30 рӯзи корӣ зиёд бошад;
 е) аз як ҳафта зиёд бошад.

15. Мӯҳлати гузаронидани санчиши сайёри андозии андозсупорандае, ки субъекти соҳибкории хурд мебошад, набояд аз:

- а) 15 рӯзи корӣ зиёд бошад;
 б) 10 рӯзи корӣ зиёд бошад;
 с) 5 рӯзи корӣ зиёд бошад;
 д) 30 рӯзи корӣ зиёд бошад;
 е) 7 рӯзи корӣ зиёд бошад.

16. Мӯҳлати гузаронидани санҷишҳои сайёри андоз, ки дар амрномаҳои дода шуда зикр гардидаанд, набояд аз инҳо зиёд бошанд:

- а) 30 рӯзи қорӣ аз лаҳзаи супоридани амрнома;
- б) 20 рӯзи қорӣ аз лаҳзаи супоридани амрнома;
- с) 15 рӯзи қорӣ аз лаҳзаи супоридани амрнома;
- д) 10 рӯзи қорӣ аз лаҳзаи супоридани амрнома;
- е) як моҳ.

17. Баъди ба охир расидани санҷиши андоз аз ҷониби қор-мандони мақомоти андоз чигуна ҳуҷҷат тартиб дода мешавад:

- а) парвандаи ҳуқуқвайронкуниҳои андоз;
- б) санади санҷиши андоз;
- с) қарор аз рӯи натиҷаҳои санҷиши андоз;
- д) тавсияҳо оид ба рафъи фактҳои вайронкуниҳо;
- е) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

18. Мақомоти андоз шиқояти андозсупорандаро баррасӣ ва нисбат ба он қарор қабул намуда, дар муҳлати шахси шиқояткунандаро расман огоҳ менамояд:

- а) на бештар аз 30 рӯзи тақвимӣ аз рӯзи гирифтани шиқоят;
- б) на бештар аз 20 рӯзи тақвимӣ аз рӯзи гирифтани шиқоят;
- с) на бештар аз 15 рӯзи тақвимӣ аз рӯзи гирифтани шиқоят;
- д) на бештар аз 10 рӯзи тақвимӣ аз рӯзи гирифтани шиқоят;
- е) на бештар аз 5 рӯзи тақвимӣ аз рӯзи гирифтани шиқоят.

Дар ҳаёт фақат ду чиз ногузир аст: марг ва андоз».

Бенҷамин Франклин (1706–1790),
ҳодими давлатии ИМА

БОБИ 5. ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИҲОИ АНДОЗ ВА ҶАВОБГАРӢ БАРОИ СОДИР НАМУДАНИ ОНҲО

5.1. МАҲҲУМИ ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИИ АНДОЗ

МАҲҲУМ ВА НИШОНҲОИ ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИҲОИ АНДОЗ.

Иҷрон уҳдадории конститусионӣ оид ба пардохти андозҳо ва боҷҳои қонунан муқарраршуда бо чораҳои маҷбуркунии давлатӣ таъмин карда мешавад. Вобаста ба ин, мутобик ба қонунгузории амалкунанда мақомоти андоз бояд рафтори қонунии андозсупорандагон (агентҳои андоз)-ро ҳавасманд кунанд ва рафтори гайриқонунии онҳоро пешгирӣ кунанд (ба ҷавобгарӣ кашанд).

Дар муносибатҳои ҳуқуқии андоз мафҳумҳо ва мундариҷаи рафтори қонунӣ ва зиддиқонунӣ муайян карда шудаанд.

Тахти рафтори қонунӣ дар соҳаи андоз кирдори иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқии андоз фаҳмида мешавад, ки ба мақсадҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ фонднок (фаъолияти соҳибқорӣ, мусоидат ба рушди иҷтимоӣ иқтисодии худудҳо, гузаронидани чорабиниҳо оид ба ҳифзи муҳити зист ва ғайра) мувофиқанд ва аз ҷониби онҳо мутобики меъёрҳои амалкунандаи ҳуқуқии андоз содир карда мешавад.

Якчанд нағзҳои рафтори қонунӣ қайд карда мешавад:

- а) рафтори аз ҷиҳати ҷамъиятӣ зарурӣ (масалан, сари вақт пардохт кардани андозҳо ва дигар пардохтҳои хатмӣ);
- б) рафтори мақсаднок (масалан, пеш аз муҳлат пардохт кардани андоз ё пардохти андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, агар андозсупоранда мутобики созишномаи байналмилалӣ оид ба қанорагирӣ аз андозбандии дукарата ҳуқуқ дошта бошад, ки андозро аз рӯи

интиҳоби худ — дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ё дар давлати дигар пардохт кунад);

в) рафтори ҷонз (масалан, кам кардани пардохти андозҳо дар доираи банақшагирии андоз, ки пурра мутобиқи қонунгузории андоз амалӣ карда мешавад).

Зимнан амали андозсупоранда (агенти андоз) онд ба банақшагирии андоз, ки ба кам кардани пардохтҳои андоз нигаронида шудааст ва тибқи меъёрҳои қонунгузории андоз амалӣ карда мешавад (масалан, истифодаи имтиёзҳои муқарраршудаи андоз ва (ё) низомҳои маҳсули (имтиёзҳои) андоз) рафтори қонуниро ифода менамоянд ва худ андозсупоранда (агенти андоз) наметавонад барои ҷунин амалҳо ба ҷавобгарии ҳуқуқӣ кашида шавад.

Дар навбати худ, рафтори зиддихуқуқӣ дар соҳаи андоз мазънои аз ҷониби шахс содир намудани ҳуқуқвайронкунии дар ин соҳа ва вайрон кардани интизоми андозро дорад.

Зиддихуқуқӣ будани рафтор дар соҳаи андоз, чи тавре ки аллакай қайд карда шуд, маънои вайрон кардани қонунгузории андозро дорад. Аз рӯи қиёс бо равишҳои умумӣ ба таърифи ҳуқуқвайронкунии, вайронкунии қонунгузории андозро метавон ҳамчун кирдори гунаҳкорона, зиддихуқуқӣ, барои ҷамъият хавфнокӣ шахс дар соҳаи андоз, ки ба молияи оммавӣ (махз даромадҳои оммавӣ) зарар расонида, ба воситаи онҳо бошад — ба давлат, ҷомеа ва шахсони алоҳида зарар мерасонад, тавсиф кард⁹¹.

Дар ин таъриф нишонаҳои асосии ҳуқуқвайронкунии дар соҳаи андоз номбар карда шудаанд:

а) рафторе, ки дар амал ё беамалии муайян ифода ёфтааст, яъне ҳуқуқвайронкунии воқеан (дар асл) дар шакли амалҳои ҳилофи меъёрҳои қонунгузории андоз (рафтори ғайри зиддихуқуқӣ) ва ё дар шакли беамалие, ки маънои иҷро накардани талаботи муқаррарнамудаи қонунгузории андозро дорад (рафтори ғайриғайри зиддихуқуқӣ), рух додааст;

б) рафторе, ки ҳилофи меъёрҳои қонунгузории андоз аст, яъне вайрон кардани меъёрҳои қонунгузории андоз (зимнан, вайрон кардани меъёрҳои қонунгузории дигар, ки натиҷаи зараровар дорад, вайронкунии қонунгузории андоз намебошад);

в) рафтори гунаҳкорона, яъне иқрор шудан ба гуноҳ вобаста аз амалҳои воқеӣ ва (ё) беамалӣ (вобаста аз консепсияи гуноҳ ба

⁹¹ Ҳамон ҷо. С. 148–149.

маънои объективӣ) анҷом дода шудааст; зимнан дар тахти гуноҳ муносибати равонии (психикии) шахс ба кирдори зиддихуқуқии ӯ, ки қасдан ё аз бештӣ содир намудааст, ғайриғайри зиддихуқуқӣ, ки вобаста аз он дараҷаи гуноҳ муайян карда мешавад;

г) хусусияти ба ҷамъият хавфнокии ҷунин рафтор, яъне ҳама гуна вайронкунии қонунгузории андоз хавфи ҷамъиятӣ дорад ва ба манфиатҳои давлат зарар мерасонад.

Инчунин, вайронкунии қонунгузории андоз ҳамчун амали (беамалии) зиддихуқуқӣ, гунаҳкорона муайян карда мешавад, ки бо он уҳдадорҳои иҷро карда намешаванд ё ба таври дахлдор иҷро карда намешаванд, ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии иштирокчиёни муносибатиҳои андоз вайрон карда мешаванд ва барои он ҷавобгарии ҳуқуқӣ муқаррар карда шудааст⁹².

Мутобиқи моддаи 157 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳуқуқвайронкунии андоз кирдори (амал ё беамалии) ғайриқонунии андозсупорандагон (агентҳои андоз) ва шахсони мансабдори онҳо, инчунин шахсони мансабдори мақомоти ваколатдор эътироф мешавад, ки ба иҷро нагардидан ё ба таври дахлдор иҷро нагардидани талаботи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки назорати онҳо ба зиммаи мақомоти андоз вогузор шудааст, оварда расонидаанд.

Баъзе ҳуқуқвайронкунииҳои андоз ҳуқуқвайронкунииҳои давомдор мебошанд, яъне кирдорҳои, ки сарфи назар аз таҳлили ба ҷавобгарӣ кашидан барои дуру дароз аз ҷониби шахс иҷро накардани уҳдадориҳои, ки аз иҷрои онҳо саркашӣ менамояд, минбаъд бо он ҳамроҳӣ менамояд. Ҳуқуқвайронкунии давомдори андоз, ки боре содир шудааст, боиси ҳолати ғайриқонунии давомдори ҳуқуқвайронкунанд мегардад⁹³.

Бо фарқи аз ҳуқуқвайронкунии ғайриқонунӣ (масалан, вайрон кардани муҳлати бақайдгирӣ дар мақомоти андоз), ки амали аз рӯи вақт маҳдудро дар бар мегирад, ҳуқуқвайронкунии давомдор як қатор амалҳои алоҳидаро дар бар мегирад, ки дар маҷмӯъ ҳолати зиддихуқуқиро тавсиф мекунад.

⁹² Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер, 2015. С. 336.

⁹³ Козырин А. Н. Введение в российское налоговое право. М.: Институт публично-правовых исследований, 2014. С. 163–164.

Ҳамчунин таснифи дигари ҳуқуқвайронкунӣҳои андоз анҷом дода мешавад, аз он ҷумла гуруҳҳои зерини ҳуқуқвайронкунӣҳои дар соҳаи андозбандӣ қайд карда мешаванд⁹⁴:

- 1) ҳуқуқвайронкунӣҳои бар зидди низоми андоз;
- 2) ҳуқуқвайронкунӣҳои бар зидди ҳуқуқ ва озодиҳои ҳангоми пардохти андозҳо;
- 3) ҳуқуқвайронкунӣҳои бар зидди иҷрои қисми даромади бучет;
- 4) ҳуқуқвайронкунӣҳои бар зидди функцияҳои назоратии мақомоти андоз ва ғайра.

Дар муносибатҳои ҳуқуқи андоз аз ҷониби субъектоне он метавонанд ҳуқуқвайронкунӣҳои содир карда шаванд, ки во-баста аз хавфнокӣ (зарарнокӣ) ҷамъият ба ҷиноятҳо ва ҳуқуқвайронкунӣҳои маъмури тақсим мешаванд.

Сабабҳои гуногуни содир кардани ҳуқуқвайронкунӣҳои андоз муайян карда шуданд. Дар байни онҳо сабабҳои иқтисодӣ, сиёсӣ, техникӣ ва маънавӣ фарқ карда мешаванд⁹⁵.

Ба сабабҳои иқтисодии ҷинояткорӣ дар соҳаи андоз мансуб медонанд⁹⁶:

1. Бад шудани вазъи молиявии тижорат ва аҳоли. Он бо падидаҳои бӯхронии ҳоси иқтисоди муосир алоқаманд аст: коҳиши истеҳсолот, таназзули потенциали даромад, аз ҳад зиёд шудани ҳаҷми пул ба ҷамъшавии асъори хориҷӣ, содиrotи сармоя ба хориҷа. Зимнан омилҳои муайянкунанда он аст, ки андозсупоранда ғоиданокӣ саркашӣ аз пардохти андоз ва оқибатҳои манфии эҳтимолиро муқоиса мекунад.

2. Сиёсати гузаронидашудаи андоз ва хусусиятҳои системаи андоз. Омилҳои муҳимтарин бори аз ҳад зиёди андоз ба андозсупорандагон мебошад. Афзонши бори андоз аз бисёр омилҳои мушаххас вобаста аст, ки дар байни онҳо инҳоро метавон қайд намуд: ноқобилияти давлат ба таъмини назорати самараноки хароҷоти бучет (афзонши доимии хароҷот давлатро ба баланд бардоштани сатҳи андозбандӣ водор мекунад); амалии (таҷрибаи) манфии додани имтиёзҳо (имтиёзҳои шумораи маҳдуди корхонаҳо

⁹⁴ Налоговое право Республики Таджикистан: учебное пособие / под ред. канд. юрид. наук, доцента Н. Шонасридинова. Душанбе, 2012. С. 329.

⁹⁵ Годие П. М. Финансовое право. М., 1978. С. 399–406.

⁹⁶ Купрещенко Н. П. Налоговая преступность как фактор теневой экономики // Безопасность бизнеса. 2008. № 3.

истифода мебаранд, аз ин рӯ, тамоми маблағи ситонида нашудани қисми даромад ба дигар андозсупорандагон мегузарад); бекор кардани хавасмандкунии сармоягузорӣ.

Бо сабабҳои ҳуқуқи ҳуқуқвайронкунӣҳои андоз аксарияти олимоне ҳам номукаммалӣ ва ноустувории қонунгузори андозро дар маҷмӯъ ва ҳам номукаммалии механизмҳои алоҳидаи андозро мансуб медонанд.

МАҲҶУМИ ҶАВОБГАРӢ. Дар муносибатҳои ҳуқуқи андоз аҳамияти махсусро танзими ҳуқуқи маъсалаҳои ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузори андоз ишғол менамояд. Ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузори андоз дар доираи танзими махсуси муносибатҳои амволий ҳангоми андозбандӣ ташаккул меёбад.

Мафҳуми ҷавобгарии андоз то ҳол таърифи ҳуқуқи худро наёфтааст. Масалан, ҷудо кардани ҷавобгарии андоз ба наму-ди алоҳидаи ҷавобгарии ҳуқуқи дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намудани меъёрҳои муурофиавӣ, ки истеҳсолотро аз рӯи парвандаҳо оид ба ҳуқуқвайронкунӣҳои ан-доз танзим мекунад, мусонидат кунад.

Ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузори андоз — ин муносибати ҳуқуқи муҳофизатӣ мебошад, ки дар асоси қонунгузори андоз ва дигар қонунҳои давлат ва вайрон-кунандаи қонунгузорӣ оид ба субъекти гунаҳкор гузоштани уҳдадории иловагӣ вобаста бо маҳрумиятҳои хусусияти шахсӣ ва моддӣ ба вуҷуд меояд⁹⁷.

Ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузори андозро инчунин метавон ҳамчун намуни ҷавобгарии ҳуқуқи баррасӣ кард, ки ҳамеша бо истифодаи ҳатмии қувва аз ҷониби давлат алоқаманд аст ва дар водор кардани андозсупоранда барои иҷрои уҳдадорӣ қонунӣ худ ва пардохти таҳримҳои (муҷозоти) молиявӣ ифода меёбад⁹⁸.

Аз ҳама бештар, таърифи зерин дурусттар аст⁹⁹: *ҷавобгарии андоз — ин намуни ҷавобгарии маъмурият, вале расмиёти таъбиқи он на дар Кодекси ҳуқуқвайронкунӣ маъмури Ҷумҳурии*

⁹⁷ Самойлова Н. А. Ответственность за налоговые правонарушения: Фондовые лекции. М.: РПА МЮ РФ, 2010. С. 16.

⁹⁸ Середа И. Особенности ответственности за нарушение налогового законодательства // Юрист. 2004. № 2. С. 38.

⁹⁹ Налоговое право / под ред. А. В. Брызгалова. М., 2008. С. 449.

Тоҷикистон, балки дар Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон, яъне бо санади қонунгузории махсус пешбинӣ шудааст. Бо вучуди ин, табиати маъмурии ҷавобгарии андоз боқӣ мемонад.

Аз ҷониби андозсупорандагон (агентҳои андоз), шахсони мансабдори онҳо ва шахсони мансабдори мақомоти ваколатдор содир шудани ҳуқуқвайронкунии андоз боиси ҷавобгарии пеш-бининамудаи Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон мегардад (мод-даи 157 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Ҷавобгарии андоз инчунин бо як қатор хусусиятҳои мушаххас тавсиф мешавад, ки ба онҳо метавон инхоро мансуб донист¹⁰⁰:

- асоси ҷавобгарии андоз ҳуқуқвайронкунии андоз мебошад;
- фаро расидани ҷавобгарӣ бо меъёрҳои ҳуқуқии андоз муқаррар карда шудааст;
- ҷавобгарӣ аз татбиқи таҳримҳои (мучозоти) махсуси молиявӣ (ҷарима, фоизҳо) нисбати вайронкунанда иборат аст;
- тартиби махсуси ба ҷавобгарӣ кашидан дар Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузории дигар пешбинӣ шудааст;
- субъектҳои ҷавобгарии мазкур андозсупорандагон ва дигар шахсони уҳдадор мебошанд;
- ба ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузории андоз мақомоти андоз (мақомоти гумрук) ва шахсони мансабдори онҳо ваколати ҷалб намуданро доранд.

Ҷавобгарӣ барои ҳуқуқвайронкунии андоз бо маҷбуркунии давлатӣ алоқаманд аст, ки ҳамаҷун мундариҷаи он баромад меку-над. Чунин маҷбуркуниро аз номи давлат дар доираи ваколатҳои худ мақомоти андоз ва мақомоти гумрук амалӣ менамоянд. Дуруст қайд карда шудааст¹⁰¹, ки таҳдиди татбиқи ҷораҳои ҷавобгарӣ «камарбанди пешбарандаи» механизми андоз мебошад.

Ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузории андоз инчу-нин бо маҳрумияти муайян тавсиф карда мешавад, ки гунаҳкор бояд тоб орад. Маҳрум кардани ҳуқуқвайронкунанда аз неъматҳои муайян дар ҳолати мазкур хосияти объективи он мебошад¹⁰².

¹⁰⁰ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юрист, 2005. С. 110.

¹⁰¹ Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер, 2015. С. 80.

¹⁰² Землин А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. С. 223.

Чунин маҳрумиятҳо аз татбиқи таҳримҳои (мучозоти) дахл-дор нисбати вайронкунандагони қонунгузории андоз иборатанд, ки ҷораҳои ҷавобгарӣ низ мебошанд. Таҳримҳои (мучозоти) асосӣ ба ҳуқуқбарқароркунанда ва ҷазодихӣ тақсим мешаванд. Таҳримҳо барои вайрон кардани қонунгузории андоз, ки дар ситонидани фоизҳо барои сари вақт пардохт накардани андозҳо ифода ёфтаанд, ҳуқуқбарқароркунандаанд ва таҳримҳое, ки ситонидани ҷарима ва ба ҷавобгарии дигарӣ сахттар ҷалб намуданро дар бар меги-ранд, ҷазодихӣ мебошанд. Барои вайрон кардани қонунгузории андоз, ки дорои нишонаҳои ҷиноятҳои андоз мебошанд, ба ғайр аз ҷарима, мумкин аст ҷазон сахттар таъин карда шавад.

Дар соҳаи ҳуқуқии андоз, ҳамчунин дигар таснифи ҷораҳои маҷбуркунии давлатӣ ва ҷораҳои ҷавобгариро фарқ мекунамд.

Шахсони ҳуқуқӣ ва шахсони воқеиро аз содир намудани кирдорҳои зиддиҳуқуқӣ дар соҳаи андоз огоҳӣ намуда, ҷавобгарии андоз аз ду мақсад иборат аст¹⁰³:

1) муҳофизаткунанда, ки тавассути он ҷомеаро аз ҳолатҳои номатлубе, ки бо вайрон кардани манфиатҳои амволии давлат алоқаманданд, ҳимоя мекунамд;

2) ҳавасмандкунанда, ки тавассути он рафтори қонунии субъ-ектҳои ҳуқуқии андозро ҳавасманд мекунамд.

С. Г. Пепеляев¹⁰⁴ ҷораҳои зеринро қайд мекунамд: *озоҳикунамда* (масалан, бахисобгирии андозсупорандагон ва объектҳои ан-дозбандишаванда), *пешгирикунанда* (дохил кардан ба рӯйхати андозсупорандагони бемаъсулият, боздоштани амалиёт аз рӯи сураатхисобҳои бонкӣ ҳангоми сари вақт пешниҳод накардани эълomiaҳо), *ҳуқуқбарқароркунанда* (хисобкунии фоизҳо, сито-нидани қарз), *ҷазодихӣ* (ҷазои маъмури ва ҷиноятӣ) ва *таъмин-кунанда* (ҳабси амвол).

Дар асоси ин, вобаста аз намуни ҳуқуқвайронкунии ва ваз-нинии онҳо, асосҳои бо қонун муқарраркардашудаи ба ҷавобгарӣ кашидан барои вайрон кардани қонунгузории андоз инҳо шуда метавонанд:

¹⁰³ Самойлова Н. А. Ответственность за налоговые правонарушения: Фондовые лекции. М.: РПА МЮ РФ, 2010. С. 23.

¹⁰⁴ Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. М.: Альпина Паблишер, 2015. С. 324–327.

(1) хукукбайронкунҳои андоз (хукукбайронкунҳои), ки ҷавобгарӣ барои онҳо дар ҳуди Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст (ҷавобгарии андоз);

(2) хукукбайронкунҳои андоз, ки ҷавобгарӣ барои онҳо бо қонунгузори маъмури муқаррар карда шудааст (ҷавобгарии маъмури);

(3) хукукбайронкунҳои андоз, ки ҷавобгарӣ барои онҳо тахти қонунгузори ҷиноятӣ меафтад (ҷавобгарии ҷиноятӣ).

5.2. ШАРТҲОИ УМУМИИ БА ҶАВОБГАРӢ ҶАЛБ НАМУДАН БАРОИ СОДИР НАМУДАНИ ХУКУКБАЙРОНКУНИҲОИ АНДОЗ

НИШОНАҲОИ ХУКУКБАЙРОНКУНИҲОИ АНДОЗ.

Раванди ба ҷавобгарӣ кашидани шахс барои аз ҷониби вай содир намудани хукукбайронкунии андоз ҳамчун *истеҳсолот аз рӯи парвандаҳо оид ба хукукбайронкунҳои андоз* муайян карда мешавад. Азбаски дар рафти истеҳсолот аз рӯи хукукбайронкунҳои андоз шахс ба ҷавобгарӣ кашида мешавад, яъне хукуки амволии ӯ маҳдуд карда мешаванд, пас ҳама гуна гирифтани маблағ аз шахс бояд тибқи шакли мурофиавии муқаррарнамудаи қонун сурат гирад. Ҳуди ин шакл бояд тавре бошад, ки риояи хукук ва манфиатҳои қонунии шахси ба ҷавобгарӣ кашидашударо таъмин намояд, ба ин шахс имконияти хифзи хукукҳои худро диҳад¹⁰⁵.

Дар бораи миқёси воқеии байронкунии қонунгузори андоз, аз он ҷумла дар Тоҷикистон, ба ин ё он дараҷа нишондиҳандаҳои умумӣ шаҳодат медиҳанд, аз ҷумла¹⁰⁶:

— фарқияти назарраси байни даромадҳои расмӣ ва воқеии аҳоли;

— фарқияти возеҳи байни хароҷоти истеъмолии шахрдони алоҳида (ба даст овардани миқдори зиёди амволи ғайриманкул, мошинҳо, ашёҳои таҷҳизонӣ ва хизматҳои гаронбаҳо) ва даромади эълонияшудаи онҳо;

— шугли пинҳонии аҳоли (мавҷудияти шумораи зиёди кормандони кирояе, ки дар мақомоти андоз ба қайд гирифта

¹⁰⁵ Налоговый процесс / под ред. А. Н. Козырина. М.: ЦППИ, 2007. С. 138, 140.

¹⁰⁶ Самойлова Н. А. Ответственность за налоговые правонарушения: Фондовые лекции. М.: РПА МЮ РФ, 2010. С. 7.

нашудаанд ё фаъолияти соҳибкории бақайдгирифтанашударо амалӣ мекунанд);

— ҳаҷми зиёди пули нақди дар муомилоти ғайрибонкӣ буда (истифодаи пули нақд ҳангоми ҳисоббарбаркунии мутақобила, ҳангоми музди меҳнат);

— шиддат гирифтани бӯҳрони пардохтнопазирхое, ки аз ноқобилияти ё нахостани ташкилотҳо оид бо пул ҳисоббарбаркуниҳо бо дигар субъектҳои ҳоҷатидор дар доираи фаъолияти тижоратӣ (аз ҷумла аз рӯи қарзҳои бонкӣ), инчунин бо бучет (ҷуброн, пардохти асли);

— камшавии ҷамъовари андоз, ки бо асъори хориҷӣ ҳисоб карда мешавад.

Амали институту ҷавобгарӣ дар соҳаи андозбандӣ ба ҷавобгарӣ кашидан барои содир намудани ҳама гуна кирдори зиддихукуқӣ мешавад, ки объекти ягонаи нави таъбири — муносибатҳои ҷамъиятӣ доранд, ки аз муқаррар, қорӣ, ҳисоб ва ситонидани андозҳо, инчунин дар раванди амалӣ намудани назорати андоз ва раванди андоз инкишоф меёбанд.

Ҷавобгарии андоз, ки дар натиҷаи содир намудани хукукбайронкунии андоз ба вуҷуд меояд, дорои як қатор нишонаҳо мебошад, ки барои ҳар яке аз намуҳои ҷавобгарии хукуқӣ хосанд¹⁰⁷:

— воситаи хифзи тартиботи хукуқӣ аст;

— аз татбиқи чораҳои маҷбуркунии давлатӣ иборат аст;

— барои байрон кардани меъёрҳои хукуқӣ фаро мерасад;

— фарорасии он бо меъёрҳои хукук танзим карда мешавад;

— натиҷаи кирдори гунаҳкхорона мебошад;

— аз татбиқи муҷозот иборат мебошад ва бо оқибатҳои манфии хусусияти моддӣ ё маънавӣ алоқаманд аст, ки байронкунанда бояд тоб орад;

— дар шаклҳои дахлдори мурофиавӣ амалӣ карда мешавад. Системаи нишонаҳо, ки барои гузоштани ҷавобгарии андоз

зарур ва кофӣанд, таркиби хукукии хукукбайронкунии андозро ифода менамояд. Мавҷудияти таркиби хукукии хукукбайронкунии андоз шароити умумии ба ҷавобгарӣ кашиданро барои содир намудани хукукбайронкунии андоз фароҳам меорад.

¹⁰⁷ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ, 2005. С. 110.

Зимнан, дар тахти таркиби ҳуқуқш ҳуқуқвайронкунӣ андоз маҷмӯи ҳолатҳои воқеӣ ва аломатҳои муқарраркардаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузорӣ фаҳмида мешавад, ки мавҷудияти онҳо имкон медиҳад кирдори зиддиҳуқуқӣ ҳамчун ҳуқуқвайронкунӣ андоз арзёбӣ карда шавад.

Таркиби ҳуқуқвайронкунӣ андоз, ба монанди ҳама гуна дигар ҳуқуқвайронкунӣ, унсурҳои ҳатмӣ зеринро дар бар мегирад¹⁰⁸:

- 1) объекти ҳуқуқвайронкунӣ;
- 2) субъекти ҳуқуқвайронкунӣ;
- 3) тарафи объективӣ ҳуқуқвайронкунӣ;
- 4) тарафи субъективӣ ҳуқуқвайронкунӣ.

Объекти таркиби ҳуқуқвайронкунӣ андоз он муносибатҳои ҷамъиятӣ баромад менамоянд, ки ба онҳо дар натиҷаи ҳуқуқвайронкунӣ андози содиршуда зарар расонида мешавад. Ҷунин муносибатҳо дар ҳуқуқӣ андоз муносибатҳои мешаванд, ки бо қонунгузорӣ андоз ва маъмурию ҷиноятӣ онд ба ситонидани андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, инчунин амалӣ намудани назорат аз болои сари вақт ва пурра пардохт шудани онҳо ғиба карда мешаванд.

Субъектҳои ҳуқуқвайронкунандаи муносибатҳои ҳуқуқӣ андоз метавонанд шахсони ҳуқуқӣ, шахсони мансабдори онҳо ва шахсони воқеӣ бошанд.

Тарафи объективӣ ҳуқуқвайронкунӣ андоз кирдори зиддиҳуқуқӣ (қой, вақт, тарзи содир кардани ҳуқуқвайронкунӣ ва ғайра), оқибатҳои зарарнок аз содир намудани ҳуқуқвайронкунӣ андоз, инчунин робитаи сабабии байни кирдори зиддиҳуқуқӣ ва оқибатҳои зарароварро тавсиф мекунад.

Он таркибҳои, ки тарафи объективӣ онҳо ҳар се унсурҳои номбаршударо дар бар мегирад (кирдори зиддиҳуқуқӣ, оқибатҳои зарарнок аз ҷунин кирдор ва робитаи сабабии байни кирдор ва оқибатҳои зараровар) таркибҳои моддӣ номида мешаванд (на пардохтани андоз аз ҷониби андозсупоранда, нигоҳ надоштани андоз аз ҷониби агенти андоз ва ғ.). Таркибҳои, ки бо фарорасии оқибатҳои зараровар алоқаманд нестанд, таркибҳои расмӣ (формалӣ) номида мешаванд. Ҳамин тавр, таркиби расмӣ танҳо

¹⁰⁸ Козырин А. Н. Введение в российское налоговое право. М.: Институт публично-правовых исследований, 2014. С. 158–160.

бо як факти содир кардани кирдори зиддиҳуқуқӣ (пешниҳод накардани ҳуҷат барои назорати андоз бо дархости мақомоти андоз ва ғайра) маҳдуд мешавад.

Тарафи субъективӣ ҳуқуқвайронкунӣ андоз муносибати субъективӣ шахсро ба кирдори зиддиҳуқуқӣ худ ва оқибатҳои он нишон медиҳад. Вай бо ҷунин мафҳумҳо ба монанди гуноҳ (муносибати равонии шахс ба кирдори зиддиҳуқуқӣ), мақсад ва ангеаҳои (сабабҳои водоркунандаи) ҳуқуқвайронкунӣ тавсиф карда мешавад.

Ҳамин тавр, асосҳои ҷавобгарии андоз (шартҳои умумии ба ҷавобгарӣ кашидан) баромад менамоянд¹⁰⁹:

- а) модели дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузорӣ сабт шудаи ҳуқуқвайронкунӣ андоз (асоси меъёрӣ);
- б) ҳуқуқвайронкунӣ андози воқеан содиршуда (асоси фактӣ);
- в) санади суд ё мақомоти андоз дар бораи ба ҷавобгарӣ кашидан (асоси мувофиқӣ).

Ба шартҳои умумии ба ҷавобгарӣ кашидан барои содир кардани ҳуқуқвайронкунӣ андоз ҳамчунин инҳо мансубанд¹¹⁰:

— ҳеч кас наметавонад барои содир кардани ҳуқуқвайронкунӣ андоз ба ғайр аз асос ва тартиби пешбининамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузорӣ ба ҷавобгарӣ кашида шавад;

— ҳеч кас наметавонад барои содир кардани ҳамон як ҳуқуқвайронкунӣ андоз такроран ба ҷавобгарӣ кашида шавад;

— ба ҷавобгарӣ кашидани шахси ҳуқуқӣ барои содир кардани ҳуқуқвайронкунӣ андоз шахсони мансабдори онро, ҳангоми мавҷуд будани асосҳои дахлдор, аз ҷавобгарии маъмурию ҷиноятӣ ё дигар ҷавобгарӣ, ки қонунгузорӣ пешбинӣ кардааст, озод намекунад.

ИСТЕҲСОЛОТ АЗ РҶИ ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИҲОИ АНДОЗ.

Тартиби баррасии парвандаҳо онд ба ҳуқуқвайронкунӣ андоз новобаста аз он, ки дар рафти кадом ҷараёнҳои назорати андоз ҳуқуқвайронкунӣ андоз ошкор карда шудааст ва бо

¹⁰⁹ Козырин А. Н. Введение в российское налоговое право. М.: Институт публично-правовых исследований, 2014. С. 167.

¹¹⁰ Землина А. И. Налоговое право: учебник. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. С. 227.

кадом чораҳои ҷавобгарӣ ҳуқуқвайронкунанда мавриди муҷозот пешбинӣ карда мешавад, сурат мегирад.

Дар рафти ҳам назорати андоз ва ҳам ҳангоми истеҳсолот оид ба ҳуқуқвайронкунониҳои андоз ишғирокчиёни муносибатҳои андоз вазифадоранд ҳама амалҳо ва расмиёте, ки Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар қонунгузории андоз пешбинӣ намунаанд, таъмин намоянд, мақомоти андоз вазифадоранд ҳуқуқҳои андозсупорандагонро татбиқ намоянд.

Масалан, истеҳсолот аз рӯи парвандаҳо оид ба ҳуқуқвайронкунониҳои андоз, ки дар рафти санҷишҳои андоз ошкор карда шудаанд, дорои як қатор марҳалаҳои пайдарпайи пешбининамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дастурҳои дахлдор мебошанд¹¹¹:

- марҳалаи 1-ум — аз ҷониби андозсупоранда пешниҳод намудани норозигӣ ба санади санҷиши андоз;
- марҳалаи 2-юм — аз ҷониби роҳбари (муовини роҳбари) мақомоти андоз баррасӣ намудани санади санҷиши андоз ва дигар маводи санҷиш, аз он ҷумла норозигиҳои андозсупоранда;
- марҳалаи 3 — қабули қарор аз рӯи натиҷаи баррасии маводҳои санҷиши андоз;
- марҳалаи 4 — ба андозсупоранда (намояндаи ӯ) супоридани қарор, ки аз рӯи натиҷаҳои баррасии маводи санҷиши андоз қабул шудааст.

Амалан, андозсупоранда метавонад норозигии худро ба санади санҷиши андоз пас аз қабули қарори мақомоти андоз пешниҳод намоянд (моддаи 159 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон). Тибқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон санади санҷиши андоз метавонад дар асоси тавсияҳои Шӯрои ҳалли пеш аз судии баҳсҳо, ки онро аз ҷумла бо иштироки андозсупоранда ва намоёнчадоғони ӯ муҳокима карда, ба роҳбарияти мақоми ваколатдори давлатӣ то қабули қарор аз рӯи он пешниҳод карда шудааст, тағйир дода шавад.

Қарори дахлдорӣ мақомоти андоз ва санади санҷиши андоз ба сифати санадҳои ҳуқуқтатбиқкунӣ баромад менамоянд, ки бо онҳо, моҳиятан таъқиб барои содир кардани ҳуқуқвайронкунониҳои андоз оғоз карда мешавад, яъне раванди ба ҷавобгарӣ кашидан барои

¹¹¹ Налоговый процесс / под ред. А. Н. Козырина. М.: ЦПГИ, 2007. С. 141.

содир кардани ҳуқуқвайронкунониҳои андоз (раванди истеҳсолот аз рӯи ҳуқуқвайронкунониҳои андоз) оғоз мешавад.

Ҳамин гуна амалҳо ва расмиёти истеҳсолот аз рӯи ҳуқуқвайронкунониҳои андоз дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои зерқонунии мутобиқи онҳо қабулшуда, инчунин дар Кодекси ҳуқуқвайронкунониҳои маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон илғомшудаанд.

5.3. ҲОЛАТҲОИ ИСТИСНОКУНАНДАИ БА ҶАВОБГАРӢ КАШИДАНИ ШАХС БАРОИ СОДИР НАМУДАНИ ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИИ АНДОЗ

ҚОИДАҲОИ УМУМӢ. Мутобиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузории дигар ҳолатҳое муайян карда шудаанд, ки мавҷудияти онҳо ҷавобгарии шахсро барои содир кардани ҳуқуқвайронкунониҳо, аз он ҷумла ҳуқуқвайронкунониҳои андоз, истисно мекунад.

Гарчанде ки Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мустақиман принсипи *эпимолити бегуноҳиш* андозсупорандаро дар бар нагирад ҳам, шахс дар содир намудани ҳуқуқвайронкунониҳои андоз бегуноҳ хисобида мешавад, то вақте ки гунаҳгори вай бо тартиби пешбиниқардаи қонун исбот карда нашавад. Шахсе, ки ба ҷавобгарӣ кашида шудааст, вазифадор нест, ки бегуноҳии худро дар содир кардани ҳуқуқвайронкунониҳои андоз исбот намоянд.

Гарониш (ухдадорӣ) исботи ҳолатҳое, ки дар бораи факти ҳуқуқвайронкунониҳои андоз ва гунаҳгори шахс дар содир кардани он шаҳодат медиҳанд, ба зиммаи мақомоти андоз гузошта мешавад. Қонунгузори андоз яқинд намуди ҳолатҳоро қайд мекунад, ки ҳангоми баррасии масъала дар бораи ҷавобгарии пардохткунанда ба назар гирифта мешаванд.

Махсусан, дар моддаи 158 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳои зерин муайян карда шудаанд, ки ҳангоми мавҷуд будани ҳадди ақал яке аз онҳо шахс *наметавонад ба ҷавобгарӣ кашида шавад*:

— мавҷуд набудани ҳолати ҳуқуқвайронкунониҳои андоз, яъне мавҷуд набудани таркиби ҳуқуқвайронкунони, мавҷуд набудани кирдоре, ки содир шудани он асоси ба ҷавобгарӣ кашидани шахс барои вайрон кардани қонунгузории андоз мебошад, мавҷуд

набудани худӣ фақти зиддихуқуқӣ дар рафтори субъекти ҳуқуқи андоз;

— мавҷуд набудани гуноҳи шахс дар содир шудани ҳуқуқвайронкунии андоз, яъне мавҷуд набудани нишонаи субъективии таркиби ҳуқуқвайронкунии, ки имконияти кирдори содиршударо ҳуқуқвайронкунии ҳисоб карданро истисно мекунад;

— аз ҷониби шахси воқеии дар лаҳзаи содир гардидани кирдор ба синни 16-солагӣ нарасида содир намудани кирдоре, ки дар он нишонаҳои ҳуқуқвайронкунии андоз мавҷуданд, яъне мавҷуд набудани меъёри синну сол, ки дар ниҳоят маъноӣ мавҷуд набудани таркиби ҳуқуқвайронкунии андозро дорад;

— гузаштани муҳлати ба ҷавобгарӣ кашидани шахс барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз.

Ба ғайр аз он, ба ҷавобгарӣ кашидан дар ҳолатҳои зерин иҷозат дода намешавад:

— аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз) иҷро намудани тавзеҳоти хаттӣ мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба иҷрои уҳдадорихои андозӣ;

— аз ҷониби андозсупоранда (агенти андоз) мустақилона бартараф гардидани ҳуқуқвайронкунии андоз то санаи гирифтани огоҳинома оид ба гузаронидани санчиши андоз.

Вобаста ба ин, шахсе дар содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз *гунаҳдор* эътироф карда мешавад, ки кирдори зиддихуқуқиро қасдан ё аз беэҳтиётӣ содир карда бошад. Ҳуқуқвайронкунии қасдан содиршуда эътироф карда мешавад, агар шахси онро содиркарда хусусияти зиддихуқуқии амали (беамалии) худро донад, фаро расидани оқибати зарарноки ҷунин амалҳо (беамалиҳо)-ро хоҳад ва ё дидаю дониста ба фаро расидани оқибати зарарноки ҷунин амалҳо (беамалиҳо) роҳ дода бошад. Ҳуқуқвайронкунии аз беэҳтиётӣ содиршуда эътироф карда мешавад, агар шахси онро содиркарда хусусияти зиддихуқуқии амали (беамалии) худ ва ё хусусияти зарарноки оқибатҳои аз ин амалҳо (беамалии) бармеомадаро дарк накарда бошад, гарчанде ки бояд инро дарк мекард ва метавонист дарк намояд.¹¹²

Гуноҳи шахсро дар содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз содир намудани кирдоре, ки нишонаҳои ҳуқуқвайронкунии андозро

¹¹² Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ, 2005. С. 250.

дар натиҷаи офати табиӣ ё дигар ҳолатҳои фавқуллода ва баргарафнашаванда доро аст, истисно менамояд. Ҳамчунин гуноҳро содир кардани кирдор аз ҷониби шахс дар ҳолати номукаллафи истисно менамояд, яъне дар ҷунин ҳолате, ки ҳангоми он ин шахс бо сабаби ҳолати беморӣ амалҳои худро дарк ё онҳоро идора карда наметавонист. Ин ҳолатро танҳо нисбати андозсупорандагон — шахсони воқеӣ татбиқ кардан мумкин аст.

Гуноҳ ҳангоми аз ҷониби шахс содир намудани кирдор дар натиҷаи *ғумроҳии бовиҷдонона*, вақте ки андозсупоранда тавзеҳоти хаттӣ оид ба тартиби ҳисоб кардан, пардохти андоз ё дигар масъалаҳои татбиқи қонунгузории андоз иҷро намудааст, ки ба вай аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар доираи салоҳияташ додааст, истисно карда мешавад. Агар тавзеҳоти хаттӣ зикргардида ба маълумоти нопурра ё носоҳеҳӣ пешниҳод намурад андозсупоранда асос ёфта бошад, гуноҳи андозсупоранда ҳангоми содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз истисно карда намешавад.

Ҳама ҳолатҳои дар боло зикршуда бояд ба давраҳои андозбандӣ, ки дар онҳо ҳуқуқвайронкунии содир шудааст, тааллуқ дошта бошанд.

Мутобики моддаи 123 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мақомоти андоз наметавонанд пас аз гузаштани муҳлати даъво барои содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз ба ҷавобгарӣ кашанд.

Ба ғайр аз он, дар моддаҳои алоҳидаи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳои муайян карда шудаанд, ки дар сурати аз ҷониби андозсупоранда вайрон кардани талаботи муқарраргардида нисбати ӯ ҷавобгарӣ татбиқ намегардад.

Масалан, бо дарназардошти қисми 5 моддаи 100 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳангоми пешниҳод намудани ҳисоботи андоз бо тағйиру иловаҳо ба мақомоти андоз то лаҳзае, ки андозсупоранда дар бораи таъин намудани санчиши сайёри андоз тибқи тартиби муқарраршуда огоҳинома гирифтааст, андозсупоранда аз ҳисобкунӣ ва пардохти ҷарима барои ҳуқуқвайронкунии содиргардида озод карда мешавад. Дар баробари ин, фоизҳои барои дар муҳлатҳои муқарраршуда пардохт нагардидани андозҳо мутобики тартиби муқарраршуда ҳисоб ва пардохт карда мешавад.

Мутобики моддаи 101 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба андозсупорандагоне, ки то ба охир расидани муҳлати пешниҳоди эълумия барои таъмин намудани муҳлати пешниҳоди

эълומияи андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ ба мақомоти андоз муроҷиат менамоянд, дар ҳолате, ки андозсупоранда маблағи андоzi пешакӣ ҳисобишударо пардохт намуда бошад, муҳлати пешниҳоди эълумия ба муҳлати ду моҳ тамдид карда мешавад. Тамдиди муҳлати пешниҳоди эълумия муҳлати пардохти андозро тағйир намедихад ва боиси боздоштани ҳисобкунии фоизҳо барои саривақт напардохтани андозҳо намерастад.

Мувофиқи қисми 6 моддаи 106 Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон, дар ҳисобварақаи шахсии андозсупоранда муҳлати тағйирёфтаи иҷрои ухдадорихои андоzi инъикос карда мешавад. Дар давраи муҳлати тағйирёфтаи иҷрои ухдадорихои андоzi, аз ҷумла пардохти андозҳо, ҷаримаҳо ва фоизҳо аз ҷониби мақомоти андоз нисбат ба андозсупоранда ҷораҳои ҷавобгарӣ ва маҷбуран ситонидани андозҳо таъбиқ карда намешаванд.

ИСТИСНОИ ҶАВОБГАРИИ МАЪМУРӢ ВА ЧИНОЯТӢ.

Ҳолатҳое, ки ба ҷавобгарии маъмурӣ ва ҷиноятӣ кашидани шахсро барои содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз истисно (манъ) мекунанд, бо Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон ва қонунгузори дахлдор муайян карда мешаванд.

Ба ҷавобгарии маъмурӣ барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз кашада намешавад:

— шахси воқеие, ки ҳангоми содир намудани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ синни ӯ ба шонздаҳ нарасида бошад (моддаи 24 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Чумхурии Тоҷикистон);

— шахси воқеие, ки ҳангоми содир намудани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар ҳолати номукаллафӣ қарор дошт, яъне бар асари бемории рӯҳии доимӣ, парешонии муваққатии рӯҳӣ, заъфи ақл ва ё ҳолати дигари бемории рӯҳӣ хусусияти воқеӣ ва зиддиҳуқуқи кирдори (амал ё беамалии) худро дарк ё онро идора карда наметавонад (моддаи 26 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Чумхурии Тоҷикистон).

Агар ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ қамаҳамият бошад, судя, мақомоти ваколатдори давлатӣ (шахси мансабдор) парвандаи ҳуқуқвайронкунии маъмуриро баррасӣ менамоянд, метавонанд шахси содирнамудаи ҳуқуқвайронкунии маъмуриро аз ҷавобгарии маъмурӣ озод намуда, бо таъйини огоҳии шифоҳӣ маҳдуд гарданд (моддаи 25 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Чумхурии Тоҷикистон).

Судя, мақомоти ваколатдори давлатӣ (шахси мансабдор) метавонанд ҳолатҳои мушаххаси парвандаи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ва маълумоти марбут ба нобилиро, ки ҳуқуқвайронкунии маъмуриро дар синни аз шонздаҳ то ҳаҷдаҳ содир кардааст, ба назар гирифта, он нобилиро аз ҷавобгарии маъмурӣ озод намо-янд (моддаи 28 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Чумхурии Тоҷикистон).

Масалан, тибқи моддаи 33 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Чумхурии Тоҷикистон, агар аз рӯзи содир шудани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ шаш моҳ гузашта бошад, шахс ба ҷавобгарии маъмурӣ кашада намешавад. Дар сурати давомнок будани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ҳисоби мӯҳлатҳои ба ҷавобгарии маъмурӣ кашидан аз рӯзи ошкор шудани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ оғоз мегардад.

Мувофиқи моддаи 48 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Чумхурии Тоҷикистон, ҳангоми мавҷуд будани ҳолатҳои истисно, ки ба мақсад ва сабабҳои кирдор вобастаанд, бо назардошти маълумотҳо дар бораи шахси гунаҳкор, инчунин вазъи молумулкӣ ва молиявии ӯ оид ба парвандаҳо дар бораи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, ки дар суд мавриди баррасӣ қарор мегиранд, судя метавонад ҷазои маъмурии аз ҳадди ақалли пешбининамудаи моддаҳои дахлдори Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Чумхурии Тоҷикистон паस्तтарро таъйин намоад. Дар ин ҳолат судя, ки парвандаи ҳуқуқвайронкунии маъмуриро баррасӣ менамояд, метавонад ҷазои ба сифати ҷазои ҳатмии иловагӣ пешбинишударо таъйин накунад.

Ба ҷавобгарии ҷиноятӣ барои содир намудани ҷиноятҳои андоз кашада намешавад:

— шахси воқеие, ки дар вақти содир намудани ҷиноят ба синни шонздаҳсолагӣ нарасидааст (моддаи 23 Кодекси ҷиноятии Чумхурии Тоҷикистон);

— шахсе, ки ҳангоми содир намудани кирдори барои ҷамъият ҳавфнок дар ҳолати номукаллафӣ буд, яъне бар асари бемории рӯҳии доимӣ, парешонии муваққатии рӯҳӣ, заъфи ақл ва ё ҳолати дигари бемории рӯҳӣ хусусияти воқеӣ ва ҳавфнокии ҷамъиятии ҳаракат ё беҳаракатии худро дарк ё онро идора карда наметавонист (моддаи 24 Кодекси ҷиноятии Чумхурии Тоҷикистон).

Дар боби 11 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳои зерини озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ барои содир кардани ҷинояти андоз муайян карда шудаанд:

— шахсе, ки бори аввал ҷиноят содир кардааст, агар пас аз содир намудани ҷиноят ихтиёри омада, ба гуноҳи худ иқдор шавад ё ба ошкор намудани ҷиноят ғайрироҳат мусоидат кунад ё зарари расонидашро талофӣ намояд ё ин ки ба тариқи дигар зиёни расонидашро рафъ кунад, мумкин аст аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда шавад (моддаи 72 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон);

— шахси бори аввал содиркардаи ҷиноят мумкин аст, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда шавад, агар муқаррар гардад, ки бо сабаби тағйир ёфтани вазъият ин шахс ва ё кирдори содирнамудаи ӯ дигар барои ҷамъият хавфнок нест (моддаи 74 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон);

— агар аз рӯзи содир шудани ҷиноят мӯҳлати зерин гузашта бошад, шахс аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешавад: а) ду сол пас аз содир намудани ҷинояти наҷондон вазнин; б) шаш сол пас аз содир намудани ҷинояти дараҷаи миёна (моддаи 75 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Мувофиқи моддаи 63 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар ҳолати мавҷуд будани ҳолатҳои мустаснои вобаста бо мақсаду ниятҳо, нақши гунаҳгор, рафтори ӯ хангоми содир намудани ҷиноят ё пас аз он ё ҳолатҳои дигаре, ки дараҷаи хавфнокии ҷамъиятии ҷиноятро хеле кам мекунанд ва ҳамчунин дар ҳолати мусоидати ғайрироҳат иштирокчии ҷинояти гурӯҳӣ барои ошкор намудани ҷинояти содирнамудаи гурӯҳ, мумкин аст ҷазо аз ҳадди поёнии дар моддаи дахлдори Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинигардида камтар таъин карда шавад ё суд метавонад нисбат ба ҷазои дар ин модда пешбинигардида ҷазои сабуқтар таъин намояд ё ҷазои иловагиро, ки ба сифати ҷазои ҳатмӣ пешбинӣ шудааст, таъин накунад.

Моддаи 45 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд, ки расонидани зарар ба манфиатҳои бо қонуни ҷиноятӣ муҳофизатшаванда аз ҷониби шахсе, ки бо мақсади иҷрои ҳатмӣ фармон ё амри мувофиқи тартиби муқарраргардида ба ӯ додашуда амал кардааст, ҷиноят намебошад. Барон расонидани ҷунин зарар шахсе ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад, ки фармон ё амри ғайриқонуний додааст. Шахсе, ки бо мақсади иҷрои фармон

ё амри ғайриқонуний қасдан ҷиноят содир кардааст, бо асосҳои умумӣ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад. Иҷро накардани фармон ё амри баръало ғайриқонуний ҷавобгарии ҷиноятиро истисно мекунанд.

Озод кардан аз ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузори андоз метавонад аз ҷониби давлат тавассути эълони *авфи андоз* низ иҷозат дода шавад.

Шахрвандон ва шахсони ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар давраи қонунгиридонӣ амволи худро қонуни қардаанд ва шахсоне, ки ба онҳо молу мулк ба қайд гирифта шудааст, мавриди авф қарор мегиранд ва аз ҷавобгарии пешбинишудаи Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон озод карда мешаванд.

5.4. ҲОЛАТҲОЕ, КИ ҶАВОБГАРИРО БАРОИ СОДИР НАМУДАНИ ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИҲОИ АНДОЗ САБУК ВА ВАЗНИН МЕКУНАНД

ОИД БА ҶАВОБГАРИИ АНДОЗ. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузори андоз номгӯи ҳолатҳоеро, ки *ҷавобгарии андозро* барои содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз сабук ва вазнин мекунанд, дар бар намегиранд (яъне хангоми таъини шаклҳои ҷавобгарии андоз, ки Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, ин ҳолатҳо метавонанд ба назар гирифта нашаванд).

Дар қиёс нисбат ба қонунгузори андози Тоҷикистон, дар моддаи 112 Кодекси андози Федератсияи Россия ҳолатҳои номбар карда шудаанд, ки ҷавобгариро барои содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз сабук ва вазнин мекунанд.

Ҳолатҳои, ки ҷавобгариро барои содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз сабук мекунанд, инҳо эътироф карда мешаванд:

- 1) содир намудани ҳуқуқвайронкунии бинобар ҳолатҳои вазнинии шахси ё оилавӣ;
- 2) содир намудани ҳуқуқвайронкунии тахти таъсири таҳдид ё маҷбурсоӣ ва ё аз сабаби вобастагии моддӣ, хизматӣ ё вобастагии дигар;
- 2¹) вазъи душвори моддии шахси воқеие, ки барои содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз ба ҷавобгарӣ кашида мешавад;

3) ҳолатҳои дигаре, ки суд ё мақомоти андози парвандаро барраси-
кунанда метавонанд ҷавобгариро сабуқкунанда эътироф намоянд.

Ҳолате, ки ҷавобгариро вазнин мекунад, қасдан содир намудани
хукуквайронкунии андоз ва ё аз ҷониби шахсе, ки қаблан барои
ҳамин гуна хукуквайронкунии ва ё дигар ҳолатҳо ба ҷавобгарӣ кашида
шуда буд, эътироф карда мешавад.

ОИД БА ҶАВОБГАРИИ МАЪМУРИЙ. Кодекси хукук-
вайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон номгуӣ мушах-
ҳаси ҳолатҳоеро, ки ҷавобгарии маъмуриро барои содир кардани
хукуквайронкунии андоз сабуқ ва вазнин мекунад, дар бар
мегирад.

Масалан, мувофиқи моддаи 49 Кодекси хукуквайронкунии
маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳои зерин ҷавобгарии маъ-
муриро сабуқ мекунад:

— софилона пушаймон шудани шахсе, ки хукуквайронкунии
маъмуриро содир кардааст;

— ихтиёран хабар додани шахс дар бораи аз ҷониби ӯ содир
шудани хукуквайронкунии маъмури;

— оқибатҳои зарарноки хукуквайронкунии маъмуриро бар-
тараф кардани шахси гунаҳгор, ихтиёран ҷуброн намудани товони
зарар ва ё бартараф намудани зарари расонидашуда;

— содир намудани хукуквайронкунии маъмури дар ҳолати
ҳаяҷони сахти рӯӣ (аффект) ё бинобар ҳолатҳои вазнини ҳаёти
шахсӣ, онлави ва ё ҳолатҳои дигар;

— содир намудани хукуквайронкунии маъмури аз ҷониби
шахси нобили;

— содир намудани хукуквайронкунии маъмури аз ҷониби
зани ҳомила ё зане, ки кӯдаки хурдсол дорад ё шахсе, ки худаш
кӯдаки то ҳаҷдаҳсоларо танҳо тарбия мекунад;

— содир намудани хукуквайронкунии маъмури тахти таъ-
сири таҳдид, маҷбурунии ё вобастагии хизмати, моддӣ ва ё во-
бастагии дигар;

— бори аввал содир намудани хукуквайронкунии маъмурии
қамаҳамият;

— содир намудани хукуквайронкунии маъмури ҳангоми
баромадан аз ҳадди зарурати ниҳой, таваккали асоснок.

Судя, мақомоти ваколатдори давлатӣ (шахси мансабдор)
парвандани хукуквайронкунии маъмуриро баррасӣ мекунад, мета-
вонанд дигар ҳолатҳоеро низ ҷун ҳолати сабуқкунандаи ҷавобгарӣ

эътироф намоянд, ки дар Кодекси хукуквайронкунии маъмурии
Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ нашудааст.

Мутобиқи моддаи 50 Кодекси хукуквайронкунии маъмурии
Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳои зерин ҷавобгарии маъмуриро
вазнин мекунад:

— давом додани рафтори зиддиҳукуқӣ, сарфи назар аз талаби
шахсони ваколатдор дар хусуси қатъ кардани он;

— содир намудани хукуквайронкунии маъмури аз ҷониби
гуруҳи шахсон;

— ҷалби шахси нобили барои содир намудани хукуквайрон-
кунии маъмури;

— содир намудани хукуквайронкунии маъмури ҳангоми
офатҳои табиӣ ё дигар ҳолатҳои фавқуллода;

— дар давоми як сол такроран содир намудани як намуи
хукуквайронкунии маъмури, ба шарте ки шахс барои содир наму-
дани хукуквайронкунии маъмури аввалаш тахти ҷазои маъмури
қарор гирифта, аммо нисбат ба он мӯҳлате, ки дар давоми он шахс
ба ҷазои маъмури кашидашуда ҳисоб меёбад (1 (як) сол аз рӯзи
қабули қарори таъйин кардани ҷазои маъмури), нагузашта бошад;
— содир намудани хукуквайронкунии маъмури дар ҳолати
мастӣ бинобар истеъмоли машрубот, маводи нашъаовар,
психотропӣ ё дигар воситаҳои мадҳушкунанда.

Судя, мақомоти ваколатдори давлатӣ (шахси мансабдор)
ҷазои маъмуриро таъйин мекунад, вобаста ба хусусияти хукук-
вайронкунии маъмури метавонад ин ҳолатҳо ҳолатҳои вазнин-
кунанда ҳисоб накунад.

Номгуӣ ҳолатҳое, ки ҷавобгарии маъмуриро вазнин меку-
над, пурра буда, ҳолатҳои дигари вазнинкунандаи ҷавобгариро
танҳо Кодекси хукуквайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон
муқаррар менамояд.

Ба ғайр аз он, моддаи 5 Кодекси хукуквайронкунии маъмурии
Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳои зерини умумӣ (ҳолатҳои қувваи
бозгашт)-ро муқаррар кардааст:

1) қонуне, ки ҷавобгариро барои хукуквайронкунии маъмури
сабуқ ё бекор мекунад ё ба тариқи дигар вазни шахси содирна-
мудани хукуквайронкунии маъмуриро беҳтар менамояд, қувваи
бозгашт дорад, яъне дар ҳаққи шахсе таъбиқ мешавад, ки то эъ-
тибор пайдо кардани ҷунин қонун хукуквайронкунии маъмуриро

содир намудааст ё то ин вақт дар ҳақиқӣ ӯ қарори таъинии ҷазон маъмури иҷро нагардидааст;

2) қонуне, ки ҷавобгариро барои содир намудани хушқуввайнунии маъмури муқаррар ё пурзӯр менамояд ё ба тариқи дигар вазъи шахси содирнамудаи хушқуввайнунии маъмуриро вазнин мекунад, қувваи бозгашт надорад.

ОИД БА ҶАВОБГАРИИ ЧИНОЯТӢ. Мутобиқи моддаи 61 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳои *сабуқхунандаи ҷазо*, аз ҷумла барои содир кардани ҷинояти андоз, инҳо эътироф карда мешаванд:

а) бори аввал содир намудани ҷиноят;

б) ноболиғ будани гунаҳгор;

в) ҳомиладор будан;

г) кӯдакони хурдсол доштани гунаҳгор;

д) бо сабаби вазнинии шароити зиндагӣ ва ё аз рӯи дилсӯзӣ содир намудани ҷиноят;

е) содир намудани ҷиноят дар ҳолати ҳаяҷони сахти рӯҳие, ки сабаби он зӯрварӣ, таҳқири саҳт ё амалҳои дигари ғайриқонунии ҷабрдида мебошад;

ж) таваккали асоснок, иҷрои фармон ё амр;

з) тахти таъсири маҷбуркунии ҷисмонӣ ё рӯҳӣ ва ё вобастагии моддӣ, хизматӣ ё вобастагии дигар содир намудани ҷиноят;

и) ихтиёран омада ба гуноҳи худ иқрор шудан, сидқан пӯшаймон шудан, ғаълола мусоидат кардан дар ошкор намудани ҷиноят, фош кардани дигар иштирокчиёни ҷиноят ва дар кофтукови молу мулки дар натиҷаи ҷиноят бадастомада;

к) ихтиёран талофӣ кардан ё рафъ сохтани зарари моддии дар натиҷаи ҷиноят расонидашуда, анҷом додани амалҳои дигаре, ки ба ислоҳи зарари расонидашуда равона гардидаанд.

Муайян карда шудааст, ки ҳангоми таъин намудани ҷазо ҳолатҳои дигари дар боло зикрнамуда мумкин аст ҳамчун ҳолатҳои сабуқхунанда ба назар гирифта шаванд.

Ҳолатҳои, ки ҷазоро барои содир кардани ҷинояти андоз *вазнин мекунад*, эътироф карда мешаванд (моддаи 62 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон):

а) тақроран содир намудани ҷиноят, ретсидив, ҳамчун касб содир намудани ҷиноят;

б) оқибати вазнин доштани ҷиноят;

в) дар ҳаёати гуруҳи шахсон, гуруҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ, гуруҳи муташаккил ё иттиҳоди ҷиноятӣ (ташкилоти ҷиноятӣ) содир намудани ҷиноят;

г) нақши махсусан ғаёл дар содир намудани ҷиноят; д) ба содир намудани ҷиноят дидаю доништа ҷалб кардани шахсоне, ки гирифтори бемории рӯҳӣ мебошанд, дар ҳолати мастӣ қарор доранд, инчунин шахсони хурдсол ё ноболиғ;

е) содир намудани ҷиноят бо мақсади рӯйпӯш намудани ҷинояти дигар ё сабуқ кардани содиршавии он;

ж) ҷиноят содир намудани шахс, ки бо рафтори худ савганд ё қасами касбии ёдкардашро вайрон намудааст;

з) содир намудани ҷиноят бо истифода аз шароити вазъияти ғавқулдда, офати табиӣ ё фалокатҳои дигари ҷамъиятӣ, инчунин ҳангоми бетартибҳои оммавӣ;

и) содир намудани ҷиноят бо мақсади ғаразнок ё дигар ниёти нопоку паस्त.

Ҳангоми таъини ҷазо суд ҳолатҳои дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон зикрнамудаҳо ҳолатҳои вазнинкунанда эътироф карда наметавонад.

Бояд принсипи *қувваи бозгашти қонунӣ ҷиноятӣ*, ки моддаи 13 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян кардааст, дар назар дошта шавад, ки мутобиқи он:

1) қонуни ҷиноятӣ, ки ҷиноят будани қирдорро баргараф мекунад, ҷазоро сабуқ ё ба тариқи дигар вазъи шахси ҷиноят содирнамуда бехтар мекунад, қувваи бозгашт дорад, яъне ба шахсоне татбиқ мегардад, ки то эътибор пайдо кардани қонун қирдор содир кардаанд, аз ҷумла ба шахсоне, ки муҳлати ҷазоро адо мекунад ё кардаанд, вале доғи судӣ доранд. Аз лаҳзаи эътибор пайдо кардани қонуне, ки ҷиноят будани қирдорро баргараф мекунад, қирдори то эътибор пайдо кардани қонун содиршуда ҷиноят ҳисоб намешавад;

2) агар қонуни нави ҷиноятӣ ҷазон қирдорро, ки шахс барои содир кардани он муҳлати ҷазоро адо мекунад, сабуқ созад, ҷазон таъиншуда бояд мутобиқи ҳадди болоии ҷазое, ки қонуни ҷиноятӣ нав муайян кардааст, ихтисор карда шавад;

3) қонуни ҷиноятӣ, ки ҷиноят будани қирдорро муқаррар менамояд, ҷазоро пурзӯр мекунад ё ба тариқи дигар вазъи шахсоро, ки ин қирдорро содир намудааст, бадтар месозад, қувваи бозгашт надорад.

5.5. НАМУДҲОИ ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИҲОИ АНДОЗ ВА ҶАВОБГАРӢ БАРОИ СОДИР КАРДАНИ ОНҲО

Шаклҳои ҷавобгарии андоз, ки Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, ҳисобкунии фоизҳо, ба ғӯйҳои андозсупорандагони бемасъулият дохил кардан, истифодаи ҷораҳои хусусияти маҷбуркуниро дар бар мегиранд.

ҶОИЗҲО. Мувофиқи моддаи 139 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, *фоизҳо* — маблағҳои пулие мебошанд, ки нисбат ба андозсупоранда хангоми аз ҷониби ӯ риоя нагардидани муҳлати пардохти андозҳо, ки қонунгузори андоз муқаррар намудааст, ҳисоб карда мешаванд. Ҳамин тариқ, фоизҳо маблағи пуллиест, ки андозсупоранда (агенти андоз) ӯҳдадор аст барои вайрон кардани қонунгузори андоз, ки дар сари вақт напардохтани андоз ва (ё) дигар пардохти ҳатмӣ (барои пардохт дар санаи дертар) ифода карда мешавад, пардохт намояд.

Маҷбуркунии давлатиро метавон дар механизмҳои ситонидани фоизҳо, ки аз маҷбуран ситонидан аз ҳисоби маблағҳои дар суратҳисобҳои бонкӣ будаи ҳуқуқвайронкунанда ё аз ҳисоби дигар амволи андозсупоранда иборат аст, пайгирӣ кардан мумкин аст.

Таҳлили қонунгузори андоз имкон медиҳад ҳулоса баровард, ки фоизҳо ҷораҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ буда, дорои нишонаҳои зарурии охири мебошанд¹¹³:

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон шартҳои татбиқ ва механизмҳои ситонидани фоизҳоро муқаррар кардааст;

— асоси татбиқи фоизҳо вайрон кардани қонунгузори андоз баромад менамояд;

— фоизҳо натиҷаи содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз мебошанд ва бо татбиқи санксияи меъёри андоз алоқаманданд;

— ситонидани фоизҳо бо маҷбуркунии давлатӣ-ҳокимиятӣ ҳамроҳ карда мешавад;

— пардохти фоизҳои ҳисобшуда маънои иҷрои ихтиёрии ӯҳдадори андозӣ-ҳуқуқиро дорад;

— ситонидани фоизҳо маънои расонидани зарари молумулкӣ ба ҳуқуқвайронкунандаро дорад.

¹¹³ Самойлова Н. А. Ответственность за налоговые правонарушения: Фондовые лекции. М.: РПА МЮ РФ, 2010. С. 49.

Ситонидани фоизҳо дорои хусусияти возеҳи ҷабронкунанда мебошад, ба сифати ҷораҳои маҷбуркунии давлатӣ-ҳокимиятӣ онҳо табиати ҳуқуқбарқароркунанда ва шакли амволи доранд.

АНДОЗСУПОРАНДАИ БЕМАСЪУЛИЯТ. Мувофиқи банди 47 моддаи 2 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, *андозсупорандаи бемасъулият* — андозсупорандае мебошад, ки ӯҳдадориҳои андозии худро тибқи талаботи қонунгузори андоз иҷро наменамояд. Ғӯйҳои андозсупорандагони бемасъулият аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар асоси қарори расмӣ тартиб дода шуда, дар сомонҳои электронии он ҷойгир карда мешавад. Номҳои андозсупорандаи бемасъулият пас аз ислоҳи қонунвайронкунии ва (ё) пешниҳод шудани далелҳои асоснок аз ин ғӯйҳат хориҷ карда мешавад. Андозсупоранда дар ҳолатҳои зерин бемасъулият эътироф карда мешавад, агар:

а) дар давоми зиёда аз 3 моҳи пайдарпай пешниҳоди ҳисоботи андоз ва (ё) пардохти маблағи андоз ва (ё) қарзи эътирофшудаи андозиро таъмин нанамояд;

б) бе амалан анҷом додани амалиёт ҳисобнома-фактураи андоз аз арзиши иловашударо пешниҳод наамояд;

в) амалҳои (беамалин) дигарро анҷом дода бошад, ки номгуи онҳо аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар мувофиқа бо мақоми ваколатдор дар соҳаи дастгирии соҳибкорӣ муқаррар карда мешавад;

Барои андозсупорандагони бемасъулият дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷораҳои зерини *ҷавобгарии андоз* муқаррар карда шудаанд:

— мутобиқи қисми 5 моддаи 37 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон агар дар ҷараёни санҷиши андоз мавҷуд набудани баҳисобгирии объектҳои андоз ошкор карда шавад ё аз ҷониби андозсупоранда доир ба онҳо маълумот пешниҳод карда нашавад, мақомоти андоз дар асоси маълумоти дар ихтиёр доштааш барои мақсадҳои вобаста ба ҳолатҳои дахлдор бо истифода аз арзёбии қардани арзиши фуруши молҳо (қорҳо, хизматрасониҳо), арзиши молу мулк, сатҳи миёнаи музди меҳнат ва сатҳи даромаднокӣ дар ҳаҷми 10 фоиз, маблағи эҳтимолии андозро ҳисоб менамояд;

— мутобиқи қисми 1 моддаи 111 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон батаъхиргузори пардохти андоз пешниҳод карда намешавад;

— мутобиқи қисми 1 моддаи 269 ва қисми 6 моддаи 266 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳуқуқ надоранд ҳисобнома-фактураи андоз аз арзиши иловашударо пешниҳод намоянд ва мутаносибан ба ҳисобгирни андоз аз арзиши иловашудани пардохт-шуда (пардохташаванда) аз рӯи молҳо (корҳо, хизматрасониҳо)-и аз шахсоне ба даст оварда шудаанд, ки андозсупорандагони бе-масъулият эътироф шудаанд, дар асоси меъёри пешниҳоди беа-соси ҳисобнома-фактураи андоз аз арзиши иловашуда роҳ дода намешавад.

ЧОРАҲОИ МАҶБУРКУНИ. Фасли IV Кодекси андози Ҷум-хурии Тоҷикистон чораҳои ҷавобгарии андозро муқаррар на-мудааст, ки нисбати андозсупорандагони ҳуқуқвайронкунанда татбиқи чораҳои хусусияти маҷбуркуниро пешбинӣ менамояд.

Ба ҷунин чораҳо мансубанд:

— мутобиқи қисми 4 моддаи 140 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар ҳолати ба вучуд омадани қарзи эътирофшудаи андоз мақомоти андоз метавонанд дар ҳолатҳои зерин қарорро оид ба боздоштани амалиёти хароҷоти қабул намоянд, ки иҷрош барои ташкилотҳои қарзӣ ҳатмӣ мебошад: 1) ҳангоми пешниҳод нагардидани ҳисоботи молиявӣ ва (ё) андоз ба мақомоти андоз дар давоми ду моҳи ҳисоботӣ, мавҷуд будани иттилооти мушаххас оид ба хавфи напардохтани маблағи қарзи андоз аз ҷониби андоз-супоранда ё фирори масъулини шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродии қарздор аз ҳудуди кишвар, супоридани дороиҳо (маблағҳои пулӣ) ба шахси дигар ё андешидани чораҳои дигаре, ки ба ситонидани андоз монеъ мешаванд, инчунин воқуниш на-кардани андозсупоранда ба огохиномаи мақомоти андоз, аз ҷумла ҳангоми воқеан истифода нагардидани суроғаи расмии ҳуқуқӣ ё пешниҳод накардани маълумот оид ба иваз кардани суроғаи расмӣ; 2) дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда риоя нагардидани моддаҳои 50 ва 51 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон.

— мутобиқи қисми 4 моддаи 145 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонидани қарзи андоз аз суратҳисоби андозсупо-ранда;

— мутобиқи қисми 1 моддаи 146 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонидани қарзи эътирофшудаи андоз аз сурат-ҳисобҳои қарздорони (дебиторони) андозсупоранда;

— мутобиқи қисми 1 моддаи 147 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонидани қарзи эътирофшудаи андоз аз маблағҳои пулӣ дар ҳазинаи андозсупоранда мавҷудбуда;

— мутобиқи қисми 1 моддаи 148 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаби молу мулк ва ба фуруш баровардани он ҷиҳати ситонидани қарзи эътирофшудаи андоз;

— мувофиқи моддаи 150 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муроҷиат ба суд бо ариза дар хусуси муфлис эътироф намудани андозсупоранда.

Татбиқи чораҳои ҷавобгарии андоз, аз қабили шомил намудан ба рӯйхати андозсупорандагони бемаъсулият ва татбиқи чораҳои маҷбуркуниро метавон ҳамчун шакли ҷавобгарии ҳуқуқӣ, ки ху-сусияти барқароркунанда ва ҷазо дорад, эътироф кард. Чораҳои зикргардидаи ҷавобгарии андоз нишонаҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ до-ранд, махсусан, тибқи тартиби муқаррарнамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда шуда, ҳангоми вайрон кардани қонунгузори андоз татбиқ мешаванд, хусусияти маҷбуркунии давлатӣ-ҳокимиятӣ доранд, ба ғайр аз он дар натиҷаи татбиқи онҳо, андозсупорандаи мазкур зарари маънавӣ ва молумулкӣ мебинад.

ҶАВОБГАРИИ МАЪМУРИ. Навъи махсуси ҷавобгарӣ барои содир кардани ҳуқуқвайронкунииҳои андоз ҷавобгарӣ мутобикӣ Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кодекси мурофиаи ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Асоси ҷавобгарии маъмурӣ аз ҷониби шахси воқеӣ, ман-сабдор ё ҳуқуқӣ содир шудани кирдорест, ки тамоми аломатҳои таркиби ҳуқуқвайронкунии маъмурии пешбиникардаи Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар бар мегирад.

Ҳусусиятҳои асосии ҳоси татбиқи чораҳои маъмурии таъсиррасонӣ барои вайрон кардани қонунгузори андоз инҳо мебошанд¹¹⁴:

а) ҷавобгарии маъмурӣ нисбати таркиби кирдорҳои зиддихуқуқие татбиқ карда мешаванд, ки дараҷаи баланди хавфи ҷамъиятӣ надоранд (ҷиноятҳои андозӣ намебошанд);

¹¹⁴ Самойлова Н. А. Ответственность за налоговые правонарушения: Фондовые лекции. М.: РПА МЮ РФ, 2010. С. 119–120.

б) ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузории андоз, ки дорои нишонаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмури мебошад, натиҷаи амали (беамалии) зиддиҳуқуқии (дар вайронкунии меъёрҳои ҳуқуқи андоз) шаҳрвандон ё шахсони мансабдорро ифода менамояд. Дар муносибатҳои ҳуқуқӣ оид ба татбиқи ҷавобгарии маъмури, ҳамеша дар як тараф субъектҳои оммавӣ-ҳуқуқӣ — мақомоти андоз, мақомоти гумрук, мақомоти ҳифзи иҷтимоӣ баромад мекунад. Санксияҳо (мучозот) барои вайрон кардани қонунгузории андоз, ки дорои нишонаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмури мебошанд, танҳо аз ҷониби мақомоти (шахсони мансабдори) давлатӣ, ки ваколатдори аз номи ӯ дар муносибатҳои ҳуқуқии андоз баромад кардан мебошанд, татбиқ карда мешаванд; в) объекти нави ҳуқуқвайронкунии маъмури дар соҳаи андоз манфиатҳои фискалии давлат (давлат ва мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ) баромад мекунад;

г) тарафи объективии деликтҳои андозӣ бо нишонаи расмӣ (формалӣ) тавсиф карда мешавад, зеро қонунгузор гузоштани ҷаримаи маъмуриро аз ташаққули оқибатҳои зарарнок барои муносибатҳои соҳаи андоз вобаста наменамояд. Ҷазошаванда бо тартиби маъмури ҳудуди ҳолати (факти) содир кардани кирдори зиддиҳуқуқӣ мебошад, ки нишонаҳои дар Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ пешбинӣ шудаанд.

Намудҳои гуногуни ҳуқуқвайронкунии маъмури боиси татбиқи намудҳои гуногуни ҷазоҳои маъмури мегарданд.

Агар шахс якҷанд ҳуқуқвайронкунии маъмури содир карда бошад ва парвандаҳои нисбати ӯ дар як вақт як мақомоти ваколатдори давлатӣ ё шахси мансабдори ваколатдор баррасӣ намояд, ҷазои низоми нисбат ба ин шахс татбиқшаванда дар доираи *танҳо як моддаи Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури Ҷумҳурии Тоҷикистон* муайян карда мешавад, ки ҷазои нисбатан вазнини маъмуриро пешбинӣ менамояд. Дар ҳолате, ки агар ҷаримаи маъмури ба ҳисоби ғоиз аз маблағи уҳдадорӣ андозӣ иҷрошуда ё уҳдадорӣ андозӣ бо вайронкунии қонунгузории андоз иҷрошуда муқаррар шуда бошад, ҷаримаи маъмури барои ҳар як ҳуқуқвайронкунии маъмури ҷудогона ситонида мешавад (моддаи 51 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Дар тафовут ба ин, мутобики моддаи 114 Кодекси андозӣ Федератсияи Россия, ҳангоми аз ҷониби як шахс содир намудани ду ва зиёда ҳуқуқвайронкунии андоз, мучозоти андозӣ барои ҳар як ҳуқуқвайронкуни дар алоҳидагӣ бидуни ҷазои сабуктарро дар бар гирифтани ҷазои вазинтар ситонида мешаванд.

Ба ҷавобгарии маъмури кашидани шахс барои содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз ӯро аз татбиқи ҷавобгарии андоз, аз ҷумла ҳисобкунии ғоизҳо ва аз уҳдадорӣ пардохти (интиқоли) маблағи лозимаи андоз (дигар пардохти ҳатмӣ) озод намекунад.

Моддаи 121 Кодекси муҳофизати ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд, ки мақомоти андоз дар доираи ваколатҳои худ парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмуриро, ки дар моддаҳои 504, 599–618, 620 ва 623 Кодекси маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд, баррасӣ мекунад.

Ҳуқуқи аз номи мақомоти андоз баррасӣ намудани парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмури ва таъини ҷазои маъмуриро инҳо доранд:

— роҳбари мақомоти марказии андоз (мақомоти ваколатдори давлатӣ) ва муовинони ӯ;

— роҳбарони мақомоти ҳудудии андоз дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, шаҳру ноҳияҳо ва муовинони онҳо;

— роҳбарони нозироти андозсупорандагони калон, нозироти андозсупорандагони миёна ва муовинони онҳо;

— роҳбарони шӯъбаҳо ва бахшҳои бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, шаҳру ноҳияҳо; — сардорони шӯъбаҳои нозироти андозсупорандагони калон ва нозироти андозсупорандагони миёна дар вилоятҳо, шаҳри Душанбе ва муовинони онҳо.

Муқаррароти моддаи 504 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ҳуқуқвайронкунии маъмуриро дар соҳаи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ дар бар мегирад, бевосита бо ҳуқуқвайронкунии дар соҳаи андозбандӣ алоқаманд нест.

Моддаҳои асосии боби 33 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон номгӯи катъии ҳуқуқвайронкунии маъмуриро дар соҳаи андозбандӣ ва ҷораҳои ҷавобгариро барои содир намудани онҳо муқаррар менамоянд. Ҷаримаҳои маъмури бо

нишондихандаи каратӣ барои ҳисобҳо (аз 01.01.2022–64 сомонӣ) ё бо фоида аз дигар нишондихандаҳо муқаррар карда мешаванд.

Субъектҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурии баррасишаванда буда метавонанд:

- шахсони воқеӣ;
- соҳибкорони инфиродӣ, ки дар асоси патент ғаёлият мекунанд;
- соҳибкорони инфиродӣ, ки дар асоси шаҳодатнома ғаёлият мекунанд;
- шахсони ҳуқуқӣ ва шахсони мансабдори онҳо.

Баррасии муҳтасари гузаронидашудаи ҷавобгарии маъмурии барои ҳуқуқвайронкунии дар соҳаи андозбандӣ, ки аз ҷониби мақомоти андоз амалӣ карда мешавад, имкон медиҳад ҳулооси умумии зерин баровард:

1) Яқселагии объекти ҳамаи ҳуқуқвайронкунии маъмурии дар соҳаи ҳуқуқҳои фискалӣ ва манфиатҳои давлат, ки дар модалҳои овардашудаи 599–618, 620 ва 623 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтаанд, мувофиқи мақсад менамояд, ки таркиби ҳуқуқвайронкунии муайян ба низоми дароварда шаванд ва онҳо аниқ карда шуда, ихтилофоти ҳуқуқии мавҷуда ва ҳолигоҳҳо дар онҳо хориҷ карда шаванд.

2) Ҳамзамон, мувофиқи мақсад будани татбиқи меъёри қисми 2 моддаи 51 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистонро нисбати ҷавобгарӣ дар соҳаи андозбандӣ, ки ҷавобгарии маъмурии дар доираи танҳо як моддаи Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои яқҷанд ҳуқуқвайронкунии маъмурии муқаррар мекунад, омӯштан лозим аст. Дар амалия (таҷриба) дар ин ҳолат, вайронкунианда барои дигар кирдорҳои зиддиҳуқуқии худ бе ҷазои маъмурии менамояд, ки ҳатари идомаи онҳоро дар ғаёлияти минбаъда нигоҳ медорад. Ҷазои маъмурии хангоми назорати пардохти андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ҳамчунин мақомоти гумрук ва мақомоти сугуртаи иҷтимоӣ ва нафақа низ амалӣ менамоянд.

Мақомоти гумрук, дар навбати худ, дар доираи ваколатҳои худ парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурии, ки дар модалҳои 570–576, қисми 3 ва 4 моддаи 578, модалҳои 580–584, қисми 2 моддаи 585, модалҳои 586–591, қисми 2 моддаи 593, қисми 2 моддаи 594, қисми 2 моддаи 595 ва моддаи 598 Кодекси

ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидаанд, баррасӣ менамоянд.

Барои баррасии парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурии ва таъини ҷазои маъмурии аз номи мақомоти гумрук роҳбари мақоми ваколатдор оид ба масъалаҳои ғаёлияти гумруқӣ ва муовинони ӯ, сардори Раёсати ташкили мубориза бар зидди ҳуқуқвайронкунии гумруқӣ, сардори Раёсати минтақавии гумруқӣ, гумрук, дидбонҳои гумруқӣ ва муовинони онҳо ҳуқуқ доранд.

Мақомоти сугуртаи иҷтимоӣ ва нафақа дар доираи ваколатҳои худ парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурии, ки дар модалҳои 140, 619, 621 ва 622 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидаанд, баррасӣ менамоянд.

Барои баррасии парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурии ва таъини ҷазои маъмурии аз номи мақомоти сугуртаи иҷтимоӣ ва нафақа директори Агентии сугуртаи иҷтимоӣ ва нафақаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва сардорони раёсатҳои он дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо ва шаҳри Душанбе ҳуқуқ доранд.

ҶАВОБГАРИИ ҶИНОЯТӢ. Барои муҳофизат аз вайронкунии қонунгузори андоз барои саркашӣ аз пардохти андозҳо, аз он ҷумла ҷораҳои дорои хусусияти ҷиноятӣ-ҳуқуқӣ истифода мешаванд.

Дар Иёлоти Муттаҳидаи Америка ҷавобгарии ҷиноятӣ бо Кодекси даромадҳои давлатии дохилӣ аз соли 1954 (фасли 26 Маҷмӯи қонунҳои ИМА), дар Олмон — тибқи Низомнома дар бораи андозҳо аз соли 1977, дар Фаронса — бо Кодекси умумӣ дар бораи андозҳо соли 1950 муқаррар карда шудааст.

Дар таркиби ҷиноятҳо дар соҳаи ғаёлияти иқтисодӣ, ҷиноятҳои андоз дар гуруҳи алоҳида бар асоси нишонаҳои, ки хусусияти ғаёлияти ҳаётини (дар ҳолати мазкур — соҳаи андозбандӣ) ҷомеаи инъикос мекунанд, ки дар он, онҳо содир мегарданд, алоҳида ҷудо карда мешаванд.

Ба ҷумлаи ин нишонаҳо мансубанд¹¹⁵:

¹¹⁵ Самойлова Н. А. Ответственность за налоговые правонарушения: Фондовые лекции. М.: РПА МЮ РФ, 2010. С. 130–131.

— таркиби махуси субъектнн муносибатҳои ҳуқуқии андоз (мақомоти андоз, мақомоти назорати давлатии молиявӣ ва муҳризи ҳуқуқ), агентҳои андоз ва андозсупорандагон);

— объекти мушаххас — муносибатҳо оид ба ҳисоб кардан ва пардохти андозҳо ва назорати сари вақт ва пулла пардохтани онҳо.

Вобаста аз заминаҳои умумии ҳуқуқӣ, вайронкунии қонунгузории андозро, ки дорони нишонаҳои ҷиноят (ҷинояти андоз) мебошад, метавон ҳамчун кирдори хавфнок гунаҳгара на дар соҳаи андозбандӣ содир карда шуда муайян кард, ки бо қонуни ҷиноятӣ тахти таҳдиди ҷазо манъ карда шудааст.

Ҳамчунин, дар тахти ҷинояти андоз кирдори ба ҷамъият хавфнок гунаҳгара содиршуда фаҳмида мешавад, ки қонунгузори ҷиноятӣ тахти таҳдиди ҷазо манъ кардааст ва ба манфиатҳои молиявӣ давлат дар соҳаи андозбандӣ таъйиз мекунад. Хавфнокии ҷамъиятнн ҷиноятҳои андоз дар он аст, ки онҳо боиси ворид нашудани маблағ ба буҷети Ҷумҳурии Тоҷикистон мегарданд ва ин нозир боиси аз даст додани қобилияти давлат барои маблағгузори субъектҳои ҳокимияти оммавӣ мегардад.¹¹⁶

Мутобиқи моддаи 17 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон кирдори (ҳаракат ё беҳаракатӣ) содиршудаи гунаҳгара на барои ҷамъият хавфнок, ки ҳамин Кодекс бо таҳдиди таъбиқи ҷазо манъ кардааст, ҷиноят эътироф мешавад. Кирдоре (ҳаракат ё беҳаракат), ки зоҳиран аломатҳои яке аз кирдорҳои дар Қисми махуси ҳамин Кодекс пешбинигардида ро дошта бошад ҳам, вале бо сабаби қамаҳамиятӣ барои ҷамъият хавфнок нестанд, ҷиноят намебошад.

Ҳамин тавр, ҷинояти андоз бо рӯйхати мукаммали хусусиятҳои он тавсиф мешавад¹¹⁷:

- 1) хавфнокии ҷамъиятӣ;
- 2) зиддиҳуқуқӣ;
- 3) гунаҳгара; ва
- 4) ҷазошавандагӣ.

¹¹⁶ Милляков Н. В. Налоговое право: учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. С. 261.

¹¹⁷ Парыгина В. А., Тедеев А. А. Налоговое право Российской Федерации / Серия «Учебники, учебные пособия». Ростов н/Д: «Феникс», 2002. С. 308–310.

Ҳамаи ин нишонаҳо бояд ҳатман ба кирдори содиршуда, ки ҷинояти андоз эътироф шудааст, хос бошанд. Ин нишонаҳоро муфассалтар баррасӣ мекунем.

Хавфнокии ҷамъиятӣ нишонаи ҷинояти андоз аст, ки моҳияти иҷтимоии онро мекушояд. Вай дар он зоҳир мешавад, ки кирдори ба ҷамъият хавфнок зарар меорад ё таҳдиди расонидани зарарро ҳам мустақиман — ба давлат (зеро муқобили буҷети давлатӣ нигаронида шудааст) ва ҳам бавосита — таҳдиди расонидани зарарро ба шахс ва ҷомеа (зеро буҷети давлатӣ воситаи таъмини молиявӣ давлатии функцияҳои он дар назди ҷомеа ва инсон — муҳофизатӣ, ташкилӣ ва иҷтимоӣ аст) эҷод мекунад.

Ба ғайр аз он, қайд мекунем, ки хавфнокии ҷамъиятӣ бо нишонаҳои объективӣ (оқибатҳо, яқчанд маротибагӣ, тарз, ҷойи содир кардани ҷиноят ва диг.) ва субъективӣ (шакли гуноҳ, ангезаҳо, ретсидив ва диг.) тавсиф мешавад. Ва дар ин ҷо наметавон бо ақидаи мутахассисони соҳаи ҳуқуқӣ ҷиноятӣ розӣ нашуд, ки таъкид мекунам, ки хавфнокии ҷамъиятнн кирдор объективона аст. Ин ҳилофи он нест, ки мансуб донишмандон кирдорҳои мушаххас ба категорияи ҷиноятҳо аз қонунгузор вобаста аст. Кирдор на барои он хавфнок аст, ки онро касе ҷунин баҳо додааст, балки аз он сабаб, аст ки он аз рӯи моҳияти ботинии худ ба манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат қомилан муҳолиф аст¹¹⁸.

Зиддиҳуқуқӣ маънои манъ будани кирдорро бо қонуни ҷиноятӣ дорад. Аҳамияти нишонаи зиддиҳуқуқӣ дар он аст, ки аз риояи он таъбиқи принсипи қонуният, ки дар Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон эълон шудааст, вобаста аст. Зиддиҳуқуқӣ ифодаи ҳуқуқии хавфнокии ҷамъиятӣ буда, бо хавфнокии ҷамъиятӣ ҳамчун шакл бо мундариҷа алоқаманд аст.

Гунаҳгара на ҳамчун нишонаи ҷиноят таъкид мекунад, ки қонунгузори миллии ҷиноятӣ ба принсипи субъективии субъективӣ асос ёфтааст, яъне кирдори барои ҷамъият хавфнок танҳо бо назардошти муносибати равоии шахс ба ҳаракат (беҳаракатӣ) ва оқибатҳои ҷиноятӣ дар шакли қасдан ё бешҳиёти ҷиноят эътироф карда мешавад.

¹¹⁸ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации: Научно-практический комментарий / отв. ред. В. М. Лебедев. М.: Юрайт-М, 2001. С. 69–70.

Чазошавандагй — танхо кирдоре, ки конуни чиноятй тахти тахлиди чазо манъ кардааст, чиноят эътироф мешавад.

Дар Кодекси чиноятйи Ҷумҳурии Тоҷикистон 3 таркиби чиноятҳо дар соҳаи андозбандй пешбинй шудаанд:

— моддаи 291 Кодекси чиноятйи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Саркашй аз пардохтҳои гумрукй»;

— моддаи 292-и Кодекси чиноятйи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Саркашй аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқй»;

— Моддаи 293 Кодекси чиноятйи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Саркашйи шахси воқеъй аз пардохти андоз».

Чунин чиноятҳоро қонунгузори чиноятй ба чиноятҳо дар соҳаи иқтисод мансуб менамояд.

№ мод- даи ҚҶ ҚТ	Чиноят	Чазо
291	Саркашй аз пардохтҳои гумрукй 1) Саркашй аз пардохтҳои гумрукй ба микдори калон	бо ҷарима ба андозаи аз дусаду панҷоҳ то сесаду шасту панҷ нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё бо маҳдуд кардани озодй ба мӯҳлати то ду сол чазо дода мешавад.
	2) Ҳамин кирдор, агар: а) аз ҷониби гуруҳ бо маслиҳати пешаки; б) бо истифода аз мақоми хизматй; в) аз ҷониби шахси қаблан барои чиноятй дар ҳамаи модда ё барои чиноятҳои дар моддаҳои 292 ё 293 пешбиншуда судшуда; г) ба микдори маҳсусан калон содир шуда бошад	бо ҷарима ба андозаи аз се-саду шасту панҷ то панҷсаду чилу ҳафт нишондиҳанда барои ҳисобҳо бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан бо фаъолиятйи муайян ба мӯҳлати то панҷ сол ё маҳдуд кардани озодй ба мӯҳлати то се сол ё маҳрум сохтан аз озодй ба ҳамаи мӯҳлат сол чазо дода мешавад
292	Саркашй аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқй 1) Саркашй аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо	бо ҷарима ба андозаи аз панҷсаду чилу ҳафт то нӯхсаду дуваздах нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё маҳрум сохтан аз озодй ба

аз шахси ҳуқуқӣ, ки қонун муқаррар намудааст, бо роҳи дидаю доништа ба асноди муҳосибавӣ (бухгалтерӣ) ё декларатсияи андоз дохил намудани таҳсилоти тахрифшуда онд ба даромад ва хароҷот ё бо роҳи дигар пинҳон доштани дигари объектҳои андозбандишаванда, ки ба миқдори калон содир шудааст	мӯҳлати аз се то панҷ сол бо маҳрум намудан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан бо фаъолияти муайян ба ҳамаи мӯҳлат дода мешавад
2) Ҳамин кирдор, агар: а) аз ҷониби шахси қаблан барои ҷинояти дар ҳамаи модда ё барои ҷиноятҳои дар моддаҳои 291 ё 293 пешбиншуда, судшуда; б) ба миқдори махсусан калон содир шуда бошад	бо ҷарима ба андозаи аз нӯҳсаду дуваздаҳ то як ҳазору чорсаду шаст нишондиҳанда барои ҳисобҳо аз озодӣ ба мӯҳлати аз панҷ то ҳашт сол бо маҳрум намудан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан бо фаъолияти муайян ба ҳамаи мӯҳлат чазо дода мешавад
293	Саркашии шахси воқеӣ аз пардохти андоз 1) Саркашии шахси воқеӣ аз пардохти андоз бо роҳи пешниҳод накардани декларация онд ба даромад, дар ҳолате, ки пешниҳоди декларация ҳатмӣ мебошад ё ба декларация дидаю доништа дохил кардани таҳсилотҳои тахрифшуда онд ба даромад ва хароҷот, ки боиси ба миқдори калон напардохтани андоз гаштааст
	2) Ҳамин кирдор, агар: а) аз ҷониби шахси қаблан барои ҷинояти дар ҳамаи модда ё барои ҷиноятҳои дар моддаи 291 ё 292 пешбиншуда, судшуда; б) ба миқдори махсусан калон содир шуда бошад
	бо ҷарима ба андозаи аз дусаду панҷоҳ то панҷсаду чилу ҳафт нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати то се сол чазо дода мешавад

Моддаи 292 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон эзоҳҳои зеринро дарбар мегирад:

1) Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои саркашӣ аз пардохтҳои гумрукӣ, супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо, ки дар моддаҳои 291, 292 ва 293 Кодекси ҷиноятӣ пешбинӣ шудаанд, *танҳо дар ҳолате ба миён меояд*, ки агар шахс бори аввал ин кирдорҳоро содир намуда, дар давоми чилу ҳашт рӯзи бонкӣ аз рӯзи қабули қарори дахлдори мақомоти гумрук, андоз ва (ё) дигар мақомоти дахлдор, маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳо бо ҷарима ва ғайри ин кирдорҳоро, инчунин кирдорҳои мазкурро такроран содир намуда, дар давоми бисту чор рӯзи бонкӣ аз рӯзи қабули қарори дахлдори мақомоти гумрук, андоз ва (ё) дигар мақомоти дахлдор *маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳо бо ҷарима ва ғайри ин кирдорҳоро пурра насупорида бошад*.

2) Агар нисбати шахс бо моддаҳои 291, 292 ё 293 Кодекси ҷиноятӣ парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда шуда, хангоми тафтиши пешакӣ ва ё баррасии судии парвандаи ҷиноятӣ шахс маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳо бо ҷарима ва ғайри ин кирдорҳоро, дар асоси моддаи 72 ҳамин Кодекс аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешавад.

3) Дар мавриди пас аз баровардани ҳукми суд маҳкумшуда маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳо бо ҷарима ва ғайри ин кирдорҳоро, дар асоси суди, ки ҳукм баровардааст, ё суди маҳалли иҷрои ҷазо ва ё суди болоӣ, аз адои минбаъдаи ҷазо озод карда мешавад.

4) Саркашӣ аз пардохтҳои гумрукӣ, аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо, ки дар моддаҳои 291, 292 ва 293 Кодекси мазкур пешбинӣ шудаанд, хангоме ба *миқдори калон* содиршуда ҳисобида мешавад, ки агар маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳои супориданашуда аз бист ҳазор нишондиханда барои ҳисобҳо ва ба *миқдори маҳсусан калон*, аз сию ҳафт ҳазору панҷсад нишондиханда барои ҳисобҳо бештар бошад.

Ҳамин тавр, мувофиқи Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон:

1) Ҷавобгарии ҷиноятӣ *фаро намерасад*:

— агар шахс бори аввал кирдори мазкурро содир карда бошад ва дар давоми чилу ҳашт рӯзи бонкӣ аз рӯзи қабули қарори дахлдори мақомоти гумрук, андоз ва (ё) дигар мақомоти дахлдор,

маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳо бо ҷарима ва ғайри ин кирдорҳоро, дар асоси суди, ки ҳукм баровардааст, ё суди маҳалли иҷрои ҷазо ва ё суди болоӣ, аз адои минбаъдаи ҷазо озод карда мешавад.

— агар шахс кирдорҳои мазкурро такроран содир намуда, дар давоми бисту чор рӯзи бонкӣ аз рӯзи қабули қарори дахлдори мақомоти гумрук, андоз ва (ё) дигар мақомоти дахлдор маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳо бо ҷарима ва ғайри ин кирдорҳоро, инчунин кирдорҳои мазкурро такроран содир намуда, дар давоми бисту чор рӯзи бонкӣ аз рӯзи қабули қарори дахлдори мақомоти гумрук, андоз ва (ё) дигар мақомоти дахлдор маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳо бо ҷарима ва ғайри ин кирдорҳоро, дар асоси суди, ки ҳукм баровардааст, ё суди маҳалли иҷрои ҷазо ва ё суди болоӣ, аз адои минбаъдаи ҷазо озод карда мешавад.

2) Агар нисбати шахс бо моддаҳои 291, 292 ё 293 Кодекси мазкур парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда шуда, хангоми тафтиши пешакӣ ва ё баррасии судии парвандаи ҷиноятӣ шахс маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳо бо ҷарима ва ғайри ин кирдорҳоро, дар асоси суди, ки ҳукм баровардааст, ё суди маҳалли иҷрои ҷазо ва ё суди болоӣ, аз адои минбаъдаи ҷазо озод карда мешавад.

3) Дар мавриди пас аз баровардани ҳукми суд маҳкумшуда маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳо бо ҷарима ва ғайри ин кирдорҳоро, дар асоси суди, ки ҳукм баровардааст, ё суди маҳалли иҷрои ҷазо ва ё суди болоӣ, аз адои минбаъдаи ҷазо озод карда мешавад.

Меъёрҳои зикргардида бар он асос ёфтаанд, ки ҷавобгарии ҷиноятӣ барои содир кардани ҷиноятӣ андоз дар навбати аввал ба ҷаброни зарари ба давлат расонидашуда равона карда шудааст, на ба ҷазо додани вайронкунанда (агар зарари моддии ҷунин вайронкунандаро дар шакли ҷарима ва ғайри ин кирдорҳоро, дар асоси суди, ки ҳукм баровардааст, ё суди маҳалли иҷрои ҷазо ва ё суди болоӣ, аз адои минбаъдаи ҷазо озод карда мешавад).

Вобаста аз гуфтаҳои боло ҳулоса баровардан мумкин аст, ки ҷавобгарии ҷиноятӣ барои содир кардани ҷиноятҳои андоз, намуни вазнинтарини ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузори андоз буда, дорои хусусиятҳои ҳукукии зерин мебошад:

а) субъектҳои ҷавобгарии ҷиноятӣ танҳо шахсонӣ воқеӣ буда метавонанд;

б) ҷавобгарии ҷиноятӣ танҳо бо тартиби судӣ амалӣ карда мешавад;

в) барои кирдорҳои аз ҳама бештар хавфнокӣ ҷамъиятӣ — ҷиноятҳо татбиқ карда мешавад ва ҷораҳои ҳеле сахти маҷбуркунии давлатиро пешбинӣ мекунад;

г) пешбурди парвандаҳои ҷиноятҳои андоз аз ҷониби воҳидҳои тафтишотии мақомоти назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия (мақомоти прокуратура ё дигар мақомоти хифзи ҳукук) амалӣ карда мешавад.

ТЕСТҲОИ САНЧИШӢ ОИД БА БОБИ 5

1. Иҷрои уҳдадории конститутсионӣ оид ба пардохти андозҳо ва пардохтҳои қонунан муқарраршуда дар доираи кадоме аз инҳо таъмин карда мешавад:

- a) маҳрум кардан аз ҳуқуқҳои муайян;
- b) маҳрум кардан аз имтиёзҳои андоз;
- c) саҳттар кардани уҳдадорихои андоз;
- d) ҷораҳои маҷбурунии давлатӣ;
- e) қорҳои маҷбури.

2. Барои содир намудани ҷиноятҳои андоз ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида наместавад:

- a) шахси воқеие, ки дар вақти содир намудани ҷиноят ба синни шонздаҳсолагӣ нарасидааст;
- b) шахси воқеие, ки дар вақти содир намудани ҷиноят ба синни ҳаҷдаҳсолагӣ нарасидааст;
- c) муассисае, ки аз ҷониби молик маблағгузорӣ мешавад;
- d) директори иҷроияи шахси ҳуқуқӣ;
- e) шахси воқеие, ки дар асоси иҷозатнома амал мекунад.

3. Рафтори зиддиҳуқуқӣ дар соҳаи андоз чунин маъно дорад:

- a) машғул шудан ба фаъолияти соҳибкорӣ берун аз ҳудуди давлат бидуни бақайдгирии дахлдор;
- b) аз ҷониби шахс содир кардани ҳуқуқвайронкунӣ дар ин соҳа ва аз ҷониби вай вайрон кардани интизоми андоз;
- c) вайрон кардани шартҳои шартнома;
- d) саривақт амалӣ накардани фаъолияти соҳибкорӣ;
- e) вайрон кардани талаботи мақомоти ваколатдори давлатӣ.

4. Нишонаҳои асосии ҳуқуқвайронкунӣ дар соҳаи андоз инҳоянд:

- a) рафтори гунаҳгоруна;
- b) хусусияти ба ҷамъият хавфнок будани чунин рафтор;
- c) рафторе, ки ҳилофи меъёрҳои қонунгузори андоз аст;
- d) рафторе, ки дар амал ё беамалии муайян ифода ёфтааст;
- e) ҳамаи ҷавобҳо дурустанд.

5. Дар назарияи ҳуқуқ таснифи зерини ҳуқуқвайронкунӣҳои андоз ҷудо (қайд) карда мешаванд:

- a) ҳуқуқвайронкунӣҳои муқобили низоми андоз;
- b) ҳуқуқвайронкунӣҳои муқобили ҳуқуқ ва озодиҳои ҳангоми пардохти андозҳо;
- c) ҳуқуқвайронкунӣҳои муқобили иҷрои қисми даромади бучет;
- d) ҳуқуқвайронкунӣҳои муқобили функсияҳои назоратии мақомоти андоз ва ғайра;
- e) ҳамаи ҷавобҳо дурустанд.

6. Ба сабабҳои иқтисодии ҷиноятҳои андоз мансуб ме-
донанд:

- a) бад шудани вазъи молиявии тижорат ва аҳоли;
- b) рақобати бевичдонона;
- c) монополияи давлат;
- d) имтиёзҳои андоз барои соҳаҳои алоҳида;
- e) ягон ҷавоб дуруст нест.

7. Ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузори ан-
доз — ин:

- a) муносибати ҳуқуқии мухофизатӣ;
- b) муносибати ҳуқуқии ягона (сингулярӣ);
- c) муносибатҳои ҳуқуқии танзимкунанда (регулятивӣ);
- d) муносибатҳои ҳуқуқии молумулкӣ;
- e) муносибатҳои ҳуқуқии ғайримолумулкӣ.

8. Ҷавобгарӣ барои ҳуқуқвайронкунии андоз бо ин
алоқаманд аст:

- a) маҷбурунии давлатӣ;
- b) даст кашидан аз бақайдгирии минбаъда ба сифати соҳибкор;
- c) маҳрум кардан аз имтиёзҳои муайяни андоз;
- d) саҳттар кардани меъёри андоз;
- e) маҳрум кардан аз ҳуқуқҳои муайян.

9. Ҷавобгарии андоз дар натиҷаи ин фаро меазад:

- a) рақобати бевичдонона;
- b) содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз;

- с) даст кашидан аз машғулшавии минбаъдаи фаъолияти соҳибкорӣ;
- д) суиистифода аз он чизе ки иҷозат дода шудааст;
- е) ҳама вариантҳо нодурустанд.

10. Ба таркиби ҳуқуқвайронкунии андоз дохил намешавад:

- а) объектҳои ҳуқуқвайронкунии;
- б) субъектҳои ҳуқуқвайронкунии;
- с) тарафи объективии ҳуқуқвайронкунии;
- д) тарафи субъективии ҳуқуқвайронкунии;
- е) ният.

11. Субъектҳои ҳуқуқвайронкунии андоз буда метавонанд:

- а) ташкилотҳо, шахсони мансабдори онҳо ва шахсони воқеӣ;
- б) резидентҳо ва агентҳои андоз;
- с) ғайррезидентҳо ва агентҳои андоз;
- д) шахси воқеӣ ва сармуҳосиб;
- е) танҳо шахсони мансабдор.

12. Шахс дар содир намудани ҳуқуқвайронкуниҳои андоз бегуноҳ ҳисобида мешавад, то вақте ки гунаҳгори вай бо тартиби муқаррарнамудаи қонун муқаррар карда нашавад, номида мешавад:

- а) эҳтимолияти бегуноҳӣ;
- б) эҳтимолияти беисботӣ;
- с) эҳтимолияти баҳсноқӣ;
- д) эҳтимолияти пушаймонӣ;
- е) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

13. Ҳолатҳои зерин, ки дар сурати мавҷуд будани ҳадди ақал яке аз онҳо шахс наметавонад ба ҷавобгарӣ кашида шавад:

- а) набудани шахравандӣ;
- б) ишғоли мансаби давлатӣ;
- с) набудани нияти андозсупоранда;
- д) набудани гуноҳи шахс дар содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз;
- е) мавҷудияти шароити имтиёзнок барои фаъолияти соҳибкорӣ.

14. Ба ҷавобгарии маъмури барои содир кардани ҳуқуқвайронкунии андоз кашида намешавад:

- а) шахси воқеие, ки ҳангоми содир намудани ҳуқуқвайронкунии маъмури синни ӯ ба ҳаҷдаҳ нарасида бошад;
- б) шахси воқеие, ки ҳангоми содир намудани ҳуқуқвайронкунии маъмури синни ӯ ба шонздаҳ нарасида бошад;
- с) муассисае, ки аз ҷониби молик маблағгузори мешавад;
- д) директори иҷроияи шахси ҳуқуқӣ;
- е) шахси воқеие, ки дар асоси иҷозатнома амал мекунад.

15. Мутобиқи моддаи 33 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури Ҷумҳурии Тоҷикистон шахс наметавонад ба ҷавобгарии маъмури кашида шавад, агар:

- а) аз рӯзи содир шудани ҳуқуқвайронкунии маъмури шаш моҳ гузашта бошад;
- б) аз рӯзи содир шудани ҳуқуқвайронкунии маъмури се моҳ гузашта бошад;
- с) аз рӯзи содир шудани ҳуқуқвайронкунии маъмури ду моҳ гузашта бошад;
- д) аз рӯзи содир шудани ҳуқуқвайронкунии маъмури як сол гузашта бошад;
- е) аз рӯзи содир шудани ҳуқуқвайронкунии маъмури 40 рӯз гузашта бошад.

16. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузориҳои андоз:

- а) рӯйхати ҳолатҳоеро, ки ҷавобгарии андозро барои содир кардани ҳуқуқвайронкуниҳои андоз сабук ва вазнин мекунад, дар бар намегиранд;
- б) рӯйхати ҳолатҳоеро, ки ҷавобгарии андозро барои содир кардани ҳуқуқвайронкуниҳои андоз сабук ва вазнин мекунад, танҳо дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун дар бар мегиранд;
- с) ҳолатҳои сабуккунадаи ҷавобгарии андозро дар бар намегиранд, агар шахс инро ихтиёран эътироф кунад;
- д) муайян кардани ҳолатҳои сабуккунадаи ҷавобгарии андоз ба зиммаи мақоми ваколатдори давлатӣ гузошта мешавад;
- е) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

17. Вайрон кардани қонунгузориҳои андоз ногузир зарар меорад:

- а) ба манфиатҳои иҷтимоии давлат;
- б) ба манфиатҳои фарҳангии давлат;
- с) ба манфиатҳои фискалии давлат;
- д) ба қобилияти муҳофизатии мамлакат;
- е) ба манфиатҳои ҳуқуқии давлат.

18. Маблағи пулие, ки андозсупоранда (агенти андоз) ўҳдадор аст барои вайрон кардани қонунгузории андоз пардохт намояд, ки дар сари вақт напардохтани андоз ва (ё) дигар пардохти хатмӣ ифода ёфтааст, номида мешавад:

- а) ноустуворона;
- б) фоиз;
- с) пеня;
- д) ҷарима;
- е) қарз.

19. Андозсупорандае, ки барои мақсадҳои назорати андоз бо амали (беамалии) худ боиси зиёд шудани хавфи саривақт напардохтан ва (ё) нопурра пардохтани андозҳои муқарраршуда мегардад, номида мешавад:

- а) соҳибкори бевичдон;
- б) ҳуқуқвайронкунандаи андоз;
- с) андозсупорандаи бемасъулият;
- д) вайронкунандаи ашадӣ;
- е) ҳамаи ҷавобҳо дурустанд.

20. Дар кадом ҳолатҳо соҳибкорӣ ғайриқонунӣ ҳисобида мешавад?

- а) бидуни гузаштани бақайдгирии давлатӣ;
- б) ҳангоми мунтазам гирифтани фоида;
- с) ҳангоми анҷом додани кор бо таваккали худ;
- д) ҳангоми истифодаи меҳнати кироӣ;
- е) ҳангоми расидан ба синни муайян (нафақа).

Азбаски андозҳо дар ҳама ҷо ягона манбаи даромади давлатӣ гаштаанд, ҳукумат вазифадор аст савӣ кунад ин қисми идоракунии давлатиро тақсимал диҳад.

Ҳар як андоз шарр аст, зеро он пардохткунандаро аз қисми молияташ маҳрум мекунад, бояд танҳо бо санъат ин шарро ситонид».

Н.И. Тургенев (1789–1871), иқтисоддонии рус

ҚИСМИ МАҲСУС

БОБИ 6. АНДОЗҲОИ УМУМИДАВЛАТӢ

6.1. АНДОЗҲОИ УМУМИДАВЛАТӢ: ХУСУСИЯТҲОИ УМУМӢ

Яке аз масъалаҳои марказӣ дар системаи сохтори маъмурии ҳудудии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи тақсироти ваколатҳои давлатӣ-ҳокимиятӣ дар байни сатҳҳои гуногуни ҳокимияти давлатӣ мебошад. Тақсими ваколатҳои зикргардида, пеш аз ҳама, ба муносибатҳои байни бучетӣ, муносибатҳои банақшагирии бучетӣ ва тартиб додани лоиҳаҳои бучетҳои сатҳҳои гуногун, инчунин ба муносибатҳои вобаста бо ваколатҳои андоз ва дигар ваколатҳои дахл дорад. Қонунгузори молиявӣ ва андоз механизмҳои ташаққул ва ҳамкории бучетӣ марказӣ ва бучетҳои маҳаллӣ (бучетҳои ташкилшудаи ҳудудии оммавӣ-ҳуқуқӣ)-ро муқаррар кардааст.

Низомии андози давлати муосир механизми самаранок ва универсалӣ барои танзими равандҳои макроиқтисодӣ, ки дар ҳама ҷорӣ мешавад, мебошад. Ба ғайр аз он, унсурҳои муҳимтарини амнияти иқтисодӣ амнияти молиявӣ мебошад, ки бо таъмини устувории низомии молиявӣ ва пеш аз ҳама бо

системаи бучети-андозӣ, ки асоси фаъолияткунии ҳама гуна давлатро ташкил медиҳад¹¹⁹, алоқаманд аст.

Дар низоми андози Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши баландтарин ба андозҳои умумидавлатӣ тааллуқ дорад. Агар ба ҳолати 1 январи соли 2022 ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ назар афканем 98,9 млрд. сомонӣ баробар гардида, суръати афзоиши он 9,2 фоизро ташкил намулдааст. Соли 2021 ба қисми даромади умумии бучети давлатӣ 29,5 млрд. маблағ ворид гардид, ки нисбат ба нақша 1,3 млрд. сомонӣ зиёд мебошад. Аз ҳисоби андозҳо ва пардохтҳои дохилӣ ба бучет 13 млрд. 722 млн. сомонӣ ворид карда шудааст, ки нисбат ба нишондиҳандаҳои пешбинишуда 101,0 млн. сомонӣ зиёд мебошад¹²⁰. Ин на танҳо бо он вобастааст, ки андозҳои мазкур қисми зиёди даромади андози давлатро таъмин мекунанд. Аз 7 андози муқаррарнамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон 6-тоаш ба умумидавлатӣ ва як намути андоз ба маҳаллӣ, инчунин қисми дигар пардохтҳои ҳатмии муқаррарнамудаи дигар қонунгузории андоз, ки ба бучети ҷумҳуриявӣ гузаронида мешаванд, мансубанд. Нақши андозҳои умумиҷумҳуриявӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ дар ташаккули даромадҳои на танҳо бучети ҷумҳуриявӣ, балки тамоми бучетҳои маҳаллӣ баргарӣ дорад.

Масалан, то 1-уми январӣ соли 2022 даромади бучети давлатӣ танҳо аз ҳисоби андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ назоратшаванда (ба истисноӣ даромадҳои андоз аз фаъолияти иқтисодии хориҷӣ) дар маҷмӯъ беш аз 19,9 миллиард сомониро ташкил медиҳанд, ки ба 22,4¹²¹ фоизи ММД -и солона баробар аст.

Ҳиссаи андозҳои умумидавлатӣ 11,5% аз ММД, дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети ҷумҳуриявӣ — 0,3%, ҳиссаи андози иҷтимоӣ — 2,2%, яъне ҳиссаи даромадҳои андоз, ки мутобики Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марказ ҷамъ оварда шудаанд, 21,8% аз ММД (19,7 млрд. сомонӣ, ё 66,4% тамоми даромадҳои андози аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ таъминшаванда)-ро ташкил

¹¹⁹ Финансовая безопасность. Финансовые расследования / под ред. А. Г. Хабибулина. М.: Изд-во Московского ун-та, 2013. С. 25.

¹²⁰ Рӯзномаи «Бочу хироҷ» /// № 14 (1318) /// Панҷшанбе, 14 апрели соли 2022. С. — 2.

¹²¹ Ҳисобот оид ба иҷроиши бучети давлатӣ ба ҳолати 1-уми январӣ соли 2022, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

дод, ки эҳтиёҷоти бучетии мақомоти маҳаллии ҳокимиятро ба ҳисоб намегирад, мустақилияти бучетии онҳоро коҳиш медиҳад.

Дар Тоҷикистон бинобар тафовути калон дар сатҳи иқтисодии иқтисодии минтақаҳо, зарурати объективии дар баробаркунии муайяни даромадҳои бучетҳо тавассути механизми *интиқоли байнибучетӣ* ва ба бучетҳои маҳаллӣ додани қисми зиёди даромадҳо аз андозҳои умумидавлатӣ вучуд дорад.

Интиқоли байнибучетии зикргардида на танҳо аз ҳисоби ба даромади бучетҳои маҳаллӣ додани қисми андозҳои умумидавлатӣ, ки дар ҳуҷуди воҳиди дахлдори ҳудудӣ-маҷмӯӣ ҷамъоварӣ карда мешаванд, балки тавассути аз бучети ҷумҳуриявӣ пешниҳод намудани субвенсия ва дотатсияҳои мустақим ба воҳидҳои ҳудудӣ-маҷмӯӣ аз ҳисоби андозҳои умумидавлатӣ, ки дар дигар минтақаҳо ҷамъоварӣ карда шудаанд, пешбинӣ карда мешаванд.

Масалан, мувофиқи моддаи 13 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бучети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2021» қисми зиёди андозҳои умумиҷумҳуриявӣ дар минтақаҳои дахлдор ҷамъоваришаванда, аз ҷумла даромад аз ААИ (андоз аз арзиши иловашуда, ки дар маҷмӯ 6 664 226 ҳазор сомониро дар бар мегирад) қисмате аз ин маблағ ба ш. Душанбе, вилояти Суғд ва ш. Роғун ва боқимондаи он ба бучетҳои вилояти ва шаҳру ноҳияҳо тақсим мегардад. Андоз аз даромад, ки 752 793 000 ҳазор сомониро ташкил медиҳад 100% дар ихтиёри вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо ба истисноӣ вилояти Суғд ш. Душанбе ва ш. Роғун боқи мемунад. Андоз аз Ҷойида, ки 399 050 ҳазор сомонӣ (ба истисноӣ ш. Роғун) ва андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард, ки 510 652 ҳазор сомониро ташкил медиҳад (ба истисноӣ вилояти Суғд ш. Душанбе ва ш. Роғун) пурра ба ихтиёри бучети вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо вогузор шудааст¹²². Дар баробари ин воридот аз ҳисоби андозҳои маҳаллӣ, бочҳои давлатӣ, дигар пардохтҳои ҳатмии давлатӣ, андозҳои аксизҳои дохилӣ, пардохтҳо ва низомиҳои маҳсули андоз пурра ба бучетҳои маҳаллӣ гузаронида мешаванд.

Ба ғайр аз он, аз маблағҳои бучети ҷумҳуриявӣ ба ВМКБ, вилояти Хатлон ва баъзе ноҳияҳои тобеи ҷумҳурии маблағҳои пулӣ дар шакли субвенсия (барои пардохти музди меҳнат) ба маблағи зиёда аз 1 158 950 ҳазор сомонӣ ва дотатсия (барои пардохти

¹²² Сомонаи ММК назди Президенти ҶТ псз.тj санаи воридшавӣ 18.03.2022сол.

андозҳои ҷумҳуриявӣ ва дигар пардохтҳои хатмӣ таъмин карда мешавад.

Ҳамин тавр, хусусиятҳои андозҳои умумидавлатӣ ба буҷети ҷумҳуриявӣ, ки дар кишвар муқаррар шудаанд, аз он иборат мебошад, ки:

— бо онҳо қисми асосии даромади буҷети давлатӣ таъмин карда мешаванд, ки ба дараҷаи ҳеле зиёд ба фоидаи буҷетҳои маҳаллӣ тибқи қонунгузории буҷетӣ тақсим карда мешаванд;

— онҳо бо Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар ва ҷорӣ карда мешаванд;

— онҳо дар тамоми ҳудудии Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида мешаванд;

— таркиби ҳукуки онҳо (унсурҳои андозбандӣ) дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо тартиби қонунгузорӣ) муайян карда мешавад.

Низоми андозҳои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташаккулифта бо бартарии андозҳои умумидавлатӣ ва дигар пардохтҳои хатмӣ дар кулл функсияи асосии ҳудро иҷро мекунад, ки аз фароҳам овардани заминаи моддӣ дар намуни фондҳои мутамарказ ва ғайримутамаркази маблағҳои пулии оммавӣ, ки барои таъмини ғаёлияти давлат истифода мешаванд, иборат аст.

Аммо, зимнан вай ҳудтаъминкунии кофиро барои шумораи зиёди минтақаҳо пешниҳод намекунад, ғаёлиятро дар минтақаҳо, ки донорҳои андоз мебошанд, маҳдуд мекунад, ки ба афзоиши мустақилияти буҷетии вилоятҳо (шаҳрҳо, ноҳияҳо) ва ғаёлнокиҳои мақомоти маҳалли ҳокимият барои диверсификасияи иқтисоди миллӣ мусондат намекунад.

6.2. НАМУДҲОИ АНДОЗҲОИ УМУМИДАВЛАТӢ

Тағйиротҳое, ки ба номгуи андозҳои умумиҷумҳуриявии Тоҷикистон дахл доранд, аз қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи асосҳои низоми андоз» ва аввалин Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон (1998) оғоз меёбад, дар кулл муҳим нестанд ва асосан хусусияти равшанкунаанда ва техникӣ доранд.

хароҷоти ҷорӣ) ба маблағи 139 788 ҳазор сомонӣ, ҷудо карда шуд (моддаи 11 ҚҚТ «Дар бораи Буҷети давлатӣ»).

Дар моддаи 16 Қонуни буҷети соли 2021 муқаррар карда шуда буд, ки агар қисми даромади буҷетҳои тасдиқшудаи воҳидҳои ҳудудӣ-маъмури барзиёд иҷро карда шавад, он гоҳ 80 фоизи маблағи иловагии андозҳои умумидавлатӣ дар буҷети дахлдори маҳаллӣ нигоҳ дошта мешаванд.

Чунин нави равандҳои баробаркунӣ ҳокимияти вилоятҳо (шаҳрҳо, ноҳияҳо)-ро вобаста аз субвенсияҳо ва дотатсияҳо барои баробарсозии таъминоти буҷетӣ, ки аз ҷониби ҳукумати марказӣ тақсим карда мешавад, мегардонад, ки ин дар онҳо тасаввуроти сарбониро ба вучуд меорад ва ба тақсими ноқилонаи захираҳои молиявӣ дар раванди ташкили неъматҳои ҷамъиятӣ оварда мерасонад¹²³.

Дар Федератсияи Россия, мувофиқи моддаҳои 12–15 Кодекси андози Федератсияи Россия, рӯйхати андозҳои федералӣ, минтақавӣ ва маҳаллӣ муайян карда шудааст, ки сохтори федералии онро инъикос мекунад. Дар моҳҳои январ – ноябри соли 2021 ҳиссаи андозҳои федералӣ, 2 триллиону 337,6 миллиард рублро ташкил додааст, дар моҳи ноябр ҳаҷми он 40 миллиард 545 миллион рублро ташкил дод. Аз рӯйи ҷамъбасти 11 моҳи нишондиҳандаҳои нақшагии даромад — 22 триллиону 438,88 миллиард рубл, ё худ 119,6% ҳаҷми умумии тасдиқшудаи сол барзиёд иҷро гардидаанд. Хароҷот 93,4% (20 триллиону 101,26 миллиард рубл ё 80,6%-и рӯй-хати бҷетӣ мутахидшуда бо назардошти тағйироти дохилшуда) иҷро гардид¹²⁴. Ҳиссаи андозҳои федералӣ дар маҷмӯи даромадҳо дар солҳои 2020–2021 рӯ ба афзоиш ниҳодааст, ки қариб 1,1 трлн. зиёд мебошад.

Дар Қирғизистон ҳиссаи андозҳо нисбати ММД 25,9% -ро ташкил дод (2021). Ҳиссаи андозҳои ҷумҳуриявӣ дар даромадҳои умумии андоз 89,3%, андозҳои маҳаллӣ 12,4% -ро¹²⁵ ташкил дод.

Дар Беларус ҳиссаи андозҳо нисбати ММД 26,7% -ро ташкил дод (2020). Дар даромадҳои умумии бҷет воридоти андоз 85,3%¹²⁶ -ро ташкил дод. Зиёда аз 96% даромади андозҳои бҷет аз ҳисоби

¹²³ Федоровская М. А. Налоговая конкуренция в современной российской практике // Культура народов Причерноморья. 2011. № 204. С. 207.

¹²⁴ <https://www.interfax.ru/Mazani> интернет воридшавӣ 13:48, 28.04.2022 сол.

¹²⁵ stat.kg/ru/statistics/finansy/ Махзани интернет Воридшавӣ 11:47, 19.04.2022 сол.

¹²⁶ <https://primepress.by> Махзани интернет воридшавӣ 17:26, 28.04.2022 сол.

Мутобиқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон (1998)¹²⁷ аз 1 январи соли 1999 ба андозҳои умумидавлатӣ мансуб доништа шуда буданд:

- 1) андоз аз даромади шахсони воқеӣ;
- 2) андоз аз фондҳои шахсони ҳуқуқӣ;
- 3) андоз аз арзиши иловашуда;
- 4) аксизҳо;
- 5) аъзоҳақии иҷтимоӣ;
- 6) андозии замин;
- 7) андозҳо аз истифодабарандагони қарри замин;
- 8) андоз аз амволи корхонаҳо;
- 9) андоз аз соҳибони воситаҳои нақлиёт;
- 10) андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард;
- 11) андозе, ки субъектҳои соҳибкории хурд аз рӯи низоми содакардшуда пардохт мекунанд;
- 12) андозии фуруш (пахта ва алюминий);
- 13) бочҳои гумрукӣ ва дигар пардохтҳои гумрукӣ;
- 14) бочӣ давлатӣ;
- 15) андозии ягона барои ҳоҷаҳои деҳқонӣ (фермерӣ).

Бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи асосҳои низоми андоз», ки бо қабули Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (1998) эътиборашро гум кард, қаблан номгуи кушодаи андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмиро муайян карда буд, ки метавонистанд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷорӣ карда шаванд.

Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (1998), дар муқоиса бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи асосҳои низоми андоз», номгуи пушидаи андозҳои умумидавлатиро муайян кард, ки андозҳои шабех ба низоми андозии дигар давлатхоро дар бар мегирифт. Ҳамзамон, ба Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (1998) бочҳои гумрукӣ ва дигар пардохтҳои гумрукӣ (аз он ҷумла АЛИИ ва аксизҳо) ворид карда шуданд, ки ҳангоми убури сарҳади гумрукҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида мешуданд ва тартиби ситонидани онҳо бо Кодекси гумрукҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (1998) танзим карда мешавад. Ба андозҳои умумидавлатӣ бочӣ давлатӣ низ мансуб доништа

¹²⁷ Аxbори Маҷлиси Олии ҚТ. 1998. № 21. Мод. 284.

шудааст, ки андоза ва тартиби он бо қонуни махсус танзим карда мешавад.

Ба номгуи андозҳои умумидавлатӣ ҳамчунин андозҳои дохил карда шудаанд, ки муқаррар кардани онҳо бо сиёсати иқтисодии мамлакат ва сатҳи мавҷудан маъмурияти андоз (андозе, ки субъектҳои соҳибкории хурд аз рӯи низоми содакардшуда пардохт мекунанд, андозии ягона барои ҳоҷаҳои деҳқонӣ (фермерӣ)) алоқаманд аст.

Дар таҳрири нави Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (2004), ба номгуи андозҳои умумидавлатӣ дохил карда шуданд¹²⁸:

- 1) андозии даромад аз шахсони воқеӣ (андоз аз даромади шахсони воқеӣ);
- 2) андоз аз фондҳои шахсони ҳуқуқӣ;
- 3) андоз аз арзиши иловашуда;
- 4) аксизҳо;
- 5) андозии иҷтимоӣ;
- 6) андозии замин;
- 7) андозҳо аз истифодабарандагони қарри замин;
- 8) андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард;
- 9) андозе, ки тибқи низоми содакардшуда пардохта мешавад;
- 10) андозии ягона барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ;
- 11) бочӣ гумрукӣ ва дигар пардохтҳои гумрукӣ;
- 12) бочӣ давлатӣ;
- 13) андоз аз фуруш (нахи пахта ва алюминийи аввалия);
- 14) андозии ҳадди ақал аз даромадҳо;
- 15) андоз аз маҳсулоти коркарди молҳо;
- 16) роялти барои об;
- 17) дигар пардохтҳои ҳатмин умумичумхуриявӣ.

Дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (2004) номгуи андозҳои умумидавлатӣ аз ҷисоби андозии нав — роялти барои об, ки аз истеҳсолкунандагони гидроэлектростроения ситонида мешавад, васеъ карда шуд. Илова ба андоз аз фонди андозии ҳадди ақал аз даромадҳо муқаррар карда шуд, ки бо нокифия будани қобилияти мақомоти андоз барои назорат аз даромад ва хароҷоти шахсони ҳуқуқӣ алоқаманд аст. Манбаи андозии андоз

¹²⁸ Аxbори Маҷлиси Олии ҚТ. с. 2004 № 12. қ. 1. М. 688, 689.

аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард ба таври назаррас тағйир ёфт (агар пештар манбаи андозии ин андоз бо манбаи андоз аз арзиши иловашуда мувофиқ бошад, пас аз 01.01.2007 сол ба сифати манбаи андоз маблағи хароҷот қабул карда мешуд).

Номгуи зиёди пардохтҳои ҳатмии гуногун (хирочҳо, бочҳо ва пардохтҳо), ки қаблан дар қонунҳои гуногун муқаррар шуда буданд, дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет» мутамарказ карда шудааст, ки ин имкон дод, ки дигар пардохтҳои ҳатмии умумиҷумҳуриявӣ ба номгуи андозҳои умумидавлатӣ дохил карда шаванд.

Ҳамзамон, аз номгуи зикргардида ба номгуи андозҳои маҳаллӣ андоз аз молу мулк (зимнан манбаи андозии ин андоз аз ҳисоби молу мулкҳои шахсони воқеӣ васеъ шудааст) ва андоз аз соҳибони воситаҳои нақлиёт гузаронида шуд.

Барои дастгирии соҳаҳои афзалиятноки иқтисод ба Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (2004) низомҳои маҳсулоти андозбандӣ (барои сохтмони нерӯгоҳҳои барқӣ обӣ, барои коркарди пурраи наҳи пахта ба маҳсулоти ниҳой, барои татбиқи созишнома дар бораи тақсими маҳсулот) ворид карда шуданд.

Албатта, тағйири номгуи андозҳои умумидавлатӣ ҳамчунин бо тағйири унсурҳои алоҳидаи андозҳои муқарраргардида ҳамроҳӣ мешуд.

Дар таҳрири нави Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (соли 2012), номгуи андозҳои умумидавлатӣ (ҳамчунин ба монанди номгуи ҳамаи андозҳо) аз 17 намуни андоз то 8 намуни андоз кам карда шуд, ки инҳоро дар бар мегирад:

- 1) андоз аз даромад;
- 2) андоз аз фонда;
- 3) андоз аз арзиши иловашуда;
- 4) аксизҳо;
- 5) андозии иҷтимоӣ;
- 6) андозҳо барои захираҳои табиӣ;
- 7) андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард;
- 8) андоз аз фурӯши наҳи пахта ва алюминийи аввалӣ.

Ба номгуи андозҳои умумидавлатӣ танҳо он андозҳое дохил карда шудаанд, ки бевосита бо Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (соли 2012) танзим карда мешаванд.

Бочҳои гумрукӣ ва дигар пардохтҳои гумрукӣ, бочҳои давлатӣ, дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети давлатӣ, ки бо дигар

қонунгузории андоз ва Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (соли 2012) танзим карда мешаванд, аз номгуи андозҳои умумидавлатӣ хорич карда шуданд.

Ин маънои онро надорад, ки номгуи манбаҳои даромади бучети ҷумҳуриявӣ аз ҳисоби пардохтҳои зикргардида кам шудааст. Бочҳо, хирочҳо ва пардохтҳои зикргардида, ки ба андозаи пурра ба маҳсулоти андоз мувофиқ нестанд (зеро ба сифати шартӣ пардохти худ гузаронидани ягон ҳел амалҳои ҳуқуқӣ ва (ё) пешниҳоди ягон ҳел иҷозатномаҳоро талаб мекунанд), аз Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон хорич карда шуданд ва ба дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет пардохтшаванда мансуб доништа шудаанд.

Бо мақсади тақмил додани техникаи ҳуқуқӣ, таъминии содагӣ ва шаффофияти андозбандӣ дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (соли 2012) нисбати на танҳо андозҳои алоҳида, балки низомҳои маҳсулоти андозбандӣ низ, ки ба ҷои андозҳои умумидавлатии муайян ва андозҳои алоҳида ситонида мешаванд, ҳамаи унсурҳои андозбандӣ муайян карда шудаанд.

Дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (соли 2012) бори аввал дар қонунгузории андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйироти алоҳидаи сиёсати андоз муқаррар карда шудаанд, ки барои даврани миёнамӯҳлат пешбинӣ шудааст. Аз ҷумла, тағйирот вобаста ба коҳиш додани меъёри андозии фонда ва андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард аз 1 январи соли 2015 ва аз 1 январи соли 2017, истифодаи таҷрибавии аз меъёри 5 фоизии камшудаи ААИ то 1 январи соли 2020, ки амалан намуни мазкури андозро барои намуноҳои алоҳидаи фаъолият дар варианти андоз аз гардиш табиқ медихад, пешбинӣ шудаанд.

Дар шаронги бӯҳрони кунунии иқтисодӣ таваҷҷӯҳи зиёди мақомоти давлатӣ ба содагардонии минбаъдаи андозбандӣ ва кам кардани гаронии андозӣ ниғаронида шудааст. Баъдан, пас аз аниқ кардани сиёсати давлатии андоз, дар назар дошта шудааст, ки як қатор ислоҳоти ҷиддӣ дар соҳаи андозбандӣ гузаронида шаванд. Аз ҷумла, ин ба таҳлили самаранокии намуноҳои муқарраршудаи дигар пардохтҳо ба бучет, кам кардани холигоҳҳои ошкоршуда дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳлили самаранокии имтиёзҳо аз рӯи андозҳои алоҳида, самаранокии низомҳои имтиёзноки андоз ва ғ. Ҷ. дахл дорад.

Ин имкон медиҳад, ки бори дигар номгуи андозҳои умумидавлатӣ аз нав дида баромада шавад ва эҳтимолан бо назардошти

имкониятҳои бучети ҷумҳуриявӣ, он бо муҳимтарин пардохтҳои дигари ҳатмӣ пурра карда шуда, ҳамзамон андоз аз фуруши алюминийи аввалия ва андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард хориҷ карда шавад.

Дар таҳрири амалкунандаи *Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон (соли 2021)*, ки аз 1 январи соли 2022 мавриди амал қарор дода шудааст, номгӯи андозҳои умумидавллатӣ аз 8 намууди андоз то 6 намууди андоз кам карда шуда, ҳоло инҳоро дар бар мегирад:

- 1) андоз аз даромад;
- 2) андоз аз арзиши иловашуда;
- 3) андоzi аксиз;
- 4) андозҳо барои захираҳои табиӣ;
- 5) андоzi иҷтимоӣ;
- 6) андоз аз фуруш (алюминийи аввалия).

6.3. НАМУДҲОИ АЛОҲИДАИ АНДОЗҲОИ УМУМИДАВЛАТӢ

АНДОЗ АЗ ДАРОМАД. Андоzi мазкур вазъи ҳуқуқиашро дар фасли VII Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон фаро гирифтааст ва аз даромади шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ситонида мешавад.

Андоzi мазкур ба яке аз сарчашмаҳои асосии даромадҳои бучети давлатӣ табдил ёфта, дар соли 2020 даромади давлатиро ба маблағи 1 874,44 миллион сомонӣ, ки ба 2,2% аз ММД баробар аст, таъмин кард. Ҳиссаи андоз аз даромад дар маҷмӯи даромади бучети давлатӣ, ки мақомоти андоз таъмин мекунад, 7,7% -ро ташкил дод (2020).

Андоz аз даромад тибқи таснифот ҷунин хусусиятҳоро доро мебошад:

- аз рӯи тарзи ситонидан — андоzi мустақими шахсӣ (пас аз гирифтани воқеии даромад ситонида мешавад);
- аз рӯи субъекти андозбандӣ — андозҳои ҳамҷавор (пардохткунандагон шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ мебошанд);
- аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимиятӣ — андоzi умумидавллатӣ (бо санади қонунгузорӣ — Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷорӣ карда шудааст);

— аз рӯи сабтгардӣ — андозҳои танзимкунанда (даромад аз он ҳар сол байни бучетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ тақсим карда мешавад);

— аз рӯи даврияти пардохт — андоzi мунтазам (систематикӣ) (бо мунтазамии муайян дар давоми тамоми вақти гирифтани даромад аз ҷониби андозсупоранда пардохт карда мешавад);

— аз рӯи самти мақсаднокӣ — андоzi умумӣ (зеро воридот аз онро метавон барои пӯшонидани ҳама гуна хароҷоти давлатӣ истифода бурд).

Супорандагони андоz аз даромад (моддаи 180 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон) шахсони ҳуқуқӣ, воқеӣ-резидентҳо ва ғайрирезидентҳо мебошанд, ки объектҳои андозбандӣ доранд, ба истиснои шахсоне, ки ҷавобгӯи шартҳои низомҳои махсуси андозбандӣ мебошанд. Дар ҳолатҳои Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намудааст, уҳдадорӣ оид ба ситонидани андоz аз даромад дар манбаи пардохт аз ҷониби агентии андоz амалӣ карда мешавад. Ҳама гуна субъекти хориҷие, ки шахси воқеӣ намебошад, барои мақсадҳои фасли мазкур ба сифати андозсупоранда-корхона баррасӣ мегардад, агар исбот накунад, ки он мутабиқи моддаи 94 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сифати иштирокчи соҳибии муштарак амал менамояд. Бонки миллии Тоҷикистон, ба истиснои муқаррароти қисми 2 моддаи 180 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон, супорандаи андоz аз даромад намебошад.

Объекти андозбандӣ даромади андозбандишавандаи андоzсупоранда дар давраи ҳисоботӣ, сарфи назар аз маҳал ва усули пардохт, мебошад.

Объекти андозбандии андоz аз даромади андозсупоранда-резидент даромадҳое мебошанд, ки аз ҳамаи манбаъҳои даромад дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ба даст оварда шудаанд.

Объекти андозбандии андоz аз даромади андозсупоранда-ғайрирезидент танҳо даромадҳое доништа мешаванд, ки аз манбаъҳои даромад дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба даст оварда шудаанд.

Даромади умумии андозсупоранда ба даромадҳои зерин ҷудо карда мешавад:

- даромаде, ки дар манбаи пардохт андозбандӣ мегардад;

— даромаде, ки дар манбаи пардохт андозбандӣ карда на- мешавад.

Манбаи андоз аз даромад даромадхое мебошанд, ки андозсу- поранда дар шакли музди меҳнат, суди саҳмияҳо, фоизҳо, бурдҳо, роялти ва дигар даромадҳо дар давраи андоз гирифтааст, агар даромадҳо аз манбаъ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон андозбандӣ ша- ванд.

Даромади умумии шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ ҳама намуни да- ромад ва подошпулиҳо дар шакли пулӣ, моддӣ ва ғайримоддӣ ба манфиати андозсупоранда пардохтшаванда, инчунин манфиатҳои дигари гирифтаи андозсупоранда, ба истиснои даромадхое, ки тибқи боби 27 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав андоз аз даромад озод карда шудаанд, доништа мешаванд, аз ҷумла:

— даромадҳо аз фаъолияти соҳибкорӣ;

— даромадҳо дар шакли музди меҳнат;

— ҳама гуна даромадҳои дигар аз фаъолият, ки кори кироӣ ё фаъолияти соҳибкорӣ намебошад.

Даромади умумии андозсупоранда даромадест, ки бе назар- дошти тарҳҳо муайян шудааст.

Аз рӯи ҳар як намуни даромад, ки нисбати онҳо меъёрҳои гуногуни андоз муқаррар карда шудаанд, манбаи андоз алоҳида муайян карда мешавад.

Ҳаҷми подошпулиш корманд бо тарҳи ҳама гуна пардохтҳои корманд барои чунин подошпулӣ ба маблағи зерин баробар ме- бошад (моддаи 186 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон):

1) фарқияти маблағи фоизи қарзи аз корфармо гирифтаи корманд нисбат ба меъёри фоизи миёнавазни муайяннамудаи Бонки миллии Тоҷикистон вобаста ба намуноҳои қарз;

2) ҳангоми фуруш ё роӣгон додани мол (ичрои кор ё хизматрасонӣ) аз ҷониби корфармо ба корманд, аз ҷумла:

а) ҳангоми аз ҷониби корфармо ба корманд таҳвил гардидани (ё роӣгон додани) мол (ичрои кор ё хизматрасонӣ) — 75 фоизи ар- зиши нархи муқаррарии фуруши чунин мол (кор ё хизматрасонӣ) ба харидорони дигар, агар корфармо истеҳсолкунандаи мол ё анҷомдиҳандаи кор ё хизматрасонӣ бошад;

б) дар ҳолатҳои дигар — барои корфармо арзиши пулраи мол (ичрои кор ё хизматрасонии) бадастовардаи коргар аз корфармо;

3) арзиши кумаки барои таҳсил гирифтаи корманд ё шахсони дар таъминоти ӯ қарордошта, ба истиснои барномаҳои тайёрӣ, ки бевосита ба иҷрои уҳдадорихоӣ коргар алоқаманданд;

4) арзиши ҷуброни хароҷоти бевосита ба меҳнати кироияи корманд алоқаманд набуда;

5) маблағи бахшидашудаи қарз ё уҳдадории корманд дар наъди корфармо;

6) арзиши пардохти мукофотпулии суғурта тибқи шарт- номаҳои суғуртаи ҳаёт ва саломатӣ ва маблағҳои дигари шабҳ аз ҷониби корфармо, агар полиси суғуртаи ба манфиати корманд ё шахсони дар таъминоти корманд қарордошта амал кунад, — ан- дозаи чунин мукофотпулии суғуртаи маблағи барои корфармо;

7) арзиши истифодаи воситаи нақлиёти корфармо аз ҷониби корманд бо мақсадҳои шахсӣ, ки бо формулаи $(A \times 10\%) / 12$ барои моҳи тақвими муайян карда мешавад, дар ин ҷо: А — маблағи хароҷоте, ки корфармо барои харид ва нигоҳдорӣи воситаи нақлиёт сарф намудааст ё арзиши бозории ба иҷора гирифтани воситаи нақлиёт;

8) дар ҳолатҳои дигар — арзиши бозории манфиат.

Дар Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон қоидаҳои маҳсули муайян кардани манбаи андоз барои гуруҳҳои гуногуни андозсу- порандагон муайян карда шудаанд.

Масалан:

— манбаи андоз аз даромади андозсупоранда-резидент дар давраи ҳисоботӣ ин фарқияти байни даромади умумӣ ва харо- ҷотҳои тарҳшавандае мебошад, ки мутобики Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои чунин давра иҷозат дода шудааст;

— манбаи андоз аз даромади андозсупоранда-ғайрирезидент, ки дар давраи ҳисоботӣ тавассути муассисаи доимӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳад, фарқияти даромади умумӣ аз манбаъҳои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон воба- ста ба муассисаи доимӣ ва хароҷоти тарҳшавандае мебошад, ки мутобики Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои чунин давраи ҳисоботӣ иҷозат дода шудааст;

— даромади умумии аз манбаҳои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бадастовардаи андозсупоранда-ғайрирезидент, ки муқаррароти қисми 2 моддаи 182 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба он татбиқ намегардад, дар манбаи пардохт бе тарҳи хароҷот мутобики моддаи 239 Кодекси мазкур андозбандӣ карда мешавад;

— манбаи андоз аз даромади андозсупоранда-гайррезидент аз фуруш ё бегона намудани молу мулк ё ҳуқуқҳои молу мулкӣ, ки ба муассисаи доимӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияткунандаи он алоқаманд намебошад, фарқиат байни даромади умумӣ аз фуруш ё бегона намудан ва хароҷоти тарҳшавандае мебошад, ки мутобики Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон барои чунин дараи ҳисоботӣ иҷозат дода шудааст. Агар андози даромад аз фуруш ё додани молу мулк ва (ё) ҳуқуқҳои молу мулкӣ андозсупоранда-гайррезидент пардохт накунад, шахси ҳуқуқӣ, ки чунин гайррезидент дар он дорони ҳуқуқҳои молу мулкӣ буд (мебошад) гайррезидент дар он дорони ҳуқуқҳои молу мулкӣ буд (мебошад) ё агентӣ андозе, ки ба андозсупоранда-гайррезидент маблағ пардохт менамояд, уҳдадор аст андози даромадро ба тарҳ нигоҳ дорад ва пардохт намояд.

Ба қоидаҳои махсуси муайян кардани манбаи андози андоз аз даромадҳо нисбат ба даромадҳо дар шакли музди меҳнат инҳо мансубанд:

— ҳама гуна пардохтҳо, подошлӣ, мукофотпулӣ ё манфиатҳо, аз ҷумла дар шакли пулӣ, моддӣ ва ғайримоддӣ (аз рӯи маҳдудияти молу ашё ва андозаи дар қонунгузорӣ муқарраршуда), ки корманд аз корфармо дар доираи муносибатҳои меҳнатӣ (мутубики шартномаи меҳнатӣ ва ё бе он) гирифтааст, новобаста ба шакл ва маҳалли пардохт, даромади дар шакли музди меҳнат гирифташуда доништа мешавад, аз ҷумла: (а) даромад аз кори кироӣ; (б) даромад аз кори кироии пешина, ки дар шакли нафақа ё дигар шакл гирифта мешавад ё даромад аз кори кироии минбаъда.

— шаклҳои зерини даромадҳо, ки ба корманд аз ҷониби корфармо дар шакли моддӣ ё ғайримоддӣ (аз рӯи маҳдудияти молу ашё ва андозаи дар қонунгузорӣ муқарраршуда) пардохт шудаанд, ҳамаҷун даромад аз музди меҳнат доништа мешавад, аз ҷумла: (а) арзиши молу мулкӣ бар ивази музди меҳнат додашуда; (б) арзиши молу мулкӣ (кори, хизматрасонии) ба корманд бо тартиби муқаррарнамудаи банди 2) қисми 3 моддаи 186 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ройгон додашуда; (в) арзиши моли (ичроӣ кор ва хизматрасонии) аз ҷониби корфармо барои корманд ба шахси сеюм пардохтшуда; (г) маблағи кумакулӣ ё арзиши ҷуброни хароҷоти анҷомдодаи корфармо ба корманд барои ҷуброни хароҷоти неъматҳои моддӣ ва иҷтимоӣ, аз ҷумла хароҷот барои озуқа, будубош, таҳсили кудакон дар муассисаҳои

таълимӣ, хароҷоти марбут ба истироҳат, аз ҷумла рафтуомади аъзои оилаҳои онҳо ҳангоми руҳсатии меҳнатӣ; (д) хароҷоти сафар ё ҷуброни хароҷоти сафар зиёда аз меъёрҳои дар қисми 4 моддаи 186 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон барои хароҷоти сафар муқарраргардида;

— даромади умумии корманд ҷуброни чунин хароҷотро дар бар намегирад, аз ҷумла: (а) ҷуброни сафарҳои хизматӣ аз ҷониби корфармо мутубики меъёрҳои муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ; (б) ҷуброни хароҷоти сафарҳои хизматӣ аз ҷониби ташкилотҳои байналмилалӣ ва муассисаҳои онҳо, фондҳо, ташкилотҳои ҷамъиятӣ — ғайррезидентҳо;

— даромадҳо вобаста ба пардохтҳои намоияндагӣ ва даромадҳои дигари шабех, аз ҷумла даромадҳо барои гузаронидани ҷашнҳо, ҷойгиронии меҳмонон ва ғайра, ки шахси воқеӣ гирифтааст, ба даромади умумии ӯ дохил карда намешавад, агар арзиши чунин даромадҳо аз меъёрҳои дар қисми 3 моддаи 192 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраргардида зиёд набояд;

— арзиши пардохтҳои моддӣ (ғайримоддӣ), манфиатҳо ва дигар пардохтҳои дар қисми 2 ва 3 моддаи 186 ҚАҶТ соли 2021 номбаршуда, ки ба манфиати шахсони воқеӣ анҷом дода шудаанд, маблағи андози аксиз, андоз аз арзиши иловашуда ва ҳама гуна андози дигарро, ки бояд дар робита бо шартномаи баҳододашаванда пардохт карда шавад, дар бар мегирад.

Дар моддаи 187 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррароте оварда мешавад, ки дар кулл қоидаҳои муқаррарнамудани манбаи андози даромади умумиро аз ғайришакли ба кори кироӣ ё фаъолияти соҳибкорӣ мансубнабуда, танзим мекунад.

Ба чунин даромадҳо мансубанд: даромад дар шакли фоизҳо; даромад аз амонат ва пасандозҳои бонкдорӣ ислонӣ; суди саҳмияҳо; даромад аз фуруш, супоридан ё бегонакунии дорониҳои дар фаъолияти соҳибкорӣ истифодашавандаи андозсупоранда, ки мутубики моддаи 213 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудааст; даромадҳо дар шакли роялти; маблағи қарзи ба андозсупоранда бахшидаи қарзидҳанда, ба истиснои қарзи андозсупорандаи ғайри қобили пардохт эътирофшуда ё қарзи дар доираи шартнома дар бораи таҷдиди назари қарз бо мақсади барқарорсозии ҳолати устувори молиявии андозсупоранда

бахшидашуда; ҳама гуна манфиат ва даромадҳо, ба истиснои даромад дар шакли музди меҳнат ва (ё) даромад аз фаъолияти соҳибкории инфиродӣ, ки шахси воқеӣ гирифтааст.

Муайян карда шудааст, ки муқаррароти моддаи мазкур нисбат ба даромаде, ки мутобиқи моддаҳои 184 ё 185 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба даромади умумии андозсупоранда дохил карда шудааст, амалӣ карда намешавад.

Ҳангоми ҳисоб кардани даромади андозбандишаванда (даромад ба андоз аз даромад) аз даромади умумии шахси воқеӣ-резиденте, ки корманди кироя мебошад, дар шакли музди меҳнат барои ҳар моҳи тақвими ба андозаи 2 (ду) нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва аз даромади гурӯҳҳои алоҳидаи шахсони воқеӣ-резидентон барои ҳар моҳи тақвими ба андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо танҳо дар як қойи кори (асосии) корманд тарҳи шахӣ амалӣ карда мешавад (моддаи 191 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Дар мавриди шахси воқеӣ, ки корманди кироя ва соҳибкори инфиродӣ нест (масалан, нафақахӯр ё шахси муваққатӣ бекор), тарҳи шахсӣ танҳо дар як қойи пардохти даромад иҷозат дода мешавад (масалан, аз даромади Ҷумҳурии Тоҷикистон аз андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва аз даромади гурӯҳҳои алоҳидаи шахсони воқеӣ-резидентон барои ҳар моҳи тақвими ба андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо танҳо дар як қойи кори (асосии) корманд тарҳи шахӣ амалӣ карда мешавад (моддаи 191 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон)).

Дар мавриди шахси воқеӣ, ки корманди кироя ва соҳибкори инфиродӣ нест (масалан, нафақахӯр ё шахси муваққатӣ бекор), тарҳи шахсӣ танҳо дар як қойи пардохти даромад иҷозат дода мешавад (масалан, аз даромади Ҷумҳурии Тоҷикистон аз андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва аз даромади гурӯҳҳои алоҳидаи шахсони воқеӣ-резидентон барои ҳар моҳи тақвими ба андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо танҳо дар як қойи кори (асосии) корманд тарҳи шахӣ амалӣ карда мешавад (моддаи 191 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон)).

Дар мавриди шахси воқеӣ, ки корманди кироя ва соҳибкори инфиродӣ нест (масалан, нафақахӯр ё шахси муваққатӣ бекор), тарҳи шахсӣ танҳо дар як қойи пардохти даромад иҷозат дода мешавад (масалан, аз даромади Ҷумҳурии Тоҷикистон аз андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва аз даромади гурӯҳҳои алоҳидаи шахсони воқеӣ-резидентон барои ҳар моҳи тақвими ба андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо танҳо дар як қойи кори (асосии) корманд тарҳи шахӣ амалӣ карда мешавад (моддаи 191 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон)).

Дар мавриди шахси воқеӣ, ки корманди кироя ва соҳибкори инфиродӣ нест (масалан, нафақахӯр ё шахси муваққатӣ бекор), тарҳи шахсӣ танҳо дар як қойи пардохти даромад иҷозат дода мешавад (масалан, аз даромади Ҷумҳурии Тоҷикистон аз андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва аз даромади гурӯҳҳои алоҳидаи шахсони воқеӣ-резидентон барои ҳар моҳи тақвими ба андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо танҳо дар як қойи кори (асосии) корманд тарҳи шахӣ амалӣ карда мешавад (моддаи 191 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон)).

Дар мавриди шахси воқеӣ, ки корманди кироя ва соҳибкори инфиродӣ нест (масалан, нафақахӯр ё шахси муваққатӣ бекор), тарҳи шахсӣ танҳо дар як қойи пардохти даромад иҷозат дода мешавад (масалан, аз даромади Ҷумҳурии Тоҷикистон аз андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва аз даромади гурӯҳҳои алоҳидаи шахсони воқеӣ-резидентон барои ҳар моҳи тақвими ба андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо танҳо дар як қойи кори (асосии) корманд тарҳи шахӣ амалӣ карда мешавад (моддаи 191 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон)).

Дар мавриди шахси воқеӣ, ки корманди кироя ва соҳибкори инфиродӣ нест (масалан, нафақахӯр ё шахси муваққатӣ бекор), тарҳи шахсӣ танҳо дар як қойи пардохти даромад иҷозат дода мешавад (масалан, аз даромади Ҷумҳурии Тоҷикистон аз андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва аз даромади гурӯҳҳои алоҳидаи шахсони воқеӣ-резидентон барои ҳар моҳи тақвими ба андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо танҳо дар як қойи кори (асосии) корманд тарҳи шахӣ амалӣ карда мешавад (моддаи 191 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон)).

— даромади андозбандишавандаи шахси ҳуқуқӣ бо меъёрҳои зерин андозбандӣ карда мешавад: барои фаъолият оид ба истеҳсоли молҳо — 13 фоиз; барои фаъолияти ташкилотҳои қарзини молиявӣ ва ширкатҳои мобилӣ — 20 фоиз; барои фаъолият оид ба истихроҷ ва коркарди захираҳои табиӣ, инчунин барои ҳама намуди фаъолияти дигар, ба истиснои сарҳатҳои якум ва дуюми қисми 4 моддаи 183 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, — 18 фоиз.

Давраи андоз дар моддаи 240 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав соли 2021 муқаррар карда шудааст, ки мувофиқи он давраи андоз аз даромад барои даромадҳои дар шакли музди меҳнати аз қониби шахсони воқеӣ гирифташуда, ки андоз аз онҳо дар манбаи пардохт ситонида мешавад, моҳи тақвими мебошад, агар дар Кодекси мазкур тартиби дигар пешбинӣ нагардида бошад.

Давраи андоз аз даромад барои даромадҳои шахсони воқеӣ, ки андоз аз онҳо дар манбаи пардохт дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида намешавад, соли тақвими мебошад, агар боби 35 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигарро муқаррар накарда бошад.

Давраи андоз аз даромади шахси ҳуқуқӣ соли тақвими мебошад. Ҳамзамон пешниҳоди ҳисобҳои пардохтҳои қорӣ андоз аз даромад ва пардохти онҳо дар муҳлатҳои муқаррарнамудаи моддаҳои 242-243 Кодекси мазкур амалӣ карда мешавад.

Имттиҳонҳои андоз (озодкунӣ аз андоз)-ро моддаи 189 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст.

1. Намудҳои зерини даромадҳои шахсони воқеӣ андозбандӣ карда намешаванд:

1) даромад аз фаъолияти расмӣи дипломатӣ (консулӣ) ва фаъолияти ба он баробаркардашудаи шахсе, ки шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон намебошад, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба андозае, ки дар шарҳиноман байналмилали пешбинӣ шудааст;

2) арзиши молу мулки дар шаклҳои асли (ғайримоддӣ) ва (ё) пулии аз шахсони воқеӣ мерос ё туҳфа гирифташуда, ба истиснои даромаде, ки меросгир аз фуруш (беғона қардан) ё ба иҷора додани молу мулки ба мерос гирифташуда ба даст овардааст, аз ҷумла подошпулӣ (мукофотпулӣ), ки ба меросхӯрони (ворисони

хукукии) муаллифони асарҳои илмӣ, адабӣ, санъат, инчунин кашф, ихтироъ ва намунаҳои саноатӣ пардохт карда мешаванд;

3) арзиши тухфаҳои аз шахсони ҳукуқӣ гирифташуда, инчунин ҷоиҳои (бурдҳои) дар озмунҳо ва мусобиқаҳо гирифташуда, аз ҷумла дар шакли пулӣ, агар:

а) арзиши тухфаҳои аз шахсони ҳукуқӣ гирифташуда аз 100 нишондиханда барои ҳисобҳо дар як сол зиёд набояд;

б) арзиши ҷоиҳои (бурдҳои) дар озмунҳо ва мусобиқаҳои байналмилалӣ гирифташуда аз 500 нишондиханда барои ҳисобҳо дар як сол зиёд набояд;

в) арзиши ҷоиҳои (бурдҳои) дар озмунҳо ва мусобиқаҳои ҷумҳуриявӣ гирифташуда аз 100 нишондиханда барои ҳисобҳо дар як сол зиёд набояд;

4) нафақаҳои давлатӣ ва сугуртавӣ, ҷонзаҳо ва мукофотҳои давлатӣ, стипендияҳои давлатӣ, кумақпулиҳои давлатӣ ва ҷубронпулиҳои давлатӣ;

5) маблағи алимент аз шахсоне, ки алимент мегиранд;

6) подошӯлӣ ба донорҳо барои супурдани хун, барои шири модар ва кумақҳои дигари донорӣ;

7) маблағҳои пардохти якдафъаина ва кумаки моддӣ аз ҳисоби бучети давлатӣ, ки мутобики санадҳои меъёрии ҳукуқӣ дода мешаванд;

8) маблағҳои аз ҷониби корфармо ба шахси воқеӣ — резидент барои хароҷоти сафарҳои хизматӣ мутобики меъёриҳои муқарраршуда пардохтшаванда;

9) маблағи ҷуброни хароҷоти сафарҳои хизматӣ, ки аз ҷониби ташкилотҳои байналмилалӣ ва муассисаҳои онҳо, фондҳо, ташкилотҳои ҷамъиятӣ-ғайрирезидентҳо пардохт карда мешаванд;

10) маблағҳое, ки дар шакли кумаки башардӯстона ва кумаки эҳсонкорӣ, аз ҷумла хангоми офатҳои табиӣ, пардохт карда мешаванд;

11) фарқияти афзоиши арзиши молу мулки ғайриманқули хангоми фуруш ё шакли дигари бегона кардан, агар:

а) биноҳои (хучраҳои) истиқоматӣ то лаҳзаи бегона кардан на камтар аз 2 сол қойи истиқомати асосии андозсупоранда бошанд. Имтиёзи мазкур танҳо нисбат ба як қойи зисти асосии шахси воқеӣ таъбиқ карда мешавад;

б) объектҳои ғайриманқули дигар (ба истиснои объектҳои ғайриманқули бо мақсадҳои соҳибкорӣ истифодашаванда) то

санаи бегона кардан на кам аз 2 сол аз санаи бақайдгирӣ дар молияти андозсупоранда қарор дошта бошанд.

12) фарқияти афзоиши арзиш аз фуруш ё шакли дигари бегона кардани молу мулки манқул, ба истиснои ҳолатҳои зерин:

а) агар молу мулк аз ҷониби андозсупоранда барои фавқолияти соҳибкорӣ истифода бурда шавад;

б) агар афзоиши арзиш аз фуруши молу мулк, ашёи қиматноки таърихӣ (атика), асарҳои санъат, ҷавоҳирот ва ашёи дигари коллексионӣ зиёда аз 200 нишондиханда барои ҳисобҳо ташкил кунад. Муқаррароти мазкур дар ҳолатҳои бо ду ва зиёда амалиёт ба як шахс ва шахсони ба он алоқаманд фуруштани ашёи қиматноки таърихӣ, асарҳои санъат, ҷавоҳирот ва ашёи дигари коллексионӣ амалӣ намегарданд. Дар ин ҳолат арзиши маҷмӯи молу мулки дар зербанди мазкур номбаршуда ба эътибор гирифта мешавад;

в) фуруштан, додан, гузашт кардан ва шакли дигари бегонакунии сахмияҳо ва ҳиссаҳои иштирок дар сармояи оинномавии корхонаҳо;

г) воситаҳои нақлиёт ва ядакҳо, ки бояд ба қайди давлатӣ гирифта шаванд ва камтар аз як сол то санаи бегона кардан дар молияти андозсупоранда қарор дошта бошанд;

13) пардохтҳои сугуртавие, ки тибқи шартномаҳои дорои хусусиятҳои ҷамъшаванда ва баргاردонидашаванда дар доираи маблағҳои аз ҷониби ашаҳси воқеӣ ба ҳисоби ҷунин шартномаҳо пардохташуда гирифта шудаанд;

14) пардохтҳои сугуртавӣ (ҷуброни сугуртавӣ) тибқи шартномаи сугуртавӣ аз рӯи шаклҳои сугурта, инчунин пардохтҳои сугуртавие, ки дар натиҷаи фавти шахси сугурташуда гирифта шудаанд;

15) маблағҳои маош, подошӯлиҳо ва пардохтҳои дигаре, ки хизматчиёни ҳарбӣ, шахсони ҳайати қаторӣ ва роҳбарикунандаи системаи назоратҳои муҳофиза, қорҳои дохилӣ, мақомоти давлатии амнияти миллӣ, оид ба ҳолатҳои фавқулода ва муҳофизаи граждонӣ, воҳидҳои ҳифзи ҳукуқи мақомоти назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия, мақомоти гумрук, Агентии назорати маводи нашъовар, Гвардияи миллӣ, системаи иҷрои қазои ҷиноятии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба адон хизмат (иҷрон уҳдадорҳои мансабӣ) гирифтаанд;

16) бурдҳо аз вомбаргҳои давлатӣ ва лотереяҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи молия баровардааст, ба андозаи на зиёда аз ду нишондиханда барои ҳисобҳо ба як вомбарг ё лотерея;

17) маблағи кумақҳои иқтимоии суроғавӣ, кумақпулӣ ва ҷубронпулиҳо, ба истиснои пардохтҳои марбут ба музди меҳнат, ки аз ҳисоби маблағҳои бучети давлатӣ ба андоза ва бо тартиби муайяннамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дода мешавад;

18) маблағе, ки мутобики қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сурати вафот, расидани зарари ҷисмонӣ ё намууди дигари зарар ба саломатии корманд ҳангоми иҷрои уҳдадорихонӣ меҳнати пардохт карда шудааст;

19) арзиши либосҳои махсус ва (ё) либосҳои расмӣ ва пойафзол, воситаҳои ҳифзи инфиродӣ ва кумаки аввалияи тиббӣ, собун, воситаҳои безараркунанда, шир ё маҳсулоти дигари озуқаворинӣ баробараранш, ки мутобики меъёриҳои муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудаанд;

20) пардохтҳои сугуртавии тибқӣ шартномаҳои сугуртаи ҳатмии масъулияти корфармо (аз ҳисоби маблағҳои корфармо) барои расонидани (ҳангоми расонидани) зарар ба ҳаёт ва саломатии корманд ҳангоми иҷрои уҳдадорихонӣ меҳнати (хизматӣ);

21) маблағи ҷуброни зарари моддӣ, ки бо қарори суд муқаррар шудааст;

22) даромад аз фурӯши маҳсулоти кишоварӣ, ки дар қитъаи заминӣ наздиҳавлигӣ бе коркарди саноатӣ парвариш (истехсол) карда шудааст;

23) маблағи бонусҳо, кэшбэк ва механизмҳои дигари ҳавасмандгардонии муштарӣ ҳангоми амалиёт бо истифода аз воситаҳои электронии пардохт;

24) стипендияҳое, ки ба шахс барои таҳсили рӯзона дар муассисаҳои томактабӣ, ибтидоӣ, умумии асосӣ, миёнаи умумӣ, ибтидоии касбӣ ва миёнаи касбӣ, олии касбӣ, касбии баъд аз муассисаи олии таълимӣ ва махсус дода мешаванд;

25) даромади дар шакли музди меҳнат гирифтаи маъёбон аз овони қудакӣ ва маъёбони гурӯҳи I;

26) ҷубронпулиҳои сугурта ва дигар пардохтҳои гирифтаи пасандоздорон, ки аз ҷониби Ҳазинаи сугуртаи пасандозҳои шахсонӣ воқеӣ ё аз номи он амалӣ шудааст.

2. Намудҳои зерини даромадҳои шахсонӣ ҳуқуқӣ андозбандӣ карда намешаванд:

1) муассисаҳо, иттиҳодиҳои динӣ, ташкилотҳои ғайритаъриқатии хайриявӣ, байниҳукумати ва байнидавлатӣ (байналмилалӣ), ба истиснои даромадҳое, ки онҳо аз фаъолияти соҳибкорӣ мегиранд. Ҷумҳурии муассисаҳо ва ташкилотҳои уҳдадорандаи ҳисобдорини алоҳидаи фаъолияти асосии худ (фаъолияти аз андозӣ даромад озодшуда) ва фаъолияти соҳибкории пеш баранд;

2) маблағгузаронии ғайритаъриқатӣ мегиранд ва барои фагрантҳое, ки ташкилотҳои ғайритаъриқатӣ мегиранд ва барои фаъолияти ғайритаъриқатӣ истифода мебаранд, инчунин аъзоҳақиқӣ ва хайрияи гирифтаи онҳо;

3) даромадҳои Ҳазинаи сугуртаи пасандозҳои шахсонӣ воқеӣ;

4) суди саҳмияҳое, ки корхонаҳо-резидентҳо аз корхонаҳои резидентҳо мегиранд;

5) кумақҳои молиявӣ (субсидияҳое), ки муассисаҳои давлатӣ аз ҳисоби маблағҳои бучетӣ барои нигоҳдории фаъолияти худ мегиранд;

6) даромади корхонаҳои нафтаъсис аз таҳвили молҳои истеҳсолшуда, агар муассисонии онҳо дар муҳлати 12 моҳи тақвими аз санаи бақайдгирии ибтидоии давлатӣ ба фонди оинномавии ҷумҳурии корхонаҳо ҳаҷмҳои дар поён зикргардидаи сармоягузориҳо ба муҳлатҳои зерин ворид намоёнд:

а) 2 сол, агар ҳаҷми сармоягузориҳо бештар аз 200 ҳазор доллари ИМА то 500 ҳазор доллари ИМА-ро ташкил кунад;

б) 3 сол, агар ҳаҷми сармоягузориҳо бештар аз 500 ҳазор доллари ИМА то 2 миллион доллари ИМА-ро ташкил кунад;

в) 4 сол, агар ҳаҷми сармоягузориҳо бештар аз 2 миллион то 5 миллион доллари ИМА-ро ташкил кунад;

г) 5 сол, агар ҳаҷми сармоягузориҳо бештар аз 5 миллион доллари ИМА бошад.

7) даромадҳои аз фаъолияти сайёҳӣ бадастомада дар давоми 5 сол аз санаи бақайдгирии давлатӣ дар сурати мавҷудияти иҷозатнома барои пешбурди фаъолияти сайёҳӣ.

3. Озодкунӣ аз андоз аз даромад мутобики бандҳои б) ва 7) қисми 2 ҳамин модда дар ҳолати аз нав ба қайд гирифтани корхона ё азнавташкилдихии он, тағйирот дар шакли ташкилию ҳуқуқӣ, ҳамроҳшавӣ, ба иҷора гирифтани корхонаҳои истеҳсолии амалкунанда (нисбати даромадҳое, ки аз истеҳсоли

моли корхонаҳои ба иҷора гирифташуда ва ё муттаҳидшуда ба даст оварда мешаванд) амалӣ карда намешавад.

4. Ҳама гуна зарари давраи имтиёи андозӣ мутобиқи қисми 2 ҳамин модда ҳангоми ба аҷом расидани давраи имтиёи андоз ба давраи дигари андоз гузаронида намешавад.

Муқаррароти банди 6) қисми 2 Ҳамин модда нисбат ба корхонаҳое, ки истихроҷи канданиҳои ғойданок ё амалиётҳои дар соҳаи нафту газ амалӣ менамоянд, татбиқ карда намешаванд.

Пешниҳоди эълония. Эълонияи ягона оид ба андоз аз даромад ва андозии иҷтимоӣ аз даромадҳои дар шакли музди меҳнати шахсони воқеӣ, ки андоз аз онҳо дар манбаи пардохт ситонида мешавад, аз ҷумла аз ҷониби воҳиди алоҳидаи шахсони ҳуқуқӣ, то санаи 15-уми моҳе пешниҳод карда мешавад, ки баъди моҳи ҳисоботӣ фаро мерасад (м.241 КҶҲ).

Эълумияи ягона оид ба андоз аз даромад ва андози иҷтимоӣ аз даромадҳои шахсони воқеӣ — шаҳравандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар муассисаҳои дипломатӣ, консулгарихои давлатҳои хориҷӣ ва намоёндагӣҳои ба онҳо баробаркардашудаи ташкилотҳои хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қор мекунанд, то санаи 15-уми моҳе пешниҳод карда мешавад, ки баъди семоҳаи ҳисоботӣ фаро мерасад. Маълумот дар бораи шахсони воқеӣ дар боло зикргардида ба мақоми ваколатдори давлатӣ аз ҷониби Вазорати қорҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар семоҳа то санаи 15-уми моҳе, ки баъди семоҳаи гузашта фаро мерасад, пешниҳод карда мешавад.

Ҳисоби ягона оид ба андоз аз даромад ва андозии иҷтимоӣ аз даромадҳои шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар ташкилотҳои дипломатӣ ва ташкилотҳои ба онҳо баробарқардашудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳориҷа фаъолият менамоянд, ҳар семоҳа аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи молия то санаи 15-уми моҳе, ки баъди семоҳаи ҳисоботӣ фаро мерасад, пешниҳод карда мешавад ва дар ҳамин муҳлат андозҳо аз рӯи онҳо ситонида мешаванд.

Андозулорандагони зерин ухдадоранд эълומияро оид ба андоз аз дармадхое, ки дар манбаи пардохт андозбандӣ намешаванд ва (ё) эълумияро оид ба андоз аз дармади шахсони хукуқӣ то 1-уми апрели баъди соли ҳисоботӣ ба мақомоти андоз пешниҳод намоянд:

— резидентҳо ва муассисаи доимии ғайрирезидентҳо, ки супорандагони андоз аз даромад мебошанд;

— шахони воқеӣ-резидентони дорои даромад, ки дар манбаи пардохти воқеӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон андозбандӣ наметавонанд ба истиснои шахоне, ки андозхоро мутобиқи фасли XIV Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон пардохт менамоянд;

— шахони воқеӣ-резидентоне, ки дар суратхисобҳоиашон дар бонкҳои хориҷии воқеъ берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон маблағҳои пулӣ доранд, инчунин онҳое, ки берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон даромад мегиранд;

— шахсони воқеие, ки мутобиқи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зиммаи онҳо уҳдадории пешниҳоди эълумия оид ба андоз аз даромад гузошта шудааст. Тартиб, муҳлатҳои пешниҳод, инчунин шакли эълумияро, ки ин шахсон пешниҳод мекунанд, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд;

— шахони воқеие, ки мутобқи қисми 8 моддаи 191 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқи тарҳкунӣ аз даромадҳо до-
ранд;

— дигар шахсони ҳуқуқӣ-ғайризидентон ва шахсони воқеӣ-ғайризидентоне, ки аз манбаъҳои воқеъ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон даромаде мегиранд, ки бояд андозбандӣ карда шавад, аммо дар манбаи пардохт андозбандӣ намешавад.

Ҳангоми барҳам додани шахси ҳукуқӣ комиссияи барҳамдиҳӣ ё андозсупоранда фавран дар ин бора ба мақомоти андоз огоҳи номаи хаттӣ мефиристад. Комиссияи барҳамдиҳӣ уҳдадор аст, ки эълומияи андозро ба мақомоти дахлдори андоз пешниҳод намояд.

Шаҳси воқеие, ки аз ӯ пешниҳод кардани эъломиияи андоз талаб карда намешавад, метавонад бо пешниҳоди ҳуҷҷатҳои тасдиқкунанда бо талаби аз нав ҳисоб кардани андоз ва баргардонидани маблағи барзиёд барзиёд супоридааш эъломиияи пешниҳод кунад.

Хисобҳо оид ба пардохти маблағҳои ҷорӣ аз рӯи андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ, инчунин маълумот дар бораи шахсоне, ки андозҳои онҳо дар манбаи пардохт нигоҳ дошта шудааст, аз рӯи шакли муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ бо назардошти талаботи қисмҳои 1 ва 2 моддаи 242 Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар моҳ (ҳар семоҳа) то санаи 15-уми моҳе, ки баъди моҳи (семоҳаи) ҳисоботӣ фаро мерасад, пешниҳод карда мешаванд.

Эълониия андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ ва ҳисоботи муҳосибии солона, аз ҷумла тавозуни муҳосибӣ, то 1-уми апрели баъди соли ҳисоботӣ пешниҳод карда мешаванд.

Тартиб ва муҳлати пардохти андоз. Шахсони ҳуқуқӣ-супорандагони андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ бо назардошти қисмҳои 2–4 моддаи 242 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав соли 2021 уҳдадоранд пардохти қорӣ ҳармоҳаро ба бӯҷет на дертар аз санаи 15-уми моҳе, ки баъд аз моҳи ҳисоботӣ фаро мерасад, анҷом диҳанд. Маблағи ҳар пардохти қорӣ моҳона дар давраи 12-моҳа, ки ҳар 15-уми апрел оғоз меёбад, наметавонад аз ҳар яке аз маблағҳои зерин камтар бошад:

— аз дувоздаҳ як қисми маблағи андоз аз даромад барои соли гузаштаи андоз;

— 1 фоизи даромади умумии моҳи ҳисоботӣ.

Агар даромади андозсупоранда дар семоҳаи аввали соли қорӣ нисбат ба даромади дар ҳамон семоҳаи соли гузашта аз 50 фоиз кам бошад, андозсупоранда метавонад бо пешниҳод намудани ҳисобот барои ҳар семоҳа ба мақомоти андоз, пардохтҳои қорӣ моҳонаро аз рӯи ҳисоботҳои семоҳаи гузашта бо роҳи тақсими намудани онҳо ба 3, вале на камтар аз 1 фоизи даромади умумии моҳи ҳисоботӣ ҳисоб ва пардохт намояд.

Пардохтҳои қорӣ аз рӯи андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ мутобики моддаи мазкур ба маблағи қунин андози барои соли тақвимӣ пардохтшаванда ба ҳисоб гирифта мешаванд. Пардохтҳои барзиёди қорӣ андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ нисбат ба уҳдадорӣ андозӣ аз рӯи ин андоз барои соли тақвимӣ уҳдадорӣ андозӣ аз рӯи андозҳои дигар ба ҳисоб гирифта мешаванд ё ба андозсупоранда баргардонида мешаванд.

Пардохтҳои қорӣ аз рӯи андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ пардохтҳои хатмӣ буда, барои саривақт напардохтани онҳо фоизҳо ҳисоб карда мешаванд.

Шахсони воқеӣ, ки супорандагони андоз аз даромад мебошанд, андозро дар маҳалли баҳисобгирӣ дар муҳлатҳои барои пешниҳод намудани эълומияҳои андоз муқарраршуда пардохт менамоянд.

Шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз ҳисоби қорӣ дар ташкилотҳои дипломатӣ консулгарии давлатҳои хориҷӣ ва намоёндагӣҳои ба онҳо баробаркардашудаи ташкилотҳои байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон даромад мегиранд, уҳдадоранд аз даромадҳои худ мустақилона андози даромадро дар муҳлатҳои барои пешниҳоди эълумия муқарраршуда супоранд.

Тақсими қардани маблағи пардохтҳои қорӣ андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ, инчунин маблағҳои андозе, ки бояд ба қисми даромади бӯҷетҳо аз рӯи ҷамъбасти соли тақвимӣ гузаронида шаванд, аз ҷониби қорӣ байни бӯҷетҳои маҳалли қойиришавии воҳиди асосии қорӣ, инчунин маҳалли қойиришавии ҳар воҳиди алоҳидаи он бо назардошти ҳисси ҳарҷот барои пардохти музди меҳнат, ки ба воҳиди асосии қорӣ ва ба ҳар яке аз воҳидҳои алоҳидаи қорӣ дар ҳарҷоти умумии музди меҳнат дар қорӣ (воҳиди асосии қорӣ яқҷо бо ҳамаи воҳидҳои алоҳидаи қорӣ) тааллуқ дорад, мутобики маълумоти баҳисобгирӣ муҳисоби қорӣ сурат мегирад. Ҳиссаҳои ҳарҷоти барои пардохти музди меҳнати дар қисми мазкур зикргардида бо назардошти нишондиҳандаҳои воқеии ҳарҷот барои музди меҳнати воҳиди асосии қорӣ ва воҳидҳои алоҳидаи он мутобики маълумоти баҳисобгирӣ муҳисоби қорӣ барои охири давраи ҳисоботӣ муайян карда мешаванд.

Ҳисоб қардани маблағи пардохтҳои қорӣ андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ, инчунин маблағҳои андоз, ки бояд ба қисми даромади бӯҷетҳо аз рӯи ҷамъбасти соли тақвимӣ дар маҳалли қойиришавии воҳиди асосии қорӣ ва ҳар яке аз воҳидҳои алоҳидаи он пардохт шаванд, аз ҷониби қорӣ мустақилона анҷом дода мешаванд. Маълумотро дар бораи маблағҳои пардохтҳои қорӣ андоз, инчунин дар бораи маблағҳои аз рӯи ҷамъбасти соли тақвимӣ ҳисобкардашуда қорӣ ба воҳидҳои алоҳидаи худ, инчунин ба мақомоти андози маҳалли қойиришавии худ ва маҳалли қойиришавии воҳидҳои алоҳида на дертар аз муҳлати барои амалӣ намудани пардохтҳои қорӣ мутобики моддаи 242 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраргардида ва барои пешниҳоди эълумияи андоз аз даромади шахси ҳуқуқӣ мутобики моддаи 241 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дастрас менамояд.

Қорӣ маблағи пардохти қорӣ ва маблағи андозе, ки аз рӯи ҷамъбасти соли тақвимӣ ҳисоб карда шудааст, ба бӯҷетҳои маҳалли қойиришавии воҳиди асосии қорӣ ва воҳидҳои алоҳидаи он тавассути воҳиди асосии қорӣ ё тавассути ҳар воҳиди алоҳидаи на дертар аз муҳлати муқаррарнамудаи моддаҳои 242–243 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон месупорад.

Шахсони ҳуқуқӣ, ки супорандагони андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ мебошанд, на дертар аз 10-уми апрели соли баъди

соли тақвими хисоботӣ фарорасанда ҳисоби ниҳоиро анҷом дода, андозро дар маҳалли баҳисобгирии худ пардохт менамоянд.

Назорати пардохти андоз аз даромад аз ҷониби мақомоти андоз анҷом дода мешавад.

Дастурамалҳо оид ба ҳисоб ва пардохт намудани андоз аз даромад, инчунин шаклҳои эълонияҳо ва ҳисобҳои дахлдор бо пешниҳоди мақоми ваколатдори давлатӣ аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи молия тасдиқ карда мешаванд.

АНДОЗИ ИҶТИМОӢ. Андози мазкур, ки бо фасли XI Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад, бо андоз аз даромад алоқамандии зич дорад.

Қонунгузори сугуртаи иҷтимоӣ пардохти ҳатмии саҳмҳои иҷтимоиро пешбини мекунад. Аммо моддаи 24 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин намуни андоз (саҳмҳои иҷтимоӣ)-ро дар бар намегирад, қисми 10 моддаи 1 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мавҷудияти муқаррароти андозро дар қонунгузорӣ дар бораи сугуртаи иҷтимоӣ иҷозат намедихад. Фаъолияти системаи сугуртаи иҷтимоӣ ва нафақа аз ҳисоби воридшавии маблағи андози иҷтимоӣ таъмин карда мешавад, ки ҳиссаи он нисбат ба ММД дар соли 2020 — 2,03% (1 676,7 миллион. сомонӣ)-ро ташкил дод. Ҳиссаи андози иҷтимоӣ дар маҷмӯи даромади бучети давлатӣ, ки мақомоти андоз таъмин кардааст, 6,89% -ро ташкил медиҳад (2020).

Андози иҷтимоӣ мутобики таснифоти дар параграфи 2.2. овардашуда ин мебошад:

— аз рӯи тарзи ситониш — андози муштаракими шахсӣ (чун қоида аз даромади ҳисобшуда ва воқеан гирифташуда ситонида мешавад);

— аз рӯи субъекти андозбандӣ — андози омехта (супорандагон шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ мебошанд);

— аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти давлатӣ — андози умумидавллатӣ (бо санади қонунгузорӣ — Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст);

— аз рӯи сабтгардӣ — андози сабтгардида (тақсироти солонаи даромад аз рӯи он дар байни бучетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ анҷом дода намешавад);

— аз рӯи даврияти пардохт — андози мунтазам (системавӣ) (бо мунтазамии муайян дар давоми тамоми давраи аз ҷониби андозсупоранда гирифтани даромад пардохт карда мешавад);

— аз рӯи самти мақсадноки — андози мақсаднок (зеро воридот аз он метавонад танҳо барои мақсадҳои иҷтимоӣ танҳо аз ҷониби Агентии Ҳифзи иҷтимоӣ ва нафақа истифода шавад).

Супорандагон андози иҷтимоӣ ба категорияҳои зерин тақсим мешаванд (моддаи 328 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон):

1) субъектҳои хоҷагидор (шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ), ки ба шахсони воқеӣ-резидентони бо онҳо дар асоси шартномаҳои меҳнатӣ ё бе шартнома ҳамчун коргарони ки-роя коркунанда музди меҳнат, подошпулӣ ва манфиатҳои дигар медиҳанд;

2) субъектҳои соҳибкорӣ (шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ), ки ба шахсони воқеӣ-резидентони ба сифати соҳибкорони инфиродӣ ба қайд гирифтанишуда дар асоси шартномаҳои дорои хусусияти граждании ҳуқуқӣ ё бе шартнома дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаққи хизматҳои расонидашуда (корҳои иҷрошуда) ҷуброн менамоянд;

3) шахсони воқеӣ дар сархатҳои якум ва дуум зикргардида, ки музди меҳнат, подошпулӣ, манфиатҳои дигар ва ҷуброни ҳаққи хизматҳои расонидашуда (корҳои иҷрошуда) гирифтаанд;

4) шахсони воқеӣ, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фаъолияти соҳибкории инфиродӣ машғуланд, аз ҷумла онҳое, ки ба сифати аъзои хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) бе таъсис додани шахси ҳуқуқӣ фаъолият менамоянд.

Агар андозсупоранда дар як вақт ба якчанд категорияи андозсупорандагон мансуб бошад, ӯ доир ба ҳар як ҳолат андозро ҳисоб ва пардохт менамояд.

Дар навбати худ, супорандагон андози иҷтимоӣ номидида мешаванд:

— пардохткунандагоне, ки ба категорияҳои 1 ва 2 мансуб дониста шудаанд — сугуртакунандагон, зеро барои мақсадҳои андозбандӣ онҳо ба сифати корфармое эътироф карда мешаванд, ки музди меҳнати кормандони киroyи худро пардохт мекунанд;

— пардохткунандагоне, ки ба категорияи 3 мансуб дониста шудаанд — шахсони сугурташуда, зеро онҳо дар якҷоягӣ бо корфармоён дар сугуртаи иҷтимоии ҳатмии худ ҳамчун корманди киroyи иштирок мекунанд;

— пардохткунандагоне, ки ба категорияи 3 мансуб дониста шудаанд — дар як вақт сугуртакунандагон ва шахсони сугурташуда, зеро соҳибкорони инфиродӣ, ки дар асоси шаходатнома фаъолият

мекунанд, сугургаи иҷтимоиро ҳам барои худ ва ҳам барои кормандони кирои худ таъмин мекунанд, ки андози иҷтимоии аз онҳо ситонидашавандаро пардохт мекунанд.

Шахравандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки муҳочирони меҳнатӣ мебошанд, ҳуқуқ доранд бо аризаи хаттӣ ба мақомоти андози маҳалли зисташон муроҷиат карда, ихтиёран супорандаи андози иҷтимоӣ шаванд ва онро дар ҳаҷм ва бо тартиби муайяннамудан Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пардохт намоянд. Ҳаҷм ва тартиби пардохти андози иҷтимоӣ аз ҷониби муҳочирони меҳнатӣ то ханӯз муайян нашудааст.

Барои категорияҳои гуногуни супорандагони андози иҷтимоӣ *объекти дахлдори андозбандӣ* муайян карда шудааст.

1) Объекти андозбандӣ барои андозсупорандагон — корфармоён ва кормандони кирои (андозсупорандагони категорияҳои 1 ва 3) инҳоянд:

— музди меҳнат, подошӯлӣ ва даромадҳои дигари муайяншаванда, ки аз ҷониби андозсупоранда ба манфиати кормандони киро пардохт мешаванд;

— дигар пардохтҳо ва подошҳое, ки ба ғайри шахсони воқеӣ пардохта мешаванд.

2) Объекти андозбандӣ барои андозсупорандагон — фармоишгарон ва шахсони воқеӣ-резидентоне, ки соҳибкории инфиродӣ намебошанд, музди меҳнат, подош ва дигар ғайриҳо тибқи шартномаҳои (қарордодҳои) меҳнатӣ ва ҳуқуқии шахравандӣ мебошад, ки мавзӯи онҳо иҷрои кор, хизматрасонӣ, аз ҷумла пардохтҳо ва подошҳо тибқи созишномаҳои ҳуқуқии муаллифӣ мебошад.

3) Объекти андозбандӣ барои шахсони воқеӣ аз қори кирои ва аз ғайрияти хизматрасонӣ (иҷрои кор) тибқи шартномаҳои граждании ҳуқуқӣ ё бидуни онҳо музди меҳнат, дигар пардохтҳо, подош мебошанд.

4) Объекти андозбандии соҳибкории инфиродӣ, аз ҷумла аъзоёни ҳоҷагҳои деҳқонӣ (фермерӣ) бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ (категорияи 4), даромади умумӣ аз ғайрияти соҳибкории мебошад.

Манбаи андоз дар ифодаи арзишӣ (пулӣ) барои ҳар як категорияи андозсупорандагон муайян карда мешавад (моддаи 330 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон):

1) Барои андозсупорандагон-сугуртакунадагон (категорияи 1 — сугуртакунадагон) — ҳаҷмун маблағи музди меҳнат, подошӯлӣ ва дигар манфиатҳое, ки сугуртакунадагон барои

давраи андоз ба резидентҳо-шахсони воқеӣ-кормандони киро пардохт менамоянд.

2) Барои андозсупорандагон-фармоншароне, ки подошро ба резидентон-шахсони воқеӣ пардохт мекунанд, ки соҳибкории инфиродӣ нестанд, барои хизматрасониҳо (корҳо)-и иҷрошуда дар асоси шартномаҳои (қарордодҳои)-и дорои хусусияти граждании ҳуқуқӣ ё бидуни онҳо (категорияи 2 — сугуртакунадагон) — ҳаҷмун маблағи пардохтҳо, подошӯлӣ ва манфиатҳои дигаре, ки дар давраи андоз бе тарҳкунӣ ҷаброн карда мешаванд.

3) Барои резидентон-шахсони воқеӣ, ки музди меҳнат ва (ё) подошӯлӣ барои хизматрасониҳои (корҳои) иҷрошударо гирифтаанд (категорияи 3 — шахсони сугурташуда) — ҳаҷмун маблағи музди меҳнат, пардохтҳо, подошӯлӣ ва манфиатҳои дигаре, ки дар давраи андоз бе тарҳкунӣ гирифта шудаанд.

Аз ҷумла, барои шахсони воқеӣ-резидентон, ки дар намоияндагҳои дипломатӣ, консулгариҳои давлатҳои хориҷӣ, намоияндагҳои ташилотҳои байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қарордошта дар асоси шартномаҳои меҳнатӣ ва (ё) граждании ҳуқуқӣ корхоро иҷро мекунанд ва хизмат мерасонанд, манбаи андоз маблағи музди меҳнат, пардохтҳо ва подошӯлӣҳои дигар мебошад, ки дар давраи андоз ба онҳо пардохт карда мешавад.

4) Барои соҳибкории инфиродӣ, аз ҷумла аъзоёни ҳоҷагҳои деҳқонии (фермерӣ) бе ташиқи шахси ҳуқуқӣ (категорияи 4 — сугуртакунадагон ва шахсони сугурташуда), манбаи андоз ҳаҷмун даромади умумӣ бидуни тарҳҳо, ки дар давраи андоз бо пули нақд ва (ё) дар шакли натуралӣ аз ғайрияти соҳибкории гирифта шудааст, муайян карда мешавад. Манбаи андоз барои кормандони кирои-резидентони онҳо ба мисли андозсупорандагон-шахсони воқеӣ категорияи 3 — шахсони сугурташуда муайян карда мешавад.

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд, ки хангоми муайян кардани манбаи андоз:

— ҳама гуна пардохтҳо ва подошӯлӣҳо, аз ҷумла подошӯлӣҳои муаллиф, ки ҳаҷмун объекти андозбандӣ муайян шудаанд, ба истиснои имтиёзҳои муқарраршуда, ба ҳисоб гирифта мешаванд;

— хангоми пардохтҳо ва дигар подошӯлӣҳо дар шакли натуралӣ ё дар шакли манфиатҳо дар намууди мол (кор, хизматрасонӣ), арзиши ин молҳо (корҳо, хизматрасониҳо) дар рӯзи

пардохт (ҳисоб) -и онҳо, вобаста аз нархҳои (тарифҳои) бозории онҳо ва дар сурати танзими давлатии нархҳо (тарифҳо) ба ин молҳо (корҳо, хизматрасониҳо) — вобаста аз нархҳои чаканаи танзимшавандаи давлатӣ, татбиқ карда мешавад.

Имтиёзҳои (озодкунӣҳои) андоз. Андозҳои иҷтимоӣ аз кормандони хориҷии ташкилотҳои дипломатӣ ва ба он баробар кардашудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷа, шахсони воқеии хориҷие, ки дар татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок мекунанд, инчунин шахсони дигар (намудҳои даромад), ки барои андозии даромад муайян карда шудаанд, ситонида намешавад (моддаи 331 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Меъёриҳои андозии иҷтимоӣ. Мувофиқи моддаи 332 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон меъёри андозии иҷтимоӣ барои сугуртакунондагон ба андозаи зерин муқаррар карда мешавад:

- барои муассисаҳои бучетӣ — 25 фоиз;
- барои ташкилотҳои дигар — 20 фоиз.

Меъёри андозии иҷтимоӣ барои сугурташудагон ба андозаи зерин муқаррар карда мешавад:

- барои муассисаҳои бучетӣ — 1 фоиз;
- барои ташкилотҳои дигар — 2 фоиз.

Барои соҳибкорони инфиродии тибқи патент фаъолияткунанда ва аъзои хоҷагҳои деҳқонии (фермерии) бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ меъёри ҳадди ақали андозии иҷтимоӣ аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.

Меъёри андозии иҷтимоӣ барои соҳибкорони инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда (хоҷагҳои деҳқонӣ (фермерӣ) бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ), ки ба сифати шахсони сугурташуда доништа мешаванд, ба 1,0 фоиз аз мабъаи андоз, вале на камтар аз андозаи ҳадди баландтарини андозии иҷтимоӣ (бо назардошти коэффитсиенти минтақавӣ), ки барои соҳибкори инфиродии тибқи патент фаъолияткунанда муқаррар шудааст, баробар мебошад. Дар сурате, ки ҷунин соҳибкор дар давраи ҳисоботи даромад надошта бошад, он ба андозаи ду нишондиҳанда барои ҳисобҳо, бо назардошти коэффитсиенти минтақавӣ, ки барои соҳибкори инфиродии тибқи патент фаъолияткунанда муқаррар шудааст, пардохт карда мешавад.

Барои шахсони воқеӣ-резидентҳо, ки дар намоёндагиҳои дипломатӣ, консулигарии давлатҳои хориҷӣ, намоёндагиҳои

ташкилотҳои байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қарордошта кор мекунанд ва хизмат мерасонанд, меъёри андозии иҷтимоӣ барои сугуртакунондагон ба андозаи 20 фоиз ва барои сугурташудагон 2 фоиз муқаррар карда мешавад.

Барои муқоиса: Меъёри андозии иҷтимоӣ, ки корфармо дар Қазоқистон пардохт мекунанд, 9,5% (моддаи 485 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон), шахсияҳои ҳатмии нафақа — 10%, шахсияҳои иҷтимоӣ — 3,5%, шахҳо ба сугуртаи ҳатмии иҷтимоии тиббӣ — 1,5%-ро ташкил медиҳад. Ба ғайр аз он, меъёри ҳатмии сахми нафақаи касбии корманд 5%-ро ташкил медиҳад.

Дар Федератсияи Россия барои давраи солҳои 2017–2019 барои пардохткунандагоне, ки ба шахсони воқеӣ пардохт ва дигар подошпулихоро медиҳанд, тарифҳои зерини сахмҳои сугуртави муқаррар карда шудаанд:¹²⁹

- 1) барои сугуртаи ҳатмии нафақа: (а) дар доираи бузургии ниҳии муқарраршудаи меъёр — 22%, (б) зиёда аз бузургии ниҳии муқарраршудаи меъёр — 10%;
- 2) барои сугуртаи иҷтимоии ҳатмӣ ҳангоми қорношоямии муваққатӣ ва вобаста ба таваллуд дар доираи бузургии ниҳии муқарраршудаи меъёр — 2,9%;
- 3) барои сугуртаи иҷтимоии ҳатмӣ ҳангоми қорношоямии муваққатӣ нисбат ба пардохтҳо ва дигар подошпулихҳо ба манфиати шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳравандӣ, ки муваққатан дар Федератсияи Россия истиқомат мекунанд, дар доираи бузургии ниҳии муқарраршудаи меъёр — 1,8%;
- 4) барои сугуртаи ҳатмии тиббӣ — 5,1%.

Дар Франция сахмияҳои ҳатмии харомаҳои корфармо барои корманди худ ба фондҳои тиббӣ, нафақа ва сугуртаи иҷтимоӣ 15,5%-ро¹³⁰ ташкил медиҳанд.

Меъёри андозии иҷтимоӣ дар Эстония 33%-ро ташкил медиҳад, зимнан дар соли 2021 уҳдадорони ҳадди ақали андозии иҷтимоӣ 95,7 евро дар як моҳ аст.¹³¹

¹²⁹ Налоговое право: учебно-методический комплекс / А. С. Алимбекова, А. С. Жулаев, М. Н. Садчиков; отв. ред. Е. В. Показалова. М.: РУСАЙНС, 2017. С. 166.

¹³⁰ <http://worldtaxes.ru/nalogi-y-evrope/nalogovaya-sistema-frantsii/> Махзани интернетӣ рӯз ва вақти воридшавӣ 9:40, 13.04.2022 сол

¹³¹ <https://gsl.org.ru/taxes/tax-zones/estoniya/> Махзани интернетӣ воридшавӣ 15:20, 25.04.2022 сол.

Давраи андоз — андози иҷтимоиро (моддаи 333 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон) чунин муқаррар намудааст:

— барои андозсупорандагон-корфармоён ва андозсупорандагоне, ки корфармоён этгироф кардаанд, инчунин кормандони киroy ва шахсони воқеие, ки кормандони киroy этгироф шудаанд — моҳи тақвими;

— барои шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар ташкилотҳои дипломатӣ ва ба он баробаркардашудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷа кор мекунанд, инчунин шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба ташкилотҳои дипломатии хориҷӣ ва ба онҳо баробаркардашуда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кор мекунанд ва хизмат мерасонанд — семоҳаи тақвими;

— барои соҳибкорони инфиродӣ, ки дар асоси шаҳодатнома фаъолият мекунанд — семоҳаи тақвими;

— барои соҳибкорони инфиродӣ, ки дар асоси патент фаъолият мекунанд, як моҳи тақвими ё бештар бо хоҳиши шахси онҳо; — барои аъзоёни ҳоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) — нимсолаи тақвими.

Тартиби ҳисоб ва муҳлатҳои пардохт намураи андоз. Чун қоида, маблағи андози иҷтимоӣ бо роҳи зарб намураи манбаи андозбандӣ ба меъёрҳои дахлдори андоз муайян карда мешавад (моддаи 334 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андози иҷтимоӣ дар ҳолатҳои дар сарҳатҳои яқум-сеюми қисми 1 моддаи 328 Кодекси мазкур пешбинӣшуда бо тартиби муқаррарнамудаи моддаи 236 Кодекси мазкур то санаи 15-уми моҳи баъди давраи андоз ба бӯҷет пардохт карда мешавад.

Андози иҷтимоии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар ташкилотҳои байналмилалӣ, намоёндагиҳои дипломатӣ, консулгарӣҳо ва ташкилотҳои ба онҳо баробаркардашудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷа дар хизмати давлатӣ қарор доранд, бо тартиби муқаррарнамудан Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар семоҳа то санаи 15-уми баъди семоҳаи ҳисоботӣ пардохт карда мешавад.

Соҳибкорони инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда андози иҷтимоиро дар як вақт бо гузаронидани маблағи патент ба бӯҷет пардохт менамоянд. Соҳибкорони инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда, инчунин ҳоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ, то санаи 15-уми моҳи баъди

аз давраи ҳисоботӣ эъломияи андозро пешниҳод ва маблағи андозро пардохт менамоянд.

Шахсони ҳуқуқӣ, воҳидҳои алоҳидаи онҳо, муассисаҳои доимии ғайрирезидентон ва соҳибкорони инфиродӣ — корфармоён, ки ба шахсони воқеӣ-резидентони бо онҳо дар асоси шартномаҳои меҳнатӣ ё бе шартнома ҳамчун коргарони киroy коркунанда музди меҳнат, подошпулӣ ва манфиатҳои дигар медиҳанд, шахсони ҳуқуқӣ, воҳидҳои алоҳидаи онҳо, муассисаҳои доимии ғайрирезидентон ва соҳибкорони инфиродӣ, ки ба шахсони воқеӣ-резидентони ба сифати соҳибкори инфиродӣ ба қайд гирифта шуда дар асоси шартномаҳои дорои хусусияти граждании ҳуқуқӣ ё бе шартнома дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаққи хизматҳои расо-нидашударо (корҳои иҷрошударо) ҷуброн менамоянд, эъломияи ягонаи андози иҷтимоӣ ва андоз аз даромадро ба мақомоти андози маҳалли бақайдгирини худ ҳар моҳ то санаи 15-уми моҳи баъди аз моҳи ҳисоботӣ бо тартиби муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ пешниҳод ва маблағи андозҳоро пардохт менамоянд.

Ҳоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) бе таъсис додани шахси ҳуқуқӣ ҳар нимсолаи тақвими то санаи 15-уми моҳи баъди аз нимсолаи ҳисоботӣ ба мақомоти андози маҳалли баҳисобгирӣ эъломияи андози иҷтимоиро барои аъзои ҳоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) дар шакли муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ пешниҳод ва маблағи андозро пардохт менамоянд.

Шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар намоёндагиҳои дипломатӣ, консулгарӣҳои давлатҳои хориҷӣ, намоёндагиҳои ташкилотҳои байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қарордошта кор мекунанд ва хизмат мерасонанд, ҳар семоҳа то санаи 15-уми моҳи баъди аз семоҳаи ҳисоботӣ ба мақомоти андози маҳалли баҳисобгирини худ эъломияи ягонаи андози иҷтимоӣ ва андоз аз даромадро дар шакли муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ пешниҳод ва маблағи андозҳоро пардохт менамоянд.

Андоz на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъди аз давраи дахлдори андоz пардохт карда мешавад. Шахсоне, ки фаъолияти соҳибкории инфиродиро дар асоси патент анҷом медиҳанд, маблағи сабтшудаи андози иҷтимоиро дар як вақт бо андоz аз даромад бо тартиби бунақӣ (пешмузд) то оғози давраи андоz пардохт мекунанд.

Андозсупоранда	Кодекси андози қаблӣ (2012)	Кодекси андози нав (2022)	
		Муассисаҳои буҷетӣ	Дигар таъшилотҳо
Сугуртакунанда	25%	25%	20%
Сугурташаванда	1%	1%	2%

АНДОЗ АЗ АРЗИШИ ИЛОВАШУДА. Ҳисоб ва пардохти андоз аз арзиши иловашуда (минбӯъд — ААИ) бо фасли VIII Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

Аз рӯи моҳияти худ, андоз аз арзиши иловашуда андози истеъмоли аст ва шакли ба буҷет гирифтани қисми арзишро, ки дар ҳама марҳилаҳои истеҳсолот ба вуҷуд меояд ва ҳамчун фарқи байни арзиши молҳо, қорҳо ва хизматҳои фуруғташуда ва арзиши хароҷоти моддӣ муайян карда мешавад, ки ба хароҷоти истеҳсол ва муомилот нисбат дода мешавад, ифода менамояд. ААИ — андози ғайримустақим, яъне иловапулӣ ба нархи мол мебошад¹³².

Ба воситаи ААИ, даромади назарраси буҷети давлатӣ танҳо ба воситаи мақомоти андоз дар ҳаҷми 7,7% аз ММД, ки 6 391,6 миллион сомониро ташкил медиҳад (2020), таъмин карда мешаванд. Ҳиссаи андоз аз арзиши иловашуда дар маҷмӯи даромади буҷети давлатӣ, ки мақомоти андоз таъмин кардаанд, 26,2% -ро ташкил медиҳад (2020).

ААИ мутобиқи *таснифоти* чунин хусусиятҳои доро мебошад:

- аз рӯи тарзи ситониш — андози ғайримустақим;
- аз рӯи субъекти андозбандӣ — андоз аз шахсони ҳуқуқӣ (супорандагон шахсони ҳуқуқӣ мебошанд);
- аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимият — андози умумидавлатӣ (бо санади қонунгузорӣ — Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст);
- аз рӯи сабтгардӣ — бо андози танзимкунанда (ҳар сол даромад аз он дар байни буҷетҳои Ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ аз нав тақсим карда мешавад);

¹³² Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. М.: Юристъ, 2005. С. 140.

— аз рӯи даврияти пардохт — андози мунтазам (системавӣ) (бо мунтазамии муайян дар давоми тамоми давраи аз ҷониби андозсупоранда гирифтани даромад пардохт карда мешавад);

— аз рӯи самти мақсаднокӣ — андози умумӣ (зеро даромад аз он метавонад барои ҳама гуна мақсадҳо истифода шавад).

Андозсупорандагон. Мувофиқи қисми 1 моддаи 245 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон шахсони зерин супорандагони андоз аз арзиши иловашуда эътироф карда мешаванд:

— шахсе, ки даромади умумии ӯ дар давраи на зиёда аз 12 моҳи пурраи пайдарпайи тақвимӣ аз 1,0 миллион сомонӣ зиёд мебошад;

— шахсе, ки фаъолияти ӯ ба муқаррароти сарҳати дуҷуми қисми 2 моддаи 375 Кодекси мазкур мутобик мебошад;

— шахси хориҷӣ, ки хизматрасонии фосилавино мутобиқи боби 43 Кодекси мазкур анҷом медиҳад;

— шахси ҳуқуқии хориҷӣ, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон таъвилӣ мол ва иҷрои қорро анҷом медиҳад, агар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳалли таъвилӣ чунин мол ва иҷрои қор эътироф карда шавад;

— шахсе, ки вориси ҳуқуқии супорандаи андоз аз арзиши иловашуда мебошад;

— шахсе, ки тибқи муқаррароти моддаи 260 Кодекси мазкур агенти андоз доништа мешавад;

— шахсе, ки воридоти андозбандишавандаи молхоро ба Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳад;

— шахсе, ки барои супоридани андоз аз арзиши иловашуда ихтиёран муроҷиат менамояд.

Барои муайян намудани даромади шахсони дар сарҳатҳои якум ва ҳаштум зикргардида даромади умумии шахсони мутақобилан вобаста ба эътибор гирифта мешавад.

Тибқи қисми 3 моддаи 245 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон баъдгириши ихтиёри шахс ҳамчун супорандаи андоз аз арзиши иловашуда аз ҷониби мақомоти андоз танҳо дар ҳолати таъмин гардидани талаботи зерин анҷом дода мешавад:

— агар мақоми фаъолияти доимии соҳибқории шахс муайян бошад;

— агар шахс фаъолияти соҳибқорӣ дошта бошад ва бахисобгирии муҳосибиро тибқи қонунгузори бахисобгирии муҳосибӣ анҷом диҳад;

— агар шахс ба ширкатҳои дорон ғаёлияти аҳамияти иқтисодӣ нашошта алоқаманд набояд.

Дар ҳолати ба миён омадани талаботи сархатҳои якум, дуум, сеум, панҷум, шашум ва ҳаштуми қисми 1 ҳамина модда бақайдгирии андозсупоранда ба сифати супорандаи андоз аз арзиши иловашуда дар асоси муҷриаи андозсупоранда ба таври автоматӣ аз ҷониби мақомоти андоз анҷом дода шуда, дар ин ҳусус ба андозсупоранда шаҳодатнома дар шакли электронӣ пешниҳод карда мешавад.

Мақомоти андоз дар сурати ошкор намудани асосҳои қоиғи ҳуқуқ дорад, ки яқинд намуди ғаёлияти соҳибдорони ба як шахс тааллуқдоштаро ҳамчун як субъекти ҳоҷагидорӣ эътироф намояд ва аз рӯзи якуми давраи ҳисоботи баъди моҳе, ки ҳолати мазкур ошкор шудааст, ҷунин шахсро ба сифати супорандаи андоз аз арзиши иловашуда ба қайд гирад.

Шахс ҳамчун супорандаи андоз аз арзиши иловашуда аз санаҳои зерин эътироф карда мешавад:

— мутобиқи сархати якуми қисми 1 моддаи 245 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон — аз рӯзи якуми давраи ҳисоботи баъди моҳе, ки дар он даромади умумии андозсупоранда аз ҳадди бақайдгирӣ зиёд шудааст;

— мутобиқи сархати дууми қисми 1 моддаи 245 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон — аз рӯзи бақайдгирии давлатӣ;

— мутобиқи сархатҳои сеум ва чоруми қисми 1 моддаи 245 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон — аз рӯзи огози ғаёлият дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон;

— мутобиқи сархати панҷуми қисми 1 моддаи 245 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон — аз лаҳзаи ба даст овардани ҳуқуқ ба ворисӣ;

— мутобиқи сархати шашуми қисми 1 моддаи 245 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон — аз санаи пардохти даромад ба ғайрирезидент;

— мутобиқи сархати ҳаштуми қисми 1 моддаи 245 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон — аз санаи дар шаҳодатнома бақайдгирӣ дарчшуда.

Ба истиснои ҳолатҳои дар сархати ҳафтуми қисми 1 моддаи 245 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон зикргардида, шахсони зерин супорандаи андоз аз арзиши иловашуда доништа намешаванд:

1) мақомоти маҳаллӣ ва марказии ҳокимияти давлатӣ — дар доираи иҷрои ваколатҳо;

2) шахсоне, ки дар низоми махсус ғаёлият менамоянд.

Андозсупорандагони дар қисми 1 моддаи 245 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон зикргардида ҳуқуқи бекор намудани бақайдгирӣ ба сифати супорандаи андоз аз арзиши иловашуда доранд, агар шартҳои зерин иҷро гарданд:

— даромади умумии андозсупоранда бо назардошти муқаррароти қисми 2 моддаи 245 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи на зиёда аз 12 моҳи пурраи пайдарпайи тақвимӣ аз ҳадди 1 миллион сомонӣ кам шуда бошад;

— аз лаҳзаи гузариш ба низоми умумии андозбандӣ 36 моҳи тақвимӣ гузашта бошад.

Дар ҳолати бақайдгирӣ ва бекор кардани бақайдгирӣ ба сифати супорандаи андоз аз арзиши иловашуда андозсупоранда уҳдадор аст, ки мувофиқан дар низоми умумии андозбандӣ ғаёлият махсус ғаёлият намояд.

Тартиби бақайдгирӣ ва бекор намудани бақайдгирӣ ба сифати супорандаи андоз аз арзиши иловашуда, пешбурди Феҳрист, додани шаҳодатнома ва қатъи амали он аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар мувофиқа бо мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи молия таҳия ва тасдиқ карда мешавад.

Объектҳои андозбандӣ. Тибқи қисми 1 моддаи 246 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон объектҳои андозбандии андоз аз арзиши иловашуда аз инҳо иборатанд:

— таҳвили мол (иҷрои кор ва хизматрасонӣ) дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон;

— иҷрои кор ва хизматрасонӣ аз ҷониби ғайрирезидент дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон;

— воридоти мол ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Барои мақсадҳои андозбандӣ ҳусусиятҳои объектҳои андозбандӣ нисбат ба намудҳои алоҳидаи амалиёти андозбандишаванда аз рӯи арзиши иловашуда муайян карда шудаанд (моддаи 246 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон):

— агар андозсупоранда молро (корро, хизматрасониро) бо назардошти андоз аз арзиши иловашуда харад ва маблағи дахлдори андозро ба ҳисоб гирифта бошад, истифодаи минбаъдаи ҷунин мол (кор, хизматрасонӣ) барои ғаёлияти ғайрисоҳибдорӣ амалиёти андозбандишаванда доништа мешавад;

— тахвили мол (ичрои кор ё хизматрасонӣ) андозсупоранда ба кормандони худ ва ба ҳар шахси дигаре, ки супорандаи андоз аз аризиши иловашуда намебошанд, аз ҷумла ба таври ройгон, амалиёти андозбандишаванда доништа мешавад, ба истисноӣ ҳолатҳое, ки ҳангоми хариди мол (ичрои кор ё хизматрасонӣ) бахисобгирии андоз аз аризиши иловашуда иҷозат дода нашуда бошад. Дар ин ҳолат аризиши амалиёти андозбандишаванда фарқияти байни аризиши хариди мол (ичрои кор ё хизматрасонӣ) ва аризиши бозорини онҳо мебошад;

— сарфи назар аз муқаррароти дигари ҳамин модда, тахвили мол аз ҷониби супорандаи андоз аз аризиши иловашуда, ба истисноӣ истифодабарандаи меъёри пасткардашуда, амалиёти андозбандишаванда доништа намешавад, агар ин мол дар натиҷаи амалиёти андозбандишавандаи андоз аз аризиши иловашуда харид шуда бошанду мутобики моддаи 266 Кодекси мазкур бахисобгирии маблағи андоз аз аризиши иловашуда иҷозат дода нашуда бошад. Агар ҳангоми харидани мол бахисобгирӣ қисман иҷозат нашуда бошад, пас андозаи амалиёти андозбандишаванда мутаносибан ба ҳиссаи бахисобгирии иҷозатнашуда кам карда мешавад;

— агар бастаҳо (зарфҳо) тибқи шарт ва муҳлатҳои муқарраркардаи шартнома баргардондашаванда бошанд, онҳо объекти андозбандӣ доништа намешаванд, ба истисноӣ ҳолатҳое, ки агар онҳо дар муҳлати муқарраршудаи шартномавӣ баргардонда нашуда бошанд;

— агар андозсупоранда ҳангоми истехсоли мол (ичрои кор ва хизматрасонӣ) аз ашёи хом ва маводи фармоишгар истифода намояд ва маҳсулоти ниҳой дар соҳибии фармоишгар боқӣ монад, барои андозсупоранда иҷрои ҷунин кор ва хизматрасонӣ амалиёти Воридоти молҳо ва воситаҳои нақлиёт ба ҳудуди ғумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мутобики қонунгузории ғумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд дар эълумия дарҷ карда шаванд,

ки Ҷумҳурии Тоҷикистон андоз аз аризиши иловашуда озод мебошад, воридоти андозбандишаванда доништа мешавад. Ҷумҳурии Тоҷикистон аз андоз аз аризиши иловашуда озод мебошад, вале бе назардошти андоз аз аризиши иловашуда, муайян карда мешавад. Маблағи таҳфифҳои иҷозатдодашуда, ки аз ҷониби андозсупоранда ҳангоми анҷоми амалиёти андозбандишаванда

Барои мақсадҳои андозбандӣ хусусияти муайян кардани объекти андозбандӣ ҳангоми фуруш ё гузашт намудани ҳуқуқ ба ғаёлияти соҳибкорӣ муқаррар карда шудааст (моддаи 247 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Аз ҷумла, дар доираи як амалиёт фуруҳтан ё гузашт намудани ҳуқуқ ба ғаёлияти соҳибкорӣ ё воҳиди алоҳидан он аз ҷониби як супорандаи андоз аз аризиши иловашуда ба супорандаи дигари андоз аз аризиши иловашуда амалиёти андозбандишаванда доништа намешавад, агар ғаёлияти соҳибкорӣ ё воҳиди алоҳидан он мунтазам амалкунанда бошад.

Зимнан ҳангоми мутобики муқаррароти дар боло зикркарданда анҷом ёфтани амалиёт, ҳуқуқ ва уҳдадорихои андоziин фурушанда ё шахси гузашткунандаи ҳуқуқ ба ғаёлияти соҳибкорӣ ба харидор ё гирандаи ҳуқуқ ба ғаёлияти соҳибкорӣ мегузарад.

Муқаррароти моддаи 247 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми иҷро гардидани шартҳои зерин амалӣ карда мешаванд:

— фурушанда ё шахси гузашткунандаи ҳуқуқ дар муҳлати на дертар аз 30 рӯзи тақвими баъди фуруш ё гузашт намудани ҳуқуқ ба ғаёлияти соҳибкорӣ мақомоти андозро дар бораи қарор онд ба амалисозии муқаррароти ҳамин модда ба таври хаттӣ огоҳ намоянд;

— фурушанда ё шахси гузашткунандаи ҳуқуқ ба ғаёлияти соҳибкорӣ то рӯзи анҷоми амалиёт ғаёлият намояд;

— харидор ё гирандаи ҳуқуқ ба ғаёлияти соҳибкорӣ аз рӯзи анҷоми амалиёт имтиёзҳои андозиро нисбат ба ғаёлияти соҳибкории харидашуда анҷом надихад ё онро ба мақсадҳои худ истифода наанамояд.

Фурушанда ё шахси гузашткунандаи ҳуқуқ ба ғаёлияти соҳибкорӣ барои ҳама гуна уҳдадорихо вобаста ба пардохти андоз аз аризиши иловашудае, ки то санаи бегонакунӣ ба вуҷуд омадааст, масъулият доранд.

Манбаи андоз. Дар боби 38 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон қондаҳои муайян кардани манбаи андоzi ААИ нисбат ба амалиёти андозбандишаванда ва воридоти андозбандишаванда муайян карда шудаанд.

Мувофиқи қоидаи умумӣ, аризиши амалиёти андозбандишаванда дар асоси маблағе (арзише, аз ҷумла дар шакли асли), ки андозсупоранда аз мизоч ё аз ҳар шахси дигар мегирад ё ҳуқуқи ғирифтанро дорад, аз ҷумла ҳама гуна боҷҳо, андозҳо ва (ё) пардохтҳои дигар, вале бе назардошти андоз аз аризиши иловашуда, муайян карда мешавад. Маблағи таҳфифҳои иҷозатдодашуда, ки аз ҷониби андозсупоранда ҳангоми анҷоми амалиёти андозбандишаванда

ба эътибор гирифта шудааст, аз арзиши амалиёти андозбандишаванда кам карда мешавад. Тахфиф ё тағйирӣ наҳхҳо, ки баъди анҷом додани амалиёти андозбандишаванда гузаронида шудааст, мутобики муқаррароти моддаи 249 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон тасҳеҳ карда мешавад.

Агар бар ивази амалиёти андозбандишаванда ба андозсупоранда тахвили мол (ичрои кор ё хизматрасонӣ) анҷом дода шавад ё андозсупоранда ҳуқуқи гирифтани онҳоро дошта бошад, арзиши амалиёти андозбандишаванда наҳхӣ бозориин ин мол (кор ва хизматрасонӣ), аз ҷумла ҳама гуна бочҳо, андозҳо ё пардохтҳои дигарро бе назардошти андоз аз арзиши иловашуда дар бар мегирад.

Агар андозсупоранда бар ивази амалиёти андозбандишаванда ягон дороиро (мол, иҷрои кор ё хизматрасонӣ) нагирад, арзиши амалиёти андозбандишаванда наҳхӣ бозориин ин мол (кор ва хизматрасонӣ), аз ҷумла ҳама гуна бочҳо, андозҳо ё пардохтҳои дигарро бе назардошти андоз аз арзиши иловашуда дар бар мегирад.

Дар сурати бо мақсадҳои ғайритиҷоратӣ истифода гардидани мол (кор ё хизматрасонӣ), инчунин ҳангоми тахвили мол (ичрои кор ё хизматрасонӣ) ба ҳама гуна шахсон (аз ҷумла кормандони худ), арзиши амалиёти андозбандишаванда наҳхӣ бозориин ин мол (кор ва хизматрасонӣ), аз ҷумла ҳама гуна бочҳо, андозҳо ё пардохтҳои дигарро бе назардошти андоз аз арзиши иловашуда дар бар мегирад.

Дар ҳолати тахвили мол бо шартҳои пардохти ба муҳлатҳо ҷудогардида арзиши амалиёти андозбандишаванда ҳаҷми умумии маблағи пардохтшавандаро, сарфи назар аз ҷадвали пардохтҳои дар шартнома муқарраршуда, дар бар мегирад.

Дар сурати фурухтани (беғона кардани) молу мулкӣ ба ғарав гузошташуда арзиши бозориин молу мулкӣ ба ғарав гузошташуда (ё беғонашаванда), аз ҷумла ҳама гуна бочҳо, андозҳо ё пардохтҳои дигарро бе назардошти андоз аз арзиши иловашуда дар бар мегирад.

Арзиши амалиёти андозбандишавандаи *молҳои воридотӣ* ҳангоми тахвили минбаъда наметавонад аз арзиши воридоти андозбандишаванда кам бошад. Дар ҳолатҳои ба миён омадани фарқиати манфии арзиши амалиёти андозбандишавандаи моли

воридшуда чунин фарқиати барои ҳисобкунии андоз аз арзиши иловашуда баробари сифр қабул карда мешавад.

Агар андозсупоранда амалиёти бо андоз аз арзиши иловашуда андозбандишавандаро мутобики сарҳатҳои якум, дуум ва чоруми қисми 13 моддаи 269 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар алоҳидагӣ бе ҷудо намудани маблағи андоз дар ҷа намояд, арзиши амалиёти андозбандишаванда ва ҳиссаи андоз ба истиснои ҳолатҳои, ки тартиб додани ҳисобнома-фактура ҳатмӣ мебошад, бо формулаҳои зерин ҳисоб карда мешавад:

1) арзиши амалиёти андозбандишаванда:

$$A - A \times B / (100 + B),$$

дар ин ҷо: А — маблағи умумии амалиёти андозбандишаванда; В — меъёри андоз аз арзиши иловашуда барои амалиёт;

2) маблағи андоз аз арзиши иловашуда дар амалиёти андозбандишаванда:

$$A \times B / (100 + B),$$

дар ин ҷо: А — маблағи умумии амалиёти андозбандишаванда; В — меъёри андоз аз арзиши иловашуда барои амалиёт.

Агар супорандаи андоз аз арзиши иловашуда амалиёти андозбандишавандаро бо арзиши иловашуда ба супорандаи дигари ҷуни андоз бе ҷудо намудани маблағи андоз анҷом диҳад, маблағи андоз аз арзиши иловашудаи баҳисобгирфташаванда мутобики муқаррароти дар боло зикргардида муайян карда мешавад.

Арзиши амалиёти андозбандишавандаи андозсупоранда дар ҳолатҳои зерин метавонад тағйир дода (тасҳеҳ карда) шавад (моддаи 249 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон):

— бекор гардидани амалиёт ё тағйир ёфтани шартҳои он;

— тағйир ёфтани арзиши амалиёти андозбандишаванда;

— тағйир ёфтани ҷуброни мувофиқашуда барои амалиёт бо сабаби тағйирёбии наҳх ё бо ҳар сабаби дигар;

— пурра ё қисман баргardonидани мол ба андозсупоранда;

— қабул нагардидани иҷрои кор ё хизматрасонии анҷомдодашуда.

Дар ҳолатҳои дар боло зикргардида андозсупоранда уҳдадор аст ҳисобнома-фактура оид ба андоз аз арзиши иловашудаи иловагӣ (тасҳеҳӣ) тартиб дода, тибқи талаботи қисми 2 моддаи 265 ва қисми 8 моддаи 266 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон эълонияи тасҳеҳӣ пешниҳод намояд.

Тасхеҳи амалиёти андозбандишаванда дар асоси ҳисобнома-фактураи иловагӣ оид ба андоз аз арзиши иловашуда ё ҳуҷҷатҳои дигаре, ки фаро расидани ҳолатҳои дар боло зикргардида ро баъд аз анҷом додани амалиёти андозбандишаванда тасдиқ менамоянд, анҷом дода мешавад.

Амалиёти андозбандишавандаи ҳар як супорандаи ААИ-и дохилӣ аз арзиши умумии амалиётҳои андозбандишаванда дар давраи ҳисоботӣ иборат аст.

Тибқи моддаи 262 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, тахвили мол (ичрои кор ё хизматрасонӣ), ки нисбат ба тахвили асосии мол (ичрои кор ё хизматрасонӣ) хусусияти ёрирасон до-рад, барои мақсадҳои андоз аз арзиши иловашуда ҳамчун қисми тахвили асосии мол (ичрои кор ё хизматрасонӣ) баррасӣ карда мешавад.

Агар амалиёт унсурҳои мустақил дошта, ду ва ё зиёда амали-ёти зеринро дар бар гирад, амалиёти алоҳида ҳисобида мешавад:

- тахвили моле (ичрои кор ё хизматрасоние), ки бо меъёри стандартӣ андоз аз арзиши иловашуда андозбандӣ мешаванд;
- тахвили моле (ичрои кор ё хизматрасоние), ки бо ан-доз аз арзиши иловашуда аз рӯи меъёри аз меъёри стандартӣ фарқкунанда (аз ҷумла меъёри сифр ё пасткардашуда) андозбандӣ мешаванд;

- тахвили моле (ичрои кор ё хизматрасоние), ки аз андоз аз арзиши иловашуда озод карда шудаанд.

Хизматрасоние, ки ба арзиши моли воридотӣ илова мегардад, ҷузъи воридот ҳисобида мешавад, аммо танҳо дар сурате, ки арзи-ши моли воридотӣ арзиши ҷунин хизматрасонию дар бар гирад.

Тибқи моддаи 263 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон тахвили моле (ичрои кор ё хизматрасоние), ки бо супориш ё аз номи шахси ваколатдиханда тавассути шахси бовариноки (агенти) ҷунин шахс анҷом дода мешавад, амалиёти иҷронамудаи шахси ваколатдиханда доништа мешавад.

Муқаррароти дар боло зикргардида нисбат ба подошпулхое, ки шахси бовариноқ (агент) аз хизматрасонӣ ба шахси ваколат-диханда мегирад, татбиқ карда намешаванд.

Муқаррароти дар боло зикргардида ҳамчунин нисбат ба интиқоли мол ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз Ҷумҳурии Тоҷи-кистон аз ҷониби шахси бовариноки (агенти) ғайрирезидент татбиқ карда намешаванд. Дар ин ҳолат барои мақсадҳои андоз

аз арзиши иловашуда интиқоли мол амалиёти анҷомдодаи шахси бовариноқ (агент) доништа мешавад.

Арзиши гумрукии молҳо, ки мутобики қонунгузории гум-руки Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад, аз ҷумла андозҳо, боҷи гумруки, пардохти махсус ва хироч, ки пардохти онҳо ҳангоми воридоти молҳо ба Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад, бе назардошти андоз аз арзиши иловашуда *арзиши воридоти андозбандишаванда* ҳисобида мешавад. Дар ҳар сурат арзиши гумрукии мол наметавонад аз арзиши яклухти мол, ки тибқи омори расмӣ тасдиқ шудааст, зиёд бошад.

Агар мол аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади таъмир, барқарорсозӣ ё тақмил содирот шуда бошад, ҳангоми воридоти дубораи он арзиши воридоти андозбандишаванда маблағи аф-зоиши арзиши моли содиротшуда доништа мешавад, агар шакл ё хусусияти мол ва ҳукуқи моликият ба мол аз лаҳзаи содирот тағйир наёбад.

Имтиёзҳои андоз (озодкунӣҳои андозӣ). Дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузории бучетӣ ва ди-гар қонунгузорӣ барои андозсупорандагони алоҳида ва ба-рои намудҳои алоҳидаи тахвили молҳо, иҷрои корҳо ва хизматрасониҳо, молҳои воридотӣ номгӯи назарраси имтиёзҳо ҳангоми пардохти андоз аз арзиши иловашуда пешбинӣ шудааст.

Агар тахвили мол (ичрои кор ва хизматрасонӣ) мутобики муқаррароти қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои ҳукукии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон аз пардохти андоз аз арзиши иловашуда озод карда шуда бошад, он амалиёти андозсупоранда ба амалиёти андозбандишаванда дохил карда намешавад. Инчунин воридоти молҳо, ки аз андоз аз арзиши иловашуда озод карда мешаванд, ба истиснои фуруш ва тахвили минбаъдаи онҳо дар дохили кишвар, ба арзиши во-ридоти андозбандишаванда дохил карда намешавад.

Махсусан, тибқи моддаи 251 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, хизматрасонии молиявӣ бар ивази подошпулӣ, хизматрасонии тиббии муассисаҳои давлатӣ, хизматрасонии муассисаҳои давлатии аз ҳисоби бучети давлатӣ маблағгузори-шаванда дар соҳаи маориф аз андоз аз арзиши иловашуда озод мебошанд. Тахвили металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, маснуоти заргарӣ аз металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо,

алюминий аввалия, консентратҳои захираҳои табиӣ, маъданҳои молӣ, оҳанпораи металлҳои сиёҳу ранга ва металлҳои дигари дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсолшаванда, сабикаҳои ченакӣ аз металлҳои қиматбаҳои Бонки миллии Тоҷикистон, пилла, нахи пахта, калобаи пахта, пахтаи коркардшуда, аз ҷумла барои содирот, аз андоз аз арзиши иловашуда озод карда мешавад.

Мувофиқи номгуҳои муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон воридоти техникаи таъиноти кишоварзӣ, воридоти таҷхизоти истеҳсоли технологияи ва маҳсулоти тақмилини онҳо, воридоти маводу лавозимот барои истеҳсоли доруворӣ, таҷхизоти тиббӣ, фармасевтӣ ва асбобҳои тиббӣ, технологияҳои наватарин барои корхонаҳои дорусозӣ ва таҷхизоти муосири ташхису табобат, доруворини тиббӣ, ба истиснои доруворини тиббӣ дар дохили ҷумҳурӣ истеҳсолшаванда, воридоти молҳо барои сохтмони объектҳои махсусан муҳим, ба истиснои молҳои дар ҷумҳурӣ истеҳсолшаванда, аз андоз аз арзиши иловашуда озод карда мешаванд.

Хизматрасонии нақлиётӣ ё хизматрасонии дигар, ё иҷрои корҳои марбут ба ҳамлу нақли байналмилалӣ борҳо ва мусофирон, инчунин таҳвили сузишворӣ, равангҳои молидани ва маҳсулоти дигари хангоми парвозҳои байналмилалӣ дар киштиҳои ҳавони ватанӣ ва (ё) хориҷӣ барои анҷоми ҳамлу нақли байналмилалӣ истифодашаванда аз андоз аз арзиши иловашуда озод мебошанд (моддаи 252 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Барои ҳавасмандгардонии содироти мол мутобиқи моддаи 254 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, содироти мол аз Ҷумҳурии Тоҷикистон (ба истиснои содироти металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, маснуоти заргарӣ аз металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, алюминийи аввалия, консентратҳои сарватҳои табиӣ, маъданҳои молӣ, оҳанпораи металлҳои сиёҳу ранга ва металлҳои дигари дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсолшаванда, сабикаҳои ченакӣ аз металлҳои қиматбаҳои Бонки миллии Тоҷикистон, пилла, нахи пахта, калобаи пахта, пахтаи коркардшуда, молҳои дар минтақаҳои озоди иқтисодӣ истеҳсолшуда) бо меъёри сифрии андоз аз арзиши иловашуда андозбандӣ карда мешаванд.

Дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон расмӣҳои маҳсуси аз андоз аз арзиши иловашуда озод кардани таҳвили молҳо

(корҳо, хизматрасониҳо), ки барои тағбиқи лонҳоҳои сармоягузорини Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон харида мешаванд (моддаи 275 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон), инчунин барои харидаи мол (кор, хизматрасонӣ) аз ҷониби ташкилотҳои дипломатӣ ва ба он баробаркардашуда (моддаи 276 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон) пешбинӣ шудааст.

Меъёрҳои андоз. Барои амалиётҳои андозбандишаванда ва воридоти андозбандишаванда меъёрҳои зерини андоз аз арзиши иловашуда муқаррар карда шудааст (моддаи 264 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон):

1) меъёри стандартӣ — 15 фоиз;

2) меъёри пасткардашуда, ба истиснои воридоти андозбандишаванда ва таҳвили минбаъдаи моли воридшуда, нисбат ба иҷрои кори сохтмонӣ, хизматрасонии меҳмонхонавӣ ва хизматрасонии хӯроки умумӣ — 7 фоиз ва барои фуруши маҳсулоти кишоварзии истеҳсоли дохилӣ, коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, хизматрасонии таълимӣ ва фаъолияти оид ба хизматрасонии тиббӣ дар ороишгоҳҳо ва истироҳатгоҳҳо бе ҳукуки бахисобгирии андоз аз арзиши иловашуда — 5 фоиз;

3) меъёри сифрий.

Меъёри сифрий нисбат ба амалиётҳои андозбандишавандаи дар моддаи 254 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда тағбиқ карда мешавад.

Дар ҳолати аз ҷониби супорандаи меъёри пасткардашудаи андоз аз арзиши иловашуда анҷом додани воридоти андозбандишаванда, таҳвили минбаъдаи ҷунин моли воридшуда бо меъёри дар банди 1) зикргардида андозбандӣ карда мешавад. Ҷунин андозсупоранда ҳуқуқ дорад маблағи хангоми воридот пардохтнамудаи андоз аз арзиши иловашударо мутобиқи моддаи 266 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб гирад.

Ҳангоми аз ҷониби супорандаи меъёри пасткардашудаи андоз аз арзиши иловашуда ба моли дигар табдил додани моли воридотӣ андозбандии таҳвили минбаъдаи ҳиссаи моли табдилёфта мутаносибан ба вазни қиёсии молҳои воридшуда дар ҳаҷми умумии харид бо меъёри стандартӣ ва ҳиссаи боқимондаи ҷунин мол (табдилёфта) бо меъёри пасткардашуда андозбандӣ карда мешавад.

Супорандаи меъёри пасткардашудаи андоз аз арзиши иловашуда уҳдадор аст, ки тибқи талаботи моддаи 91 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахисобгирии ҷудогонаи объектҳои

андозбандиро аз рӯи муомилоти андозбандишаванда ва воридоти андозбандишаванда амалӣ намояд.

Муомилоти андозбандишаванда аз арзиши умумии амалиёти андозбандишаванда дар давраи ҳисоботӣ иборат мебошад.

Маблағи андоз аз арзиши иловашуда бо роҳи зарб кардани арзиши муомилоти андозбандишаванда ба меъёри дахлдор муайян карда мешавад.

Меъёрҳои андоз аз арзиши иловашуда (ААИ)

Амалиёти андозбандишаванда	Кодекси андози қаблӣ (2012)	Кодекс андоз дар таҳрири нав (2022)
— меъёри стандартӣ	18%	15%
— меъёри пасткардашуда барои иҷрои қорҳои сохтмонӣ ва ҳизмат расониҳои хӯроки умумӣ	7%	7%
— меъёри пасткардашуда барои хизматрасонии таълими, хизматра- сонии тиббӣ дар осонигоҳҳо ва истироҳатгоҳҳо	5%	5%
— хизматрасонии меҳмонхонавӣ	18%	7%
— фуруши маҳсулоти кишоварзини истеҳсоли дохилӣ ва қоркарди маҳсулоти кишоварзӣ	18%	5%

Эзоҳ: Меъёри пасткардашудаи ААИ бе ҳукуқи баҳисобгирии андоз татбиқ мегардад.

Дар соли 2022 меъёри асосии андоз аз арзиши иловашуда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон — 15% ва Узбекистон — 15% дар Ҷумҳурии Қазокистон ва Ҷумҳурии Қирғизистон — 12%, дар Федератсияи Россия — 18% ва дар Ҷумҳурии Беларус — 20%-ро ташкил медиҳад.

Ба ҳолати то аввали соли 2022 дар Фаронса андоз аз арзиши иловашуда яке аз асоситаринҳо ба ҳисоб рафта меъёри стандартӣ (20%) ва пасткардашуда (10, 5 и 2,1%)¹³³-ро ташкил медиҳад, ки тибқи онҳо ситоннда мешавад. Андозбандӣ бо меъёри пасткардашуда барои маҳсулоти кишоварзӣ ва маҳсулоти хӯроқворӣ, доруворӣ ва таҷҳизоти тиббӣ, китобҳо, ҳамлу нақли бор ва мусофирон, чорабиниҳои фарҳангӣ, хизматрасониҳои саёҳӣ ва меҳмонхонаҳо,

¹³³ <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-frantsii/> Маҳзани интернетӣ рӯз ва вақти воридшавӣ 13.04.2022 9:40

инчунин барои хӯроки нисфирӯзии кормандони қорхонаҳо дар давоми рӯзи қорӣ пешбинӣ шудааст. Меъёри баландкардашуда — 33,3% — асосан ба машрубот, мошинҳо, маҳсулоти тамоқу, молҳои бохашамат муқаррар карда мешавад.

Тибқи Қонун дар бораи андоз аз арзиши иловашуда, дар давлати Олмон ду меъёрҳои андоз амал мекунад: меъёри умумии андоз, ки 19%-ро ташкил медиҳад ва меъёри пасткардашуда — 7%.¹³⁴

Дар Швейтсария аз рӯи ин андоз се намууди меъёр мавҷуд аст: стандартӣ — 6,5%, маҳсус — 3% — барои хизматрасонӣ дар бахши меҳмонхонаҳо ва пасткардашуда — 2% — барои хӯроқворӣ ва нушокиҳои спиртӣ, паррандаҳо, моҳиҳо, галла, молҳои тиббӣ, маҳсулоти чопӣ.¹³⁵

Меъёри андоз аз арзиши иловашуда дар Эстония 20%-ро ташкил медиҳад. Маҷмӯи муайяни молҳо ва хизматрасониҳо мавҷуданд, ки ба онҳо андоз аз арзиши иловашудаи пасткардашуда (9%)¹³⁶ татбиқ карда мешавад: китобҳо ва нашрияҳои даврӣ, ба истиснои маҷаллаҳои порнографӣ ва эротикӣ; ҳамлу нақли доруворӣ ва лавозимоти тиббӣ; манзил, аз ҷумла дар асоси «шабистӣ ва субхона. Ҳамчунин рӯйхати муайяни молҳо ва хизматрасониҳо мавҷуд аст, ки аз рӯи меъёри 0% андоз аз арзиши иловашуда андохта мешаванд: молҳои резекспорт; баъзе киштиҳо ва ҳавопаймоҳое, ки дар масирҳои байналмилалӣ парвоз мекунанд, инчунин молҳои, ки бо онҳо интиқол дода мешаванд; молҳои, ки тавассути минтақаи бидуни андоз воридот ва содирот мешаванд.

Меъёри кунунии умумии андоз аз арзиши иловашуда дар Латвия 21%-ро ташкил медиҳад, зимнан меъёри пасткардашуда 10%-ро ташкил медиҳад.¹³⁷

Андозаи меъёри андоз аз арзиши иловашуда дар Литва 18%-ро ташкил медиҳад.¹³⁷

Давран андоз оид ба андоз аз арзиши иловашуда, ба истиснои шахсони хориҷие, ки ба шахсони воқеӣ хизматрасонии фисилавиро анҷом медиҳанд, моҳи тақвимӣ мебошад. Барон шахсони

¹³⁴ <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-germanii/> Маҳзани интернетӣ рӯз ва вақти воридшавӣ 13.04.2022 сол 10:21.

¹³⁵ <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-shveitsarii/> Маҳзани интернетӣ рӯз ва вақти воридшавӣ 10:17, 13.04.2022 сол.

¹³⁶ <https://gsi.org.ru/taxes/estonia/> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 15:20, 25.04.2022 сол.

¹³⁷ <https://www.saeima.lv> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 8:51, 27.04.2022 сол.

хориҷе, ки ба шахсонӣ воқеъ хизматрасонии фосилавино анҷом медиҳанд, давраи андоз симоҳаи тақвими мебошад.

Тартиби ҳисоб кардани андоз. Мувофиқи моддаи 265 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, маблағи ААИ-и дохилӣ, ки аз амалиёти андозбандишаванда дар давраи ҳисоботӣ ба буҷет пардохт карда мешавад, ҷунин ҳисоб карда мешавад:

— ба маблағи андозе, ки аз рӯи амалиёти андозбандишаванда бо истифода аз меъёри стандартӣ ҳисоб карда шудааст,

— маблағи андозе ҳамаҷо карда мешавад, ки мутобиқи моддаи 260 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоб карда шудааст (андозбандии бозгашт),

— аз натиҷа маблағи андоз аз арзиши иловашудаи пардохт-кардашуда барои молҳои (корҳо, хизматрасониҳо) харидашуда, ки тибқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб гирифта шудаанд, тарҳ карда мешавад.

Манбаи андоз аз арзиши иловашуда ва унсурҳои дигари андозбандии хизматрасонии бонқдорӣ ислонӣ, сугуртавӣ, фуруши комиссияӣ, фуруши молҳои нигоҳдошташуда (қисман истифодашуда) ва намудҳои дигари фаъолият, ки мутобиқи фасли мақсуд мустақиман (бевоқифа) муайян намудани онҳо мушқил мебошад, бо тартиби муқаррарнамудани Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешаванд (моддаи 271 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Тартиб ва муҳлатҳои пардохти ААИ. Барои бехтар кардани назорати амалиётҳои андозбандишаванда, механизми андоз аз арзиши иловашуда ба ғайр аз эълонияи нисбатан мураккаби андозсупоранда дар бораи маблағи ҳисобшудаи андоз, тарзи маҳсули ба қайд гирифтани ва бекор кардани бақайдгирии супорандагонӣ андоз аз арзиши иловашуда, инчунин уҳдадорӣ андозсупорандаро онди пешниҳод намудани ҳисобнома-фактура ба харидорони мол (кор, хизматрасонӣ) пешбинӣ менамояд (моддаи 269–270 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андозсупоранда, ба истиснои қисми 2 моддаи 272 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, уҳдадор аст барои ҳар як давраи ҳисоботӣ на дертар аз рӯзи 15-уми моҳи баъд аз давраи ҳисоботӣ ба мақомоти андоз эълония дар бораи андоз аз арзиши иловашуда пешниҳод намуда, пардохти андозро ба буҷет анҷом диҳад.

Шахсонӣ хориҷе, ки ба шахсонӣ воқеъ хизматрасонии фосилавино анҷом медиҳанд, уҳдадоранд эълонияи андоз, ҳуҷҷатҳо

(иттилоот) ва маълумоти дигарро на дертар аз санаи 20-уми моҳе, ки баъд аз давраи ҳисоботӣ фаро мерасад, пешниҳод намоянд.

Муқаррароти дар боло овардашударо нисбати ААИ ҷамъбасти намуда, ҳусусиятҳои ҳуқуқии ин андозро меорем¹³⁶:

1) дар муносибатҳои ҳуқуқӣ онд ба ситонидани ААИ се субъ-ект баромад менамоянд: буҷет, барандаи андоз (ҷун қонда, шахси воқеъ ҷамҷун истеъмолкунандаи ниҳой) ва андозсупорандаи юридикӣ ҷамҷун миёнарав байни онҳо;

2) бори андозро барандаи андоз мебарад, дар ҳоле ки андоз ба буҷет аз ӯ бо роҳи бавосита — тавассути андозсупорандагонӣ юридикӣ — супорандагонӣ андоз аз арзиши иловашуда ворид мешавад;

3) маблағи андоз аз арзиши иловашуда аз натиҷаҳои молия-вини (фонда ё зиёни) фаъолияти андозсупорандае, ки андозро ба буҷет месупорад, вобаста нест;

4) андоз аз арзиши иловашуда аз ҷониби фурушанда ба харидор интиқол дода мешавад;

5) андоз аз арзиши иловашуда объектҳои андохтан фактҳои ҳуқуқӣ доранд: фуруш ё додани (таҳвили) молҳо (корҳо, хизматҳо), инҷо корҳои сохтмонӣ васлқунӣ ва ё воридоти мол аз хориҷа.

Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 азнавсозии сохтори иқтисодро дар асоси рушди соҳаҳои саноат ва энергетика пешбини мекунад. Барои ба ҳадафҳои макроиқтисодӣ мутобиқ кардани сиёсати андоз ислоҳоти ҷиддии ААИ ҷамҷун сарҷашмаи асосии даромади буҷет, ки пеш аз ҳама, коҳиш додани меъёри андоз то ба сатҳи мамлакатҳои ҳамсоя дар асоси васеъ намудани манбаи андози ААИ (аз ҳисоби ба ААИ фаро гирифтани ҳамаи амалиётҳои хоҷагидорӣ ва бекор кардани озодқунҳои), кам кардани шумораи имтиёзҳои андоз (ҳаҷми имтиёзҳои андоз аз арзиши иловашуда дар соли 2020 аз 90% -и умумии имтиёзҳои андоз зиёд буд), даст кардани ҳадди ААИ, ҷорӣ намудани бақайдгирии ихтиёрий барои мақсадҳои андоз аз арзиши иловашуда (барои васеъ кардани шумораи андозсупорандагон) ва бехтар намудани маъмурият бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ талаб карда мешавад.

АНДОЗИ АКСИЗ. Ҳисоб ва пардохти андози аксиз бо Фасли IX Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

¹³⁶ Милляков Н. В. Налоговое право: Учебник. — М.: ИНФРА-М, 2008. — с. 371.

Андози аксиз — андоzi ғайримустақим аст, ки ба нархи фурӯши молҳои зераксизӣ (хизматрасониҳо) дохил карда мешавад.

Андози аксиз дар ташаққули даромади бӯҷет дар муқоиса бо андоз аз арзиши иловашуда нақши камтар мебозанд, аммо воридоти мунтазамии онҳо ба бӯҷет имкон медиҳад, ки асоси молиявии фаъолияти давлат мустаҳкам карда шавад. Хусусияти андоzi аксиз дар Тоҷикистон андохтани ин андоз на танҳо ба молҳои зераксизӣ, балки ба хизматҳои алоҳидаи алоқаи барқӣ низ мебошад.

Ба воситаи андоzi аксиз, даромадҳои давлатӣ дар ҳаҷми 0,75% аз ММД таъмин карда мешаванд, ки 621, 0 миллион сомониро ташкил медиҳад (2020). Ҳиссаи андоzi аксиз дар маҷмӯи даромади бӯҷети давлатӣ, ки мақомоти андоз таъмин мекунанд, 2,5%¹³⁹ -ро ташкил медиҳад (2020).

Андози аксиз мутобиқи *таснифоти* дар параграфи 2.2 овардашуда ин мебошад:

— аз рӯи тарзи ситониш — андоzi ғайримустақим (аз даромад (амвол) ситонида мешавад, ки андозсупоранда дар давраи андоз ба он ҳуқуқ дорад);

— аз рӯи субъекти андозбандӣ — андоз аз шахсони ҳуқуқӣ (пардохткунандагон, чун қоида, шахсони ҳуқуқӣ, аз ҷумла вохидҳои алоҳидаи шахсони ҳуқуқӣ мебошанд);

— аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимият — андоzi умумидавлатӣ (бо санади қонунгузорӣ — Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст);

— аз рӯи сабтгардӣ — бо андоzi танзимкунанда (ҳар сол даромад аз он дар байни бӯҷетҳои Ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ аз нав тақсим карда мешавад);

— аз рӯи даврияти пардохт — андоzi мунтазам (системавӣ) (бо мунтазамии муайян дар давоми тамоми давраи аз ҷониби андозсупоранда гирифтани даромад пардохт карда мешавад);

— аз рӯи самти мақсаднокӣ — андоzi умумӣ (зеро даромад аз он метавонад барои ҳама гуна мақсадҳо истифода шавад).

Андозсупорандагон. Мутобиқи боби 44 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2021 шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, аз ҷумла вохидҳои алоҳидаи шахсони ҳуқуқӣ, ки амалиётҳои

¹³⁹ Ҳисоботи омори Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба иҷроиши бӯҷети давлатӣ соли 2020.

андозбандишавандаро дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳанд, супорандагони андоzi аксиз доништа мешаванд.

Супорандагони андоzi аксиз шахсони зерин эътироф карда мешаванд (моддаи 280 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон):

1) шахсони ҳуқуқӣ-резидентони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки молҳои зераксизиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсол менамоянд;

2) шахсони ҳуқуқӣ-резидентони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки хизматрасонии алоқаи барқиро анҷом медиҳанд (хизматрасонии зераксизӣ);

3) шахсони ҳуқуқӣ-ғайрирезидентони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути муассисаҳои доимӣ молҳои зераксизӣ истеҳсол мекунанд ё хизматрасонии аксизиро анҷом медиҳанд;

4) субъектҳои фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, ки молҳои зераксизиро тавассути сарҳади ғумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқол менамоянд.

Дар ҳолати аз ҳисоби ашёи хоми фармоишгар дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсол гардидани молҳои зераксизӣ супорандаи андоzi аксиз молистеҳсолкунанда доништа мешавад.

Супорандагони андоzi аксиз, дар навбати аввал истеҳсолкунандагони маҳсулоти зераксизии спиртдор, ғайриспиртӣ ва маҳсулоти тамоқу таҳти назорати маҳсули мақомоти андоз қарор доранд (моддаи 291 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Объекти андозбандӣ. Объекти андозбандӣ молҳои зераксизӣ ва амалиётҳои андозбандишаванда бо онҳо, инчунин намудҳои фаъолияти зераксизӣ мебошанд. Амалиётҳои зерин бо молҳои зераксизӣ объекти андозбандӣ мебошанд (моддаи 281 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон):

1) аз ҳудуди қорхона (макони истеҳсолот) берун баровардани молҳои зераксизие, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсол шудаанд;

2) воридоти молҳои зераксизӣ ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва интиқоли онҳо тавассути сарҳади Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи қонунгузори гумрукӣ;

3) фурӯши молҳои зераксизии мусодиращуда, бесоҳиб, тибқи ҳуқуқи мерос ба давлат гузашта ва роғон ба молияи давлат дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон супоридашуда, агар аз рӯи молҳои

зикргардида дар худуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қаблан аксиз пардохт нашуда бошад;

4) истифодаи молҳои зераксизӣ барои эҳтиёҷоти истеҳсолии худӣ ва (ё) барои истеҳсоли молҳои дигари зераксизӣ ва (ё) истифодаи (истеъмоли) молҳои зераксизӣ дар маҳалли истеҳсолот аз ҷониби кормандон ва (ё) шахсони дигар;

5) ҷамъкунии (комплекткунии) молҳои зераксизӣ ва бегонакунии онҳо;

6) вайрон шудан, талаф ёфтани молҳои зераксизӣ.

Намудҳои фаъолияти зераксизӣ хизматрасонии алоҳида дар соҳаи алоқаи барқӣ, сарфи назар аз намуд ва шакли дар иҷозатномаҳо барои хизматрасонии алоқаи барқӣ дарҷгардида, мебошанд.

Молҳои зераксизӣ инҳо мебошанд (моддаи 282 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон):

— ҳамаи намудҳои спирт, нушокиҳои спиртдор, гайриспиртӣ ва нерудиханда, ба истиснои оби софи нушакӣ;

— тамокуи коркардшуда, маҳсулоти саноатии ивазкунондаи тамоку ва маҳсулоти тамоку;

— маҳсулоти дорои никотин, моеъҳои дорои никотин, маҳсулоти дорои тамокуи тафсон, сигорҳои электронӣ ва дастгоҳҳои интиқоли дуд;

— сузишвории минералӣ, ҳамаи намудҳои нафти хом ва маҳсулоти коркарди он, моддаҳои битумдор, мумҳои минералӣ, гази моеъ;

— резинчарха ва гирдорезинҳои ҳаводор, яклухт ё нимҳаводор, протекторҳои резинчархагӣ ва тасмаҳои хошиядори резинӣ;

— автомобилҳои сабукрав ва ҳама гуна воситаҳои нақлиёте, ки барои кашонидаи одамон пешбинӣ шудаанд;

— маҳсулоти тайёри қолинии ба Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшаванда;

— ҳама гуна обҳои воридотӣ, аз ҷумла обҳои газдор, маснуот барои интиқол додан ё борпечонии молҳо аз пластмасса: пук, сарпуш, каллапуш ва воситаҳои дигари маҳкамкунии ба Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшаванда;

— маҳсулоти заргарӣ аз металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, инчунин қисмҳои онҳо аз металлҳои қиматбаҳо ва (ё) бо металлҳои қиматбаҳо рӯйпушкардашуда.

Намудҳои фаъолияти хизматрасонии зераксизӣ маҷмӯи хизматрасонӣ дар соҳаи алоқаи барқӣ мебошад, аз ҷумла:

— хизматрасонии алоқаи сайёри истифодаи умумии ҳамаи стандартҳо (хизматрасонии алоқаи кандунии мобилӣ);

— хизматрасонӣ оид ба интиқоли маълумот (аз ҷумла алоқаи телеграфӣ ва IP-телефонӣ), аз ҷумла тавассути шабакаҳои операторон;

— хизматрасонии хадомоти телематикӣ, аз ҷумла тавассути шабакаи интернетӣ;

— хизматрасонии алоқаҳои телефони байналмилалӣ (байнишаҳрӣ) тавассути шабакаҳои операторҳо.

Манбаи андоз. Манбаи андоз барои молҳои зераксизӣ инҳо мебошанд (моддаи 283 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон):

— ҳаҷми воқеии молҳои зераксизӣ;

— маблағи амалиёти андозбандишаванда, ки дар асоси нархи фуруши чаканаи молҳои зераксизӣ бо тарҳи андоз аз арзиши иловашуда ва андозии аксизҳо муайян карда мешавад;

— маблағи амалиёти андозбандишаванда аз рӯи арзиши гумрукӣ ё нишондихандаи ҳаҷми воқеии моли зераксизӣ, ки бо тарҳи андоз аз арзиши иловашуда ва андозии аксизҳо муайян карда мешавад;

— маблағи амалиёти андозбандишавандаи молҳои зераксизӣ ҳангоми истифода гардидани онҳо ба сифати пардохт дар шакли асли (натуралӣ), тухфа намудани молҳои зераксизӣ, ба моликияти гаравгиранда додани молҳои ба ғарав мондашуда ё амалиёти мубодила, инчунин ҳангоми ройгон додани молҳои зераксизӣ, ки аз рӯи нархи чаканаи мол бо тарҳи андоз аз арзиши иловашуда ва андозии аксизҳо муайян карда мешавад.

Агар меъёрҳои гуногуни аксиз муқаррар шаванд, манбаи андоз дар алоҳидагӣ аз рӯи амалиётҳо бо меъёрҳои гуногуни андозбандишаванда муайян карда мешавад.

Манбаи андоз барои намудҳои алоҳидаи хизматрасониҳо дар соҳаи алоқаи барқӣ бо роҳи аз даромади умумӣ тарҳ намудани андоз аз арзиши иловашуда ва андозии аксизҳо муайян карда мешавад.

Барои тасдиқи таҳвили молҳо (хизматрасониҳо) -и зераксизӣ аз ҷониби андозсупоранда барои харидор (бадастоваранда) ҳисоб-фактура тартиб дода мешавад (моддаи 296 Кодекси андозии ҶТ). Намудҳои муқарраршудаи молҳои зераксизӣ ҳангоми таҳвил

(интиқол) бояд бо тамғаҳои аксизӣ тамғагузорӣ карда шаванд (моддаи 295 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Меъёрҳои андоз. Меъёрҳои андозӣ аксиз барои молҳои зераксизӣ аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд, зимнан меъёрҳо барои маҳсулоти спиртдор во- баста аз ҳаҷми спирти дар таркиби он мавҷудбуда (садфонза) муайян карда мешаванд.

Меъёрҳои андозӣ аксиз аз рӯи молҳои зераксизӣ метавонанд муқаррар карда шаванд:

— бо фониз (адвалорӣ) аз арзиши молҳои зераксизӣ;

— (ё) бо маблағи собит (мутлақ) аз воҳиди ченаки молҳои зераксизӣ бо ифодаи натуралӣ.

Меъёри андозӣ аксиз барои намудҳои фаъолияти зераксизӣ дар соҳаи алоқаи барқӣ дар ҳаҷми 7 фониз аз манбаи андоз муқаррар карда мешаванд.

Имтиёзҳои андозӣ. Аз пардохти андозӣ аксиз озод мебошанд (моддаи 286 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон): нушокиҳои спиртдор, ки шахси воқеӣ барои истеъмоли худ дар доираи меъёр истеҳсол мекунад; ворид намудани молҳо дар ҳаҷми муқарраршуда аз ҷониби шахси воқеӣ барои истеъмоли худ; молҳое, ки ба тариқи транзит тавассути ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқол дода мешаванд; воридоти муваққатии молҳо ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон; молҳои зераксизӣ, ба ғайр аз маҳсулоти спиртдор ва тамоку, ки дар доираи кумақҳои башардустона ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид мешаванд; содироти молҳои зераксизӣ, вори- доти автомашинаҳои нав бевосита аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродии дар асоси шахдатнома фаъолияткунанда (аз санаи барориш 1 (як) сол нагузашта, масофаи тайнамудаа- шон то 10 (дах) ҳазор километр бошад) бо мавқеи молини 8702, 8703, 8704 ва 8705 андозаи 50 фонизи меъёри муқаррарнамудан Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Давраи андоз. Давраи андозии андозӣ аксиз моҳи тақвими мебошад.

Тартиби ҳисоб кардани андоз. Маблағи аксиз бо роҳи зарб задани манбаи дахлдори андоз ба меъёри муқарраршуда муайян карда мешаванд.

Бо моддаи 288 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолат- ҳои ба ҳисоб гирифтани андозӣ аксиз (кам кардани маблағи ан- дози пардохтшаванда) муқаррар карда шудаанд:

— супорандаи андозӣ аксиз ҳангоми ба бучет пардохтани андозӣ аксиз ҳуқуқ дорад маблағи аксизро, ки ҳангоми харид (гирифтани) ӯ воридоти молҳои зераксизӣ ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон пардохт намудааст, ба ҳисоб гирад, агар молҳои зераксизӣ ҳамчун ашёи хомӣ асосӣ барои истеҳсоли молҳои зераксизӣ истифода шуда бошанд;

— супорандаи андозӣ аксиз, ки хизматрасонии зераксизро дар соҳаи алоқаи барқӣ анҷом медиҳад, ҳуқуқ дорад дар қисмати хизматрасонии интернетӣ ҳиссаи маблағи андозӣ аксизӣ ҳангоми хариди (гирифтани) хизматрасонии интернетӣ пардохтшударо бо усули мутаносибӣ нисбат ба маҷмӯи хизматрасонии зераксизии алоқаи барқии истифодашуда ба ҳисоб гирад, агар хизматрасонии зикргардида аз ҷониби андозсупоранда барои хизматрасонии зераксизии алоқаи барқӣ истифода шуда бошанд.

Ба ҳисоб гирифтани (ё баргардондани) андозӣ аксизе, ки барои молҳои зераксизии аз ҷониби муассисаҳои тиббӣ ва дорухонаҳо бо мақсади ҷиҳзи тиббӣ, инчунин аз тарафи корхонаҳои фармасевтӣ барои истеҳсоли доруворӣ истифодашаванда пардохт шудаанд, мутобикӣ тартиб ва меъёрҳои муқарраршуда иҷозат дода мешавад.

Супорандагони андозӣ аксиз эъломиаҳои андозро бо маблағи ҳисобшудаи аксиз барои давраи ҳисоботии андоз на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъд аз давраи ҳисоботии андоз пешниҳод менамоянд (моддаи 293 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Тартиб ва муҳлати пардохти андоз. Супорандагони андозӣ аксизро, аз ҷумла воҳидҳои алоҳидаи онҳо, андозро дар маҳалли бақайдгирӣ худ на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъди моҳи анҷом додани амалиёти андозбандишаванда пардохт мекунанд (моддаи 290 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андозсупоранда бе пардохти андозӣ аксиз ҳуқуқ надорад молҳои зераксизиро аз ҳудуди бинои истеҳсоли берун барорад.

Аксиз аз хизматрасониҳои телекоммуникатсионӣ ба бучет дар маҳалли бақайдгирӣ андозсупоранда на дертар аз рӯи 10-уми моҳи пас аз давраи андоз (моҳ) пардохт карда мешавад.

Пардохти андозӣ аксиз барои хизматрасониҳо дар соҳаи алоқаи барқӣ ба бучет аз рӯи маҳалли бақайдгирӣ андозсупо- ранда на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъди моҳи анҷом додани амалиёти андозбандишаванда амалӣ карда мешавад.

АНДОЗХО БАРОИ ЗАХИРАҲОИ ТАБИЙ. Ҳисоб ва пардохти андозҳо барои захираҳои табиӣ бо фасли X Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2021 танзим карда мешаванд.

Андозҳои мазкур дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда истифода бурдани захираҳои табиӣ, ки дар моликияти истисноии давлат мебошад, аз ҷумла истифодабарии сарватҳои зеризаминӣ дар доираи қарордодҳо онд ба истифодаи сарватҳои зеризаминӣ ва (ё) истифодабарии об барои истеҳсоли неруи барқ пардохт мешаванд. Ҳангоми истифодабарии захираҳои табиӣ истифодабарандагон онҳо бо тартиби муқарраршуда инчунин дигар андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро ба бучет пардохт менамоянд.

Аз рӯи табиати ҳуқуқии худ андозҳо барои захираҳои табиӣ ба сарчашмаҳои даромаднокӣ бучет ба монанди регалия мансубанд. Регалия (*regalia pinoga*) — ин чунин ҳуқуқҳои дорон хусусияти ҳуқуқии хусусӣ мебошанд, ки аз доираи бадастоварии шахсони алоҳида ситонида мешаванд ва танҳо ба дасти давлат гирифта мешаванд. Яке аз мисолҳои истифодаи регалия ҳамчун асоби пур кардани бучет, муқаррар кардани пардохти андоз барои истифодаи захираҳои табиӣ мебошад¹⁴⁰.

Ба воситаи андозҳо барои захираҳои табиӣ даромадҳои давлатӣ дар ҳаҷми 0,8% аз ММД таъмин карда мешаванд, ки 630,9 миллион сомониро ташкил медиҳад, аз онҳо роялти барои об — 49,1 миллион сомонӣ роялти барои захираҳои табиӣ 569,4 млн. сомонӣ бонуси обунавиро 12,5 млн¹⁴¹. сомониро ташкил медиҳад (2020). Ҳиссаи андозҳо барои захираҳои табиӣ дар маҷмӯи даъвати бучети давлатӣ, ки мақомоти андоз таъмин менамоянд, 2,6%-ро ташкил медиҳад (2020).

Андозҳо барои истифодаи захираҳои табиӣ аз инҳо иборат мебошанд:

- бонуси обунавӣ;
- бонуси кашфи тичоратӣ;
- роялти барои истихроҷ;
- роялти барои об;
- рентал содиротӣ.

¹⁴⁰ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: Учебник. — М.: Юрист, 2005. — с. 188.

¹⁴¹ Ҳисоботи омори Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон онд ба иҷроиши бучети давлатӣ соли 2020.

Ҳар як андозе, ки ба андозҳо барои захираҳои табиӣ дохил карда шудааст, мутобиқи *таснифоти овардашуда* ин мебошад:

— аз рӯи тарзи ситонид — андози мустақим;

— аз рӯи субъекти андозбандӣ — андоз аз шахсони ҳуқуқӣ (пардохткунандагон, чун қоида, шахсони ҳуқуқӣ, аз ҷумла воҳидҳои алоҳидаи шахсони ҳуқуқӣ мебошанд);

— аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимият — андози умумидавлатӣ (бо санади қонунгузорӣ — Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст);

— аз рӯи сабабгардӣ — бо андози танзимкунанда (ҳар сол даромад аз он дар байни бучетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ аз нав тақсим карда мешавад);

— аз рӯи даврияти пардохт — андози мунтазам (системавӣ), ба истиснои бонусҳо, ки пардохти якдафъаина мебошанд (бо мунтазамии муайян дар давоми тамоми давраи аз ҷониби андозсупоранда гирифтани даромад пардохт карда мешавад);

— аз рӯи самти мақсаднокӣ — андози умумӣ (зеро даромад аз он метавонад барои ҳама гуна мақсадҳо истифода шавад).

Унсурҳои андозбандиро нисбати ҳар як андозе, ки ба андозҳо аз истифодабарандагон сарватҳои зеризаминӣ (ки низомии андозҳои онҳо дар қарордод барои истифодаи сарватҳои зеризаминӣ бо мақоми салоҳиятдор зикр карда мешавад) дохил мешаванд ва нисбати роялти барои об меорем.

Бонуси обунавӣ андози устувори якқаратаи истифодабарандаи захираҳои табиӣ барои ба даст овардани ҳуқуқи истифодабарии захираҳои табиӣ дар ҳудуди муайяннамудаи иҷозатнома (иҷозат) мебошад.

Бонуси кашфи тичоратӣ андози устувори якқаратаи истифодабарандаи захираҳои табиӣ барои ба даст овардани ҳуқуқи истифодабарии захираҳои табиӣ барои ҳар кашфи тичоратӣ дар ҳудуди муайяннамудаи иҷозатнома (иҷозат) мебошад.

Роялти барои истихроҷ андозе, ки истифодабарандаи захираҳои табиӣ аз рӯи ҳар намуди канданиҳои фонданоки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон истихроҷшаванда, новобаста ба он, ки онҳо ба харидорон (қабулкунандагон) таҳвил (бор карда, фириристода) шудаанд ё барои эҳтиёҷоти худӣ истифода гардидаанд, алоҳида месупорад.

Андозсупорандагон (нисбати андозҳо барои истифодабарандагон сарватҳои зеризаминӣ). Бонуси обунавӣ аз ҷониби

АНДОЗҶО БАРОИ ЗАХИРАҶОИ ТАБИЙ. Ҳисоб ва пардохти андозҳо барои захираҳои табиӣ бо фасли X Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2021 танзим карда мешаванд.

Андозҳои мазкур дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда истифода бурдани захираҳои табиӣ, ки дар моликияти истисноии давлат мебошад, аз ҷумла истифодабарии сарватҳои зеризаминӣ дар доираи қарордодҳо онд ба истифодаи сарватҳои зеризаминӣ ва (ё) истифодабарии об барои истеҳсоли неруи барқ пардохт мешаванд. Ҳангоми истифодабарии захираҳои табиӣ истифодабарандагон онҳо бо тартиби муқарраршуда инчунин дигар андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро ба бучет пардохт менамоянд.

Аз рӯи табиати ҳуқуқии худ андозҳо барои захираҳои табиӣ ба сарчашмаҳои даромаднокӣ бучет ба монанди регалия мансубанд. Регалия (regalia pinoga) — ин чунин ҳуқуқҳои дорои хусусияти ҳуқуқии хусусӣ мебошанд, ки аз доираи бадастоварии шахсони алоҳида ситонида мешаванд ва танҳо ба дасти давлат гирифта мешаванд. Яке аз мисолҳои истифодаи регалия ҳамчун асоби пур кардани бучет, муқаррар кардани пардохти андоз барои истифодаи захираҳои табиӣ мебошад¹⁴⁰.

Ба воситаи андозҳо барои захираҳои табиӣ даромадҳои давлатӣ дар ҳаҷми 0,8% аз ММД таъмин карда мешаванд, ки 630,9 миллион сомониро ташкил медиҳад, аз онҳо роялти барои об — 49,1 миллион сомонӣ роялти барои захираҳои табиӣ 569,4 млн. сомонӣ бонуси обунавиро 12,5 млн¹⁴¹. сомониро ташкил медиҳад (2020). Ҳиссаи андозҳо барои захираҳои табиӣ дар маҷмӯи даромади бучети давлатӣ, ки мақомоти андоз таъмин менамоянд, 2,6% -ро ташкил медиҳад (2020).

Андозҳо барои истифодаи захираҳои табиӣ аз инҳо иборат мебошанд:

- бонуси обунавӣ;
- бонуси кашфи тичоратӣ;
- роялти барои истихроҷ;
- роялти барои об;
- рентан содиротӣ.

¹⁴⁰ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: Учебник. — М.: Юрист, 2005. — с. 188.

¹⁴¹ Ҳисоботи омори Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон онд ба иҷроиши бучети давлатӣ соли 2020.

Ҳар як андозе, ки ба андозҳо барои захираҳои табиӣ дохил карда шудааст, мутобиқи *таснифоти овардашуда* ин мебошад: — аз рӯи тарзи ситониш — андоzi мустақим;

— аз рӯи субъекти андозбандӣ — андоз аз шахсони ҳуқуқӣ (пардохткунандагон, чун қоида, шахсони ҳуқуқӣ, аз ҷумла воҳидҳои алоҳидаи шахсони ҳуқуқӣ мебошанд);

— аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимият — андоzi умумидавлатӣ (бо санади қонунгузорӣ — Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст);

— аз рӯи сабтгардӣ — бо андоzi танзимкунанда (ҳар сол даромад аз он дар байни бучетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ аз нав тақсим карда мешавад);

— аз рӯи даврияти пардохт — андоzi мунтазам (системавӣ), ба истиснои бонусҳо, ки пардохти якдафъаина мебошанд (бо мунтазамини муайян дар давоми тамоми давраи аз ҷониби андозсупоранда гирифтани даромад пардохт карда мешавад);

— аз рӯи самти мақсаднокӣ — андоzi умумӣ (зеро даромад аз он метавонад барои ҳама гуна мақсадҳо истифода шавад).

Унсурҳои андозбандиро нисбати ҳар як андозе, ки ба андозҳо аз истифодабарандагон сарватҳои зеризаминӣ (ки низомии андоzi онҳо дар қарордод барои истифодаи сарватҳои зеризаминӣ бо мақоми салоҳиятдор зикр карда мешавад) дохил мешаванд ва нисбати роялти барои об меорем.

Бонуси обунавӣ андоzi устувори яккаратаи истифодабарандаи захираҳои табиӣ барои ба даст овардани ҳуқуқи истифодабарии захираҳои табиӣ дар ҳудуди муайяннамудаи иҷозатнома (иҷозат) мебошад.

Бонуси кашфи тичоратӣ андоzi устувори яккаратаи истифодабарандаи захираҳои табиӣ барои ба даст овардани ҳуқуқи истифодабарии захираҳои табиӣ барои ҳар кашфи тичоратӣ дар ҳудуди муайяннамудаи иҷозатнома (иҷозат) мебошад.

Роялти барои истихроҷ андозе, ки истифодабарандаи захираҳои табиӣ аз рӯи ҳар намуди канданиҳои фонданоки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон истихроҷшаванда, новобаста ба он, ки онҳо ба харидорон (қабулкунандагон) тахвил (бор карда фириристода) шудаанд ё барои эҳтиёҷоти худ истифода гардидаанд, алоҳида месупорад.

Андозсупорандагон (нисбати андозҳо барои истифодабарандагон сарватҳои зеризаминӣ). Бонуси обунавӣ аз ҷониби

шахсе пардохт мегардад, ки дар озмун барои гирифтани ҳуқуқи истифодабарии захираҳои табиӣ ғолиб омадааст ё ҳуқуқи истифодабарии захираҳои табиӣ дар асоси музокироти мустақим ва (ё) иҷозатнома (иҷозат) барои истихроҷи қанданиҳои фойданок ё барои омӯзиши геологӣ мутобики қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон гирифтааст (моддаи 299 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андозсупорандагони бонуси кашфи тичоратӣ ин истифодабаран- дагони захираҳои табиёе мебошанд, ки ба мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи геология дар бораи кашфи тичоратии қанданиҳои фойданок дар ҳудуди шартномавӣ ҳангоми гузаронидани амалиёти истифодабарии захираҳои табиӣ дар доираи иҷозатномаи (иҷозати) барои истифодабарии захираҳои табиӣ гирифташуда муроҷиат намудаанд (моддаи 303 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Объекти андозбандӣ (нисбати андозҳо барои истифодабарандагони сарватҳои зеризаминӣ). Объекти андозбандии бонуси обунавӣ ва бонуси кашфи тичоратӣ кони қанданиҳои фойданок мебошад, ки ҳуқуқ ба онҳо ба андозсупоранда дар асоси иҷозатнома (иҷозат) дода мешаванд.

Объекти андозбандии роялти барои истихроҷ ҳаҷми зерини қанданиҳои фойданок истихроҷшуда, аз ҷумла ҳаҷми қанданиҳои фойданокӣ ҳамроҳ истихроҷшудаи бо роҳи технологӣ ҷудогардида, мебошанд:

— аз қонҳо ё қитъаҳои алоҳидаи захираҳои табиӣ ба андозсупоранда дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷудошуда истихроҷшуда;

— аз партовҳо (талафот) истихроҷшаванда, бо назардошти ҷудокунии технологӣ, агар ҷунин истихроҷ гирифтани иҷозатномаи (иҷозати) алоҳидаро талаб намоёнд.

Манбаи андоз (нисбати андозҳо барои истифодабарандагони сарватҳои зеризаминӣ). Андозаи бонуси обунавӣ ва бонуси кашфи тичоратӣ мутобики қоидаҳои муайяннамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд (моддаҳои 300 ва 304 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон), бинобар ин унсурҳои алоҳидаи андозбандӣ нисбати онҳо (манбаи андоз, меъёри андоз, давраи андоз, тартиби ҳисоб намудани андоз, тартиб ва муҳлати пардохти андоз) бо қонунгузорӣ муқаррар карда нашудаанд.

Манбаи андози роялти арзиши ҳаҷми қанданиҳои истихроҷшуда, аз ҷумла ҳамроҳ истихроҷшуда мебошад, ки бо нархи миёнаи тахвил дар давраи ҳисоботӣ ҳисоб карда шудааст.

Манбаи андоз барои нафъҳои алоҳидаи қанданиҳои фойданок, ба истисноти металлҳои қиматбаҳо, инчунин сангҳои қиматбаҳо, ҳамчун микдори қанданиҳои фойданокӣ истихроҷшуда бо ифодаи аслий муайян карда мешавад.

Меъёри роялти барои истихроҷ. Дар моддаи 310 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ғолибӣ аз қанданиҳои фойданокӣ дар давраи андоз истихроҷ шуда, меъёри роялти барои истихроҷ аз руи намунаҳои қанданиҳои фойданокӣ маъмул ва дигар қанданиҳои фойданок муайян карда шудаанд.

Имтиёзҳои андозӣ (нисбати андозҳо барои истифодабарандагони сарватҳои зеризаминӣ). Тибқи муқаррароти қисми 5 моддаи 297 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон шахсони зерин супорандаи андоз барои истифодаи захираҳои табиӣ намебошанд: — шахсони воқеӣ барои истихроҷи қанданиҳои фойданокӣ маъмул ва обҳои зеризаминӣ аз қитъаҳои заминни ба онҳо барои истифода вобасташуда, агар ҷунин қанданиҳои барои ғайриқисмат соҳибқарорӣ истифода бурда нашаванд;

— истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, моҳипарварӣ ва муассисаҳои давлатие, ки обҳои зеризаминиро барои эҳтиёҷоти хоҷагидорӣ худ ва бехтар гардондани ҳолати мелиоративии заминҳои кишоварзӣ истихроҷ намоёнд;

— истифодабарандагони захираҳои табиӣ, ки дар як вақт бо захираҳои табиӣ дигар обҳои зеризаминиро истихроҷ намоёнд, аммо ин обҳо барои нигоҳдорӣи фишори қишри замин баргашта ба зер замин ворид карда мешаванд;

— шахсоне, ки обҳои зеризаминии захириро (заҳаширо), ки ба тавозуни давлатии қанданиҳои фойданок дохил намебошанд, ҳангоми коркарди қонҳои қанданиҳои фойданок, сохтмон ва истифодабарии иншооти зеризаминӣ истихроҷ намоёнд;

— шахсоне, ки обҳои заминҳои ботлоқшударо истихроҷ намоёнд;

— шахсони воқеёе, ки ба истихроҷи қанданиҳои фойданокӣ пошхура бо истифода аз усули худғайӣ ва худбӯйӣ машғуланд ва шартҳои пешбининамудаи қонунгузорӣ оид ба истихроҷи қанданиҳои фойданокӣ пошхурдаро риоя намоёнд.

хориҷе, ки ба шахсони воқеӣ хизматрасонии фосилавино анҷом медиҳанд, давранд андоз семоҳаи тақвими мебошад.

Тартиби ҳисоб кардани андоз. Мувофиқи моддаи 265 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, маблағи ААИ-и дохилӣ, ки аз амалиёти андозбандишаванда дар давранд ҳисоботӣ ба бучет пардохт карда мешавад, ҷунин ҳисоб карда мешавад:

— ба маблағи андозе, ки аз рӯи амалиёти андозбандишаванда бо истифода аз меъёри стандартӣ ҳисоб карда шудааст,

— маблағи андозе ҳамаҷо карда мешавад, ки мутобикӣ моддаи 260 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоб карда шудааст (андозбандии бозгашт),

— аз натиҷа маблағи андоз аз арзиши иловашудаи пардохт-кардашуда барои молҳои (корҳо, хизматрасониҳо) ҳаридашуда, ки тибқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб гирифта шудаанд, тарҳ карда мешавад.

Манбаи андоз аз арзиши иловашуда ва унсурҳои дигари андозбандии хизматрасонии бонқдорони ислонӣ, сугуртавӣ, фуруши комиссияӣ, фуруши молҳои нигоҳдошташуда (қисман истифодашуда) ва намунаҳои дигари фаъолият, ки мутобикӣ фасли мазкур мустақиман (бевоқифа) муайян намунаҳои онҳо мушқил мебошад, бо тартиби муқаррарнамунаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешаванд (моддаи 271 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Тартиб ва муҳлатҳои пардохти ААИ. Барои бехтар кардани назорати амалиётҳои андозбандишаванда, механизмҳои андоз аз арзиши иловашуда ба ғайр аз эълонияи нисбатан мураккаби андозсупоранда дар бораи маблағи ҳисобшудаи андоз, тарзи махсус ба қайд гирифтани ва бекор кардани бақайдгирии супорандагонӣ андоз аз арзиши иловашуда, инчунин уҳдадори андозсупоранда оиди пешниҳод намунаҳои ҳисобнома-фактура ба харидорони мол (кор, хизматрасонӣ) пешбинӣ менамояд (моддаи 269–270 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андозсупоранда, ба истиснои қисми 2 моддаи 272 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, уҳдадор аст барои ҳар як давранд ҳисоботӣ на дертар аз рӯзи 15-уми моҳи баъд аз давранд ҳисоботӣ ба мақомоти андоз эълонияи дар бораи андоз аз арзиши иловашуда пешниҳод намуна, пардохти андозро ба бучет анҷом диҳад.

Шахсони хориҷӣ, ки ба шахсони воқеӣ хизматрасонии фосилавино анҷом медиҳанд, уҳдадоранд эълонияи андоз, ҳуҷҷатҳо

(иттилоот) ва маълумоти дигарро на дертар аз санаи 20-уми моҳе, ки баъд аз давранд ҳисоботӣ фаро мерасад, пешниҳод намуна.

Муқаррароти дар боло овардашуда нисбати ААИ ҷамъбасти намуна, хусусиятҳои ҳуқуқии ин андозро меорем¹³⁶.

1) дар муносибатҳои ҳуқуқӣ оид ба ситонидани ААИ се субъ-ект баромад менамоянд: бучет, барандаи андоз (ҷун қонда, шахси воқеӣ ҳамаҷун истеъмолкунандаи ниҳонӣ) ва андозсупорандаи юридикӣ ҳамаҷун миёнарав байни онҳо;

2) бори андозро барандаи андоз мебарад, дар ҳоле ки андоз ба бучет аз ӯ бо роҳи бавосита — тавассути андозсупорандагони юридикӣ — супорандагони андоз аз арзиши иловашуда ворид мешавад;

3) маблағи андоз аз арзиши иловашуда аз натиҷаҳои молия-вини (қонда ӯ зиёни) фаъолияти андозсупорандае, ки андозро ба бучет месупорад, вобаста нест;

4) андоз аз арзиши иловашуда аз ҷониби фурушанда ба харидор интиқол дода мешавад;

5) андоз аз арзиши иловашуда объектҳои андохтан фактҳои ҳуқуқӣ доранд: фуруш ӯ додани (таҳвилӣ) молҳо (корҳо, хизматҳо), иҷрои корҳои сохтмонӣ ва ӯ воридоти мол аз хориҷа.

Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давранд то соли 2030 азнавсозии сохтори иқтисодро дар асоси рушди соҳаҳои саноат ва энергетика пешбинӣ мекунад. Барои ба ҳадафҳои макроиқтисодӣ мутобик кардани сиёсати андоз иқлолати ҷиддии ААИ ҳамаҷун саршамари асосии даромади бучет, ки пеш аз ҳама, хоҳиш додани меъёри андоз то ба сатҳи мамлакатҳои ҳамаҷун дар асоси ҳамаҷун намунаҳои манбаи андози ААИ (аз ҳисоби ба ААИ фаро гирифтани ҳамаи амалиётҳои хоҷагидорӣ ва бекор кардани озодкунӣ), кам кардани шумораи имтиёзҳои андоз (ҳаҷми имтиёзҳои андоз аз арзиши иловашуда дар соли 2020 аз 90% -и умумии имтиёзҳои андоз зиёд буд), паст кардани ҳадди ААИ, ҷорӣ намунаҳои бақайдгирии иқтиёри барои мақсадҳои андоз аз арзиши иловашуда (барои ҳамаҷун кардани шумораи андозсупорандагон) ва бехтар намунаҳои маъмурият бо истифода аз технологияҳои иқтилоотӣ-коммуникатсионӣ талаб карда мешавад.

АНДОЗИ АКЦИЗ. Ҳисоб ва пардохти андози аксиз бо Фасли IX Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

¹³⁶ Милляков Н. В. Налоговое право: Учебник. — М.: ИНФРА-М, 2008. — с. 371.

Андоzi аксиз — андоzi ғайримустақим аст, ки ба нархи фурӯши молҳои зераксизӣ (хизматрасониҳо) дохил карда мешавад.

Андоzi аксиз дар ташаққули даромади буҷет дар муқоиса бо андоz аз арзиши иловашуда нақши камтар мебозанд, аммо воридоти мунтазамии онҳо ба буҷет имкон медиҳад, ки асоси молиявии фаъолияти давлат мустаҳкам карда шавад. Хусусияти андоzi аксиз дар Тоҷикистон андохтани ин андоz на танҳо ба молҳои зераксизӣ, балки ба хизматҳои алоҳидаи алоқаи барқӣ низ мебошад.

Ба воситаи андоzi аксиз, даромадҳои давлатӣ дар ҳаҷми 0,75% аз ММД таъмин карда мешаванд, ки 621, 0 миллион сомониро ташкил медиҳад (2020). Ҳиссаи андоzi аксиз дар маҷмӯи даромади буҷети давлатӣ, ки мақомоти андоz таъмин мекунанд, 2,5%¹³⁹ -ро ташкил медиҳад (2020).

Андоzi аксиз мутобиқи *таснифоти* дар параграфи 2.2 овардашуда ин мебошад:

— аз рӯи тарзи ситониш — андоzi ғайримустақим (аз даромад (амвол) ситонида мешавад, ки андоzсупоранда дар давраи андоz ба он ҳуқуқ дорад);

— аз рӯи субъекти андоzbандӣ — андоz аз шахсони ҳуқуқӣ (пардохткунандагон, чун қоида, шахсони ҳуқуқӣ, аз ҷумла воҳидҳои алоҳидаи шахсони ҳуқуқӣ мебошанд);

— аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимият — андоzi умумидавллатӣ (бо санади қонунгузорӣ — Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст);

— аз рӯи сабтгардӣ — бо андоzi танзимкунанда (ҳар сол даромад аз он дар байни буҷетҳои Ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ аз нав тақсим карда мешавад);

— аз рӯи дариғии пардохт — андоzi мунтазам (системавӣ) (бо мунтазамии муайян дар давоми тамоми давраи аз ҷониби андоzсупоранда гирифтани даромад пардохт карда мешавад);

— аз рӯи самти мақсаднокӣ — андоzi умумӣ (зеро даромад аз он метавонад барои ҳама гуна мақсадҳо истифода шавад).

Андоzсупорандагон. Мутобиқи боби 44 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2021 шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, аз ҷумла воҳидҳои алоҳидаи шахсони ҳуқуқӣ, ки амалиётҳои

¹³⁹ Ҳисоботи омори Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба иҷроиши буҷети давлатӣ соли 2020.

андоzbандишавандаро дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳанд, супорандагони андоzi аксиз доништа мешаванд.

Супорандагони андоzi аксиз шахсони зерин эътироф карда мешаванд (моддаи 280 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон):

1) шахсони ҳуқуқӣ-резидентони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки молҳои зераксизиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсол менамоянд;

2) шахсони ҳуқуқӣ-резидентони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки хизматрасонии алоқаи барқиро анҷом медиҳанд (хизматрасонии зераксизӣ);

3) шахсони ҳуқуқӣ-ғайрирезидентони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути муассисаҳои доимӣ молҳои зераксизӣ истеҳсол мекунанд ё хизматрасонии аксизиро анҷом медиҳанд;

4) субъектҳои фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, ки молҳои зераксизиро тавассути сарҳади ғумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқол менамоянд.

Дар ҳолати аз ҳисоби ашёи хоми фармоишгар дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсол гардидани молҳои зераксизӣ супорандаи андоzi аксиз молистеҳсолкунанда доништа мешавад.

Супорандагони андоzi аксиз, дар навбати аввал истеҳсолкунандагони маҳсулоти зераксизини спиртдор, ғайриспиртӣ ва маҳсулоти тамоқи тахти назорати маҳсули мақомоти андоz қарор доранд (моддаи 291 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Объекти андоzbандӣ. Объекти андоzbандӣ молҳои зераксизӣ ва амалиётҳои андоzbандишаванда бо онҳо, инчунин намудҳои фаъолияти зераксизӣ мебошанд. *Амалиётҳои* зерин бо молҳои зераксизӣ объекти андоzbандӣ мебошанд (моддаи 281 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон):

1) аз ҳудуди қорхона (мақони истеҳсолот) берун баровардани молҳои зераксизие, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсол шудаанд;

2) воридоти молҳои зераксизӣ ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва интиқоли онҳо тавассути сарҳади Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи қонунгузори гумрукӣ;

3) фурӯши молҳои зераксизии мусодирашуда, бесоҳиб, тибқи ҳуқуқи мерос ба давлат гузашта ва роғгон ба молияи давлат дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон супоридашуда, агар аз рӯи молҳои

зикргардида дар худуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қаблан аксиз пардохт нашуда бошад;

4) истифодаи молҳои зераксизӣ барои эҳтиёҷоти истеҳсолии худӣ ва (ё) барои истеҳсоли молҳои дигари зераксизӣ ва (ё) истифодаи (истеъмоли) молҳои зераксизӣ дар маҳалли истеҳсолот аз ҷониби кормандон ва (ё) шахсони дигар;

5) ҷамъкунии (комплекткунии) молҳои зераксизӣ ва бегонакунии онҳо;

6) вайрон шудан, талаф ёфтани молҳои зераксизӣ.

Намудҳои ғазолияти зераксизӣ хизматрасонии алоҳида дар соҳаи алоқаи барқӣ, сарфи назар аз намуд ва шакли дар иҷозатномаҳо барои хизматрасонии алоқаи барқӣ дарҷгардида, мебошанд.

Молҳои зераксизӣ инҳо мебошанд (моддаи 282 Кодекси андоз Ҷумҳурии Тоҷикистон):

— ҳамаи намудҳои спирт, нушокиҳои спиртдор, ғайриспиртӣ ва нерудиҳанда, ба истиснои оби софи нушокӣ;

— тамоқуи коркардшуда, маҳсулоти саноатии ивазкунандаи тамоқу ва маҳсулоти тамоқу;

— маҳсулоти дорои никотин, моеъҳои дорои никотин, маҳсулоти дорои тамоқуи тафсон, сигорҳои электронӣ ва дастгоҳҳои интиқоли дуд;

— сузишвории минералӣ, ҳамаи намудҳои нафти хом ва маҳсулоти коркарди он, моддаҳои битумдор, мумҳои минералӣ, гази моеъ;

— резинчарха ва гирдорезинҳои хаводор, яклухт ё ним-хаводор, протекторҳои резинчархагӣ ва тасмаҳои хошиядори резинӣ;

— автомобилҳои сабукрав ва ҳама гуна воситаҳои нақлиёте, ки барои кашонидани одамон пешбинӣ шудаанд;

— маҳсулоти тайёри қолинии ба Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшаванда;

— ҳама гуна обҳои воридотӣ, аз ҷумла обҳои газдор, маснуот барои интиқол додан ё борпечонии молҳо аз пластмасса: пук, сарпуш, каллапуш ва воситаҳои дигари маҳкамкунии ба Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшаванда;

— маҳсулоти заргарӣ аз металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, инчунин қисмҳои онҳо аз металлҳои қиматбаҳо ва (ё) бо металлҳои қиматбаҳо рӯйпушкардшуда.

Намудҳои ғазолияти хизматрасонии зераксизӣ маҷмӯи хизматрасонӣ дар соҳаи алоқаи барқӣ мебошад, аз ҷумла:

— хизматрасонии алоқаи сайёри истифодаи умумӣ ҳамаи стандартҳо (хизматрасонии алоқаи кандуни мобилӣ);

— хизматрасонӣ оид ба интиқоли маълумот (аз ҷумла алоқаи телеграфӣ ва IP-телефонӣ), аз ҷумла тавассути шабакаҳои операторон;

— хизматрасонии ҳадамоти телематикӣ, аз ҷумла тавассути шабакаи интернетӣ;

— хизматрасонии алоқаҳои телефонии байналмилалӣ (байнишаҳрӣ) тавассути шабакаҳои операторҳо.

Манбаи андоз. Манбаи андоз барои молҳои зераксизӣ инҳо мебошанд (моддаи 283 Кодекси андоз Ҷумҳурии Тоҷикистон):

— ҳаҷми воқеии молҳои зераксизӣ;

— маблағи амалиёти андозбандишаванда, ки дар асоси нархи фурӯши чаканаи молҳои зераксизӣ бо тарҳи андоз аз арзиши иловашуда ва андозии аксизҳо муайян карда мешавад;

— маблағи амалиёти андозбандишаванда аз рӯи арзиши гӯмрукӣ ё нишондиҳандаи ҳаҷми воқеии моли зераксизӣ, ки бо тарҳи андоз аз арзиши иловашуда ва андозии аксизҳо муайян карда мешавад;

— маблағи амалиёти андозбандишавандаи молҳои зераксизӣ ҳангоми истифода гардидани онҳо ба сифати пардохт дар шакли аслӣ (натуралӣ), тухфа намудани молҳои зераксизӣ, ба моликияти гаравгиранда додани молҳои ба гарав мондашуда ё амалиёти мубодила, инчунин ҳангоми роӣгон додани молҳои зераксизӣ, ки аз рӯи нархи чаканаи мол бо тарҳи андоз аз арзиши иловашуда ва андозии аксизҳо муайян карда мешавад.

Агар меъёрҳои гуногуни аксиз муқаррар шаванд, манбаи андоз дар алоҳидагӣ аз рӯи амалиётҳо бо меъёрҳои гуногуни андозбандишаванда муайян карда мешавад.

Манбаи андоз барои намудҳои алоҳидаи хизматрасонӣ дар соҳаи алоқаи барқӣ бо роҳи аз даромади умумӣ тарҳ намудани андоз аз арзиши иловашуда ва андозии аксизҳо муайян карда мешавад.

Барои тасдиқи таҳвили молҳо (хизматрасонӣ)-и зераксизӣ аз ҷониби андозсупоранда барои харидор (бадастоваранда) ҳисоб-фактура тартиб дода мешавад (моддаи 296 Кодекси андоз ҶТ). Намудҳои муқарраршудаи молҳои зераксизӣ ҳангоми таҳвил

(интиқол) бояд бо тамғаҳои аксизӣ тамғагузорӣ карда шаванд (моддаи 295 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Меъёрҳои андоз. Меъёрҳои андозӣ аксиз барои молҳои зераксизӣ аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд, зимнан меъёрҳо барои маҳсулоти спиртдор во- баста аз ҳаҷми спирти дар таркиби он мавҷудбуда (садфоиза) муайян карда мешаванд.

Меъёрҳои андозӣ аксиз аз рӯи молҳои зераксизӣ метавонанд муқаррар карда шаванд:

— бо фоиза (адвалорӣ) аз арзиши молҳои зераксизӣ;

— (ё) бо маблағи собит (мутлақ) аз воҳиди ченаки молҳои зераксизӣ бо ифодаи натуралӣ.

Меъёри андозӣ аксиз барои намунаҳои фаъолияти зераксизӣ дар соҳаи алоқаи барқӣ дар ҳаҷми 7 фоида аз манбаи андоз муқаррар карда мешаванд.

Имтиёзҳои андозӣ. Аз пардохти андозӣ аксиз озод мебошанд (моддаи 286 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон): нушокиҳои спиртдор, ки шахси воқеӣ барои истеъмоли худ дар доираи меъёр истеҳсол мекунад; ворид намудани молҳо дар ҳаҷми муқарраршуда аз ҷониби шахси воқеӣ барои истеъмоли худ; молҳое, ки ба тариқи транзит тавассути ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқол дода мешаванд; воридоти муваққатии молҳо ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон; молҳои зераксизӣ, ба ғайр аз маҳсулоти спиртдор ва тамоку, ки дар доираи кумаҳои башардустона ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид мешаванд; содироти молҳои зераксизӣ, воридоти автомашинаҳои нав бевосита аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда (аз санаи барориш 1 (як) сол нагузашта, масофаи тайнамудаашон то 10 (дах) ҳазор километр бошад) бо мавқеи молиии 8702, 8703, 8704 ва 8705 андозаи 50 фоидаи меъёри муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Давраи андоз. Давраи андозии андозӣ аксиз моҳи тақвимӣ мебошад.

Тартиби ҳисоб кардани андоз. Маблағи аксиз бо роҳи зарб задани манбаи дахлдори андоз ба меъёри муқарраршуда муайян карда мешаванд.

Бо моддаи 288 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳои ба ҳисоб гирифтани андозӣ аксиз (кам кардани маблағи андоzi пардохтшаванда) муқаррар карда шудаанд:

— супорандаи андозӣ аксиз Ҳангоми ба буҷет пардохтани андозӣ аксиз ҳуқуқ дорад маблағи аксизро, ки Ҳангоми харид (гирифтани) ӯ воридоти молҳои зераксизӣ ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон пардохт намудааст, ба ҳисоб гирад, агар молҳои зераксизӣ ҳамчун ашёи хомӣ асосӣ барои истеҳсоли молҳои зераксизӣ истифода шуда бошанд;

— супорандаи андозӣ аксиз, ки Ҳизматрасонии зераксизро дар соҳаи алоқаи барқӣ анҷом медиҳад, ҳуқуқ дорад дар қисмати Ҳизматрасонии интернетӣ Ҳиссаи маблағи андозӣ аксизӣ Ҳангоми хариди (гирифтани) Ҳизматрасонии интернетӣ пардохтшударо бо усули мутаносибӣ нисбат ба маҷмӯи Ҳизматрасонии зераксизии алоқаи барқӣ истифодашуда ба ҳисоб гирад, агар Ҳизматрасонии зикргардида аз ҷониби андозсупоранда барои Ҳизматрасонии зераксизии алоқаи барқӣ истифода шуда бошанд.

Ба ҳисоб гирифтани (ё баргардондани) андозӣ аксизе, ки барои молҳои зераксизии аз ҷониби муассисаҳои тиббӣ ва дорунонаҳо бо мақсадҳои тиббӣ, инчунин аз тарафи корхонаҳои фармасевтӣ барои истеҳсоли доруворӣ истифодашаванда пардохт шудаанд, мутобики тартиб ва меъёрҳои муқарраршуда иҷозат дода мешавад.

Супорандагони андозӣ аксиз эълומияҳои андозро бо маблағи ҳисобшудаи аксиз барои давраи Ҳисоботии андоз на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъд аз давраи Ҳисоботии андоз пешниҳод менамоянд (моддаи 293 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Тартиб ва муҳлати пардохти андоз. Супорандагони андозӣ аксизҳо, аз ҷумла воҳидҳои алоҳидаи онҳо, андозро дар маҳалли бақайдгирии худ на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъди моҳи анҷом додани амалиёти андозбандишаванда пардохт мекунанд (моддаи 290 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андозсупоранда бе пардохти андозӣ аксиз ҳуқуқ надорад молҳои зераксизро аз ҳудуди бинои истеҳсоли берун барорад.

Аксиз аз Ҳизматрасонии телекоммуникатсионӣ ба буҷет дар маҳалли бақайдгирии андозсупоранда на дертар аз рӯзи 10-уми моҳи пас аз давраи андоз (моҳ) пардохт карда мешавад.

Пардохти андозӣ аксиз барои Ҳизматрасониҳо дар соҳаи алоқаи барқӣ ба буҷет аз рӯи маҳалли бақайдгирии андозсупоранда на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъди моҳи анҷом додани амалиёти андозбандишаванда амалӣ карда мешавад.

АНДОЗХО БАРОИ ЗАХИРАҲОИ ТАБИЙ. Ҳисоб ва пардохти андозҳо барои захираҳои табиӣ бо фасли X Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2021 танзим карда мешаванд.

Андозҳои мазкур дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда истифода бурдани захираҳои табиӣ, ки дар моликияти истисноии давлат мебошад, аз ҷумла истифодабарии сарватҳои зеризаминӣ дар доираи қарордодҳо онд ба истифодаи сарватҳои зеризаминӣ ва (ё) истифодабарии об барои истеҳсоли неруи барқ пардохт мешаванд. Ҳангоми истифодабарии захираҳои табиӣ истифодабарандагонӣ онҳо бо тартиби муқарраршуда инчунин дигар андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро ба бӯҷет пардохт менамоянд.

Аз рӯи табиати ҳуқуқии худ андозҳо барои захираҳои табиӣ ба сарчашмаҳои даромаднокӣ бӯҷет ба монанди регалия мансубанд. Регалия (*regalia pinoga*) — ин чунин ҳуқуқҳои дорои хусусияти ҳуқуқии хусусӣ мебошанд, ки аз доираи бадастоварии шахсони алоҳида ситонида мешаванд ва танҳо ба дасти давлат гирифта мешаванд. Яке аз мисолҳои истифодаи регалия ҳамчун асбоби пур кардани бӯҷет, муқаррар кардани пардохти андоз барои истифодаи захираҳои табиӣ мебошад¹⁴⁰.

Ба воситаи андозҳо барои захираҳои табиӣ даромадҳои давлатӣ дар ҳаҷми 0,8% аз ММД таъмин карда мешаванд, ки 630,9 миллион сомониро ташкил медиҳад, аз онҳо роялти барон об — 49,1 миллион сомонӣ роялти барои захираҳои табиӣ 569,4 млн. сомонӣ бонуси обунавиро 12,5 млн¹⁴¹. сомониро ташкил медиҳад (2020). Ҳиссаи андозҳо барои захираҳои табиӣ дар маҷмӯи давраи бӯҷети давлатӣ, ки мақомоти андоз таъмин менамоянд, 2,6% -ро ташкил медиҳад (2020).

Андозҳо барои истифодаи захираҳои табиӣ аз инҳо иборат мебошанд:

- бонуси обунавӣ;
- бонуси кашфи тичоратӣ;
- роялти барои истихроҷ;
- роялти барои об;
- рентал содиротӣ.

¹⁴⁰ Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: Учебник. — М.: Юрист, 2005. — с. 188.

¹⁴¹ Ҳисоботи омори Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон онд ба иҷрои бӯҷети давлатӣ соли 2020.

Ҳар як андозе, ки ба андозҳо барои захираҳои табиӣ дохил карда шудааст, мутбақи *таснифоти овардашуда* ин мебошад:

— аз рӯи тарзи ситониш — андозии мустақим;

— аз рӯи субъекти андозбандӣ — андоз аз шахсони ҳуқуқӣ (пардохткунандагон, чун қоида, шахсони ҳуқуқӣ, аз ҷумла воҳидҳои алоҳидаи шахсони ҳуқуқӣ мебошанд);

— аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимият — андозии умумидавлатӣ (бо санади қонунгузорӣ — Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст);

— аз рӯи сабтгардӣ — бо андозии танзимкунанда (ҳар сол даромад аз он дар байни бӯҷетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ аз нав тақсим карда мешавад);

— аз рӯи даврияти пардохт — андозии мунтазам (системавӣ), ба истиснои бонусҳо, ки пардохти якдафъаина мебошанд (бо мунтазамии муайян дар давоми тамоми давраи аз ҷониби андозсупоранда гирифтани даромад пардохт карда мешавад);

— аз рӯи самти мақсаднокӣ — андозии умумӣ (зеро даромад аз он метавонад барои ҳама гуна мақсадҳо истифода шавад).

Унсурҳои андозбандиро нисбати ҳар як андозе, ки ба андозҳо аз истифодабарандагонӣ сарватҳои зеризаминӣ (ки низоми андозии онҳо дар қарордод барои истифодаи сарватҳои зеризаминӣ бо мақоми салоҳиятдор зикр карда мешавад) дохил мешаванд ва нисбати роялти барои об меорем.

Бонуси обунавӣ андозии устувори яккаратаи истифодабарандаи захираҳои табиӣ барои ба даст овардани ҳуқуқи истифодабарии захираҳои табиӣ дар ҳудуди муайяннамудаи иҷозатнома (иҷозат) мебошад.

Бонуси кашфи тичоратӣ андозии устувори яккаратаи истифодабарандаи захираҳои табиӣ барои ба даст овардани ҳуқуқи истифодабарии захираҳои табиӣ барои ҳар кашфи тичоратӣ дар ҳудуди муайяннамудаи иҷозатнома (иҷозат) мебошад.

Роялти барои истихроҷ андозе, ки истифодабарандаи захираҳои табиӣ аз рӯи ҳар намуди канданиҳои фонданоки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон истихроҷшаванда, новобаста ба он, ки онҳо ба харидорон (қабулкунандагон) таҳвил (бор карда) фиристода) шудаанд ё барои эҳтиёҷоти худӣ истифода гардидаанд, алоҳида месупорад.

Андозсупорандагон (нисбати андозҳо барои истифодабарандагонӣ сарватҳои зеризаминӣ). Бонуси обунавӣ аз ҷониби

шахсе пардохт мегардад, ки дар озмун барои гирифтани ҳукуки истифодабарии захираҳои табиӣ ғолиб омадааст ё ҳукуки истифодабарии захираҳои табиӣро дар асоси музокироти мустақим ва (ё) иҷозатнома (иҷозат) барои истихроҷи канданиҳои фойданок ё барои омӯзиши геологӣ мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон гирифтааст (моддаи 299 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андозсупорандагони бонуси кашфи тичоратӣ ин истифодабарандагон захираҳои табиёе мебошанд, ки ба мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи геология дар бораи кашфи тичоратии канданиҳои фойданок дар ҳудуди шартномавӣ ҳангоми гузаронидани амалиёти истифодабарии захираҳои табиӣ дар доираи иҷозатнома (иҷозати) барои истифодабарии захираҳои табиӣ гирифташуда муроҷиат намудаанд (моддаи 303 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Объекти андозбандӣ (нисбати андозҳо барои истифодабарандагони сарватҳои зеризаминӣ). Объекти андозбандии бонуси обунавӣ ва бонуси кашфи тичоратӣ кони канданиҳои фойданок мебошад, ки ҳуқуқ ба онҳо ба андозсупоранда дар асоси иҷозатнома (иҷозат) дода мешаванд.

Объекти андозбандии роялти барои истихроҷ ҳаҷми зерини канданиҳои фойданоки истихроҷшуда, аз ҷумла ҳаҷми канданиҳои фойданоки ҳамроҳ истихроҷшудаи бо роҳи технологӣ ҷудогардида, мебошанд:

— аз конҳо ё қитъаҳои алоҳидаи захираҳои табиӣ ба андозсупоранда дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷудошуда истихроҷшуда;

— аз партовҳо (талафот) истихроҷшаванда, бо назардошти ҷудокунии технологӣ, агар ҷунин истихроҷ гирифтани иҷозатнома (иҷозати) алоҳидаро талаб намояд.

Манбаи андоз (нисбати андозҳо барои истифодабарандагони сарватҳои зеризаминӣ). Андозаи бонуси обунавӣ ва бонуси кашфи тичоратӣ мутобиқи қондаҳои муайяннамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд (моддаҳои 300 ва 304 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон), бинобар ин унсурҳои алоҳидаи андозбандӣ нисбати онҳо (манбаи андоз, меъёри андоз, давраи андоз, тартиби ҳисоб намудани андоз, тартиб ва муҳлати пардохти андоз) бо қонунгузорӣ муқаррар карда нашудаанд.

Манбаи андозӣ роялти арзиши ҳаҷми канданиҳои истихроҷшуда, аз ҷумла ҳамроҳ истихроҷшуда мебошад, ки бо нархи миёнаи тахвил дар давраи ҳисоботӣ ҳисоб карда шудааст.

Манбаи андоз барои нафъҳои алоҳидаи канданиҳои фойданок, ба истиснои металлҳои қиматбаҳо, инчунин сангҳои қиматбаҳо, ҳамчун микдори канданиҳои фойданоки истихроҷшуда бо ифодаи асли муайян карда мешавад.

Меъёри роялти барои истихроҷ. Дар моддаи 310 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо фоида аз канданиҳои фойданоки дар давраи андоз истихроҷ шуда, меъёри роялти барои истихроҷ аз рӯи намудҳои канданиҳои фойданоки табиӣ намебошанд; супорандаи андоз барои истифодаи захираҳои табиӣ намебошанд; — шахсони воқеӣ барои истихроҷи канданиҳои фойданоки маъмул ва обҳои зеризаминӣ аз қитъаҳои заминӣ ба онҳо барои истифода вобаста шуда, агар ҷунин канданиҳои фойданоки соҳибкорӣ истифода бурда нашаванд;

Имтиёзҳои андозӣ (нисбати андозҳо барои истифодабарандагони сарватҳои зеризаминӣ). Тибқи муқаррароти қисми 5 моддаи 297 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон шахсони зерин супорандаи андоз барои истифодаи захираҳои табиӣ намебошанд: — шахсони воқеӣ барои истихроҷи канданиҳои фойданоки маъмул ва обҳои зеризаминӣ аз қитъаҳои заминӣ ба онҳо барои истифода вобаста шуда, агар ҷунин канданиҳои фойданоки соҳибкорӣ истифода бурда нашаванд; — истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, моҳипарварӣ ва муассисаҳои давлатие, ки обҳои зеризаминиро барои эҳтиёҷоти хоҷагидорӣ худ ва бехтар гардондани ҳолати мелiorативии заминҳои кишоварзӣ истихроҷ менамоянд;

— истифодабарандагони захираҳои табиӣ, ки дар як вақт бо захираҳои табиӣ дигар обҳои зеризаминиро истихроҷ менамоянд, аммо ин обҳо барои нигоҳдории фишори қишри замин баргашта ба зерӣ замин ворид карда мешаванд;

— шахсоне, ки обҳои зеризаминии захириро (заҳкаширо), ки ба тавозуни давлатии канданиҳои фойданок дохил намебошанд, ҳангоми коркарди конҳои канданиҳои фойданок, сохтмон ва истифодабарии иншооти зеризаминӣ истихроҷ менамоянд;

— шахсоне, ки обҳои заминҳои ботлоқшударо истихроҷ менамоянд;

— шахсони воқеие, ки ба истихроҷи канданиҳои фойданоки пошхурда бо истифода аз усули худфаъолӣ ва худбӣёри машгуланд ва шартҳои пешбининамудаи қонунгузорӣ оид ба истихроҷи канданиҳои фойданоки пошхурдаро риоя менамоянд.

Дар доираи иҷозатномаҳо (иҷозатҳо) барои гузаронидани корҳои иктишофи конҳои канданиҳои фойданок, ки истихроҷи минбаъдаи онҳоро пешбинӣ наменамоянд, бонуси кашфи тижоратӣ пардохт карда намешавад.

Давраи андози роялти барои истихроҷ. Давраи андоз (хисоботӣ) барои муайян ва пардохт намудани роялти барои истихроҷ моҳи тақвимӣ мебошад (моддаи 312 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Тартиби ҳисоб (нисбати андозҳо барои истифодабарандагон сарватҳои зеризаминӣ). Ҳисоби бонуси *обунавӣ* ва *бонуси кашфи тижоратӣ* бо тартиб ва қоидаҳои муқаррарнамудани Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.

Андозаи *роялти барои истихроҷи* ҳаммаи намудҳои канданиҳои фойданок, ки бояд ба бучет пардохт шавад, ҳамчун ҳосили зарби арзиши (ҳаҷми) ҳар намуни канданиҳои фойданоки истихроҷнамудани истифодабарандаи захираҳои табиӣ дар давраи андоз ба меъёриҳои дахлдори роялти муайян карда мешавад (моддаи 310 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Дар ҳолати ба имзо расонидани шартномаи иловагӣ бо истифодабарандаи захираҳои табиӣ пардохти роялти барои истихроҷ метавонад дар *шакли натуралӣ* амалӣ карда шавад. Арзиши дар шакли натуралӣ пардохтшавандаи роялти бояд ба маблағи пулӣ пардохти андози мазкур баробар бошад (моддаи 311 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Тартиб ва муҳлатҳои пардохт (нисбати андозҳо барои истифодабарандагон сарватҳои зеризаминӣ). Пас аз гирифтани ҳуқуқ ба истифодабарии сарватҳои зеризаминӣ (иҷозатнома, иҷозат) андозсупоранда уҳдадор аст шартномаи дахлдорро бандад, ки дар он шартҳои андозбандӣ муқаррар карда мешаванд (моддаи 298 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Ҳангоми бе иҷозатнома ва бе бастани шартнома истифодагаридани захираҳои табиӣ, андозҳо барои истифодаи захираҳои табиӣ (бонусҳо ва роялти барои истихроҷ) барои тамоми давраи ҷунини фаъолият дар ҳаҷми меъёри дукаратаи муқаррарнамудани Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида мешаванд ва ҷунини шахс мутобикӣ қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарӣ кашида мешавад.

Муҳлати пардохти бонуси обунавӣ дар моддаи 301 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст. Мувофиқи

меъёри мазкур маблағи муқарраршудаи бонуси обунавӣ аз ҷониби истифодабарандагон захираҳои табиӣ пас аз гирифтани иҷозатнома (иҷозат) онд ба ҳуқуқи истихроҷи захираҳои табиӣ дар муҳлатҳои зерин пардохт карда мешавад:

а) барои канданиҳои фойданоки маъмул ва канданиҳои фойданок (ба истиснои субъектҳои, ки дар соҳаи истихроҷи ангишт, нафт, конденсати газ ва гази табиӣ фаъолият наменамоянд):

— сӣ фоизи маблағи муқарраршудаи бонуси обунавӣ дар давоми 30 рӯзи тақвимӣ аз санаи гирифтани иҷозатнома (иҷозат) онд ба ҳуқуқи истихроҷи захираҳои табиӣ;

— ҳафтод фоизи маблағи боқимондаи муқарраршудаи бонуси обунавӣ аз санаи оғоз намудани корҳои истихроҷи канданиҳои фойданок дар давоми 1 (як) сол аз рӯи ҳиссаҳои баробар барои ҳар моҳи давраи хисоботӣ. Дар ҳолатҳои алоҳида барои конҳои ҷудогонаи канданиҳои фойданок Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад ҳиссаҳои баробарро барои ҳар моҳи давраи хисоботӣ дар давоми 2 (ду) сол муқаррар намоад;

б) барои истихроҷи ангишт, нафт, конденсати газ ва гази табиӣ вобаста ба андозаи бонуси обунавии хисобшуда:

— то 200000 нишондиҳанда барои хисобҳо дар давоми 2 (ду) сол аз рӯи ҳиссаҳои баробар барои ҳар моҳи хисоботӣ;

— аз 200000 то 500000 нишондиҳанда барои хисобҳо дар давоми 4 (чор) сол аз рӯи ҳиссаҳои баробар барои ҳар моҳи хисоботӣ;

— аз 500000 то 1 миллион нишондиҳанда барои хисобҳо дар давоми 6 (шаш) сол аз рӯи ҳиссаҳои баробар барои ҳар моҳи хисоботӣ;

— аз 1 миллион то 5 миллион нишондиҳанда барои хисобҳо дар муҳлати 10 (дах) соли аввали фаъолият аз рӯи ҳиссаҳои баробар барои ҳар моҳи хисоботӣ;

— зиёда аз 5 миллион нишондиҳанда барои хисобҳо дар муҳлати 20 (бист) соли аввали фаъолият аз рӯи ҳиссаҳои баробар барои ҳар моҳи хисоботӣ.

Истифодабарандаи захираҳои табиӣ метавонад маблағи пулӣ дар боло зикргардидаи хисобшудаи бонуси обунавиро яқбора пардохт намоад.

Бонуси обунавӣ аз ҷониби истифодабарандагон захираҳои табиӣ, ки барои омӯзиши геологӣ иҷозатнома (иҷозат) гирифтаанд, дар муҳлатҳои зерин пардохт карда мешавад, агар Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигарро муқаррар накарда бошад:

— панҷоҳ фоизи маблағи муқарраршуда дар давоми 30 рӯзи тақвимӣ аз санаи додани ҳуҷҷати тасдиқунандаи ҳуқуқ барои омӯзиши геологӣ;

— панҷоҳ фоизи маблағи муқарраршудаи боқимонда на дертар аз 30 рӯзи тақвимӣ аз санаи эътибор пайдо кардани шартнома дар бораи омӯзиши геологӣ.

Бонуси обунавӣ барои канданиҳои фойданоки маъмул ва обҳои зеризаминӣ ба бучети маҳалли ҷойгиршавии кон пардохт мешавад.

Доир ба конҳои ҷудогонаи канданиҳои фойданоки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад муҳлати дигари пардохти бонуси обунавиро муқаррар намояд.

Эъломиаи бонуси обунавӣ аз ҷониби истифодабарандаи захираҳои табиӣ ба мақомоти андозии маҳалли ҷойгиршавии кон дар муҳлати пардохти яқум пешниҳод карда шуда, ба варақаи ҳисоббаробаркунии андозсупоранда дар муҳлатҳое, ки барои пардохти бонуси мазкур муқаррар шудаанд, ворид карда мешавад.

Муҳлати пардохти бонуси кашфи тичоратӣ дар моддаи 305 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст. Мувофиқи меъёри мазкур маблағи бонуси кашфи тичоратӣ аз ҷониби истифодабарандагони захираҳои табиӣ на дертар аз санаи 15-уми ҳар се моҳи минбаъда пас аз моҳе, ки ба андозсупоранда иҷозатнома (иҷозат) барои истихроҷи канданиҳои фойданоки дода шудааст, бо маблағи маҷмӯии на камтар аз 30 фоиз, 60 фоиз ва 100 фоиз ба бучет пардохт карда мешавад.

Бонуси кашфи тичоратии канданиҳои фойданоки маъмул ва обҳои зеризаминӣ дар маҳалли баҳисобгирии андозсупоранда аз рӯи ҷойгиршавии кон ва дар муҳлати на дертар аз санаи 15-уми моҳи пас аз моҳе, ки ба андозсупоранда иҷозатнома (иҷозат) дода шудааст, пардохт карда мешавад.

Эъломиаи онд ба бонуси кашфи тичоратӣ аз ҷониби истифодабарандагони захираҳои табиӣ ба мақомоти андозии маҳалли ҷойгиршавии кон дар муҳлати пардохти яқум, ки дар моддаи 305 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои пардохти бонуси мазкур муқаррар шудааст, пешниҳод карда мешавад ва ба варақаи ҳисоббаробаркунии андозсупоранда дар муҳлатҳое, ки барои пардохти бонуси мазкур муқаррар шудааст, ворид карда мешавад.

Бо фарқият аз Тоҷикистон, дар мамлакатҳои дигар андозбандии саноати истихроҷӣ аксар вақт ҳеле бештар мебошад.¹⁴²

Дар ИМА тибқи низоми андозбандӣ се намуна амал мекунад: маҳаллӣ аз 0,1 то 1,5%, штатӣ аз 0,5 то 12,5% ва андозҳои федералӣ, ки бо қарори конгресси кишвар фойдаи даромади андозбандишаванда бо формулаи ҳеле мураккаб муайян карда мешавад. Барои соҳаи нафту газ татбиқ мешавад, маҷмӯи бонусҳо, роалти, андоз аз канданиҳои фойданоки истихроҷшуда, андоз аз фойдаи корпоратсияҳо ва андоз аз амволиро ифода менамояд.¹⁴³ Меъёри роалти барои лоиҳаҳо дар ҳушӣ аз 12,5% то 30%-ро ташкил менамояд. Вай дар асоси гуфтушунид бо молиқони ҳуқуқ ба захираҳои минералӣ ё дар асоси савдоҳои рақобатӣ муайян карда мешавад. Ҳиссаи бонусҳо дар ҳаҷми умумии пардохтҳои андоз ҳеле назаррас аст. Масалан, дар солҳои 2005–2010 бонусҳое, ки аз музоядаҳои иҷора барои минтақаҳои шелфи континенталӣ ҷамъоварӣ карда шудаанд, 27% аз даромади умумии бучети федералии ИМА -ро аз истихроҷи нафту газ дар шелфи континенталӣ ташкил карданд.

Дар Норвегия роалти аз соли 1986 инҷониб татбиқ карда намешавад (то соли 1986 меъёри роалти дар ин ҷо 8–14%-ро ташкил мекард). Ба ҷои ин, андозии махсус барои истихроҷи карбогидридҳои истифода мешавад, ки ба даромади соф ва ситонидан аз рӯи меъёри 50% асос шудааст. Ҳамчунин андоз аз фойдаи корпоратсияи ситонидан мешавад, ки меъёри он 28%¹⁴⁴ -ро ташкил менамояд.

Дар Австралия барои андозбандии соҳаи нафту газ андозии махсуси нафтии захиравӣ-рентавӣ истифода мешавад, ки манбаи он даромади рентавӣ аз истихроҷи нафту газ мебошад. Меъёри андозии мазкур 40%-ро ташкил медиҳад. Ҳукумати Австралия бо мақсади рушд додани иқтисодиёташ ва ҷалби сармоягузoron баъд аз ИМА ва Бритониёи Кабир меоҳад то соли 2025 меъёри андоз аз фойдаро аз 30 то 25% поин барад¹⁴⁵.

Дар Украина андозбандии баҳши нафту газ ба пардохтҳои махсуси рентавӣ барои нафту газ, табиӣ ва конденсати газ асос меёбад. Меъёрҳои пардохтҳои рентавӣ адвалорӣ мебошанд. Манбаи андоз арзиши нафту газ, табиӣ ва конденсати газии истихроҷшуда мебошад, ки аз рӯи нархҳои фуруши онҳо, вале на камтар аз нархи миёнаи бозорӣ дар давраи ҳисоботи андоз муайян карда мешавад. Зимнан

¹⁴² Бобылев Ю. Н. Мировой опыт налогообложения добывающей промышленности. М., 2013. С. 20–22, 33.

¹⁴³ <https://neftada.ru> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 16.07.25.04.2022 сол.

¹⁴⁴ <https://www.energycharter.org> > Thematic > Taxat... Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 15.27.25.04.2022 сол

¹⁴⁵ <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/>. Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 16.33.25.04.2022 сол.

шароити кӯҳӣ-геологӣ истихроҷи карбогидридҳо дар конҳои мушакхас ба назар гирифта мешаванд. Бузургии пардохти рентавӣ хангоми истихроҷи нафт, газ ва конденсати газ бо дарназардошти умқи миёнаи ҷохҳо дар кон ва дебити аз рӯи кон миёнаи як ҷоҳи истифодашаванда муқаррар карда мешавад.

Дар Ҷазокистон андозбандии бахши нафту газ ба андози истихроҷи қанданиҳои фонданоқ (АИҚФ) ва андози махсус ба фондаи барзиёд асос ёфтааст. Ба сифати андози иловагӣ ба истихроҷ метавонад андози аксиз аз нафти хом татбиқ карда шавад. АИҚФ-и дар Ҷазокистон татбиқшаванда ба роялти стандартӣ шабеҳ аст, меёри андоз аз рӯи ҷадвали ягона вобаста аз ҳаҷми истихроҷи нафти ҷамъшуда барои ҳар як соли алоҳидаи фаъолият муқаррар карда мешавад. Меёри АИҚФ хангоми истихроҷи нафт аз 3% то 18%-ро ташкил медиҳад (молдаи 743 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Қазоқистон).

Унсурҳои андозбандии роялти барои обро инҳоянд (§ 5 боби 45 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Супорандагони роялти барои об шахсоне эътироф мешаванд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон обро барои истеҳсоли неруи барқ истифода мебаранд.

Объекти андозбандии роялти барои об истифодаи объектиҳои обӣ бо мақсади истеҳсоли неруи барқ дар неругоҳҳои барқи обӣ эътироф мешаванд.

Манбаи андоз ҳамчун миқдори неруи барқи дар давраи ҳисоботӣ истеҳсолшуда бе назардошти талаф хангоми интиқоли (таҳвили) минбаъдаи он муайян карда мешавад.

Меёри роялти барои об барои ҳар 1000 киловатт/соат неруи барқи истеҳсолшуда ба андозаи 0,06 нишондиҳанда барои ҳисобҳо муқаррар карда мешавад.

Объектҳои дорони иқтидори истеҳсоли то 1000 киловатт неруи барқ аз ҳисоб ва пардохти роялти барои об озод карда мешаванд.

Давраи андозӣ роялти барои об моҳи тақвими доништа мешавад.

Маблағи роялти барои об аз рӯи натиҷаи ҳар давраи андоз ҳамчун ҳосили зарби манбаи андоз ба меёри андоз ҳисоб карда мешавад.

Маблағи роялти барои об ба бӯҷет на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъд аз давраи андоз пардохт карда мешавад. Эълонияи андоз бо тартиби муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ аз ҷониби андозсупоранда ба мақомоти андозӣ маҳалли

бахисобгирӣ он на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъд аз давраи андоз пешниҳод карда мешавад.

Ақнун унсурҳои андозбандии рентаи содиротиро меорем (§ 6 боби 45 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Супорандагони рентаи содиротӣ шахсоне мебошанд, ки консентрати металлҳои қиматбаҳо, сиёҳ, ранга, нодир, радиоактивӣ, ашёи хоми кимиёвӣ кӯҳӣ, сангҳои қиматбаҳо, ашёи хом аз сангҳои ороишӣ аз коркарди аввалия гузашта, пахтаи коркардшуда, нахи пахта, калоба ва ресмони пахтагин, пилла, риштаи абрешимӣ, пашм ва пустро аз Ҷумҳурии Тоҷикистон содирот менамоянд.

Объекти андозбандии рентаи содиротӣ ҳаҷми моли аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон содиротнамудаи андозсупоранда доништа мешавад.

Манбаи андозӣ рентаи содиротӣ дар давраи ҳисоботӣ арзише мебошад, ки дар асоси нархи миёнаи таҳвили (содироти) молҳо дар лаҳзаи содирот, ки дар шартномаҳои содиротӣ нишон дода шудааст, муайян карда мешавад.

Меёри рентаи содиротӣ ба андозаи зерин аз манбаи андоз муқаррар карда мешавад:

- аз 1 январи соли 2023 — 2 фоиз;
- аз 1 январи соли 2025 — 4 фоиз;
- аз 1 январи соли 2027 — 6 фоиз.

Давраи андоз барои рентаи содиротӣ моҳи тақвими доништа мешавад.

Маблағи рентаи содиротӣ аз рӯи натиҷаи ҳар давраи андоз ҳамчун ҳосили зарби манбаи андоз ба меёри андоз ҳисоб карда мешавад.

Маблағи рентаи содиротӣ ба бӯҷет на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъд аз давраи андоз пардохт карда мешавад. Эълонияи андоз бо тартиби муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ аз ҷониби андозсупоранда ба мақомоти андозӣ маҳалли баҳисобгирӣ он дар муҳлати на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъд аз давраи андоз пешниҳод карда мешавад.

АНДОЗ АЗ ФУРӯШ (АЛЮМИНИЙИ АВВАЛИЯ). Ҳисоб ва пардохти андозӣ фуруш бо фасли XII Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

Андоз махсус мебошад, зеро он бар ивази ААИ нисбати ашёи хом (аз ҷумла содирот) пешбинӣ карда мешавад. Вай дар

Тоҷикистон соли 1996 бо мақсадҳои фискалӣ нисбати 10 намуни ашёи хомӣ содиротӣ (нахи пахта, алюминийи аввалия, пашм, пилла ва ғайра) қорӣ карда шуд (ҳиссаи андоз дар маҷмӯи воридоти андоз дар соли 1997 ба 37% расид). Аз соли 1998 андоз ҳангми фуруши нахи пахта ва алюминийи аввалия ситонида мешуд. Аз соли 2017 бо мақсади ҳавасмандгардонии коркарди дохилии нахи пахта ин андоз танҳо аз фуруши алюминийи аввалия ситонида мешавад, аз ҷумла ҳангоми истеҳсоли он аз ашёи хом. Ҳиссаи ками андоз мазкур ва тақрори андоз аз аризиши иловашударо ба назар гирифта, мумкин аст, ки дар оянда ин андоз бекор карда шавад.

Ба воситаи андоз аз фуруш (аз ҷумла боҷи содиротӣ барои нахи пахта) даромади бучети давлатӣ таъмин карда мешавад, ки ба 0,2% аз ММД мувофиқ буда, 158 574,4 млн. сомони ро ташкил медиҳад, аз онҳо ҳангоми фуруши алюминийи аввалия — 2 284,4 млн. сомонӣ, аз коркарди ашёи хом — 1 733,1 млн. сомонӣ (2020)¹⁴⁶. Ҳиссаи андоз аз даромад дар маҷмӯи даромади бучети давлатӣ, ки мақомоти андоз таъмин кардаанд, 7,7% -ро ташкил медиҳад (2020).

Андоз аз фуруш мутобиқи *таснифоти* дар параграфи 2.2 овардашуда ин мебошад:

— аз рӯи тарзи ситонид — амалан андози ғайримустақим (маблағи андоз ба нархи мол ҳамроҳ карда мешавад), гарчанде ки Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон онро ба сифати андози ғайримустақим тасниф намекунад;

— аз рӯи субъекти андозбандӣ — андози омехта (пардохт-кунандагон шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ мебошанд);

— аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимият — андози умумидавлатӣ (бо санади қонунгузорӣ — Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст);

— аз рӯи сабтгардӣ — бо андозии танзимкунанда (ҳар сол даромад аз он дар байни бучетҳои Ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ аз нав тақсим карда мешавад);

— аз рӯи даврияти пардохт — андозии мунтазам (системавӣ) (бо мунтазамии муайян дар давоми тамоми давраи аз ҷониби андозсупоранда гирифтани даромад пардохт карда мешавад);

¹⁴⁶ Ҳисоботи Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба иҷроиши бучети давлатӣ барои соли 2020.

— аз рӯи самти мақсаднокӣ — андозии умумӣ (зеро даромад аз он метавонад барои ҳама гуна мақсадҳо истифода шавад).

Андозсупорандагон. Супорандагони андоз аз фуруш шахсон не мебошанд, ки объекти андозбандӣ доранд, яъне соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқӣ (моддаи 336 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Объекти андозбандӣ. Объекти андозбандӣ анҷом додани амалиёти андозбандишаванда бо молҳои андозбандишаванда мебошад (моддаи 337 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Мутобиқи моддаи 335 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон *молҳои андозбандишаванда* алюминийи аввалия мебошад. Намудҳои дигари молҳои андозбандишаванда, ки бо истифода аз низомии гумрукии коркард дар ҳудуди гумруқӣ истеҳсол карда мешаванд ва бо андоз аз фуруш андозбандӣ карда мешаванд, аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешаванд.

Ба амалиётҳои андозбандишаванда мансубанд:

а) таҳвили моли андозбандишаванда;

б) воридоти молҳои андозбандишаванда ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ва (ё) содироти молҳои андозбандишаванда берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон;

в) коркарди молҳои андозбандишаванда аз ҷониби истеҳсолкунанда барои коркард, ба ғарав ва (ё) ба сифати ашёи хом барои коркард додани онҳо;

г) таҳвили (фуруши) молҳои андозбандишаванда мутобиқи шартномаҳои фючерсӣ (форвардӣ) ё намунаҳои дигари додани (бегона кардани) молҳои андозбандишаванда;

д) ба шахси дигар додани молҳои андозбандишаванда, ки натиҷаи хизматрасонӣ оид ба истеҳсоли молҳои андозбандишаванда мутобиқи низомии гумрукии коркард дар ҳудуди гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд.

Манбаи андоз. Манбаи андоз аризиши молҳои андозбандишаванда мебошад. Ҳангоми ҳисоб намудани манбаи андоз аризиши воҳиди моли андозбандишаванда бо назардошти сифат, намуна ва нафъ, дар асоси нархҳои дар санаи содир гардидаи амалиёти андозбандишаванда дар бираи металлҳои рангаи Лондон та-шаққуфта муайян карда мешавад (моддаи 338 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андозсупорандагоне, ки бо ҳариди фуруштани молҳои андозбандишаванда машғуланд, андоз аз фурушро дар шакли фарқи

байни маблағи андозе, ки дар асоси нархҳои барои андозбандӣ истифодашаванда дар санаи фуруши молҳои андозбандишаванда ба харидорон ҳисобкардашуда ва нархҳо дар санаи хариди онҳо аз таҳвилкунандагони худ ҳисоб карда шудаанд, пардохт менамоянд.

Манбаи андоз барои молҳои андозбандишавандае, ки бо истифодаи низоми гумрукии «Барориш барои муомилоти озод» ворид карда мешаванд, мутобикӣ қонунгузори гумрук дар асоси нархҳои дар биржаи металлҳои рангаи Лондон ташаккулефта муайян карда мешавад.

Манбаи андоз барои молҳои андозбандишавандае, ки бо истифодаи низоми гумрукии «Коркард дар ҳудуди гумруки» истеҳсол шудаанд, арзиши (ҳаҷми) маҳсулоти коркарди бо назардошти нархҳои дар биржаи металлҳои рангаи Лондон ташаккулефта муайяншуда мебошад.

Меъёри андоз. Меъёри андоз аз фуруши алюминийи аввалия ба таври зерин муайян карда мешавад (моддаи 339 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2021):

— барои алюминийи аввалия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсолшаванда бо истифода аз низоми гумрукии коркард дар ҳудуди гумруки меъёр ба андозаи 3% муқаррар карда мешавад; — дар ҳолатҳои дигар — ба андозаи 1%.

Давраи андоз моҳи тақвимӣ мебошад.

Тартиби ҳисобкунии андоз. Маблағи андоз аз ҷониби андозсупоранда мустақилона ба воситаи зарб задани манбаи андоз (бо назардошти нархҳои дар биржаи металлҳои рангаи Лондон ташаккулефта муайян карда шудаанд) бо меъёри дахлдори андоз ҳисоб карда мешавад.

Ҳангоми хариди фуруштани молҳои андозбандишаванда андоз аз фуруш бо назардошти нархи молҳои андозбандишаванда дар санаи харид (гирифтани), дар санаи фуруш (интиқол) ва ҳаҷми амалиёти андозбандишаванда муайян карда мешавад.

Дар ҳолати ба бозори дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳвил намудани молҳе, ки маҳсули коркарди молҳои андозбандишаванда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд, маблағҳои пештар пардохтшудаи андоз аз фуруш метавонад ҳангоми ҳисоби андоз аз арзиши иловашуда ба ҳисоб гирифта шавад (моддаи 341 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Мухлатҳо ва тартиби пардохти андоз (моддаи 340 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андоз то таҳвили (интиқоли) моли андозбандишаванда ё дар муҳлати на дертар аз 3 рӯзи баъди ворид шудани маблағ ба суратҳисоби андозсупоранда дар ташкилоти қарзии молиявӣ ё ҳангоми ҳисоббарбаркунӣ бо пули нақд ба ҳазинаи ӯ воридшуда, ҳангоми амалиётҳои дигари андозбандӣ бошад, то лаҳзаи бор кардан, таҳвил ё интиқоли молҳои андозбандишаванда пардохт карда мешавад.

Ҳангоми аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба берун содир кардани моли андозбандишаванда то гузаштани сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон андоз аз рӯи нархҳои дар лаҳзаи содирот амалкунанда пардохт карда мешавад. Барасмиятдарории гумрукии содироти молҳои андозбандишаванда ба берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси тасдиқномаи нозироти андозии андозсупорандагони калон доир ба пардохти андоз аз фуруш амалӣ карда мешавад.

ТЕСТҲОИ САНЧИШӢ ОИД БА БОБИ 6

**1. Дар низоми андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши ба-
ландтарин ба:**

- a) андозҳои умумидавлатӣ тааллуқ дорад;
- b) андозҳои маҳаллӣ тааллуқ дорад;
- c) андозҳои омехта тааллуқ дорад;
- d) андозҳои минтақавӣ тааллуқ дорад;
- e) андозҳои вилоятӣ тааллуқ дорад.

2. Ба умумидавлатӣ мансубанд

- a) 6-то аз 7 андозе, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст;
- b) 4-то аз 7 андозе, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст;
- c) 5-то аз 7 андозе, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст;
- d) 2-то аз 7 андозе, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст;
- e) 3-то аз 7 андозе, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст

**3. Хусусиятҳои андозҳои умумидавлатӣ ва дигар пардохт-
ҳои ҳатмӣ ба бучети Ҷумҳуриявӣ, ки дар Тоҷикистон муқаррар
шудаанд, он мебошад, ки:**

а) бо онҳо қисми асосии даромадҳои буҷети давлатӣ таъмин карда мешавад, ки ба дараҷаи бештар ба фондиан буҷетҳои маҳаллӣ тибқи қонунгузории буҷетӣ тақсим карда мешавад;

б) онҳо бо Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунгузории андоз муқаррар карда мешаванд;

с) онҳо дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида мешаванд;

д) таркиби ҳуқуқи онҳо (унсурҳои андозбандӣ) мутобиқи қонун муайян карда мешавад;

е) ҳамаи ҷавобҳо дурустанд.

4. Низоми андозҳои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташақкул ёфта бо бартарии андозҳои умумидавлатӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, дар кулл вазифаи асосии ҳудро иҷро мекунад, ки аз инҳо иборат аст:

а) ташкили манбаи моддӣ дар намуди фондҳои мутамарказ ва ғайримутамаркази маблағҳои оммавӣ, ки барои таъминии фатъоияти давлат истифода мешаванд;

б) ташкили манбаи моддӣ дар намуди фондҳои мутамаркази маблағҳои оммавӣ, ки барои таъминии фатъоияти давлат истифода мешаванд;

с) ташкили манбаи моддӣ дар намуди фондҳои мутамарказ ва ғайримутамаркази маблағҳои оммавӣ, ки барои таъминии эҳтиёҷоти иҷтимоии давлат истифода мешаванд;

д) фароҳам овардани заминаҳо барои рушди иқтисодӣ мамлакат;

е) ғайримутамарказонии маблағҳое, ки барои таъминии функцияҳои давлат истифода мешаванд.

5. Оё боқҳои гумрукӣ ва боқҳои давлатӣ ба номгӯи андозҳои умумидавлатӣ дохил карда шудаанд?

а) ҳа;

б) не;

с) танҳо бо қайд шарт;

д) танҳо барои андозсупорандагони алоҳида;

е) моратория амал мекунад.

6. Дар шароити бўҳрони иқтисодӣ таваҷҷӯҳи зиёди мақомоти давлатӣ:

а) ба минбаъд содда кардани андозбандӣ ва кам кардани бори андоз нигаронида шудааст;

б) ба таҳкими нақши қонунҳо нигаронида шудааст;

с) ба ҳавасмандкунии соҳибкорони хориҷӣ ва ватанӣ нигаронида шудааст;

д) ба пурзур намудани қонунгузории андоз барои ҳуқуқвайронкунии нигаронида шудааст;

е) ба танзими диспозитивии муносибатҳои нигаронида шудааст.

7. Хусусияти қонунгузории андоз дар он аст, ки ҳангоми муқаррар намудани андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, тағйирот ва (ё) бекоркунии онҳо ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ онд ба таҳияи лоиҳаҳои қонунҳои дахлдор ба:

а) Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудааст;

б) Парламенти мамлакат дода шудааст;

с) Қумати андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудааст;

д) Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудааст;

е) Танҳо ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудааст.

8. Тартиби мавриди амал қарор додани қонунҳои андоз ба талаботҳои:

а) Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон тобеъ аст;

б) Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» тобеъ аст;

с) Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» тобеъ аст;

д) Фармонҳои алоҳидаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тобеъ аст;

е) меъёриҳои ҳуқуқии байналмилалӣ тобеъ аст.

9. Қонуни андоз:

а) барои як давраи муайян амал мекунад;

б) бемуҳлат амал мекунад, агар дар он ё дар қонун дар бораи мавриди амал қарор додани он муҳлати дигари амал қайд шарт нашуда бошад;

с) 5 сол аз лаҳзаи қабули тағйироти дахлдор амал мекунад;

д) ба муҳлати муқаррарнамуаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон амал мекунад;

е) ба ҳар як соли тақвимӣ барои андозҳои маҳаллӣ ва 5 сол барои андозҳои умумидавлатӣ амал мекунад.

10. Амали қонуни андоз нисбати намояндагони дипломати ва кормандони ташкилотҳои хориҷӣ бо:

- a) санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, муқаррар карда мешавад;
- b) қарори Кумитаи андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад;
- c) санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ муқаррар карда мешавад;
- d) созишномаи давлатҳо муқаррар карда мешавад;
- e) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

11. Субъектҳои андоз аз даромад инҳоянд:

- a) шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашмаи даромад доранд;
- b) шахсони воқеӣ;
- c) шахсони ҳуқуқӣ;
- d) ғайрирезидентҳо;
- e) танҳо шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон.

12. Ба объекти андозбандии андоз аз даромад барои дав-
раи андоз дохил карда мешавад:

- a) ҳама гуна даромаде, ки аллакай андозсупоранда гирифтааст ва ҳама гуна даромад, новобаста аз ҷой ва тарзи пардохт;
- b) андозӣ андозбандишаванда (яъне даромаде, ки аз пардохти андоз озод нест);
- c) даромаде, ки барои давраи андоз муайян карда шудааст;
- d) даромаде, ки ҳамаҷун фарқи байни даромади умумӣ ва тарҳҳои пешбиниамудои Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад;
- e) ҳама вариантҳо дурустанд.

13. Ба даромади умумии шахси воқеӣ мансубанд:

- a) даромадҳое, ки дар намууди музди меҳнат гирифта шудаанд, даромадҳо аз ғаёлияти, ки кори кироя намебошад ва ҳама гуна даромадҳои дигар;
- b) даромадҳое, ки аз ғаёлияти соҳибқорӣ гирифта шудаанд;
- c) даромадҳое, ки аз ғаёлияти соҳибқорӣ ва кори кироя гирифта шудаанд;
- d) даромадҳое, ки дар намууди музди меҳнат гирифта шудаанд;
- e) даромадҳо аз ғаёлияти, ки кори кироя намебошад.

14. Дар Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст:

- a) яқчанд меъёриҳои гуногуни андоз аз даромад;
- b) меъёри яқшақлаи андоз аз даромад;
- c) меъёри омехтаи андоз аз даромад;
- d) меъёри интиҳобии андоз аз даромад;
- e) меъёри зиёдшавандаи андоз аз даромад вобаста ба фоида.

15. Андозӣ иҷтимоӣ танзим карда мешавад:

- a) бо Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бо андоз аз даромад алоқамандии зич дорад;
- b) бо қонунгузори дар бораи сугуртаи иҷтимоӣ;
- c) бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ;
- d) бо Кодекси тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- e) бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

16. Давраи андозӣ иҷтимоӣ барои андозсупорандагон-корфармоён ва андозсупорандагоне, ки корфармоён эътироф карда шудаанд, инчунин кормандони кироя ва шахсони воқеӣ, ки кормандони кироя эътироф карда шудаанд:

- a) ҳар як семоҳа мебошад;
- b) моҳи тақвимӣ мебошад;
- c) нимсолаи тақвимӣ мебошад;
- d) охири соли молиявӣ мебошад;
- e) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

17. Супорандаи андоз аз даромад инҳо мебошанд:

- a) шахсони воқеӣ;
- b) шахсони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд;
- c) шахсони ҳуқуқӣ;
- d) муассисаҳои давлатӣ;
- e) ғайрирезидентҳо.

18. Давраи андоз аз рӯи андоз аз даромад:

- a) ҳар як семоҳа мебошад;
- b) моҳи тақвимӣ мебошад;
- c) нимсолаи тақвимӣ мебошад;
- d) соли тақвимӣ мебошад;
- e) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

19. Шакли ба бучет гирифтани як қисми арзише, ки дар ҳама марҳилаҳои истеҳсолот ба вучуд омадааст ва ҳамаҷун

фарқи байни арзиши мол, кор ва хизматрасонии фуруҳташуда ва арзиши хароҷоти моддӣ, ки ба хароҷоти истеҳсол ва муомилот мансуб доништа шудаанд:

- а) андоз аз арзиши иловашуда ҳисобида мешавад;
- б) андози аксиз ҳисобида мешавад;
- с) андоз аз даромад ҳисобида мешавад;
- д) андоз аз фуруши чакана ҳисобида мешавад;
- е) андози иҷтимоӣ ҳисобида мешавад.

20. Намудҳои зераксизии Ҷаъолият:

- а) хизматрасонии алоқаи сайёри кандунии истифодаи умумии ҳамаи стандартҳо мебошанд;
- б) хизматрасонӣ онд ба интиқоли маълумот (аз ҷумла алоқаи телеграфӣ ва IP-телефонӣ), аз ҷумла тавассути шабакаҳои оператсион мебошанд;
- с) хизматрасонии ҳадамоти телематикӣ мебошанд;
- д) хизматрасонии алоқаҳои телефонии байналмилалӣ (байнишахрӣ) тавассути шабакаҳои операторҳо мебошанд;
- е) ҳамаи вариантҳои дурустанд.

Одilonатар аз ҳама андоз андохтани иллату беандешагӣ аст, зимнан маблағи андозбандӣ дар ҳар як ҳолати алоҳида бояд аз ҷониби ҳаками одилтарин муайян карда шавад...

Чонатан Свифт (1667-1745), навиандаи англис

БОБИ 7. АНДОЗҲОИ МАҲАЛЛӢ

7.1. АНДОЗҲОИ МАҲАЛЛӢ: ТАВСИФИ УМУМӢ

Мутобикӣ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузории аз он бароянда ба мақомоти ҳокимияти маҳаллии вилоятҳо, шаҳрҳо (ноҳияҳо) ва мақомоти худидоракунии шаҳраку деҳаҳо пешниҳод намудани ҳукуку ваколатҳои муайян боиси ба онҳо додани уҳдадорихои дахлдор, инчунин ҳиссаи масъулият барои ҳамаи он чизҳое, ки дар ҳудуди тобеи онҳо рух медиҳанд, низ мегардад. Мақомоти зикргардида дар ҳаҷми пурра вазифаҳоро онд ба ҳалли масъалаҳои дорон аҳамияти маҳалли иҷро мекунанд.

Дар бучетҳои маҳалли қисми асосии хароҷоти бучет ба соҳаи иҷтимоӣ, инчунин ҳиссаи бештари хароҷот ба хоҷагии халқ нисбат ба ҳар як сатҳҳои дигари низоми бучетӣ ҷалб карда шуда аст. Ҳамин тавр, ҷорабиниҳои муҳимтарин дар сиёсати давлатӣ, дар наватии аввал ҷораҳои иҷтимоӣ, на дар сатҳи мақомоти ҷумҳуриявии ҳокимият, балки дар сатҳи мақомоти маҳаллии ҳокимият маблағгузорӣ карда мешаванд. Бинобар ин, созиш додани низоми самаранок ва коршоями маблағгузорӣ дар сатҳи маҳаллӣ на танҳо барои як минтақа ё шаҳри алоҳида, балки куллан барои давлат муҳим аст.

Амалисозии ҳукуқҳои қонунан сабтшудаи ҳар як ташкилаи маъмурий-ҳудудӣ ба мустақилияти иқтисодӣ бидуни дар ҳар як мақомоти ҳокимият мавҷуд будани бучети худ ва ҳукуқи таҳия, тасдиқ ва иҷрои онро тасаввур кардан ғайримкон аст. Мақомоти маҳаллӣ барои ҳалли вазифаҳои дар наздашон гузошташуда бояд сарчашмаҳои кофии даромад дошта бошанд, дар наватии аввал ба онҳо андозҳои маҳаллӣ мансубанд.

Мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 июни соли 2011, № 723 «Дар бораи молияи давлатӣ», низоми бучети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ду сатҳ иборат мебошад: сатҳи якум — бучети ҷумҳуриявӣ ва бучетҳои фондҳои мақсадноки давлатӣ; сатҳи дуюм — бучетҳои маҳаллӣ. Ба бучетҳои маҳаллӣ бучетҳои Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон ва шаҳри ноҳияҳои он, вилоятҳо ва шаҳри ноҳияҳои тобеи онҳо, шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои тобеи он, шаҳри ноҳияҳои тобеи ҷумҳурии, мақомоти худидоракунии маҳаллии (ҷамоатҳои) шаҳрак ва деҳот мансуб мебошанд.

Даромадҳои бучетҳои маҳаллӣ аз даромадҳои маҳаллии андозӣ ва ғайриандозӣ, инчунин аз воридоти маблағ аз ҳисоби андозҳои танзимшавандаи умумидавлатӣ ва пардохтҳои дигари ҳатмӣ иборат мебошанд. Ба ҷунин даромадҳои бучетҳои маҳаллӣ мансуб доништа шудаанд: андозҳои маҳаллӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети маҳаллӣ, ки номгӯи онҳоро қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд; даромадҳо аз андозу пардохтҳои танзимшавандаи умумидавлатӣ, ки бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи бучети давлатӣ барои соли молиявии навбатӣ муайян гардида, ба бучетҳои маҳаллӣ дода мешаванд; даромад аз бучети ҷумҳуриявӣ, ки дар шакли кӯмаки молиявии беподш (дотатсия), мусонидати молиявӣ (субвенсия), кӯмаки молиявӣ (субсидия), ба бучети маҳаллӣ ворид мешавад.

Ба ҷамъоварии андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ, ба монанди сарчашмаҳои даромадҳои бучети ҷумҳуриявӣ, мақомоти андоз машғул мебошанд.

Ҳамаи андозҳо ва пардохтҳои хоричиро ба чор гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст:

- 1) аслан андозҳои маҳаллӣ, ки аз ҷониби мақомоти худидоракунии маҳаллӣ муқаррар карда шуда, танҳо дар ҳудуди мазкур ситонида мешаванд (андози амвол, замин, хунармандӣ, аксизҳо, андоз аз фурӯш);
- 2) иловапулиҳо ба андозҳои давлатӣ ба фондаи бучетҳои маҳаллӣ, ки аз ҷониби мақомоти маҳаллӣ муқаррар карда мешаванд;
- 3) андозҳое, ки дар намуни ҳаққи хизматрасоние, ки дар ҳудуди мазкур пешниҳод карда мешаванд, ситонида мешаванд

(андоз барои зиндагӣ кардан дар меҳмонхона, барои истифодабарии хизматрасониҳои коммуналӣ);

4) андозҳое, ки сиёсати иқтимоию иқтисодии мақомоти маҳаллии идоракуниро муайян мекунаманд, масалан, андозҳои экологӣ, ки барои ҳавасмандгардонии рушди соҳаҳои аз ҷиҳати экологӣ тоза нигаронида шудаанд.

Қуллан, барои низоми андозҳои маҳаллӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети маҳаллӣ, ки қонунгузори Тоҷикистон муқаррар кардааст, як қатор проблемаҳо ҳос аст, дар байни онҳо:

— ҳиссаи ночизи фискалии аслан сарчашмаҳои даромадҳои маҳаллӣ дар воридоти умумии бучетҳои маҳаллӣ, ки камтар аз 10%-ро ташкил намуда, аз мустақилияти нокифояи бучетӣ ва маҳдудиятҳои бучетии мақомоти маҳаллии ҳокимият шаҳодат медиҳад;

— номгӯии маҳдуди андозҳои маҳаллӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ дар бучети маҳаллӣ дар муқоиса бо дигар мамлакатҳо;

— ваколатҳои нокифояи ҳукуки мақомоти маҳаллии ҳокимият оид ба муқаррар ва мавриди амал қарор додани андозҳои нав ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети маҳаллӣ, мустақилона муқаррар намулдани имтиёзҳои андоз ва дигар унсурҳои андозбандӣ;

— робитаи заиф байни сатҳи воридоти андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ бо воҳиди муайяни маъмурию ҳудудӣ (вилоят, шаҳр, ноҳия) бо сатҳи неъматҳои пешниҳодшавандаи ҷамъиятӣ.

7.2. НАМУДҲОИ АНДОЗҲОИ МАҲАЛЛӢ

Намудҳо ва номгӯи андозҳои маҳаллӣ, ки бо санадҳои қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудаанд, дар дараи рушди Тоҷикистон ва низоми андозӣ он дучори тағйироти ҷиддӣ гардиданд.

Дар давраи аввали рушди низоми андозҳои Тоҷикистон бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20 июли соли 1994, № 977 «Дар бораи асосҳои низоми андоз» номгӯи зерини андозҳои маҳаллӣ муайян карда шуда буд:

- а) андоз аз сохтмони объектҳои таъиноти истеҳсоли дар минтақаи курортӣ;
- б) андозии курортӣ;
- в) хироч барои ҳукуки савдо;

г) хирочҳои мақсаднок аз шаҳрвандон ва корхонаҳо, муассисаҳо, ташкилотҳо, сарфи назар аз шаклҳои ташкилӣ-ҳуқуқии онҳо, барои нигоҳдории милитсия (маҳаллӣ), барои ободонии худуд;

д) андоз аз реклама;

е) хироч аз соҳибони сағҳо;

ж) хирочи иҷозатнома барои ҳуқуқи гузаронидани лотереяҳои маҳаллӣ;

з) хироч барои додани ордер ба квартаира ё барои ҷудо кардани қитъаи замин барои сохтмони манзили инфиродӣ, хонаи бустонсаро ё гараж;

и) хироч барои ҳуқуқи сабти кино ва телевизион;

к) хироч барои кушодани тичорати бозӣ;

л) андоз аз чорвое, ки дар моликият ва дар нигоҳубини шахсонии воқеӣ ҳастанд;

м) андоз аз нигоҳдории нақлиёти мусофиркашонии шахрии ҷамъиятӣ (ба истиснои таксӣҳои хатсайрӣ ва таксӣҳо).

Ба ғайр аз он, муқаррар карда шудааст, ки баъзе андозҳои ҷумҳуриявӣ (андоз аз амволи шахсонии воқеӣ; хироч барои додани шаҳодатномаи бақайдгирии давлатии корхона ё ташкилот; пардохт (хироч) барои патент оиди машғул шудани соҳибкор ба намууди муайяни фаъолият бе ташкили шахси ҳуқуқӣ) ба бучети маҳаллӣ аз рӯи маҳалли ҷойгиршавии объекти андозбандӣ ворид карда мешаванд.

Андозҳои алоҳидаи ҷумҳуриявӣ (андоз аз соҳибони воситаҳои нақлиёт, дигар мошинҳо ва механизмҳои худгард; бочи давлатӣ; андозии молу мулк, ки бо тартиби мерос ва тухфа гузашта аст; даромади ҷангал; пардохтҳо барои обе, ки корхонаҳои саноатӣ аз системаҳои хочагии об мегиранд) ба бучетҳои маҳаллӣ ворид карда мешаванд. Агар бо қонунгузории бучет тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

Ақсарияти андозҳои овардашудаи маҳаллӣ амалан бо саноатҳои дахлдорӣ меёри муқаррар карда нашуда буданд.

Аммо дар *Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (1998)* номгӯи андозҳои маҳаллӣ ба таври назаррас кам карда шуда буд, вобаста ба ин ба андозҳои маҳаллӣ мансуб доништа шуда буданд:

а) андоз аз фуруши чакана;

б) андоз аз молу мулки ғайриманкули шахсонии воқеӣ;

в) андоз барои нигоҳдории нақлиёти мусофиркашонии ҷамъиятӣ.

Дар *Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (2004)* ба андозҳои маҳаллӣ инҳо мансуб доништа шудаанд:

1) андоз аз молу мулки ғайриманкул, ки молу мулки шахсонии воқеӣ ва ҳуқуқиро дар бар мегирад;

2) андоз аз соҳибони воситаҳои нақлиёт;

3) андоз аз фуруши чакана;

4) дигар пардохтҳои хатмии маҳаллӣ.

Дар *Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (2012)* ба андозҳои маҳаллӣ инҳо мансуб доништа шудаанд:

— андоз аз воситаҳои нақлиёт (ки ҳамаи намуҳои воситаҳои нақлиётро дар бар мегирад, аз он ҷумла нақлиёти автомобилӣ, роҳи оҳанӣ, обӣ ва ҳавоӣ);

— андозҳо аз молу мулки ғайриманкул (ки аз андозии замин ва объектҳои молу мулки ғайриманкул иборат буд).

Бо *Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (2021)* ба андозҳои маҳаллӣ андоз аз молу мулк мансуб доништа шудааст, ки аз андоз аз объектҳои ғайриманкул, андозии замин ва андоз аз воситаҳои нақлиёт иборат аст.

7.3. ХУСУСИЯТҲОИ ҶОРИ НАМУДАН, ТАҒЙИР ДОДАН ВА БЕКОР КАРДАНИ АНДОЗҲОИ МАҲАЛЛӢ

Барои андозҳои маҳаллӣ қоидаҳое, ки бо қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла бо Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи саноатҳои меъёрии ҳуқуқӣ» нисбати ҷорӣ намудан, тағйир додан ва бекор кардани онҳо ба воситаи қабул намудани саноатҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдор муайян карда шудаанд, пурра амалӣ карда мешаванд (банди 6.3.).

Дар баробари он, мутобиқи қисми 3 моддаи 24 ва моддаи 342 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав соли 2021 андозҳои маҳаллӣ бо Кодекси мазкур муқаррар карда шудааст ва бо саноатҳои меъёрии ҳуқуқии мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар шаҳрҳо ва ноҳияҳо, ки ба бучети маҳал аз рӯи даромадҳо он ворид мешаванд, мавриди амал қарор дода мешаванд.

Ҳамин тавр, номгӯй ва унсурҳои асосии андозбандӣ барои андозҳои маҳаллӣ дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, номгӯй ва унсурҳои асосии андозбандӣ барои дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети маҳаллӣ — дар қонуни дахлдор, дигар пардохтҳо ба бучети маҳаллӣ ва унсурҳои андозбандии онҳо — дар санадҳои қонунгузории дахлдор муқаррар карда шудаанд.

Мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ он андозҳои маҳаллӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмиро муқаррар ва мавриди амал қарор медиҳанд, ки мутобиқи моддаи 45 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо санадҳои қонунгузорӣ муқаррар карда шудаанд. Намудҳои дигари андозу хироҷи маҳаллиро мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ҳуқуқи ҷорӣ кардан надоранд.

Қарорҳои Маҷлисиҳои вакилони халқи шаҳрҳо ва ноҳияҳо онд ба андозҳои маҳаллӣ бояд ба муқаррароти Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобикат наоянд.

Агар мутобиқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ё қонунгузорӣ дар бораи дигар пардохтҳо ваколатҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ муқаррар карда шуда бошанд, дар қарорҳои дахлдори Маҷлисиҳои вакилони халқи шаҳрҳо (ноҳияҳо) дар бораи мавриди амал қарор додани андозҳои маҳаллӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ оид ба муайян кардани ин ё он унсури андозбандӣ, унсурҳои зикргардида бояд муайян карда шаванд.

Нисбат ба андозҳои маҳаллӣ муқаррароти қисми умумии Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон таъбиқ мегарданд, аз он ҷумла вобаста бо муайян намудани ҳамаи унсурҳои андозбандӣ.

Ҳангоми зарурат, мутобиқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ метавонанд қарорро дар бораи тағйир додани унсури андозбандӣ қабул кунанд, ки ваколат оид ба муайян кардани он қонунан ба зиммаи мақомоти зикргардида вогузор карда шудаанд.

Андозҳои маҳаллиро, ки Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, танҳо бо тартиби қонунгузорӣ метавон бекор кард. Мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ бо қарори худ ҳуқуқи бекор кардани андози маҳаллиро надоранд.

Қарорҳое, ки Маҷлисиҳои вакилони халқи шаҳрҳо ва ноҳияҳо нисбати мавриди амал қарор додан қабул менамоянд ва дар ҳолатҳои дахлдор, муайян намудани ин ё он унсури андозбандӣ, ки бо тартиби муқарраргардида қабул карда шудаанд, расман дар

нашрияҳои даврии дастрасии омма дар ҳудуди дахлдор интишор карда мешаванд.

7.4. ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗҲОИ АЛОҲИДАИ МАҲАЛЛӢ

АНДОЗ АЗ ОБЪЕКТҲОИ ҒАЙРИМАНҚУЛ. Пардохти андозҳои мазкур бо § 1 боби 48 фасли XIII Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав соли 2021 ва қарори дахлдори Маҷлиси вакилони халқи шаҳр (ноҳия) дар бораи мавриди амал қарор додани он муайян карда шудааст.

Андоз аз объектҳои ғайриманқул дар 1-уми январи соли 2021 воридоти даромадҳои давлатиро ба бучетҳои маҳаллӣ ба маблағи 373,9 миллион сомонӣ, ки ба 0,4% аз ММД¹⁴⁷ баробар буд, таъмин намуданд. Ҳиссаи андозҳо аз объектҳои ғайриманқул дар маҷмӯи воридоти андози бучети давлатӣ, ки мақомоти андоз таъмин кардаанд, 3,2% -ро ташкил медиҳад (2020).

Андоз аз объектҳои ғайриманқул тибқи таснифоти дар банди 2.2 овардашуда инҳоянд:

— аз рӯи тарзи ситониш — андози мустақими молумулкӣ (аз шахсоне ситонида мешавад, ки соҳибмолкони объектҳои ғайриманқул мебошанд ва (ё) объекти ғайриманқуло истифода мебаранд);

— аз рӯи субъекти андозбандӣ — андозҳои омехта (пардохт-кунандагон шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ мебошанд);

— аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимиятӣ — андози маҳаллӣ (бо Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шуда, бо қарори мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ мавриди амал қарор дода шудааст);

— аз рӯи сабтгардӣ — андози сабтгардида (ҳар сол байни бучетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ тақсим карда намешавад);

— аз рӯи даврияти пардохт — андози мунтазам (систематикӣ) (бо систематикӣ муайян дар давоми тамоми вақти аз ҷониби андозсупоранда истифода (соҳибӣ) кардани объекти ғайриманқул пардохт карда мешавад);

¹⁴⁷ Маҷмӯаи оморӣ Тоҷикистон: 30 — соли истиқлолияти давлатӣ. Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон С — 676. 702с.

— аз рӯи самти мақсаднокӣ — андози умумӣ (зеро воридот аз он метавонад барои пушонидани ҳама гуна хароҷоти бучети маҳаллӣ истифода шавад).

Пардохткунандагони андоз аз объектҳои ғайриманкул. Супорандагони андоз аз объекти ғайриманкул шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ — соҳибмулкони объектҳои ғайриманкул ё шахсоне, ки объекти ғайриманкуло истифода мебаранд, мебошанд (моддаи 344 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Объекти андозбандии андоз аз объектҳои ғайриманкул. Объектҳои андозбандӣ — биноҳои истиқоматӣ ва ғайри-истiqоматӣ, объектҳои сохтмонии нотаом (аз лаҳзаи зиндагонӣ кардан ё истифода бурдан), иморатҳо, аз ҷумла пентхаус (масоҳати истиқоматӣ (квартира, иморат) дар бом ё минтақаи алоҳидаи қабати болоии бино), бустонсаройҳо, гаражҳо, саройҳо, биноҳои нигоҳдории чорво, биноҳои дигари ёридиханда ва молу мулки дигаре, ки ҷойивазкунии онҳо бе расонидани зарари моддӣ ғайримикрон аст, мебошанд (моддаи 345 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Бо мақсади андозбандӣ ба объектҳои андозбандӣ, инчунин контейнерҳо, систернаҳо, дуконҳо, шипангҳо, вагонҳо дохил мешаванд, ки дар фаъолияти соҳибкорӣ истифода шуда, дар давоми на камтар аз 3 моҳ дар ҳар соли тақвимӣ дар маҳалли амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ бе ҳаракат ҷойгир карда шудаанд.

Манбаи андоз аз объектҳои ғайриманкул. Манбаи андоз масоҳати умумии ишғолнамудаи объекти андозбандӣ ва барои биноҳои бисёррошёна масоҳати ҳар ошёнаи ҷунин бино дар алоҳидагӣ доништа мешавад (моддаи 346 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Барои биноҳои ёрирасони шахсони воқеӣ, аз ҷумла гаражҳо, саройҳо, биноҳои нигоҳдорӣ чорво ва биноҳои дигари ёридиханда, ки дар фаъолияти соҳибкорӣ истифода намешаванд, манбаи андоз 50 фоизи масоҳати ишғолнамудаи ҷунин биноҳо доништа мешавад.

Масоҳати таҳонаҳо ва болохонаҳои биноҳои истиқоматӣ, ки барои фаъолияти соҳибкорӣ истифода намешаванд, ба манбаи андоз дохил намебарданд. Дар ҳолати дар фаъолияти соҳибкорӣ истифода шудани ҷунин объектҳо манбаи андозбандии таҳонаҳо ва болохонаҳои биноҳои истиқоматӣ 50 фоизи масоҳати ишғолнамудаи онҳо доништа мешавад.

Масоҳати объектҳои ғайриманкул дар асоси ҳуҷҷатҳои техникӣ ё ҳуҷҷатҳои дигари расмӣ дахлдор муайян карда мешавад.

Дар ҳолати пешниҳод нагардидани ҳуҷҷатҳои дахлдор, инчунин имконнопазир будани ҷенкунии берунии объекти ғайриманкул, масоҳати ҷунин объект аз ҷониби мақомоти андоз бо иштироки андозсупоранда аз рӯи масоҳати умумии муфиди дохилии объект бо замми коэффисиенти 1,25 зарбшуда муайян карда мешавад.

Дар аксари мамлакатҳои ҳамсоя манбаи андоз аз объектҳои ғайриманкул арзиши ин амвол мебошад (аз ҷумла дар Қазоқистон, Қирғизистон, Федератсияи Россия, Узбекистон).

Имтӣёзҳои андоз аз рӯи андоз аз объектҳои ғайриманкул, ки моддаи 347 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян кардааст, озодкунӣро аз пардохти андозӣ мазкур, асосан барои мақсадҳои иҷтимоӣ дар бар мегиранд. Тибқи меъёри мазкур объектҳои ғайриманкули зерин андозбандӣ карда намешаванд:

— объектҳои ғайриманкули муассисаҳои давлатӣ, ки бево-сита барои иҷро намудани вазифаҳои оинномавии онҳо исти-фода мешаванд ва фаъолияти онҳо аз ҳисоби маблағҳои бучетӣ маблағгузорӣ мегардад;

— объектҳои ғайриманкуле, ки дар онҳо Қаҳрамони Иттиҳоди Шуравӣ, Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ, Қаҳрамони Тоҷикистон, дорандагони ордени «Ситораи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон», ордени «Зарринтоҷ», ордени «Исмоили Сомонӣ», иш-тирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватании солҳои 1941–1945, шахсони ба онҳо баробаркардашуда, иштирокчиёни дигар амалиётҳои ҳарбӣ оид ба муҳофизати Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шуравии Сотсиалистӣ, аз ҷумла ҷанговарони интернационалист, иштирокчиёни рафъи оқибатҳои фалокати Неругоҳи барқи атомии Чернобил, маъёбони гуруҳҳои I ва II, ба қайд гирифта шудаанд;

— объектҳои ғайриманкули нафақагирони яккаю танҳо, ки дар алоҳидагӣ ё якҷоя бо кӯдакони ноболиғ ё кӯдаки маъёб дар хонаи алоҳида зиндагӣ мекунанд;

— объектҳои ғайриманкули оилаҳои серфарзанд, ки падар ё модар ё ҳар ду вафот кардаанд ва дар онҳо панҷ ва зиёда аз он кӯдакони то 16-сола истиқомат доранд;

— объектҳои ғайриманкули падару модар, ҳамсар (беамард ва ё бевазан) ва фарзандони то 16-солаи хизматчиёни ҳарбӣ ва кормандони мақомоти қорҳои дохилӣ, ки ҳангоми иҷрои вазифаи хизматӣ фавтидаанд;

— объектҳои ғайриманкули иттиҳодияҳои динӣ, ки дар ҷаъолияти соҳибқорӣ истифода намешаванд;

— масоҳати объектҳои ғайриманкули давлатӣ, ки бо тартиби муқарраргардида ба иҷора дода шуда, иҷорапулини онҳо дар ҳаҷми пулла ба бучети давлатӣ пардохт карда мешавад;

— гармхонаҳои мавсимии наздиҳавлиги.

Имтиёзҳои дар сарҳатҳои сеюм-панҷуми дар боло зикршуда дар асоси шаҳодатномаи нафақа, шаҳодатномаи муқофоти давлатӣ, маълумотномаи мақомоти сабти асноди ҳолати шахрвандӣ оид ба шумораи фарзандон, маълумотнома дар бораи фавти хизматчиёни ҳарбӣ ва кормандони мақомоти қорҳои дохилӣ татбиқ карда мешаванд.

Меъёрҳои андоз аз объектҳои ғайриманкул. Меъёри андоз аз объектҳои ғайриманкул, вобаста ба масоҳати ишғолнамудани объектҳои ғайриманкул ва мақсади истифодабарии онҳо бо фоиз аз нишондиҳанда барои ҳисобҳо бо назардошти коэффициентҳои минтақавӣ дар миқёси шахру ноҳияҳо, ба андозаҳои зерин муқаррар карда мешавад (моддаи 348 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон):

— барои объектҳои ғайриманкуле, ки ҳамчун биноҳои (хуҷраҳои) истиқоматӣ, инчунин биноҳои ёрирасони онҳо истифода мешаванд:

— то 90 метри мураббаъ — 3 фоиз;

— аз 90 то 200 метри мураббаъ — 4 фоиз;

— зиёда аз 200 метри мураббаъ — 6 фоиз;

— барои объектҳои ғайриманкуле, ки барои амалӣ намудани ҷаъолияти савдо, ташкили нуқтаҳои хӯроқи умумӣ, намудҳои дигари хизматрасонӣ ва иҷрои қорҳои истифода мешаванд:

— то 250 метри мураббаъ — 12 фоиз;

— аз 250 то 500 метри мураббаъ — 15 фоиз;

— зиёда аз 500 метри мураббаъ — 18 фоиз;

— барои объектҳои ғайриманкуле, ки барои амалӣ намудани намудҳои дигари ҷаъолият истифода мешаванд:

— то 200 метри мураббаъ — 9 фоиз;

— аз 200 то 500 метри мураббаъ — 12 фоиз;

— зиёда аз 500 метри мураббаъ — 15 фоиз;

— барои объектҳои ғайриманкуле, ки дар шахрҳои Душанбе, Хучанд, Бохтар ва Кулоб ҷойгир мебошанд, меъёрҳои дар бандҳои 2) ва 3) муайяншуда ба андозаи дукарата истифода карда мешавад.

Коэффициентҳои зерини минтақавӣ андозаи пардохти андоз аз объектҳои ғайриманкуло ба танзим медиҳанд:

Гурӯҳ	Номи шаҳро, ноҳияҳо ва минтақаҳо	Коэффициентҳои минтақавӣ
1.	Ҳудуди шаҳри Душанбе	1,0
2.	Ҳудуди шаҳрҳои Хучанд, Бохтар ва Кулоб	0,8
3.	Ҳудуди маъмурии шаҳрҳои Гулистон, Бустон, Истиклол, Истараваши, Исфара, Конибодом, Панҷакент, Ваҳдат, Ҳисор, Турсунзода, Роғун, Норақ, Левакент, Қушонӣ ва Ҳоруғ	0,6
4.	Ҳудуди дигар шаҳраҳо ва марказҳои маъмурии ноҳияҳо, ки дар гурӯҳҳои 1, 2 ва 3 нишон дода нашудаанд	0,4
5.	Ҳудуди деҳоти мансуб ба ноҳияҳои (шаҳрҳои) Истараваши, Гулистон, Бустон, Бобоҷон Ғафуров, Исфара, Конибодом, Спитамен, Ҷаббор Расулов, Панҷакент, Ваҳдат, Рӯдакӣ, Турсунзода, Шаҳринав, Ҳисор, Ёвон, Восеъ, Дангара, Кулоб, Фархор, Мир Саид Али Ҳамдони, Муъминобод, Норақ, Вахш, Қубодиён, Ҷайхун, Носири Ҳусрав, Панҷ, Сарбанд, Ҳирсон, Ҷалолиддини Балхӣ, Дусти ва Шаҳритус	0,3
6.	Ҳудуди деҳоти мансуб ба дигар ноҳияҳо, ки дар гурӯҳҳои 5 ва 7 нишон дода нашудаанд	0,2
7.	Ҳудуди деҳоти мансуб ба шаҳри Роғун, ноҳияҳои Девашиҷ, Айни, Кӯҳистони Мастҷох, Шаҳристон, Нуробод, Рашт, Ванҷ, Дарвоз, Ишқошим, Роштқалъа, Рушон, Мурғоб ва Шугнон	0,1

Давраи андозии андоз аз объектҳои ғайриманкул соли тақвими мебошад.

Тартиби ҳисоб ва пардохт намудани андоз аз объектҳои ғайриманкул. Ҳисоб намудани андоз аз объектҳои ғайриманкул

бо роҳи зарб намудани манбаи андоз ба меъёрҳои дахлдори андоз онд ба ҳар объекти андозбандӣ дар алоҳидагӣ анҷом дода мешавад.

Андоз аз объектҳои ғайриманқул аз моҳи минбаъдаи моҳе, ки дар он андозсупоранда ҳуқуқи истифодаи (ё ихтиёрдорӣ) объекти андозбандиро гирифтааст, ҳисоб карда мешавад.

Дар ҳолати қатъ гардидани ҳуқуқи истифодаи (ё ихтиёрдорӣ) объекти андозбандӣ андоз аз объектҳои ғайриманқул барои моҳҳои воқеан истифодашудаи (ё ихтиёрдорӣ) объекти андозбандӣ, аз ҷумла моҳи қатъ гардидани ҳуқуқҳои дар боло зикргардида, ҳисоб карда мешавад.

Ҳангоми дар давоми соли тақвимӣ аз як категорияи замин (маҳалли аҳолинишин) ба категорияи дигар гузаронидани заминҳо (маҳалли аҳолинишин) андоз аз объектҳои ғайриманқул барои соли қорӣ аз ҷониби андозсупорандагон мутобики меъёрҳои қаблан барои ҷунин заминҳои маҳалли аҳолинишин (гурӯҳи заминҳо) муқарраргардида ва дар соли минбаъда мутобики меъёрҳои барои категорияи нави заминҳо (маҳалли аҳолинишин) муқарраргардида пардохт карда мешавад.

Ҳангоми аз як ҳудуди марзӣ маъмури ба ҳудуди дигар гузаштани маҳалли аҳолинишин меъёри нави андоз аз объектҳои ғайриманқул аз 1-уми январӣ соли минбаъдае, ки дар он тағйирёбии ҳудуд ба миён омадааст, истифода карда мешавад.

Мухлатҳои пардохти андоз аз объектҳои ғайриманқул. Маблағи андоз аз объектҳои ғайриманқул барои соли ҳисоботӣ аз ҷониби андозсупорандагон на дертар аз рӯзи 15-уми моҳи дуҷуми ҳар семоҳа ба андозаи аз қор як ҳиссаи маблағи солонани андоз пардохт карда мешавад.

Андозсупоранда метавонад маблағи андоз аз объектҳои ғайриманқулро пеш аз муҳлат пурра пардохт наояд.

Андозсупоранда уҳдадор аст пардохтҳои андоз аз объектҳои ғайриманқулро дар муҳлатҳои муқаррарнамудаи қисми 1 моддаи 350 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом диҳад. Ҳангоми дар муҳлатҳои муқарраргардида аз ҷониби андозсупоранда пардохт нагардидани андоз аз объектҳои ғайриманқул аз ҷониби мақомоти андоз барои батаъхиргузори муҳлати пардохт ғоизҳо ҳисоб карда мешавад.

АНДОЗИ ЗАМИН. Пардохти андозии мазкур бо § 2 боби 48 фасли XIII Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудааст.

Пардохткунандагони андозии замин. Андозсупорандагони андозии замин шахсони зерин мебошанд:

— заминистифодабарандагоне, ки ба онҳо қитъаҳои замин барои истифодаи бемуҳлат, муҳлатнок ва меросии якумра дода шудаанд;

— заминистифодабарандагоне, ки воқеан қитъаҳои заминро истифода мебаранд, ба истиснои ифодабарандагони низоми ягонаи кишоварзӣ;

— истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, ки тибқи низоми умумии андозбандӣ ғайриқитъаи замин иҷорадиханда

супорандаи андозии замин доништа мешавад.

Андозсупоранда бо риояи муқаррароти бобҳои 52–53 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва сипарӣ шудани 36 моҳи тақвимӣ метавонад аз низоми умумии андозбандӣ ба низоми содакардашудаи андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ гузарад.

Объекти андозбандии андозии замин. Объекти андозбандии андозии замин қитъаҳои заминҳои маҳалҳои аҳолинишин, заминҳои берун аз маҳалҳои аҳолинишин бо назардошти сифат, минтақаи кадастрии замин, таъиноти истифодабарӣ ва хусусиятҳои экологии қитъаҳои замин мебошанд, ки мансубияти онҳоро қонунгузори заминии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд (моддаи 350 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Объекти андозбандии андозии замин мутобики қонунгузори заминии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти ҷойгиршавии қитъаи замин, минтақаи кадастрии замин, таъиноти истифодабарӣ ва хусусиятҳои экологии қитъаи замин муайян карда мешавад.

Бо назардошти муқаррароти қисми 2 моддаи 350 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, асос барои муайян намудани андозии замин ҳуҷҷатҳои заминистифодабаранда ва минтақаи кадастрии қитъаи замин мебошад.

Маблағи андозии замин, новобаста ба натиҷаи ғайриқитъаи хоҷагидорӣ заминистифодабаранда, барои воҳиди масоҳати замин дар шакли пардохтҳои устувор барои як сол муқаррар карда мешавад.

Манбаи андозии андозии замин. Манбаи андоз барои ҳисоб намудани андозии замин масоҳати қитъаи заминӣ дар ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи ҳуқуқи истифодаи замин зикргардида ё масоҳати

қитъаи замин, ки заминистифодабаранда амалан истифода мекунанд (дар ихтиёр дорад), ба истиснои замини аз пардохти андоз озодшуда, мебошад (моддаи 351 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Ба масоҳати андозбандишаванда заминҳои вобасташуда аз ҷумла заминҳои зерин биноҳо, иншоот, объектҳои минтақаҳои санитарию муҳофизатӣ, минтақаҳои техникӣ ва қитъаҳои заминҳои дигаре, ки барои нигоҳдорӣ бинову иншоот заруранд, дохил мешаванд.

Барои воҳиди алоҳидаи шахси ҳуқуқӣ манбаи андоз масоҳати қитъаи замин мебошад, ки ба ҷунин воҳиди алоҳида (филиал ё намоёндагӣ) дар ҳудуди марзи маъмурии дахлдор вобаста шудааст.

Меъёрҳои андози замин. Меъёрҳои андоз барои як гектари замин дар миқёси вилоятҳо ва шаҳрҳо (ноҳияҳо) бо назардошти минтақаҳои кадастрӣ ва намунаҳои замин, аз ҷумла заминҳои маҳалҳои аҳолинишин, заминҳои зерин ҷангалзор ва буттазорҳои маҳалҳои аҳолинишин ва заминҳои таъиноти кишоварзӣ, бо пешниҳоди мақоми ваколатдори давлатии ба танзимдарории муносибатҳои вобаста ба замин бо мақоми ваколатдори давлатӣ мувофиқашуда ҳар 5 сол аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд (моддаи 352 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Меъёрҳои андози замин ҳамасола аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ мутобикати сатҳи таварруми соли гузашта индексатсия карда мешаванд. Меъёрҳои индексатсияшудаи андози замин барои соли тақвимӣ дар сомонии мақоми ваколатдори давлатӣ ҷойгир карда мешаванд.

Заминҳое, ки аз ҷониби шахсони воқеӣ дар маҳалҳои аҳолинишин (шаҳрҳо, шаҳракҳо ва деҳаҳо) истифода карда мешаванд, бо тартиби зерин андозбандӣ мегардад:

1) масоҳати ҳар қитъаи замин, ки ба заминистифодабаранда мутобикати ҳуҷҷати тасдиқкунанда вобаста карда шудааст, тибқи зербандҳои а) ва б) банди 2 қисми 3 моддаи 352 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон андозбандӣ мегардад;

2) маблағи андози замин вобаста ба масоҳати қитъаи замин ва мақсади истифодабарии он бо тартиби зерин ҳисоб карда мешаванд:

а) барои қитъаҳои замин, аз ҷумла заминҳои зерин биноҳои (хуҷраҳои) истиқоматӣ истифодашаванда ва биноҳои ёрирасони онҳо:

— то 0,12 гектар дар заминҳои обӣ ва то 0,15 гектар дар заминҳои обёринашаванда (лалмӣ) — тибқи меъёрҳои муқарраргардида;

— аз 0,12 гектар то 0,20 гектар дар заминҳои обӣ ва аз 0,15 то 0,25 гектар дар заминҳои обёринашаванда (лалмӣ) — бо меъёри дукаратаи барои масоҳатҳои дар сарҳати яқум зикргардида;

— зиёда аз 0,20 гектар дар заминҳои обӣ ва дар заминҳои обёринашаванда (лалмӣ) зиёда аз 0,25 гектар — бо меъёри секаратаи барои масоҳатҳои дар сарҳати яқум муқарраргардида;

б) барои заминҳои бо мақсади амалисозии фаъолияти соҳибкорӣ истифодашаванда, ба истиснои соҳибкорони инфиродии тибқи низомии содакардашуда барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ фаъолияткунанда, бо меъёри панҷкаратаи барои масоҳатҳои дар сарҳати яқуми зербанди а) банди 2) қисми 3 моддаи 352 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраргардида.

Нисбат ба заминҳое, ки аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ истифода карда мешаванд, меъёри панҷкаратаи дар сарҳати яқуми зербанди а) банди 2) қисми 3 моддаи 352 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраргардида татбиқ карда мешавад.

Имтиёзҳои андози аз рӯи андози замин. Дар моддаи 353 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон номгӯи васеи қитъаҳои замин ва шахсоне, ки аз пардохти андози замин озод карда шудаанд, муайян карда шудааст, аз он ҷумла:

— ҳудуди мамнӯъгоҳҳо, боғҳои миллий ва дендрологӣ, ботаникӣ, ёдгориҳои таърихӣ, фарҳангӣ ва меъморӣ, ки номгӯи ва масоҳати ҳудудҳои онҳо аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидаанд;

— заминҳои муассисаҳои давлатӣ, ки барои амалисозии фаъолияти оинномавии (низомномавии) ҷунин муассисаҳои истифода мегардад, ба истиснои заминҳои ҷунин муассисаҳо, ки барои фаъолияти соҳибкорӣ дода (истифода) шудаанд;

— заминҳое, ки мутобикати қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон вайроншуда эътироф шудаанд, инчунин заминҳое, ки тибқи ҳуқуқии расмӣ мақоми ваколатдори давлатии ба танзимдарории муносибатҳои вобаста ба замин ва мақоми ваколатдори

давлатӣ дар соҳаи кишоварзӣ дар марҳилаи азхудкунии кишоварзӣ қарор доранд, ба муҳлати 5 сол баъд аз гирифтани (огози азхудкунии) чунин заминҳо;

— заминҳое, ки тахти хати мушоҳида дар тули сарҳади давлатӣ қарор дошта, бо мақсадҳои дигар истифода намешаванд;

— заминҳои истифодаи умумии маҳалҳои аҳолинишин ва хоҷагии коммуналӣ, аз ҷумла иттиҳодияҳои динӣ, қабристонҳо, агар дар чунин заминҳо фаъолияти соҳибкорӣ анҷом дода нашавад;

— заминҳои захираи озоди давлатӣ, инчунин заминҳое, ки дар зери пирахҳо, ярҷҳо, дарёҳо ва кулҳо воқеъ мебошанд, агар дар онҳо фаъолияти соҳибкорӣ амалӣ карда нашавад;

— заминҳое, ки дар онҳо таҷхизоти манбаъҳои барқароршавандаи барқ насб гардидаанд (бо қувваи номиналии 0,1 МВт ва зиёда аз он), ба муҳлати 5 сол аз санаи ба қор андохтани он;

— заминҳои тахти роҳҳои автобилгарди истифодаи умум ва роҳи оҳан, инчунин заминҳои тахти объектҳои давлатии интиқоли барқ, обтаъминкунӣ ва иншооти обии давлатӣ қарордошта, агар дар онҳо фаъолияти соҳибкорӣ амалӣ карда нашавад;

— заминҳое, ки барои таъмини мудофиа ва амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобикӣ ҷойгиркунӣ онҳо ва масоҳати муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шудаанд, агар дар онҳо фаъолияти соҳибкорӣ амалӣ карда нашавад;

— як қитъаи заминии наздиқавлигӣ ва қитъаи замин, ки барои сохтмони манзил ба шахсони дар сарҳати дуҷуми қисми 1 моддаи 347 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон зикршуда ҷудо гардидаанд;

— қитъаҳои заминии наздиқавлигие, ки ба муҳочирони ихтиёрӣ ва экологӣ барои зисти доимӣ аз як ноҳияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар дигар ноҳияҳои муайяннамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷудо карда шудаанд, ба муҳлати 3 сол баъд аз ҷудо намудани чунин заминҳо;

— қитъаҳои заминии наздиқавлигӣ ва заминҳое, ки барои сохтмони манзил ба муаллимони дар муассисаҳои таҳсилоти ҳамагонӣ ва духтурони дар муассисаҳои тиббии деҳот қорқунанда ҷудо карда шудаанд, дар давраи қори онҳо дар чунин муассисаҳо;

— масоҳати заминҳое, ки бо мақсадҳои илмӣ ва таълимӣ, инчунин озмоиши навъҳои зироатҳои кишоварзӣ, дарахтҳои ороишӣ ва мевадиханда ба ташкилотҳои илмӣ, хоҷагиҳои таҷрибавӣ ва

илмӣ озмоишӣ, муассисаҳои илмӣ таҳқиқотӣ ва муассисаҳои таълимӣ самтҳои кишоварзӣ ва хоҷагии ҷангал, ки номгӯй ва истифодабарандагони онҳо Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян наменояд, ҷудо гардидаанд, агар чунин масоҳатҳо бо мақсади соҳибкорӣ истифода нагарданд;

— қитъаҳои заминии наздиқавлигӣ ва заминҳое, ки барои сохтмони манзил барои ҳамаи гуруҳи маъёбон (ба истиснои маъёбони гуруҳҳои I ва II) дар доираи меъёрҳои муқаррарнамудаи Кодекси замин ҷудо шудаанд, агар дар чунин оилаҳо шахси ғайри қобили меҳнат бошад ва шахси маъёб зъгирофшуда бе ҷои қор бошад;

— заминии ҷароғоҳо, алафзорҳо, бешаҳо ва заминҳои дигар, ки барои бунёди боғҳо ва тоқзорҳои истифода карда мешаванд, ба муҳлати 5 сол аз соли огози бунёди боғҳо ва тоқзорҳо, агар чунин заминҳо қаблан барои истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ истифода нашуда бошанд.

Давраи андозӣ замин соли тақвимӣ мебошад.

Тартиби ҳисоб ва пардохт намудани андозӣ замин. Ҳисоб намудани андоз аз андозӣ замин бо роҳи зарб намудани манбаи андоз ба меъёрҳои дахлдори андоз онд ба ҳар объекти андозбандӣ дар алоҳидагӣ анҷом дода мешавад (моддаи 354 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андозӣ замин аз моҳи минбаъдаи моҳе, ки дар он андозупоранда ҳукуқи истифодаи (ё ихтиёрдорӣ) объекти андозбандиро гирифтааст, ҳисоб карда мешавад.

Дар ҳолати қатъ гардидани ҳукуқи истифодаи (ё ихтиёрдорӣ) объекти андозбандӣ андозӣ замин барои моҳҳои воқеан истифодашудаи (ё ихтиёрдорӣ) объекти андозбандӣ, аз ҷумла моҳи қатъ гардидани ҳукуқҳои дар боло зикргардида, ҳисоб карда мешавад.

Ҳангоми аз як ҳудуди марзӣ маъмурӣ ба ҳудуди дигар гузаштани маҳалли аҳолинишин меъёри нави андозӣ замин аз 1-уми январӣ соли минбаъдае, ки дар он тағйирёбии ҳудудӣ ба миён омадааст, истифода карда мешаванд.

Муҳлатҳои пардохти андозӣ замин. Маблағи андозӣ замин барои соли ҳисоботӣ аз ҷониби андозупорандагон на дертар аз рӯзи 15-уми моҳи дуҷуми ҳар семоҳа ба андозаи аз қор як ҳиссаи маблағи солонани андоз пардохт карда мешавад.

Андоэсупоранда метавонад маблағи андоэи заминро пеш аз муҳлат пурра пардохт намояд.

Андоэсупоранда уҳдадор аст пардохтҳои андоэи заминро дар муҳлатҳои муқаррарнамудаи қисми 1 моддаи 350 Кодекси андоэи Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом диҳад. Ҳангоми дар муҳлатҳои муқарраргардида аз ҷониби андоэсупоранда пардохт нагардидани андоэи замин аз ҷониби мақомоти андоэ барои батаъхиргузорию муҳлати пардохт ғоизҳо ҳисоб карда мешаванд.

АНДОЭ АЗ ВОСИТАҲОИ НАҚЛИЁТ. Андоэи мазкур сабти ҳуқуқиашро дар § 3 боби 48 ҷаъли XIII Кодекси андоэи Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2021 ва қарори дахлдори Маҷлиси вакилони халқи шаҳр (ноҳия) дар бораи мавриди амал қарор додани он гирифтааст.

Андоэи мазкур дар 1 якуми январи соли 2021 воридоти даромадҳои давлатиро ба буҷетҳои маҳаллӣ дар ҳаҷми 218,7¹⁴⁸ миллион сомонӣ, ки ба 0,2% аз ММД баробар аст, таъмин кард. Ҳиссаи андоэ аз воситаҳои нақлиёт дар воридоти умумии буҷети давлатӣ, ки мақомоти андоэ таъмин мекунад, 0,9% -ро ташкил медиҳад (2020).

Андоэ аз воситаҳои нақлиёт тибқи таснифоти дар банди 2.2 овардашуда ин мебошад:

— аз рӯи тарзи ситонидан — андоэи мустақими молумулкӣ (аз шахсоне ситонида мешавад, ки соҳибмолкони воситаҳои нақлиёт мебошанд ва (ё) воситаҳои нақлиётро истифода мебаранд);

— аз рӯи субъекти андоэбандӣ — андоэҳои омехта (пардохт-кунандагон шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ мебошанд);

— аз рӯи дараҷаи салоҳияти мақомоти ҳокимиятӣ — андоэи маҳаллӣ (бо Кодекси андоэи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шуда, бо қарори мақомоти маҳаллини ҳокимияти давлатӣ мавриди амал қарор дода шудааст);

— аз рӯи сабтгардӣ — андоэи сабтгардида (ҳар сол байни буҷетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ тақсим карда намешавад);

— аз рӯи даврияти пардохт — андоэи мунтазам (систематикӣ) (бо систематикии муайян дар давоми тамоми вақти аз ҷониби

¹⁴⁸ Ҳисобот оид ба иҷроиши буҷети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2020. С — 4. 19с.

андоэсупоранда истифода (соҳибӣ) кардани воситаи нақлиёти дахлдор пардохт карда мешавад);

— аз рӯи самти мақсаднокӣ — андоэи умумӣ (зеро воридот аз он метавонад барои пушонидани ҳама гуна хароҷоти буҷети маҳаллӣ истифода шавад);

— аз рӯи ҳудуди ситонидан — андоэи ҳудудӣ (дар ҳудуди воҳиди маъмурию ҳудудии дахлдор, ки ин андоэ мавриди амал қарор дода шудааст (шаҳр, ноҳия) ситонида мешавад).

Андоэ аз воситаҳои нақлиёт ягона андоэе мебошад, ки назоратчи пардохтчи он ба зиммаи мақомоти қорҳои дохилӣ, мақомоти вақлатдори соҳаҳои нақлиёт, муҳофиза, кишоварзӣ ва (ё) мақомоти дигари давлатӣ вогузур карда шудааст. Назорати умумӣ оид ба пурра ва сари вақт пардохт намудани андоэ аз воситаҳои нақлиётро мақомоти андоэ амалӣ менамоянд.

Андоэсупорандагон. Супорандагони андоэ аз воситаҳои нақлиёт ташкилотҳо ва шахсони воқеие мебошанд, ки воситаҳои нақлиёти ба сифати объекти андоэбандӣ муайяншударо соҳибӣ мекунанд ва (ё) аз он истифода мебаранд (моддаи 357 Кодекси андоэи Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Объекти андоэбандӣ. Объектҳои андоэбандии андоэ аз воситаҳои нақлиёт автомобилҳо, мотосиклҳо, мотороллерҳо, автобусҳо ва механизмҳои дигари худгарди пневматикӣ ва тасмачарх, ҳавопаймоҳо, ҷарҳболҳо, локомотивҳои роҳи оҳан, киштиҳои муҳаррикдор, яхтаҳо, киштиҳои бодбонӣ, заврақҳо, барфгардҳо, ҷанаҳои муҳаррикдор, обгардҳои муҳаррикдор ва воситаҳои нақлиёти оби ва ҳавони дигар мебошанд, ки номгӯи онҳоро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд (моддаи 358 Кодекси андоэи Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Бақайдгирии объекти андоэбандӣ дар мақомоти қорҳои дохилӣ, мақомоти вақлатдори соҳаҳои нақлиёт, муҳофиза, кишоварзӣ ва (ё) мақомоти дигари давлатӣ анҷом дода мешавад.

Новобаста ба қорношоямии воситаи нақлиёт ва бо сабабҳои гуногун истифода нагардидани он, инчунин дар қайди давлатӣ набудани воситаи нақлиёт, андоэсупоранда уҳдадор аст андоэ аз воситаҳои нақлиётро пардохт намояд.

Воситаи нақлиёт объекти андоэбандӣ доништа намешавад, агар он бо тартиби муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз қайди давлатӣ ва аз ҳисоб бароварда шуда бошад.

Мақомоти ваколатдори дар боло зикргардида ухдадоранд на камтар аз як маротиба дар 3 соли тақвими *барӯйхатгириш* воситаҳои нақлиётро анҷом диҳанд ва тариқи электронӣ ба мақоми ваколатдори давлатӣ маълумот ирсол намоянд.

Манбаи андоз. Манбаи андоз аз воситаҳои нақлиёт иқтидори муҳаррикни воситаи нақлиёт мебошад, ки бо воҳидҳои қувваи асп ё воҳиди истифодаи қувваи барқ ё килограмм-фишори муҳаррики реактивӣ ифода меёбад (моддаи 359 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Меъёрҳои андоз. Меъёрҳои андоз аз воситаҳои нақлиёт вобаста ба иқтидори муҳаррик, фишори муҳаррики реактивӣ, номгӯй, ҷои нишаст, иқтидори борбардорӣ, соҳаи фаъолият бо ҳисоби як қувваи асп иқтидори муҳаррик, як кВт/соат қувваи барқи иқтидори муҳаррик ва як килограмм фишори муҳаррики реактивӣ, ба андозаҳои зерин муқаррар карда мешаванд:

Номи объектҳои андозбандӣ	Меъёри андоз бо фонзи нисбат ба нишондиҳандаҳои барои ҳисобҳо
Мотосикл ва мотороллерҳо (барои ҳар як қувваи асп)	2,5
Автомобилҳои сабукрав (барои ҳар як қувваи асп):	
— то 250 қувваи асп	7,5
— аз 250 то 300 қувваи асп	10
— аз 300 то 350 қувваи асп	12
— зиёда аз 350 қувваи асп	15
Автобусҳо то 12 ҷой (барои ҳар як қувваи асп)	7,5
Автобусҳо барои 13–30 ҷой (барои ҳар як қувваи асп)	8,5
Автобусҳо зиёда аз 30 ҷой (барои ҳар як қувваи асп)	9,5
Автомобилҳои боркаш ва воситаҳои нақлиёти дигари иқтидори борбардорнашон то 10 тонна (барои ҳар як қувваи асп)	11
Автомобилҳои боркаши иқтидори борбардорнашон аз 10 то 20 тонна (барои ҳар як қувваи асп)	12,5
Автомобилҳои боркаши иқтидори борбардорнашон аз 20 то 40 тонна (барои ҳар як қувваи асп)	13,5
Автомобилҳои боркаши иқтидори борбардорнашон зиёда аз 40 тонна (барои ҳар як қувваи асп)	14,5

Тракторҳо, воситаҳои нақлиёти муҳаррикдор барои сохтмон, механизмҳои худгарди пневматикӣ ва тасмачарх, ба истиснои дар соҳаи кишоварзӣ истифодашаванда (барои ҳар як қувваи асп)	2
Барфгард, чанаҳои муҳаррикдор (барои ҳар як қувваи асп)	1,8
Запараҳо, киштиҳои муҳаррикдор, яхтаҳо, киштиҳои бодбондор, обгардҳои муҳаррикдор ва воситаҳои нақлиёти дигари обӣ (барои ҳар як қувваи асп)	15
Локомотивҳои дар роҳи оҳан истифодашаванда (барои ҳар як қувваи асп)	1
Ҳавопаймоҳо, ҷарҳболҳо ва воситаҳои нақлиёти дигари ҳавоӣ (барои ҳар як килограмм-фишори муҳаррики реактивӣ)	10

Барои объектҳои андозбандие, ки иқтидори муҳаррики онҳо пурра бо қувваи барқ ифода ёфтааст, 50 фоизи меъёрҳои дар ҷадвал муқарраршуда барои ҳар 1 кВт соат истифода карда мешавад. Барои автомобилҳои дорои ҳам муҳаррики дарунсуз ва ҳам барқӣ андоз аз рӯи муҳаррике, ки иқтидори баландтар дорад ва агар иқтидораш баробар бошад, аз рӯи иқтидори муҳаррики дарунсуз ҳисоб карда мешавад.

Меъёрҳои андоз аз воситаҳои нақлиёт ҳамасола то 1 феввали соли тақвими дар сомонӣ расмини мақоми ваколатдори давлатӣ ҷойгир карда мешаванд.

Имтиёзҳои андоз. Инҳо аз андозбандӣ озод карда мешаванд:

- тракторҳо, комбайнҳои муҳаррикдори галладарав, пахтачин ва махсус, ки дар соҳаи кишоварзӣ истифода мешаванд;
- автобусҳо ва троллейбусҳо, ки корхонаҳои нақлиёти автомобилӣ истифодаи умум барои мусофиркашонӣ истифода мебаранд;

- воситаҳои нақлиёти тиббии махсус;
- воситаҳои нақлиёти ҳарбии махсус ва техникаи ҳарбии махсуси баҳисобгирифташуда;

- як автомобилӣ сабуқрави ба маънои гурӯҳи I ё II тааллуқ дошта;

- нақлиёти саноатин роҳи оҳан (ба истиснои локомотивҳо);
- як автомобилӣ сабуқрав, новобаста ба иқтидори муҳаррик, ки моликияти Қаҳрамони Иттиҳоди Шӯравӣ, Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ, Қаҳрамони Тоҷикистон, дорандаи ордени «Ситораи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон», ордени «Зарринтоҷ», ордени

«Исмоили Сомонӣ», иштирокчи Ҷанги Бузурги Ватани солҳои 1941–1945, шахси ба ӯ баробаркардашуда, иштирокчи дигар амалиётҳои ҳарбӣ оид ба муҳофизати Иттифоқи Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ, ҷанговари интернатсионалист, иштирокчи рафъи оқибатҳои фалокати Неругоҳи барқи атомии Чернобил мебошад.

Давраи андоз соли тақвимӣ мебошад.

Тартиби ҳисоб кардани андоз аз воситаҳои нақлиёт.
Маблағи андоз бо роҳи зарби манбаи андоз (иктидори муҳаррик ба қувваи асп) ба меёри дахлдори андоз муайян карда мешавад.

Ҳисоби маблағи андоз, ки бояд барои соли ҷорӣ пардохт карда шавад, аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ ба мақомоти андозии маҳаллӣ бақайдгирӣ худ то 1 апрели соли равон пешниҳод карда шавад.

Тартиб ва муҳлати пардохти андоз. Андоз аз воситаҳои нақлиёт ба бучети дахлдори маҳаллӣ бақайдгирӣ воситаи нақлиёт на дертар аз муҳлати гузаштани бақайдгирӣ ё муоинаи техникаи ҳарсолаи воситаи нақлиёт пардохт карда мешавад. Дар ҳолати аз нав ба қайд гирифтани воситаи нақлиёт, аз ҷумла хангоми хариду фуруши он, андоз аз воситаҳои нақлиёт пардохт карда намешавад, агар соҳиби қаблии воситаи нақлиёт барои ин соли тақвимӣ андоз аз воситаҳои нақлиётро пардохт карда бошад.

Бақайдгирӣ, азнавбақайдгирӣ ва гузаронидани муоинаи техникаи ҳарсолаи воситаи нақлиёт танҳо баъд аз пардохти андоз барои соли андоз анҷом дода мешавад.

ТЕСТҲОИ САНЧИШӢ ОИД БА БОБИ 7

1. Низоми бучети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз:

- a) ду сатҳ иборат аст;
- b) се сатҳ иборат аст;
- c) сатҳи ягона иборат аст;
- d) сатҳи ҳудудӣ ва бучетҳои фондҳои мақсадноки давлатӣ иборат аст;

e) бучети Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон ва шаҳру ноҳияҳои он, вилоятҳо, шаҳру ноҳияҳои тобеи вилоят, шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои он, шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ, ҷамоатҳои шаҳраку деҳаҳо иборат аст.

2. Ба ҷамъоварии андозҳои маҳаллӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ инҳо машғул мебошанд:

- a) ҷамоатҳо;

- b) мақомоти андоз;
- c) мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ;
- d) ҷамоатҳо ва мақомоти андоз;
- e) бонки давлатии амонатгузори «Амонатбонк».

3. Маблағҳои бучетие, ки ба бучети дигар сатҳи низоми бучетии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври ройгон ва бебозгашт барои пӯшонидани хароҷоти ҷорӣ пешниҳод карда мешаванд:

- a) субсидия номида мешаванд;
- b) субвенсия номида мешаванд;
- c) грант номида мешаванд;
- d) дотатсия номида мешаванд;
- e) трансфертҳо номида мешаванд.

4. Маблағҳои бучетие, ки ба бучети дигар сатҳи низоми бучетии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ бо шартҳои маблағгузории ҳиссагии хароҷоти мақсаднок пешниҳод карда мешаванд:

- a) субсидия номида мешаванд;
- b) субвенсия номида мешаванд;
- c) грантҳо номида мешаванд;
- d) дотатсия номида мешаванд;
- e) трансфертҳо номида мешаванд.

5. Дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (1998) пешбинӣ шуда буд:

- a) се андозии маҳаллӣ;
- b) чор андозии маҳаллӣ;
- c) панҷ андозии маҳаллӣ;
- d) ду андозии маҳаллӣ;
- e) шаш андозии маҳаллӣ

6. Дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон (2004) пешбинӣ шуда буд:

- a) се андозии маҳаллӣ;
- b) чор андозии маҳаллӣ;
- c) панҷ андозии маҳаллӣ;
- d) ду андозии маҳаллӣ;
- e) шаш андозии маҳаллӣ

7. Мувофиқи Кодекси андозии амалкунанда ба андозҳои маҳаллӣ мансубанд:

- а) андоз аз воситаҳои нақлиёт;
- б) андозҳо аз молу мулкӣ ғайриманкул;
- с) андозӣ замин;
- д) андоз аз объектҳои ғайриманкул;
- е) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

8. Аз рӯи тарзи ситониш андоз аз воситаҳои нақлиёт:

- а) андозӣ ғайримустақим мебошад;
- б) андозӣ мустақими молумулкӣ мебошад;
- с) андозӣ омехта мебошад;
- д) андозӣ воқеӣ (реалӣ) мебошад;
- е) андозӣ вилоятӣ мебошад.

**9. Назорати пардохти андоз аз воситаҳои нақлиёт ба зим-
маи:**

- а) мақомоти андоз гузошта шудааст;
- б) мақомоти корҳои дохилӣ, мақомоти ваколатдори соҳаҳои нақлиёт, мудофиа, кишоварзӣ ва (ё) мақомоти дигари давлатӣ гузошта шудааст;
- с) мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ гузошта шудааст;
- д) ҷамоатҳо ва мақомоти андоз гузошта шудааст;
- е) бонки давлатии амонатгузории «Амонатбонк» гузошта шудааст.

10. Супорандагони андоз аз воситаҳои нақлиёт инҳоянд:

- а) ташкилотҳо ва шахсони воқеие, ки воситаҳои нақлиёти ба сифати объекти андозбандӣ муайяншударо соҳибӣ мекунанд ва (ё) аз он истифода мебаранд;
- б) ташкилотҳо ва шахсони воқеие, ки воситаҳои нақлиёти ба сифати объекти андозбандӣ муайяншударо соҳибӣ мекунанд;
- с) ташкилотҳое, ки воситаҳои нақлиёти ба сифати объекти андозбандӣ муайяншударо соҳибӣ мекунанд ва (ё) аз он истифода мебаранд;
- д) шахсони воқеие, ки воситаҳои нақлиёти ба сифати объекти андозбандӣ муайяншударо соҳибӣ мекунанд ва (ё) аз он истифода мебаранд;
- е) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

11. Объектҳои андозбандии андоз аз воситаҳои нақлиёт инҳоянд:

- а) воситаҳои нақлиёт;
- б) машину механизмҳои худгард;

- с) воситаҳои шинокунанда;
- д) локомотивҳое, ки дар роҳи оҳан истифода мешаванд;
- е) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

12. Давраи андозӣ андоз аз воситаҳои нақлиёт:

- а) ҳар семоҳа доништа мешавад;
- б) моҳи тақвимӣ доништа мешавад;
- с) нимсолаи тақвимӣ доништа мешавад;
- д) соли тақвимӣ доништа мешавад;
- е) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

13. Давраи андозбандии андозӣ замин ин аст:

- а) моҳи тақвимӣ;
- б) нимсолаи тақвимӣ;
- с) соли тақвимӣ;
- д) ҳамаи вариантҳо нодурустанд;
- е) ҳар семоҳа.

**14. Аз рӯи тарзи ситониш андозҳо аз объектҳои ғайри-
манкул:**

- а) андозҳои ғайримустақим мебошанд;
- б) андозӣ мустақими молумулкӣ мебошанд;
- с) андозҳои омехта мебошанд;
- д) андозҳои воқеӣ (реалӣ) мебошанд;
- е) андозҳои вилоятӣ мебошанд.

**15. Супорандагони андоз аз объектҳои ғайриманкул
инҳоянд:**

- а) соҳибмулкони (истифодабарандагони) объектҳои ғайри-манкул, ки объекти андозбандӣ мебошанд;
- б) шахсони ҳуқуқӣ ва ғайррезидентҳо;
- с) шахсони воқеие, ки объектҳои ғайриманкулро соҳибӣ мекунанд ва (ё) истифода мебаранд;
- д) резидентҳое, ки объектҳои ғайриманкулро истифода мебаранд;
- е) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

«Бадбахтиш калон нест, агар баъзе шахравдон камтар аз он маблаг пардохт кунанд, ки бояд пардохт намоянд: неҳаҳволиш онҳо ҳамеша ба нафъи ҷомеа аст. Аммо агар баъзе шахсон аз ҳад зиёд пардохт кунанд, харобиш онҳо ба зарари ҷомеа хоҳад овард»

Шарл Лун Монтескье (1689–1755),
маорифпарвари фаронсавӣ, ҳуқуқшинос, файласуф

БОБИ 8. НИЗОМҲОИ МАХСУСИ АНДОЗБАНДӢ

8.1. МАФҲУМ ВА АҲАМИЯТИ НИЗОМҲОИ МАХСУСИ АНДОЗБАНДӢ

Таҷрибаи давлатҳои пешрафтаи ҷаҳон нишон медиҳад, ки соҳибкории хурд дар иқтисодиёт, дар пур кардани бозор бо молу хизматрасониҳои гуногун нақши муҳим дорад. Дар баробари ин, бояд қайд кард, ки ин қисми иштирокчиёни муносибатҳои иқтисодӣ аз ҳама муҳофизатнашавандатар низ мебошанд.

Фаъолияти субъектҳои тижорати хурд аз бисёр ҷиҳат аз давлат вобастагӣ дорад. Бе ҷораҳои махсуси дастгирии давлатии соҳибкории хурд рушди тижорати хурд имконнопазир аст.

Моддаи 25 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаи низоми махсуси андозбандӣ бахшида шудааст.

Муқаррар карда шудааст, ки низоми махсуси андозбандӣ тартиби махсуси андозбандии барои гуруҳҳои алоҳидаи андозсупорандагон муқарраргардида ро ифода мекунад, ки тарзу усулҳои содакардашудаи ҳисоб ва пардохти намуҳҳои алоҳидаи андоз, инчунин пешниҳоди ҳисоботи андозро пешбинӣ менамояд (банди 2 моддаи 2 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Вобаста аз ин мафҳум, низоми махсуси андозбандӣ:

— тартиби махсуси андозбандӣ мебошад, ки аз низоми умумии андози муқаррарнамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон фарқ мекунад;

— метавонанд аз ҷониби категорияҳои алоҳидаи андозсупорандагон, ки бо шартҳои оно қонё мебошанд, истифода шаванд;
— усулҳои содакардашудаи ҳисоб ва пардохти намуҳҳои алоҳидаи андозро, ки дар қисмҳои 1 ва 2 моддаи 24 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудаанд, пешниҳоди ҳисоботи андозро пешбинӣ мекунад;
— ҳатман имтиёзнок нест ва ситониши камтарро аз даромади меғрифтаи соҳибкор пешбинӣ менамояд, нигоҳ накарда ба камқунин қонунгузори ва содагардонии расмӣ хангоми пардохти дахлдор ба бӯҷет.

Дар моддаи 18 Кодекси андози Федератсияи Россия, мафҳуми «низоми махсуси андоз» ҳамчун «тартиби махсуси муайян кардани унсурҳои андозбандӣ, инчунин озодкунӣ аз уҳдадории пардохти андозу пардохтҳои алоҳида» маънидод карда мешавад.¹⁴⁸

Ҳусусияти низоми махсуси андозбандӣ инҳоянд:

— татбиқ намуҳдан нисбати категорияҳои алоҳидаи андозсупорандагон ва (ё) намуҳҳои фаъолияти соҳибкорӣ (барои дигар категорияҳои андозсупорандагон ё намуҳҳои фаъолият, андозбандӣ тибқи низоми закршуда иҷозат дода намешавад);
— тибқи низоми содакардашудаи андоз, пардохтҳои махсуси андоз, ки ҳисоб ва пардохти онҳо сода карда шудааст, бар ивази андоз аз даромад ва озод намуҳдан аз пардохти андозҳои алоҳида, ки ба низоми андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил карда шудаанд, пешбинӣ карда мешавад;

— муқаррар намуҳдани андозаи даромади ҳадди ниҳой, ки барзиёдии он, ҷун қоида, ҳуқуқи андозсупорандагонро барои татбиқи ин ё он низоми содакардашудаи андоз истисно мекунад;

— дар ҳолатҳои алоҳида, муқаррар намуҳдани талабот оид ба пардохти иловагии андозҳои умумидавлатӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ аз ҷониби истифодабарандагони низоми содакардашудаи андоз, ки намуҳҳои дигари фаъолиятҳои ҳавасманднамешударо амалӣ мекунанд.

Мақсади муқаррар намуҳдани низоми махсуси андозбандӣ дастгирии давлатии соҳибкорӣ, пеш аз ҳама ба субъектҳои соҳибкории хурд мебошад, ки тавассути инҳо амалӣ карда мешавад:

¹⁴⁸ ФЗ РФ ҷаъъ первая от 31 июля 1998 г. N 146-ФЗ и ҷаъъ вторая от 5 августа 2000 г. N 117-ФЗ.

— хавасмандгардонии таъсиси ҷойҳои нави корӣ, аз ҷумла дар асоси худмашғулшавӣ, тавассути сода кардани бақайдгирии давлатӣ ва содда кардани пардохти андозҳо;

— сода кардани ҳисоботи андоз, расмиёти пардохти андозҳо ва фаъолияти маъмурикунонии андоз дар соҳаҳо, ки назорати андозӣ даромаду хароҷоти воқеӣ (реалӣ), аз ҷумла дар соҳаи бизнеси бозӣ мушқил аст.

Низомҳои махсуси андозро метавон ҳамчун асбоби давлатӣ барои хавасмандгардонии рушди субъектҳои соҳибкории хурд, инчунин баъзе намунаҳои фаъолияти соҳибкорӣ, ки ба онҳо давлат манфиатдор аст, баррасӣ кард.

Дар таҷрибаи мавҷудаи байналмилалӣ низомҳои махсуси андозбандӣ нисбати тичорати хурд таъбиқ карда мешаванд, ки дар иқтисодиёти мамлакатҳои хориҷӣ аҳамияти хеле калон доранд. Масалан, ҳиссаи тичорати хурд дар соли 2021 нисбат ба маҷмӯи маҳсулоти дохилии Италия 68,0% ва Олмон 53,0% Кореяи Ҷанубӣ 48,0% ва дар соли 2021 дар Россия бошад — 21,9%-ро ташкил дод¹⁵⁰, дар соли 2015 беш аз 50%, дар ИА — 70%, дар ҚХР, Бразилия — тақрибан — 60%¹⁵¹, дар соли 2021 дар Финландия — 60%, ИМА — 56%, Туркия — 56% Ҷопон — 56%, Хитой — 55%¹⁵²-ро ташкил додааст.

Дар Аврупо дар ҳолати аз ҳама бехтарин корхонаҳои тичорати (бизнеси) хурд дар Германия қарор доранд. Махсусан, дар замони бӯҳрони ҷаҳонӣ молиявӣ давлат барои дастгирии корхонаҳои андозу тарҳҳои гуногунро кам кард (меъёри андоз аз даромад аз 39% то 30%, тарҳҳои фондҳои бекорӣ — аз 6,5% то 3,3% кам карда шуд).

Дар Албания андозсупорандагон андозро барои корхонаҳои хурд месупоранд ва аз андоз аз арзиши иловашуда озод карда мешаванд, агар гардиши онҳо аз ҳадди муқарраршуда, ки ба 2 миллион лек (тақрибан 21 ҳазор доллар ИМА) баробар аст, зиёд набояд.

Ҳусусияти истифодаи низомҳои махсуси андоз дар низомҳои андозии Федератсияи Россия ва яқ қатор мамлакатҳои ИДМ заминаҳои ди-гари иқтисодӣ мебошад — пешниҳод намудани шароити махсуси андозбандӣ ба соҳибкорон дар намунаҳои фаъолияти мебошад, ки

¹⁵⁰ <https://minap.rf/analitics/Maly-i-srednij-biznes-v-stranah-Evroty/Mazxani-interneti-voridot.12-40>, 25.04.2022 сол.

¹⁵¹ Самсонова И. А., Зеленская В. А., Кривошапова С. В. Специальные режимы налогообложения. Отечественный и зарубежный опыт // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2016. № 11, ч. 6. С. 1173–1176.

¹⁵² <https://www.google.com/>

гардиши воқеии (реалии) онҳоро назорат кардан душвор аст, ки дар иқтисодиёти рушдбанда мутлақо мантиқӣ аст, ки самараи махсусии малии фискалии барои бӯҷетҳои сатҳи муайян таъмин менамояд. Дар навбати худ, проблемаи ягонаи низомҳои махсуси андозбандӣ мураккабӣ ва ғайриобъективона муайян кардани маънаи андоз, инчунин характернок набудани усулҳои алтернативии муайян ва ҳисоб кардани он мебошад (аз рӯи аломатҳои ғайримустақим ё арзиши дороиҳо).

8.2. НАМУДҲОИ НИЗОМҲОИ МАХСУСИ АНДОЗБАНДӢ

Низомҳои махсуси андозбандӣ бо фасли XIV Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои дахлдори зерқонунӣ танзим карда мешаванд.

Ба низомҳои махсуси андозбандӣ мансубанд:

- низоми андозбандии фаъолият дар минтақаҳои озоди иқтисодӣ;
 - низоми андозбандии субъектҳои бозори коғазҳои қиматнок;
 - низоми андозбандии шахсони воқеӣ, ки фаъолияти соҳибкориро дар асоси патент ё шаҳодатнома амалӣ менамоянд;
 - низоми содакардани андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкории хурд;
 - низоми содакардани андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ;
 - низоми содакардани андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ;
 - низоми содакардани андозбандии фаъолияти парандапарварӣ, моҳипарварӣ ва истеҳсоли ҳуҷроҳои омехтаи паранда ва чорво;
 - низоми содакардани андозбандии фаъолияти инноватсионӣ технология.
- Низомҳои махсуси андозбандии дар боло зикргардида дар моддаи 25 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон шартан ба низомҳои махсус ва содакардани тақсими карда шудаанд.
- Ба низоми махсуси андозбандӣ инҳо дохил мешаванд:
- низоми андозбандии фаъолияти минтақаҳои озоди иқтисодӣ;

— низомии андозбандии субъектҳои бозори коғазҳои қиматнок;

— низомии андозбандии шахсони воқеие, ки фаъолияти соҳибкории дар асоси патент ё шаҳодатнома амалӣ менамоянд.

Ба низомии содакардашудаи андозбандӣ инҳо дохил мешаванд:

- низомии содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкории хурд;

- низомии содакардашудаи андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ (андози ягонаи кишоварзӣ);
- низомии содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ;

- низомии содакардашудаи андозбандии фаъолияти парандапарварӣ, моҳипарварӣ ва истеҳсоли хӯроки паранда ва чорво;

- низомии содакардашудаи андозбандии фаъолияти инноватсионно технология.

Дар Тоҷикистон низомҳои маҳсули андоз, ки дар Кодекс андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудаанд, танҳо аз ҷониби он субъектҳои соҳибкории татбиқ карда мешаванд, ки шартҳои низомҳои маҳсули андозбандии зикргардидаро қонё мегардонанд.

Масалан, низомии андозбандии шахсони воқеие, ки фаъолияти соҳибкории дар асоси патент ё шаҳодатнома амалӣ менамоянд, танҳо аз ҷониби соҳибкории инфиродӣ татбиқ карда мешавад.

Соҳибкории инфиродӣ дар таснифоте, ки дар моддаи 5 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июли соли 2014, № 1107 «Дар бораи химоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ» оварда шудааст, ба соҳибкории хурд мансуб доништа мешавад (ба истиснои фаъолият оид ба истеҳсоли молҳои зераксизӣ, таҳвили алюминийи аввалия, фаъолияти бонкӣ ва сугуртавӣ, фаъолияти вобаста ба идоракунии фондҳои сармоягузорӣ, фаъолияти касбӣ дар бозори коғазҳои қиматнок).

Дар Германия таснифоти ягонаи тичорати хурд (дар асоси меъёрҳои Иттиҳоди Аврупо) амал мекунад: шумораи кормандон то 50 нафар ва гардиши максималии солона 10 миллион евро. Ҳамчунин мафҳуми корхонаи «хурдтарин» ҳаст — бо шумораи кормандон то 10 нафар ва гардиши максималии солона камтар аз 2 миллион евро. Ба ин меъёрҳо вазорату бонкҳои гуногуни мамлакат диққат медиҳанд.

Дар Италия ба тичорати хурд корхонаҳоро бо шумораи кормандонашон камтар аз 100 нафар мансуб дониста, илова бар ин, микрофирмаҳоро бо камтар аз 20 корманд фарқ мекунанд.

Хусусияти маҳсул дар он аст, ки корхонаҳои хурд зиёда аз 60%-и шумораи умумии корхонаҳоро ташкил медиҳанд ва то 40%-и ҳаҷми фуруширо дар мамлакат таъмин мекунанд.

Дар Британияи Кабир дар бахши истеҳсоли фирмае хурд ҳисобида мешавад, ки шумораи кормандонаш камтар аз 200 нафар бошад, дар аксари бахшҳои дигар бошад ба сифати омилҳои асосии мансуб донишани ташкилот ба соҳибкории хурд гардиши умумӣ мебошад (на бештар аз 2,8 миллион фунт ва / ё тавозуни корхона — на бештар аз 1,4 миллион фунт). Аммо, дар аксари мавридҳо, ба корхонаҳои хурд корхонаҳои то 100 нафар корманд дошта, ба микрокорхонаҳо то 25 нафар корманд доштаре мансуб медонанд.

Дар Япония ба корхонаҳои хурд корхонаҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ мустақили бо шумораи кормандон то 300 нафар дар соҳаҳои сохтмон, нақлиёт, алоқа, кредит, саноат, ҳаҷагии коммуналӣ; то 100 нафар — дар савдои яклут; то 50 нафар — дар савдои чакана ва бахши хизматрасонири мансуб медонанд.

Маҳдудият оид ба шумораи кормандон дар Федератсияи Россия вобаста ба аз ҳаҷми миёнаи кормандон барои соли тақвимӣ тақсим мешаванд ба: микрокорхонаҳо то — 15 нафар, корхонаҳои хурд то — 100 нафар ва корхонаҳои миёна — аз 101 нафар то 250 нафарро мансуб медонанд¹⁵³.

Низомии содакардашудаи андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ (андози ягонаи кишоварзӣ) метавонад аз ҷониби соҳибкории инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқие татбиқ карда шавад, ки барои онҳо замин воситаи асосии истеҳсолоте мебошад, ки фаъолияти кишоварзиро амалӣ менамоянд. Фаъолият оид ба истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ ҳамчунин бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 марти соли 2016, № 1289 «Дар бораи ҳаҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)» танзим карда мешавад.

Аҳамияти низомҳои алоҳидаи содакардашудаи андозро маълумот дар бораи шумораи субъектҳои соҳибкории бақайдгирифта шуда (аз рӯи намунаҳо) дар шаронги таъсири зуҳуроти бӯҳронӣ ба иқтисодиёти Тоҷикистон нишон медиҳад (Ҷадвали 8.1).

¹⁵³ <https://www.tadviser.ru> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 13:07, 25.04.2022 сол.

Чадвали 8.1.
Шумораи субъектони хоҷагидор, аз рӯи намудҳо
ба 1-уми январӣ соли 2021¹⁵⁴ (воҳид)

Намуд	соли 2018	соли 2019	соли 2020
Шахсони ҳуқуқӣ	43 252	46 465	47 639
Соҳибкорони инфиродӣ (дар асоси патент ва шаҳадатнома)	284 700	295 700	304 000
Хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) (бе тақсими шахси ҳуқуқӣ)	172 668	171 975	179 005
ҶАМЪ	500 620	514 140	530 644

Чӣ тавре ки аз ҷадвал дида мешавад, дар Тоҷикистон дар шароити бӯҳрон барои солҳои 2018–2020 афзоиши шумораи соҳибкории инфиродии бақайдгирифташуда, ки дар асоси патент ва шаҳадатнома фаъолият мекунад, инчунин хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ), ки чун қоида, низоми содакардашудаи андозбандиро татбиқ мекунад, мушоҳида мешавад, ки нисбат ба солҳои қабли шумораашон бештар шудааст.

Ба 1000 нафар аҳоли дар соли 2020 ба ҳисоби миёна:

- 4,9 воҳиди шахсони ҳуқуқӣ, ки тибқи низоми умумӣ ва махсуси андоз андозбандӣ карда мешаванд, рост меомад;
- 3,1 воҳиди соҳибкории инфиродӣ, ки дар асоси патент ва шаҳадатнома фаъолият мекунад ва аз рӯи низоми содакардашуда андозбандӣ карда мешаванд, рост меомад;
- 18,4 воҳиди хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ, ки андози ягонро пардохт менамоянд, рост меомад.

8.3. ХУСУСИЯТҲОИ ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ НАМУДҲОИ АЛОҲИДАИ НИЗОМҲОИ МАХСУСИ АНДОЗБАНДӢ

НИЗОМИ МАХСУСИ АНДОЗБАНДӢ. Низоми андозбандии фаъолият дар минтақаҳои озоди иқтисодӣ бо боби 49 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

¹⁵⁴ Маҷмӯаи оморӣ Тоҷикистон: 30 — соли истиқлолияти давлатӣ. Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон С — 350. 702с.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки минтақаи озоди иқтисодӣ (минбаъд — МОИ) воситаи ҳеле самараноки ҳалли проблемаҳои тезонидани иқтисодиёти минтақаву шаҳрҳои алоҳида мебошад, зеро таъсиси он воридшавии сармояхоро ба минтақа, таъсиси ҷойҳои нави корӣ таъмин мекунад¹⁵⁵.

Дар робита ба ин, дар Тоҷикистон 4 минтақаи озоди иқтисодӣ (дар шаҳри Хуҷанд, дар ноҳияҳои Данғара, Панҷ ва Ишкошим) ба мӯҳлати то 50 сол таъсис дода шудаанд. Мувофиқи сарҳати якуми моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи минтақаҳои озоди иқтисодӣ» (аз 25 мартӣ соли 2011, № 700) минтақаи озоди иқтисодӣ — қитъаи алоҳидаи (махдуди) ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳудуди аниқ муқарраркардашуда мебошад, ки дар он барои фаъолияти соҳибкорӣ ва сармоягузорӣ шароити имтиёзнокӣ иқтисодӣ ва низоми махсуси ҳуқуқӣ муҳайё карда шудааст. Низоми ҳуқуқии МОИ шароити махсуси фаъолиятро барои фаъолияти молиявӣ бонкӣ, андозбандӣ, танзими гумрукӣ ва ғайра пешбинӣ мекунад.

Молҳои хориҷӣ ва ватании ба минтақаҳои озоди иқтисодӣ воридшаванда аз пардохти бочҳои гумрукӣ ва андозҳо тахти назорати мақомоти гумрук, бо шартҳои муайяннамудаи низоми гумрукӣ пурра озод карда мешаванд.

Ҳангоми аз ҳудуди минтақаи озоди иқтисодӣ содирот намудани мол, пардохтҳои гумрукӣ, ба истиснои хирочи барасми-ятдорории гумрукӣ, ситонида намешаванд.

Ҳангоми аз ҳудуди минтақаҳои озоди иқтисодӣ ба қисми дигари ҳудуди гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқол додани мол пардохтҳои гумрукӣ ситонида мешаванд.

Низоми андоз дар минтақаҳои озоди иқтисодӣ. Низоми андоз дар минтақаҳои озоди иқтисодӣ нисбат ба шахсони ҳуқуқӣ, соҳибкории инфиродии дар асоси шаҳадатнома фаъолияткунанда, филиалҳои шахсони ҳуқуқии хориҷӣ, ки дар ҳудуди минтақаҳои озоди иқтисодӣ ҳамчун субъекти минтақаи озоди иқтисодӣ ба қайд гирифта шудаанд ва ба талаботи зерин ҷавобгӯ мебошанд, татбиқ мегардад, агар:

¹⁵⁵ Шибанов В. Е., Шнейдер О. А. Функционирование свободных экономических зон и их налогообложение: российский опыт и китайский опыт // Вестник БГУИТ. 2016. № 2. С. 262–268.

— бо тартиби муқарраргардида аз бақайдгирии давлатӣ ва бахисобгирӣ дар мақомоти андоз гузашта бошанд;

— берун аз ҳудуди минтақаи озодаи иқтисодӣ воҳидҳои алоҳида надошта бошанд;

— намуҳҳои фаъолиятро амалӣ намоёнд, ки дар низомномаи минтақаи озодаи иқтисодӣ пешбинӣ шудаанд.

Субъектҳои минтақаи озодаи иқтисодӣ ва маъмурияти минтақаи озодаи иқтисодӣ дар доираи фаъолияти дар минтақаи озодаи иқтисодӣ амалишаванда ва молу мулкҳои истифодашаванда аз пардохти ҳама гуна андозҳо, ки дар Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидаанд, ба истиснои андозҳои дар қисми 3 моддаи 364 Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда, озод карда мешаванд.

Субъектҳои минтақаи озодаи иқтисодӣ супорандагони андозҳои иҷтимоӣ ва агентони андоз нисбат ба шахсоне мебошанд, ки ба онҳо бо тартиби муқаррарнамудаи Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон даромадҳо, мукофотпулиҳо, пардохтҳо, фоида ва маблағҳои дигар пардохт мешаванд (боъд пардохт шаванд).

Муқаррароти қисми 2 моддаи 364 Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо нисбат ба фаъолияти субъектҳои минтақаи озодаи иқтисодӣ, ки дар ҳудуди минтақаи озодаи иқтисодӣ анҷом дода мешавад, таъбиқ карда мешавад.

Тартиби ҳисоб ва пардохти андозҳо. Ҳисоб ва пардохт намуҳани андозҳо, инчунин пешниҳод намуҳани эъломияҳои андоз аз ҷониби субъектҳои минтақаи озодаи иқтисодӣ, мутобики муқаррароти Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешаванд.

Маъмурияти минтақаи озодаи иқтисодӣ ҳар семоҳа на дари тар аз санаи 15-уми моҳи баъд аз семоҳаи ҳисоботӣ бо шакли муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ ба мақомоти андозии маҳалли бахисобгирӣ худ дар бораи шумора ва фаъолияти субъектҳои минтақаи озодаи иқтисодӣ маълумот пешниҳод менамояд.

Субъектҳои минтақаи озодаи иқтисодӣ уҳдадоранд ҳисоби фаъолияти ҳоҷагидорӣ худро бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом диҳанд.

Объектҳои андозбандии дар ҳудуди минтақаи озодаи иқтисодӣ қарордошта, ки моликияти субъектҳои минтақаи

озодаи иқтисодӣ намебошанд, мутобики қонунгузори андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон андозбандӣ карда мешаванд.

Муносибатҳои мутақобилан мақомоти андоз бо маъмурияти минтақаи озодаи иқтисодӣ бо созишномаи байни онҳо басташаванда муайян карда мешаванд.

Назорати пардохти андозҳои субъектҳои минтақаи озодаи иқтисодиро мақомоти андоз ва гумрук анҷом медиҳанд.

Ба андешиш мо, дар вақти ҳозира фаъолият намуҳани МОИ дар Тоҷикистон ба қадри кофӣ самаранок нест, зеро чунин нишондиҳандаҳои онҳо, ба монанди ҳаҷми сармоягузориҳои ҷалбшуда ва ҳаҷми моли истеҳсолшуда, ҷандон баланд нестанд. Сабаби яқини чунин нишондиҳандаҳои ҳаҷми сармоягузори ва даромад метавонад вазъи душвори иқтисодӣ дар мамлакат ва эҳтимол дигар сабабҳои андозӣ ва ғайриандозӣ бошад.

Дар мамлакатҳои дигар барои МОИ имтиёзҳои андоз пешбинӣ шудаанд, ки гуногунанд.

Масалан¹⁵⁶, дар Федератсияи Россия то соли 2055 барои ҳамаи намуҳҳои МОИ имтиёзҳои андозӣ дар шакли меъёри камшудаи андоз аз фоида ва андозии иҷтимоӣ, додани ҳуқуқ ба фарсудашавии (амортизатсия) босуръат то ба андозаи 2 карата, озод кардан аз андозии молумулк, андозҳои нақлиёт ва замин (ба мӯҳлати 5 то 10 сол) пешбинӣ карда мешаванд. Барои мисол дар ММОИ «Алабуга»-и ФР сокинон меъёрҳои имтиёзноки андоз аз даромад вучуд доранд. Аз ҷумла андозии федералӣ 2% — 5 соли аввал, 7% — 5 соли оянда, 15,5% — то соли 2055¹⁵⁷.

Дар МОИ Кореяи Ҷанубӣ барои сармоягузориҳои хориҷӣ бекоркунии пурраи андоз аз фоида дар давоми се соли аввали амалӣ намуҳани фаъолият пешбинӣ шудааст, дар оянда андоз бо меъёри 1/2, ки ба 10% баробар аст, пардохт карда мешавад. Резидентҳои МОИ аз пардохти андозии амволи ғайриманкул ба мӯҳлати 15 сол бо имконияти таъдиди минбаъдаи андозии амволи ғайриманкул ба мӯҳлати 10 сол озод карда мешаванд. Меъёри камшудаи андозии музди меҳнат (8,8%) таъбиқ карда мешавад. Афзалияти асосии МОИ Кореяи Ҷанубӣ озод кардани корхонаҳои, ки дар соҳаи технологияҳои баланд ё дар тиҷорати марбут ба хизматрасонии нигоҳдории корхонаҳои саноатӣ машғуланд, аз ҳамаи андозҳо ба

¹⁵⁶ Пелькова С. В., Кольцова Т. А., Хайрулина Н. Г. Сравнительный анализ налогообложения особых экономических зон в России и странах АТЭС // Знание. Понимание. Умение. 2016. № 4. С. 154–171.

¹⁵⁷ <https://решение-верное.рф> > oez-federal. Маълумоти интернетӣ воридшавӣ 8:42, 25.04.2022сол.

муҳлати панҷ сол бо имконияти камкунии минбаъдаи бори андоз то 50% боз барои ду соли дигар мебошад.¹⁵⁸

Дар МОИ Хитой меъёри андоз аз Ҷида ба 15% баробар аст, аммо ба сармоягузориҳои хориҷӣ, ки дар Хитой дар муддати на камтар аз панҷ сол сармоягузори мекунанд, 40% -и андозии пардохтшуда баргардонда мешавад. Ҳамчунин шахси ҳуқуқӣ, ки беш аз 5 миллион доллар ИМА сармоягузори кардааст ё технологияи пешрафтаи хориҷ кардааст, ҳақ дорад пурра ё қисман озодкунии андозро талаб кунад. Меъёри андоз аз даромади шахсони воқеӣ чор маротиба кам карда шудааст ва 5%-ро ташкил медиҳад. Меъёри аксизҳо, маҳсулоти барои сигаретаҳо, дар доираи 3–5% амал мекунанд. Аз рӯи андозии замин таътилоҳи панҷсолаи андоз пешбинӣ шудааст, ки минбаъд 50% аз меъёри амалкунандаи андоз татбиқ карда мешавад. Дар МОИ Хитой озодкунии аз пардохти андоз аз арзиши иловашуда пешбинӣ нашудааст. Молҳои воридотӣ аз рӯи меъёри 17% андозбандӣ карда мешаванд.¹⁵⁹

Дар Япония ҳиссаи даромадҳои андозии дар соли 2021 85%¹⁶⁰ -ро ташкил медиҳад барои мисол андоз аз даромад прогрессивӣ буда аз 5% (то 2 млн. йен) то 45%, ки зиёда аз (40 млн. йен)-ро дар бар мегирад андозбандӣ мегардад. Минтақаҳои маҳсулоти иқтисодӣ ҳамаҷониба дастгирӣ карда мешаванд ва барои фаъолияти бомуваффақияти онҳо имтиёзҳои гуногун фароҳам оварда мешаванд: кумақ ба ширкатҳое, ки коркарди молҳои воридотиро амалӣ менамоянд, дар шакли пешниҳоди қарзҳои пасти фоизӣ (камтар аз 3%) ва хиссаи ҳеле бештари қарзҳо барои ширкатҳои хориҷӣ, ки сармоягузориҳои беш аз нисфиро дар қорхонаҳои яққол бо сармояи япониро ташкил медиҳанд; таъсиси марказҳои иттилоотӣ, ки оид ба масъалаҳои воридоти маҳсулати маҳалӣ ва баргузориҳои намоишгоҳҳо ва бизнес-конференсияҳо таъмин мекунанд; пешниҳоди намунаҳои низоми хеле содакардашудаи қонунгузориҳои гумрук дар асоси иловаи маҳсулоти ба он; пешниҳоди шароитҳои маҳсулоти сугуртаи қарзҳо (кредитҳо) барои тижорати хурд. Меъёри андоз аз даромади шахсони воқеӣ дар минтақаҳои маҳсулоти Япония яке аз пасттарин дар ҷаҳон аст — он вобаста ба минтақа байни 2–4% тағйир меёбад. Ҷидаи қорхона бо андозии корпоративӣ андозбандӣ карда мешавад, ки меъёри он ба 5% баробар аст. Қорхонаҳое, ки сармояи оғинавиҳои ночиз доранд, андозро бо меъёри боз ҳам пасттар пардохт мекунанд. Содиrotи маҳсулоти истеҳсолшуда, инчунин воридоти ашёи хоме, ки барои истеҳсоли онҳо заруранд, аз

¹⁵⁸ Un_uzb_report_sez.pdf Маҳзани интернетӣ вақти воридшавӣ 9:25, 25.04.2022сол.

¹⁵⁹ Council.gov.ru/media/files/ Маҳзани интернетӣ вақти воридшавӣ 9:10, 25.04.2022сол.

¹⁶⁰ <https://www.visasam.ru> Маҳзани интернетӣ 9:40, 27.04.2022 сол.

андозбандӣ озод карда мешаванд. Ҳамчунин иҷора ва фурӯши амволи ғайриманкул, ки барои анҷом додани фаъолият дар минтақаҳои маҳсулоти истифода мешаванд, хизматрасониҳои таълимӣ ва тиббӣ андозбандӣ карда намешавад. Меъёри андозии амвол вобаста ба минтақа фарқ мекунанд, аммо аз 1,4% аз арзиши он зиёд нест.

НИЗОМИ МАҲСУСИ АНДОЗБАНДИИ СУБЪЕКТОНИ БОЗОРИ ҚОҶАҶОИ ҚИМАТНОК. Низоми андозбандии субъектони бозори қоғазҳои қиматнок бо боби 50 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад. Низоми андозбандии нисбат ба субъектони бозори қоғазҳои қиматнок — иштирокчиёни касбии бозори қоғазҳои қиматнок (минбаъд — иштирокчиёни касбӣ), эмитентҳо ва сармоягузори, ки дар бозори муташаккили қоғазҳои қиматнок иштирок мекунанд, татбиқ карда мешаванд.

Ба фаъолияти иштирокчиёни касбӣ дохил мешаванд:

— фаъолияти брокерӣ ва дилерӣ;

— фаъолият оид ба муайян кардани уҳдадорҳои тарафҳо (клиринг) аз рӯи амалиётҳо бо қоғазҳои қиматнок;

— фаъолияти маҳфуздорӣ;

— фаъолияти ташкили савдо дар бозори қоғазҳои қиматнок.

Низоми маҳсури маҳсулоти андоз ба субъектони зерини бозори қоғазҳои қиматнок, ки дар бозори муташаккили қоғазҳои қиматнок фаъолият мекунанд, пешниҳод карда шудааст:

1) иштирокчиёни касбии бозори қоғазҳои қиматнок, ки фаъолияти брокерӣ ва дилерӣ, фаъолият оид ба муайян кардани уҳдадорҳои тарафҳо (клиринг) аз рӯи амалиётҳо бо қоғазҳои қиматнок, фаъолияти маҳфуздорӣ ва фаъолияти ташкили савдо дар бозори қоғазҳои қиматнокро амалӣ менамоянд;

2) эмитентҳо — шахсони ҳуқуқии резидент ва ғайррезиденте, ки қоғазҳои қиматноки онҳо дар биржаҳои фондии дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон амалкунанда дар муомилоти мебошанд;

3) сармоягузори — шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки резидент ва ғайррезидент мебошанд ва аз афзоиши арзиши қоғазҳои қиматнок (пардохти купонӣ, дисконтӣ ва ба инҳо монанд) дар санаи муомилоти онҳо дар биржаи қоғазҳои қиматнок даромад мегиранд.

Имтиёзҳое, ки дар доираи низоми маҳсури маҳсулоти андоз пешниҳод карда мешаванд:

1) иштирокчиёни касбии бозори қоғазҳои қиматнок, ки фаъолияти зикршударо амалӣ менамоянд, зимни амалисозии ҷунунӣ фаъолият аз пардохти 50 фоизи андозҳои зерин озод карда мешаванд:

- андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ;
- андоз аз арзиши иловашуда;

2) эмитентҳо — шахсони ҳуқуқии резидент ва ғайрирезиденте, ки қоғазҳои қиматноки онҳо дар биржаҳои фондии дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон амалкунанда дар муомилот мебошанд, вобаста ба даромади бадастоварда аз афзоиши арзиши қоғазҳои қиматнок дар санаи муомилоти онҳо аз пардохти андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ (андози низоми содакардашуда) озод карда мешаванд;

3) сармоягузoron — шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки резидент ва ғайрирезидент мебошанд ва аз афзоиши арзиши қоғазҳои қиматнок (пардохти купонӣ, дисконтӣ ва ба инҳо монанд) дар санаи муомилоти онҳо дар биржаи қоғазҳои қиматнок даромад мегиранд, вобаста ба ҷунун даромад аз пардохти андоз аз даромад аз афзоиши қоғазҳои қиматнок озод карда мешаванд.

Муқаррароти дар боло зикргардида нисбат ба сармоягузoron, ки саҳмияҳои ба онҳо таллуқдоштаро харидорӣ (маблағи саҳмияро пардохт) намудаанд, татбиқ намегарданд.

Бо мақсади амалисозии назорати имтиёзҳои додашаванда ворид намудани шахсони дар қисмҳои 3, 4 ва 5 моддаи 366 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон зикргардида ба қайди махсуси мақоми ваколатдори давлатӣ ва асосҳои соҳибшудан ба имтиёзҳои андозӣ аз ҷониби онҳо, биржаи фондии сари вақт ба мақоми ваколатдори давлатӣ барои бақайдгирӣ маълумоти асоснокро пешниҳод менамояд. Имтиёзҳои дар қисми 3 моддаи 366 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон номбаршуда танҳо пас аз қайди зикргардида ва пешниҳоди шаҳодатномаи дахлдор истифода мегарданд.

Барои субъектоне бозори қоғазҳои қиматноки дар доираи низоми мазури махсуси андоз андозбандишаванда муҳлати нигоҳдории ҳуҷҷатҳои бахисобгирӣ ва ҳисоботи андоз, инчунин муҳлати даъво ба муҳлати (давраи) пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ мутобики ҳолатҳои дар боло зикргардида тамдид карда мешаванд.

Шартҳои барои аз ҷониби субъектоне мутайяни хоҷагидорӣ гирифтани ҳуқуқи истифода бурдани низоми мазури махсуси андоз инҳоро дар бар мегиранд:

— маълумоти биржаи фондии дар бораи савдоҳои гузаронидашуда ва субъектҳои бозори қоғазҳои қиматноки дар онҳо иштирокдошта, аз ҷумла дар бораи ин субъекти хоҷагидорӣ, бояд ба мақомоти ваколатдори давлатӣ дода шаванд;

— дар асоси маълумотҳои зикргардида субъекти хоҷагидорӣ дар мақомоти ваколатдори давлатӣ ба қайди махсус гирифта шуда, ба вай шаҳодатнома дода шудааст.

Дар сурати аз ҷониби эмитентҳо ва сармоягузoron ба анҷом расонидани амалиёт бо қоғазҳои қиматнок дар бозори номуташакли қоғазҳои қиматнок, ба ҷунун амалиёт имтиёзҳои низоми мазури андоз паҳн намешавад, шахсони зикргардида бояд бо тартибӣ умумӣ андозбандӣ карда шаванд.

НИЗОМИ МАХСУСИ АНДОЗБАНДИИ ШАХСОНИ ВОҚЕӢ, КИ ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРИРО ДАР АСОСИ ПАТЕНТ Ӣ ШАҲОДАТНОМА. Низоми андозбандии шахсони воқеӣ, ки фаъолияти соҳибкориро дар асоси патент Ӣ шаҳодатнома амалӣ менамоянд (минбаъд — соҳибкорони инфиродӣ), бо боби 51 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ танзим карда мешавад.

Мувофиқи қисми 7 моддаи 14 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳибкори инфиродӣ шахси воқеие мебошад, ки фаъолияти соҳибкориро бе таъсис додани шахси ҳуқуқӣ дар асоси патент Ӣ шаҳодатнома амалӣ менамояд.

Дар бораи андозбандии соҳибкорони инфиродӣ, ки дар асоси патент Ӣ шаҳодатнома фаъолият мекунанд, муқаррароти умумӣ муқаррар карда шудаанд (моддаи 367 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон):

1) шахсони воқеӣ, ки фаъолияти соҳибкориро дар асоси патент амалӣ менамоянд, новобаста ба даромад, андозҳои барои ҷунун фаъолият муқарраршударо бо андозаи устувор пардохт менамоянд;

2) шахсони воқеӣ, ки фаъолияти соҳибкориро дар асоси шаҳодатнома амалӣ менамоянд, мутобики муқаррароти боби 51 ва боби 52 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон андозбандӣ карда мешаванд;

3) хангоми анҷом додани фаъолияти соҳибкорӣ бе бақайд-гириш давлатӣ даромади ҷунин шахс ба андозаи дукаратаи меъёри барои ҷунин фаъолият муқарраршуда барои давраи бе бақайдгирӣ фаъолият намудан андозбандӣ карда мешавад;

4) андозбандии даромадҳои фаъолияти соҳибкории инфиродии шахсони воқеӣ-ғайрирезидентон бо тартиби муайяннамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо назардошти меъёри андоз аз даромади муқаррарнамудаи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.

Аз рӯи қоидаи умумӣ истифода бурдани низоми мазкур махсуси андоз бо мақсади пинҳон намудан ё кам нишон додани уҳдадорихоӣ андозии соҳибкории инфиродӣ ва (ё) шахсони истифодабарандаи хизматрасонии онҳо манъ аст, аз ҷумла:

— агар соҳибкори инфиродии дар асоси патент ё шаҳодатнома фаъолияткунанда асосан ба як шахс хизмат расонад ва (ё) даромадҳоро аз як манбаъ гирад ва (ё) аз ҷониби ӯ иҷро намудани нишонаҳои шартномаи меҳнатӣ пешбинӣ шуда бошад;

— агар интихоби таҳвилкунандаи мол (иҷрокунандаи кор ва ё хизматрасонӣ) асосан ба истифодабарии низоми андозбандии мазкур вобаста бошад.

Соҳибкори инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда ҳуқуқ дорад бахисобгирии муҳосиби худро тибқи муқаррароти моддаи 89 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё мутобиқи низоми содакардашудаи бахисобгирии муҳосиби аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи молия муқарраршуда амалӣ намояд.

Андозбандии даромадҳои фаъолияти соҳибкории инфиродии шахсони воқеӣ-ғайрирезидентон бо тартиби муайяннамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо назардошти меъёри андоз аз даромади муқаррарнамудаи қисми 2 моддаи 183 ва муқаррароти дигари Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.

Андозбандии соҳибкории инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда. Патент ҳуҷати тасдиқкунандаи бақайдгирии давлатии шахсони воқеӣ-резидентон ва ғайрирезидентон ҳамчун соҳибкори инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда мебошад. Андозбандии шахсони мазкур дар асоси Қоидаҳои андозбандии соҳибкории инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда (минбаъд — *низоми патентӣ*), ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии

Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад, амалӣ мегардад, агар дар як вақт шартҳои зерин иҷро гарданд:

— фаъолияти соҳибкори инфиродӣ бе кироии қувваи кори ва бе амалӣ намудани фаъолияти иқтисодии хориҷӣ анҷом дода шавад;

— дар соли тақвимӣ даромади умумии соҳибкори дар асоси патент фаъолияткунанда аз 200 ҳазор сомонӣ бештар набошад (минбаъд — ҳадди даромад барои низоми патентӣ).

Соҳибкори инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда ҳуқуқи истифода намудани низомиҳои дигари андозбандии тибқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршударо надорад.

Истифодаи низоми андозбандӣ дар асоси патент хангоми иҷро нагардидани яке аз шартҳои дар қисми 2 моддаи 368 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинигардида, инчунин дар ҳолатҳои муқаррарнамудаи қисми 4 моддаи 367 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода намешавад.

Хангоми аз ҷониби соҳибкори инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда ҷалб гардидани коргари кироӣ ва аз 200 ҳазор сомонӣ зиёд гардидани даромади умумии он дар давраи на зиёда аз дувоздаҳ моҳи тақвимӣ, ҷунин соҳибкор уҳдадор аст дар муҳлати 10 рӯзи тақвимӣ аз лаҳзаи пайдо шудани ҷунин ҳолатҳо ба мақомоти андоз барои қатъ намудани фаъолият дар асоси патент ва ба низоми дигар гузаштан ариза диҳад.

Аз ҷониби шахси воқеӣ — соҳибкори инфиродӣ истифодабарии низоми патентӣ дар ҷунин ҳолатҳо иҷозат дода намешавад:

— иҷро нагардидани ақаллан яке аз шартҳои дар боло зикргардида барои низоми патентӣ;

— аз ҷониби соҳибкори инфиродӣ истифода гардидани ягон намуди дигари низомиҳои андозбандии муқаррарнамудаи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

— дар ҳолатҳои вайрон кардани қоидаи умумии дар боло зикргардидаи андозбандии соҳибкории инфиродӣ.

Содагардонӣ дар низоми патентӣ. Дар ҳолати татбиқи низоми патентӣ, соҳибкори инфиродӣ аз иҷрои уҳдадорихоӣ зерин озод мебошад:

— аз пардохти андоз аз даромад аз фаъолияти соҳибкории инфиродӣ, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, ба истиснои андоз аз даромад ва андозии иҷтимоии бевосита ба арзиши (нархи) патент дохилшаванда;

— аз пешниҳоди ҳисоботи андоз, ба истиснои пешниҳод намудани эълонияи даромади умумӣ барои соли гузаштаи тақвимӣ (ё барои давраи аз оғози соли тақвимӣ дар ҳолати қатъ намудани фаъолияти соҳибкорӣ) бо замимаи нусхаҳои ҳуҷҷатҳои бонки доир ба пардохти андозҳо.

Хангоми аз ҷониби соҳибкори инфиродӣ — дорандаи патент иҷро нагардидани яке аз шартҳои дар қисми 2 моддаи 368 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинигардида чунин соҳибкори инфиродӣ бо меъёри панҷқаратаи андозаи моҳонаи андозҳои ба фаъолияти ӯ дахлдошта андозбандӣ карда мешавад.

Мақомоти андоз бо мақсади муайян намудани ҳадди даромади соҳибкори инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда бо истифода аз маълумоти мавҷуда қорҳои назоратиро амалӣ менамояд.

Соҳибкори инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда андозҳои дигари дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон барои шахсони воқеӣ муқарраргардидаро пардохт менамояд.

Уҳдадорӣ андозини соҳибкори инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда то расман бекор гардидани қайди давлатӣ боқӣ мемонад.

Андозсупорандагон ва баҳисобгирини онҳо. Шахсони воқеӣ-резидентҳо ва ғайрирезидентон, ки ба муқаррароти қисмҳои 1–3 моддаи 368 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобикат менамоянд, андозсупорандагони бо низоми патентӣ фаъолияткунанда доништа мешаванд.

Соҳибкорони инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда дар мақомоти андозини маҳалли фаъолияти соҳибкорӣ ба ҳисоб гирифта мешаванд. Дар ҳолати иваз гардидани маҳалли фаъолияти чунин соҳибкор варақаи ҳисоббарбаркунӣ ӯ ба таври автоматӣ ба мақомоти андозини дахлдор интиқол дода мешавад.

Аз низоми патентӣ ба низоми дигари андозбандӣ, инчунин аз низоми дигари андозбандӣ ба низоми патентӣ гузаштани соҳибкори инфиродӣ бо тартиби муқарраргардида баъд аз иҷрои расмиёти бақайдгирини давлатӣ анҷом дода мешавад.

Уҳдадорӣ андозини соҳибкори инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда аз санаи якуми моҳи баъд аз моҳи қатъ гардидани бақайдгирини давлатии чунин соҳибкори инфиродӣ хотима меёбад.

Муқаррароти умумӣ оид ба манбаи андоз. Намудҳои иҷозатдодаи фаъолияти соҳибкорӣ, ки соҳибкори инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда амалӣ менамояд, инчунин маблағҳои муқарраршудаи стандартини андоз аз даромад ва андозини иҷтимоӣ барои ҳар як моҳи фаъолият, коэффисиентҳои минтақавӣ, ки маблағи умумии бочҳои патентиро танзим мекунанд, тартиби индексатсияи меъёри патент бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31.08.2012, № 451 муқаррар карда шудааст.

Меъёри андозҳои соҳибкори инфиродие, ки дар асоси патент фаъолият менамояд, аз рӯи намудҳои алоҳидаи фаъолият мутобикӣ бо боби 51 Кодекси андозини Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти коэффисиентҳои минтақавии танзимкунанда муайян карда мешавад.

Давраи андоз барои соҳибкори инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда моҳи тақвимӣ мебошад.

Тартиби пардохти маблағи патент. Маблағи пардохтшавандаи андозини даромад ва андозини иҷтимоӣ, ба андозаи сабтгардида бо назардошти намуди фаъолият ва ҳаҷми пардохтҳои вобаста ба он муқарраршуда, инчунин коэффисиенти минтақавӣ муайян карда мешавад.

Андозҳо аз рӯи низоми патент аз ҷониби андозсупоранда мутатқилона тариқи пешпардохт то санаи 5-уми моҳ барои як моҳ ё якчанд моҳи минбаъда ба бучети маҳалли фаъолият пардохт карда мешаванд.

Соҳибкорони инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда уҳдадоранд, ки нусхаи ҳуҷҷати тасдиқкунандаи пардохти маблағи андозҳоро барои соли тақвимии гузашта на дертар аз 1 марти соли баъд аз соли ҳисоботини тақвимӣ ба мақомоти андозини маҳалли фаъолият тариқи электронӣ ирсол намојанд.

Соҳибкорони инфиродӣ, ки дар асоси патент фаъолият мекунанд айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қисми зиёди субъектҳои соҳибкории бақайдгирифташударо ташкил медиҳанд, ки 34,6%¹⁶¹ -ро аз шумораи умумӣ то 1-уми январӣ соли 2021 дар бар мегирад.

Ҳусусиятҳои умумии андозбандии соҳибкорони инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда. Соҳибкори инфиродӣ, ки дар асоси шаҳодатнома фаъолият мекунанд,

¹⁶¹ Маҷмӯаи оморӣ Тоҷикистон: 30-соли истиқлолияти давлатӣ. Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон С — 360. 702 с.

метавонад шахси воқеӣ — резидент ва ғайррезидент бошад, ки бо тартиби муқарраргардида аз қайди давлатӣ гузашта, даромади умумии солонаи ӯ аз ҳамаи намуҳҳои фаъолияти амалишавандаи онҳо дар давраи пешинаи дувоздаҳ моҳи пурраи муттасили (пай дар пай) тақвими гузашта *наметавонад аз 1 миллион сомонӣ зиёд бошад* (моддаи 373 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Агар даромади умумии соҳибкори дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда дар давраи на зиёда аз дувоздаҳ моҳи тақвими аз 1 миллион сомонӣ зиёд гардад, чунин соҳибкор уҳдадор аст, ки ҳамчун шахси ҳуқуқӣ аз қайди давлатӣ гузарад ва дар низоми умумии андозбандӣ фаъолият намояд.

Аз низоми андозбандии соҳибкори дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда ба низоми умумии андозбандӣ гузаштани чунин соҳибкор, инчунин ҳамчун шахси ҳуқуқӣ ба қайди давлатӣ гирифтани ӯ бе гузаронидани санҷиши андоз амалӣ карда мешавад. Дар чунин ҳолат барои мақсадҳои андозбандӣ уҳдадориҳои чунин соҳибкорои инфиродӣ ба шахси ҳуқуқӣ наватъсис мегузаранд.

Соҳибкорои дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда во-баста ба намуи фаъолият ва даромади гирифташон бо тартиби муқарраргардида низомиҳои махсуси зерини андозро истифода мебаранд:

— низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкории хурд (барои ҳамаи намуҳҳои иҷозатдодашудаи фаъолият);

— низоми содакардашудаи андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, агар фаъолияти асосии он бевоҳита бо замин ва амалӣ намудани фаъолияти кишоварзӣ алоқаманд бошад;

— низоми махсуси андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ, агар фаъолияти асосии он бо бизнеси бозӣ алоқаманд бошад.

Соҳибкорои инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда, ки дар як вақт 2 низоми махсуси андозбандиро истифода мебаранд (якҷоя ба сифати асосӣ, дуюмаш бошад нисбати даромадҳо ва намуҳҳои фаъолият, ки бо низоми якуми андоз дар бар гирифта нашудаанд), уҳдадоранд ба ҳисобгирии алоҳидаи даромадҳо, хароҷот ва амалиёти ҳаҷигидории анҷомшавандаро оид ба ҳар як низоми махсуси андозӣ истифодашаванда пеш баранд.

Низомиҳои махсуси андоз аз ҷониби соҳибкорои дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда дар ҳолате истифода мешаванд,

ки агар даромад ва фаъолияти онҳо ба шартҳои чунин низомиҳои махсуси андоз ҷавобгу бошанд.

Соҳибкорои инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда аз иҷрои уҳдадориҳои *агентӣ андоз*, ки Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст, озод намебошанд (аз ҷумла, мутобики моддаҳои 236 ва 239 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон хангоми пардохти андоз аз даромад ва андозӣ иҷтимоӣ нисбати кормандони худ, хангоми нигоҳ доштани андоз аз даромади ғайррезидентон, мувофиқи моддаи 260 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати ААИ барои хизматрасониҳо ва корҳои анҷомдодаи ғайррезидентон).

Намуҳҳои фаъолият, ки соҳибкорои тибқи шаҳодатнома фаъолияткунанда анҷом дода метавонанд ва қоидаҳои андозбандии онҳо аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

НИЗОМИ МАХСУСИ АНДОЗБАНДӢ БАРОИ СУБЪЕКТ-ҲОИ СОҲИБКОРИИ ХУРД. Низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкории хурд (минбаъд — *андози низоми содакардашуда*) бо боби 52 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

Низоми содакардашудаи андозбандӣ нисбат ба субъектҳои соҳибкории, ки даромади умумии онҳо дар давраи на зиёда аз дувоздаҳ моҳи пайдарпайи тақвими гузашта аз 1 миллион сомонӣ зиёд намебошад (минбаъд — *ҳадди даромад*), амалӣ мегардад.

Аммо, новобаста аз даромади ҳадди ниҳони андоз, андозӣ низоми содакардашуда нисбат ба андозсупорандагони зерин татбиқ намегардад:

— шахсони воқеӣ, ки ҳамчун соҳибкорои инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда ба қайд гирифта шудаанд;

— фондҳои сармоягузорӣ, иштирокчиёни касбии бозори коғазҳои қиматнок, ташкилотҳои сугуртавӣ ва қарзӣ, ташкилотҳои маблағгузори хурд, ломбардҳо, истифодабарандагони захираҳои табиӣ, таҳвилкунандагони алюминийи аввалия, истеҳсолкунандагон ва воридкунандагони маҳсулоти зераксизӣ, инчунин шахсоне, ки дар асоси шартномаҳои комиссия, супориш ва шартномаҳои миёнаравии дигар бо фаъолияти миёнаравӣ машғуланд;

— истифодабарандагони низоми содакардашудаи андозбандии истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, ба истиснои

даромадҳое, ки андозбандии онҳо дар доираи низоми содакардашудаи андозбандии истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ ба танзим дароварда нашудааст;

— шахсони истифодабарандаи низоми содакардашудаи андозбандии субъектҳои бизнеси бозӣ, ба истиснои даромадҳое, ки ба бизнеси бозӣ тааллуқ надоранд.

Ҳангоми гузариш аз низоми содакардашуда ба низоми умумии андозбандӣ ва аз низоми умумӣ ба низоми содакардашуда даромади умумии субъекти соҳибкорӣ бо усули ҳисобу замкунӣ муайян карда мешавад.

Субъектҳое, ки супорандаи андозии низоми содакардашуда мебошанд, андоз аз даромадро бо тартиби содакардашуда пардохт менамоянд.

Андозсупорандагоне, ки бо низоми содакардашуда фаъолият менамоянд, ҳуқуқ доранд ихтиёран андозии низоми содакардашударо аз даромади умумӣ ё аз фарқияти байни даромад ва хароҷоти иҷозатдодашуда ҳисоб ва пардохт намоянд.

Супорандаи андозии низоми содакардашуда андозсупорандаи андозҳои зерин доништа намешавад:

— андоз аз даромади шахси ҳуқуқӣ, ба истиснои даромадҳое, ки аз онҳо андоз дар манбаи пардохт нигоҳ дошта мешавад;

— андоз аз даромади соҳибкорони инфиродии дар асоси шаходатнома фаъолияткунанда, ба истиснои даромадҳое, ки дар манбаи пардохт нигоҳ дошта мешаванд;

— андоз аз арзиши иловашуда, ба истиснои андоз аз арзиши иловашуда ҳангоми воридоти молҳо ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва андоз аз арзиши иловашудаи ғайррезидент, ки дар манбаи пардохт нигоҳ дошта мешавад.

Супорандагони андозии низоми содакардашуда андозҳои дигари муқаррарнамудаи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистонро пардохт менамоянд, агар дар боби 52 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад.

Супорандагони андозии низоми содакардашуда уҳдадоранд уҳдадорихоӣ агентӣ андозро, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намулдааст, иҷро намоянд.

Новобаста ба ҳолатҳои дар боло зикргардида супорандагони андозии низоми содакардашуда ҳуқуқ доранд ихтиёран баърои бақайдгирӣ ҳамчун супорандаи андоз аз арзиши иловашуда

мутобиқи талаботи низоми умумии андозбандӣ ба мақомоти андоз ариза пешниҳод намоянд.

Соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқие, ки андозро тибқи низоми содакардашуда месупоранд, сарчашмаи хеле назарраси даромадҳои бучети маҳаллиро ташкил медиҳад. Дар соли 2021 аз ҷониби онҳо ба бучети давлатӣ ба маблағи 708,8 миллион сомонӣ ворид шуда даромадҳои давлат нисбат ба нақша 6,1% зиёд таъмин карда шудааст, ки қариб 1% аз ММД-ро ташкил медиҳад. Дар даромадҳои умумии бучети давлатӣ, ки мақомоти андоз ҷамъоварӣ кардаанд, ҳиссаи андоз аз рӯи низоми содакардашуда ба 2,4% ва 3,6% даромади андозиро ташкил додааст¹⁶².

Бо дарназардошти гуфтаҳои боло, унсурҳои асосии андозбандии андозии низоми содакардашударо муайян хоҳем кард.

Шахсони зерин супорандагони андозии низоми содакардашуда доништа мешаванд (моддаи 375 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон):

— шахсоне, ки дар давоми соли тақвимӣ фаъолияти соҳибкориро оғоз намулдаанд, новобаста ба бақайдгирии давлатии ҷунонин шахсон;

— шахсоне, ки ба шартҳои андозии низоми содакардашуда ҷавобгӯ мебошанд.

Андозии низоми содакардашуда нисбат ба андозсупорандагони зерин тағбиқ намегардад:

— шахсони воқеие, ки ҳамчун соҳибкорони инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда ба қайд гирифта шудаанд;

— фондҳои сармоягузорӣ, иштирокчиёни касбии бозори коғазҳои қиматнок, ташкилотҳои суғуртавӣ ва қарзӣ, ташкилотҳои маблағгузории хурд, ломбардҳо, истифодабарандагони захираҳои табиӣ, таҳвилкунандагони алюминийи аввалия, истеҳсолкунандагон ва воридкунандагони маҳсулоти зераксизӣ, инчунин шахсоне, ки дар асоси шартномаҳои комиссия, супориш ва шартномаҳои миёнаравии дигар бо фаъолияти миёнаравӣ машғуланд;

— истифодабарандагони низоми содакардашудаи андозбандии истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, ба истиснои даромадҳое, ки андозбандии онҳо дар доираи низоми

¹⁶² Сомонаи расмӣи Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. www.molia.tj.

содакардашудаи андозбандии истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ ба танзим дароварда настулааст;

— шахсони истифодабарандаи низоми содакардашудаи андозбандии субъектҳои бизнеси бозӣ, ба истисноӣ даромадҳое, ки ба бизнеси бозӣ тааллуқ надоранд.

Гузариш аз низоми умумии андозбандӣ ба низоми содакардашуда ва аз низоми содакардашуда ба низоми умумии андозбандӣ бо тартиби зерин амалӣ карда мешавад:

— агар аз рӯи натиҷаи на зиёда аз 12 моҳи пайдарпайи тақвими гузашта даромади умумии андозсупорандаи истифодабарандаи низоми умумии андоз аз маблағи дар қисми 1 моддаи 374 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда кам бошад ва агар аз муҳлати аз низоми содакардашуда ба низоми умумии андоз гузаштани чунин шахс 36 моҳи тақвими гузашта бошад, андозсупорандаи мазкур метавонад дар муҳлати на зиёда аз 10 рӯзи тақвими аз лаҳзаи ба миён омадани чунин ҳолатҳо ба мақомоти андози маҳалли баҳисобгирӣ барои гузариш ба андози низоми содакардашуда ариза пешниҳод намояд;

— агар аз рӯи натиҷаи на зиёда аз 12 моҳи пайдарпайи тақвими гузашта даромади умумии андозсупорандаи истифодабарандаи низоми содакардашудаи андоз аз маблағи дар қисми 1 моддаи 374 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда зиёд бошад, андозсупорандаи мазкур уҳдадор аст дар муҳлати на зиёда аз 10 рӯзи тақвими аз лаҳзаи ба миён омадани чунин ҳолат ба мақомоти андози маҳалли баҳисобгирӣ барои гузариш ба низоми умумии андозбандӣ ариза пешниҳод намояд;

— агар андозсупоранда барои бақайдгирӣ ҳамчун супорандаи андоз аз арзиши иловашуда ихтиёран мурочиат намуда бошад, андозсупорандаи мазкур уҳдадор аст дар муҳлати на зиёда аз 10 рӯзи тақвими аз лаҳзаи мурочиат ба мақомоти андози маҳалли баҳисобгирӣ барои гузариш ба низоми умумии андозбандӣ ариза пешниҳод намояд;

дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда риоя нагардидани таълаботи сарҳати якум ё дуюми қисми 3 моддаи 375 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз як низоми ба низоми дигар гузаштани чунин андозсупоранда аз ҷониби мақомоти андоз анҷом дода шуда, дар ин ҳусус ба андозсупоранда огоҳинома ирсол карда мешавад.

Мувофиқи қисми 4 моддаи 375 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон андозсупоранда ҳуқуқ дорад ихтиёран андози низоми

содакардашударо аз фарқияти даромад ва хароҷот пардохт намояд, агар ба мақомоти андози маҳалли баҳисобгирӣ бо шакли муқарраргардида дар муҳлатҳои зерин ариза пешниҳод карда бошад:

1) андозсупорандаи навтасис — дар давоми 5 рӯзи қорӣ пас аз бақайдгирии давлатӣ;

2) андозсупорандаи амалкунанда — то 31 декабри соли тақвими.

Барои андозсупорандагоне, ки пардохти андози низоми содакардашударо аз рӯи фарқияти байни даромад ва хароҷоти иҷозатдодашуда интиҳоб намоёнд, ҳисоб ва пардохти андоз аз санаи зерин амалӣ карда мешавад:

— барои андозсупорандаи навтасис — аз санаи бақайдгирии давлатӣ;

— барои андозсупорандаи амалкунанда пас аз пешниҳоди ариза — аз 1 январи соли минбаъдаи тақвими.

Андозсупорандагоне, ки яке аз усули ҳисоби андози низоми содакардашударо интиҳоб намунаанд, уҳдадоранд то охири соли қорӣ тақвими бо ҳамин усул ғайолият намоёнд. Чунин андозсупорандагон ҳуқуқ доранд аз оғози соли минбаъда усули интиҳобнамударо иваз намоёнд, агар то 31 декабри соли қорӣ ба мақомоти андози маҳалли қайди худ ариза пешниҳод карда бошанд.

Объекти андозбанди андози низоми содакардашуда даромади умумӣ, аз ҷумла даромад аз таҳвили мол (ичрои қор ва хизматрасонӣ), инчунин даромадҳои дигари бадастомада, мебошад.

Объекти андозбандии андозсупорандагони дар қисми 4 моддаи 375 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муайяншуда даромади умумии онҳо бо тарҳҳои пешбиниамудаи бобҳои 28 ва 29 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон доништа мешавад.

Ҳангоми аз ҷониби андозсупоранда интиҳоб гардидани усули ҳисоби андози низоми содакардашуда аз даромади умумӣ ба тарҳи хароҷот, объекти андозбандии чунин андозсупоранда бо *усули хазинавӣ* ҳисоб карда мешавад.

Ҳангоми аз ҷониби андозсупоранда интиҳоб шудани усули ҳисоби андози низоми содакардашуда аз даромади умумӣ бо тарҳи хароҷот, объекти андозбандии чунин андозсупоранда бо *усули ҳисоби замкунӣ* ҳисоб карда мешавад.

Баҳисобгирии даромаду хароҷот бо усули ҳисобу замкуни мутобиқи муқаррароти моддаи 93 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад.

Даромади умумии бадастовардаи шахси ҳуқуқии хориҷӣ, ки фаъолияти худро тавассути филиал ва (ё) намояндагӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ менамояд, дар асоси даромадҳои он, ки аз манбаъҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон гирифта шудаанд, муайян карда мешавад.

Манбаи андоз барои истифодабарандагони андози низоми содакардашуда даромади умумии дар давраи андоз гирифтаи андозсупоранда доништа мешавад. Дар ҳолати дар муҳлати зиёда аз 6 моҳи таъминӣ амалӣ нагардидани пардохтҳо барои моли (ичрои кори ва хизматрасонии) аз ҷониби андозсупоранда таҳвилшуда, барои мақсадҳои андозбандӣ арзиши ҷунин мол (кор, хизматрасонӣ) барои андозсупорандае, ки усули ҳазинавиरो интихоб намудааст, пардохтшуда ҳисобида мешаванд. Дар сурати аз ҷониби қарздорон ба андозсупоранда пардохт нагардидани қарзҳои безъғимод, ки қаблан ба даромади андозбандишаванда ҳамроҳ карда будаанд, онҳо аз даромади андозбандишавандаи ӯ тарҳ карда мешаванд (моддаи 377 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андозсупорандагоне, ки андози низоми содакардашударо истифода менамоянд, барои мақсадҳои муайян намулдани манбаи андоз метавонанд *низоми содакардашудаи баҳисобгирии муҳсобиш* аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи молия муқарраршударо истифода намолянд.

Барои андозсупорандагони дар қисми 4 моддаи 375 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муайяншуда манбаи андоз даромади умумии дар давраи андоз гирифтаи ҷунин андозсупорандагон бо тарҳи хароҷоти иҷозатдодашуда доништа мешавад.

Меъёри андози низоми содакардашуда ба андозаи зерин муқаррар карда мешавад:

1) барои фаъолияти андозсупорандагони дар моддаи 375 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишуда, ба истиснои андозсупорандагони дар қисми 4 моддаи 375 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муайяншуда — 6 фоиз;

2) барои фаъолияти андозсупорандагони дар қисми 4 моддаи 375 Кодекси мазкур пешбинишуда — меъёрҳои, ки дар қисми

4 моддаи 183 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудаанд.

Мувофиқи қисми 4 моддаи 183 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон даромади андозбандишавандаи шахси ҳуқуқӣ бо меъёрҳои зерин андозбандӣ карда мешавад:

— барои фаъолият оид ба истеҳсоли молҳо — 13 фоиз;

— барои фаъолияти ташкилотҳои қарзии молиявӣ ва ширкатҳои мобилӣ — 20 фоиз;

— барои фаъолият оид ба истихроҷ ва коркарди захираҳои табиӣ, инчунин барои ҳама намууди фаъолияти дигар, ба истиснои сархатҳои якум ва дуюми қисми мазкур, — 18 фоиз.

Имтиёзҳои пешбинишудаи бандҳои 6) ва 7) қисми 2 моддаи 189 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон барои мақсадҳои низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои соҳибқори хурд татбиқ карда намешаванд.

Қумақҳои молиявие (субсидияҳои), ки муассисаҳои давлатӣ аз ҳисоби маблағҳои бучетӣ барои нигоҳдории фаъолияти худ мегиранд, ба даромади умумии онҳо дохил наметарсанд.

Давраи андоз барои андозсупорандаи низоми содакардашуда соли таъминӣ ва давраи ҳисоботӣ ҳар семоҳа доништа мешавад.

Тартиби ҳисоб ва пардохти намулдани андози низоми содакардашуда дар моддаи 381 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст.

Андози низоми содакардашуда барои андозсупорандагоне, ки манбаи андози онҳо мутобиқи қисми 1 моддаи 377 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудааст, бо роҳи зарби маблағи даромади умумӣ ба меъёри дахлдори андоз ҳисоб карда мешавад.

Дар ҳолати аз ҷониби андозсупоранда амалӣ нагардидани якҷанд намууди фаъолият, пешбурди баҳисобгирии даромад ва хароҷот барои ҳар намууди фаъолият, инчунин ҳисоб намулдани маблағҳои андози дахлдор ҷудогона анҷом дода мешавад.

Барои андозсупорандагоне, ки манбаи андози онҳо мутобиқи қисми 4 моддаи 377 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудааст, маблағи андози низоми содакардашуда бо тартиби муқаррарнамуади фасли VII Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон барои андоз аз даромад ҳисоб карда мешавад.

Андозсупорандагоне, ки то гузариш ба андози низоми содакардашуда хангоми ҳисоб намулдани андозҳо аз рӯи низоми умумии андозбандӣ усули ҳисобу замкуниро истифода мебарданд,

дар вақти пардохти андози низоми содакардашуда қондаҳои зеринро иҷро менамоянд:

— маблағи то гузарииш ба андози низоми содакардашуда гирифташудае, ки вобаста ба он тахвили мол (иҷрои кор ва хизматрасонӣ) тибқи шартнома баъд аз гузарииш ба андози низоми содакардашуда анҷом дода мешавад, ба манбаи андози низоми содакардашуда дохил карда мешавад;

— маблағе, ки барои тахвили мол (иҷрои кор ва хизматрасонӣ) баъд аз гузарииш ба андози низоми содакардашуда гирифта шудааст, ба манбаи андоз дохил карда намешавад, агар қаблан чунин маблағҳои гирифташуда бо усули ҳисобу замкунӣ дар асоси низоми умумии андозбандӣ ба манбаи андоз дохил карда шуда бошанд.

Даромадҳо аз тахвили мол (иҷрои кор, хизматрасонӣ, ҳуқуқи молумулкӣ) дар давраи истифодаи андози низоми содакардашуда, ки пардохти (пардохти ҷузъӣ) онҳо то санаи гузарииш ба низоми умумии андозбандӣ амалӣ нашудааст, ба таркиби даромадҳои дар эълонияи охирини андози низоми содакардашуда хангоми гузарииш ба низоми умумии андозбандӣ дохил карда мешаванд.

Маблағи андози низоми содакардашудаи то гузарииш ба низоми умумии андозбандӣ гирифташудае, ки вобаста ба он тахвили мол (иҷрои кор ва хизматрасонӣ) тибқи шартнома баъд аз гузарииш ба низоми умумии андозбандӣ анҷом дода мешавад, аз маблағи андози даромад дар низоми умумии андозбандӣ тарҳ карда мешавад.

Хангоми гузарииш аз низоми умумии андозбандӣ ба андози низоми содакардашуда ва аз андози низоми содакардашуда ба низоми умумии андозбандӣ, андозсупорандагон вобаста ба андоз аз аризиши иловашуда қондаҳои зеринро иҷро менамоянд:

— хангоми гузарииш ба андози низоми содакардашуда маблағҳои андоз аз аризиши иловашуда, ки то чунин гузарииш аз маблағи ба ҳисоби тахвили минбаъдаи мол (кор, хизматрасонӣ) дар давраи пас аз гузарииш ба андози низоми содакардашуда пардохтшуда (ҳисман пардохтшуда) ҳисоб ва ба бучет пардохт шудаанд, дар давраи охирини андоз аз аризиши иловашуда ба ҳисоб гирифта мешаванд;

— хангоми гузарииш ба низоми умумии андозбандӣ маблағҳои андоз аз аризиши иловашуда, ки супорандаи андози низоми содакардашуда барои бақияи молҳои харидоришуда пардохт намулдааст,

аз ҷониби ин андозсупоранда дар давраи якуми андоз пас аз гузарииш ба низоми умумии андозбандӣ доир ба андоз аз аризиши иловашуда ба ҳисоб гирифта мешаванд ва аз аризиши чунин молҳо кам карда мешаванд.

Эълонияи андоз бо шакли тасдиқнамудан мақоми ваколатдори давлатӣ ҳар семоҳа на дертар аз санаи 15-уми моҳи баъд аз давраи ҳисоботӣ пешниҳод карда мешавад.

Андози низоми содакардашуда ҳар семоҳа дар маҳалли баҳисобгирии андозсупоранда то санае, ки барои пешниҳоди эълония муайян шудааст, ба бучети маҳаллӣ пардохт карда мешавад.

НИЗОМИ МАҲСУСИ АНДОЗБАНДӢ БАРОИ ИСТЕҲСОЛКУНАДАҒОНИ МАҲСУЛОТИ КИШОВАРЗӢ (МИНБАӢД — АНДОЗИ ЯҒОНАИ КИШОВАРЗӢ) БО БОБИ 53 КОДЕКСИ АНДОЗИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ТАНЗИМ КАРДА МЕШАВАД.

Ин низоми маҳсуси андоз тартиби андозбандиро барои субъектҳои соҳибқорие муайян мекунад, ки истеҳсоли маҳсулоти кишоварзиро бе коркарди минбаъдаи саноатӣ анҷом медиҳанд.

Мувофиқи банди 19 моддаи 2 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, *маҳсулоти кишоварзӣ* натиҷаи (маҳсули) ибтидоии парвариши растаниҳо ва ҷорво, доройҳои дигари биологиро ифода менамояд, ки таҳти коркарди саноатин минбаъда қарор нагирифтааст.

Андози яғонаи кишоварзӣ аз ҷониби хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) ва дигар истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзие истифода карда мешавад, ки *барои онҳо замин воқифа асосан ғайролияти соҳибқорӣ* (минбаъд — истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ) *мебошад* (моддаи 382 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Дар шумораи умумии субъектҳои соҳибқорӣ ҳиссаи хоҷагиҳои деҳқонии (фермерӣ) бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ, ки супорандагони андози яғонаи кишоварзӣ мебошанд, 53%¹⁶³ -ро ташкил медиҳад (2020).

Ба он нигоҳ накарда, ки қисми зиёди аҳолии мамлакат ба истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ машғуланд, ки дар соли 2020 меъёрҳои пасти андозбандии истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, воридот аз рӯи андози яғонаи кишоварзӣ 94,9 миллион сомонӣ ё камтар аз

¹⁶³ Маҷмӯаи оморӣ Тоҷикистон: 30 — соли истиқлолияти давлатӣ. Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон С — 360. 702с.

0,2% аз ММД -ро ташкил доданд. Дар даромади умумии андозе, ки мақомоти андоз таъмин мекунанд, ҳиссаи андозии ягонаи кишоварзӣ 1,1% -ро ташкил медиҳад (2020).

Супорандаи андозии ягонаи кишоварзӣ, ки истеҳсоли маҳсулоти кишоварзиро бе қорқарди саноатӣ анҷом медиҳад, аз пардохти андозҳои зерин озод мебошад:

— андоз аз даромад (андозии низоми содакардашуда барои субъектҳои соҳибқори хурд), ба истиснои даромадҳои, ки дар манбаи пардохт андозбандӣ карда мешаванд;

— андоз аз арзиши иловашуда, ба истиснои андоз аз арзиши иловашудае, ки ҳангоми воридоти молҳо ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон пардохт карда мешавад ва (ё) дар ҳолати анҷом ёфтани амалиётҳои дар манбаи пардохт андозбандишаванда;

— андозии замин.

Даромадҳои аз Ҷаъолияти кишоварзӣ бадастовардаи аъзои хоҷагии деҳқоние (фермерӣ), ки бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ Ҷаъолият менамоянд, аз пардохти андоз аз даромад барои шахсони воқеӣ озод карда мешаванд.

Амалан, хоҷагиҳои деҳқонии (фермерӣ) бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ, ки маҳсулоти кишоварзӣ истеҳсол мекунанд, агар онҳо дар тавозун мошин, амволи ғайриманкул надошта бошанд, маҳсулоти кишоварзиро қорқард накунамд ва маҳсулоти қорқардшударо нафурӯшанд, танҳо андозии ягонаи кишоварзӣ ва ба андозаи сабтгардида (на бештар аз 10 сомонӣ дар як моҳ) андозии иҷтимоиро нисбати аъзоёни худ пардохт мекунанд.

Супорандагони андозии ягонаи кишоварзӣ — шахсони ҳуқуқӣ аз нигоҳ доштани андоз аз даромад аз даромади аъзоёни худ озод карда намешаванд, аз онҳо дар ҳаҷми пуллаи андозии иҷтимоӣ ситонида мешавад, ки дар қатори дигар омилҳо тақсими ташкилотҳои кишоварзиро ҳавасманд мекунанд.

Ҳангоми дар як вақт анҷом додани Ҷаъолияти ғайрикишоварзӣ супорандагони андозии ягонаи кишоварзӣ иловатан супорандаи андозии низоми содакардашуда ё низоми умумии андозбандӣ мебошанд. Чунин андозсупоранда уҳдадор аст, ки пешбурди баҳисобгирии даромад ва хароҷоти Ҷаъолияти кишоварзӣ ва ғайрикишоварзӣ худро дар алоҳидагӣ анҷом диҳад.

Супорандагони андозии ягонаи кишоварзӣ андозҳои дигарро бо тартиби муқаррарнамудан Кодекси андозии Ҷумҳурии

Тоҷикистон пардохт намуда, уҳдадориҳои агенти андозро иҷро менамоянд.

Супорандагони андозии ягонаи кишоварзӣ ҳуқуқ доранд ба низоми умумии андозбандӣ гузаранд.

Супорандагони андозии ягонаи кишоварзӣ истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ эътироф карда мешаванд (моддаи 383 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Андозсупорандагони зерин наметавонанд супорандаи андозии ягонаи кишоварзӣ бошанд:

— муассисаҳои давлатӣ;

— андозсупорандагоне, ки ба истеҳсоли молҳои зераксизӣ машғуланд;

— заминистифодабарандагоне, ки қитъаи заминро аз хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) ва шахсони ҳуқуқӣи дигар — истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ барои Ҷаъолияти кишоварзӣ ба иҷора гирифтаанд;

— андозсупорандагоне, ки низоми содакардашудаи андозбандии бизнеси бозиро истифода менамоянд.

Гузариш аз низоми умумии андозбандӣ ба низоми андозии ягонаи кишоварзӣ ва аз низоми андозии ягонаи кишоварзӣ ба низоми умумии андозбандӣ аз 1 январи соли тақвими баъд аз соли ҳисоботӣ бо тартиби зерин амалӣ карда мешавад:

— истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, ки бо низоми андозии ягонаи кишоварзӣ андозбандӣ мегарданд, ҳуқуқ доранд на дертар аз 10 январи соли тақвими баъд аз соли ҳисоботӣ ба мақомоти дахлдори андоз оид ба гузариш ба низоми умумии андозбандӣ ариза диҳанд;

— истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзие, ки Ҷаъолияти онҳо бо низоми умумӣ андозбандӣ равона карда мешавад, танҳо пас аз 3 соли тақвими метавонанд барои гузариш ба низоми андозии ягонаи кишоварзӣ ба мақомоти андоз то 10 январи соли тақвими дахлдор ариза пешниҳод намојанд.

Барои гузаштан аз як низоми андозбандӣ ба низоми дигари андозбандӣ андозсупоранда бояд уҳдадориҳои андозии худро аз рӯи низоми андозбандии амалкунанда (қаблӣ) пулла анҷом диҳад.

Объекти андозбандии андозии ягонаи кишоварзӣ қитъаи замини истеҳсолкунандаи маҳсулоти кишоварзӣ мебошад, ба истиснои заминҳои, ки мутобики моддаи 385 Кодекси андозии

Ҷумҳурии Тоҷикистон аз пардохти андозӣ ягонаи кишоварзӣ озод карда шудаанд.

Манбаи андоз — масоҳати қитъаи заминне мебошад, ки дар ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи ҳукуқи истифодабарии он муқаррар шудааст ё амалан (бе ҳуҷҷат) истифода мешавад. Маблағи андоzi ягонаи кишоварзӣ аз натиҷаҳои ғайолияти андозсупоранда вобастагӣ надошта, дар шакли пардохти устувор барои воҳиди масоҳати замин ба ҳисоби як сол муқаррар карда мешавад.

Даромади умумии супорандаи андозӣ ягонаи кишоварзӣ барои соли тақвимии гузашта дар асоси усули ҳисобу замкунӣ, ки барои супорандагони низоми умумии андозбандӣ муқаррар шудааст, муайян карда мешавад.

Супорандагони андозӣ ягонаи кишоварзӣ уҳдадоранд пешбурди баҳисобгирни муҳосибино, ки шакли онро мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи молия дар мувофиқа бо мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқ менамояд, анҷом диҳанд.

Номгӯи имтиёзҳои андоз барои андозӣ ягонаи кишоварзӣ нисбатан маҳдуд буда, аз пардохти андозӣ ягонаи кишоварзӣ қитъаҳои заминни зерин озод карда мешаванд (моддаи 385 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон):

— қитъаҳои заминни ҳудуди мамнуъгоҳҳо, боғҳои ботаникӣ, миллий ва дендрологӣ, ки номгӯи ташкилотҳо ва масоҳати ҳудуди онҳоро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд, агар қитъаҳои заминҳои ҷудогардида барои анҷоми ғайолияти соҳибкорӣ истифода карда нашаванд;

— қитъаҳои заминне, ки мутобиқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон вайроншуда эътироф шудаанд, инчунин заминҳои, ки тибқи ҳулосаи расмии мақоми ваколатдори давлатии батанзим-дарории муносибатҳои вобаста ба замин ва мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи кишоварзӣ дар зинаи азхудкунии кишоварзӣ қарор доранд, ба муҳлати 5 сол баъд аз оғози азхудкунии;

— заминҳои, ки тахти хати мушоҳидаи сарҳади давлатӣ қарор доранд, агар чунин заминҳо барои анҷом додани ғайоли-яти соҳибкорӣ истифода карда нашаванд;

— заминҳои захираи давлатӣ, агар чунин заминҳо барои анҷом додани ғайолияти соҳибкорӣ истифода карда нашаванд;

— заминҳои ҷарогоҳҳо, алафзорҳо, бешазорҳо ва заминҳои дигаре, ки барои бунёди боғҳо ва тоқзорҳо ҷудо карда мешаванд, агар чунин заминҳо қаблан барои истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ

истифода нашуда бошанд — ба муҳлати 5 сол аз санаи ҷудо гарди-дани қитъаи замин. Андозсупоранда уҳдадор аст, ки дар давоми 45 рӯзи тақвимӣ пас аз бунёди боғҳо ва тоқзорҳо ба мақомоти андозӣ маҳалли ҷойгиршавӣ доир ба масоҳати воқеии боғҳо ва тоқзорҳои бунёдшуда расман маълумот пешниҳод намояд. Дар ҳолати дар муҳлати муқарраршуда пешниҳод нагардидаани маълу-моти зикргардида чунин заминҳо ҳамчун заминҳои бо дарахтони бисёрсола бандбуда андозбандӣ карда мешаванд.

Меъёрҳои солонаи андозӣ ягонаи кишоварзӣ аз рӯи када-стри замин барои ҳар гектар замин ҳар 5 сол аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд.

Доир ба заминҳои кишти обӣ, ки амалан барои парвари-ши пахта истифода мешаванд, меъёри андозӣ ягона дар ҳаҷми нисфи меъёр муқаррар карда мешавад. Маълумот дар бораи масоҳати заминҳои, ки амалан барои парвариши пахта истифода мешаванд, аз ҷониби андозсупоранда ба мақоми андозӣ маҳалли бақайдгириши то 1-уми июни соли тақвимӣ (ҳисоботӣ) пешниҳод карда мешавад.

Меъёрҳои андозӣ ягонаи кишоварзӣ ҳамасола аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ мутобиқи сатҳи таварруми соли гузашта индексатсия карда мешаванд. Меъёрҳои индексатсияшу-даи андозӣ ягонаи кишоварзӣ барои соли тақвимӣ дар сомонан мақоми ваколатдори давлатӣ ҷойгир карда мешаванд.

Мутобиқи Кодекси андозӣ Федератсияи Россия, меъёри андозӣ яго-наи кишоварзӣ 6 Ғоизро ташкил медиҳад. Агар истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ низоми умумии андозбандиро татбиқ кунанд (бо пардохти андоз аз даромад аз рӯи меъёри 20%), пас ҳангоми фуруши маҳсулоти кишоварзии худӣ, ки истеҳсол ё истеҳсол ва коркард карда мешавад, меъёри 0%-и андозбандӣ истифода ме-шавад. (ҚФР 346.31.)

Дар Қазоқистон ҳангоми татбиқи низоми маҳсули андозбандӣ барои хоҷагиҳои деҳқонӣ ё фермерӣ (андозӣ ягона), даромад аз фуруши маҳсулоти кишоварзӣ, маҳсулоти коркарди маҳсулоти кишоварзӣ истеҳсоли худӣ, ба истиснои ғайолият оид ба истеҳсол, коркард ва фуруши молҳои зераскисӣ, аз рӯи меъёри 0,5% андозбандӣ карда мешавад (моддаи 704 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Қазоқистон).

Андоз аз даромади корпоративӣ, ки аз даромади андозбанди-шавандаи шахсони ҳукукӣ — истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, маҳсулоти моҳипарварӣ (моҳипарварӣ) аз амали на-мудани ғайолият оид ба истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, маҳсулоти

моҳипарварӣ (моҳипарварӣ), коркард ва фуруши маҳсулоти зикршудаи истеҳсолоти худ нигоҳ дошта мешаванд, инчунин маҳсулоти чунин коркард 10%-ро ташкил медиҳад (ҳангоми меъёри умумии андоз 20%).

Дарраи андозӣ ягонаи кишоварзӣ соли тақвимӣ мебошад.

Муҳлат, тартиби ҳисоб ва пардохти андоз. Супорандагони андозӣ ягонаи кишоварзӣ уҳдадоранд, ки ҳар сол то санаи 1-уми март соли тақвимӣ ба мақомоти андозӣ маҳалли ҷойгиршавии заминҳои худ эълумияи андозро барои соли ҷорӣ тақвимӣ пешниҳод намоянд.

Маблағи андозӣ ягонаи кишоварзӣ барои соли ҷорӣ тақвимӣ аз ҷониби андозсупорандагон на дертар аз рӯзи 10-уми моҳи сентябр ҳар семоҳа ба андозаи зерин аз маблағи солонани андоз пардохт карда мешавад:

- семоҳаи якуми соли ҷорӣ тақвимӣ — 15 фоиз;
- семоҳаи дуюми соли ҷорӣ тақвимӣ — 15 фоиз;
- семоҳаи сеюми соли ҷорӣ тақвимӣ — 35 фоиз;
- семоҳаи чоруми соли ҷорӣ тақвимӣ — 35 фоиз.

Супорандаи андозӣ ягонаи кишоварзӣ метавонад маблағи андозӣ ягонаи кишоварзиро пеш аз муҳлат ва дар ҳаҷми пурра пардохт намояд.

НИЗОМИ МАҲСУСИ АНДОЗБАНДӢ БАРОИ СУБЪЕКТ-ҲОИ БИЗНЕСИ БОЗӢ. Низомии содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ (минбаъд — андоз аз бизнеси бозӣ) бо боби 54 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

Низомии содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ низомии маҳсус мебошад, ки мутобики он субъектҳои бизнеси бозӣ, ба истиснои даромадҳо аз бизнеси бозии дар манбаи пардохт андозбандишаванда, андозбандӣ карда мешаванд (моддаи 389 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Зимнан дар тахти бизнеси бозӣ фаъолият оид ба хизматрасонӣ вобаста ба шартбандӣ бо иштирокундагони бозӣ, ки дар асоси таваккал оид ба бурд ё бе бурд асос ёфтааст ва (ё) ташкили кор оид ба бастанӣ чунин шарт байни ду ва ё зиёда иштироккунандагони бозӣ, фаҳмида мешавад.

Андоз аз бизнеси бозӣ дар Тоҷикистон аз соли 2013 бо мақсади бехтар кардани баҳисобгирӣ объектҳои андозбандишаванда ва афзоиши ҷамъоварии даромадҳо аз ин баҳши иқтисод ҷорӣ шуда буд.

Аммо то ҳол назорати андоз ва танзими бизнеси бозӣ нокифоя аст, воридот дар доираи низомии маҳсуси андозбандӣ мазкур ночизанд.

Истифодаи низомии содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ аз пардохти чунин андозҳо, ба истиснои даромадҳои дар манбаи пардохт андозбандишуда, озод мекунад:

- андоз аз даромад аз бизнеси бозӣ;
- андоз аз даромад бевосита аз даромадҳои бизнеси бозии соҳибқори инфиродӣ, ки дар асоси шаҳодатнома фаъолият мекунад;

— андоз аз арзиши иловашуда, ба истиснои андоз аз арзиши иловашудаи барои хизматрасонии (қори) ба ғайрирезидент тахвилшуда ва марбут ба воридоти мол ба Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Шахсоне, ки андоз барои бизнеси бозиро истифода менамоянд, аз иҷрои уҳдадориҳои агенти андозӣ пешбининамудаи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон озод карда намешаванд.

Андозсупорандагони андоз аз бизнеси бозӣ шахсони ҳуқуқӣ, филиалҳои онҳо, филиалҳо ва намоёндагҳои шахсони ҳуқуқӣ хориҷӣ ва соҳибқорони инфиродие мебошанд, ки фаъолияти соҳибқориро дар соҳаи бизнеси бозӣ амалӣ менамоянд (моддаи 390 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Объекти андозбандӣ барои андоз аз бизнеси бозӣ объектҳои зерин доништа мешаванд:

- сомонҳои бизнеси бозӣ;
- нуқтаи қабули шартҳо дар тотализатор;
- нуқтаи қабули шартҳо дар идораи букмекерӣ;
- мизи бозӣ;
- автомати бозии бе бурди пулӣ;
- роҳрави бозӣ (ҳангоми бозии боулинг (кегелбан));
- мизи билиард (ҳангоми бозии билиард);
- ташкили лото (ҳангоми бозии лото);
- ба фуруш баровардани лотерея;
- объектҳои дигари бизнеси бозӣ, ки аз ҷониби мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ муайян карда мешаванд.

Ҳар объекти андозбандӣ (ба ғайр аз ба фуруш баровардани лотерея), на дертар аз 10 рӯзи тақвимӣ то санаи оғози таъбири (истифодаи) он дар мақомоти андозӣ маҳалли ҷойгиршавии чунин объекти андозбандӣ ба қайд гирифта мешавад.

Хар як барориши билетҳои лотерея ба фурӯш ва ҳаҷми фурӯши номинали онҳо бо ифодаи пулӣ бояд дар мақомоти андозии дахлдор на дертар аз 10 рӯзи тақвимӣ то санаи фурӯши билетҳои лотерея бо нишон додани маҳалли (минтақаи) фурӯши чиптаҳои лотерея ба қайд гирифта шавад.

Бақайдгирӣ аз ҷониби мақомоти андоз дар асоси аризаи андозсупоранда дар бораи бахисобгирии объекти (объектҳои) андозбандӣ дар давоми 10 рӯзи тақвимӣ бо ҳатман додани шаҳодатнома аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқ карда мешаванд.

Андозсупоранда уҳдадор аст, ки ҳар тағйироти миқдории объектҳои андозбандиро на дертар аз 10 рӯзи тақвимӣ то санаи ҷойгиркунии ё қатъ гардидани истифодаи ҳар объекти андозбандӣ, аз ҷумла ҳар ба фурӯш баровардани лотереяҳо, дар мақомоти андозии маҳалли ҷойгиршавии объектҳои андозбандӣ ба қайд гузорад.

Ҳангоми қатъ гардидани фаъолият дар соҳаи бизнеси бозӣ ва (ё) аз кор мондани ҳамаи объектҳои андозбандӣ (ба анҷом расонидани фурӯши билетҳои лотерея), варақаи бақайдгирии бахисобгирии объектҳо бояд дар давоми 10 рӯзи тақвимӣ ба мақомоти андоз супорида шавад.

Амалӣ намудани фаъолияти бизнеси бозӣ бе бақайдгирии объектҳои андозбандӣ роҳ дода намешавад.

Супорандагони андоз аз бизнеси бозӣ дар Қазокистон шахсонӣ ҳуқуқие мебошанд, ки фаъолияти хизматрасониро анҷом медиҳанд (моддаи 534 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазокистон):

- 1) казино;
- 2) толори автоматҳои бозӣ;
- 3) тотализатор;
- 4) идораи букмекерӣ.

Барои мақсадҳои ҳисоб намудани *манбаи андоз* аз бизнеси бозӣ даромади аз ҳар воҳиди объекти андозбандӣ (ҳар ба фурӯш баровардани лотереяҳо) дар назар доштани истифода мешавад.

Маблағи андоз аз бизнеси бозӣ барои давран андоз, бо назардошти муқаррароти қисмҳои 3 ва 4 моддаи 392 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, новобаста ба андозаи даромад, дар ҳаҷми устувор барои ҳар воҳиди объекти андозбандӣ дар мувофиқа

бо мақоми ваколатдори давлатӣ аз ҷониби мақомоти маҳалли ҳокимияти давлатии шаҳро (ноҳияҳо) муқаррар карда мешавад.

Меъёри андоз барои сомонии идораи букмекерӣ ба андозаи на камтар аз ҳаҷми 5 000 нишондиҳанда барои ҳисобҳо барои ҳар як давраи андоз муқаррар карда мешавад.

Меъёри андоз барои намуҳҳои дигари сомонии бизнеси бозӣ аз ҷониби мақомоти маҳалли ҳокимияти давлатӣ муайян карда мешавад.

Меъёри андоз барои нуқтаи тотализатор, нуқтаи идораи букмекерӣ ва барои ба фурӯш баровардани лотерея ба андозаи меъёри собитӣ аз ҷониби мақомоти маҳалли ҳокимияти давлатӣ муайяншуда муқаррар карда мешавад.

Супорандагони андоз аз бизнеси бозӣ уҳдадоранд пешбурди ҳисоби даромадҳо ва хароҷотро бо тартиби муайяннамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом диҳанд.

Давраи андоз моҳи тақвимӣ доништа мешавад.

Маблағи андоз аз тарафи андозсупоранда мустақилона бо назардошти манбаъ ва меъёри андоз, ки барои ҳар объекти андозбандӣ муқаррар шудааст, ҳисоб карда мешавад.

Эъломияи андоз аз тарафи андозсупоранда ба мақомоти андозии маҳалли бақайдгирии объектҳои андозбандӣ на дертар аз санаи 15-уми моҳи пас аз давраи ҳисоботӣ пешниҳод карда мешавад.

Ҳангоми додани шаҳодатнома дар бораи бақайдгирии объекти (объектҳои) андозбандӣ маблағи андоз ҳамчун қамъи миқдори умумии объектҳои дахлдори андозбандӣ (аз он ҷумла объекти нави андозбандӣ) ва меъёри андозии барои ин объектҳои андозбандӣ муқарраршуда бо тартиби зерин муайян карда мешавад:

— маблағи пулраи андоз аз рӯи объектҳои барои давран ҳисоботӣ пардохт карда мешавад, агар ҷунин объектҳо то 15-уми моҳи ҳисоботӣ мавриди истифода қарор дода шуда бошанд;

— 50 фоизи маблағи андоз аз рӯи объектҳои барои давран ҳисоботӣ пардохт карда мешавад, агар ҷунин объектҳои баъд аз 15-уми моҳи ҳисоботӣ мавриди истифода қарор дода шуда бошанд.

Пардохти андоз аз бизнеси бозӣ аз ҷониби андозсупоранда (шахси ваколатдорнамудаи ӯ) ба бучети маҳалли маҳалли

чойгиршавии объекти андозбандӣ на дертар аз санаи 15-уми мохи пас аз давраи ҳисоботӣ анҷом дода мешавад.

Дар ҳолати аз ҷониби субъекти бизнеси бозӣ амалӣ гардида- ни намудҳои дигари фаъолият ҳисоби фаъолият оид ба бизнеси бозӣ ва намудҳои дигари фаъолият, инчунин андозбандии онҳо, алоҳида ба анҷом расонида мешавад.

НИЗОМИ СОДАКАРДАШУДАИ АНДОЗБАНДИИ ФАЪО- ЛИЯТИ ПАРАНДАПАРВАРӢ, МОҲИПАРВАРӢ ВА ИСТЕҲ- СОЛИ ХӢРОКИ ОМЕХТАИ ПАРАНДА ВА ЧОРВО. Низоми содакардашудаи андозбандии фаъолияти парандапарварӣ, моҳипарварӣ ва истеҳсоли хӯроки омехтаи паранда ва чорво бо боби 55 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

Ин низоми махсуси андоз, ки аз 1 январи соли 2014 ҷорӣ карда шудааст, то ҳол аз ҷониби ягон субъекти хоҷагидор татбиқ карда нашудааст.

Субъектҳои хоҷагидорӣ дар соҳаҳои парандапарварӣ, моҳи- парварӣ ва истеҳсоли хӯроки омехтаи паранда ва чорво аз супо- ридани андозҳои зерин озод карда мешаванд:

- андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ;
- андоз аз арзиши иловашуда;
- андоз аз объектҳои ғайриманқул;
- андозии замин.

Дар ҳолати таҳвил додани молҳои воридотӣ ба бозори до- хилии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷунин амалиёт бо андоз аз арзиши иловашуда, бочи гумрукӣ ва андозҳои дигар бо тартиби уму- мии муқаррарнамудаи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон андозбандӣ карда мешаванд.

НИЗОМИ СОДАКАРДАШУДАИ АНДОЗБАНДИИ ФАЪО- ЛИЯТИ ИННОВАТСИОНИЮ ТЕХНОЛОҶӢ. Низоми содакарда- шудаи андозбандии фаъолияти инноватсионӣ технология бо боби 56 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

Низоми содакардашудаи андозбандӣ барои фаъолияти инно- ватсионӣ технология низоми махсус барои субъектҳои мебошад, ки фаъолияти инноватсионӣ технологиро анҷом медиҳанд.

Номгуи фаъолияти инноватсионӣ технология аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

Субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ технология дар доираи фаъолияти худ аз пардохти ҳама гуна андозҳо, ки дар Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидаанд, ба истиснои пардохти андоз иҷтимоӣ ҳамчун андозсупоранда-сугуртакунанда, пардохти андоз аз даромади шахсони воқеӣ ва андозии иҷтимоии сугурташаванда, инчунин дар лаҳзаи пардохти даромадҳо дар манбаи пардохт, аз ҷумла суди саҳмияҳо ҳамчун агенти андоз, озод карда мешаванд.

Воридоти таҷҳизоти инноватсионӣ технология аз ҷониби субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ технология, ки бевосита барои эҳтиёҷоти худии ҷунин субъектҳои истифода карда меша- вад, аз пардохти андоз аз арзиши иловашуда озод карда мешавад. Дар ҳолати аз ҷониби субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ технология таҳвил додани таҷҳизоти инноватсионӣ технологияи воридшуда ҷунин амалиётҳо бо андоз аз арзиши иловашуда ва андозҳои дигар бо тартиби умумии муқаррарнамудаи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон андозбандӣ карда мешаванд.

ТЕСТҲОИ САНЧИШӢ ОИД БА БОБИ 8

1. Низоми андоз, ки тартиби махсуси андозбандии барои гуруҳҳои алоҳидаи андозсупорандагон муқарраргардидаро ифода карда, тарзу усулҳои содакардашудаи ҳисоб ва пардох- ти намудҳои алоҳидаи андоз, пешниҳоди ҳисоботи андозро пешбини менамояд:

- a) махсус номида мешавад;
- b) омехта номида мешавад;
- c) умумӣ номида мешавад;
- d) яқҷоя номида мешавад;
- e) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

2. Хусусиятҳои низомҳои махсуси андоз дар он аст, ки онҳо:

- a) нисбати категорияҳои алоҳидаи андозсупорандагон ва (ё) намудҳои фаъолияти соҳибкорӣ татбиқ карда мешаванд;
- b) нисбати андозсупорандагони ватанӣ ва (ё) намудҳои фаъолияти соҳибкорӣ татбиқ карда мешаванд;
- c) нисбати соҳаҳои афзалиятноки иқтисодӣ татбиқ карда мешаванд;

- d) шаронги имтиёзнок бақайдгирӣ ва ҳисоботро пешбинӣ менамоянд;
e) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

3. Мақсади муқаррар намудани низомҳои махсуси андоз:

- a) назорат аз болои фаъолияти соҳибкорон мебошад;
b) дастгирии давлатии соҳибкорӣ мебошад;
c) дастгирии соҳибкорони ватанӣ мебошад;
d) бартараф намудани монеаҳо ҳангоми амалӣ намудани соҳибкорӣ мебошад;
e) ҷалби сармоя мебошад.

**4. Ба низомҳои махсуси андозбандӣ мансуб доништа шу-
даанд:**

- a) низоми андозбандии шахсони воқеӣ, ки фаъолияти соҳиб-
кориро дар асоси патент ё шаҳодатнома амалӣ менамоянд;
b) низоми содакардшудан андозбандӣ барои субъектҳои
соҳибкории хурд;
c) низоми содакардшудан андозбандӣ барои истеҳсолкунан-
дагони маҳсулоти кишоварзӣ;
d) низоми содакардшудан андозбандӣ барои субъектҳои
бизнеси бозӣ;
e) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

5. Дар Тоҷикистон низомҳои махсуси андоз дар асоси:

- a) қарорҳои Ҳукумат муқаррар карда шудаанд;
b) фармонҳои роҳбари Кумитаи андоз муқаррар карда шу-
даанд;
c) Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда
шудаанд;
d) санадҳои меъёрии зерқонунӣ муқаррар карда шудаанд;
e) санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ муқаррар карда шудаанд.

**6. Низоми андозбандии фаъолият барои субъектҳои
минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар:**

- a) шаҳри Хучанд, ноҳияҳои Данғара, Панҷ ва Ишкошим амал
мекунад;
b) ноҳияҳои Данғара, Ҳисор, Гулистон ва Панҷ амал мекунад;
c) ноҳияҳои Ҳисор, Ашт, Ишкошим ва дар шаҳри Кӯлоб амал
мекунад;

- d) шахҳои Турсунзода, Хоруғ, Хучанд ва Кӯлоб амал мекунад;
e) минтақаҳо ва шаҳрҳои сарҳадӣ амал мекунад.

**7. Низоми андозбандии субъектҳои бозори қоғазҳои
қиматнок бо:**

- a) Кодекси андоз танзим карда мешавад;
b) бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда
мешавад;
c) санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ танзим карда ме-
шавад;
d) фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим
карда мешавад;
e) санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ танзим карда мешавад.

8. Ба фаъолияти иштирокчиёни касбӣ дохил мешаванд:

- a) фаъолияти брокерӣ ва дилерӣ;
b) фаъолият оид ба муайян кардани уҳдадорихоӣ тарафҳо
(клиринг) аз рӯи амалиётҳо бо қоғазҳои қиматнок;
c) фаъолияти маҳфуздорӣ;
d) фаъолияти ташкили савдо дар бозори қоғазҳои қиматнок;
e) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

**9. Иштирокчиёни касбии бозори қоғазҳои қиматнок ба
андозаи зерин аз андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ ва андоз
аз арзиши иловашуда озод карда мешаванд:**

- a) 50 фоиз;
b) 30 фоиз;
c) 70 фоиз;
d) 10 фоиз;
e) 15 фоиз.

**10. Шахси воқеие, ки фаъолияти соҳибкориро бе таъсис
додани шахси ҳуқуқӣ дар асоси патент ё шаҳодатнома амалӣ
менамояд:**

- a) низоми андозбандии шахсони воқеӣ, ки фаъолияти
соҳибкориро дар асоси патент ё шаҳодатнома амалӣ менамоянд,
истифода мебарад;
b) низоми содакардшудан андозбандӣ барои субъектҳои
соҳибкории хурд;

- с) низоми содакардашудаи андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ;
- д) низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ;
- е) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

11. Низоми андозбандии шахсони воқеии фаъолияти соҳибкори инфиродиро дар асоси патент амаликунанда низоми маҳсули андозро ифода менамояд, ки мувофиқи он соҳибони патент уҳдадоранд:

- а) андозҳои муқарраргардида ба андозаи сабтгардида, нобаста аз даромадҳои гирифташуда пардохт намоянд;
- б) андозҳо аз даромади гирифташударо пардохт намоянд;
- с) бочҳоро пардохт намоянд;
- д) дигар пардохтҳои хатмӣ ба бучетро пардохт намоянд;
- е) аксизҳо ва андозҳои муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқиро пардохт намоянд.

12. Даромади шахси воқеие, ки амалан фаъолияти соҳибкори инфиродиро анҷом дода, аз қайди давлатӣ нагузаштааст,

- а) андозбандӣ карда намешаванд;
- б) мутобиқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон андозбандӣ карда мешаванд;
- с) қисман андозбандӣ карда мешаванд;
- д) бо салоҳдиди мақоми ваколатдор андозбандӣ карда мешаванд;
- е) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

13. Низоми андозбандӣ, ки мутобиқи он аз ҷониби субъектҳои соҳибкори хурд андоз аз даромад бо тартиби содакардашуда дар шакли пардохти маҳсус пардохт карда мешавад, ҷунин ном дорад:

- а) низоми андозбандии шахсони воқеӣ, ки фаъолияти соҳибкоро дар асоси патент ё шаходатнома амалӣ менамоянд;
- б) низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкори хурд;
- с) низоми содакардашудаи андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ;

- д) низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ;
- е) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

14. Давраи андоз аз рӯи низоми содакардашудаи андозбандӣ:

- а) семоҳаи тақвимӣ ҳисоб карда мешавад;
- б) моҳи тақвимӣ ҳисоб карда мешавад;
- с) нимсолаи тақвимӣ ҳисоб карда мешавад;
- д) соли тақвимӣ ҳисоб карда мешавад;
- е) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

15. Супорандагони андозӣ ягонаи кишоварзӣ инҳо эътироф карда мешаванд:

- а) соҳибкорои инфиродӣ, ки ба коркарди маҳсулоти кишоварзӣ машғуланд;
- б) истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ;
- с) шахсони ҳуқуқие, ки ба коркарди маҳсулоти кишоварзиро машғуланд;
- д) соҳибкоро, ки бо воридоти маҳсулоти кишоварзӣ машғуланд;
- е) ҳоҷагиҳои деҳқонӣ, ки дар шакли шахси ҳуқуқӣ ташкил карда шудаанд.

16. Объекти андозбандӣ барои андоз аз бизнеси бозӣ ҳисобида намешавад:

- а) нуқтаи қабули шартҳо дар идораи букмекерӣ;
- б) роҳрави бозӣ (ҳангоми бозии боулинг (кегелбан));
- с) мизи билиард (ҳангоми бозии билиард);
- д) ташкили лото (ҳангоми бозии лото);
- е) ташкили бозииҳои компютерӣ.

17. Низоми содакардашудаи андозбандии фаъолияти парандапарварӣ, моҳипарварӣ ва истеҳсоли ҳӯроки омехтаи паранда ва ҷорво, аз:

- а) соли 2012 амал мекунад;
- б) соли 2014 амал мекунад;
- с) соли 2008 амал мекунад;
- д) соли 2010 амал мекунад;
- е) соли 1998 амал мекунад.

18. Субъектҳои хоҷагидорӣ дар соҳаҳои парандапарварӣ, моҳинарварӣ ва истеҳсоли ҳуҷроки омехтаи паранда ва чорво аз супоридани андозҳои зерин озод карда мешаванд:

- a) андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ;
- b) андоз аз арзиши иловашуда;
- c) андоз аз объектҳои ғайриманкул;
- d) андози замин;
- e) ҳама вариантҳо дурустанд.

«**Ақли инсонӣ се музаффарияти бузургро им-
конпазир сохт: суди қасамиён, баробариш
андозбандӣ ва озодиш вичдон — агар танҳо
монархҳо ақлашонро гӯм накунанд, онҳо алла-
кай ба ин се асоси шартномаи ҷамъиятӣ ҳамла
нахоҳанд кард...**»

Наполеон I Бонапарт (1769–1821), императори Фаронса

БОБИ 9. ҲУҚУҚИ АНДОЗИ МАМЛАКАТҲОИ ХОРИҶӢ

9.1. МАФҲУМИ «ҲУҚУҚИ АНДОЗИ МАМЛАКАТҲОИ ХОРИҶӢ»

Равандҳои ҷаҳонии баамаломатаиастода боиси рушди ду та-
моғи гуногунсамт — ҳамоҳангсозии андозӣ ва рақобати андозӣ
мегарданд..

Ҳамоҳангсозии андозӣ, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ, амиқтар
шудани равандҳои ҳамгироӣ ва фаъолияти бозорҳои ягона (фа-
зои иқтисодӣ) пурзур мешавад, ба наздикшавии параметрҳои
низомҳои андоз ва сиёсати андоз оварда мерасонад.

Чӣ тавре ки маълум аст, дар давраҳои гуногуни силсилаи
иқтисодӣ сиёсати андоз функцияҳои гуногунро амалӣ меку-
над, махсусан дар давраи таназзул ва ретсессия, диққат бояд
аз функцияи фискалӣ ба функцияи ҳавасмандгардонӣ гузарад.
Зимнан, пурзур шудани рақобати андозӣ байни мамлакатҳо ҷой
дорад, ки бинобар он сар карда аз нимаи дуоми асри XX ин ра-
ванд бо ҳамгироии мамлакатҳо дар соҳаи гузаронидани сиёсати
мувофиқшудани андоз ҳамроҳӣ карда мешавад.

Ин боиси гузаронидани тадқиқот дар соҳаи ҳуқуқи бай-
налмилалӣ андоз гардид. Дар тахти ҳуқуқи байналмилалӣ
андоз бояд қонунгузори андоз милли дар қисми танзими фа-
ъолияти иқтисодии хориҷӣ, инчунин созишномаҳои андозии
байналмилалӣ ва дигар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки ба
ҳамкории ҳуқуқии байнидавлатӣ дар соҳаи андоз миёнаравӣ
мекунанд, фаҳмида шавад.

Хукуқи байналмилалӣ андоз — маҷмӯи меъёрҳои ҳукуқи байналмилалӣ мебошад, ки муносибатҳои ҷамъиятии байни давлатҳо, созмонҳои байналмилалӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва воқеиро оид ба муқаррар намудан, қорӣ кардан ва ситонидани андозҳо бо мақсади кам кардани гаронии андоз барои фароҳам овардани шароитҳои зарурии рушди муносибатҳои иқтисодии байналмилалӣ, инчунин оид ба пешгирии саркашии байналмилалӣ аз пардохти андозҳо ва таъбири андозии субъектҳои фаволяти иқтисодии хориҷӣ танзим менамояд.

Мавзӯи ҳукуқи оммавии байналмилалӣ андоз — танзими муносибатҳои андозӣ мебошад, ки оид ба тафриқа ё маҳдудкунӣ умумини ваколатҳои давлатҳо оид ба ситонидани андозҳо аз созмонҳои байналмилалӣ ва субъектҳои ҳуқуқи хусусӣ ба вучуд меоянд ва бо роҳи бастанӣ санаҳои ҳуқуқии дахлдори байналмилалӣ ё ба қонунгузориӣ миллии мамлакатҳои гуногун ворид намудани меъёрҳои мутақобилаи дорон хусусияти байналмилалӣ татбиқ карда мешаванд. Ба ғайр аз он, ба ҳуқуқи оммавии байналмилалӣ андоз бояд муносибатҳои вобаста бо ҳамкориҳои байнидавлатиро дар соҳаи пешгирии саркашӣ аз пардохти андоз ва таъбири андозии субъектҳои фаволяти иқтисодии хориҷӣ мансуб донист.

Вазифаҳои асосии ҳуқуқи байналмилалӣ андоз инҳо мебошанд:

— татбиқи принципи адолати андозбандӣ, ки на танҳо бар тарафқунии андозбандии дукарата, балки пешгирии саркашии эҳтимоли аз пардохти андозҳо, инчунин таъбир нашудани андоз супорандагонро дар назар дорад;

— субъектҳои фаволяти иқтисодии хориҷӣ набояд нисбат ба андозсупорандагоне, ки танҳо дар ҳудуди ин юрисдиксияи фискалӣ фаволяти мекунад, мавриди бори гаронтари андозӣ қарор дода шаванд;

— дар навбати худ, агентҳои иқтисодии хориҷӣ наметавонанд нисбат ба ширкатҳои миллии ва шахрвандони мамлакате, ки дар хориҷа амалиёт анҷом намедиханд, барои оптимизатсияи андоз имконияти бештар дошта бошанд;

— бетарафии иқтисодии андозҳо, яъне кам кардани таъбири андозҳо ба раванди қабули қарорҳо дар тичорати байналмилалӣ, ба трансфертҳои байнидавлатии сармоя ва даромадҳо, ки бо мулоҳизаҳои андозӣ сурат мегирад, ба муҳочирати байналмилалӣ захираҳои меҳнатӣ.

Ҳамоҳангсозии андозӣ бештар барои мамлакатҳои тараққи-карда (масалан, мамлакатҳои Иттиҳоди Аврупо (минбаъд ИА)) созор аст, дар ҳоле ки барои мамлакатҳои камтар рушдкарда рақобати андозӣ афзалтар аст, ки ба онҳо имкон медиҳад аз ҳисоби меъёрҳои ҳеле пасттар рушди иқтисодиро ҳавасманд намоянд.

Дар байни мамлакатҳои фазои пасопӯравӣ сатҳи нисбатан баланди ҳамоҳангсозии андозҳо, пеш аз ҳама нисбат ба андозҳои ғайримустақим, барои иштирокчиёни Иттиҳоди ғумруқӣ (аъзоёни Иттиҳоди иқтисоди Авруосиё (ИИАО) (Евразийский экономический союз — ЕАЭС)) хос аст. Иттиҳоди иқтисодии Авруосиё (ИИАО) муҳимтарин иттиҳодияи ҳамгироии минтақавӣ мебошад, ки ба наздикшавии иқтисоди мамлакатҳои аъзо ва рушди устувори онҳо ба манфиати таъмини афзоиши неқуаҳолии аҳоли мусоидат мекунад. Асоси ҳамоҳангсозии андозиро дар ИИАО (ЕАЭС) *партиби умумии ситонидани андозҳои ғайримустақим* ва меҳанизми назорати пардохти онҳо хангоми содирот ва воридот ташкил менамояд, ки қисми таркибии созишномаи таъсиси Иттиҳоди мазкур мебошад.

Ба ҳамоҳангсозии андозии мамлакатҳои тараққиқикарда ба андозаи муайян тадиқот дар соҳаи *Кодекси намунави ҷаҳонии андоз*¹⁶⁴ мусоидат мекунад. Созмони Милали Муттаҳид (СММ) дар ҷаҳорҷӯбаи барномаҳои байналмилалӣ таҳия ва қорӣ намудани лоиҳаҳои муайнро оид ба расонидани кумак ва ёрӣ ба кишварҳое, ки ислоҳоти бозори мегузаронанд ва иқтисодиёти худро тағйир медиханд, амали мекунад.

Яке аз самтҳои ҷунин ёрӣ — кумак ба ташкил додан, ташаккул ва рушди низоми андозии миллии мебошад, ки тамоми дастовардҳои тафаккури молиявӣ ва ҳуқуқиро мутамарказ созад, инчунин ҷавобгуи талаботи иқтисодиёти мусири байналмилалӣ буда, имконият диҳад, ки муносибатҳоро бо дигар мамлакатҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ муносиб кунад.

Мақсади асосии Кодекси намунави ҷаҳонии андоз — имкон додан ба мамлакатҳое, ки дар роҳи ислоҳот қарор доранд, танзим намудани муносибатҳои андоз дар асоси илмӣ, ташкил намудани истилоҳоти ягона ва маънидодкунии якхела мебошад.

¹⁶⁴ Бугаков Д. Основы Мирового налогового кодекса // Финансы. 1996. № 8. С. 23–27; № 10. С. 33–36.

Ҳангоми омода намудани Кодекси мазкур муаллифон баъзе принципҳои муқаррароти умумиро, ки ба ин ё он андоза дар ҳуҷҷат инъикос ёфтаанд, ба асос гирифтанд, аз ҷумла:

— дар бораи ҷанбаҳои ҳуқуқии ташқил додани низоми андоз давлат суҳан ронда, муаллифон кайд мекунамд, ки ҳангоми таҳияи низоми қонунгузории андоз мувофиқи мақсад аст, ки ҳама санадҳои қонунгузории танзимкунандаи муносибатҳо дар соҳаи андозбандӣ бо ин ё он тарз яқъла карда шаванд. Ҳолати мазкур ба давлат имкон медиҳад, ки талаботро ба даромадҳо аз нуқтаи назари умумӣ баҳо диҳад. Ин мақсадро дар сурате қомеъ шудан мумкин аст, агар як қонуни доимии андоз амал кунад, ки ба он тағйиру иловаҳо ворид карда шаванд, на ҳар маротиба қонуни мустақили нав қабул карда шавад, дар вақте ки ба ҳукумат ислоҳ намудани даромадҳои бучетӣ зарур шавад;

— ба ғайр аз он, агар давлат ниёт дорад ба низоми ҷаҳонии ҳоҷатидорӣ яқъо шавад, муқаррар ва ворид намудани андозҳои протекционистие, ки дар он ҷо ба истеҳсолкунандагони ватанӣ ё сармоягузориҳо афзалият дода мешавад, ва ё фароҳам овардани шароити беҳтарин ба соҳаҳои алоҳидаи иқтисоди ватанӣ бо роҳи озодкунии муваққатӣ аз андоз, ба манфиати он нест. Чӣ тавре ки таҷриба нишон медиҳад, дар пешомади дарозмуддат, ин ба нотаъносибии тақсироти захираҳои молиявӣ ва меҳнатӣ оварда мерасонад ва рушди иқтисоди устуворро ба таъхир меандозад;

— лаҳзаи принципиали Кодекс муқаррароте баромад мекунад, ки мувофиқи он пешниҳоди субсидияҳои иқтисодӣ ба воқеаи низоми андоз нисбат ба пардохти субсидияҳои мустақим кам самаранок аст;

— мавҷудияти шумораи зиёди имтиёзҳо ва камталабӣ, нотаъносибии андозро мушқил ва самаранокии онро ҳалалдор месозад, онро аз ҷандирии зарурӣ маҳрум месозад, зеро назорат кардани имтиёзҳои андоз мушқил аст. Бар асоси ин, дар Кодекс имтиёзҳо, озодкунӣҳои муваққатӣ ё доимӣ аз андоз пешбинӣ карда намешаванд;

— хусусияти иқтисодиёти кишварҳои рӯ ба тараққиро ба назар гирифта, муаллифони Кодекс аз он бармеоянд, ки қисми асосии даромади онҳо аз ҳисоби бочҳои гумрукӣ, ААИ, андозҳои аксизҳо ва андоз аз даромади корхонаю ташилотҳо ташқил мегирад. Чунин низоми андоз, ба андешаи таҳиягарон, он бартарие дорад, ки хароҷоти маъмурӣ барои воҳиди андозҳои

ҷамъоваришаванда нисбат ба ҳангоми ситонидаи андозҳои даромад аз шахси воқеӣ камтар ҳоҳад буд.

Бояд қайд кард, ки принципу муқаррароти асосии Кодекси ҷаҳонии андоз инъикоси худро дар Кодекси андозҳои Чумхурии Тоҷикистон (1998) ва меъёрҳои амалкунандаи қонунгузории андоз ёфтаанд.

Аммо, дар фасли мазкур дар асоси қонунгузории хориҷӣ, инчунин адабиёти ҳуқуқии хориҷӣ ва ватанӣ баъзе масъалаҳои асосӣ, ки мавзӯи ҳуқуқи андозҳои мамлакатҳои хориҷиро ташқил мекунояд, баррасӣ карда шудаанд.

Дар омӯзиши ҳуқуқи андозҳои мамлакатҳои хориҷӣ одатан ду равиши асосӣ ҷудо карда мешавад. Равиши аввал ба омӯзиши таҷрибаи танзими ҳуқуқии андозбандӣ дар мамлакатҳои алоҳидаи хориҷӣ таъки мекунояд, равиши дуюм омӯзиши ҳуқуқи андозро дар ҷанбаи муқоисавӣ-ҳуқуқӣ бо таваҷҷӯҳ ба омӯзиши институтҳои алоҳидае, ки сабабшуморро дар қонунгузории аксарияти мамлакатҳои хориҷӣ ёфтаанд, дар назар дорад¹⁶⁵.

Ҳангоми баррасии ҳуқуқи андозҳои мамлакатҳои хориҷӣ ба сифати маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқӣ, бояд ба назар гирифт, ки дар ҳолати мазкур суҳан дар бораи муттаҳидсозии меъёрҳои ҳуқуқии ба низоми ҳуқуқии давлатҳои гуногун тааллуқдошта, яъне дар бораи муттаҳидсозии соҳаҳои дахлдори ҳуқуқ ва эҳтимолиан дигар унсурҳои сохтори низоми ҳуқуқи давлатҳои хориҷӣ меравад.

Чунин ба назар мерасад, ки мақсади асосии омӯзиши ҳуқуқи андозҳои мамлакатҳои хориҷӣ инҳо мебошанд:

— шиносоии хеле ҷиддӣ бо қоидаҳои андозбандии мамлакатҳои, ки шарикони асосии иқтисодии Тоҷикистон мебошанд ё чӣ тавре ки интизор аст, мешаванд;

— муқоисаи ҳуқуқи андозҳои мамлакатҳои ҳамсоя барои қиёс додани рақобати андоз бо мақсади ҳавасмандгардонии воридоти сармояи хориҷӣ;

— таҳлили принципҳои асосии андозбандии ташиқлаҳои иқтисодии байнидавлатӣ, ки аз ҷиҳати дар онҳо барои Тоҷикистон ҷолиб аст ва ё ҳамоҳангкунии андоз бо онҳо метавонад ба афзоиши рушди иқтисодӣ оварда расонад.

¹⁶⁵ Килинкарова Е. В. Налоговое право зарубежных стран: учебник для бакалавриата и магистратуры. М.: Изд-во «Юрайт», 2014. С. 7–8.

Таҳқиқотҳои зикргардида имкон медиҳад, ки вобастагии иҷтимоно иқтисодӣ ва ҳуқуқии ҳамкорӣҳои байнидавлатӣ дар соҳаи андозбандӣ байни Тоҷикистон ва дигар мамлакатҳо, дар навбати аввал бо шарикони асосии тижоратӣ — Россия, Хитой, Қазақистон, Туркия ва Эрон, инчунин бо дигар мамлакатҳои ҳамсоя муқаррар карда шаванд.

9.2. САРЧАШМАҲОИ ҲУҚУҚИ АНДОЗИ МАМЛАКАТҲОИ ХОРИҶИ

Мафҳуми «сарчашмаҳои ҳуқуқи андозӣ мамлакатҳои хориҷӣ» асосан бо мафҳуми «сарчашмаҳои ҳуқуқи андоз», ки дар фасли 1.4 китоби дарсии мазкур муайян шудааст, мувофиқат мекунад. Албатта, ҳар як давлат ҳангоми муайян кардани ин ё он сарчашмаи ҳуқуқи андоз хусусияти хоси худро дорад, аммо дар кулл тафовути ҷиддӣ вучуд надорад.

Ба сарчашмаҳои ҳуқуқи андозӣ ҳар кадоме аз давлатҳои хориҷӣ (агар дар таҳти он маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқи миллий ва байналмилалӣ фаҳмида шаванд, ки муносибатҳои андозро танзим мекунанд), чун қоида, инҳо мансубанд:

(1) қонунгузории миллий, яъне меъёрҳои ҳуқуқии дохилӣ дар соҳаи андоз, ки қоидаҳои андозбандиро танзим мекунанд (масалан, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон);

(2) созишномаҳои байналмилалӣ оид ба масъалаҳои андоз (ба таври дигар — ҳуқуқи конвенсионӣ), ки дар байни онҳо ҷудо карда мешаванд:

а) санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки принципҳои умумии фаъолияти давлатҳоро дар соҳаи андозбандӣ муқаррар мекунанд (масалан, созишномаҳо оид ба шарикӣ ва ҳамкорӣ дар қисми муқарраротҳое, ки ба муносибатҳои иқтисодӣ ва молиявӣ тарафҳои аҳдкунанда дахл доранд), инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид ба масъалаҳои андозбандӣ, ки хусусияти тавсиявӣ доранд (конвенсияҳои намунавии андоз ва тафсириҳо ба онҳо);

(б) созишномаҳое, ки ба таври истисно муносибатҳои андозии байни мамлакатҳои аҳдкунандаро танзим менамоянд

(конвенсияҳо оид ба канорагириӣ аз андозбандии дукаратаи даромадҳо ва амвол);

в) созишнома оид ба масъалаҳои маъмурий, ки ҳамкорӣҳои идораҳои андозӣ мамлакатҳои гуногунро дар мубориза бо ҳуқуқвайронкунонҳои андоз танзим мекунанд;

(г) созишномаҳое, ки соҳаҳои муайяни ҳамкорӣҳои байналмилалӣ танзим мекунанд ва муқаррароти махсусро оид ба андозҳо дар бар мегирад (масалан, созишномаҳо оид ба тижорати муштарақ, сармоягузориҳо, алоқаи баҳрӣ ва ҳавоӣ).

Сарчашмаҳои ҳуқуқи андозӣ иттиҳодияҳои байнидавлатӣ дар худ ҳамчунин санадҳои меъёрии ҷунин иттиҳодияҳое, ки масъалаҳои андозбандиро доранд, дар бар мегиранд.

Масалан, илова ба қонунгузории миллий, ба сарчашмаҳои ҳуқуқи андозӣ *Иттиҳоди Аврупо* дохил карда мешаванд¹⁶⁶:

1. Шартномаҳои таъсисӣ — функсияи санадҳои конститутсионии ИА -ро иҷро мекунанд. Асосиаш Шартнома дар бораи Иттиҳоди Аврупо мебошад, ки инхоро сабт мекунад;

1) Принципҳои ҳуқуқие, ки дар танзими муносибатҳои андоз таъбиқ мешаванд: а) манъи ворид намудани ягон ҳел пардохтҳои ҳатмӣ, ки бочҳои гумрукиро иваз мекунанд; б) манъи таъбири молу хизматрасониҳои як давлати аъзо дар ҳудудии дигар давлати аъзо бо роҳи андозбандии иловагӣ (дар муқоиса бо маҳаллӣ);

2) муқаррароти ҳуқуқӣ, ки дар асоси онҳо оид ба масъалаҳои андоз регламентҳо, директиваҳо ва қарорҳо қабул карда мешаванд.

2. Принципҳои умумии ҳуқуқ — материяи ҳуқуқие, ки дар он меъёрҳои ҳуқуқие таҳия ва таъбиқ мешаванд, ки намунаҳои гуногуни муносибатҳои ҷамъиятиро танзим мекунанд. Принципҳои зерин ҷудо карда мешаванд:

1) принципи демократизм — қарорҳо оид ба масъалаҳои андоз дар ҳама шакли ҳуқуқӣ ва мувофиқи ҳамаи расмиёти ҳуқуқие қабул карда мешаванд, ки таносуби мувофиқи манфиатҳои иқтисодии ИА ва давлатҳои аъзо татбиқ кунанд;

2) принципи плюрализми ҳуқуқӣ — ҳангоми қабули қарорҳои андоз анъанаҳои ҳуқуқӣ ва хусусиятҳои фарҳангии ҳуқуқии давлатҳои аъзо ба назар гирифта мешаванд;

¹⁶⁶ Захаров А. С. Становление системы налогового права ЕС: автореф. дис. канд. юрид. наук. М., 2010. С. 14–16.

3) принципи афзалияти ҳуқуқу озодиҳои инсон — сиёнидани андоз бояд дар асоси қонун амалӣ карда шавад, қабули қарори андоз ва ҳалли баҳси андоз бояд бо назардошти афзалияти ҳуқуқу озодиҳои инсон сурат гирад.

3. Санадҳои меъёрии ҳуқуқу дуюмдараҷа:

1) регламент — барои сабт (устувор) қардани қарорҳои муҳимтарини институтҳои Иттиҳоди Аврупо интиҳоб карда мешавад. Бо роҳи қабули регламент андозҳо муқаррар карда мешаванд ё унсурҳои алоҳидаи андоз сабт (устувор) карда мешаванд;

2) директива — шакли ҳуқуқие, ки хусусиятҳои он имкон медиҳанд, ки натиҷаи дилхоҳи наздикшавии меъёрҳои ҳуқуқии миллий дар муҳлатҳои муқарраршуда ба даст оварда шавад;

3) қарорҳо — оид ба масъалаҳои махсусе, ки барои ҳамаи давлатҳои аъзо аҳамияти умумӣ доранд ва оид ба масъалаҳое, ки ба манфиатҳои давлатҳои алоҳида дахл доранд, қабул карда мешаванд.

4. Қарорҳои Судии ИА — барои давлатҳои аъзои ИА ҳатмӣ мебошанд. Ду категорияи парвандаҳоро баррасӣ мекунад:

1) додани тавзеҳот ба меъёрҳои ҳуқуқии ҳамгирӣ, аммо муқаррароти манъкунанда надоранд;

2) додани тавзеҳот ба меъёрҳои ҳуқуқии ҳамгирӣ ва дорои муқаррароти манъкунанда.

Ба ҳамин монанд, сарчашмаи асосии ҳуқуқии андози *Иттиҳоди иқтисодии Аврусиё* (ки аъзоёни он Арманистон, Беларус, Қазоқистон, Қирғизистон ва Федератсияи Россия мебошанд) Шартномаи дахлдори таъсисӣ мебошад, ки аз 1 январи соли 2015 эътибор пайдо кардааст. Фасли XVII (моддаҳои 71–73) Шартнома масъалаҳои андозбандиро танзим мекунад, аз он ҷумла принципҳои пардохти андозҳои ғайримустақимро хангоми содирот-воридот ва андоз аз даромади шахсони воқеӣ муайян менамояд.

Дар номгуӣ қонунгузории миллии ҳар як мамлакат ҳамчун сарчашмаи ҳуқуқии андоз эътибори (қувваи) аз ҳама бештарро меъёрҳои *Конститутсияи* дахлдор, аз он ҷумла дорои муқаррароти асосӣ дар бораи андозбандӣ дорад.

Таҳлили умумии конститутсияҳои мамлакатҳои хориҷӣ муқаррароти асосии конститутсионии зеринро ошкор сохт, ки бевоқифа бо андозбандӣ алоқаманданд:

1) дар Конститутсияи Ҷумҳурии Озарбойҷон:

Моддаи 73. Андозҳо ва дигар пардохтҳои давлатӣ

I. Пардохт намулдани андоз ва дигар пардохтҳои давлатии муқаррарнамудаи қонун дар ҳаҷми пулла ва саривақт уҳдадории ҳар як кас мебошад.

II. Ҳеҷ касро наметавон ба пардохт намулдани андоз ва дигар пардохтҳои давлатӣ бе асосҳои пешбиникардани қонун ва зиёда аз андозае, ки дар қонун зикр гардидааст, маҷбур кард.

Моддаи 144. Ваколатҳои мунитсипалитетҳо

4) муқаррар намулдани андозҳо ва пардохтҳои маҳаллӣ;

5) тасдиқи бучети маҳаллӣ ва ҳисобот дар бораи иҷрои он;

Моддаи 145. Қарорҳои мунитсипалитетҳо

III. Қарорҳое, ки бо андоз ва пардохтҳои маҳаллӣ алоқаманданд, бо аксарияти аз се ду ҳиссаи овозҳои аъзоёни мунитсипалитет қабул карда мешаванд.¹⁶⁷

2) дар Конститутсияи Ҷумҳурии Арманистон:

Моддаи 45. Ҳар кас вазифадор аст, ки бо тартиб ва андозҳои муқарраргардида андозҳо, боҷҳо пардохт кунад ва дигар пардохтҳои ҳатмиро анҷом диҳад.

Моддаи 83.5. Танҳо бо қонунҳои Ҷумҳурии Арманистон муқаррар карда мешаванд:

— маҳдудиятҳои ҳуқуқу озодиҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, уҳдадорӣҳои онҳо, инчунин намулдо, ҳаҷми ҷавобгарӣ, тартиби ба ҷавобгарӣ кашидан, воситаҳои маҷбуркунӣ ва тартиби татбиқи онҳо, намулдо, ҳаҷмҳо, тартиби пардохти андозҳо, боҷҳо ва дигар пардохтҳои ҳатми аз ҷониби шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ пардохтшаванда;

— ҳолатҳо, шартҳо ва тартиби амалӣ намулдани назорат ва назоратбарӣ (аз он ҷумла: санҷиш, омӯзиш, санҷиши нозиротӣ) аз болои фаъолияти шахсони ҳуқуқӣ, шахсони воқеӣ, ки бо фаъолияти соҳибкорӣ машғуланд;

— тартиб ва шартҳои таъсиси шахсони ҳуқуқӣ, қатъ ё боздоштани фаъолияти онҳо.

Моддаи 89. Ҳукумат:

— барои тасдиқи Маҷлиси Миллӣ лоиҳаи бучети давлатиро пешниҳод мекунад, иҷрои бучетро таъмин менамояд, ки вобаста ба ин ба Маҷлиси Миллӣ ҳисобот пешниҳод мекунад;

¹⁶⁷ <https://president.az> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 9:17, 26.04.2022сол.

— сийсати ягонаи давлатии молиявӣ-иқтисодӣ, кредитӣ ва андозиро амалӣ менамояд.

Моддаи 106. Манбаъҳои даромадҳои мунитсипалитет қонун муқаррар менамояд.

Ба мунитсипалитетҳо дар доираи муқаррарнамудаи қонун андозҳо ва бочҳои маҳаллӣ муқаррар карда мешаванд.¹⁶⁸

3) дар Конститутсияи Ҷумҳурии Беларусь:

Моддаи 56. Шахрвандони Ҷумҳурии Беларусь уҳдадоранд дар маблағгузории хароҷоти давлатӣ бо роҳи пардохти андозҳои давлатӣ, бочҳо ва дигар пардохтҳои иштирок намоёнд.

Моддаи 97. Палатаи намоёндагон лоиҳаҳои қонунҳоро баррасӣ мекунад, аз ҷумла дар бораи:

— муқаррар намудани андозҳо ва пардохтҳои ҷумҳуриявӣ;

Моддаи 121. Ба салоҳияти истисноии Шӯроҳои маҳаллии вакилон мансубанд; тибқи қонун муқаррар намудани андозҳо ва пардохтҳои маҳаллӣ.¹⁶⁹

4) дар Конститутсияи Ҷумҳурии Ислонд Эрон:

Моддаи 48. Ҳеҷ гуна таъйин дар истифодаи захираҳои табиӣ ва истифодаи даромади миллӣ дар сатҳи музофотҳо ва дар тақсимоати ҷағолияти иқтисодӣ байни ҳудудҳои гуногуни мамлакат набояд вучуд дошта бошад, то ки ҳар як минтақа имкониятҳои зарурии молиявӣ ва дигар имконотро мутобикӣ эҳтиёҷот ва иқтисодӣ худ дошта бошад.

Моддаи 51. Андозҳо танҳо бо қонун муқаррар карда мешаванд. Қонун ҳолатҳои озод кардан аз андозҳо ва имтиёзҳои андозро муайян мекунад.

Моддаи 75. Лоиҳаи қонунҳо, инчунин пешниҳодҳо ва тағйироти вакилон оид ба лоиҳаи қонунҳо, ки ба кам шудани даромади ҷамъиятӣ ва зиёд шудани хароҷоти ҷамъиятӣ мебаранд, метавонанд ба баррасии Маҷлис танҳо дар он ҳолате пешниҳод карда шаванд, ки агар онҳо роҳҳои ҷуброни коҳиши даромад ё таъминии маблағгузории хароҷоти нава пешбинӣ карда шуда бошанд.¹⁷⁰

5) дар Конститутсияи Ҷумҳурии Қазоқистон:

¹⁶⁸ <http://www.parlament.am> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 9:15, 26.04.2022 сол.

¹⁶⁹ <https://etalonline.by> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 9:22, 26.04.2022 сол.
¹⁷⁰ <https://worldconstitutions.ru> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 9:30, 26.04.2022 сол.

Моддаи 35. Пардохти андозҳо, пардохтҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмин қонунан муқарраршуда қарз ва уҳдадорини ҳар як шахс мебошад.

Моддаи 54. Парламент дар ҷаласаи алоҳидаи Палатаҳо бо роҳи баррасии пайдарпайи масъалаҳо аввал дар Маҷлис ва сипас дар Сенат қонунҳои конститутсионӣ ва қонунҳоро қабул мекунад, аз ҷумла:

— бучети ҷумҳуриявиро тасдиқ мекунад, ба он тағйирот ва иловаҳо ворид мекунад;

— андозҳо ва бочҳои давлатиро муқаррар ва бекор мекунад;

Моддаи 61. Парламент ҳуқуқ дорад қонунҳоеро наشر кунад, ки муҳимтарин муносибатҳои ҷамъиятиро танзим мекунанд, принсипҳо ва меъёрҳои асосиро муқаррар мекунанд, ки ба инҳо дахл доранд:

— андозбандӣ, муқаррар намудани пардохтҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ;

— бучети ҷумҳуриявӣ;

Моддаи 86. Ба салоҳияти мақомоти намоёндагии маҳаллӣ — маслиҳатҳо мансубанд:

— тасдиқи нақшаҳо, барномаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии рушди ҳудуд, бучети маҳаллӣ ва ҳисобот дар бораи иҷрои онҳо.¹⁷¹

6) дар Конститутсияи Ҷумҳурии Халқии Хитой:

Моддаи 56. Шахрвандони Ҷумҳурии Халқии Хитой тибқи қонун уҳдадоранд андоз супоранд.

Моддаи 62. Маҷлиси умумиҳитонии намоёндагонии халқ ваколатҳои зеринро амалӣ менамояд:

— бучети давлатӣ ва ҳисоботро дар бораи иҷрои он баррасӣ ва тасдиқ мекунад.

Моддаи 99. Маҷлисиҳои уездӣ ва болоии маҳаллии намоёндагонии халқ нақшаҳои рушди иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, бучети ноҳияи мазкурӣ маъмурий, инчунин ҳисоботро дар бораи иҷрои онҳо баррасӣ ва тасдиқ мекунанд.¹⁷²

7) дар Конститутсияи Ҷумҳурии Қирғизистон:

Моддаи 13. Бучети давлатии Ҷумҳурии Қирғизистон аз бучетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ иборат буда, даромаду хароҷотро дар бар мегирад.

¹⁷¹ Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 9:34, 26.04.2022 сол.

¹⁷² <https://legans.com> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 9:38, 26.04.2022 сол.

Дар худуди Ҷумҳурии Қирғизистон низоми ягонаи андоз амал мекунад. Ҳукуки муқаррар кардани андозҳо ба Жогорку Кенеш тааллуқ дорад. Қонунҳое, ки андозҳои навро муқаррар мекунанд ва вазъи андозсупорандагонро бад мекунанд, қувваи бозгашт надоранд.

Моддаи 55. Шахрвандон уҳдадоранд андоз ва пардохтҳоро дар ҳолатҳо ва тартиби пешбининамудаи қонун пардохт намоянд. Моддаи 88. Ҳукумат:

— гузаронидани сиёсати молиявӣ, нархгузорӣ, тарифӣ, сармоягузорӣ ва андозро таъмин мекунад.

Моддаи 112. Кенешҳои маҳаллӣ тибқи қонун:

— бучетҳои маҳаллиро тасдиқ мекунад, иҷрои онҳоро назорат мекунад;

— андозҳо ва пардохтҳои маҳаллӣ ҷорӣ мекунанд, инчунин аз рӯи онҳо имтиёзҳо муқаррар менамоянд.¹⁷³

8) дар Конститутсияи Ҷумҳурии Исломии Покистон:

Моддаи 73. Лоихаи қонуни молиявӣ танҳо аз Маҷлиси милли бароварда шуда метавонад. Аммо, дар як вақт бо дар Маҷлиси милли баррасӣ намудани лоихаи қонуни молиявӣ, аз ҷумла лоихаи қонун дар бораи маблағҷудокуниҳо, ки лоихаи бучети солонаро дар бар мегирад, нусхаи он бояд ба Сенат пешниҳод карда шавад, ки он ваколатдор аст, ки дар давоми ҳафт рӯз ба Маҷлиси милли тавсияҳои худро пешниҳод кунад.

Маҷлиси милли бояд тавсияҳои Сенатро баррасӣ мекунад ва пас аз қабули лоихаи қонун бо истифода ё бе истифодаи тавсияҳои Сенат онро барои тасдиқ ба Президент пешниҳод кунад.

Лоихаи қонун ё ислоҳ кардан дар он ҳолате лоихаи қонуни молиявӣ ҳисобида мешаванд, агар дорои қарорҳои марбут ба зерин бошад:

— гузоштан, бекор кардан, озод кардан, тағйир додан ё танзими ҳама гуна андоз.

Моддаи 77. Ҷамъовариҳои андозҳо аз ҷониби марказ метавонад танҳо мувофиқи санади Маҷлис ал-шуро (Парламент) сурат гирад.

Моддаи 115. Лоихаи қонуни молиявӣ, лоихаи қонун ё ислоҳ кардан, ки дар сурати қабул ва мавриди амал қарор доданаи, хароҷотро аз Фонди муттаҳидшудаи музофот ё суратҳисоби давлатии музофот дар назар дошта бошад, аз ҷониби маҷлиси

¹⁷³ cbd.mingust.gov.kz Маълумоти интернетӣ воридшавӣ 9.45, 26.04.2022 сол.

қонунгузории музофотӣ ба баррасӣ пешниҳод карда намешавад, ба истиснои ҳолатҳое, ки агар иҷозати ҳукумати музофот гирифта шуда бошад.

Дар доираи моддаи мазкур, лоихаи қонун ё ислоҳ кардан дар он ҳолате лоихаи қонуни молиявӣ ҳисобида мешаванд, ки агар дорои қарорҳои марбут ба зерин бошанд:

— гузоштан, бекор кардан, озод кардан, тағйир додан ё танзими ҳама гуна андоз.

Моддаи 151. Маҷлиси қонунгузори музофот ё ҳукумати музофот ваколат надоранд:

— молҳоро тавре андозбандӣ кунанд, ки молҳои дар худуди музофот истеҳсолшуда ва молҳои шабеҳи берун аз музофот истеҳсолшуда дараҷаҳои гуногуни андозбандӣ дошта бошанд, зимнан афзалият ба молҳое дода шуда бошад, ки дар худуди музофот истеҳсол шудаанд; ё ки нисбати молҳое, ки берун аз музофот истеҳсол карда шудаанд ва молҳое, ки берун аз музофот дар ҳама гуна қисми дигари Покистон истеҳсол карда шудаанд, ҳангоми андозбандӣ афзалият ба молҳое дода шавад, ки дар ин ё он қисми Покистон истеҳсол карда шудаанд.

Моддаи 157. Ҳукумати музофот ваколат дорад:

— андозҳоро аз истеъмоли нерӯи барқ дар дохили музофот ситонад.

Моддаи 159. Ҳукумати марказӣ ҳуқуқ надорад беасос аз ҳукумати музофот иҷроӣ вазифаҳои зерини марбут ба паҳши радио ва телевизионро рад кунад:

— батартибандозӣ ва ситонидани андозҳо вобаста ба насб ва истифодаи дастгоҳҳои интиқолдиҳанда, инчунин истифодаи таҷҳизоти қабулкунанда дар музофот.

Моддаи 160. Дар давоми шаш моҳ аз рӯзи шуруъ ба вазифа ва баъд аз он, на камтар аз як маротиба дар панҷ сол, Президент Комиссияи миллии молиявиро таъин мекунад, ки ба ҳайати он вазири молияи Ҳукумати марказӣ ва вазирони молияи музофотҳо шомиланд. Президент аъзоёни Комиссияро пас аз машварат бо губернаторон таъин мекунад.

Ба вазифан (уҳдадориҳои) Комиссияи миллии молиявӣ ба Президент пешниҳод намудани тавсияҳо оид ба инҳо мансуб аст:

— тақсими воридоти софи андоз, ки дар моддаи мазкур зикр шудааст, байни марказ ва музофотҳо;

— таъсиси низоми кӯмаки молиявӣ аз ҷониби ҳукумати марказӣ ба ҳукуматҳои музофотҳо;

— аз ҷониби ҳукуматҳои марказӣ ва музофотӣ амалӣ наму-дани ҳуқуқҳои иқтисодӣ, ки дар Конститутсияи пешбинӣ шудаанд;

— ҳама гуна дигар масъалаҳои молиявӣ, ки Президент ба баррасии Комиссия додааст.

Андозҳои муқарраркардаи Президент, андозҳои дар поён номбаршуда, ки бо фармони [Маҷлиси ал-шӯро (Парламент)] гирифта шудаанд, яъне:

(i) андоз аз даромад, аз ҷумла андоzi корпоративӣ, ба истиснои андозҳои даромадҳои барои подошпулие, ки аз ҷониби Фонди муттаҳидшудаи марказӣ пардохта мешавад;

(ii) андоз аз гардиш (муомилот) ва бочҳои тиҷоратӣ (савдоӣ) аз молҳои воридотӣ, содиротӣ, тайёркардашуда, молҳои истеъмоли умумӣ ё молҳои истеҳсоли саноатӣ;

(iii) бочи содиротӣ аз пахта ва дигар бочҳои содиротӣ, ки Президент муайян кардааст;

(iii) бочҳои барои иҷрои опсион, ки Президент муайян кардааст; инчунин

(iii) дигар андозҳо, ки Президент муайян кардааст.

Президент дар ҳол пас аз гирифтани тавсияҳои Комиссияи миллии молиявӣ, мувофиқи тавсияҳои Комиссия, фармон мебарорад, ки дар он ҳиссаи воридоти софӣ андоз, ки ба ҳар кадоме аз музофотҳо тақсим карда мешавад, инчунин ҳиссаи даромади софӣ андоз, ки бояд ба ҳукумати музофотӣ зикргардида пардохт карда шавад, муайян карда мешавад.

Тавсияҳои Комиссияи миллии молиявӣ, инчунин қайди тавзеҳӣ дар бораи чораҳои аз паси он андешидашуда ба баррасии ҳарду Палатаҳои Парламент ва маҷлисиҳои қонунгузории музофотӣ пешниҳод карда мешавад.

Моддаи 161. Воридоти соф аз андозҳои Федератсия барои истифодаи газҳои табиӣ, ки ба манбаъҳои газ андохта мешаванд ва аз ҷониби ҳукумати марказӣ ситонида мешаванд, инчунин иҷорапулӣ барои ҳуқуқи коркарди сарватҳои зеризаминӣ, ки аз ҷониби ҳукумати марказӣ ситонида мешавад, қисми Фонди муттаҳидшудаи марказӣ намебошанд, балки ба музофотҳои пардохт карда мешавад, дар ҳудуди он манбаи газҳои табиӣ воқеъ гардидааст.

Даромади софе, ки ҳукумати марказӣ ё ҳама гуна корхонаҳо, ки аз ҷониби ҳукумати марказӣ таъсис ё идора карда мешаванд, аз истеҳсоли нерӯи барқ дар нерӯгоҳи барқӣ обӣ мегирад ба музофотҳо, ки дар ҳудуди он нерӯгоҳ ҷойгир аст, пардохт карда мешавад.

Моддаи 162. Лоихаи қонунҳои тағйиротҳои қонунҳои қонунҳои соф ё қисми онҳо меандозанд, ки ба ягон музофот дода мешаванд ё маънои ифодаи «даромади кишоварзӣ»-ро, ки ба мақсади қабули қонунҳои марбут ба андоз аз даромад муайян карда шудааст, тағйир дода, ба принсипҳои таъсир мерасонанд, ки мувофиқи онҳо бинобар муқаррароти дар боло зикршуда маблағҳо дар байни музофотҳо тақсим карда мешаванд ё тақсим мешаванд, ба баррасии Маҷлиси миллии таҳқиқотӣ; зимнан, чунин иҷозати Президент пешниҳод карда мешаванд.

Моддаи 163. Маҷлиси қонунгузории музофот метавонад андозҳои на зиёда аз меъёрҳои бо санадҳои Маҷлиси ал-шӯро (Парламент) муқарраршударо ба шахсоне андозад, ки ба фаъолияти касбӣ, тиҷорат ё қисми қироя машғуланд; зимнан, чунин санадҳои маҷлис набояд ҳамчун андозбандии даромад ҳисобида шавад¹⁷⁴.

9) дар Конститутсияи Федератсияи Россия:

Моддаи 57. Ҳар як шахс уҳдадор аст андоз ва пардохтҳои муқарраркардаи қонунро супорад. Қонунҳои қонунҳои навро муқаррар мекунад ё вазъи андозсупорандагонро бад мекунад, қувваи бозгашт надорад.

Моддаи 71. Дар салоҳияти Федератсияи Россия инҳо мебошанд:

— бучети федералӣ; андозҳо ва пардохтҳои федералӣ; фондҳои федералии рушди минтақаӣ.

Моддаи 72. Дар салоҳияти муштараки Федератсияи Россия ва субъектҳои Федератсияи Россия инҳо мебошанд:

— муқаррар намудани принсипҳои умумии андозбандӣ ва пардохтҳо дар Федератсияи Россия.

Моддаи 75. Низоми андозҳо, ки ба бучети федералӣ ситонида мешаванд ва принсипҳои умумии андозбандӣ ва пардохтҳо дар Федератсияи Россия бо қонунҳои федералӣ муқаррар карда мешаванд.

¹⁷⁴ <https://worldconstitutions.ru> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 9:47, 26.04.2022 сол.

Моддаи 104. Лоиҳаи қонунҳо ба Думаи Давлатӣ пешниҳод карда мешаванд.

Лоиҳаи қонунҳо дар бораи ҷорӣ намудан ё бекор кардани андозҳо, озодкунӣ аз пардохти онҳо, дар бораи баровардани заёмҳои давлатӣ, дар бораи тағйир додани уҳдадорихои молиявии давлат, дигар лоиҳаҳои қонунҳо, ки хароҷоти аз ҳисоби бучети федералӣ ҷорӣ шудаанд, пешбинӣ мекунанд, метавонанд танҳо ҳангоми мавҷуд будани ҳулосаи Ҳукумати Федератсияи Россия пешниҳод карда шаванд.

Моддаи 106. Қонунҳои федералӣ, ки Думаи давлатӣ оид ба масъалаҳои зерин қабул кардааст, ҳатман бояд дар Шӯрои Федератсия баррасӣ карда шаванд:

— бучети федералӣ;

— андозҳо ва пардохтҳои федералӣ;

Моддаи 114. Ҳукумати Федератсияи Россия:

— бучети федералӣро таҳия ва ба Думаи Давлатӣ пешниҳод менамояд ва иҷрои онро таъмин мекунанд; ба Думаи Давлатӣ ҳисоботро дар бораи иҷрои бучети федералӣ пешниҳод мекунанд; ба Думаи Давлатӣ ҳисоботҳои харсоларо дар бораи натиҷаҳои фаъолияти худ, аз ҷумла оид ба масъалаҳои гузоштаи Думаи Давлатӣ пешниҳод менамояд.

Моддаи 132. Мақомоти худидоракунии маҳаллӣ мустақилона моликияти мунитсипалитро идора мекунанд, бучети маҳаллиро ташкил мекунанд, тасдиқ менамоянд ва иҷро мекунанд, андозҳо ва пардохтҳои маҳаллиро муқаррар мекунанд, хифзи тартиботи ҷамъиятиро амалӣ менамоянд, инчунин дигар масъалаҳои дорони аҳамияти маҳаллиро ҳал мекунанд¹⁷⁵.

10) дар Конститутсияи Туркманистон:

Моддаи 59. Ҳар як инсон уҳдадор аст андоз ва дигар пардохтҳоро бо тартиб ва андозаҳои, ки қонун муқаррар кардааст, пардохт намояд.

Моддаи 71. Президенти Туркманистон:

— барои баррасӣ ва тасдиқи Маҷлиси Бучети давлатии Туркманистон ва ҳисобот дар бораи иҷрои онро пешниҳод менамояд.

Моддаи 116. Генерал дар ҳудуди дахлдор:

— бучетро таҳия ва тасдиқ мекунанд, дар бораи иҷрои он ҳисобот омода мекунанд;

¹⁷⁵ duma.gov.ru Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 10:02, 26.04.2022 сол.

— андозҳо ва пардохтҳо, тартиби ситонидани онҳоро муқаррар мекунад.

Моддаи 135. Андозҳо, пардохтҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмин давлат, асосҳои уҳдадорӣ оид ба пардохти онҳо, низоми хифзи ҳукуки андозсупоранда бо қонун муқаррар карда мешаванд.

Моддаи 136. Низоми молиявӣ кредитии Туркманистон низоми бучетӣ, низоми бонкӣ, муассисаҳои молиявӣ, инчунин воситаҳои молиявӣ корхонаҳо, ташкилотҳо, муассисаҳо ва шаҳравандони Туркманистонро дар бар мегирад.

Дар Туркманистон сиёсати ягонаи бучетӣ-молиявӣ, андозӣ, пулию қарзӣ гузаронида мешаванд.

Моддаи 137. Низоми бучетии Туркманистон аз маҷмӯи бучетҳои ҳамаи сатҳҳо иборат аст, ки қисмҳои таркибии Бучети давлатии Туркманистон мебошанд¹⁷⁶.

11) дар Конститутсияи Туркия:

Моддаи 73. Ҳар кас уҳдадор аст андозҳоро мувофиқи имкониятҳои молиявӣ худ барои ҷорӣ кардани хароҷоти ҷамъиятӣ пардохт намояд.

Тақсироти одилона ва баробари бори андоз — мақсади маҳсули сиёсати андоз мебошад. Андозҳо, пардохтҳо, бонҳо ва дигар вазниниҳои молиявӣ тибқи қонун андохта, тағйир дода ё бекор карда мешаванд.

Шӯрои вазирон ваколат дорад, ки ба ғайри аз ситонидан, хориҷ ва кам кардани андозҳо, пардохтҳо, бонҳо ва дигар вазниниҳои молиявӣ дар ҳудуди ҳадди ақал ва ҳадди ниҳонӣ муқаррарнамудани қонун ислоҳ дарорад.

Моддаи 82. Аъзоёни Маҷлиси Бузурги Миллии Туркия наметавонанд дар мақомоти иҷроия ва назоратии фондҳои хайрия, ки аз пардохти андоз озоданд ва аз давлат субсидияҳои молиявӣ мегиранд, вазифа ишғол намоёнд.

Моддаи 87. Функсияҳо ва салоҳияти Маҷлиси Бузурги Миллии Туркия қабул, тағйир ва бекор кардани қонунҳо, назорат аз болои фаъолияти Шӯрои вазирон; иҷозат додан ба Шӯрои вазирон дар бораи баъзе масъалаҳо қабул намудани фармонҳои ҳукуматӣ, ки қувваи қонунро доранд; муҳокима ва тасдиқ намудани лоиҳаи бучет, мебошанд.

¹⁷⁶ <https://online.zakon.kz> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 10:13, 26.04.2022 сол.

Моддаи 160. Ба вазифаи Шӯрои олии молиявӣ аз номи Маҷлиси Бузурги Миллии Туркия назорат кардани ҳама ҳисобҳои марбут ба даромад, хароҷот ва молиявӣ муассисаҳое, ки аз ҳисоби бучетҳои умумӣ ва ёрирасон маблағгузорӣ мешаванд, дохил шуда, нисбати амалҳо ва ҳисобҳои шахсонӣ мансубдори масъул, инчунин амалӣ намудани функсияҳое, ки инро мутобиқи қонун дар ҳолатҳои дархостҳо, санҷишҳо (ревизияҳо) ва баровардани қарор талаб менамояд, қарори ниҳой қабул мекунад.

Моддаи 162. Шӯрои вазирон ба Маҷлиси Бузурги Миллии Туркия лоиҳаҳои бучетҳои умумӣ ва ёрирасон, инчунин баромадҳо, ки баҳодиҳии бучетии миллиро дорад, пешниҳод мекунад. Дар вақти дар ҷаласаи умумӣ муҳокима намудани лоиҳаи қонун дар бораи бучет, аъзоёни Маҷлиси Бузурги Миллии Туркия наметавонанд бо пешниҳодҳое баромад кунанд, ки боиси афзоиши хароҷот ё кам шудани даромад гардад.

Моддаи 167. Бо мақсади танзим намудани савдои хориҷӣ, ба манфиати рушди иқтисодиёти мамлакат, Шӯрои вазирон ҳуқуқ дорад мутобиқи қонун андозҳои иловагии молиявиро ба воридот, содирот ва дигар амалиётҳои савдои хориҷӣ илова ба андозҳо ва уҳдадорихои шабех қорӣ намояд ё бекор кунад¹⁷⁷.

13) дар Конститутсияи Ҷумҳурии Ўзбекистон:

Моддаи 51. Шахрвандон уҳдадоранд андозҳои муқарраркардаи қонун ва пардохтҳои маҳаллиро супоранд.

Моддаи 78. Ба салоҳияти яқҷояи Палатаи қонунгузорӣ ва Сенати Олий Маҷлиси Ҷумҳурии Ўзбекистон инҳо мансубанд:

— қабул намудани Бучети давлатии Ҷумҳурии Ўзбекистон бо пешниҳоди Девони (Кабинети) Вазирони Ҷумҳурии Ўзбекистон;

— муқаррар намудани андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ.

Моддаи 100. Ба салоҳияти мақомоти маҳаллии ҳокимият инҳо мансубанд:

— ташаққул ва иҷрои бучети маҳаллӣ, муқаррар намудани андозҳои маҳаллӣ, пардохтҳо, ташаққули фондҳои ғайрибучетӣ.

Моддаи 122. Ҷумҳурии Ўзбекистон низоми молиявӣ ва пулию кредитии худро дорад.

Бучети давлатии Ўзбекистон бучети ҷумҳуриявӣ, бучети Ҷумҳурии Қарақалпоқистон ва бучетҳои маҳаллиро дар бар мегирад.

¹⁷⁷ <https://legans.com> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 10:15, 26.04.2022 сол.

Моддаи 123. Дар ҳудуди Ҷумҳурии Ўзбекистон низоми ягонаи андоз амал мекунад. Ҳуқуқи муқаррар намудани андозҳо ба Олий Маҷлиси Ҷумҳурии Ўзбекистон тааллуқ дорад¹⁷⁸.

Конститутсияҳои ҳамаи мамлакатҳои дар боло зикргардида на танҳо уҳдадорини пардохти андозҳо, балки меёрҳоро дар бораи муқаррар намудани онҳо тағйир додани андозҳо, тақсими ваколатҳои ҳуқуқиро дар соҳаи андозбандӣ низ муқаррар мекунад.

9.3. ХУСУСИЯТҲОИ ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР МАМЛАКАТҲОИ АЛОҲИДА

Ҳуқуқи андози ҳар кадоме аз мамлакатҳои хориҷӣ ба меёрҳои конститутсионӣ асос шуда, ба таври муфассалтар бо қонунгузори андоз танзим карда мешавад, ки он дар навбати худ ё ба қонунҳои кодификатсияшуда ё ба қонунҳои алоҳида дар бораи андозҳо асос ёфтааст. Ин дар қатори низоми андоз ва омилҳои дигари татбиқшаванда хусусиятҳои танзими ҳуқуқии андозҳоро дар ҳар як мамлакат муайян мекунад.

Тобеияти сиёсати андози ҳама гуна мамлакатро бо мақсаду вазифаҳои макроиқтисодии он ба назар гирифта, қонунгузори андози мамлакатҳои хориҷӣ ба тағйироти доимӣ дучор мешавад.

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР ОЗАРБОЙҶОН.
Озарбойҷон дар миёни кишварҳои пасопуравӣ давлатест, ки дар соли 2021 дар байни кишварҳои рӯ ба тараққӣ ва даромади миёна бузургтарин сабукии молиявӣ дорад. Ҳамин тариқ, соли 2020 сабуқтардони мачмуи бучетӣ дар Озарбойҷон баландтарин буд ва ба 20% ММД расид. Имсол Озарбойҷон, ки пас аз Қувайт дувум аст, дар солҳои 2022–2025 дар байни кишварҳои рӯ ба тараққӣ ва кишварҳои даромади миёна мавқеи пешсафии худро боз ҳам нигоҳ медорад.

Қонунгузори андози Ҷумҳурии Озарбойҷон аз Конститутсияи Озарбойҷон, Кодекси андоз ва санадҳои қонунгузори мутобики онҳо қабулшуда иборат аст. Кодекси андоз 11 июли соли 2001 тасдиқ шуда, низоми андозҳо, қоидаҳои таъсиси онҳо, ҳуқуқи уҳдадорихои умумии андозсупорандагон, мақомоти андоз

¹⁷⁸ <https://constitution.uz/ru> Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 10:20, 26.04.2022 сол.

ва дигар шахсони дар муносибатҳои андоз иштирокдоштаро муайян менамояд.

Дар Озарбойҷон се намуни андоз муқаррар карда шудааст. Андозҳои давлатӣ андозҳои мебошанд, ки дар саросари кишвар амал мекунанд. Андозҳои Ҷумҳурии Мухтор бо қонунҳои Ҷумҳурии Мухтори Нахачувон тибқи Кодекси андоз муқаррар карда мешаванд ва дар ҳудуди Ҷумҳурии ситонида мешаванд. Андозҳои маҳаллӣ (мунисипалӣ) дар ҳудуди шаҳро татбиқ ва пардохт карда мешаванд.

Андозҳо дар кишвар аз рӯи 3 гурӯҳи андозҳои муайяншуда пардохт карда мешаванд, ки инҳоянд:

— андозҳои давлатӣ, яъне андозҳои, ки бояд дар ҳудуди Ҷумҳурии Озарбойҷон пардохт шаванд;

— андозҳои Ҷумҳурии Мухтор, яъне андозҳои, ки бо қонунҳои Ҷумҳурии Мухтори Нахичеван муайян карда мешаванд ва дар ҳудуди он пардохт мешаванд;

— андозҳои маҳаллӣ (андози мунисипалӣ), яъне андозҳои, ки бо Кодекси андоз ва қонуни дахлдор муайян карда шуда, бо қарори мунисипалитетҳо татбиқ карда мешаванд ва дар ҳудуди мунисипалитетҳо пардохт карда мешаванд. Дигар пардохтҳои ҳатмӣ, ки аз ҷониби мунисипалитетҳо татбиқ карда мешаванд, бо қонуни дахлдор муайян карда мешаванд.

Пардохти андозҳо дар се шакл — мустақиман аз манбаъ, бо пешниҳоди эълумия ва огоҳинома ситонида шаванд.

Айни замон се низоми алоҳидаи андоз амал мекунад, ки танзимкунандаи андоз нисбат ба ҳамагуна шахсони ҳуқуқӣ, маҳаллӣ ва хориҷӣ, ба истиснои онҳое, ки ба соҳаи нафту газ машғуланд, татбиқ мегардад.

Дар Озарбойҷон 9 намуни андози давлатӣ мавҷуд аст, ки инҳоянд: андоз аз даромад, андоз аз ғоида, андоз аз арзиши иловашуда (ААИ), андоз аз амвол ва замин аз шахсони ҳуқуқӣ, андоз аз молҳои зераксизӣ, андозии роҳ, андозии тиҷорат ва андозии соодакاردашуда.

Андозҳои замин ва андоз аз амволи шахсони воқеӣ аз ҷониби шаҳро ҳисоб карда мешаванд ва ҳамчун андозҳои мунисипалӣ тасниф карда мешаванд. Ба онҳо андозии тиҷоратии масолеҳи бинокории дорои аҳамияти маҳаллӣ ва андоз аз ғоидаи ташкилоту корхонаҳои дар ҳудуди муниципалитетҳо воқеъгардида низ дохил мешаванд.

Сохтори даромадҳои бучети давлатии Озарбойҷон ба тарзи зерин ташаккул ёфтааст.

Дар соли 2021 дар бучети давлатии Озарбойҷон ворид шудани даромадҳои умумӣ ба маблағи 25 427 миллион манат (ба ҳолати 14.01.2022 соли 2021, ки 33, 6% ММД-ро ташкил дода баробар ба 92 млрд. 857,7 млн. манат аст, ки афзоиш 5,4% нисбат ба соли 2020 мебошад. Харочоти бучет 28 543 млн. манатро ташкил дода афзоиш 3,8%¹⁷⁹-ро нисбат ба соли 2020 ташкил додааст.

Ҳаҷми умумии воридоти андоз дар соли молиявии 2021 12, 51 миллиард манатро ташкил медиҳад, ки 74,2%¹⁸⁰-и даромади умумии бучет буда нисбат ба соли молиявии 2020 15,5% афзоиш ёфтааст. Ҳиссаи андозҳо дар соли 2021 нисбат ба ММД 8,4% -ро ташкил додааст.

Дар як вақт, трансфертҳо аз соҳаи нафту ба бучети давлатӣ барои соли 2021 ба миқдори 6,4 миллиард манатро ташкил дода 29,1% афзоиш ёфтааст, ки нисбат ба соли 2020 13,4% зиёд мебошад.

Бар замми ин фаъолияти соҳибкорӣ дар соли 2021 дар ин кишвар 8% афзоиш ёфтааст.

Дар муносибатҳои андозбандӣ истифодаи машинаҳои ҳотираи фискалӣ, ки яке аз роҳҳои асосиро низ иҷро мекунад дар Озарбойҷон танҳо дар соли 2021 гардиши пулӣ озорӣ то 15,6 миллиард манатро ташкил намудааст, ки нисбат ба соли молиявии 2020 1,8 маротиба зиёд аст.

Андозбандӣ дар Ҷумҳурии Озарбойҷон бо Кодекси андозии Ҷумҳурии Озарбойҷон (КА ҶО)¹⁸¹ ва қонунгузории дигар танзим карда мешавад.

Ба андозҳои давлатӣ мансубанд (моддаи 6 Кодекси андозии Ҷумҳурии Озарбойҷон):

1) андоз аз даромади шахсони воқеӣ (бо меъёрҳои 14% ва 25%, барои соҳибкдорони инфиродӣ — 20%) (моддаи 101 Кодекси андозии Ҷумҳурии Озарбойҷон) Андоз аз даромади шахсони воқеӣ дар Озарбойҷон дар соли 2021 25% бетағйир монд. Меъёри ҳадди максимали 35% ва ҳадди минимали 25%-ро ташкил дода буд. Лекин ин андоз, андозии прогрессивист, яъне вобаста ба маблағи

¹⁷⁹ Interfax.az/view/ Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 14:51, 20.04.2022сол.

¹⁸⁰ Trend.az/business/ Маҳзани интернетӣ воридшавӣ 15:01, 20.04.2022сол.

¹⁸¹ Собрание законодательства Азербайджанской Республики» (31 августа 2000 года. № 8. Кн. 1. Ст. 583.

намуди замин татбиқ мешаванд. Масалан, аз заминҳои саноатӣ дар Боку ба андозаи 10 манат барои як метри мураббаъ, ки замин камтар аз 10 ҳазор метри мураббаъ аст, андоз гирифта мешавад ва 20 манат аз ин метёри зиёд аст. Андозии замин ҳар сол ҳисоб карда мешавад.

7) андози роҳ Андоз аз роҳ (андози нақлиёт): объекти андозро ҳамаи воситаҳои нақлиёте, ки ба Озарбойҷон ворид мешаванд ё аз он хориҷ мешаванд, инчунин бензин, сӯзишвории дизелӣ, гази мусеъ, ки дар Озарбойҷон ворид карда мешаванд ё истеҳсол мешаванд. Мошинҳо метавонанд аз 40 то 120 доллар ё бештар аз он, автобусҳо аз 25 то 1750 доллар, мошинҳои боркаш аз 30 то 2800 доллар ё бештар аз он андозбандӣ шаванд. Барои интиқоли молҳои ҳатаринок андозҳои алоҳида ситонида мешаванд;

8) андози хунармандӣ Андоз аз истихроҷи маъдан. Меъёрҳои гуногуни андоз барои истихроҷи маъдан таъбиқ мешаванд, ма-
салан 26% барои нафт, 20% барои газ;

9) андози соддакардашуда. Андози соддакардашуда: ин андоз аз корхонаҳои хурде, ки даромади ҳадди ақали солонааш 200 000 манат ба истиснои АЛИ (2%), корхонаҳои, ки даромади солонаашон аз 200 000 манат зиёд аст (8%) ва корхонаҳои, ки ба сохтмони биноҳо ва ширкатҳо машғуланд, ситонида мешавад. Ҳизматрасонии нақлиётӣ (вобаста ба якчанд омилҳо нархҳои гуногун татбиқ мешаванд). Меъёри андози соддакардашуда барои шахсоне, ки мол ё хизматрасониро намоёндагӣ мекунанд, дар Боку 4% ва дар минтақаҳои дигар 2%-ро ташкил медиҳад. Аз шахсоне, ки бо мусофиркашонӣ машғуланд, барои ҳар ҷой 1,8 манат андоз гирифта мешавад. Шахсоне, ки ба қашондани одамон бо такси машғуланд, 9 манат, барои қашондани бор ба ҳар тонна 1 манат андоз месупоранд.

Меъёрҳои андозии давлатӣ, ки ҳар сол таъбиқ карда мешаванд, наметавонанд аз меъёрҳои, ки бо Қодекси мазкур муқаррар карда шудаанд, зиёд бошанд ва метавонанд ҳар сол ҳаҷми қабули қонун дар бораи Бюҷети давлатии Ҷумҳурии Озарбойҷон аз нав дида баромада шаванд.

Ба андозҳои Ҷумҳурии Мухтори Нахичеван андозҳои давлатӣ мансубанд (моддаи 7 Кодекси андози Ҷумҳурии Озарбойҷон).

Ба андозҳои маҳаллӣ (мунитсипалит) мансубанд (моддаи 8 Кодекси андозии Ҷумҳурии Озарбойҷон):

473

даромад тағйир меёбад. Ҳамин тавр, барои даромаде, ки аз 2500 манат зиёд набошад, меъёр 14%-ро ташкил медиҳад. Агар даромад аз 2500 манат зиёд бошад, ба маблағи зиёда аз 2500 манат 25% меъёр муқаррар карда мешавад. Масалан, агар даромад 3000 манат бошад, пас андоз ба таври зерин ҳисоб карда мешавад: $2500 \times 14\% + 500 \times 25\% = 475$ манат¹⁶². Андоз аз корпоративӣ: умуман 20%, барои тиҷорати хурд 5%. Андозҳои нигоҳдорин ғайрирезидентӣ аз ҷониби резидент пардохткунанда ба андозаи 10% тарҳ карда мешаванд;

2) андоз аз фоидаи шахсони ҳуқуқӣ (ба ғайр аз корхонаҳо ва ташилотҳое, ки дар молияти мунитсипалитетҳо қарор доранд) Шахсони ҳуқуқӣ новобаста аз резидент будан ё набудани онҳо, супорандагони андози фоида ба ҳисоб мераванд. Корхонаи резидентӣ андозро аз фоида — фарқияти байни даромад ва хароҷот месуторад. Корхонаи ғайрирезидент аз маблағи боқимондаи пас аз тарҳи даромади умумӣ ва аз манбаи Озарбойҷон гирифташуда андоз месуторад. Фоида аз рӯи меъёри 20% андозбандӣ қарда мешавад. (моддаи 105 ҚАҶО);

3) андоз аз арзиши иловашуда (бо меъёрҳои 0% ва 18%) (моддаи 173 Кодекси андозии Ҷумҳурии Озарбойҷон) Андоз аз арзиши иловашуда:

4) аксизхо (бо меъёрҳои мутабиқи моддаи 190 Кодекси андоз Чумхурии Озарбойҷон) Аксизхо: Ин андоз ба нархи фуруши баъзе молҳои воридотӣ ё истеҳсолшуда дар Озарбойҷон илова карда мешавад. Нархҳо гуногунанд, масалан, меъёри аксизӣ барои нӯшокиҳои спиртии чунин арақ барои як литр 2 манат, барои 1000 алаҳ сигор 20 манат.

5) андоз аз молу мулк (барои корхонаҳо — 1% аз арзиши молу мулк) Андоз аз амволи шахсӣ вобаста ба ҷойгиршавии амвол фарқ мекунад. Ба ҳамин тарик, дар Боку нархи молу мулк ба ҳар метри мураббаъ майдон 0,4 манат, дар Ганча, Сумгаит ва вилояти Абшерон — 0,3 манат, дар дигар вилоятҳо — 0,2 манатро ташкил медиҳад. Андоз аз нақлиёти ҳавоӣ ва обӣ низ вобаста ба ҳаҷми муҳаррики ин нақлиёт фарқ мекунад;

б) андози замин аз шахсони ҳуқуқӣ. Андоз аз замин: Меъёрҳои гуногуни андоз нисбат ба заминҳо вобаста ба ҷойгиршавӣ ва

¹⁸² https://ru.wikipedia.org/wiki/Махзани_интернеті_вак_т_воридшав_т
12.04.2022сол. соати 9:20.

— андози замин аз шахсони воқеӣ. Нисбат ба ин андоз аз ҷониби шахрдорӣ ҳисоб карда, ба бучети маҳаллӣ пардохт карда мешавад.

— андоз аз молу мулк шахсони воқеӣ. Андоз аз амволи шахсӣ вобаста ба ҷойгиршавии амвол фарқ мекунад. Ба ҳамин тарик, дар Боку нархи молу мулк ба ҳар метри мураббаъ майдон 0,4 манат, дар Ганча, Сумгаит ва вилояти Абшерон — 0,3 манат, дар дигар вилоятҳо — 0,2 манатро ташкил медиҳад. Андоз аз нақлиёти ҳавоӣ ва обӣ низ вобаста ба ҳаҷми муҳарриқи ин нақлиёт фарқ мекунад.

Андоz аз корхонаҳо ба бучети давлатӣ пардохта мешавад ва андоzi давлатӣ ва аз шахсони воқеӣ ба бучети шахрӣ ва андоzi маҳаллӣ ба ҳисоб меравад;

— андоzi ҳунармандӣ аз масолеҳи сохтмони дорон аҳамияти (таъиноти) маҳаллӣ. Андоz аз муассисаҳои санъати коркарди маъдан. Агар шахсони воқеӣ ва корхонаҳо дар қаламрави Ҷумҳурии Озарбойҷон, инчунин дар қитъаи баҳри Хазар, ки ба Ҷумҳурии Озарбойҷон тааллуқ дорад, қанданиҳои фонданок истихроҷ кунанд, онҳо бояд барои истихроҷи зикршуда андоzi тичоратӣ супоранд. Меъёри нафти хом 26%, гази табиӣ 20%, маъданҳои маъданӣ 3%-ро ташкил медиҳад. Андоzсупорандагон бояд на дертар аз рӯзи 20-уми ҳар моҳ барои моҳи гузаштаи истихроҷ эълומия пешниҳод кунанд;

— андоz аз фондаи корхонаҳо ва ташкилотҳое, ки дар молияти мунитсипалӣ қарор доранд.

Қондаҳои ҳисоб ва пардохти андоzҳои маҳаллӣ, ҳукуку уҳдадорихон андоzсупорандагон ва мақомоти ҳадамоти андоzi мунитсипалитетҳо, шаклҳо ва усулҳои назорати андоz, ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунгузории андоz, қондаҳои шикоят аз амал (беамалии) мақомоти ҳадамоти андоzi мунитсипалитетҳо ва шахсони мансабдори онҳо бо қонунгузории дахлдор муқаррар карда мешаванд.

Ба сифати иштирокчиёни муносибатҳои андоz муайян карда шудаанд (моддаи 10 Кодекси андоzi Ҷумҳурии Озарбойҷон):

- шахсони ҳукукӣ ва воқеӣ, ки тибқи Кодекси андоzi Ҷумҳурии Озарбойҷон андоzсупоранда эътироф шудаанд;
- шахсони ҳукукӣ ва воқеӣ, ки мутобики Кодекси андоzi Ҷумҳурии Озарбойҷон агентҳои андоz эътироф шудаанд;
- мақомоти андоzi давлатии Ҷумҳурии Озарбойҷон;

— мақомоти гумруки Ҷумҳурии Озарбойҷон;

— мақомоти молиявии Ҷумҳурии Озарбойҷон вобаста ба ҳалли масъалаҳои пешбининамудаи Кодекси андоzi Ҷумҳурии Озарбойҷон;

— мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, дигар мақомоти ваколатдор ва шахсони мансабдор, ки бо тартиби муқарраршуда ба ғайр аз мақомоти андоz ва гумрук маблағҳои андоzсупорандагонро барои ситонидани андоzҳо ва гузаронидани онҳо ба бучети давлатӣ дар ҳолатҳои муқарраркардаи Кодекси андоzi Ҷумҳурии Озарбойҷон нигоҳ медоранд.

Ҳадамоти давлатии андоzi Ҷумҳурии Озарбойҷон низомии ягонаи марказонидашуда мебошад, ки аз Вазорати андоzҳо ва мақомоти андоzi ҳудудии бевосита тобеъи он иборат аст (моддаҳои 20–28-и Кодекси андоzi Ҷумҳурии Озарбойҷон).

Ба сохтори Вазорати андоzҳои Ҷумҳурии Озарбойҷон Вазорати андоzi Ҷумҳурии Мухтори Нахичеван, Маркази Таълимии Вазорати андоzҳо, Департамент оид ба кор бо андоzсупорандагонӣ калон ва корхонаҳои низомии махсуси андоz, Департаменти тафтиши пешакии ҷиноятҳои андоz, Сарраёсати андоzi шахри Боку, Шӯъбаҳои минтақавии андоz, раёсатҳо ва шӯъбаҳо дар шахру ноҳияҳои Ҷумҳурий.

Вазорати андоzҳо ба низомии мақомоти давлатии идоракунӣ шомил буда, ба Президент ва Ҳукумати Ҷумҳурии Озарбойҷон тобеъ карда шудааст.

Мақомоти андоz дар доираи салоҳияти худ ваколатҳои мақомоти хифзи ҳукукро амалӣ мекунанд.

Мақомоти андоz фаъолияти худро мустақилона новобаста аз мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ амалӣ мекунанд.

ТАНЗИМИ ҲУКУҚИИ АНДОЗҲО ДАР АРМАНИСТОН.

Танзими ҳукуқии низомии андоz дар Ҷумҳурии Арманистон ягонагии муносибатҳои андоz мебошад, ки мисли дигар кишварҳо танзими ҳукуқии муносибатҳои андоzро дар муқаррар кардан, ҳисоб кардан, пардохти андоzҳо ва пардохтҳо, баҳисобгирии уҳдадорихон андоz ва дар сурати муқаррар намудани қонунгузории андоz ситондан, баргардонидани андоzҳо ва пардохтҳо, муқаррар намудани имтиёзҳои андоz, муқаррар намудани ваколатҳо ва уҳдадорихо мебошанд. Мақомоти дахлдори ваколатдори давлатӣ дар соҳаи андоz, татбиқи назорати андоz, татбиқи чораҳои ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қонунҳои танзимкунандаи муносибатҳои андоz,

ичро, таъмини ўхдадорихи андоз, инчунин муносибатҳо оид ба ҳалли баҳҳои андозро дар кишвари Арманистон ба роҳ мемонад.

Муносибатҳои андоз дар Ҷумҳурии Арманистон бо Конституция, қонунгузорӣ ва шартномаҳои байналмилалӣ тасвибнамудаи Арманистон хусусан Қонуни Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи андозҳо», ва ҚҶА «Дар бораи фондҳои давлатӣ» танзим карда мешаванд. Андозҳо, ба монанди андоз аз даромад, аксизҳо ва андоз аз аризиши иловашуда¹⁰³, андозҳои маҳаллӣ «андоз аз амвол, андозҳои замин ва андозҳои меҳмонхонаҳо» андозҳо ва пардохтҳо, бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии ва санадҳои зерқонунӣ, ки дар асоси онҳо бо мақсади таъмини иҷрои онҳо қабул шудаанд амалӣ карда мешаванд.

Дар Ҷумҳурии Арманистон муносибатҳои андозро тибқи муқаррароти Кодекси Ҷумҳурии Арманистон дар бораи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, Қонуни Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи асосҳои маъмурӣ ва пешбурди парвандаҳои маъмурӣ», Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Арманистон ва Кодекси муҳофизатии ҷиноятии Ҷумҳурии Арманистон, Қонуни Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи муфлисшавӣ», Қонунҳои Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи хизмат дар сафи мақомоти андоз» ва «Дар бораи фаъолияти оперативии иктишофӣ» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон Арманистон «Дар бораи мақомотҳои назоратӣ» танзим карда мешаванд.

Ҳаҷми даромадҳои андоз (даромадҳои андоз ва бочи давлатӣ) ба бучети давлатии Арманистон барои соли 2021 нисбат ба нишондоди пешбинишуда 10,2 фоиз ва аз рақами ислоҳшуда 1 фоиз зиёд шуд. Ҳамин тариқ, ба ҳолати 31 декабр даромадҳои андозии ҳазинаи давлатӣ 1 триллиону 586,9 миллиард драм ё 22,7 фоизи ММД-ро ташкил дод (нисбат ба соли 2020 0,3 фоизӣ зиёд гардидааст). Дар ҳамин ҳол, даромадҳои андоз (андозҳо ва бочи давлатӣ) дар қонун «Дар бораи Бучети давлатӣ барои соли 2021» дар ҳаҷми 1 триллиону 440 миллиарду 136 миллиону 839,5 ҳазор драм муқаррар шудааст.

Дар давоми сол, онҳо то 1 триллиону 581 миллиард драмро иҷро кардаанд. Ҳамин тариқ, соли гузашта аз ҷониби мақомоти андоз ва гумрук воридоти андоз ва бочҳо нисбат ба соли 2020 14,6 фоиз ё 201,7 миллиард драм зиёд шудааст. Афзоиш нисбат ба давраи пеш аз Ковид 2019 122,6 миллиард драм ё 8,4%, аз соли 2018–328,8 миллиард драм ё 26,1 фоизро ташкил дод. То 31

декабри соли 2020 зиёда аз 373,6 миллион драм, 137,3 миллиард драм дар соли 2019 ва 55,3 миллиард драм дар соли 2018 4,1 миллиард драмро ташкил дод. То соли 2021 дар назар аст, ки таносуби андоз нисбат ба ММД ба 25% расонида шуд.

Дар натиҷаи татбиқи сиёсати иқтисодӣ дар соли 2021 афзоиши маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ 5,7 фоиз, афзоиши фаъолияти иқтисодӣ 5,8 фоизро дар кишвари Арманистон ташкил додааст¹⁰⁴.

Аз 1 январи соли 2022, Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Арманистон (минбаъд — КА ҶА), ки 4 октябри соли 2016 қабул шудааст, эътибор пайдо кард. Бо қабули ин қонун, қонунҳое, ки қаблан ҳисоб ва пардохти андозҳои алоҳида ва дигар пардохтҳои ҳатмиро танзим мекарданд, эътиборашонро гум карданд.

Мувофиқи моддаи 2 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Арманистон, муносибатҳои андоз дар Ҷумҳурии Арманистон бо Конституцияи Ҷумҳурии Арманистон, шартномаҳои байналмилалӣ тасдиқнамудаи Ҷумҳурии Арманистон, Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Арманистон, қонунҳо дар бораи пардохтҳо, санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар асоси онҳо ва бо мақсади таъмини иҷрои онҳо қабул шудаанд, бо дигар қонунгузории андоз танзим карда мешаванд.

Моддаҳои 6–8 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Арманистон татбиқи намулҳои андозҳои давлатӣ ва маҳаллӣ, бочҳои давлатӣ ва маҳаллӣ, низомиҳои умумӣ ва махсуси андозбандиро пешбинӣ мекунанд.

Ба андозҳо ва пардохтҳои Ҷумҳуриявӣ мансуб доништа шудаанд:

1) ААИ (бо меъёрҳои 0%, 20% ва 16,67 дар баробари ин агар ширкатҳо низоми реҷаи андозбандии махсусро интихоб накунанд) пас 18% андоз аз даромади корпаративӣ пардохт менамоянд (моддаи 63 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Арманистон);

2) андози аксизӣ (аз рӯи меъёрҳои моддаи 88 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Арманистон);

3) андоз аз ғайри (бо меъёри 20%) (моддаи 125 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Арманистон);

4) андоз аз даромад бо меъёрҳои (23%, 28% ва 36%) ситонида мешавад, аз 1 январи соли 2022 бо меъёри ягона 211ТР2Т сарфи назар аз маблағи ҷабронпулӣ татбиқ карда мешавад ва дар соли

¹⁰³ https://report.am/full_news.php?id=45723&lang=2 Маҳзани интернетӣ вақти воридшавӣ 8:59, 12.04.2022сол.

2023 ин ракам то 20% кам карда мешавад. (моддаи 150 Кодекси андозии Ҷумҳурии Арманистон);

5) андозии ҳифзи табиат (аз рӯи меъёрҳои моддаи 167 Кодекси андозии Ҷумҳурии Арманистон);

6) андозии роҳ (аз рӯи меъёрҳои моддаҳои 188–190 Кодекси андозии Ҷумҳурии Арманистон);

7) андоз аз гардиш бо меъёри майлони аз 1,5 то 5%, ки ба ин намуи андоз қорхонаҳои хурд бо гардиши 115 млн. драм доранд андозбанди мегарданд; (аз рӯи меъёрҳои моддаи 258 Кодекси андозии Ҷумҳурии Арманистон);

8) андозии патент (бо меъёрҳои минтақавии моддаи 277 Кодекси андозии Ҷумҳурии Арманистон);

9) бочи давлатӣ;

10) пардохтҳо аз истифодаи захираҳои табиӣ;

11) андозии иҷтимоӣ — қорфармо андозии иҷтимоиро бо меъёри 51TR2T (аз даромад то 500 000 драм ё тибқи 1TR3T1030 ё ин ки 101TR2T зиёда аз 500 000 драм) меситонанд. Ба ҳамаи ин меъёри андоз сӯғуртаи иҷтимоӣ дар соли 2022 сол ба 4,5% барои музди маоши то 500 000 драм паст карда шудааст;

12) пардохти ҳатмӣ барои додани (дароз кардани муҳлати амали) иҷозатнома;

13) дар бораи истифодаи басомади радио ва пардохти ҳатмӣ барои истифодаи он;

14) пардохти ҳатмӣ барои танзими хизматрасониҳои ҳамгӣяӣ.

Ба андозҳо ва пардохтҳои маҳаллӣ мансуб доништа шудаанд:

1) андоз аз амволи ғайриманқул;

2) андозии амвол барои воситаҳои нақлиёт;

3) бочи маҳаллӣ;

4) пардохти маҳаллӣ.

Дар доираи низоми умумии андозбандӣ, аз ташкилотҳо, соҳибкорони инфиродӣ ва нотариусҳо, махсусан, андоз аз арзиши иловашуда ва (ё) андоз аз фоидаи ситонида мешавад.

Дар байни низомҳои махсуси андозбандӣ:

1) дар доираи низоми андоз аз гардиш, аз ташкилотҳо, соҳибкорони инфиродӣ ва нотариусҳо, махсусан андоз аз гардиш ситонида мешавад, ки андоз аз арзиши иловашуда ва (ё) андоз аз фоидаи иваз мекунад;

2) дар доираи низоми андозии патентӣ, аз ташкилотҳо ва соҳибкорони инфиродӣ, махсусан андозии патентӣ ситонида мешавад, ки андоз аз арзиши иловашуда ва (ё) андоз аз фоидаи иваз мекунад;

3) дар доираи низоми соҳибкорони оилавӣ ташкилотҳо ва соҳибкорони инфиродӣ дар ҳолатҳои муқаррагарида, махсусан аз андозбандии ААИ ва (ё) андоз аз фоида, инчунин аз андоз аз гардиш озод карда мешаванд.

Муносибатҳои вобаста бо амалӣ намудани *фаъолияти оперативӣ-ҳустуҷӯӣ* бо мақсади пешаки оғохонидан, дур кардан, пешгирӣ кардан ва қушодани вайронкунии талаботҳои санадҳои меъёрие, ки ба мақомоти андоз ваколати назоратро медиҳанд, бо Қонуни Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-ҳустуҷӯӣ» танзим карда мешаванд.

Қаебгарии андоз барои вайрон кардани қонунгузории андоз дар ҳудуди Кодекси андозии Ҷумҳурии Арманистон, қонунгузории маъмури ва ҷиноятӣ муқарра карда шудааст.

Бо мақсади ҳалли бахшҳои он ба санадҳои ҳуқуқии инфиродӣ, ки мақомоти андоз қабул кардааст, амал ё беамалии хизматчиини андоз дар мақомоти андоз Комиссияи апеллятсионии мақомоти андоз — им амал мекунад. Комиссияи апеллятсионии мақомоти андоз — мақомотест, ки аз ҷониби роҳбари мақомоти андоз ташкил карда шуда, доимӣ дар мақомоти андоз амал мекунад ва аз раис ва ҳашт аъзоён иборат аст, ки қори худро дар Комиссия бо вазифаҳои иншол намудаашон дар ҳадамоти андоз якҷоя мекунанд (моддаи 441 Кодекси андозии Ҷумҳурии Арманистон соли 2019).

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР БЕЛАРУС. Тибқи маълумотҳои оморӣ даромади бучети давлатӣ дар Ҷумҳурии Белорусь дар соли молявии 2021, 21 403,2 млн. рубл ва бучети маҳаллии он 25 410,0 млн. рублро ташкил дода иҷроинши бучетҳо 27 893,4 млн. рублро дар бар мегирад, ки иҷроинш 101,5% нақшаи солоноро ташкил карда даромад нисбат ба ММД 16,1% баробар аст.

Даромадҳои бучети муттаҳидшуда 46 813,2 миллион рублро ташкил додааст, ки (27,0% аз ММД) мебошад, бучети маҳаллӣ бошад 26 274,4 млн. рублро ташкил додааст, ки нисбат ба ММД 15,2% -ро ташкил додааст.

Соҳтори даромади бучети муттаҳидшуда аз рӯи сатҳи низоми бучет ба% нисбат ба ҳаҷми умумии даромад дар соли молявии 2021:

Хамаи намуи даромадҳо	45,7% бучети Ҷумҳуриявӣ 54,3% бучети маҳаллӣ
Аксияҳо	100% харду бучет
Андоз аз даромад шахсонӣ воқеӣ	100% харду бучет
Андоз аз даромад ва фонда	31,9% бучети Ҷумҳуриявӣ 68,1% бучети маҳаллӣ
Андоз аз молияти хусусӣ	100% харду бучет
Андоз аз арзиши иловашуда	75,9% бучети Ҷумҳуриявӣ 24,1% бучети маҳаллӣ
Андоз аз ғаёлияти иқтисодӣ хориҷа	100% харду бучет
Аз ҳисоби дигар даромадҳо	47,9% бучети Ҷумҳуриявӣ 52,1% бучети маҳаллӣ
Даромадҳои ғайри андозӣ	68,1% бучети Ҷумҳуриявӣ 31,9% бучети маҳаллӣ

Қонунгузории андозӣ Беларус — низоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар асос ва тибқи Конституцияи Ҷумҳурии Беларус қабул карда шуда мебошад, ки дар бар мегирад (моддаи 3 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус):

Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус ва қонунҳое, ки мутобиқи он қабул шуда, масъалаҳои андозбандиро танзим мекунанд;

— декретҳо, фармонҳо ва фармоишҳои Президенти Ҷумҳурии Беларус, ки масъалаҳои андозбандиро дар бар мегиранд;
— шартномаҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Беларус;
— қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Беларус, ки масъалаҳои андозбандиро танзим мекунанд ва қонунҳое, ки мутобиқи он дар асос ва барои иҷрои Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус қабул карда шуда, масъалаҳои андозбандиро танзим мекунанд ва санадҳои Президенти Ҷумҳурии Беларус;

— санадҳои меъёрии ҳуқуқии мақомоти Ҷумҳуриявӣ идора-кунӣ давлатӣ, мақомоти идоракуни ва худидоракунии маҳаллӣ, ки масъалаҳои андозбандиро танзим мекунанд ва дар ҳолатҳо ва доираи пешбининамудан Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус, инчунин қонунҳое, ки мутобиқи он қабул шуда, масъалаҳои андозбандиро танзим мекунанд, санадҳои Президенти Ҷумҳурии Беларус ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Беларус нашр карда мешаванд.

Дар Ҷумҳурии Беларус андозу пардохтҳо (боҷҳо)-и Ҷумҳуриявӣ ва андозу пардохтҳои маҳаллӣ муқаррар карда мешаванд (моддаи 7 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус).

Андозу пардохтҳое (боҷҳое) Ҷумҳуриявӣ эътироф карда мешаванд, ки Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус ва ё Президенти Ҷумҳурии Беларус муқаррар кардаанд ва барои пардохт дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Беларус ҳатмӣ мебошанд. Андозу пардохтҳое маҳаллӣ эътироф карда мешаванд, ки бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии (қарорҳои) Шӯроҳои маҳаллии вакилон тибқи Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус муқаррар карда шудаанд ва барои пардохт дар ҳудудҳои дахлдор ҳатмӣ мебошанд.

Ба андозу хироҷҳо (боҷҳо)-и Ҷумҳуриявӣ мансубанд:

1) андоз аз арзиши иловашуда, ки (бо меъёрҳои 0%, 10% ва 20%) ситонида мешавад (Фасли 5 КА ЧБ бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3 пешбинӣ гардидааст) Замимаи № 26, ки бо Укази Президенти ЧБ аз 22.07.2021 № 285 тасдиқ гардидааст. Номгӯӣ маҳсулоти хӯроқвории барои хӯроқи кӯдакон, ки барои онҳо меъёри ААИ хангоми дар ЧБ фуруҳтан ва ворид намудан ба ҳудуди ЧБ ба меъёри 10% муқаррар карда шудааст андозбандӣ карда мешавад. (моддаи 102 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус);

2) аксияҳо (Фасли 15 КА ЧБ бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3 пешбинӣ гардидааст) дар асоси замимаи-1 мувофиқ ба КАЧБ, ки бо Укази Президенти Ҷумҳурии Беларус аз 18.02.2021 № 53 барои давраи то 31 декабрия 2021 сол тасдиқ шудааст, меъёрҳои аксия ба молҳои зерасказии алоҳида (хусусан ба автомобилҳо сӯзишворӣҳои дизели ва бензин) муқаррар карда шудааст; (аз рӯи меъёрҳои моддаи 112 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус);

3) андоз аз фонда (бо меъёрҳои 5%, 10% ва 18%) (Боби 16 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3) (моддаи 142 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус);

4) андоз аз даромади ташкилотҳои хориҷӣ, ки дар Ҷумҳурии Беларус тавассути намояндагии доимӣ ғаёлият намекунанд (бо меъёрҳои 6%, 10%, 12% ва 15%) (Боби 17 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3) (моддаи 149 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларус);

5) андоз аз даромади шахсонӣ воқеӣ (бо меъёрҳои 13%, 9% ва 16%) (Боби 18 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз

29.12.2020 тахти № 72-3) замимаи- 2 ба КАЧБ Меъёри андоз аз даромади шахсонӣ воқеӣ бо маблағҳои қайдшуда танзим карда мешавад; (моддаи 173 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

6) андоз аз амволи ғайриманкул (бо меъёрҳои 1% барои ташилотҳо, 0,1% — барои шахсонӣ воқеӣ) (Боби 19 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 N 72-3) (моддаи 188 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

7) андозии замин (Боби 20 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 тахти № 72-3), тибқи замимаҳои 3,4,5,6 — мувофиқ ба КАЧБ тасдиқ гардида ба танзим дароварда мешаванд; (бо меъёрҳои мувофиқи моддаи 196-201 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

8) андозии экологӣ (Боби 21 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 тахти № 72-3) аз рӯи меъёрҳои гуногун ва муқаррароти замимаҳои 7,8, ва 9 мувофиқ ба КАЧБ ситонида мешавад; (аз рӯи меъёрҳои моддаи 207 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

9) андоз барои истифода (баровардани) захираҳои табиӣ (Боби 22 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 тахти № 72-3) тибқи қоидаҳои муайяннамудаи замимаи № 10, 11 мувофиқ ба КАЧБ ба танзим дароварда мешавад; (тибқи меъёрҳои моддаи 213 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

10) пардохт барои гашти воситаҳои нақлиёти автомобилӣ давлатҳои хориҷӣ дар роҳҳои автомобилгарди истифодаи умумии Ҷумҳурии Беларусь (Боби 28-1 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 тахти № 72-3) (тибқи меъёри моддаи 224 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

11) хироҷи офшорӣ (бо меъёри 15%) (Боби 23 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 тахти № 72-3) (моддаи 232 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

12) муҳрпулӣ (бо меъёрҳои 15%, 20%, 25% ва 0,1%) (Боби 24 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 тахти № 72-3) (моддаи 238 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

13) хироҷи консулӣ (Боби 25 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 тахти № 72-3) дар доираи талаботҳои замимаи 12-и мувофиқ ба КАЧБ танзим карда мешавад; (аз рӯи меъёри моддаи 243 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

14) бочи давлатӣ (Боби 26 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 N 72-3) тибқи муқаррароти замимаи № 13 мувофиқ ба КАЧБ, бочи давлатӣ аз муроҷиат ба мақомоти судӣ,

ба истиснои коллегияи Ҷумҳурии Беларусь оид ба корҳои инте-
лектуалии шахсӣ ба Коллегияи судӣ оид ба корҳои иқтисодии
Суди олии Ҷумҳурии Беларусь, судҳои иқтисодӣ вилоятҳо ва шаҳри
Минск, инчунин тибқи замимаи № 14 бочи давлатӣ дар ҳолати
муроҷиат намудан ба коллегияи судӣ оид ба моликияти зехнӣ,
замимаи 15 бочи давлатӣ барои корҳои иқтисодӣ, замимаи № 16
бочи давлатӣ барои муроҷиат ба мақомоти иҷроии маҷбурий, за-
мимаи № 17 муроҷиат ба мақомоти пракуратура, замимаи № 18
барои муроҷиат ба шахсонӣ мақомоти ваколатдорӣ давлатии
мақомоти маҳаллӣ, замимаи № 19 бочи давлатӣ барои муроҷиат
ба ташилотҳои қайдгирандаи Ҷумҳуриявӣ ва ҳудудӣ, ки қайди
давлатии амволи ғайри манкулро пайдо намуда ҳуқуқ ба хари-
ду фуруш меоранд, ситонида мешавад, № 20 бочи барои ба қайд
гирифтани никоҳ ва аз қайд баровардани он, замимаи № 21
барои додану иваз намудани шаходатномаҳои барои раводид ба
Белорус, инчунин раводиди шахравандони хориҷӣ, бешахраванд
ки масъалаҳои шахравандиро дар бар мегирад, замимаи № 22 бочи
оид ба дигар объектҳои андозбандишавандае, ки бочи давлати
муқарраршудааст танзим мегарданд; (аз рӯи меъёри моддаи 250
Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

15) бочи патентӣ (Боби 27 КА ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь
аз 29.12.2020 N 72-3) замимаи № 23 бочи патентиро танзим ме-
наояд; (аз рӯи меъёри моддаи 262 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии
Беларус);

16) бочҳои гумрукӣ ва хироҷҳои гумрукӣ;

17) хироҷи истифодаи партов (Боби 28 КА ЧБ Қонуни
Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 N 72-3).

Ба андозу хироҷҳои маҳаллӣ мансубанд:

1) андоз барои соҳибии сағҳо (Фасли VI боби 29 КА ЧБ
Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 N 72-3) (аз рӯи меъёрҳои
моддаи 270 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

2) хироҷи курортӣ (бо меъёри то 3%) (Боби 20 КА ЧБ Қонуни
Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 N 72-3) (моддаи 278 Кодекси
андозӣ Ҷумҳурии Беларусь);

3) хироҷ аз тайёркунадаҳо (бо меъёри то 5%) (Боби 30 КА
ЧБ Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 N 72-3) (моддаи 282
Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Беларусь).

Низоми маҳсули андозбандӣ дар доираи Фасли VII боби 32 КА
ЧБ бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Беларусь аз 29.12.2020 тахти

№ 72-3 пешбинӣ гардидааст, ки барои пардохткунандагони зерин татбиқ карда мешавад:

— андоз аз рӯи низоми содакардашудаи андозбандӣ (бо меъёрҳои 5%, барои супорандагони андоз аз арзиши иловашуда — 3%);

— андозы ягона аз соҳибкорони инфиродӣ ва дигар шахсони воқеӣ бо%) тибқи муқаррароти боби 33 КА ҚБ, ки бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3 пешбинӣ гардидааст танзим карда мешавад, замимаи № 24 меъёри андозы ягоноро аз соҳибкорон ва дигар шахсони воқеӣ танзим менамояд; (аз рӯи меъёрҳои моддаи 298 Кодекси андозы Ҷумҳурии Беларус);

— андозы ягона барои истеҳсолкунандагони маҳсулоты кишоварзӣ (бо меъёри 1%) тибқи боби 34 КА ҚБ, ки бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3 пешбинӣ гардидааст танзим карда мешавад; (моддаи 305 Кодекси андозы Ҷумҳурии Беларус);

— андоз аз бизнеси бозӣ%) тибқи боби 35 КА ҚБ, ки бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3 пешбинӣ гардидааст танзим карда мешавад (аз рӯи меъёрҳои моддаи 309 Кодекси андозы Ҷумҳурии Беларус);

— андозы даромад аз амалӣ намудани фаъолияти лотереявӣ (бо меъёри 8%)%) тибқи боби 34 КА ҚБ, ки бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3 пешбинӣ гардидааст танзим карда мешавад (моддаи 313 Кодекси андозы Ҷумҳурии Беларус);

— андозы даромад аз бозихои интерактивии электронӣ (бо меъёри 8%)%) тибқи боби 37 КА ҚБ, ки бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3 пешбинӣ гардидааст танзим карда мешавад (моддаи 317 Кодекси андозы Ҷумҳурии Беларус);

— хироч аз амалӣ намудани фаъолияти хунаремандӣ (ресурсной)%) тибқи боби 38 КА ҚБ, ки бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3 пешбинӣ гардидааст танзим карда мешавад (тибқи моддаи 320 Кодекси андозы Ҷумҳурии Беларус);

— хироч барои амалӣ намудани фаъолият оид ба хизматрасонӣ дар соҳаи агроэкотуризм%) тибқи боби 39 КА ҚБ, ки бо назардошти Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 29.12.2020 тахти № 72-3 пешбинӣ гардидааст танзим карда мешавад;

— андозы ягона аз даромади ҳисобшуда (бо меъёри 5%);

— Тибқи муқаррароти Фасли VIII КАҚБ, ки Андозбандии каторгрияи ҷудогонаи андозсупорандагонро дар бар мегирад Боби 41-и он ба хусусиятҳои андозбандӣ дар минтақаҳои озоди иқтисодӣ бахшида шудааст, ки ингуна муносибатҳоро танзим менамояд;

— Андозбандии ҳоҷагиҳои деҳқони (фермерӣ), коллегияи адвокатҳо, бюрои адвокатҳои палатаи нотариалии Беларус ва соҳтори ташкилии он, мақомотҳои қудратӣ ва дигар ташкилотҳои давлатӣ тибқи муқаррароти Боби 42 КАҚБ танзим карда мешаванд.

— Тибқи Замимаи № 25 рӯйхати нақлиёт оварда шудааст андозбандӣ карда мешаванд;

— Замимаи № 27 меъёри андоз барои нақлиёт.

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР ЭРОН. Дар соли 2008 тақрибан 55% воридот ба бучети давлатии Ҷумҳурии Ислонии Эронро (ИРИ) даромадҳо аз нафт ва газӣ табиӣ, қисми боқимондаро аз андозҳо ва хирочҳо ташкил доданд. Дар соли 2004, тақрибан 50% ММД-и Эрон аз андоз озода шуда буданд. Дар соли 2012 андозҳо 43%-и даромадҳои ҳукумат ва 7% ММД-и Эронро ташкил доданд. Аз соли 2014 ҳиссаи андозҳои мустақим аз маҷмӯи воридоти андозӣ тақрибан 70%-ро ташкил дод.

Даромадҳои умумии бучети давлатӣ барои соли 2017 ба маблағи 3 200 триллион риёл муайян шудааст (97 миллиард доллар бо қурби расмӣ), ки аз онҳо зиёда аз 1 100 триллион риёл аз фуруши нафти хом (бо қурби мубодилаи 33 000 риёл барои 1 доллари ИМА) мебошад.

Низоми андозҳои Ҷумҳурии Ислонии Эрон манбаҳои андозы муосир ва ислониро дар бар мегирад, аз ҷумла:

- 1) андозы шахсӣ ба даромадҳо (бо меъёрҳои 10% барои қормандони бахши давлатӣ, 10%-35% барои дигар бахшҳо);
- 2) андозы ислонии закот (аз рӯи меъёри тағйирёбанда);
- 3) андозы ислонии хараҷ (бо меъёри 10%);
- 4) андоз аз амволи ғайриманкул (бо меъёри 10%-35% аз иҷораи амволи ғайриманкул, 5% — замин);
- 5) андоз аз мерос (аз рӯи меъёрҳои прогрессивӣ);
- 6) андозы даромади қорпоративӣ (бо меъёри 25%);
- 7) андоз аз арзиши иловашуда (аз соли 2008) (бо меъёри стандартӣ 1,5%, меъёр ба молҳои ҳашамат — 12% ва 20%);
- 8) андозы мунитсипалӣ (бо меъёри 3%).

Низоми андози Эрон дар солҳои охир ислохоти куллии сохториро аз сар гузаронидааст¹⁸⁴. Ба тағйироти муҳимтарин низоми андоз бо мавриди амал қарор додани Қонуни нави андозҳои мустақим дучор шуд. Қонун аз ҷониби Шӯрои Нозирони Ҷумҳурии Ислонии Эрон 16 феввали соли 2002 тасдиқ карда шуд. Андозҳои асосӣ дар Эрон инҳоянд: андозҳои корпоративӣ ва шахсӣ аз даромад (андоз аз музди меҳнат).

ТАНЗИМИ ХУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР ҚАЗОҚИСТОН. Дар соли 2020 даромадҳои бучети давлатии Ҷумҳурии Қазоқистон ба андозаи 14 521 (8 689 ин буд) миллиард танга муайян карда шудааст, ки аз онҳо даромадҳои нафт 3 688 миллиард тангаро дар бар гирифта (42,4%) -ро ташкил медиҳад. ММД дар соли молиявии 2021 81,3 трлн. тенгеташкил додааст. Афзоиш нисбат ба соли 2020 115,0%-ро ташкил намудааст

Ҳиссаи андоз аз даромади корпоративӣ ва андоз аз арзиши иловашуда дар воридоти андозӣ аз соли 2007 инҷониб ду ва ё зиёда маротиба кам шудаанд. Ба дараҷаи муайян ин бо кам кардани меъёри андоз аз даромади корпоративӣ аз 30% то 20% ва меъёри андоз аз арзиши иловашуда аз 13% то 12% дар соли 2009 дар останаи таъсиси Иттиҳоди ғумруқӣ, вақте ки дар ҳукумат интизор буданд, ки Қазоқистон метавонад бахши истеҳсолиро тавсеа диҳад, алоқаманд аст. Масалан, камкунии минбаъдаи меъёри андоз аз даромади корпоративӣ то 15% бо афзоиши параллели бори андоз ба бахши ашёи хом пешниҳод карда шуда буд. Зимнан, мутаносибан паст шудани нархи ашёи хом, боиси кам шудани воридот аз истифодаи захираҳои табиӣ ва дигар захираҳо дар ифодаи реалӣ (воқеӣ) гардид.

Ин сохтори низоми андозҳо ва самтҳои пешбинишудаи сиёсати андозро барои давраи миёнамӯҳлат, аз 1 январи соли 2018 мавриди амал қарор додани Кодекси нави андозии Ҷумҳурии Қазоқистон муайян кард.

Қонунгузори андозии Ҷумҳурии Қазоқистон ба Конститутсияи Ҷумҳурии Қазоқистон асос ёфта, аз Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон, инчунин санадҳои меъёрии ҳуқуқие иборат аст, ки

¹⁸⁴ Зобова И. Ю. Налоги и налогообложение в странах с исламской экономикой. Казань, 2008. С. 89–100.

қабули онҳоро Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон пешбинӣ кардааст (моддаи 2 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон¹⁸⁵).

Ҳиссаи даромади андозии дар соли молиявии 2021 10,7 трлн. тенгери ташкил медиҳад, ки аз он: андозии даромад аз шахсонӣ воқеӣ 533,7 млрд. тенге (нисбат ба соли 2020 34,2%), бочҳои ғумруқӣ аз ҳисоби содироти нафти 441,0 млрд. тенге (афзоиш нисбат ба соли 2020 1,2%), ААИ 385,1 млрд. тенге (афзоиш нисбат ба соли 2020 28,9%), андоз аз истифодабарандагонии конҳо 116,8¹⁸⁶ млрд. тенге (афзоиш нисбат ба соли 2020 35,1%).

Дар Ҷумҳурии Қазоқистон андозҳои зерин амал мекунанд (моддаи 189 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон):

1) андозҳо:

а) андоз аз даромади корпоративӣ (бо меъёрҳои 20%, 10%, 15%) (моддаи 313 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон);

б) андоз аз даромади инфиродӣ (бо меъёри 10%) (моддаи 320 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон);

в) андоз аз арзиши иловашуда (бо меъёри 12%) (моддаи 422 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон);

г) аксизҳо (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 463 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон);

д) андозии рентавӣ аз содирот (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 716 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон);

е) пардохтҳои махсус ва андозҳои истифодабарандагонии сарватҳои зеризаминӣ (бонуси обунавӣ, пардохтҳои барои ҷуброни хароҷоти таърихӣ, андоз аз истихроҷи канданиҳои фойданок ва андоз аз фойдаи зиёдатӣ аз рӯи меъёрҳои мувофиқи Фасли 23 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон);

ж) андозии иҷтимоӣ (бо меъёр аз 1 январи соли 2018–9,5%; аз 1 январи соли 2025–11 фоиз) (моддаи 485 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон);

з) андоз аз воситаҳои нақлиёт (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 492 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон);

и) андозии замин (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаҳои 503–509 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қазоқистон);

¹⁸⁵ Online zakon.kz/document/ Махзани интернетӣ воридшавӣ 12:00, 21.04.2021 сол.

¹⁸⁶ https://kapital.kz/ekonomich/_Махзани интернетӣ воридшавӣ 10:24, 21.04.2021 сол.

к) андоз аз амвол (бо меъёрҳои 1,5%, 0,5% ва 0,1% барои шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ) (моддаи 521 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон) (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 531 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон барои шахсони воқеӣ);

л) андоз аз бизнеси бозӣ (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 536 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);

м) андози сабтшуда (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 546 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон). Ин намуди андоз то 1.01.2020 сол амал мекард соқит карда шудааст;

н) андози ягонаи замин (тибқи муқаррароти моддаи 704 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);

2) *пардохтҳо ба бучет*:

а) бочӣ давлатӣ (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 610–615 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);

б) хирочҳо (аз рӯи меъёрҳои моддаҳои 553–554 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);

в) пардохт барои:

- истифодаи иҷозатномаҳо барои машғул шудан бо намуҳҳои алоҳидаи фатъолият (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 557 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);
- истифодаи қитъаҳои замин захиравӣ (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 563 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);
- истифодаи захираҳои об аз сарчашмаҳои рӯизаминӣ (аз рӯи меъёрҳо, ки мақомоти маҳаллӣ мувофиқи моддаи 569 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон муайян мекунаманд);
- эмиссияҳо ба муҳити зист (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 576 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);
- истифодаи олами ҳайвонот (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 582 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);
- истифодаи ҷангал (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 587 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);
- истифодаи минтақаҳои табиии маҳсус муҳофизатшаванда (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 591 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);
- истифодаи спектри радиобасомад (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 595 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон);
- пешниҳод намудани алоқаи телефонии байнишаҳрӣ ва (ё) байналмилалӣ, инчунин алоқаи кандуӣ (аз рӯи меъёрҳо, ки

Ҳукумати Ҷумҳурии Қазоқистон мувофиқи моддаи 601 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон муқаррар менамояд);

— ҷойгиркунии рекламани беруна (визуалӣ) (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 605 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон).

Маблағҳои андозҳо, пардохтҳо ба бучет бо тартибе, ки Кодекси бучети Ҷумҳурии Қазоқистон ва қонун дар бораи бучети Ҷумҳуриявӣ муайян кардааст, ба даромадҳои бучетҳои дахлдор ворид мешаванд.

Дар ҳолатҳои муқарраршуда андозсупоранда ҳуқуқ дорад яке аз *низомиҳои маҳсуси андозбандии зеринро интиҳоб кунад* (моддаи 678 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон):

- 1) *низомиҳои маҳсуси андоз барои субъектҳои бизнеси хурд, инҳоро дар бар мегирад*:
 - *низоми маҳсуси андоз дар асоси патент*;
 - *низоми маҳсуси андоз дар асоси эъломияи соддакардашуда*;
 - *низоми маҳсуси андоз бо истифода аз тарҳи сабтшуда*;
- 2) *низомиҳои маҳсуси андоз барои истеҳсолкунандагонии маҳсулоти кишоварзӣ*:
 - *низоми маҳсуси андоз барои ҳоҷатҳои деҳқонӣ ё фермерӣ*;
 - *низоми маҳсуси андоз барои истеҳсолкунандагонии маҳсулоти кишоварзӣ ва кооперативҳои кишоварзӣ*.

Ба ғайр аз он, *шартҳои маҳсуси андозбандӣ* барои иштирокчиёни минтақаҳои маҳсуси иқтисодӣ (боби 79 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон) ва ташкилотҳои, ки лойҳаҳои афзалиятноки сармоягузориро амалӣ мекунаманд (боби 80 Кодекси андози Ҷумҳурии Қазоқистон) шартҳои пешбинӣ шудаанд.

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР ХИТОЙ. Низомии андозбандии Ҷумҳурии Халқии Хитой аз ду категорияи асосии пардохтҳои андоз иборат аст:

- 1) *марказӣ (умумидавлатӣ)*;
 - 2) *маҳаллӣ (минтақаавӣ)*.
- Низомии андозҳои Хитой аз 25 андозҳои асосӣ иборат аст¹⁸⁷. Айни замон дар Ҷумҳурии Халқии Хитой чунин андозҳо ва пардохтҳо мавҷуданд:

¹⁸⁷ Поспелова Е. Б. Современная налоговая система Китая: налоги на доходы и имущество физических лиц. // Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ». 2014. № 6 <http://naukovedenie.ru/PDF/148EVN614.pdf> (доступ свободный). Загл. с экрана. Яз. рус., англ. DOI: 10.15862/148EVN614.

— андоз аз даромад: андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот ва биноҳо пардохта мешавад, агар амвол бо мақсади соҳибкорӣ истифода шавад; андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони додани ҳуқуқи истифодаи замин барои сохтмон;

— андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот ва биноҳо пардохта мешавад, агар амвол бо мақсади соҳибкорӣ истифода шавад; андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони додани ҳуқуқи истифодаи замин барои сохтмон;

— андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот ва биноҳо пардохта мешавад, агар амвол бо мақсади соҳибкорӣ истифода шавад; андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони додани ҳуқуқи истифодаи замин барои сохтмон;

— андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот ва биноҳо пардохта мешавад, агар амвол бо мақсади соҳибкорӣ истифода шавад; андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони додани ҳуқуқи истифодаи замин барои сохтмон;

— андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот ва биноҳо пардохта мешавад, агар амвол бо мақсади соҳибкорӣ истифода шавад; андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони додани ҳуқуқи истифодаи замин барои сохтмон;

— андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот ва биноҳо пардохта мешавад, агар амвол бо мақсади соҳибкорӣ истифода шавад; андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони додани ҳуқуқи истифодаи замин барои сохтмон;

— андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот ва биноҳо пардохта мешавад, агар амвол бо мақсади соҳибкорӣ истифода шавад; андоз аз ғайриманкул: аз ҷониби соҳибони додани ҳуқуқи истифодаи замин барои сохтмон;

Андоз аз даромади соҳибкорӣ андозӣ асоси корхонаҳо дар Ҷумҳурии Мардумии Чин мебошад, ки онро корхонаҳо ва дигар ташкилотҳо (ба истисно соҳибкорони инфиродӣ ва шарикӣ) месупоранд. Намудҳои андозсупорандагон, манбаи андоз, меъёри андоз, имтиёзҳои асосии андоз, пардохти андоз ААИ. Андоз аз арзиши иловашуда дар Чин ҳангоми фуруши мол, кор ва хизматрасонӣ пардохта мешавад. Ҳама ташкилотҳо, ки ААИ-ро дар Чин месупоранд, ба ду категория тақсим мешаванд: супорандагони оддӣ ва супорандагони хурд. Категорияи андозсупорандагоне, ки бо меъёри ААИ дар Ҷумҳурии Мардумии Чин месупоранд андоз аз даромади шахсони воқеӣ мебошад, ки аз ҷониби шахсони воқеӣ, корхонаҳои инфиродӣ тижоратӣ ва саноатӣ, иштирокчиёни ширкатҳо пардохт карда мешаванд.

Шахсоне, ки резидентҳои Ҷумҳурии Мардумии Чин мебошанд, чун қоида, андоз аз даромади шахсиро аз даромаде, ки аз манбаъҳои дар Ҷумҳурии Мардумии Чин гирифташуда ва аз манбаъҳои хориҷӣ гирифтаанд (шахравандони хориҷӣ, ки дар Ҷумҳурии Мардумии Чин резидентҳои андоз эътироф шудаанд, камтар аз шаш сол пай дар пай наменардозанд) пардохт намеkunанд. Андоз аз даромади шахсони воқеӣ ба қисми даромади онҳо аз манбаъҳои хориҷӣ ғайриворанд.

Шахсоне, ки резидентҳои андозии Ҷумҳурии Мардумии Чин эътироф нашудаанд, андозро аз даромаде, ки аз манбаъҳои дар Ҷумҳурии Мардумӣ Чин гирифтаанд, месупоранд. Объекти андозбандӣ тамоми даромадҳои шахсони воқеӣ мебошанд. Меъёрҳои андоз аз даромади шахсони воқеӣ ва усулҳои ҳисоб кардани маблағи андоз аз намуни даромад ва резиденти андоз вобастаанд.

Даромади умумӣ Даромади тижоратӣ Фоиз ва дивидендҳо. Андоз аз истеъмоли (аксиз) аз ҷониби ташкилотҳо ва шахсони воқеӣ, ки ба истеҳсол, фуруш, воридоти молҳои истеъмоли дар Чин машғуланд, пардохта мешавад.

Ба молҳои истеъмоли (аксиз) дар Чин маҳсулоти тамоку, нӯшокҳои спиртӣ, атриёт ва косметика, ҷавохирот, фейерверк, маҳсулоти нафти, ҷарҳҳо, мотоциклҳо, мошинҳо, таҷхизоти голф, соатҳо, ҷӯбҳои яқдафъаина ва тахтаҳои паркетӣ дохил мешаванд. Аз молҳои истеъмоли халқ бо ставкаҳои гуногун (маҳсул, адвалор ё якҷоя) андоз гирифта мешавад.

Андоz аз амволи ғайриманкул Андоz аз амволи ғайриманкул дар Ҷин аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот, иншоот, биноҳое, ки дар шаҳро ҷойгиранд ва барои мақсадҳои тижоратӣ истифода мешаванд, пардохт карда мешаванд.

Объекти андозбандӣ, меъёри андоз, дигар андозҳо ва пардохтҳо дар Ҷин: Андоz нисбат ба афзиши арзиши замин, Андоz аз истифодабарандагони заминҳои шахрӣ, Андоz захираҳо, андоz оид ба интиқол ёфтани ҳуқуқ ба воситаҳои нақлиёт, андоz оид ба азхуд кардани нақлиёт, Андоz оид ба сохтмон ва таъмири шахр, Андоz барои барги тамоку, Андоzi экологӣ, Боч барои мӯҳр (мӯҳрпулӣ), Боч барои ишғоли заминҳои кишоварзӣ, Пардохт барои таҳсилоти иловагӣ¹⁸⁹.

Мувофиқи маълумоти Вазорати молияи воридот ба бучети марказии 2,28 трлн. юан. даромад ба бучетҳои маҳаллӣ — 2,34 трлн. юанро ташкил медиҳад, ки ин нишондодҳо бевосита нисбат ба соли қабли 11,3% ва 9,8% афзоиш ёфтааст. Бо ҷамбасти соли молиявии 2021 хароҷоти бучети Ҷумҳурии Халқии Хитой ба 0,3% афзоиш ёфта ба ҳамин дара даромад ба 10,5% боло рафтаст¹⁹⁰, яъне то 4,62 трлн.юан (728,42 млрд.\$ ИМА). Даромадҳои андоzi ба 10,1% боло рафтанд, ки 4,08 трлн.юанро ташкил медиҳанд.Аз ҷумла андоz ААИ (сарчашмаи асоси даромади бучет) ба 6,1% боло рафт, андоz аз даромад ба 48,6%. Мухрпули ба 13,3% боло рафт.

Маъмурикунонии андозҳои марказӣ (умумидавллатӣ)-ро мақомоти андоz, ки ба низоми раёсатҳои андозҳои марказӣ дохил мешаванд, амалӣ менамоянд. Ин раёсатҳо дар тобеияти Сарраёсати андоzi давлатӣ (САД) мебошанд, ки андозҳои зеринро ҷамъоварӣ мекунанд:

— Андоz аз арзиши иловашуда (бо меъёрҳои 0%, 13% ва 17%) (барои корхонаҳои хурд — 3%) аз 31.12.2021 сол ААИ ба ҳаҷми — 1% аз маблағи фуруш, кор ва хизматрасонӣ ситонида мешавад. Барои фуруши баъзе аз маҳсулот —9% меър барои расонидани баъзе хизматрасонӣ —5% ё 6% муқарар шудааст. («Низомнома оид ба андоz аз арзиши иловашуда»);

— Андоzi истеъмоли (аксиз) (аз рӯи меъёрҳои муқарраршуда аз 3% то 50%);

¹⁸⁹ https://cnlegal.ru/china_taxation/china_tax_2021/ Махзани интернетӣ вақти воридшавӣ 14.24, 12.04, 2022сол.

¹⁹⁰ <https://www.tincoff.ru> Махзани интернетӣ вақти воридшавӣ 11:23, 28.04, 2022сол.

— Андоz аз даромади корхонаҳо (аз рӯи меъёри 25%) (қонун дар бораи андоz аз Ҷин аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот, иншоот, биноҳое, ки дар шаҳро ҷойгиранд ва барои мақсадҳои тижоратӣ истифода мешаванд, пардохт карда мешаванд.

— Андоz аз Ҷин аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот, иншоот, биноҳое, ки дар шаҳро ҷойгиранд ва барои мақсадҳои тижоратӣ истифода мешаванд, пардохт карда мешаванд.

— Андоz аз Ҷин аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот, иншоот, биноҳое, ки дар шаҳро ҷойгиранд ва барои мақсадҳои тижоратӣ истифода мешаванд, пардохт карда мешаванд.

— Андоz аз Ҷин аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот, иншоот, биноҳое, ки дар шаҳро ҷойгиранд ва барои мақсадҳои тижоратӣ истифода мешаванд, пардохт карда мешаванд.

— Андоz аз Ҷин аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот, иншоот, биноҳое, ки дар шаҳро ҷойгиранд ва барои мақсадҳои тижоратӣ истифода мешаванд, пардохт карда мешаванд.

— Андоz аз Ҷин аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот, иншоот, биноҳое, ки дар шаҳро ҷойгиранд ва барои мақсадҳои тижоратӣ истифода мешаванд, пардохт карда мешаванд.

— Андоz аз Ҷин аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот, иншоот, биноҳое, ки дар шаҳро ҷойгиранд ва барои мақсадҳои тижоратӣ истифода мешаванд, пардохт карда мешаванд.

— Андоz аз Ҷин аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот, иншоот, биноҳое, ки дар шаҳро ҷойгиранд ва барои мақсадҳои тижоратӣ истифода мешаванд, пардохт карда мешаванд.

— Андоz аз Ҷин аз ҷониби соҳибони биноҳо, иншоот, иншоот, биноҳое, ки дар шаҳро ҷойгиранд ва барои мақсадҳои тижоратӣ истифода мешаванд, пардохт карда мешаванд.

(қонун дар бораи андоз аз фондаи корхонаҳо), барои корхонаҳои хурд меъёри андоз аз 2,5 то 10%;

— Андоз аз даромади шахсони воқеӣ (бо меъёрҳои аз 3% то 45%) (Қонуни Ҷумҳурии Халқии Хитой «Дар бораи андоз аз даромадҳои шахсони воқеӣ»);

— Андоз аз афзоиши арзиши замин (бо меъёрҳои аз 30% то 60%) (Меъёрҳо ва қоидаҳои муваққатии Ҷумҳурии Халқии Хитой «Дар бораи андоз аз афзоиши арзиши замин»);

— Андоз аз таъмир ва сохтмони шахр (бо меъёрҳои аз 7% дар шахрҳо 5%-дар ноҳияҳо ва то 1% дар маҳалҳои аҳолиниши аз манбаи андоз аз арзиши иловашуда) ситонида мешавад;

— Андоzi нақлиёт (маблағи мушаххаси андоз аз воситаҳои нақлиёт аз ҷониби ҳукуматҳои халқии музофотҳо, ноҳияҳои мухтор, шахрҳои тобеи марказ ва муқаррароти Шӯрои давлатии Ҷумҳурии Халқии Хитой муқаррар карда мешавад) (Қонуни Ҷумҳурии Халқии Хитой «Дар бораи андоз аз воситаҳои нақлиёт ва киштиҳои обӣ»);

— Андоз аз амволи ғайриманкул (бо меъёри 1,2%, зимнан аз рӯи даромадҳо аз иҷораи амволи ғайриманкул — 12%) (Меъёрҳои муваққатӣ ва Қонуни Ҷумҳурии Халқии Хитой «Дар бораи андоз аз амволи ғайриманкул»);

— Андоzi захиравӣ;

— Андоз аз истифодаи замини шахрӣ (аз рӯи меъёрҳои тасдиқшуда) (Меъёрҳо ва қоидаҳои муваққатии Ҷумҳурии Халқии Хитой «Дар бораи андоз аз истифодаи заминҳои шахрҳо ва ноҳияҳои шахрӣ»);

— Хироч аз ишғоли заминҳои қорами кишоварзӣ меъёри он вобаста ба минтақа, ки аз таъминоти миёнаи тақсироти он алоқаманд аст ситонида мешавад. (бо меъёрҳои аз 5% то 35%);

— Андоз аз гузаштани ҳуқуқҳо (андоз аз истифодаи рақамҳои автомобилӣ) (аз рӯи меъёрҳои 3% то 5% муқарраршудааст);

— Андоз аз барги тамоқу аз ҷониби шахси харидор ба (меъёри 20% андоз ситонида мешавад);

— Мухрпулӣ аз шартнома ва ҳуҷҷат вобастааст (меъёри 0,5%) муқаррар шудааст;

— Хирочи иловагӣ барои таҳсилот (3% аз манбаи андоз аз арзиши иловашуда барои маҳал — 2%).

— Андоzi экологӣ (аз 1,2 то 14 юан барои ифлос намудани атроф на намуди ахлот) ситонида мешавад;

Намудҳои зерини минтақаҳои иқтисодии озоди сармоягузори мавҷуданд:

1) минтақаҳои махсуси иқтисодӣ — шахрҳо дар ҷануби Ҷумҳурии Халқии Хитой: Сямен, Шэнчжэн, Шантоу, Чжухай, Хайнан. Ин шахрҳо ҳуқуқи қабул намудани қонунгузориҳои худро оид ба масъалаҳои иқтисодӣ доранд. Меъёри андоз аз фонда 15%.

2) шахрҳои кушода — шахрҳо-дарвоза дар соҳили шарқии баҳрии Ҷумҳурии Халқии Хитой. Ҳокимияти маҳаллии ин минтақа ҳамчунин ҳуқуқи мустақилона қабул намудани қоидаҳои худро оид ба масъалаҳои бизнес дорад. Самти афзолиятнокии шахрҳои кушода рушди технологияҳои нав мебошад. Маҳз бинобар ҳамин, дар ин ҷо минтақаҳои сармоягузори — минтақаҳои рушди технологияҳои баланд, ки одатан на дуртар аз донишгоҳҳо ҷойгиранд, воқеъ гардидаанд. Бизнес-лоиҳаҳои ин минтақаро Вазорати илм ва техникаи Хитой назорат менамояд. Меъёри андоз аз фонда 15%.

3) минтақаҳои рушди иқтисодиёт ва техника — шахрҳо дар ноҳияҳои шимолӣ ва соҳилии Ҷумҳурии Халқии Хитой. Ҳокимияти маҳаллӣ лоиҳаҳои шахсии-худро бо арзиши то миллион танзим мекунанд. Меъёри андоз аз фонда: 15% — барои сармоягузори бо муҳлати зиёда аз 10 сол ва 24% — барои камтар аз 10 сол.

4) минтақаҳои озоди тичоратӣ — бандарҳо ва минтақаҳои ба онҳо наздики қад-қадӣ соҳилии шарқии баҳрӣ, ки фаъолияти асосии онҳо содирот ва нигоҳдорини борҳо мебошад. Афзолияти ин минтақа мавҷуд набудани бочҳо аз содирот ва воридот, инчунин пардохт ҳам бо асъори милли ва ҳам бо асъори хориҷӣ мебошад. Меъёри андоз аз фонда 15%.

5) минтақаҳои сармоягузори хусусӣ — лоиҳаҳои муштаракӣ хитоню хориҷӣ, аммо бо ба иҷора додани қитъаҳои калони замин.

Азбаски қонунгузориҳои андоzi Хитой ба наздики ба ташаккул ёфтаи оғоз кардааст, бинобар ин то вақти ҳозира он доимӣ тақмил ёфта истода ва ба иқтисодиёти босуръат рушдкунанда мутобик карда мешавад.

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР ҚИРГИЗИСТОН.

То 1-уми январӣ соли 2022 даромадҳои бучети давлатии Ҷумҳурии Қирғизистон дар ҳаҷми 209 936,7 млн.сом¹⁹¹ ташкил дода хароҷот барои соли молиявӣ 211 645,2 млн.сом пешбинӣ

¹⁹¹ Stat.kg/ru/opendata/category/37/ Боядшавӣ 10:46, 19.04.2022 сол.

гардидааст. Маҷмӯи маҳсулооти дохила дар соли молиявии 2021 сол 723 122,2 млн.сомро ташкил медиҳад.

Ҳаҷми умумии даромад аз ҳисоби андозҳои Ҷумҳуриявӣ 187 442,3 млн.сом 25,9% ММД ва 89,3%-и даромади бучетро ташкил медиҳад. Аз ҳисоби андозҳои маҳаллӣ бошад 26 067,3 млн.сомро 3,6% ММД ва 12,4%-и даромади бучетроташкил медиҳад.

Ҳиссаи асосиро ба бучет аз воридоти андозӣ андоз аз даромад ва фонда (19,0%), андоз аз даромади шахсонӣ воқеӣ (6,1%), андоз аз фонда (6,5%), андоз аз ягона (0,2%) андоз аз даромади умумӣ аз Кумтор (5,5%), андоз аз ҳисоби патент (1,3%), андоз аз амвол (0,9%), андоз замин (0,6%), ААИ (30,3%), андоз аз фурӯш (2,3%), андоз аксиз (5,4%), андоз аз истифодаи захираҳои табиӣ (1,6%), андоз аз моликият (1,5%) ва пардохтҳои гумрукӣ (13,4%) мегузоранд. Аз воридоти ғайриандозӣ, ҳиссаи даромад аз ғойзоҳ (7,4%)-ро ташкил медиҳанд¹⁹².

Дар Ҷумҳурии Қирғизистон андозҳои умумидавлатӣ, андозҳои маҳаллӣ, инчунин низомҳои махсуси андоз муқаррар карда мешаванд (моддаҳои 37,38 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон).

Андозҳои умумидавлатӣ андозҳои мебошанд, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон муқаррар намудааст ва барои пардохт дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Қирғизистон ҳатмӣ мебошанд. Андозҳои маҳаллӣ андозҳои мебошанд, ки дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон муқаррар гардидаанд ва бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии кенешҳои маҳаллӣ мавриди амал қарор дода шуда, барои пардохт дар ҳудуди воҳидҳои маъмурии ҳудудии дахлдор ҳатмӣ мебошанд.

Ба намунаҳои умумидавлатии андозҳо мансубанд:

1) андоз аз даромад (бо меъёри 10% пешбини шудааст), ки (Фасли VII боби 22 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон) танзим менамояд;

2) андоз аз ғойда (бо меъёри 10%, барои корхонаҳои истихроҷи тилло — меъёр аз 1% то 20% -и даромад тибқи моддаи 240 боби 32 ва тартиби ҳисоб намудани он мувофиқи муқаррароти банди 1 моддаи 43 КАҶҚ танзим дароварда мешавад;

3) ААИ (бо меъёри 0% ва 12%) (моддаи 254 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон);

¹⁹² Stat.kg/ru/statistics/finansy/ Маълумоти интернетӣ Воридашавӣ 11:47, 19.04.2022 сол

4) андоз аксиз тибқи муқаррароти (Фасли X боби 41 (аз рӯи меъёри мувофиқ ба моддаҳои 331–347 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон) танзим дароварда мешавад;

5) андозҳо барои истифодаи сарватҳои зеризаминӣ аз бонусҳои тибқи муқаррароти Фасли XI боби 43–44 ва роялти, ки мувофиқи муқаррароти боби 45 батанзим дароварда мешавад дар бар мегирад. Меъёри бонусро Ҳукумати Ҷумҳурии Қирғизистон муайян мекунад (моддаҳои 348–362 КАҶҚ) танзим карда мешавад;

6) андоз аз фурӯш (бо меъёри 1%–5% ҳангоми пардохти нақдӣ, бо меъёри 0% ҳангоми пардохти ғайринақдӣ) (моддаҳои 363–371 Фасли XII боби 46 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон) танзим менамояд.

Ба андозҳои маҳаллӣ мансубанд:

1) андоз замин (аз рӯи меъёри мувофиқи боби 51 моддаҳои 397–412 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон);

2) андоз аз молу мүлк Фасли XIII боби 48 (бо меъёри аз 0,35% то 0,8% барои амволи ғайриманқул, боби 54 моддаҳои 405–408 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон барои нақлиёт — ба андозаи сабтшуда ба воҳиди ҳаҷми муҳаррик) танзим мегарданд.

Ба низомҳои махсуси андоз, ки моддаи 46 КАҶҚ пешбини намудааст мансубанд:

1) андоз дар асоси патент (Фасли XIV боби 56 моддаҳои 413 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон) танзим карда мешавад. Муқаррароти банди 2 моддаи 417 КАҶҚ патент барои 15, 30, 90, 180 ва 365 рӯз ба даст оварда мешавад ва патенте, ки барои 90 рӯз 5% барои 180 рӯз 10% ва барои 365 рӯз гирифташаванда 15% маблағи он кам карда мешавад;

2) низоми соддакардашудаи андозбандӣ дар асоси андозии ягона (барои истеҳсоли маҳсулооти кишоварзӣ ва фурӯш бо тартиби ғайринақдӣ 2%, бо тартиби нақдӣ — 4%; барои намунаҳои дигари фаъолият мувофиқан 3% ва андозсупорандае, ки ба хизматрасонии хуроки умумӣ, сауна, ҳаммом ба чуз маҳал 8% мепардозад) (моддаҳои 418–426 362 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон) ба танзим дароварда мешавад;

3) низоми андоз дар минтақаҳои озоди иқтисодӣ боби 58 моддаҳои 427–431 Кодекси андозии Ҷумҳурии Қирғизистон танзим карда мешавад;

4) низоми андоз дар Парки технологияҳои баланд тибқи боби 59 ва моддаҳои 432–435 Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Қирғизистон амалӣ карда мешавад.

5) андоз барои майнинг тибқи боби 60 КАҶК бо моддаҳои 436–442 ба ивази андоз аз Ҷоид, ААИ ва андоз аз Ҷуруш пардохта мешавад, ки 10% муқаррар шудааст¹⁹³.

6) андоз оид ба Ҷаёлият дар соҳаи савдои электронӣ банди 2 моддаи 443 муқаррар менамояд, ки андоз барои савдои электронӣ пардохти он ба ивази андоз аз Ҷоид, ААИ барои дастрас ва андоз аз Ҷуруш ба амал бароварда мешавад, ки 2%-ро ташкил медиҳад. Андозӣ мазкур мутобики моддаҳои 443–449 КАҶК танзим карда мешавад.

ТАНЗИМИ ХУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР ПОКИСТОН. Дар давлати исломии Покистон меъёрҳо ва тартиби ситонидани андоз тибқи қонунгузории солҳои 1979 андоз аз даромадро муайян кардааст, ки мувофиқи он месупоранд. Ин намууди андоз аз шахсони воқеӣ, ширкатҳо (ҷамъияти саҳҳомии саҳмиаҳо), ассотсиатсияи шахсони воқеӣ ва ё ширкатҳо ситонида мешавад. Хар як шахси ҳуқуқӣ ё воқеӣ дар Покистон даромадгиранда ӯҳдадор аст онро пардохт кунад. Қонунгузории Покистон ҷунин даромадхоро барои андозбандӣ дар бар мегирад: даромад аз шугл, роялти барои кор ва пардохтҳо, барои хизматрасониҳои техникӣ, аммо даромад аз кишоварзӣ ва Ҷоиди сармоягузорию истисно менамояд.

Мувофиқи маълумоти Вазорати молияи Покистон, даромади умумии буҷет барои соли молиявии 2021 6903 млрд. рупиро ташкил медиҳад. ММД-и номиналии Покистон аз рӯи ҷамъбасти соли молиявии 2021 274,4¹⁹⁴ млрд. рупиро нисбат ба қурби асъори ИМА ташкил додааст. Афзоиш нисбат ба соли 2020 3,94% ташкил медиҳад, ки ба 10,4 миллион баробар аст.

Айни замон, меъёрҳои андоз аз даромад барои шахсони воқеӣ вобаста аз сатҳи даромад аз 5 то 45% муқаррар карда шудааст. Андоз аз даромад аз шахсони воқеӣ, ки дар Покистон даромад мегиранд агар: дар 9 аз 10 соли охир дар Покистон зиндагӣ накардаанд андозбанди намешавад;

¹⁹³ [Sti.gov.kg/docs/default-source/zakonkg/taxcode_2022/pdf/Воридишавӣ 14:00, 19.04.2022 сол.](https://sti.gov.kg/docs/default-source/zakonkg/taxcode_2022/pdf/Воридишавӣ_14:00_19.04.2022.pdf)

¹⁹⁴ <https://take-profit.org/vakty-voridshavii> 11:25, 27.04.2022 сол.

Ё ин ки дар Покистон ба ҳисоби умумӣ 2 сол аз 7 соли охир қарор надошта бошад андозбандӣ наметарзад. Ҷамъамон ин муқаррарот нисбати парвандаҳои татбиқ наметарзад, ки даромад аз тижора ё Ҷаёлиятӣ касбӣ дар Покистон гирифта шаванд. Барои мақсадҳои андозбандӣ, ҳамаи ширкатҳои саҳҳомӣ ба 2 Ҷуруш тақсим карда шудаанд:

Кушода ва Ҷушида. Ширкат кушода ҳисобида мешавад, агар:

1) Дар соли гузашта саҳмиаҳои он дар биржаи маҳаллӣ иқтибос оварда шуданд;

2) на камтар аз 50% сармояи мубодилаи он ба давлат тааллуқ дорад.

Андоз аз даромадро ҳамаи корпоратсияҳо, ки дар қаламрави Покистон даромад гирифтаанд вазифадор аст, супоранд.

Қонун дар бораи андоз аз даромад аз даромади корпоративӣ тархҳои корпоративӣ, ки иҷора, хароҷоти таъмирро дар бар мегирад, қарҳҳои фаромарзӣ, қарҳҳои аминатӣ, қарҳҳои аминқарро, қарҳҳои ноумедӣ ва подоши сугуртаи оварда мерасонад. Муқаррароти махсус барои ширкатҳо, ки дар соҳаҳои кор мекунад, тарҳрезӣ шудаанд, аз қабилӣ бонкӣ, сугурта, савдои содирот, истихроҷи содиротӣ, истихроҷи содиротӣ ва интиқол. (Андози даромадҳо пас аз тархҳои андоз аз даромад, зарари тасодуфӣ ва мусодираи дар боло зикршуда ситонида мешавад.)

Андози корпоративӣ иборат аст аз:

— адози даромад, ки аз даромади умумии ҳама гуна ҷамъияти саҳҳомӣ ситонида мешавад. меъёри он — 30% аст;

— меъёри иловагӣ барои ширкатҳои бонкӣ, барои шарикӣ бақайдгирифташуда меъёри — 0 то 35%, вобаста аз сатҳи даромади бақайдгирифташудаашон — вобаста аз сатҳи даромадҳо. «Ба барои ширкатҳои дигар — 25% андозбандӣ мешавад.

Дар робита ба ҷамъиятҳои саҳҳомии кушода (аз ҷумла, дар саноати ҳурукворӣ), тахфифҳо аз андоз аз даромад ва аз даромади иловагӣ ба маблағи аз 5 то 15% татбиқ мегардад.

Мувофиқи қонунгузории Покистон оид ба андоз аз даромад инчунин аз дивидендҳо, ки аз ҷониби ширкатҳои саҳҳомии кушода пардохта мешавад, ва аз ҷониби дивидендҳои ширкатҳои дигар (аз ҷумла хориҷӣ) — 15% ҳисоб карда мешавад.

Дошишҳои дохилшавӣ андозбандишуда (барои ҷамъиятҳои саҳҳомии кушод ва барои дигарон 30%), инчунин дивидендҳо, ки

аз ҷониби саҳмияҳо пардохтаанд (10% барои ҷамъиятҳои саҳҳомии кушод ва 15% барои дигарон) муқаррар шудааст.

Аммо, дар вақти ҳозира, хусусияти низоми андози Покистон дар он аст, ки андозҳо ҳамчун воситаи сафарбар кардани захираҳои молиявӣ нақши дуҷамдараҷа мебозанд¹⁹⁵. Дар ин марҳала, аз 150 миллион аҳолии Покистон танҳо 1,1 миллион нафар андоз аз даромад месупоранд.

Низоми андозҳо дар Покистон андозҳо аз шахсонӣ воқеӣ ва андозҳо аз шахсонӣ ҳуқуқиро дар бар мегирад. Соли ҳисоботии андоз дар Покистон аз 1 июл то 30 июн муқаррар карда шудааст (бо соли молиявӣ мувофиқ меояд).

Андозҳои асосӣ инҳоянд:

- 1) Андоз аз фурӯш (general sales tax) (бо меъёри 17%);
- 2) Ҳирочи аксиз (central excise) (бо меъёри 15%);
- 3) Андоз аз даромади (income tax) шахсонӣ воқеӣ ва ҳуқуқӣ (бо меъёрҳои аз 7,5% то 35%);
- 4) Андозии гумрукӣ аз молҳои воридотӣ (меъёрҳо аз намуни молҳо вобастаанд);

5) Андозии корпаративӣ (аз рӯи 29%);

6) Андозҳои исломии закот (аз рӯи меъёри 2,5% аз даромади гирифташуда) ва ушр (аз рӯи меъёри 5% аз маҳсулоти кишоварзӣ).

Бо мақсади озод кардани сармоягузори, Покистон бо кишварҳои зерин созишномаҳои мувофиқро бастааст: Австрия, Канада, Шветсария, Шветсия ва ғ. Ин созишномаҳои пурраи сармоягузори кишварҳои шарикро аз пардохти андозҳо оид ба сармоягузорӣ озод мекунад. Батъе аз қарордодҳо як гуруҳро дар бораи озод кардани андозҳои маҳаллӣ барои истифодаи патентҳо ва тамағҳои молӣ дар бар мегиранд.

Байни Иёлоти Муттаҳидаи Америка ва Покистон созишнома оид ба кафолатҳои сармоягузорӣ имзо карда шудааст. Тибқи ӯ, Иёлоти Муттаҳида уҳдадориро дар бар мегирад, ки сугуртаи ширкатҳои амрикоӣ дар иқтисодиёти Покистон, аз хавфҳои марбут ба ҷанг, инқилоб, номзадҳо ва милликунонӣ маблағгузорӣ мекунад.

Ҳамин гуна созишномаҳо бо Олмон, Канада ва Либия баста шудааст.

¹⁹⁵ Зобова И. Ю. Налоги и налогообложение в странах с исламской экономикой. Казань, 2008. С. 94–103.

Ғайр аз он, оид ба андозбандии дукарата ва роҳҳои саркаши аз андоз байни Покистон ва Иёлоти Муттаҳидаи Америка созишнома ба имзо расонида шудааст.

2015–2016 ба 4,71% афзуда, ба ҳаҷми 283,9 миллиард доллари ИМА расид¹⁹⁶. Ҷамъоваришавандагии андоз, тибқи омори Агентии федералӣ оид ба ҷамъовариҳои андозҳои Покистон, ба 20% афзоиш ёфт ва бори аввал аз соли 2010 тавонист ба бузургӣҳои пешбинишаванда бирасад. Ин ба кам шудани касри молиявӣ то 4,6% ММД дар дараи баррасишаванда мусоидат кард. Ҳиссаи андозҳо нисбат ба ММД 11,4%-ро ташкил дод.

Таваҷҷӯҳи махсусро ҳукумати Покистон ба рушди минтақаҳои махсуси иқтисодӣ (ММИ), аз ҷумла минтақаҳои саноатӣ-иқтисодӣ (МСИ) ва минтақаҳои иқтисодии истихроҷи маъдан (МИИМ) зоҳир мекунад. Дар доираи амалисозии лоиҳаи долони иқтисодии Хитой Покистон (СПЕС) бунёди беш аз 30 минтақаҳои махсуси иқтисодӣ (МСИ ва МИИМ) дар назар аст.

Илова ба кушодани минтақаҳои махсуси иқтисодӣ, Ҳукумати Покистон ба баррасии Парламент санади қонунгузориро дар бораи пешниҳод намудани таътили 10 солаи андозӣ барои иморатсозон ва сармоягузори, ки ният доранд дар ин минтақаҳои махсуси иқтисодӣ (ММИ) фаъолият кунанд, пешниҳод кард. Илова бар ин, пешниҳод карда мешавад, ки сармоягузори ва иморатсозони ММИ аз боҷи гумрукӣ барои таҷҳизоти воридотӣ озод карда шаванд.

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР ФЕДЕРАТСИЯИ РОССИЯ. То 1 январи соли 2020 даромади бучети муттаҳидшудаи Федератсияи Россия 39 497,6 млрд. рубл ё 35,9% ҳиссаи ММД-ро ташкил дод¹⁹⁷⁻¹⁹⁸. Қисми зиёди даромадҳои бучет аз ҳисоби андоз аз ғойдаи корхонаҳо — 4 543,2 млрд. рубл (ё 4,1% ҳиссаи ММД), андоз аз даромади шахсонӣ воқеӣ — 3 956,4 млрд. рубл (3,6% ҳиссаи ММД), ААИ — 7 095,4 млрд. рубл (6,5% ММД), аксизҳо — 1 367,8 млрд. рубл (1,3% ҳиссаи ММД), андозҳо ва хирочҳои барои истифодаи захираҳои табиӣ — 6 258,9 млрд. рубл (5,7% ҳиссаи ММД) таъмин карда шуд.

¹⁹⁶ Аз Шарҳи Намояндагии тижорати ФР дар Покистон.

¹⁹⁷ Rosstat.gov.ru Махзани интернетӣ вақти воридшавӣ 15:49, 18.04.2022 сол.

¹⁹⁸ Финансы России. 2016: Стат.сб./ Росстат. М., 2016. 343 с.

Барои мисол даромад аз ҳисоби аксиз нисбат ба спирти этили, машруботи спирти, ва маҳсулоти спиртдор дар соли 2021 (то 1 январӣ соли 2022) нисбат ба соли 2020 6,2% зиёд гардидааст, ки 23,4 млрд. рублро дар бар гирифта (аз 381,7 то 405,1 млрд. рубл расидааст), яъне натиҷаҳои дилхоҳ вобаста ба ин намууди андоз ба даст омадааст аз ҷумла:

- спирти этили нисбат ба ҳамаи дигар маҳсулотҳои спиртдор ба 17,4% ё (аз 5,4 то 6,3 млрд. рубл.) афзоиш ёфтааст;
- нисбат ба машруботи спиртдор, ки тахти маркаҳо қарор дорад — ба 5,5% (аз 211,3 то 222,9 млрд. рубл.) афзоиш ёфтааст;
- нисбат ба нушокиҳо турш шуда (брожения) — ба 6,7% (аз 165,0 то 175,0 млрд. рубл.) афзоиш ёфтааст¹⁹⁹.

То 1-уми январӣ соли 2020, 29 773,9 млрд. рубл. 50,4%-и даромадҳои бучети федералӣ аз ҷониби Хадамоти федералии андоз ва 36,1% аз ҷониби Хадамоти федералии гумрук таъмин карда шуда буд.

Қонунгузори Федератсияи Россия дар бораи андозҳо ва хирочҳо аз Кодекси андозии Федератсияи Россия ва қонунҳои федералӣ дар бораи андозҳо, хирочҳо, маблағҳои суғуртаӣ, ки мутобиқи он қабул шудаанд, иборат аст (моддаи 1 Кодекси андозии Федератсияи Россия).

Вобаста аз сохтори федералии ҳудудӣ-маъмурий, дар Федератсияи Россия намуудҳои зерини андозҳо ва хирочҳо муқаррар карда мешаванд: федералӣ, минтақавӣ ва маҳаллӣ (моддаи 12 Кодекси андозии Федератсияи Россия).

Андозҳо ва хирочҳои федералӣ андозҳо ва хирочҳои эътироф карда мешаванд, ки бо Кодекси андозии Федератсияи Россия муқаррар карда шудаанд ва барои пардохт дар тамоми ҳудуди Федератсияи Россия ҳатмӣ мебошанд.

Андозҳои минтақавӣ андозҳои эътироф карда мешаванд, ки бо Кодекси андозии Федератсияи Россия ва қонунҳои субъектҳои Федератсияи Россия дар бораи андозҳо муқаррар карда шудаанд ва барои пардохт дар ҳудуди субъектҳои дахлдори Федератсияи Россия ҳатмӣ мебошанд. Андозҳои минтақавӣ мутобиқи Кодекси андозии Федератсияи Россия ва қонунҳои субъектҳои Федератсияи

¹⁹⁹ https://minfin.gov.ru/ru/document/?id_4=132292metodicheskie_rekomendatsii_po_podgotovke_i_ryealizatsii_praktik_initsiativnogo_byudzhelirovaniya_v_rossiiskoi_federatsii Маҳзани интернетӣ вақти воридишави 9:29.10.04.2022 сол.

Россия дар бораи андозҳо дар ҳудуди субъектҳои Федератсияи Россия мавриди амал қарор дода мешаванд ва амалашонро қатъ мекунанд.

Андозҳо ва хирочҳои маҳаллӣ андозҳо ва хирочҳои эътироф карда мешаванд, ки бо Кодекси андозии Федератсияи Россия ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии мақомоти намоёндагии ташкилахони мунитсипали оид ба андозҳо ва барои пардохт дар ҳудуди ташкилахони мунитсипалии дахлдор ҳатмӣ мебошанд. Андозҳо ва хирочҳои маҳаллӣ мутобиқи Кодекси андозии Федератсияи Россия ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии мақомоти намоёндагии ташкилахони мунитсипали оид ба андозҳо ва хирочҳо дар ҳудуди ташкилахони мунитсипали мавриди амал қарор дода мешаванд ва амалашонро қатъ мекунанд.

Ба андозҳо ва хирочҳои федералӣ мансубанд (моддаи 13 Кодекси андозии Федератсияи Россия):

1) андоз аз арзиши иловашуда (бо меъёрҳои 0%, 10% ва 20%) (моддаи 164 Кодекси андозии Федератсияи Россия);

2) аксизҳо (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 193 Кодекси андозии Федератсияи Россия);

3) андоз аз даромади шахсони воқеӣ (бо меъёрҳои 13%, 30%, 15%) (моддаи 224 Кодекси андозии Федератсияи Россия);

4) андоз аз фондаи ташкилотҳо (бо меъёри 20%, зимнан маблағи андозе, ки аз рӯи меъёри андозии ба андозаи 2% (3% дар солҳои 2017–2024) ҳисоб карда шудааст, ба бучети федералӣ ворид карда мешавад; маблағи андозе, ки аз рӯи меъёри андозии ба андозаи 18% (17% дар солҳои 2017–2024) ҳисоб карда шудааст, ба бучетҳои субъектҳои Федератсияи Россия ворид карда мешавад) (моддаи 284 Кодекси андозии Федератсияи Россия);

5) андоз аз истихроҷи канданиҳои фонданок (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 342 Кодекси андозии Федератсияи Россия);

6) андозии об (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 333.12 Кодекси андозии Федератсияи Россия);

7) хирочҳои барои истифодаи объектҳои олами ҳайвонот ва барои истифодаи объектҳои захираҳои биологӣ обӣ (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 333.3 Кодекси андозии Федератсияи Россия);

8) бочи давлатӣ (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаҳои 333.19–333.34 Кодекси андозии Федератсияи Россия).

Ба андозҳои минтақавӣ мансубанд (моддаи 14 Кодекси андозии Федератсияи Россия):

- 1) андоз аз молу мулки ташилотҳо (аз рӯи меъёрҳо 0%, 1,6 ва 2,2% мувофиқи моддаи 380 Кодекси андози Федератсияи Россия);
 - 2) андоз аз бизнеси бозӣ (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 369 Кодекси андози Федератсияи Россия);
 - 3) андози наклиёт (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 361 Кодекси андози Федератсияи Россия).
- Ба андозҳо ва хироҷҳои маҳаллӣ мансубанд:
- 1) андози замин (бо меъёрҳои аз 0,3% то 1,5%) (моддаи 394 Кодекси андози Федератсияи Россия);
 - 2) андоз аз молу мулки шахсони воқеӣ (бо меъёрҳои аз 0,1% то 2% барои дигар объектҳо 0,5%) (моддаи 406 Кодекси андози Федератсияи Россия);
 - 3) хироҷи савдо (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 415 Кодекси андози Федератсияи Россия).

Кодекси андози Федератсияи Россия низомҳои махсуси андозии зеринро муқаррар мекунад, ки дар онҳо метавонанд андозҳои федералӣ зикрнамуда пешбинӣ карда шаванд, тартиби муқаррар намудани ҷунин андозҳо, инчунин тартиби мавриди амал қарор додан ва татбиқи ин низомҳои махсуси андоз муайян карда мешаванд (фасли VIII.1 Кодекси андози Федератсияи Россия):

- низоми андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ (андози ягонаи кишоварзӣ) (бо меъёри 6%) (моддаи 346.8 Кодекси андози Федератсияи Россия);
- низоми содакардани андозбандӣ (бо меъёрҳои аз 0% то 6%) (моддаи 346.20 Кодекси андози Федератсияи Россия);
- низоми андозбандӣ дар намуди андозии ягона аз даромади ҳисобшуда барои намудҳои алоҳидаи ғайриқонунии (бо меъёрҳои аз 7,5% то 15%) (моддаи 346.31 Кодекси андози Федератсияи Россия);
- низоми андозбандӣ барои иҷрои созишномаҳои тақсими маҳсулот (мувофиқи шартҳои Боби 26.4 Кодекси андози Федератсияи Россия);
- низоми патентии андозбандӣ (бо меъёри 6%) (моддаи 346.50 Кодекси андози Федератсияи Россия).

ТАНЗИМИ ХУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР ТУРКМАНИСТОН.

Таъсири зуҳуроти бӯҳронӣ ба нишондиҳандаҳои асосии бучети давлатии Туркменистон таъсир расонд. Мувофиқи маълумоти нашршуда, иҷрои Бучети давлатии Туркменистон барои соли 2021 ташкил доданд: даромадҳо — 79 509, млн. манат қариб 22,7 млрд. доллари ИМА. Ҳаҷми андозҳои маҳаллӣ 11 299 млн.

Манатро дар бар гирифта (зиёда аз \$ 3 млрд.)-ро ташкил мекард. Тибқи қонуни бучети Туркменистон зиёда аз 70% даромади буча барои соҳаҳои иҷтимоӣ маориф, тандурустӣ, фарҳанг ва таъминоти хифзи иҷтимоӣ аҳоли пешбини гардидааст. Нисбат ба январи соли 2021 дар моҳи январи 2022 ММД 6,2%²⁰⁰-ро дар Туркменистон ташкил кардааст. 112 912 860 000 манат; хароҷот — 113 786 908 000 манат. Соҳаҳои асосие, ки воридотро ба қисми даромади Бучети давлатии Туркменистон таъмин карданд, ба монанди пештара саноати нафту газ, саноати кимйё, нерӯи барқ, соҳаи сохтмони асосӣ ба ҳисоб мераванд.

Мувофиқи маълумоти Хадамоти давлатии андози Туркменистон, дар даромадҳои Бучети давлатӣ ҳиссаи ААИ — 28,6%, тарҳҳо барои суғуртаи иҷтимоии давлатӣ — 20,3%, аксизҳо — 12,8% ва андоз аз ғайри — 12%-ро ташкил додааст.

Аммо дар соли 2016 бучети давлатӣ аз рӯи даромад — 87 075 088 000 манат; хароҷот — 88 743 999 000 манат иҷро карда шуд, яъне даромади бучети давлатӣ ба 30% (1 доллар = 3,5 манати туркманӣ) коҳиш ёфт.

Қонунгузори андози Туркменистон ба Конститутсияи Туркменистон асос ёфта, аз Кодекси мазкур ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Туркменистон, ки муносибатҳои ҳуқуқии андозро танзим мекунанд иборат аст (моддаи 2 Кодекси андози Туркменистон).

Низоми андозҳо андозҳои (пардохтҳои) давлатӣ ва хироҷҳои маҳаллӣ зеринро дар бар мегирад:

- 1) ААИ (бо меъёри 0% ва 15%) (моддаи 103 Кодекси андози Туркменистон);
- 2) Аксиз (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 119 Кодекси андози Туркменистон) танзим карда мешаванд;
- 3) Андоз аз истифодаи сарватҳои зерзаминӣ (аз рӯи меъёрҳо мувофиқи моддаи 133 Кодекси андози Туркменистон) барои газ 22% ва барои нафти коркард нашуда 10% нисбат ба дигар намуди канданиҳо аз 30% то 50% ситонида мешавад;
- 4) Андоз аз молу мулк (бо меъёри 1%) (моддаи 141 Кодекси андози Туркменистон);

²⁰⁰ Sng. today/Ashkhabad/ Махзани интернетӣ воридшавӣ 10:36, 19.04.2022 сол.

- 5) Андоз аз Ҳаққи (даромади) шахсон ҳуқуқӣ (аз рӯи меъёрҳои 8% ва 20%, инчунин аз даромадҳо аз Ҷаъолияти бозӣ аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 172 Кодекси андозҳои Туркменистон);
- 6) Андоз аз даромади шахсон воқеӣ (бо меъёри 10%) (моддаи 192 Кодекси андозҳои Туркменистон);
- 7) Низомии соддакардашудаи андозбандии даромадҳои соҳибдорони инфиродӣ (бо меъёри 2%) (моддаи 200 Кодекси андозҳои Туркменистон)²⁰¹;
- 8) Хироҷ барои реклама (бо меъёри аз 3% то 5%) (моддаи 203 Кодекси андозҳои Туркменистон);
- 9) Хироҷи мақсаднок барои ҷиҳозонии худуди шаҳрҳо, шаҳракҳо ва нуқтаҳои аҳолинишини деҳот (бо меъёри аз 0,3% то 1%) (моддаи 208 Кодекси андозҳои Туркменистон);
- 10) Хироҷ аз соҳибони таваққуфҳои автомобилӣ (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 212 Кодекси андозҳои Туркменистон);
- 11) Хироҷ аз ғуруши мошинҳо 5% (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 218 Кодекси андозҳои Туркменистон);
- 12) Андоз аз соҳибони сағҳо 0,4% (аз рӯи меъёрҳои мувофиқи моддаи 221 Кодекси андозҳои Туркменистон).

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР ТУРКИЯ. Андозҳо — манбаи асосии даромадҳои давлатӣ мебошад. Тамоми низомии андозҳо асосан ба се андозҳои асосӣ асос ёфтааст: андозҳои даромади инфиродӣ, андозҳои даромади корпоративӣ ва андоз аз арзиши иловашуда. Воридот аз онҳо тақрибан 80% тамоми воридоти андозро ташкил медиҳанд. Андозбандӣ бо қонунгузории махсус, аз он ҷумла бо Қонун «Дар бораи тартиби ҷамъоварии андозҳо», Қонун «Дар бораи андоз аз корпоратсияҳо», Қонун «Дар бораи андозбандии даромадҳои инфиродӣ», Қонун «Дар бораи андоз аз арзиши иловашуда» (ААИ), Қонун «Дар бораи андозҳои махсуси истеъмолӣ», Қонун «Дар бораи андозҳои махсус аз воситаҳои мундиқатсия», Қонун «Дар бораи андоз аз амалиётҳои бонкӣ ва суғуртавӣ», Қонун «Дар бораи андоз аз мерос ва ҳадя», Қонун «Дар бораи андоз аз молу мулк» танзим карда мешавад.

Низомии андозҳои Туркия аз инҳоро дар бар мегирад²⁰²:

²⁰¹ Turkmenbusiness.org/content/nalogovyy-kodeks-turkmenistana. Воридшавӣ 9.58. 19.04.2022 сол.

²⁰² Зобова И. Ю. Налоги и налогообложение в странах с исламской экономикой. Казань, 2008. С. 70–82.

Андозҳои даромади корпоративӣ (бо меъёри 20%) амалӣ мешавад. Тартиби андозбандии даромади шахсон воқеиро Қонунҳои 193 «Дар бораи андоз аз даромад» аз 31 декабри соли 1960 ва даромад аз корхонаҳо — № 5520 «Дар бораи андоз аз даромади корпоративӣ»²⁰³ аз 13.06.2006 с. танзим менамоянд. Шахсон зери ҷиҳазҳои мундиқатсия Қонунҳои андоз аз даромади корпоративӣ андозбандӣ карда мешаванд:

- ҶДММ ва ҶСК,
- кооперативҳо,
- корхонаҳои иқтисодии давлатӣ;
- корхонаҳои хоҷагидорӣ, ки ба иттиҳодияҳо ва фондҳо тааллуқ доранд;
- корхонаҳои муштарак.

Андозҳои даромади инфиродӣ (бо меъёрҳои аз 15% то 40%) Даромади шахсӣ андоз аз даромад ситонида мешавад. Қонунҳои андозҳои Туркия ду принсипи андозбандиро пешбинӣ мекунанд: андозбандии ғурура (барои резидентҳо) ва маҳдуд (барои ғайризидентҳо). Агар андозсупоранда дар Туркия 183 рӯзи тақвимиӣ ё бештар аз 12 моҳ пай дар пай зиндагӣ кунад, пас таъмини даромади ӯ ҳам дар Туркия ва ҳам дар хориҷа дар Туркия андозбандӣ мешавад.

Ҳаққи суғурта барои қондорони қироя (бо меъёрҳои барои қондорони барои шаҳрванди Туркия аз 35% то 40%, барои қондорони барои шаҳрванди хориҷӣ — 8,5%, ҳаққи худӣ қондорон — 5%); ААИ (меъёри стандартӣ 18%, меъёрҳои пастишуда 1% ва 8%)

Андозбандии андоз аз арзиши иловашуда бо Қонунҳои № 3065 аз 25 октябри соли 1984 «Дар бораи андоз аз арзиши иловашуда» танзим карда мешавад. Таъмини мол ва хизматрасонӣ дар натиҷаи Ҷаъолияти тичоратӣ, саноатӣ, кишоварзӣ ва мустиқлилонаи касбӣ; воридоти мол ва хизматрасонӣ, инчунин молу хизматрасонӣ, ки дар натиҷаи дигар Ҷаъолият ба даст омадааст, андоз аз арзиши иловашуда қарор дорад.

Андозбандӣ аз рӯи аксиз бо Қонунҳои Туркия «Дар бораи андозҳои аксиз» № 4760 аз 06.06.2002 сол танзим карда мешавад. 4 ғуруҳи асосии молҳои, ки бо меъёрҳои ғуноғун андозҳои аксизӣ гирифта мешаванд:

²⁰³ <http://www.elbzeconsultancy.com/tu-turkish-tax-system>. Махзани интернетӣ вақти воридшавӣ 14.47, 12.04.2022 сол.

- маҳсулоти нафти, гази табиӣ, рағғанҳои мошинӣ, ҳалқунандаҳо ва ҳосилаҳои;
- автомобилҳо ва дигар воситаҳои нақлиёт, мотоциклҳо, ҳавопаймоҳо, чархболҳо, яхтаҳо,
- тамоку ва маҳсулоти тамоку, нӯшокиҳои спиртӣ,
- молҳои сермасриф мебошанд.

Дар муқоиса бо андоз аз арзиши иловашуда, ки аз ҳар як пешниҳоди мол ё хидмат ситонида мешавад, ин андоз танҳо як маротиба ситонида мешавад.

Андоз аз аҳдҳои бонкҳо ва ширкатҳои суғурта (бо меъёрҳои 1% — 5%) ситонида мешавад. Андоз аз рӯи Огоҳиномаи расмӣ тахти № 88/12944 «Дар бораи декрет дар бораи фонди ёрирасон оид ба истифодаи захираҳо» аз 05/12/1988 сол танзим карда мешавад.

Амалиётҳои бонкӣ ва суғуртагӣ аз андоз аз арзиши иловашуда озоданд, аммо аз амалиёти бонкӣ ва суғурта андозҳои махсус ситонида мешаванд. Меъёри андоз аз 15% то 0% фарқ мекунад. Бонк, дигар муассисаҳои молиявӣ ва ширкатҳои суғурта супорандагони ин намууди андоз мебошанд. Масалан, ин андоз нисбат ба қарзҳои асъорини шахсонӣ ҳуқуқӣ ва воқеии Туркия, ки дар хориҷа гирифта шудаанд, бо меъёрҳои зерин татбиқ карда мешавад:

Меъёри муҳлати пардохт то 1 сол — 3%; аз 1 то 2 сол — 1%; аз 2 сол то 3 сол — 0,5%; аз 3 сол ва бештар — 0%.

Амалиётҳои воридотӣ, ки тибқи шартҳои аккредитивӣ таъҷилӣ, пардохт дар лаҳзаҳои таҳвил ё кредити қабул анҷом дода мешавад, меъёри андоз 6% ситонида мешавад.

Даромади асъорӣ аз рӯи меъёри 1% ин андоз ситонида мешавад.

Бочи тамға (бо меъёрҳои 0,15% то 0,75%) Маблағи бочи тамға бо Қонуни № 488 «Дар бораи бочи тамғавӣ» аз 01.07.1964 сол танзим карда мешавад.

Бочи тамға аз намуҳҳои гуногуни коғазҳои ситонида мешавад, ки ҳадди аққал як имзо доранд: намуҳҳои гуногуни шартномаҳо (аз ҷумла шартномаҳои таъминот, шартномаҳои хариду фурӯш, шартномаҳои обуна ва ғайра), аккредитивҳо, кафолатномаҳо, огоҳиномаҳо ва варақаҳои музди меҳнат. Меъёри бочи тамға аз 0,189% то 0,948% фарқ мекунад. Ва инчунин, барои баъзе ҳуҷҷатҳо, меъёри ягонаи андоз татбиқ карда мешавад.

Мутобиқи Қонуни № 210 «Дар бораи ҳуҷҷатҳои қиматбаҳо» аз 21 февралӣ соли 1963 ва огоҳномаҳои дахлдори расмӣ ҳаҷми пардохтҳои барои қоркард ва додани ҳуҷҷатҳои қиматбаҳо, аз қабили: шаҳодатномаи ронандагӣ, иҷозатномаи қор, шиноснома ва ғайра муқаррар мекунад. Маблағи андоз барои ҳар як намууди ҳуҷҷат бо лираи туркӣ алоҳида муайян карда мешавад ва метавонад аз сол то сол тағйир ёбад. Масалан, инҳоянд баъзе меъёрҳои андоз барои соли 2020:

Шиноснома	160
Иҷозатномаи қорӣ	110
Иҷозатномаи истиқомат	110
Шаҳодатномаи ронандагӣ	200
Шаҳодатномаи ақли никоҳ	140

Бочи давлати тибқи Қонуни Туркия № 492 «Дар бораи пардохтҳо» аз 02.07.1964 сол ва огоҳномаи дахлдори расмӣ маблағи пардохтҳои барои намуҳҳои гуногуни хизматрасонӣ, аз ҷумла: хориҷи нотарнусӣ, бочи судӣ, бочи бақайдгирини замин ва кадастр, бочи феҳристи тижорат муқаррар менамояд. Хориҷи консулӣ ва ғайра андоз бо лираи туркӣ барои ҳар як намууди ҳуҷҷат ё хизмати алоҳида муайян карда мешавад ва метавонад аз сол то сол фарқ кунад. Масалан, инҳоянд баъзе меъёрҳои, ки андоз барои то соли 2021 пешбинӣ шудааст:

Бақайдгирини ҶДММ ё ҶСК	2,622.50
Бақайдгирини тағирот барои ҶДММ ё AS	637.90
Пардохти судӣ барои даъвоҳои барои ситонидани	6,831%
Пардохти феҳристи замин барои бақайдгирини муомилоти хариду фурӯши амволи ғайриманқул (аз фурӯшанда ва харидор алоҳида ба андозаи яхсела)	2%
Додани шиноснома барои зиёда аз 3 сол эътибор	994.80
Додани раванди бисёрқарата аз ҷониби консулгарӣ	2,330.00

Дар Туркия се намууди андозии амвол вуҷуд дорад:

- андозии амвол,
- андоз аз воситаҳои нақлиёт;
- андоз аз мерос ва ҳадя

Сохибони амволи ғайриманкул (биноҳо, квартирахҳо, заминҳо) дар Туркия бояд андоз аз амволро аз 0,1% то 0,6% пардохт кунанд. 10%-и ин андоз ҳамчун сахм ба Шӯрои ҳифзи сарватҳои фарҳангӣ пардохт мешавад. Тибқи тағйироти воридшуда дар Қонун «Дар бораи андоз аз амволи ғайриманкул» аз 07.12.2019 сол, ки дар маҷаллаи расмӣ таҳти № 030971 ба таъби раҳсидаст андоз аз манзилҳои гаронбаҳои воқеъ дар Туркия муқаррар карда шудааст, ки манзили гаронбаҳо манзиле ҳисобида мешавад, ки арзиши андозашон аз 5 000 000 лираи туркӣ зиёд бошад ё арзиши онро Сарраёсати кадастри замин ва амволи ғайриманкул зиёда аз 5 000 000 лира муайян кардааст. Меъёрҳои андоз барои манзили гаронбаҳо ҷунинанд:

аз 5 000 000 то 7 500 000 лир	0,3%
аз 7 500 001 то 10 000 000 лир	0,6%
аз 10 000 000 лири туркӣ боло	1%

Меъёри андоз барои воситаҳои нақлиёти автомобилӣ устувор буда, ҳар сол муайян карда мешавад, вобаста ба соли истеҳсол ва андозаи муҳаррики воситаи нақлиёт фарқ мекунад.

Меъёри андоз аз мерос ва тўхфа аз 1% то 30% фарқ мекунад²⁰⁴.

Андозҳои маҳсуси (1) сўзишворӣ ва рағғанҳои саноатӣ, маҳсулоти нафть ва маҳсулоти нафтию кимийӣ; (2) нақлиёти автомобилӣ ва воситаҳои нақлиёти баҳрӣ; (3) машрубот ва маҳсулоти тамоку; (4) маҳсулоти ҳашамат (аз рӯи меъёрҳои муқаррарнамудаи ҳукумат);

Андози экологӣ (аз рӯи меъёрҳои муқарраршуда) ситонида мешавад.

Мутобиқи Қонуни № 3218 «Дар бораи минтақаҳои савдон озод» барои сармоягузoron имтиёзҳо пешбинӣ шудаанд. Минтақаҳои савдон озод берун аз ҳудуди гумрукӣ ҷойгиршуда ҳисобида мешаванд. Аз молҳое, ки ба минтақаҳои савдон озод (МСО) дохил мешаванд, андозҳои гумрукӣ ситонида намешаванд. Илова бар ин, хироч ба Фонди дастгирии истифодаи захираҳо ва ААИ, ки ҳангоми воридоте татбиқ карда мешавад, ки аз ҳисоби қарз маблағгузорӣ карда мешаванд, пардохт карда намешаванд.

²⁰⁴ <http://www.elbzcconsultancy.com/tu-turkish-tax-system> Маҳзани интернетӣ вақти воридшавӣ 15.45, 12.04.2022 сол.

Даромаде, ки дар натиҷаи ғайриқонунӣ дар минтақаи мута-шаққили саноатӣ ба даст омадааст, аз андоз аз даромад ва андоз аз ғайриқонунӣ ташкилотҳо, инчунин аз бисёр андозҳо аз ғайриқонунӣ, аз ҷумла ААИ озод карда шудаанд. Дар минтақаҳои савдон озод аз музди меҳнати кормандон ҳаққи сугуртаи иҷтимоӣ ситонида мешавад.

Ғайриқонунӣ, ки шахсони воқеӣ ва ҳуқуқии маҳдуд ва номаҳдуд дар Туркия воқеъшуда дар натиҷаи ғайриқонунӣ дар минтақаи савдон озод мегиранд, ҳамчунин аз андоз аз даромад ва андоз аз даромади корхонаҳо озод карда мешаванд, ба шарте ки ҳамаи ҳуҷҷатҳо (мувофиқи қонунгузорӣ оид ба мубодилаи асъор) дар бораи паҳн кардани молҳо дар дигар ҷойҳои Туркия мавҷуд бошанд.

ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ АНДОЗҲО ДАР ЎЗБЕКИСТОН. Даромадҳои умумии бучети Ҷумҳурии Ўзбекистон дар давраи аз соли 2016 то 2021 тамоюли болоравӣ дорад. Дар динамикаи андозҳои ғайримустақим тамоюли болоравӣ ба назар мерасад, афзоиши солона аз 15% то 30%-ро ташкил медиҳад. Дар соли 2021, дар муқоиса ба соли 2016, ин нишондиҳанда ба ифодаи мутлақ аз 7732,4 миллиард сўм дар нимсолаи аввали 2021 сол, 28,7% афзуда, ба 74,9 триллион сўм расид, афзоиш, ки ба ифодаи нисбӣ ба афзоиши тақрибан 97% рост меояд.

Низоми андоzi Ҷумҳурии Ўзбекистон аз ду зина иборат буда дар моддаи 17-и Кодекси андоzi он намууди андоzҳои мазкурро пешбини намуудааст: Андоz аз арзиши иловашуда; Андоzi аксиз; Андоz аз даромади шахсони воқеӣ; Андоz аз ғайриқонунӣ; Андоz барои истифодаи сарватҳои зеризаминӣ²⁰⁵; Андоzi иҷтимоӣ; Андоzҳои амвол; Андоz аз замин; Андоz барои истифодаи захираҳои об; Андоz аз фуруш.

Зимнан, муҳимтарин дар байни андоzҳои ғайримустақим ААИ мебошад, ки ҳиссаи он дар маҷмӯи даромадҳои ғайримустақим аз 55% то 60%-ро ташкил медиҳад. Дар соли 2016 ба бучети давлатӣ 9853,6 млрд. сўм андоzҳои мустақим (24,0% аз воридоти умумӣ) ва 21131,0 млрд. сўм андоzҳои ғайримустақим (51,5%) ворид шуд. Дар нимсолаи аввали соли 2021 даромад аз ААИ 16,8 триллион

²⁰⁵ (дар қисми 1 моддаи 17 илова карда шудааст 5)) Законом Республики Узбекистан от 29 декабря 2021 года № ЗРУ-741 — Национальная база данных законодательства, 30.12.2021 г., № 03/21/741/1219)

сўмро ташкил дод, ки нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта 2,5 триллион сўм ва дар қиёс ба соли 2016 1 725 258 800 ҳазор зиёд мебошад.

Андоз аз арзиши иловашуда аз ҷониби мақомоти андоз 12,2 триллион сўмро ташкил дод ё 50,5 фоиз афзуд.

Қисми асосии даромадҳои андоз аз арзиши иловашуда, ки мақомоти андоз ба ҳисоб мераванд, аз бахши нафту газ (14,1%), истеҳсолкунандагони нерӯи барқ (8,3%), операторони мобилӣ (3,9%), саноати мошинсозӣ (2,5%), истеҳсоли тамоку (1,6%) рӯст меояд. %).

Андоз аз арзиши иловашуда аз ҷониби мақомоти гумрук 12,2 триллион сўмро ташкил дод. Он назар ба ҳамин давраи соли гузашта 55,5 фоиз афзуд.

Қисмати асосии даромад аз ҳисоби: воридоти автомобилҳо ва қисмҳои эҳтиётӣ (барои гуруҳи молҳои 87) — 1,4 триллион сўм (+18%), гандум — 313,1 миллиард сўм (+182%), сўзишворӣ — 438,5 миллиард сўм (-5 фоиз, ҷубу тахта — 301,8 миллиард сўм (-6 фоиз), цемент — 119,5 миллиард сўм (+234 фоиз).

Дар нимсолаи якуми молиявии 2021 даромадҳои аксизӣ 6,3 триллион сўмро ташкил додааст, ки ба 8,4 фоиз расид. Дар баробари ин, бинобар индексатсияи меъёрҳои андозӣ аксизӣ аз 1 февралӣ соли 2021 даромадҳо ба таври зайл тағйир ёфт:

— машруботи спирти 624, 2 млрд. сўм нисбат ба давраи ҳисоботи соли 2020-ум — 606,6 млрд. сўм.

— нтамоку 910, 7 млрд. сўм. нисбат ба соли 2020 — 577,9 млрд. сўм.

— Маҳсулоти нафти 220,2 млрд. сўм. нисбат ба соли 2020 — 171,7 млрд. сўм.

— Газ 2 236,7 млрд. сўм. Ннисбат ба соли 2020 — 2077,7 млрд. сўм.

— Гранулаҳои полиэтиленӣ 155, 4 млрд. сўм. 116, 7 млрд. сўм.

— Хизматрасониҳои мобилӣ млрд. 540, 5 сўм. нисбат ба соли молиявии 2020 — 577,9 млрд. сўм.

— Фуруши бензин, сўзишвории дизели ва газ ба охири истеъмолкунанда 1 324, 6 млрд. сўм. нисбат ба соли молиявии 2020 — 979,8 млрд. сўм.

— Моли содиротӣ 162,2 млрд. сўм. нисбат ба соли молиявии 2020 — 397 млрд. сўм.

Мақомоти гумруки Ўзбекистон 167,2 миллиард сўм андозӣ аксиз ҷамъ карданд (дар нимсолаи аввали соли гузашта 397 миллиард сўм ҷамъоварӣ шуда будааст). Сабаби коҳиши даромадҳо аз 1 августи соли 2020 лағви андозӣ аксизӣ барои мошинҳо ва аз 1 январи соли 2021 лағви андозӣ аксизӣ барои воридоти 73 номгуи мол гардидааст.

Дар семоҳаи ҳисоботи даромадҳо аз пардохти бочҳои гумрукӣ 917,1 миллиард сўм (+66,9 фоиз) афзуда, 2,3 триллион сўмро ташкил додааст, ки ин ба тағйирёбии қурби асбдор (ба ҳисоби миёна +7,3%), лағви имтиёзҳои муайян ва тағйирӣ таркиби молҳои воридотӣ вобаста аст.

Андозҳои захиравӣ дар кишвари Ўзбекистон маблағи умумии даромад аз андозӣ захираҳо ва андозӣ амвол дар нимсолаи якуми соли қорӣ 11,3 триллион сўмро ташкил додааст. Дар соли 2020 нисбат ба ҳамин давра ба даромадҳо 1,6 триллион сўм зиёд.

Дар нимсолаи аввали соли 2021 даромадҳои андоз аз ҳисоби истифодаи сарватҳои зеризаминӣ қариб 8 триллион сўм ё 5,5 фоиз зиёд шуданд. Ҳиссаи асосии андозҳои захиравӣ мисли солҳои пешин ба андозӣ истифодаи сарватҳои зеризаминӣ — тақрибан 70 фоиз рӯст меояд.

Даромади иловагӣ бо вучуди аз 1 январи соли қорӣ кам карда шудани ставкаҳои андоз барои истифодабарии сарватҳои зеризаминӣ тилло, палладий, нуқра аз 20 то 15 фоиз аз ҳисоби:

— афзоиши қимати тилло дар нимсолаи аввали соли 2020 нисбат ба нимсолаи аввали соли 2020 ба ҳисоби миёна 9,8 фоиз ва мис 58 фоиз афзоиш ёфт;

— Ягонакунни меъёрҳои андоз дар Ўзбекистон барои истифодаи сарватҳои зеризаминӣ барои баъзе қанданҳои фойданоки сохтмонӣ (реги сохтмонӣ, омехтаи куму шағал, регсанг ва санги шағал). Даромади иловагӣ 10,9 миллиард сўмро ташкил додааст; — индексатсияи меъёрҳои андоз 15 фоиз ва барои бахшҳои алоҳидаи иқтисодиёт 30 фоиз;

— супоридани андоз дар нимсолаи аввал аз ҷониби корхонаҳои кишоварзӣ ба маблағи 117,4 млрд.

Даромад аз андозӣ амвол ва андозӣ замин дар нимсолаи аввал назар ба ҳамин давраи соли гузашта 1 триллион сўм зиёд шуда, қариб 3 триллион сўмро ташкил додааст. Дар баробари ин, ҳиссаи андозӣ амвол ва андоз аз замин дар ҳаҷми умумии даромадҳои андоз аз захираҳо аз 20,5 фоизи соли гузашта ба 26,7 фоиз афзуд.

Ҳиссаи асосии даромадҳо (67,6%) ба андозҳои пардохтнамудан шахсони ҳуқуқӣ рост меояд.

Даромади иловагиро аз ҳисоби:

— 2 баробар зиёд кардани меъёри камшудаи андоз аз амвол ва 2,5 баробар зиёд кардани коэффициентҳои кам кардани меъёри андозии замин барои объектҳо, ки қаблан барои онҳо имтиёзҳои андоз дода шуда буданд. Ба ҷумла рохҳои оҳани истифодаи умум, магистралӣ, ҳатти алоқа ва электр, объектҳои ғайриманкул, ки барои консервацияи онҳо қарори Девони Вазирони Ҷумҳурии Ўзбекистон қабул шудааст ва дигар объектҳо;

— индексатсияи меъёрҳои андозии базавӣ барои андозии замин барои заминҳои ғайриқишварзӣ 15 фоиз.

Дар баробари ин маблағи мушаххаси меъёрҳои андозро мақомоти ҳокимияти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар асоси меъёрҳои базавӣ бо татбиқи коэффициентиҳои камшаванда ва афзоиш ба онҳо вобаста ба рушди иқтисодиёт ва нуфузи маҳал муайян мекунанд;

— бекор кардани имтиёзҳои андоз барои муассисаҳои санаторию курортӣ, ки дар минтақаҳои туристӣ воқеъ гардидаанд, инчунин нисбат ба қитъаҳои заминии ишғолкардаи ҷойҳои истироҳат ва ободонии модарон, хонаҳои истироҳат.

Афзоиши даромадҳои андоз аз молу мулк, андозии замин ва андоз барои истифодаи захираҳои об аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ дар соли ҷорӣ низ ба он вобаста аст, ки соли гузашта аз семаҳои II сар карда, дар давраи маҳдудиятҳои карантин, имтиёзҳои муваққатӣ ва ба субъектҳои алоҳидаи соҳибкорӣ аз рӯйи ин намуудҳои андоз имтиёзҳо дода шуд.

Дар нисмолҳои аввали соли равон даромад аз андозии амвол ва андозии замин, ки шахсони воқеӣ месупоранд, низ афзоиш ёфта аст. Аз ҷумла, андозии молу мулк — 84,8 миллиард сум ва андозии замин — 160,6 миллиард сум.

Даромади иловатӣ аз ин намууди андозҳо аз ҳисоби индексатсияи меъёрҳои андоз ба андозаи 15 фоиз ва мӯҳлати аввали пардохти ин андозҳо аз ҷониби шахсони воқеӣ (15 апрел) таъмин карда шуд.

Тибқи Кодекси андозии нав аз намак 2020 ду мӯҳлати пардохти андоз (15 апрел — 15 октябр) ҷорӣ карда шуд, баъд намак 2020 як мӯҳлат — баъд 15 октябр муқаррар карда шуд. Дар робита ба пандемияи коронавирус, ки дар семаҳои дуюми соли гузашта

ба кохиши фаъолияти соҳибкорӣ оварда расонид, инчунин бо мақсади дастгирини иқтисомӣ ба аҳоли, мӯҳлати пардохти андозии амвол ва андозии замин аз шахсони воқеӣ пас аз 15 октябр намак 2020 тамдид карда шуд.

Дигар пардохтҳо ва пардохтҳои ғайриандозӣ

Маблағҳо аз дигар даромадҳо ва пардохтҳои ғайриандозӣ низ ҳеле афзуда, 9,8 триллион сӯмро (+35,6%) ташкил дод. Қисми асосии онҳо ба дивидендҳои пардохтшудаи корхонаҳои давлатӣ (4,3 триллион сӯм) рост меояд. Даромадҳои дигар, аз ҷумла:

— даромад аз фуруши ашёи молӣ, ки ба даромади давлат дода шудааст — 255,5 миллиард сум (назар ба ҳамин давраи соли гузашта 63,7 миллиард сум зиёд);

— барои коркарди воситаҳои нақлиёт — 120,6 миллиард сӯм (ин пардохт аз 1 августи соли 2020 ҷорӣ карда шудааст);

— даромад аз фуруши комбинатсияҳои рақамҳои «зебо» барои нақлиёти автомобилӣ — 117,7 миллиард сум (афзоиш 75,2 миллиард сӯм);

— даромад аз хусусигардонии доронҳои давлатӣ (дар қисми ба бучет ба ҳисоб гирифташуда) — 305,6 миллиард сӯм;

— бочии давлатӣ — 843,3 миллиард сум, бочҳо — 909,5 миллиард сӯм ва ҷаримаҳо — 481,7 миллиард сӯм.

Қонуногузории андоз аз Кодекси мазкур ва дигар санадҳои қонуногузорӣ иборат аст (моддаи 2 Кодекси андозии Ҷумҳурии Ўзбекистон).

Дар ҳудуди Ҷумҳурии Ўзбекистон андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмие, ки Кодекси андозии Ҷумҳурии Ўзбекистон пешбинӣ кардааст, амал мекунанд.

Меъёри андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ бо қарори Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон муқаррар карда мешаванд, агар дар Кодекси андозии Ўзбекистон тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад (моддаи 27 Кодекси андозии Ҷумҳурии Ўзбекистон).

Ба низоми андозҳо мансуб доништа шудаанд (баъзе меъёрҳои тасдиқшуда барои соли 2022 оварда шудаанд):

1) андоз аз фоидаи шахсони ҳуқуқӣ бо роҳи муттаҳидсозии баъзе аз андозҳо дар асоси ариза ё шартнома пардохта мешавад, ки (бо моддаҳои 61–68 КА Ҷумҳурии Ўзбекистон то 50% танзим карда мешавад);

2) андоз аз даромади шахсони воқеӣ (бо меъёри аз 0% то 12% тибқи муқаррароти моддаи 480² меъёри 1%-ро барои минтақаҳои алоҳида ва ғаёлияти гуногун муқаррар шудааст);

3) ААИ (бо меъёрҳои 0% ва 15% моддаи 258 Кодекси андози Ҷумҳурии Ўзбекистон);

4) андози аксиз (бо меъёрҳои муқаррарнамудан моддаҳои 289, 289¹, 289² КА Ҷумҳурии Ўзбекистон амалӣ мегардад), меъёрҳои андози аксиз, ки дар ҳаҷми мутлақ муқаррар шудаанд, аз 1 июни соли 2022 ба ҳисоби миёна ба андозаи 10 фоиз индексатсия карда мешаванд. Ҳамин тарик, ставкаҳои андоз барои маҳсулоти истеҳсолшудаи алкоғол ва тамоку, ки аз октябри соли 2021 муқаррар шудаанд, то 1 июни соли 2022 боқӣ хоҳанд монд;

5) андозҳо ва пардохтҳои махсус барои истифодабарандагони сарватҳои зеризаминӣ (андоз аз истифодаи қазри замин, андоз аз фойдаи барзиёд, бонуси обунавӣ ва бонуси кашфи тичоратӣ) (аз рӯи меъёрҳои вобаста аз намуҳҳои канданиҳои фойданок);

6) андоз аз истифодаи захираҳои об (тибқи моддаи 445 Кодекси андози Ҷумҳурии Ўзбекистон ба роҳ монда мешавад);

7) андоз аз канданиҳои фойданок (мутобиқи меъёрҳои муқаррарнамудан моддаи 452 Кодекси андози Ҷумҳурии Ўзбекистон танзим карда мешавад);

8) андоз аз молу мулк тибқи моддаи 415 Кодекси андози Ҷумҳурии Ўзбекистон ба танзим дароварда мешавад (меъёри андоз вобаста ба объект гуногун аст 1,5%, 3%, 0,5%);

9) андоzi замин (аз рӯи меъёрҳои вобаста ба сифати замин тибқи моддаи 437 Кодекси андози Ҷумҳурии Ўзбекистон андозбанди карда мешавад);

10) андоз аз истеъмоли бензин, сӯзишвории дизелӣ ва газ (бо моддаи 289³ Кодекси андози Ҷумҳурии Ўзбекистон танзим карда мешавад) Меъёрҳои андоzi маҳсулоти нафть, аз ҷумла маҳсулоти ба истеъмолкунандаи ниҳой фурӯхташуда, аз 1 июни соли 2022 як маротиба ба андозаи 10 фоиз индексатсия карда хоҳад шуд;

11) андоzi махсус аз иҷораи (рентаи) истихроҷи маъдан (бо моддаи 454⁵ ба меъёри 25% андозбандӣ мегардад);

12) андоз аз фурӯш (бо муқаррароти моддаи 467 Кодекси андози Ҷумҳурии Ўзбекистон танзим мегардад);

Ба *дигар пардохтҳои ҳатмӣ* мансубанд:

1) пардохтҳои ҳатмӣ ба фондҳои мақсадноки давлатӣ;

— пардохти ягонаи иҷтимоӣ тибқи муқаррароти моддаҳои 405–408 Кодекси андози Ҷумҳурии Ўзбекистон ба амал бароварда мешавад;

— ҳақҳои сугуртаи шаҳрвандон ба Фонди ғайрибучетии нафақа, тархҳои ҳатмӣ ба фондҳои мақсадноки давлатӣ (дар ба-робари Андоз аз даромади шахси воқеӣ 0,1% ба суратҳисобҳои нафақаи ҷамъшаванда нигоҳ дошта мешаванд);

— хирочҳо ба Ҳазинаи Ҷумҳуриявӣ (аз рӯи меъёрҳои муқарраршуда тибқи боби 65 моддаи 455 Кодекси андози Ҷумҳурии Ўзбекистон ба танзим дароварда мешавад);

1) хироч барои ворид шудан ба қаламравӣ Ҷумҳурии Ўзбекистон ва транзити нақлиётни автомобилҳои кишварҳои хориҷӣ;

2) хирочҳо барои ҳуқуқи фурӯши маҳсулоти машрубот, аз ҷумла хироч барои ҳуқуқи савдои ҷаканаи маҳсулоти машруботӣ;

3) хироч аз фурӯши маҳсулоти машруботи аз ҷониби корхонаҳои ҳуқуқи умумӣ²⁰⁶.

Дар ҳолатҳои тартибе, ки бо Кодекси андози Ҷумҳурии Ўзбекистон ва қарорҳои Президентии Ҷумҳурии Ўзбекистон муқаррар карда шудаанд, метавонанд андозҳои зерин татбиқ карда шаванд, ки ҳангоми *тартиби соддакардашудаи андозбандӣ* пардохта мешаванд

— пардохти ягонаи андоз (бо меъёрҳои аз 1% то 33%);

— андоzi ягонаи замин (бо меъёри 0,95%) аз 1 январи соли 2022 мӯҳлати имтиёзҳо нисбат ба ин намуҳи андоз хотима меёбад;

— андоzi сабтшуда аз рӯи намуҳҳои алоҳидаи ғаёлияти соҳибдорӣ (барои ғаёлият оиди ташкили лотереяҳо 33%).

Аз соли 2017 низоми андози Ҷумҳурии Ўзбекистон дучори ислоҳоти ҷиддӣ мебошад, аз ҷумла вобаста ба кам шудани номгуи пардохтҳои ҳатмӣ пардохтшаванда, паст шудани меъёрҳо ва соддагардонии маъмурикунонии андоз.

²⁰⁶ Налоговый кодекс Республики Узбекистан дата вступления в силу 01.01.2020 год Национальная база данных законодательства, 30.12.2021 г., № 03/21/741/1219; 10.02.2022 г., № 03/22/752/0113; 12.03.2022 г., № 03/22/758/0207; 14.03.2022.

ТЕСТҲОИ САНЧИШӢ ОИД БА БОБИ 9

1. Ҳуқуқи байналмилалӣ андоз меъёрҳои инҳоро муттаҳид менамояд:

- a) ҳуқуқи дохилидавлатӣ ва байналмилалӣ;
- b) соҳаҳои гуногуни ҳуқуқи байналмилалӣ;
- c) зерсоҳаҳои гуногуни ҳуқуқи байналмилалӣ;
- d) ҳуқуқи хусусӣ ва оммавӣ;
- e) соҳаҳои омехтаи ҳуқуқ.

2. Маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, ки муносибатҳои ҷамъиятии байни давлатҳо, созмонҳои байналмилалӣ, шахсонӣ ҳуқуқӣ ва воқеиро оид ба муқаррар намудан, қарор кардан ва ситонидани андозҳо бо мақсади кам кардани гаронии андоз барои фароҳам овардани шароитҳои зарурии рушди муносибатҳои иқтисодии байналмилалӣ, инчунин оид ба пешгирии саркашии байналмилалӣ аз пардохти андозҳо ва таъбири андозии субъектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ танзим менамояд — ин:

- a) Ҳуқуқи молиявӣ мебошад;
- b) Ҳуқуқи андоз мебошад;
- c) Ҳуқуқи байналмилалӣ мебошад;
- d) Ҳуқуқи байналмилалӣ андоз мебошад;
- e) Ҳуқуқи байналмилалӣ молиявӣ мебошад.

3. Вазифаҳои асосии ҳуқуқи байналмилалӣ андоз инҳо мебошанд:

- a) татбиқи принципи адолати андозбандӣ, ки на танҳо барарафқунии андозбандии дукарата, балки пешгирии саркашии эҳтимолий аз пардохти андозҳо, инчунин таъйиз нашудани андозсупорандагонро дар назар дорад;
- b) субъектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ набояд нисбат ба андозсупорандагоне, ки танҳо дар ҳудуди ин юрисдиксияи фискалӣ фаъолият мекунанд, мавриди бори гаронтари андозӣ қарор дода шаванд;
- c) дар навбати худ, агентҳои иқтисодии хориҷӣ наметавонанд нисбат ба ширкатҳои миллӣ ва шахравандони мамлакате, ки дар хориҷа амалиёт анҷом намедиханд, барои оптимизатсияи андоз имконияти бештар дошта бошанд;

- d) бетарафии иқтисодии андозҳо, яъне кам кардани таъсири андозҳо ба раванди қабули қарорҳо дар тиҷорати байналмилалӣ, ба трансфертҳои байнидавлатии сармоя ва даромадҳо, ки бо мулоҳизаҳои андозӣ сурат мегирад, ба муҳоҷирати байналмилалӣ захираҳои меҳнатӣ;
- e) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

4. Меъёрҳои коллизсионии ҳуқуқи байналмилалӣ андоз дар ҷаҳон гардидаанд:

- a) дар қонунгузориҳои миллии андоз;
- b) дар қонунгузориҳои миллии андоз ва созишномаҳои байналмилалӣ андоз;
- c) дар созишномаҳои байналмилалӣ андоз;
- d) дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ;
- e) дар конвенсия оид ба андозҳо ва хирочҳо.

5. Мақсадҳои асосии омӯзиши ҳуқуқи андозии мамлакатҳои хориҷӣ инҳо мебошанд:

- a) шиносоии ҳеле ҷиддӣ бо қоидаҳои андозбандии мамлакатҳое, ки шарикони асосии иқтисодии Тоҷикистон мебошанд ё ҷай тавре ки интизор аст, мешаванд;
- b) муқоисаи ҳуқуқи андозии мамлакатҳои ҳамсоя барои коҳиш додани рақобати андоз бо мақсади ҳавасмандгардонии воридоти сармояи хориҷӣ;
- c) таҳлили принципҳои асосии андозбандии ташкилаҳои иқтисодии байнидавлатӣ, ки аъзогӣ дар онҳо барои Тоҷикистон ҷолиб аст ва ё ҳамохангкунии андоз бо онҳо метавонад ба афзоиши рушди иқтисодӣ оварда расонад;
- d) ошкор намудани тарафҳои қавӣ ва заифи қонунгузориҳои андозии кишварҳои хориҷӣ;
- e) ҳамаи вариантҳо дурустанд.

6. Ҳуқуқи андозӣ ҳар кадоме аз мамлакатҳои хориҷӣ ба ин асос шудааст:

- a) санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ;
- b) меъёрҳои конституционӣ;
- c) созишномаҳои байниҳуқуматӣ;
- d) созишномаҳои дучониба;
- e) ҳамаи вариантҳо нодурустанд.

7. Мафҳумҳои «сарчашмаҳои ҳуқуқи андоз» ва «сарчашмаҳои ҳуқуқи андоз»:

- a) мувофиқат мекунам;
- b) мувофиқат намекунам;
- c) хусусиятҳои фарқунанда доранд;
- d) ҳамчун навъ ва намудӣ фаҳмида мешаванд;
- e) ҳаман вариантҳо нодурустанд.

8. Мақсади асосии Кодекси намунавии ҷаҳонии андоз:

- a) имконият додан ба кишварҳое, ки дар роҳи ислоҳот қарор доранд, танзим намудани муносибатҳои андоз дар асоси илмӣ, ташиқ намудани истилоҳоти ягона ва маънидодкунии яхела;
 - b) бартараф кардани ихтилофҳо дар санадҳои меъёрӣ;
 - c) таҳкими нақши меъёрҳои андоз дар ҳуқуқи байналмилалӣ;
 - e) фароҳам овардани фазои мусоиди сармоягузорӣ;
- имконият додан ба рушди соҳибкорӣ хурд.

9. Ҳуқуқи байналмилалӣ андоз:

- a) соҳаи комплекси ҳуқуқ аст;
- b) соҳаи мустақили ҳуқуқ аст;
- c) зерсоҳаи ҳуқуқи байналмилалӣ оммавӣ аст;
- d) институти ҳуқуқи байналмилалӣ аст;
- e) соҳаи бофтаи ҳуқуқ аст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТҲОИ ТАВСИЯШАВАНДА

1. Александров И. В. Расследование налоговых преступлений: учеб. пособие для магистров. — М.: Юрайт, 2014. — 368 с.
2. Алексин А. П., Пепеляев С. Г. Ответственность за нарушения налогового законодательства. — М.: Аудиторская фирма «Контакт», 1992.
3. Андреева М. В. Действие налогового законодательства во времени: учеб. пособие / под ред. С. Г. Пепеляева. — М.: Статут, 2006. — 172 с.
4. Барулин С. В., Макрушин А. В., Тимошенко В. А. Налоговая политика России: монография. — Саратов: Изд-во «Сателлит», 2004. — 85 с.
5. Бельх В. С., Винницкий Д. В. Налоговое право России. — М.: Норма, 2004. — 320 с.
6. Бегматов А. А., Хушаев Ю. И. Сравнительная оценка действующей налоговой системы Республики Таджикистан (компаративный аспект) // сборник научных трудов НПИ. — Душанбе, 2004. Вып. № 5, ч. 2.
7. Брызгалов А. В. Налоги, люди, время, или Этот безграничный Мир Налогов. — Екатеринбург: Налоги и финансовое право, 2008.
8. Бутаков Д. Основы Мирового налогового кодекса // Финансы. — 1996. — № 8. — С. 23–27; № 10. — С. 33–36.
9. Витрянский В. В., Герасименко С. А. Налоговые органы, налогоплательщик и гражданский кодекс. — М.: Международный центр финансово-экономического развития, 1995.
10. Гафуров А. Д. Формирование и развитие финансового права развивающихся стран. Душанбе, 2017. — 352 с.
11. Гаюров Ш. Анализ Налогового кодекса Республики Таджикистан / подготовлен исследовательской группой ТФ ИОО ФС в рамках программы экономического развития и предпринимательства. Душанбе, 2003. — 111 с.
12. Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. Налоговое право: учебник. — М.: Юристъ, 2005. — 223 с.

13. Государственное право Германии: в 2 т. Т. 2. ч. 5. Конституционные основы финансовой системы ФРГ. М.: ИГП РАН, 1994.
14. Гулмирзоев Д. Г. Назарияи андоз ва андозбанди. Душанбе, 2000.
15. Дёрнберг Р. Л. Международное налогообложение / Пер. с англ. — М.: ЮНИТИ, 1997.
16. Джаббаров Р. Т. Направления налогового регулирования в Республике Таджикистан. — Душанбе, 2002.
17. Ефимова Е. Г., Поспелова Е. Б. Налоги и налогообложение: учеб. пособие. — М.: МИИР, 2014. — 235с.
18. Землин А. И. Налоговое право: учебник. — М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. — 304 с.
19. Зобова И. Ю. Налоги и налогообложение в странах с исламской экономикой. — Казань: ТГТУ, 2008. — 148 с.
20. Исломов С. И. Очерки истории экономической мысли таджикского народа эпохи феодализма. — Душанбе, 2002 г.
21. Исломов Т. С. Системаи андози миллии Тоҷикистон. — Душанбе, 2004.
22. Исмаилов Ш. М. Правовое регулирование предпринимательской и налоговой деятельности в Республике Таджикистан. — Душанбе, 1998.
23. Исмаилов Ш. М., Джаббаров Р. Т. Некоторые вопросы реформирования налоговой системы Таджикистана // Известия Академии наук РТ. Сер. Экономика и политология. — 1998. — № 3. — С. 32–38.
24. Исмаилов Ш. М. Сборник избранных статей — Душанбе: Изд-во «ЭР-граф», 2021. — 660 с.
25. Исмаилов Ш. М., Сулаймонов П. С., Бобоев Д. К. Развитие гражданского законодательства в Республике Таджикистан // Частное право в странах бывшего СССР: итоги 30-летия: сборник статей / Исследовательский центр частного права имени С. С. Алексеева при Президенте РФ: под ред. Л. Ю. Михеевой. — М.: СТАТУТ, 2022. — с. 405–441.
26. Килинкарлова, Е. В. Налоговое право зарубежных стран: учебник для бакалавриата и магистратуры. — М.: Изд-во «Юрайт», 2014. — 354 с.
27. Козырин А. Н. Введение в российское налоговое право. — М.: Институт публично-правовых исследований, 2014. — 304 с.
28. Кошлаков Г. В. Налоги и теневая экономика // Актуальные проблемы развития экономики стран Центральной Азии в условиях рынка. — Душанбе: РТСУ, 2008. — С. 120–128.
29. Крохина Ю. А. Налоговое право России: учебник для вузов. — М.: Норма, 2007.
30. Кучеров И. И. Международное налоговое право (Академический курс): учебник. — М., 2007.
31. Кучеров И. И. Налоговые преступления (теория и практика расследования). — М.: ЮрИнфор-Пресс, 2011.
32. Кучерявенко Н. П. Налоговое право. — Харьков: Консум, 1998. — 448 с.
33. Лещенко С. К. Европейское налоговое право: учеб. пособие ч. 1 / под ред. Х. Херрманна, С. А. Балашенко, Т. Борича. — Минск: Зорны Верасок, 2010.
34. Макарейко Н. В., Никифоров М. В., Скляров И. А. Административное принуждение в России: учеб. пособие. — Н. Новгород, 2002.
35. Мамбеталиев Н. Т. Налоговое право ЕвразЭС: учеб. пособие. — М.: ООО «ЮрИнфор-Пресс», 2011. — 464 с.
36. Мамбеталиев Н. Т., Кучеров И. И. Налоговое право ЕвразЭС. — М.: ЮрИнфор, 2011.
37. Марчева И. А. Налоги и налогообложение: учебно-метод. пособие. — Н. Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2012. — 122 с.
38. Международное налоговое право: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / отв. ред. А. А. Копина, А. В. Реут. — М.: Изд-во «Юрайт», 2016. — 243 с.
39. Мещерякова О. В. Налоговые системы развитых стран мира (справочник). — М.: Фонд «Правовая культура», 1995.

40. Милаков Н. В. Налоговое право: учебник. — М.: ИНФРА-М, 2008. — 383 с.
41. Михайлова О. Р. Толкование норм налогового законодательства: учеб. пособие / под ред. С. Г. Пепеляева. — М.: Статут, 2004. — 142 с.
42. Назаров Т. Н. Таджикистан: стимулы экономического роста в контексте формирования и развития социально ориентированных рыночных отношений. // Экономика Таджикистан: стратегия развития. — 2004. — № 2.
43. Назаров А. И. Учетная и налоговая политика и резервы увеличения доходов бюджета // Финансы. — 2001. — № 10. — С. 34-42.
44. Налоговое право: учебник (на таджикском языке) / под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ш. М. Исмаилова. — Душанбе: Изд-во «Қонуният», 2003. — 298 с. (на тадж. яз.).
45. Налоговое право: учебник / под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ш. М. Исмаилова. — Душанбе: Изд-во «ЭР-граф», 2018. — 604 с.
46. Налоговое право: учебник для вузов / под ред. С. Г. Пепеляева. — М.: Альпина Паблишер, 2015. — 521 с.
47. Налоговое право: учебно-методический комплекс / А. С. Алимбекова, А. С. Жутаев, М. Н. Садчиков; отв. ред. Е. В. Показалова. — М.: РУСАЙНС, 2017. — 270 с.
48. Налоговое право: учебное пособие / под общей редакцией Ю. А. Бакаевой / Саратовский государственный социально-экономический университет. — Саратов, 2010. — 152 с.
49. Налоговое право. Общая часть: учебник и практикум для академического бакалавриата / под ред. И. И. Кучерова. — М.: Изд-во «Юрайт», 2014. — 760 с.
50. Налоговое право Евразийского экономического сообщества: правовой режим налога на добавленную стоимость / Под ред. Д. В. Винницкого. — М.: Волтерс Клувер, 2010.
51. Хукуки андози Ҷумҳурии Тоҷикистон: врситаи таълимӣ / зери таҳрири номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Н. Шонасридинов. — Душанбе, 2012. — 352 сах.

52. Налоговое право стран Восточной Европы. Общая часть: Беларусь, Польша, Россия, Словакия, Украина, Чехия. — М.: Волтерс Клувер, 2009. — 336 с.
53. Налоговое право России / под ред. А. Н. Козырина, А. А. Ялбулганова. — М.: Норма, 2010.
54. Налоговые системы зарубежных стран: учеб. пособие / под ред. В. Г. Князева, Д. Г. Черника. — М.: Изд-во РЭА, 1995.
55. Налогообложение: теории, проблемы, решения / В. П. Вишневский, А. С. Веткин, Е. Н. Вишневская и др.; под общ. ред. В. П. Вишневого. — Донецк: ДонНТУ, ИЗП НАН Украины, 2006. — 504 с.
56. Налоговые процедуры / под ред. А. Н. Козырина. — М.: Норма, 2008.
57. Налоговый кодекс Республики Таджикистан. — Душанбе: Шарки Озод, 2017. — 672 с.
58. Омуркожоева Г. Н. Налоговое право Кыргызской Республики. учебное пособие. — Бишкек: Изд-во КРСУ, 2010. — 245 с.
59. Орифов А. О. Сиссати фискали ва андозситони. — Худжанд, 2000.
60. Орлов М. Ю. Введение в налоговое право. — М.: НИУ ВШЭ, 2013.
61. Парыгина В. А., Тедеев А. А. Налоговое право Российской Федерации / Серия «Учебники, учебные пособия». — Ростов н/Д: «Феникс», 2002. — 480 с.
62. Парыгина В. А. Проблемы правового статуса налогоплательщика налога на имущество организаций // Налог и налогообложение. — 2006. — № 2. — С. 27-32.
63. Петрова Г. В. Международное финансовое право: учебник. / Всероссийская гос. налоговая академия М-ва финансов РФ. — М.: Юрайт, 2011. — 458 с.
64. Петти В. Трактат о налогах и сборах. Антология экономической классики. — М.: МП «ЭКОНОМ», «КЛЮЧ», 1993. — 475 с.

65. Попова Л. Н. Роль и значение местных налогов // Вестник Белорусского государственного экономического университета. — 2014. — № 3. — С. 117–124.
66. Поспелова Е. Б. Современная налоговая система Китая: налоги на доходы и имущество физических лиц // Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ» 2014. № 6. <http://naukovedenie.ru/PDF/148EVN614.pdf> (доступ свободный). Загл. с экрана. Яз. рус., англ. DOI: 10.15862/148EVN614.
67. Пушкарева В. М. История финансовой мысли и политики налогов: учеб. пособие. — М.: ИНФРА — М, 1996. — 192 с.
68. Рахимов Р. К. Некоторые вопросы экономической безопасности Таджикистана // Экономика Таджикистана: стратегия развития. — 2008. — № 4. — С. 15.
69. Самойлова Н. А. Ответственность за налоговые правонарушения: Фондовые лекции. — М.: РПА МЮ РФ, 2010. — 138 с.
70. Самсонова И. А., Зеленская В. А., Кривошапова С. В. Специальные режимы налогообложения. Отечественный и зарубежный опыт // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. — 2016. — № 11. ч. 6. — С. 1173–1176.
71. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов. — М.: Изд-во соц.-полит. лит-ры, 1962. — 684 с.
72. Соловьев И. Н. Налоговые преступления. Специфика выявления и расследования. — М.: Проспект, 2014.
73. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора — М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М, 1997. — 720 с.
74. Толкушкин А. В. Налоги и налогообложение: Энциклопедический словарь. — М.: Юрист, 2000.
75. Толстомятенко Г. П. Европейское налоговое право: сравнительно-правовое исследование. — М.: НОРМА, 2001.
76. Тютин Д. В. Налоговый контроль, ответственность и защита прав налогоплательщиков: монография. — М.: Контакт, 2014.
77. Улутходжаева Х. Р., Обидов Ф. Налоги и налогообложение Республики Таджикистан. Ч. 2. — Душанбе, 1998.

78. Улутходжаева Х. Р. Налоги и налогообложение Республики Таджикистан. — Душанбе, 2003.
79. Уразова Е. И. Налоги и экономический рост развивающихся стран (На примере стран Ближнего и Среднего Востока). — М.: Наука, 1981. — 182 с.
80. Федоровская М. А. Налоговая конкуренция в современной российской практике // Культура народов Причерноморья. — 2011. — № 204. — С. 206–207.
81. Финансовая безопасность. Финансовые исследования / под ред. А. Г. Хабибулина. — М.: Изд-во Московского ун-та, 2013. — 368 с.
82. Цыпкин С. Д. Доходы государственного бюджета СССР. Правовые вопросы. — М.: Юрид. лит-ра, 1973. — 222 с.
83. Шарифзода Т. Налоговая функция Республики Таджикистан на современном этапе: вопросы теории и практики. Монография. — Душанбе: «Полиграф групп», 2021. — 184 с.
84. Шомуродов Ф. Основы национальной налоговой системы Республики Таджикистан. — Душанбе, 2006.
85. Шувалова Е. Б. Налоговые системы зарубежных стран: учеб.-практ. пособие / Е. Б. Шувалова, В. В. Климовицкий, А. М. Пузин. — М.: Изд. центр ЕАОИ, 2010. — 134 с.
86. Щекин Д. М. Налоговое право государств — участников СНГ (общая часть): учеб. пособие / под ред. С. Г. Пепеляева. — М.: Статут, 2008.
87. Юткина Т. Ф. Налоги и налогообложение: учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М., 2003.
88. Янжул И. И. Основные начала финансовой науки: Учение о государственных доходах. — М.: Статут, 2002. — 555 с.

ИН АҶИБ ВА ДОНИСТАН МУФИД АСТ

ОЛИМОН ВА МУТАФАККИРОНИ БАРҚАСТА ДАР БОРАИ АНДОЗ

«Аз рӯи мазмунӣ худ ҳукуқ аз уҳдадорӣ фарқ мекунад, аммо дар арзиши онҳо яхела (шабех) боқӣ мемонанд. Андозҳо, боқӣ, ки барои ман уҳдадориро ташкил менамоянд, ба ман баргардонида намешаванд, аммо аз тарафи дигар ман таъмин будани молияти худ ва бисёрӣ беохирӣ афзалиятҳои дигарро ба даст меорам; онҳо ҳукуқи манро ташкил медиҳанд...».

Георг Вилгелм Фридрих Гегел (1770–1831), файласуфи барҷаастаи немис. Аз китоби «Асосҳои фалсафаи ҳукуқ», с. 1821

«Андозҳо — хирочҳои маҷбурӣ (хайрияҳо) аз даромад ва молу мулки зердастон мебошанд, ки ба сабаби ҳукуқҳои олиш давлат ба хотири амалӣ намудани мақсадҳои олиш ҳаёти давлатӣ си-
тониди мешаванд».

Сергей Юрьевич Витте (1849–1915), арбоби давлатӣ, вазири молияи Россия (1892–1903), сарвазири Россия (1905–1906)

«Андозҳо — хайрияҳои якҷонибиаш иқтисодии шаҳрвандон ё зердастон мебошанд, ки давлат ё дигар гуруҳҳои иҷтимоӣ ба сабаби он, ки онҳо намояндагони ҷомеа мебошанд, бо роҳи легалӣ (ошкоро) ва тараҳои қонунӣ аз молу мулки хусусӣ онҳо барои қонун намудани талаботи зарурии ҷамъиятӣ ва хароҷоте, ки онҳо ба вучуд меоранд, меситонанд».

Иван Иванович Янжул (1846–1914), иқтисодчии рус ва мутахассиси омор, профессорҳои кафедраи ҳукуқи молияи Донниҳоди императории Москва (1876), узви вобастаи Академияи илмҳо (1895)

«Андозҳо — ин асбоби (воситаи) аз ҳама бештар чандир ва самаранок, аммо хеле хатарноки сиёсати иҷтимоӣ мебошанд».

Гуннар Карл Мюрдал, 1898–1987, иқтисодчӣ ва арбоби сиёсӣ шведӣ, барандаи ҷоизаи Нобел дар баҳши иқтисод (1974)

«Андоз — ин асоси иқтисодии мошини ҳукумати аст ва ҷиззи дигаре нест».

(Карл Маркс (1818–1883), иқтисодчии немис, ҷомеашинос, файласуф, асосгузори назарияи коммунизми илмӣ. Аз асари «Танқиди барномаи Готта»)

«Андозҳо барои давлат — ба монанди бодбонҳо барои кишти мебошанд».

Екатерина II Бузург (1729–1796), императорзани рус аз соли 1762

«Андозҳои худсарона манбаи зулм ва сушистифода мебошанд; онҳо барои беадолатӣ, қасос, ҳасад, ҷашмгуруснагӣ ва ҳавасҳои дигар фазои бепоёнро ифода мекунанд».

Пол Анри Дитрих Голбах (1723–1789), файласуфи фаронсавӣ

«Пул бӯй намекунад».

Императори Рим Тит Флавий Веспасиан (солҳои ҳуқумронӣ солҳои 69–79 то мелод) нисбати ҳоҷатхонаҳои ҷамъиятӣ — «латринаҳо» андоз қорӣ кард. Халқ ин пултиро «андози пешоб» меномидагӣ шуданд. Вақте ки писари император Тит падарашро барои қорӣ кардани андоzi нангин маломат кард, Веспасиан пулро ба назди бинии ӯ оварда пурсид, ки оё вай бӯй мекунад? Ҷавоб манфӣ буд. Он гоҳ император қайд кард: «Аммо охир онҳо аз пешоб ҳастанд».

Дар асоси ин лавҳа (эпиграф), ки аз ҷониби таърих-нигори римӣ Светоний (с. 70–140 эраи мо) дар асари «Ҳаёти дувоздаҳ Сesarҳо» тасвир шудааст, ба шарофати нависандаи ҳаҷвнигор Ювенал (қариб с. 60–127 то мелод) ва дигар муаллифони римӣ баъдтар ин мақол пайдо шуд: «Resipia pop oiet».

Қоидаҳои таҳиякардаи А. Смит амалияи андозро ба маҷрои муайян ворид карда, худсарии ҳукуматро, ки ба эҷоди ҳукуку уҳдадорихон мутақобилаи шаҳрвандон ва давлат равона шуда буд, маҳлуд сохт. Принсипҳои андозбандӣ — ин самтҳои ҷустуҷӯи созиши байни манфиатҳои муҳолифи андозсупорандагон (нигоҳ доштани пасандозҳо) ва давлат (ташкил кардани бучет) мебошанд.

«Дар масъалаи андоз бояд на он чизеро ба назар гирифт, ки мардум метавонад диҳад, балки он чиро, ки вай метавонад ҷамъаи диҳад».

Шарл Луи Монтескье (1689–1755), маорифпарвари фаронсавӣ, ҳуқуқшинос, файласуф. Аз китоби «Дар бораи рӯҳи қонунҳо» (1748)

«Андозҳои аз ҳад зиёди ҷиҳҳои зарурӣ зердастонро ба вайронкунандагони қонунҳо табдил медиҳанд ва давлат қомилан аз он маблағҳои маҳрум мешавад, ки ба онҳо ҷашмгурӯснагии вай умед бафта буд».

Пол Анри Дитрих Голбах (1723–1789), файласуфи фаронсавӣ

«Дар вақти ҳозира талаби нест кардани андозҳои маъноӣ талаби нест кардани ҳуди ҷомеаро мешифт».

Николай Иванович Тургенев (1789–1871), иқтисодчии рус

«Бехатарӣ ва моликият танҳо дар ҷунин давлате вучуд дошта метавонад, ки дар он ҷадвали андоз ҳар сол тағйир наёбад».

Наполеон I Бонапарт (1769–1821), императори фаронсавӣ

«Хирочи мураккаб (мушқил) кардашуда зулми бефоида аст; вай танҳо вазнинии андозро зиёд карда, ба ҳукумат ягон ҳел бартарӣ намедиҳад; вай фақат аз ҳисоби халқ бой шудани одамонро имкон медиҳад, ки халқ аз онҳо нафрат дорад, зеро халқ дар онҳо сабаби бадбахтии худро мебинад».

Пол Анри Дитрих Голбах (1723–1789), файласуфи фаронсавӣ

«Бадбахтии қалон нест, агар баъзе шахрвандон қамтар аз он маблағ пардохт кунанд, ки бояд пардохт намоянд; неқўаҳволиши онҳо ҷамъа ба нафъи ҷомеа аст. Аммо агар баъзе шахсон аз ҳад зиёд пардохт кунанд, харобиши онҳо ба зарари ҷомеа ҳоҳад овард».

Шарл Луи Монтескье (1689–1755), маорифпарвари фаронсавӣ, ҳуқуқшинос, файласуф. Аз китоби «Дар бораи рӯҳи қонунҳо» (1748)

«Рушди қуваҳои истеҳсолкунанда — ана принципи олиши андозбандӣ, ки бояд асоси ҷама гуна низоми хирочгирӣ бошад».

Владимир Николаевич Твердохлебов (1876–1954), иқтисодчии шӯравии рус. Аз китоби «Очерки молиявӣ» (1916)

«Ҷамъовариши андозҳо дузида мегардад, вақте ки онҳоро на бо маҳсади таъмини воситаи нигоҳдорши давлат ва таҳқими ҳушбахтиши он ҷамъоварӣ менамоянд. Подшоҳ роҳзан ва порахӯр (ришватхӯр) мегардад, агар вай зӯрро барои он истифода мебарад, ки молу мулкро аз халқ кашаида гирифта, бар ивазаш ба вай ягон ҳел фоида ва афзалиятро таъмин накунад».

Пол Анри Дитрих Голбах (1723–1789), файласуфи фаронсавӣ. Аз китоби «Смеси табиӣ ё Сӯхбатҳо дар бораи принципҳои ҳақиқии идоракунии Сӯхбати сеюм «Дар бораи ҳокимон» (1773)

«Дехқон! Тақсими тохм бекор карда мешавад, — Ба 282 миллион дона қам андоз аз тохм.

Барои он ки хурусоҳоро сар надиҳанд, балки бо онҳо машғул шаванд,

Аз ҷунин хоҷагари андозро мегирем...»

Владимир Владимирович Маяковский (1893–1930), шоири советии рус. Аз китоби «Плакатиҳои таблиғотӣ» (1957)

«Ақли инсонӣ се музаффарияти бузургро имконпазир сохт: суди қасамиён, баробариши андозбандӣ ва озодиши вичдон — агар танҳо монархҳо ақлашонро гӯм накунанд, онҳо аллакай ба ин се асоси шартномаи ҷамъиятии ҷамла нахоҳанд кард...»

Наполеон I Бонапарт (1769–1821), императори фаронса. Аз дастанависи «Максимҳо ва андешаҳои банди Еленаи Муқаддас» (1820)

«Зарур аст, ки андоз умумӣ бошад; ин гарониҳо бояд ҳаммаи зердастон бар дӯш дошта бошанд; озодкунӣ аз андоз байни шахрвандон ҳамон қадар беадолатиро ба вучуд меорад, ки нобаробариши аламовар ба вучуд меорад».

Пол Анри Дитрих Голбах (1723–1789), файласуфи фаронсавӣ

«Римӣни қадим зиёд пардохт намуданро аз шӯҳратнокиашон шарафмандтар мегузоштанд. Одамони шӯҳратноки замонӣ наватарин, тавре ки мо дидем, шарафи худро тамоман дар акс (муқобил) ёфтанд».

Николай Иванович Тургенев (1789–1871), икти-
содчини рус

«Маҳз вазнини андозҳо кишоварзиро хароб мекунад ва дар деҳқон нафратро ба қор ба вучуд меорад, аз одаме, ки худаш чизе надорад, чизе наметавон гирифт».

Пол Анри Дитрих Голбах (1723–1789), файласу-
фи фаронсавӣ

Меъёри муносиби андоз тибқи Мазарини. Вақте ки вазири якуми Фаронса кардинал Чулио Мазарини (1602–1661) андози на-
вро фикр карда баромад, парижӣён дар ҷавоб қиссаҳо (афсонаҳо), хикоятӣ мазҳакавӣ ва сурудҳои нав бофтанд. Мазарини одатан аз андозгирони худ мепурсид, ки дар бораи андози нав чӣ мегӯянд. Ба ӯ ҷавоб медоданд: «Сурудҳои бадро дар бораи *лутфу марҳамати шумо месароянд*». Мазарини лабханд мекард ва мегуфт: «*Месароянд, яъне, пардохт хоҳанд кард!*»

Нигаред: Финансовая энциклопедия / Под ред.
И. А. Елинова и А. И. Буковецкого. — М.: Гос. изд-
во, 1924. — С. 619

«Зердастон қашшоқ хоҳанд шуд ва аз ҳар гуна ҳавасмандӣ ба қор маҳрум хоҳанд шуд то он вақте ки онҳо, ки онҳоро идора мекунад, ба қордонии онҳо монеа эҷод кунанд ё ҳамаҷун ҷазо барои меҳнати онҳо аз онҳо андозҳои худсарона, беадолатона ва аз ҳад зиёд ситонад».

Пол Анри Дитрих Голбах (1723–1789), файласу-
фи фаронсавӣ

МУНДАРИҶА

Муқаддима.....	3
----------------	---

ҚИСМИ УМУМӢ

БОБИ 1. МУҚАРРАРОТИ УМУМИИ ХУКУҚИ АНДОЗ

1.1. Мафҳум ва нақши андозҳо ва Дигар пардохтҳои ҳатмӣ.....	8
1.2. Принципиҳои андозбандӣ.....	37
1.3. Хукуқи андоз: мавзӯ, усул ва ҷой дар низоми хукуқи молиявӣ.....	45
1.4. Сарчашмаҳои хукуқи андоз.....	56
1.5. Муносибатҳои хукуқии андоз: мафҳум ва мазмун.....	76
1.6. Вазъи хукуқии субъектҳои муносибатҳои хукуқии андоз.....	84

БОБИ 2. НИЗОМИ АНДОЗҲО ВА ДИГАР ПАРДОХТҲОИ ҲАТМИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

2.1. Таносуби мафҳумҳои «низоми андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ» ва «низоми андоз».....	113
2.2. Таснифоти андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ.....	117
2.4. Намудҳои андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ.....	125
2.5. Аҳамияти намудҳои мушаххаси андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ дар ташаккули даромадҳои буҷети давлатӣ.....	130
2.6. Андозҳои мустақим ва ғайримустақим.....	133

БОБИ 3. ҚОИДАҲОИ УМУМИИ ИҶРОИ УҲДАДОРИҲО ОИД БА ПАРДОХТИ АНДОЗҲО

3.1. Сохтори хукуқии андоз.....	141
3.2. Ба вучуд омадан, тағйир ёфтан ва қатъи гаштани уҳдадориҳо оид ба пардохти андозҳо.....	180
3.3. Мухлатҳои пардохти андозҳо ва асосҳои тағйир додани онҳо.....	195

3.4. Тарзҳои таъмини иҷрои уҳдадорҳо оид ба пардохти андозҳо.....	205
---	-----

БОБИ 4. ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ НАЗОРАТИ АНДОЗ

4.1. Мафҳум ва аҳамияти назорати андоз.....	227
4.2. Танзими ҳуқуқи назорати андоз	232
4.3. Намудҳо, шаклҳо ва усулҳои назорати андоз	237
4.4. Санҷишҳои андоз ва тартиби гузаронидани онҳо.....	242
4.5. Тартиби шикоят намудани қарорҳои мақомоти андоз	258

БОБИ 5. ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИҲОИ АНДОЗ ВА ҶАВОБГАРӢ БАРОИ СОДИР НАМУДАНИ ОНҲО

5.1. Мафҳуми ҳуқуқвайронкунии андоз.....	267
5.2. Шартҳои умумии ба ҷавобгарӣ ҶАЛБ НАМУДАН барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз.....	274
5.3. Ҳолатҳои истиснонандаи ба ҷавобгарӣ кашидани шахс барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз	279
5.4. Ҳолатҳое, ки ҷавобгариро барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии андоз сабук ва вазнин мекунад	285
5.5. Намудҳои ҳуқуқвайронкунии андоз ва ҷавобгарӣ барои содир кардани онҳо	290

ҚИСМИ МАХСУС

БОБИ 6. АНДОЗҲОИ УМУМИДАВЛАТӢ

6.1. Андозҳои умумидавлатӣ: хусусиятҳои умумӣ	309
6.2. Намудҳои андозҳои умумидавлатӣ.....	313
6.3. Намудҳои алоҳидаи андозҳои умумидавлатӣ.....	318

БОБИ 7. АНДОЗҲОИ МАҲАЛЛӢ

7.1. Андозҳои маҳаллӣ: тавсифи умумӣ	383
7.2. Намудҳои андозҳои маҳаллӣ.....	385

7.3. Хусусиятҳои ҷорӣ намудан, тағйир додан ва бекор кардани андозҳои маҳаллӣ.....	387
7.4. Танзими ҳуқуқи андозҳои алоҳидаи маҳаллӣ	389

БОБИ 8. НИЗОМҲОИ МАХСУСИ АНДОЗБАНДӢ

8.1. Мафҳум ва аҳамияти низомиҳои махсуси андозбандӣ	408
8.2. Намудҳои низомиҳои махсуси андозбандӣ	411
8.3. Хусусиятҳои танзими ҳуқуқи намудҳои алоҳидаи низомиҳои махсуси андозбандӣ	414

БОБИ 9. ҲУҚУҚИ АНДОЗИ МАМЛАКАТҲОИ ХОРИҶӢ

9.1. Мафҳуми «ҳуқуқи андози мамлакатҳои хориҷӣ»	451
9.2. Сарчашмаҳои ҳуқуқи андози мамлакатҳои хориҷӣ	456
9.3. Хусусиятҳои танзими ҳуқуқи андозҳо дар мамлакатҳои алоҳида	469

Рӯйхати адабиётҳои тавсияшаванда	521
Ин аҷиб ва доништан муфид аст	528

